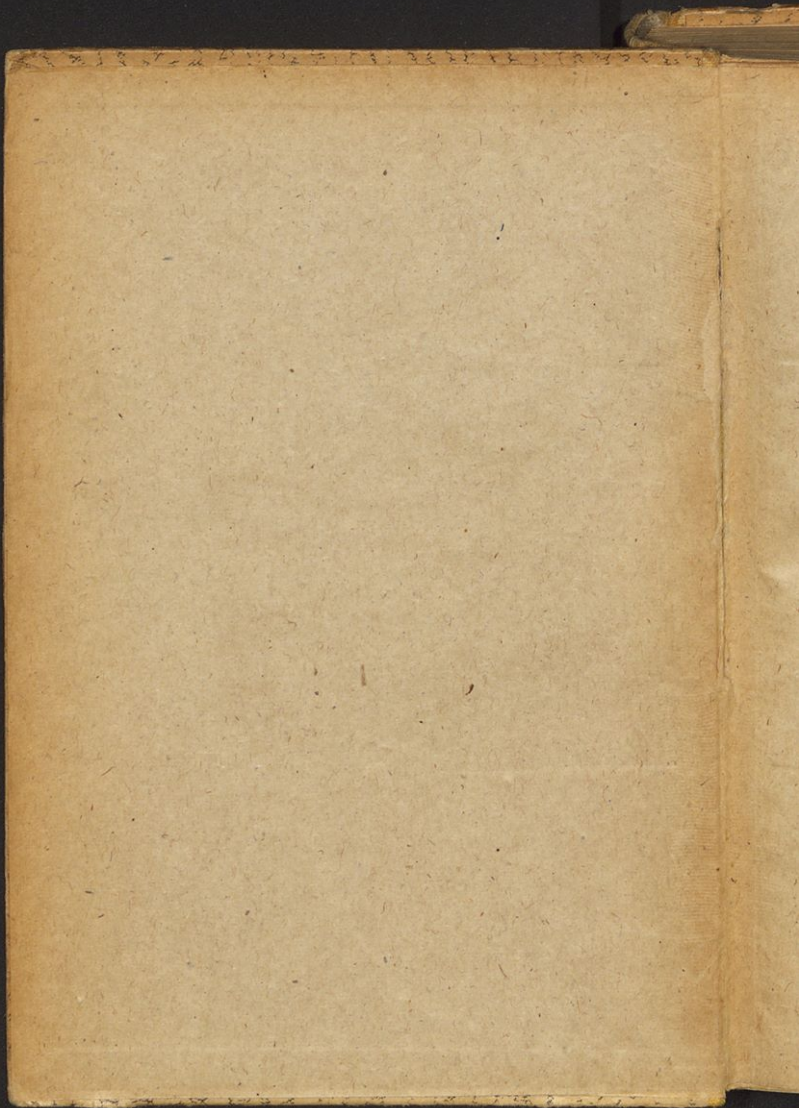

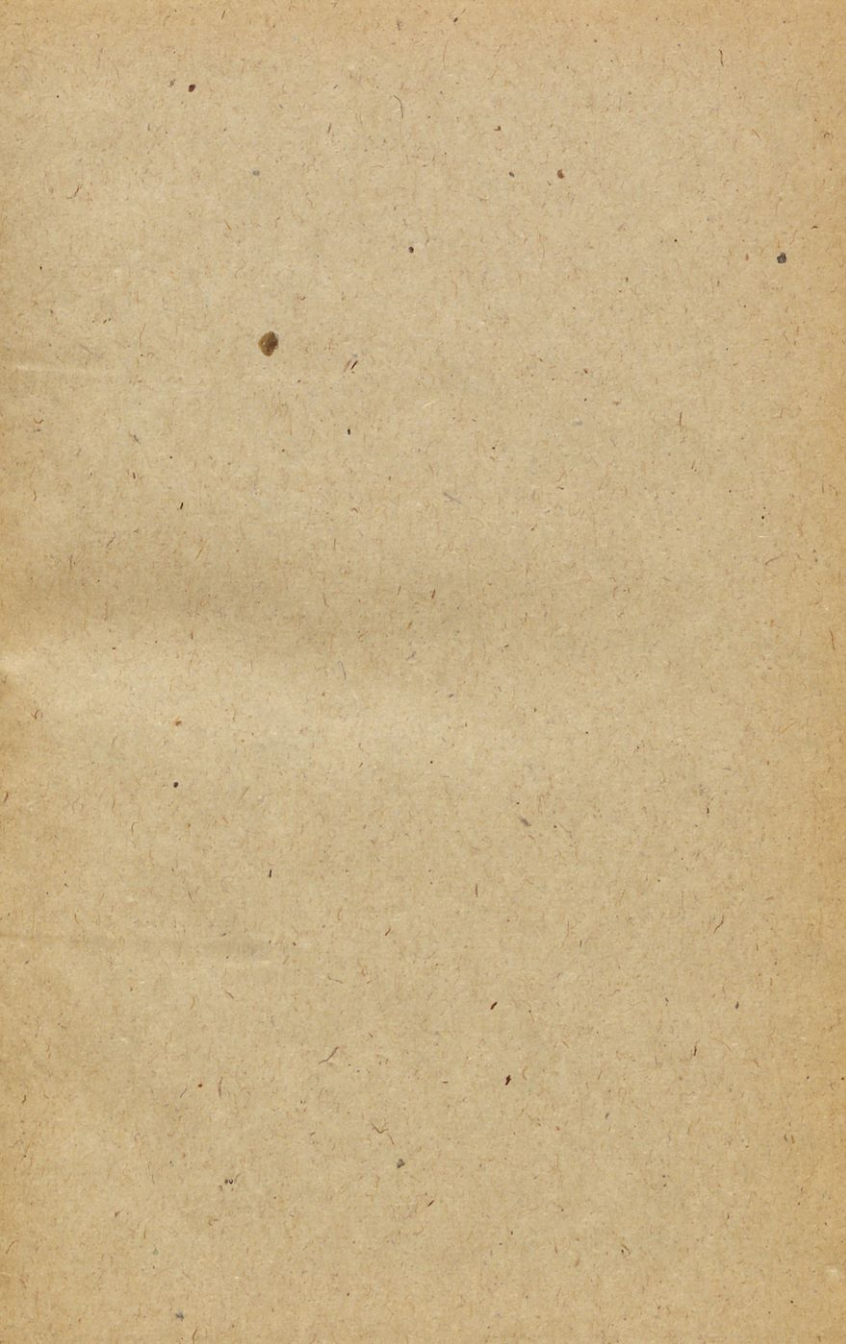
49423

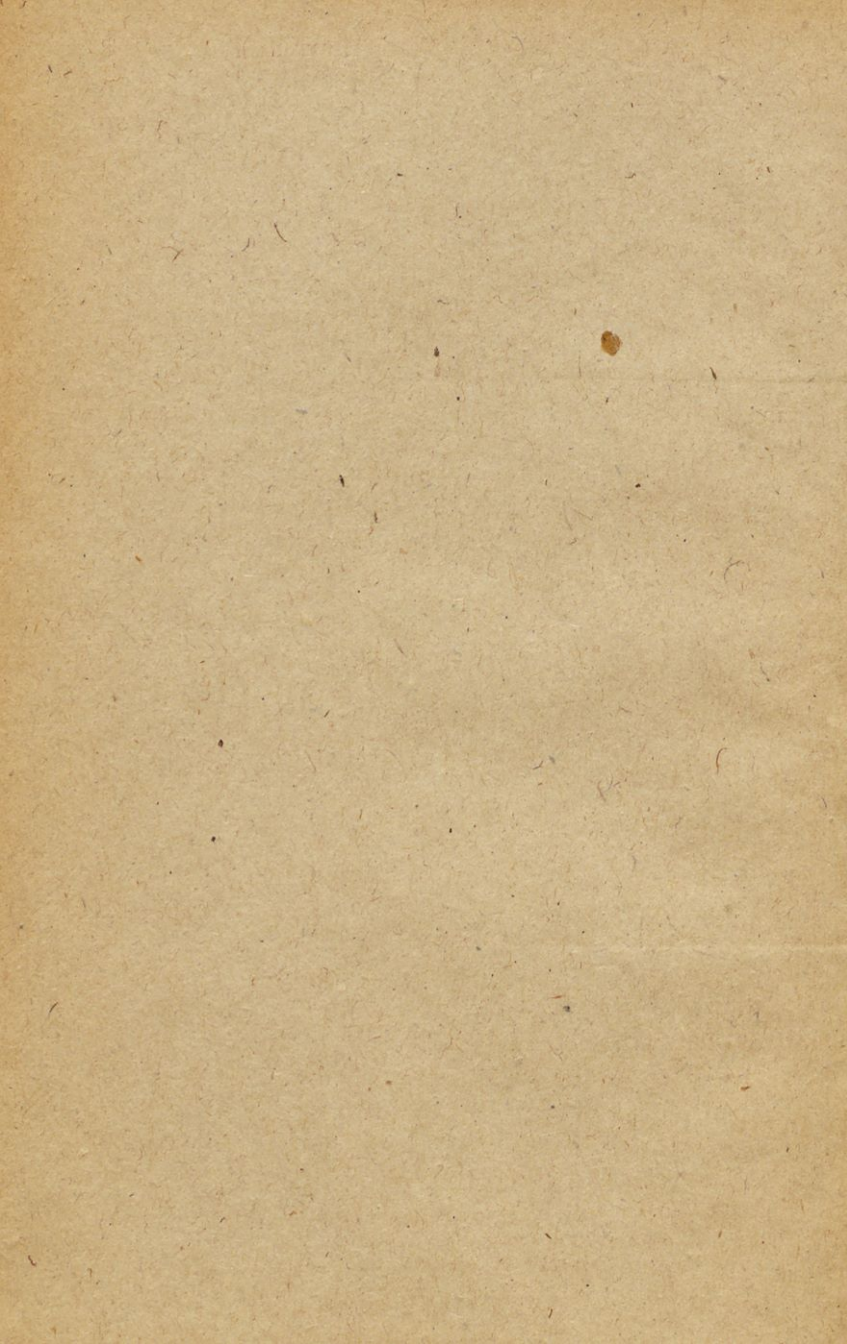
PREŽIHOV

VORANC

JAMNICA

PREŽIHOV VORANC

JAMNICA

SLOVENSKI KNJIŽNI ZAVOD V LJUBLJANI

OPREMIL BOJAN STUPICA

NATISNILA ZADRUŽNA TISKARNA V LJUBLJANI

PREŽIHOV VORANC

JAMNICA

ROMAN SOSESKE

TA ROMAN JE BIL SPISAN LETA 1941.
TIK PRED RAZPADOM STARE JUGOSLAVIJE

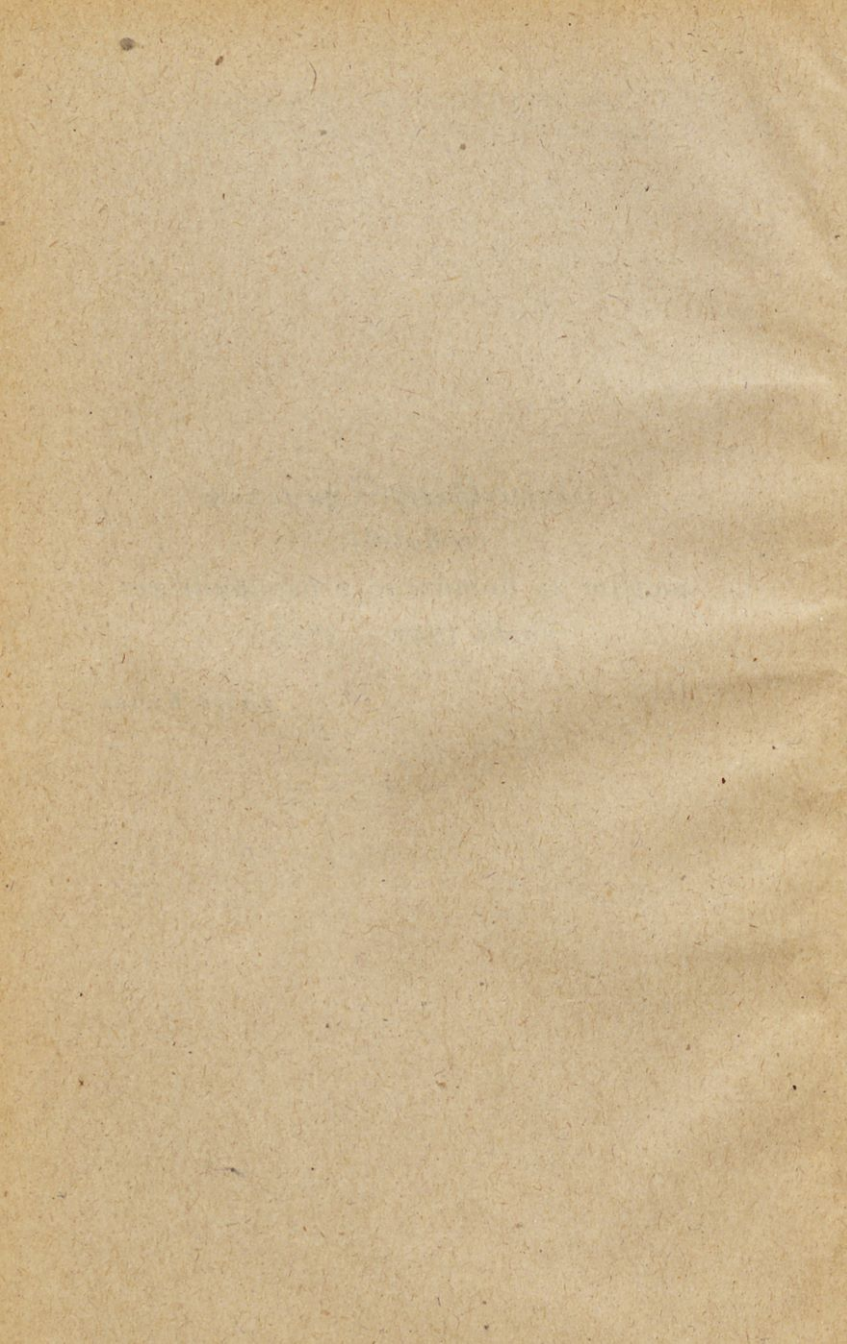
49423

030055506

***T**riinštiridesetim junakom
iz Kotelj,
padlim za domovino v osvobodilni
borbi 1941 — 1945*

Lopro Kuhar

PRVI DEL

Prvo poglavje

V zvoniku svete Marjete v Jamnici se je mogočno zibal véliki, nad dva tisoč kil težki zvon. Čeprav je njegov glas močno bučal v mirno, delavniško jutro, se mu je vendar poznalo, da je livarna, ki je zvon šele pred kratkim dobavila, Jamničane grdo prelisičila. Zvon je bil kupljen in plačan kot bronast, toda livarna je bronu primešala precejšen del jekla, ki je zdaj s svojim topim prizvokom motilo čistost glasu in s tem seveda tudi razvajena ušesa jamniških faranov. Pred vojno so namreč pri sveti Marjeti imeli zvonove, ki so bili zaradi krasnih glasov znani daleč naokrog. Toda med svetovno vojno so razen najmanjšega, že nad štiri stoletja starega zvona, pobrali Jamničanom vse zvonove in jih prelili v topove. Jamničani bi se bili gotovo še huje jezili nad goljufivo tovarno, ako bi bili zvon sami plačali, toda ker je vse stroške poravnal bogati kmet Munk, so skomizgali z ramami in se tolažili:

»Kaj si hočemo, podarjenemu konju pač ne moremo na zóbe gledati.«

Kljub pomanjkljivemu glasu je bilo zvonjenje vendar tako močno, da ga je mogla slišati vsa fara do najoddaljenejšega praga najskritejše globače; slišala sta ga oba dvora, ki sta kraljevala sredi najlepših jamniških polj, slišala ga je lahko deseterica velikih kmetov, slišalo ga je kakih štirideset srednjih posestnikov, kakih

trideset malih posestnikov in večjih bajtarjev in še onih štirideset ali koliko gostaških in preužitkarskih bajt, ki so samevale v zapuščenih globačah ali pa na pustih bregovih, kamor iz doline sicer zlepa ni segel kak glas. Več hišnih številk pa Jamnica s svojimi tremi njej zafaranimi selišči, s Hojami, z Drajno in s Sončnim krajem ni premogla.

Ob mogočnem zvonjenju so se prebivalci Jamnice, zaposleni tedaj pri raznih hišnih in poljskih opravilih, spomnili, kar so bili od nedelje morda že pozabili, da namreč vabi k velikemu opravilu za vse na Munkovem gruntu pomrle, po katerem bo splošna obdaritev občinskih revežev.

Mežnarici Trezi, ki je že skoraj četrť ure vlekla za mastno in vozlató vrv velikega zvóna, se je naposled zazdelo, da se niti bahaški Munki ne bodo mogli pritožiti zastran njenega vabljenja. Jamnica namreč ni imela mežnarja, ker je stari, dolgoletni cerkveni službovalec že pred leti umrl. Od njega, svojega deda, se je mlada Treza naučila orglanja in je zdaj že nekaj let opravljala mežnarski posel pri fari. Občani so bili z njo v glavnem zadovoljni, čeprav so bili med njimi tudi taki, ki so se nad njenim življenjem očitno zgledovali. Treza je bila namreč lepo dekle in se je rada pečala z moškimi. Toda ker si z novim mežnarjem niso marali nakopati na glavo večjih izdatkov — Treza pa je bila zelo skromna in tudi župnik je bil zadovoljen z njo — so jo pustili; upali so, da se bo naposled vendar obesila na kakega ženina in bo s tem konec spotike.

Počasi je jela ustavljati težki zvon, kar pa ni bilo tako lahko. Krčevito se je oprijela vrvi, toda zvon je s svojim nihanjem njeno suho, komaj dobrih petdeset

kil težko telo dvigal visoko pod črnikasti obok. Bila je vsa zasopla; od prevelikega napora ji je znoj zalival zarjavelo lice. Če bi se njeni znojni prsti ne ustavili ob velikem vozlu, bi ji bila vrv zdrknila iz rok. Z velikim naporom je nazadnje le obvladala zvon, čigar poslednji glasovi so se iz visokih lin izgubljali tja po lepi, od spomladi prerojeni Jamnici.

Lepo, predpoletno jutro leta devetnajst sto ena in dvajsetega se je smehljalo čez okroglinasto kadunjo, v katero je bila položena Jamnica. Sonce, ki je bilo že tako visoko nad Pohorjem, da bi ga človek ne dosegel več z ranto, je prepodilo zadnje meglice tudi iz najzakotnejših drag. Po poljih, po lokah in po gozdovih se je še bliskala bogata rosa in nešteto bisernih očesc se je svetlikalo od vseh strani. Jamnica s svojo kotlino, ki so jo od severa, vzhoda in zahoda obdajali srednjevisoki hribi, od juga pa mogočna, širokopleča gora s skalnatim, razritim čelom, tem visokim znamenjem, vidnim od Visokih Tur pa do hrvaških mej, je ležala kakor v prelepi zibelki. Moral si verjeti samoljubnemu zatrjevanju ondotnih prebivalcev, da je Jamnica, ležeča med vzhodnimi Karavankami, Pohorjem in laboškimi planinami, najlepši kraj dežele.

Ta zavest je menda tudi kriva jamniške bahatosti in mogočnosti; zaradi nje Jamničani pri svojih sosedah niso kdo ve kaj priljubljeni. Celó to jim očitajo, da si niti svoje farne patrone, svete Marjete, niso pridobili na popolnoma pošten način. Pred sto in sto leti sta bajé sveta Marjeta in njen tovariš, sveti Ožbolt, skupaj popotovala po koroški deželi in iskala cerkev, kamor sta bila določena za patrona. Sveti Marjeti je bila namenjena cerkev v Črni, svetemu Ožboltu pa cerkev v Jam-

nici. Toda na jamniškem polju je sveto Marjeto pičila kača in hočeš nočeš je morala ostati v Jamnici, sveti Ožbolt pa je zaradi tega moral odpotovati v Črno. Zategadelj baje jamniška farna patrona, sveta Marjeta, še dandanes ni zadovoljna s svojimi farani.

Še ni dobro odvabilo, ko se je na poti, ki je držala s Hoj proti Jamnici, pokazal občinski revež Moškoplet, petdesetleten, krepak in tršat, a malo slaboumen možak z dolgo, gosposko suknjo in s polcilindrom na glavi. Moškoplet, ki prav za prav ni bil pristojen v jamniško občino, a je živel večinoma v njenih mejah, je bil berač svoje volje: včasih se je lotil kaknega lažjega dela in je vzdržal nekaj tednov, potem pa se je skujal in spet nekaj tednov pohajkoval. Včasih je bil popolnoma pri zdravi pameti, dokler se mu v glavi zopet ni nekaj stemnilo in ni bil za noben pogovor. Toda ene lastnosti ni nikdar izgubil, namreč svojega hudega, neprizanesljivega jezika ter neke visoke, mrzle oholosti.

Vihteč v rokah svojo podarjeno gosposko palico, jo je počasi mahal proti jamniški vasi. Zopet se mu je bilo zmračilo v možganih. Že nekaj dni je taval naokrog in zadnjo noč je prebil v starinski veži ložeške graščine, kjer je celo noč sedel na skrinji in premišljeval, kako bi jo mogel kupiti. Zdaj je nekoliko motnih oči strmel po mladi in bohotni rasti okrog sebe in zdaj pa zdaj zamahnil s palico po kaki cvetlici. Ko je prišel v vas, se je zdrznil, kajti pred vhodom na pokopališče je zagledal beračico Ajto, čepečo v koprivah, ki so rasle ob zidovju. Ob njeni prikazni mu je zastala noga in iz ust se mu je izvil strupen vzklík:

»O ti prekleta baba ti...!«

Moškoplet Ajte ni mogel trpeti. Upal je, da bo prvi

v cerkvi, zdaj pa mu je šlo to upanje po vodi, na pot pa mu je legla še ta omržena babnica. Navzlic temu je po kratkem premišljevanju kdo ve iz kakega nagiba prisedel k njej, ne da bi se pri tem ozrl v svojo sosedo.

Ajta se je delala, ko da bi novega tovariša niti ne zapazila. Naslonjena na pokopališki zid je mežečih oči z eno roko držala za ročaj svoje večne spremljevalke, majhne košare, z drugo pa prebiralala bobike ogromnega, črnega patnuštra. Kakor Moškoplet, tako je bila tudi Ajta svojevrstna beračica. Znana je bila ne le v Jamnici, kamor je spadala, temveč po vsej Podjuni in vse tja gor do svetih Višarij, kamor je na leto večkrat romala. Bila ni le beračica, temveč je prenašala tudi tajne pošte, posredovala med skrivnimi zvezami, hodila na božjo pot za odpuščanje tujih grehov, barantala z jajci, semeni in drugimi drobnarijami. Zato so nekateri trdili, da mora biti neznansko bogata, čeprav pri njej še nihče ni videl beliča. Oblečena je bila, odkar jo je Jamnica poznala, v široko temno krilo, na glavi je imela židano aderco, vrhu nje pa okrogel, črn in žametast klobuček z dolgimi židanimi pantlji, ki so ji na hrbtu segali dol do križa.

V tej podobi jo je poznalo že nekaj jamniških rodov in nihče ni vedel, koliko je Ajta prav za prav stara. Sodeč po njenem negibnem, prstenem obrazu bi utegnila imeti šestdeset ali pa tudi sto let. O njeni mladosti se je vedelo le toliko, da se je rodila na Drajni, v neki bajti, ki že davno ne stoji več, in da je kot mlado dekle služila na neki sosednji graščini, kjer je imela razmerje z graščakom. Iz te zveze se ji je rodila hčerka, katere pa v Jamnici nihče ni videl. Sama je trdila, da je njen otrok v svetu našel srečo. V Trstu se je baje poročil z njo neki bogatin, ki ji je milijone položil pred nóge, zdaj pa živi

v sami svili. Vedno je sanjala o tem, da se bo otrok nekega dne pripeljal v Jamnico v veliki, svetli kočiji, jo vzel potem s seboj v mesto in jo tako rešil vseh težav in nadlog...

Komaj se je Moškoplet dobro zleknil za zidom, se je na trgu pred cerkvijo že prikazal nov berač, božjastni Riharjev Miha, velik siromak. Rodil se je in odraščal kot zdrav otrok. Ker je bilo pri hiši menda štiri in dvajset otrok, je moral že v zgodnji mladosti od hiše za kruhom. Služil si ga je kot pastir pri nekem trdnem kmetu, kjer so vsak večer molili rožni venec. Zaradi utrujenosti je Miha med molitvijo večkrat zaspal, kar je velikega hlapca, ki ga je s klofutami in z gorjačo zaman budil k večerni molitvi, tako raztogotilo, da mu je nekoč med spanjem zlil za vrat žehtar mrzle vode. To je Mihi sicer spanje temeljito pregnalo, toda od tistih dob ga je začela metati božjast. Skraja ga je bolezen mučila bolj poredkoma, toda z leti ga je obiskovala vedno bolj pogosto in ga je s petdesetimi leti tako zdelala, da ni bil za nobeno rabo več, in postal je berač.

»Miha, pojdi no malo sem!« ga je že od daleč poklical Moškoplet in mu takoj začel delati prostor poleg sebe. To je storil iz same zlobe, Ajti na mrst, ker je vedel, da baba tega božjastnika ne more trpeti.

Miha, ki je šele pred nekaj dnevi zapustil kup stelje v Dvornikovem hlevu, kjer ga je zalotil zadnji božjastni napad, je s plahimi, še okrvavljenimi očmi takoj prisedel.

»Prav za prav bi morali že v cerkev, ker je že odvabilo,« je dejal Miha z nekoliko zavaljenim, še izmučenim glasom. Ker je videl, da Ajta že prebira patnušter, je tudi on izvlekel svoje molilno orodje in si ga položil na krilo.

»Jaz že ne bom molil!« je povzel Moškoplet z upornim glasom.

»Zakaj pa potem sem hodiš?« je menil Miha začudeno, ker je pozabil, da je Moškoplet bil znan kot pravi brezbožneš, ki je včasih celo samega boga tajil.

Moškoplet ga je zmedeno pogledal in obmolknil. Nato sta oba tiho obsedela za zidom in molčé strmela po mirni vasi, kjer ni bilo skoraj nikjer zapaziti kakega življenja. Ljudje so bili po polju ali pa še po hišah. Le potok je polglasno šumljal proti severu k dravskim vodam. Tu pa tam je z najbližjega dvorišča Apatove hiše pokukalo kosmato ščene in zalajalo proti beračem za zidom. Tudi v velikem, starinskem župnišču za potokom, kamor sta berača dolgo strmela, se ni še nič ganilo, celo glavna vrata so bila še zaprta.

Na prvi pogled se je videlo, da je bilo jamniško župnišče za razmeroma majhno faro mnogo preveliko in da je v svoji preteklosti videlo gotovo že boljše čase. In res je bila nekdanj jamniška fara mnogo obširnejša kakor dandanes. Ko je škof Slomšek v preteklem stoletju svojo škofijo preselil iz Koroške na Štajersko, so tudi veliko jamniško faro raztrgali skoraj na dva dela, kar je župnik takratnim faranom s prižnice oznanil s temile besedami: »Ravno nocoj ob polnoči nam je hudič pol fare požrl...«

Zagonetne občutke, s katerimi sta berača strmela proti farovžu, je prekinil Moškopletov radovedni vzdih:

»Bog ve, zakaj je Munk plačal danes tako veliko opravilo...?«

»Ne vem!« je s trudnim glasom odgovoril Miha.

»Jaz pa vem!« je rekel Moškoplet važno in se skrivno nasmehnil.

»Zakaj pa?«

»Na preužitek misli iti...«

Ker mu Miha ni odgovoril, je zlobno dodal:

»Munk se bo spravil v kot, ti pa za kos kruha moli za vse na Munkovem gruntu pomrle. Lepa reč to...«

Njuna soseda Ajta je bila doslej tiho, kakor bi je sploh ne bilo poleg, zdaj pa se je naenkrat oglasila:

»Za vse na Munkovem gruntu pomrle in za vso rajno žlahto. Če bi imela tako velik patnušter, da bi ga lahko okrog jamniške fare ovila, bi mi bil za tak namen še prekratek. Kaj pa mislite, da se je pri tej hiši že vse zgodilo...? Stari Bunk, ki je dal vso svojo bogatijo Munkinji, čeprav mu ni bila niti krop niti voda, še na svojem domu ni smel umreti. Neki stari Munk je imel s sestro svoje žene troje otrok. Pred desetletji je umrl pri hiši hlapec, ki je nekje za planino ubil nedolžnega človeka... Še huje kakor z onimi na gruntu pomrlimi je z rajno žlahto. Ta rajna Mlatejka je trikrat mišnico jedla, ker je njen mož vlačugo kar doma imel. Nato se je sredi lepega dneva obesila na izbi. Neki Kamnik je svojemu sosеду posodil tri sto goldinarjev; le-ta mu je vrnil denar brez prič. Kamnik je vračilo utajil in sosed je moral denar še enkrat vrniti. Res je, da o sedanjih Munkih ni mogoče reči nič slabega, posebno še o gospodinji ne. Že nekajkrat sem šla zanj na svete Višarje po odpustke. Gospodar je sicer tako trd, da bi siromaku še kija ne posodil, če bi se hotel ubiti...«

Njen glas je bil suh in sovražen in njene oči, ki so se šele zdaj na pol odprle, so neprijazno gledale po vasi. Roka, ki je dotlej prebiralala patnušter, pa se je za trenutek ustavila. Moškoplet in Miha sta molčala; prvemu se je prav za prav za malo zdelo, da se je zoprna

beračica Ajta vtaknila vmes, Mihi pa je bilo preveč, kar je pravkar slišal. Čez nekaj časa je Ajta dodala sama pri sebi:

»Ni lahko nam siromakom, ker moramo za kos kruha drugim pridelovati nebesa, za lastno pokoro pa še časa nimamo...« Potem so se ji oči zaprle in prsti so ji spet začeli prebirati bobike na patnuštru. Toda koj nato jo je zmotil nov dogodek. Povod za to je bil nenaden vzклик njenega soseda Moškopleta:

»A — pogledjte ga no...!«

Naglo je odprla oči in videla, da se bliža cerkvi stari Vohnet. Poznalo se mu je, da stopa težko, kakor da bi vlekel za seboj pol Drajne. Oprt na palico in gledajoč v tla, se je naporno pomikal mimo njih na pokopališče ter potem urno izginil v cerkev. Bilo je očitno, da ni prišel v cerkev kar tako, saj ni bil v žlahti z Munkovimi... In skoraj celo uro pred opravilom!

Čez šestdesetletni Vohnet z rdečimi očmi in malo modrikastim licem je bil v mladosti lastnik lepe kmetije v Sončnem kraju. Oče mu ni zapustil niti krajcarja dolga, pač pa polne shrambe blaga in polne gozdove zrelega, doraščenega lesa. Vohnet se je dolgo časa ženil, toda preden si je utegnil najti ženo, je nekega dne v kratkih urah vse svoje premoženje zmetal po kegljišču v sosednih Dobrijah. Opoldne premožen posestnik, je bil zvečer berač. Posestvo je prikegljal njegov tovariš in prijatelj, bajtar Obertave iz Dobrij, ki je ravno takrat pričel barantati z lesom in je tako prišel do potrebnega obratnega kapitala. Medtem ko je za podjetnega Obertavca ta začetek pomenil pravi božji blagoslov ter je zdaj lahko mirno čakal svoje smrti na lepem, obširnem posestvu blizu Dobrij, je Vohnet potem

kakih štirideset let drvaril in dninaril, dokler mu niso moči popolnoma odpovedale.

Vohnet dosihmal še ni bil berač, toda opazovalci za zidom so takoj uganili, da je mož zdaj toporišče zamenjal z beraško palico, kar je soseska sicer že dolgo slutila. Danes je Vohnet prvič stopil na beraško pot in zato mu je bilo težko.

»Glej, glej, tudi ta se je začel z nami pipati za kruh!« je pikro dejal Moškoplet in še vedno zijal za izginulim Vohnetom. Tudi Miha se je čudil, Ajta pa je takoj z globokim vzdihom zopet zaprla oči.

Dalje pa berači niso utegnili obirati novega tovariša, ker so za njim pričeli prihajati že drugi siromaki v cerkev. Najprej je hušknila mimo njih stara Kardevka, na pol dninarica, na pol beračica. V mladosti je svojima sinovoma poleg materinske ljubezni podarila tudi svoje zdravje, da jih je tako spravila h kruhu. Sedaj pa, ko sta bila že oba velika in je starka omagala, je nobeden ni hotel več poznati. Za njo je prišla stara, na očeh bolna Pernatovka s svojima vnukinjama, petletnim in triletnim dekletcem, kateri ji je zapustila hči, preden je pred kakim letom umrla za sušico. Dekletci sta se rodili v Gradcu, kjer je hči služila, in nista poznali očeta. Pernatovka ni beračila v pravem pomenu besede, ampak je živela še od dnin, preje in od dobrih ljudi, ki so se sem in tja usmilili zapuščenih sirot. Ker je bilo danes obdarovanje ubogih, je tudi ona prišla v cerkev. Prihajali so tudi še drugi siromaki, nekateri celo iz sosednjih občin.

Ura molitve se je naglo bližala in za berače pred cerkvijo je bil zadnji čas, da se spravijo izza zidu. Najprej je odšla Ajta, za njo pa Moškoplet in Miha.

Na obzidanem pokopališču, ki je obdajalo cerkev in kamor so že stoletja nosili Jamničane k večnemu počitku, je bilo tiho; le vrabci so skakali po zidovju in se ženili. Pri glavnem vhodu in za velikim korom so bili pokopani skoraj sami premožnejši občani. Tu so stali mramorni spomeniki Munkovih, Ložeških, Apatovih, Mudafovih, Ardevovih in drugih družin. Na senčni strani cerkve so bili po večini grobovi siromašnih Jamničanov z lesenimi, pokvečenimi križi ali pa brez njih. Čisto na koncu je bil v senci visokih jesenov kot za samomorilce. Tja so čez leto metali razne odpadke, iz katerih so potem na veliko Kresnico žgali sveti ogenj.

Ko sta Moškoplet in Miha prišla v cerkev, okorno zgradbo iz sedemnajstega stoletja z neprijaznimi zidovi, je v njej rožljala že cela vrsta beraških patnuštrov. Večina je počenila po kotech ali na stopnicah stranskih oltarjev. En sam pogled po cerkvi je zadostoval, da je Moškoplet vzdihnil:

»Moj bog, danes bo moral Munk pa z vozom priti...!«

Miha se je spravil v kot k stranskemu oltarju, Moškoplet pa je meni nič tebi nič sedel v klop ložeške graščine. Njemu in nekaterim drugim siromakom molitev še ni šla od rok in so rajši gledali svetnike v oltarjih. Pritajeni in hlastni šepeti molitev so odmevali po hladnem prostoru. Iz kota, kjer se je stiskala Pernatovka s svojimi sirotami, se je kmalu zaslišal jokajoč glasek:

»Babica, mene pa zebe...«

Odgovoril mu je raskavi glas starke:

»Tiho bodi in moli, da se nas bo bog usmilil.«

Iz nasprotne kapelice se je slišal stari, enozvočni glas Ajte: »...daj nam danes naš vsakdanji kruh...«

Tedaj je v zvoniku zaklenkalo z malim zvonom k

molitvi in koj nato se je oglasilo ropotanje tudi že iz žagrada. Kmalu je prišel iz njega cerkveni ključar Mudaf, postaren in bogat kmet iz Stoj in začel prižigati sveče najprej na velikem oltarju, kjer jih je nažgal čez trideset, potem pa še po dve na vseh štirih stranskih oltarjih. Nazadnje je odšel na sredo cerkve, kjer je na črnih nosilih stala velika črna rakev s svetlimi robovi in z velikim svetlim križem na pokrovu. Na njem sta ležali navzkriž dve veliki kosti človeških nog, med njima pa velika, še dobro ohranjena lobanja. Okrog rakeve je stalo v takisto črnih svečnikih osem debelih sveč, ki jih je Mudaf tudi prižgal. Vsega skupaj je gorelo v cerkvi nad petdeset sveč, ki so mračni prostor na mah napolnile z rumeno svetlobo. Ker se je medtem tudi že sonce povzpelo tako visoko, da so njegovi žarki pokukali skozi okna velikega kora, je mračna cerkev postala svetlejša in prijetnejša.

Ko se je Mudaf vrnil v žagrad, je tako glasno rekel mežnarici Trezi, da se je slišalo po vsej cerkvi:

»Danes bo treba paziti na sveče, ker je Ajta v cerkvi...«

Slišala ga je gotovo tudi Ajta, toda njen trdi obraz se ni zganil.

Medtem so jeli prihajati v cerkev tudi že drugi ljudje, predvsem seveda Munkova žlahta ter Munkovi sosedje. Najprej je prišel župan Stražnik s svojo ženo, potem Sečnjak s svojo ženo, oba iz Sončnega kraja. Za njimi je prišel Ardev, za njim pa stara Permanca, oba iz Drajne; iz Hoj je prišla Mudafica in še nekaj drugih, iz Jamnice pa je prišel kot prvi Dvornik, lastnik ene izmed obeh jamniških graščin; le-ta sicer z Munki ni bil v žlahti, pač pa ga je vezala z njimi vaška ugled-

nost, socialni položaj in politično sorodstvo. Za njim so vstopali še drugi, večinoma ženske in otroci, ki so se na delavnik laže odtrgali od dela kakor možje, ter vaške ženke, običajne obiskovalke tedenskih maš.

Naposled so se prikazali tudi Munki. Gospodar, suhljat, a še raven mož svežega, zdravega obraza, star okrog šestdeset let, je s svojim mlajšim sinom Anzanom zavzel prostor, ki ga je Munkova hiša že davno imela v prednjih vrstah klopi; njegova, kakih deset let mlajša žena Agata, in drobna, lepušna hčerka Mojcka sta sedli v hišni sedež v vrsti ženskih klopi. Manjkal je le starejši sin Ladej, ki ni mogel priti, ker je bil za učitelja v sosednjih Dobrijah. Ko je zazvonilo skupaj, je bilo v cerkvi skoraj polovico toliko ljudi, kolikor jih je ob navadnih nedeljah prihajalo k maši, kar je očitno dokazovalo, kak ugled in vpliv je v Jamnici imela Munkova družina.

Jamniški župnik Virej — na fari je bil šele nekaj let — kakih petdeset let star mož suhotnega obraza in za svojo postavo preobilnega trebuha, ki ga je dobil zaradi prevelikega uživanja piva, se je takoj nato prikazal pred vélikim oltarjem v svojem slavnostnem, žalnem ornatu. Hkrati so na koru zabučale tudi orgle in se je oglasila Treziņa pesem; slovesno opravilo za vse na Munkovem in Bunkovem gruntu pomrle se je pričelo.

Zbrani farani so se takoj zatopili v molitev; nekateri so tiše ali glasneje molili rožne vence, medtem ko so drugi brali iz mašnih bukev. Cerkvenci obred jim je bil že tako v krvi, da so tisti, ki so bili zatopljeni v branje, na pamet poznali vsako župnikovo kretnjo in so ob potrebi mehanično vstajali in zopet sedali. Molitve najrazličnejših občutkov in želj so vrele iz prsi. Pri takih

žalnih svečanostih se navadno moli za zveličanje duš tistih, katerim je maša namenjena, ter za lastne rajne sorodnike, toda v cerkvi razen Moškopleta gotovo ni bilo nikogar, ki bi mislil, da je kdo izmed njegovih rajnikov v peklu. Celó vice so se jim zdele neverjetne. Saj je skoraj vsak, na kogar so mislili, živel kolikor toliko spodobno življenje, si teže ali laže prideloval svoj vsakdanji kruh, nazadnje pa skesan in spravljen z bogom umrl. Zato so se mnogi v duhu kmalu odstranili iz cerkve in se naenkrat znašli sredi posvetnih brig. Bil je začetek leta in takrat ima kmet vse polno skrbi. Kako je prezimila ozimina, kako je vzklila jarina, kakšno leto se neki obeta. Razen tega so bili časi še zelo nemirni in posledice vojne še niso bile zaceljene. Nihče še ni vedel, kaj bo z valuto in kako bo s cenami. Pa tudi meje še niso bile popolnoma urejene. Nekateri so se na tihem skoraj jezili na Munke, ki so jim požrli skoraj pol delavnika... Bog ve, kaj neki namerava Munk s tem slovesnim opraviлом in s to obdaritvijo revežev? Slišalo se je, da namerava izročiti enega izmed obeh gruntov mlajšemu sinu Anzanu, to pa baje zato, ker po deželi še vedno strašijo s to agrarno reformo... To je vsekakor verjetno, kajti starec je previden in zvit. Da bi izročil že kar oba grunta in šel na preužitek, pa skoraj ni mogoče verjeti, saj sta še oba Munka trdna in še čisto pokonci sedita v stolah... Siromaki so imeli spet svoje lastne misli. Najbolj jih je zanimalo, kako jih mislijo Munki po maši obdarovati. V prejšnjih časih so poleg kruha nekateri dajali tudi še denar. Ali bodo tudi Munki storili tako? Seveda je to povsem odvisno od namena, ki ga imajo z današnjim opraviлом...

Župnik Virej je hitel z opraviлом, kar je najbolj mo-

gel. Danes namreč ni vstal najboljše volje in najtrdnj-
šega zdravja. Včeraj popoldne je našel v gostilni pri Lu-
kaču pijanega graščaka Ložekarja in z njim sta potem
dolgo v noč pila pivo. Ob takih priložnostih sta se med
seboj zmerom nekam tiho kosala in tudi sinoči je bilo
tako. Ko sta vstala izza mize, je imel Ložekar na svo-
jem oglu mize petnajst praznih steklenic, župnik Virej
pa šestnajst. Ponoči je potem slabo spal in danes zjutraj
ga je v želodcu nemarno grizlo; še zdaj je le s težavo
in s hrapavim glasom odpeval. Kakor nalašč pa je bilo
današnje opravilo nenavadno dolgo, kajti razen maše je
bilo treba ob krsti sredi cerkve opraviti še mrtvaške
obrede, ki jih je Munk posebej plačal...

Druga polovica maše je minila še hitreje kakor prva.
Med njo je vzbujal pozornost Mlatejev Terc, znan slabou-
mnež, ki je pri hiši že dolgo let delal za hrano in za
staro ponošeno obleko. V cerkev je zahajal redno vsako
nedeljo in se postavljajl sredi cerkve ob moških klopeh,
kjer je venomer molil, zraven pa se ogledoval zdaj po
oltarjih, zdaj po ženskih klopeh. Tudi danes so ga do-
mači poslali v cerkev, najbrž z namenom, da bi tudi on
bil deležen obdarovanja. Ves čas je z grgrajočim glasom
ponavljajl: »Češčena si, Marija... češčena si, Marija...«
Ko pa se je župnik vrnil k oltarju, se je njegov grgra-
joči glas na mah spremenil v strasten, hihitajoč smeh.
Zgodilo se mu je isto kakor skoraj vsako nedeljo. Med
molitvijo se je siromak zagledal v Munkovo Mojeko, ki
je sedela nekaj korakov od njega v ženskih klopeh, pri
čemur je takoj pozabil na molitev, izbuhtil oči in se s
celim telesom obrnil k njej, kakor da bi ne bil v cerkvi,
ampak kje zunaj na prostem. Njegov obraz se je pri tem
poželjivo režal, iz ust pa so se mu pričele cediti ostudne

sline. Munkova Mojcka, ki je to opazila, je od sramu zardela in se še bolj sklonila nad klop. Vendar Mlatejev Terc še dolgo ni mogel odtrgati pogleda od nje. Šele ko ga je najbliže sedeči Dvornik sunil v rebra, se je siromak spet zavedel in znova začel godljati svojo molitev: »Češčena si, Marija...«

Po maši se je župnik z ministrantom odpravil k črni rakvi in se lotil žalnih obredov. S tem je tudi za navzoče vernike nastala zanimiva sprememba in oči vseh so se obrnile k rakvi. Že prej je ta ali oni poškilil proti neprijazni, črni pošasti, na kateri so se belile človeške kosti in je strmela velika, brezzoba lobanja. Zdaj pa, ko je poleg nje stal župnik, je bilo lažje prenesti neprijetno prikazen. Z neko tujostjo so strmeli verniki v rakev ter navzlic župnikovemu petju postajali raztreseni...

Župnik je s hrešččim glasom pel in odpeval ter tu in tam poškropil kosti in lobanjo z žegnano vodo, s katero mu je stregel ministrant. Na koru mu je latinski odpevala Treza in sicer s tako gorečnostjo, ko da bi besedilo razumela. Po končanih obredih je poleg rakve glasno odmolil tri očenaše za isti namen, za katerega je bilo opravilo naročeno.

Ljudje so začeli zapuščati z dišečimi kadili napolnjeno cerkev. Na trgu pred njo jih je že čakal Munkov hlapec Voruh s konjem in z belo plahto pokritim vozom. Medtem ko so drugi ljudje naglo odhajali domov ali pa so nekoliko še radovedni postajali, sta se Munk in njegova žena takoj lotila obdarovanja revežev. Berači, ki so zadnji zapustili cerkev, so se nagnetli ob pokopališkem vhodu. Čisto spredaj sta stala Ajta in Moškoplet, nekateri, med njimi tudi Pernatovka in Vohnet, pa so se skrivali za zidom, ko da bi jih bilo sram.

Munkova je odgrnila z voza plahto, da so se pokazali polni jerbasi lepega, rumenega kruha. Munk je že potegnil z voza velik krušni nož in se pripravil k delitvi. Med siromaki je završalo in nekdo je presenečeno zašepetal:

»Stolnik je, jaz sem pa mislil, da bo le miznik.«*

Moškoplet pa se je z brezobzirnim glasom obrnil k svoji sosedi:

»Ko bi nas bilo manj, bi na enega več prišlo...«

»Moškoplet, ne bodi tako nejosen,«** mu je odgovoril nekdo iz zadnjih vrst.

»Alo, zdaj pa le hitro sem! Doma moramo danes še turščico ogrobat,« se je tedaj zadril Munk proti pokopališču. Toda njegov poziv je bil nepotreben, ker sta medtem Ajta in Moškoplet že moško in čisto ravnodušno odkorakala proti vozu. Munk je z nožem razpolovil ogromen hleb kruha in ga dal vsakemu polovico, rekoč:

»Mislili smo, da bo na vsakega prišel cel hleb, pa se je vas preveč nabralo.«

Toda to še ni bilo vse. Munkinja je dala še vsakemu po deset kron.

Ajti se je kar sam od sebe razlezel obraz in, ko ji je denar izginil v skrivni žep, kakršnih je v njenem širokem krilu bilo več, je govorila:

»Bog vam povrni in sveta višarska mati božja. Bom že šla letos na svete Višarje, kjer bom prosila, da bi vam bog vse grehe odpustil.«

Munk jo je malo zabodeno pogledal, Munkinja pa ji je dejala:

* Stolnik je bel, pšeničen kruh, miznik je ržen kruh.

** Nevoščljiv.

»Le moli, Ajta, za naše grehe.«

Moškoplet je stal nekaj korakov stran od voza in se delal, kakor bi spadal med radovedneže, a ne med reveže.

»Kaj pa ti, Moškoplet?« ga je poklical Munk in že držal proti njemu hleb kruha. Ker se možak ni takoj premaknil, je dodal: »No, menda boš ja vzel božji dar.«

Moškoplet je pristopil s počasnim, oholim korakom in sprejel kruh s tako kretnjo, kakor da bi on izkazoval milost Munku, a ne ta njemu.

»Pa na molitev ne pozabi, Moškoplet!« ga je pozval Munk.

Berač je kmeta prezirljivo pogledal, potem pa dejal:

»Meni molitev ni potrebna, morda pa je za vas...?«

Po teh besedah se je obrnil in dostojanstveno zapustil sejmišče, s katerega je počasi izginila tudi Ajta.

Munka sta nekaj časa strmela za oholim in zbadljivim beračem, dokler ju ni zmotil Riharjev Miha, ki je pristopil k vozu.

»Miha, pa moli za našo hišo,« sta mu dejala.

»Bom,« je vdano odvrnil Miha.

Kardevka se je obotavljaše bližala vozu.

»Meni ne bi bilo treba iskati dobrotnikov, če bi me sinova ne zapustila,« je rekla skoraj plašno, okrvavljene oči pa so se ji še močneje zasolzile.

»Na tem svetu je že tako,« jo je potolažila Munkinja in ji izročila dar.

»Bom že molila za vaše zdravje,« je starka rekla z ganjenim glasom in izginila iz vasi.

Za njo se je strahoma približala Pernatovka z deklicama, ki sta se je držali za krilo.

»Vi ste pa trije!« je dobrohotno vzkliknil Munk, pograbil hleb in ji celega položil v naročje. Njegova žena

ga je po strani pogledala in, ko je dobila odgovor njegovih oči, izročila starki dvajset kron.

Obdarovankin obraz je spreletel hvaležen, a navzlic temu bridek smehlaj in skoraj jecljala je, ko je rekla:

»Ko bi se našel oče teh otrok... Sama bi se že še nekako pretolkla, saj rada delam, tako pa...«

»Vidiš, Pernatovka, to je mesto,« je velikodušno dejal Munk. »Jaz sem to vedno trdil. Ako bi tvoja hči ostala pri nas v službi in ne odšla v mesto, bi vsega tega ne bilo...« Hči Pernatovke je namreč pred leti služila pri Munku.

Toda Pernatovka se je delala, ko da bi Munka ne bila slišala, ter se je takoj obrnila k svojima vnukinjama.

»Le lepo se zahvalita dobrotnikom, ki vama kruh dajejo.«

Dekletci je bilo strah, da si nista upali pogledati okrog sebe, vendar sta na babičin ukaz sklenili svoje male ročice, jih dvignili proti Munkovi materi ter enoglasno zapeli, kakor sta bili za današnji dan posebej naučeni:

»Bog vam povrni, oče in mati...!«

Munkinja ju je pobožala po glavicah in rekla:

»Le pridni bodita, kadar bosta odrastli, pa lahko k naši hiši prideta kruh služiti. To bo lepo.«

Deklici sta kmetico zamaknjeni gledali, ko da bi se pred njima odpiral neznani raj. Preden je Pernatovka izginila s sejmišča, je še zaklicala proti vozu:

»Kadar boste imeli kako delo, mi pa le povejte, saj rada pridem!«

Obdarovani so bili že vsi reveži in tudi Mlatejev Terc je že nosil kruh pod pazduho, ko je Munk zagledal Vohneta, ki se je še vedno obotavljal pri pokopališkem

zidu. Stari tesač se je očividno boril sam s seboj, ali naj tudi on pristopi k obdaritvi ali ne. Munk je to uganil, nekoliko pomislil, potem pa ga je poklical k vozu:

»Hej, Vohnet, le sem, le sem, kaj se boš obiral!«

Starec se je počasi približal vozu, ne da bi se upal ozreti; mislil je, da so vse oči radovednih vaščanov uprte vanj. Pot, ki jo je danes nastopil, je bila zares bridka in malo je manjkalo, da se mu ni stemnilo pred očmi.

»Tu imaš, Vohnet, saj sva včasih še skupaj fantovala. Samo da si ti nekoliko starejši od mene,« je dejal Munk in mu porinil v naročje cel hleb kruha.

»A tako!« se je zavzel novi berač in otrl solzo v očeh. Več ni mogel spraviti iz sebe.

Munku je bilo še nekaj drugega na jeziku, toda ko je videl pred seboj sključenega prijatelja iz mladih let, je rajši molčal in si mislil: Saj je mož tako dovolj kaznovan, kaj bi mu še zdaj oponašal njegov grunt!

Ko je tudi Vohnet kot zadnji berač izginil s sejmišča in so bili obdarovani že vsi siromaki, je ostal na vozu še vedno cel hleb kruha. Munka sta se spogledala, toda ravno v tem trenutku se je na pokopališkem pragu pokazala mežnarica Treza. Mož in žena sta si pokimala in, ko je Treza odšla proti mežnariji, je Munkinja vzela hleb in ga odnesla za njo. V Jamnici je že od nekdaj bila navada, da pri obdaritvah revežev tudi mežnarjeve hiše niso pozabili.

Komaj pa je Munkinja izginila med hišami, ko je prirobantil iz cerkve ključar Mudaf:

»Ti prekleta baba ti! Ali ste videli Ajto? Kam je šla Ajta? Z oltarja sv. Florijana sta izginili dve sveči...«

In ne da bi čakal odgovora, jo je ucvrl okrog pokopališča za tatico. Vendar Ajte že nikjer ni bilo...

Drugo poglavje

Jamničani so še pripravljali na lepo nedeljo, ki so jo vsako leto obhajali drugo nedeljo meseca julija. Jamniške lepe nedelje so bile znane daleč naokoli po svojih velikih in mogočnih slovesnostih, združenih s postavljanjem mlajev, streljanjem, godbami in veselicami, ki so včasih trajale po več dni zaporedoma. Med svetovno vojno je obhajanje jamniških lepih nedelj seveda prenehalo in tudi po vojni jih iz raznih vzrokov še niso mogli obhajati na nekdanji slovesen način. Predvsem ni bilo mogoče dobiti smodnika za možnarje. In tudi ljudje so postali tako samosvoji, da jih je bilo težko spraviti skupaj, posebno pa k takim rečem.

Letos pa se je obetala povrnitev k starim časom. Razmere so se kolikor toliko ustalile in denarja je bilo več kakor kdaj koli. Cene kmečkim pridelkom so se kar vrtoglavo dvigale, posebno pa cene lesu, ki ga je v Jamnici bilo še vedno dovolj navzlic posekam, ki so kazile gozdnato okolico. Razen tega je razvrednotenje starega avstrijskega denarja v splošnem kmete rešilo dolgov, da so zopet lažje dihali. Nekatere je to razvrednotenje sicer zadelo, zlasti tiste, ki starih avstrijskih kron niso hoteli prinesti k žigosanju v upanju, da se bo Avstrija prej ali slej spet postavila na nóge. Senčna stran so bile seveda tudi visoke cene v trgovinah, nič manj pa nova državna meja, ki je kmetom in prekupčevalcem

zaprla sejme po sosednji koroški deželi, kjer so bile cene živini še mnogo višje kakor tostran meje. Vendar so se razmere v splošnem mnogo zboljšale in prišel je čas, ko so se ljudje pričeli razen za vsakdanje brigati tudi še za druge reči. Na bajtarje, razne majhne fretarje in na delavce, ki so hodili v lesove in tovarno v sosednje Dobrije in ki so kleli draginjo, se kmetje niso mnogo ozirali; trdili so, da ima ves svet denar, če ga ima kmet...

Jamniške lepe nedelje so se že od nekdaj odlikovale po postavljanju zelo visokih mlajev. V jamniških globačah so rastle neznansko visoke smreke, ki jih je drugod bilo težko najti. Najlepša drevesa je imel poleg grofa v svojih gozdovih Munk. In ravno Munk je za letošnji praznik dal za mlaj najvišjo smreko, kar jih je imel v gozdovih svojih dveh kmetij.

Fantje so organizirali streljanje; Permanov Ahac iz Drajne in Munkov Anza iz Hoj sta prevzela vodstvo. Cel teden sta hodila po hišah in zbirala denar za smodnik, ki se je zdaj že dobil. Včasih so jamniške vasi ob takih priložnostih med seboj tekmoval; če so streljanje organizirali fantje iz Drajne, oni iz Hoj niso hoteli sodelovati in narobe. Letos pa so pokazali veliko solidarnost. Denarja so zbrali toliko, da ga je razen za smodnik ostalo še za strelsko veselico.

Lepa nedelja se je pričela že v soboto, ko so v zvoniku zatrijančili k delopustu. Mogočno streljanje s hribčka za vasjo, spremljano z nekaterimi salvami možnarjev, je tudi daljni okolici naznanjalo, da bodo Jamničani obhajali svoj vsakoletni praznik. Vreme je bilo lepo, nebo je bilo brez oblčka in sončna jasnina je bila tako prozorna, da so se na daljnih gorah razločile posamezne čeri.

Med trijačenjem so z dvema paroma konj pripeljali v Jamnico posekani mlaj. To je bil pravi velikan. Meril je dva in petdeset metrov in je bil torej za štiri metre višji od jamniškega zvonika. Tako visokega mlaja niso pomnili niti najstarejši občani.

Proti večeru se je na vasi zbralo nad sto ljudi, da dvignejo drevo kvišku. Tu je bila predvsem fantovska mladina, v prvi vrsti vsi strelci; njihova poveljnika, Permanov Ahac in Munkov Anza, sta hodila že v širokih, belih predpasnikih. Razen mladine so prišli tudi mnogi kmetje. Tudi oba jamniška graščaka, Ložekar in Dvornik, sta bila tu, da s svojo navzočnostjo pripomoreta stari šegi še do večjega slovesa. Skoraj polnoštevilo pa so bili navzoči revnejši ljudje iz cele fare. To so bili razni gostači in bajtarji, dninarji in tesači, ki so živeli od danes do jutri in so za take reči imeli vedno dovolj časa, posebno ker so upali, da bodo kmetje dali za pijačo.

Tu je bil Tehant, nenavadno rejen dninar, Prežvek, hud delomrznež pri najboljših letih, tesača Bajnant in Dovganoč in še nekaj takih. Večina ni bila znana po pravih imenih, ampak po priimkih, ki so jih Jamničani radi dajali takim ljudjem. Okoličani so celó trdili, da bi le krava, ki bi zbežljala skozi Jamnico, ostala brez priimka, kdor pa se v njej količkaj pomudi, ga že ima. Tehant je svojega dobil zato, ker je zaradi svoje rejenosti bil podoben pliberškim dekanom, Prežvek zato, ker je bil pravo, netečno teslo, Bajnantu so rekali tako zaradi tega, ker je jecljal, a tesača Dovganoča se je to ime prijelo zaradi tega, ker se je pred leti oženil z neko lepo, mlado Štajerko in je ta, ko so jo radovedneži vprašali, kako je zadovoljna z zakonskim stanom, odgovorila: »Jej, so koj dolge noči...«

Sonce je bilo še na nebu, ko so se lotili dviganja mlaja. Še prej so ga vaška dekleta pod zelenim vrhom ovila z dolgim vencem iz hojevine, pod katerega so mu obesila velik, okrogel svitek iz rož, na vrh pa so možje pritrdili drog z veliko slovensko zastavo, ki takrat še ni bila prepovedana.

Dviganje mlaja je vodil sam Munk, ki se je postavil k drevesni ritini pred skoraj dva metra globoko luknjo, tako da je imel pred seboj ves mlaj. K deblu je pristopilo toliko ljudi, kolikor je bilo prostora, le pri debelem koncu in pri vrhu se ni postavil nihče. Pri luknji sta se postavila tudi Bajnant in Dovganoč, ki sta imela nalogo varovati ritino, da bi se ne zmuznila mimo jame. Že od nekdaj je bil to njun posel. Ženske, otroci, starci pa so v gručah od daleč opazovali zanimivo delo.

»Ali je vse pripravljeno?« je vprašal Munk s svojim visokim, poveljujočim glasom.

»Vse!« so odgovorili pomagači in gledalci.

»Torej križ božji — pa začnimo,« je dejal Munk, stopil še dva koraka nazaj in nato zavpil na vso moč:

»Ho—ho—o—j——!«

Nad sto rok je zgrabilo za olupljeno deblo in ga dvignilo od tal, medtem ko so nekateri porinili pod deblo nekaj že pripravljenih tesarskih stolov. Toda dvignili so mlaj le v sredini, kajti ritina in vrh sta se še dotikala zemlje. Prvi zalet v orjaka se je posrečil.

»Ali je šlo?« je zadovoljno vprašal Munk.

»Šlo!« je odgovorilo skoraj enoglasno sto glasov.

»Pa spet poprimimo.«

Mlaj so morali spraviti še nekoliko više od tal, da bi potem mogli podstaviti žavre, nakar se bo pravo dviganje šele pričelo. Toda Munk je moral še nekajkrat

ponoviti svoj klic, preden so mogli podstaviti še višje naprave. Dvigači so napenjali mišice, da so jim pokale, in kmalu so se prvi že pričeli znojiti. Novi občani, ki so medtem prihajali v vas, so se molče pridruževali dviganju. Čulo se je sopenje pljuč in težko stokanje. Munk pa ni odnehal in je venomer ponavljal svoj: »Ho—ho—o—j...« Naposled je zavpil Mudaf:

»Žavre!«

Mlaj je bil v sredini že tako visoko od tal, da so ga dvigači imeli skoraj na ramah. Ogromna teža je ležala na njih.

»Hitro, hitro!« je rohněl Prežvek, ki je bil na tem, da popusti, ako takoj ne pride pomoč.

»Le drži, le!« so se mu rogali nekateri, toda tudi njim se je poznal prevelik napor.

Nekaj ljudi je skočilo po žavre, posebne dvigalne priprave za mlaje, ki so že ležale pripravljene po tleh. To so bili pari močnih ostrvi in drogov, prevezani pri gornjih koncih z verigami in vrvmi. Pri razkrečenju spodnjih, močnejših koncev so se nad prevezami napravile velike čeljusti, ki jih je bilo treba podstaviti in ki so potem držale mlaj pokonci. Pri vsaki ostrvi so potlej dvigači porivali drevo kvišku. Komaj so možje trudoma podstavili nekaj kratkih žaver, ki so dvigačem težino takoj vidno olajšale. Vendar še nihče ni smel popustiti, ker bi drugače podstavljene žavre zaradi prevelike teže takoj odpovedale.

Zdaj se je pričel najtežji del dviganja, ker še ni bilo mogoče podstaviti vseh žaver, deblo pa je bilo vendar že tako visoko od tal, da človek z golimi rokami ni veliko zalegel. Pričelo se je dolgotrajno in sila naporno vzdigovanje, pri katerem so ljudje curkoma pretakali

znoj. In ko da bi Munk bil zraščen z dvigači, so tudi njegovi, prej tako čisti in kratki klici postajali daljši in zateglejši. Navzlic ogromnemu naporu človeške sile se deblo skoraj ni hotelo premakniti. Pri vsakem drugem ali tretjem »hohoju« so podstavljali novo žavro, razen tega pa so ljudje pomagali dvigati mlaj še z raznimi podajavniki, ki so jih pobrali po vaških gumnih. Po polurnem dviganju je Munk zavpil tistim, ki so se mučili blizu vrha:

»Ali je vrh še zmeraj na tleh?«

»Še zmeraj...!« so odgovorili zasopli glasovi od vrha.

»Hudič!« je zaklel Munk in po kratkem molku ukazal odpočitek.

Toda že čez nekaj minut so se spet zagnali v mlaj. Podstavili so še nekaj žaver, da jih je bila zdaj že cela vrsta, in znova začeli porivati deblo kvišku. Toda naenkrat se je Tehant glasno zadrl od vrha:

»Je že prost!«

Mlajevo vrh se je bil naenkrat ločil od zemlje in se dvignil meter nad njo. To je bilo veliko zadoščenje za vse. Drevo je zdaj v velikem loku z izbočeno sredino z vso težo ležalo na žavrah, ki so bile napete kakor strune. Bil je najnevarnejši trenutek; ako bi le ena sama žavra popustila, je pretila nevarnost, da bodo odpovedale tudi druge. Vendar so bili ljudje veseli in nekateri so med brisanjem znoja začeli celó zbijati šale.

»Ta bo pa več stal kakor sodček piva,« je glasno dejal Pernjakov sin Tevžuh.

Opazka je šla na Munkov račun, toda ta se je napravil gluhega ter se spustil z Dovganočem v prazen pomenek. Kmalu nato pa je že zavpil:

»Sonce že zagarja,* mi pa še do polovice nismo. Le še naprej za božjo čast!«

Medtem je sonce res že začelo zahajati za celovško ravnino in obzorje je zagorelo v živih barvah, ki so oznanjale lepo vreme tudi še za prihodnji dan. Vedno modrejše nebo se je sklanjalo niže in niže nad zemljo in dnevna sopara je ponehaval. Z jamniških polj se je začel oglašati zbor najzgodnejših večernih čivkačev.

Munkov poziv k delu za božjo čast je gluho in brez odmeva zamrl. Pri dviganju nekaj ton težkega drevesa ni nihče posebej mislil na božjo čast, pač pa so vsi čutili, da se trudijo za ohranitev stare jamniške časti. Zato nikogar ni bilo treba spodbujati. Ko se je Munkov klic znova razlegel v večerni mrak, so se dvigači s podvojenimi silami uprli v žavre in začeli goniti mlaj kvišku. Sprva je šlo zelo trdo in pri marsikaterem zagonu se čudest** sploh ni hotela premakniti. Vendar je mlaj po malem le lezel navzgor. Dvigači so vpili proti ritini na moža, ki sta pazila pri jami:

»Ali že voha?« Toda odgovor se je še vedno glasil: »Še ne...!«

Mlaj še ni bil tako visoko, da bi se ritina pričela pomikati v luknjo. Trajalo je še skoraj pol ure, preden sta moža zavpila:

»Že voha, že voha...«

Nenadoma je deblo vidno zdrknilo po žavrah in ritina je butnila proti opazu luknje. To je bil drugi veliki uspeh. Brž ko se ritina nagne v luknjo, je dviganje mnogo lažje. Bajnant in Dovganoč sta jo vsak od ene strani s težkimi ostrvmi pritiskala navzdol, medtem ko

* Gre za goro, zagoreva.

** Velika, ogromna stvar, nestvor.

so dvigači z novo vnemo začeli porivati žavre. Kmalu se je mlajev vrh s praporcem zibal že visoko v zraku.

Dvigači so se začeli kosati, kdo bo močnejši, in znova je jel teči človeški znoj. Včasih je kaka žavra zaostala za svojo vrstnico na drugi strani, kar je pri gledalcih vzbujalo smeh in porogljivost. Tehant in Prežvek sta porivala vsak svoj kraj žavre in Prežvek je vidno zaostajal.

Moškoplet, ki je postajal okrog dvigačev, se je vtaknil vmes:

»Pa ti namesto mene porivaj!« je zavpil nadenj Prežvek in izpustil žavro.

Moškoplet se je v začudenje vseh ljudi podstavil pod žavro in v dveh, treh zagonih je bila njegova žavra z ono na drugi strani izravnana. Vsi so se čudili beraču in njegovi moči. Toda dalje Moškoplet ni hotel pomagati in je žavro spet pustil Prežveku, sam pa izginil v vas.

»Ho—ho—o—o—j...!« je vpil Munk in pri vsakem njegovem klicu se je mlajev vrh vidno pognal kvišku. Čim više se je čudest dvigala, tem lažja je bila. Za vrh so bile žavre že prekratke in nazadnje je bilo v drevo uprtih le še nekaj porivalnih naprav. Navzlic temu je mlaj hitro meril zadnjo četrtino poti, kajti zdaj ga je naravnavala tudi že ritina, ki sta jo Dovganoč in Bajnant imela v oblasti in ki je hitro drkala v luknjo. Da bi se drevo ne pognalo na drugo stran, so ga od vseh strani prestregali in podpirali s podajavniki in podporniki.

Ko je ura odbila devet, se je izgubil v mrak zadnji Munkov rahli in previdni hohoj in mlaj, mogočni junaški mlaj, je bil postavljen. Nekaj prešernih vriskov se je oglasilo. Toda že so se izgubili v bučanju zvona, ki je zazvonil večno luč. Vse skupaj pa je preglasila salva

možnarjev, ki se je postavljnemu mlaju na čast usula z bližnjega hribčka in naznanjala širni okolici, kaj se je v Jamnici tedaj zgodilo.

Tedaj se je Munk odkril in začel glasno moliti, za njim pa zbrana soseska. Po molitvi je Munk zavpil:

»To je moj ta zadnji mlaj! Prihodnje naj pa mladi dajejo...!«

Soseska se je pričela počasi razhajati. Večina je krenila v Apatovo gostilno, kjer je za dvigače bilo nastavljeno pivo, ki ga je plačal Munk, nekateri pa so se porazgubili domov. Od mlaja sem šo odmevali poslednji udarci kije in kladiv, s katerimi so Bajnant in Dovganoč ter njihovi pomagači zabijali okrog mlaja opornike in tlačili zemljo.

Nad Jamnico se je že zgrnila topla, poletna noč. Temne sence so pokrile deželo na dolgo in široko, od ene gore do druge, in jo odele z globokim nočnim mirom. Jasno nebo, ki je na zahodu še zardevalo pod poljubi umirajočih daljnih sončnih žarkov, je bilo naenkrat posuto z zvezdami, tako živimi in gorečimi, kakor da bi z neba gledalo milijon radovednih oči. Kakor daleč je segalo oko, je ležala sama temna širjava, ki so jo stražile še temnejše podobe strahotnih gorá. Tudi sape so počivale in glasovi, ki so tu in tam vstajali, so bili čisti in jasni. To je bila prava koroška noč...

V gostilni pri Apatu je vrelo veselo razpoloženje in pivci so naglo praznili nastavljeno pivo. Z možmi so prišle tudi nekatere žene ter druge postojavke. Sodček piva je bil kmalu prazen. Najbolj vesel je bil nocoj sam Munk, ki je smejočega se obraza hodil med pivci in ogovarjal vsakega, kar drugače ni bila njegova navada. Pri sleherni mizi je ponavljal:

»Danes sem dal svoj zadnji mlaj. Prihodnje naj pa mladi dajejo.«

S tem je pred vso sosesko potrdil ljudske glasove, da bo eno posestvo kmalu izročil. Ko je bil sod prazen, ga je Dovganoč nenavadno lahko pregovoril, da je dal še za enega. Iz tega je Munk pred vsemi ljudmi napil Kovsu, bajtarju in fužinarskemu delavcu iz Dražne, ki je bil star socialist, v Jamnici včasih bela vrana, in s katerim se nikoli nista prav mogla:

»Na, Kovs, veseli me, da si tudi ti prišel postavljat mlaj. Živio!«

»Živio!« je odgovoril Kovs in izpil vrček piva do dna.

Stara nasprotnika sta si dolgo stala nasproti in se drug drugemu zagonetno nasmihala.

»Kaj pa fabrika?« je vprašal čez nekaj časa Munk, ki je bil znan kot hud sovražnik industrije.

»Še vedno gre!« mu je odgovoril Kovs s pomenljivim glasom in nato dodal: »Ali boš res izročil posestvo?«

»Bom, kaj pa hočem v takih časih, kot so dandanašnji? Kdaj boš pa ti šel v pokoj, Kovs? Saj imaš že leta.«

»Leta že imam, toda kaj naj počnem s tako majhno pokojnino v sedanjih časih? Čakam novega pravilnika bratovske skladnice.«

S tem sta izčrpala svoj pogovor in se razšla. Počasi so se jeli ljudje razgubljati iz gostilne in vračati na domove. Pred hišo je stala gruča fantov in se po tihem pogovarjala. Njim se še ni mudilo domov.

»Veste kaj, fantje, poglejmo v cerkev, kjer dekleta pletejo vence,« je predlagal Ardevov Tonač.

Predlog je bil z veseljem sprejet in takoj so se fantje usuli proti cerkvi, ki je s svetlimi okni stala pred njimi. Poleg Tonača so bili še Permanov Ahac, Munkov Anza,

Pernjakov Tévžuh in še nekateri drugi. Tiho so se priplazili do glavnega vhoda, toda vrata se niso dala odpreti; bila so zapahnjena. Nato so se fantje obrnili k stranskemu vhodu, toda tudi ta vrata so bila zaklenjena. Fantje se niso mogli vzdržati smeha; dekleta, ki so najbrž slutila fantovsko namero, so jih pravočasno ukanila.

»Bojijo se nas,« je zašepetal Permanov Ahac.

Munkov Anza je začel prvi razbijati po vratih.

»Odprite, zakaj pa se zapirate pred nami...?«

»Saj vas ne bomo požrli...!«

»Pomagali vam bomo, da bošče prej končale...«

V razsvetljeni cerkvi, kjer je ducat deklet pletlo vence in krasilo cerkev in od koder se je še malo prej razlegal prešeren smeh, je postalo naenkrat mrtvaško tiho. Fantje pa niso nehali razbijati po vratih. Tedaj se je oglasila mežnarica Treza:

»Kaj pa vohnjate tod okrog? Domov pojte, bomo že same opravile...«

Nekje globlje v cerkvi se je oglasil Mudafov votli glas:

»Tu ni krčma, tu je božji kraj...«

Košat smeh se je usul iz fantovskih grl.

»Nocoj imate pa dobrega pastirja, ha, ha...!« je dejal predrzno Munkov Anza.

Mudaf je bil namreč znan kot potuhnjen babjak, ki je vedno kaj onegavil z domačimi deklami in sta se z ženo zaradi tega pogosto pretepala. Permanov Ahac je še zabrusil v cerkev:

»Saj se za Pepo ni treba bati...«

Pepa je bila Mudafova dekla.

Tedaj je Mudaf utihnil, pa tudi Treze ni bilo več slišati.

Iz cerkve so se zdaj zaslišali poredni, hihitajoči *se smehi posameznih deklet. Fantje so z novim upanjem klicali dekleta, naj vendar odprejo, ker bodo drugače razbili vrata.

»Kaj bi pa radi...?« se je z vabljivim glasom oglasila Munkova Mojcka.

»Nič, samo odprite nam...«

Zopet jim je odgovorilo pritajeno, polstrastno hihitanje.

»Lonca, no daj, bodi vsaj ti pametna in odpri.« je začel Munkov Anza klicati svoje dekle. Tudi drugi so prigovarjali svojim dekletom. V cerkvi je znova utihnilo; čulo se je le pregibanje nog in komolcev. Potem je spregovorila Mojcka:

»Lonca, odpri mu no, če že hoče...«

»Nočem...« se je drhteče branila Lonca.

Toda navzlic temu so se prožni koraki približali vratom in koj nato je skozi špranjo zašepetal proseč glas:

»Ne bodi siten, Anza, in pojdi rajši domov...«

Zdaj so se oglasili vsi fantje in začeli še huje siliti v cerkev. Nato je zapah čisto na rahlo zarožljaj in že so fantje odrinili vrata ter se usuli v cerkev. Lonca je urno skočila proti stopnišču Marijinega oltarja, kjer je skupina deklet sedela sredi rož in zelenja, in se tako izmuznila Anzanovim rokam, ki so jo hotele prijeti.

»Ho, ho, smo vas pa le ujeli,« so se režali fantje in se radovedno ozirali po cerkvi.

»Še dolgo ne...« so smejoč se odgovarjala dekleta.

Kakor je bilo videti, dekleta v cerkvi res niso držala rok križem; ena skupina je pletla vence, druga je iz papirja delala umetne rože, ker je bilo pravih premalo, tretja skupina pa je s pomočjo Treze in Mudafa sproti

z venci in cveticami krasila cerkev. Navzlic temu je bilo še veliko dela. Izza velikega kora sta se tedaj prikazala Treza, za njo pa Mudaf, ki je kakor vsako leto tudi nocoj veljal v cerkvi za nekakega dekličjega varuha.

»Ah, vi ste!« se je začudila Treza z dobrodušnim glasom, potem pa dodala: »Če ste že tukaj, nam boste pa pomagali.« Iznenaditi dekleta pri krašenju cerkve, je bila stara fantovska pravica ob lepi nedelji.

Cel kup že narejenih vencev je čakal na krašenje, med njimi je eden meril skoraj dvajset metrov in ga je bilo treba pripeti od ene strani ladje na drugo ter ga v sredi pritrditi na lestene. Fantje so se res takoj lotili dela in začeli pomagati skupini deklet, ki so krasile cerkev. Toda Munkov Anza, Ardevov Tonač in še nekateri drugi pri tem niso prišli na svoj račun, ker so njihova dekleta bila zaposlena pri pletenju vencev. Delati so morali z drugimi dekleti. Ardevov Tonač je držal lestvo Stražnikovi dekli Žavbi, precej živemu dekletu, ki je obešalo venec na zid in so se ji videle lepo oblikovane noge daleč po cerkvi.

»Svinja, kaj pa delaš, glej rajši Mojcko, ne pa mene,« se je zadrta Žavba raz lestvo, videč, kako jo Tonač kar požira z očmi.

»Saj ne gledam!« se je v zadregi pred Mojcko opravičeval Tonač.

Dekleta pri Marijinem oltarju so prasnili v smeh, Mojcka pa je zardela. Ključar Mudaf je z deklo, debelušno Pepo krasil veliki oltar. Pepa je mirno stala na lestvi, ki jo je podpiral Mudaf. Tisti, ki so ju opazili, so se pričeli polglasno nasmihati in se suvati s komolci, toda Mudaf in njegova pomočnica sta bila tako zaver-

vana v delo, da nista ničesar slišala ali videla. Mežnarica Treza je tudi takoj našla svojega pomočnika, Apatovega sina Zepna, s katerim so jo že dolgo dolžili in ki sta se takoj lotila enega izmed stranskih oltarjev.

Delo je kmalu začelo zastajati; fantje in dekleta so se pričeli igrati. Fantje so začeli že kar kvantati, dekleta pa po malem vriskati. Večina deklet je fante sicer zmerjala, toda njihov smeh jih je hkrati dražil in podžigal k še večji razposajenosti.

Med smehom in šalami so dekleta, ki so bila določena, da bodo drugi dan nosila Marijo, krasila še velik Marijin kip, ki je z Jezusom v naročju sedela na tronu pod belim baldahinom, z veliko pozlačeno krono na vrhu. To so bila Munkova Mojcka, Pernjakova Lonca, Ardevova Metka in Mudafova Pepa. Vse so veljale še za device, čeprav so si o Mudafovi dekli ljudje šepetali vse mogoče stvari. Toda ker je bil Mudaf cerkveni ključar, Pepe ni bilo mogoče izpodriniti. Njim so pomagala še druga dekleta, ki so Marijine nosilke pri procesiji spremljale z gorečimi svečami. Ta dekleta so bila šele šolskim letom odrasla, nedolžna bitja. Za krašenje Marijinega kipa so dekleta uporabljala le belo cvetje; z žarečimi očmi so skrbno ovijala podobe z venčki in cvetlicami, dokler niso skoraj vse podobe zadelala z rožami. Za nosila, katera je cerkvi zastonj izdelal pijani mizar Ropratt, je bilo pripravljenega še nekaj zelenja, katerega so dekleta naglo ovijala okrog lesov. Komaj je bilo tudi to opravljeno, je Ardevov Tonač zgrabil Munkovo Mojcko za roko in jo odvedel v kot za krstnim kamnom, medtem ko je Munkov Anza odvedel Pernjakovo Lonco nekam med klopi. Dekleta so se upirala, a so vendar odšla za fanti.

»Mojcka, jaz ti rečem...« je sopihal Tonač in nasiloma objemal dekle.

»Kaj pa delaš, Anza, na tem svetem kraju se ne spodobi...«

Toda Tonač je bil že tako razdražen, da ni odnehal. Tedaj je Mojcka vsa prestrašena zakričala. Izza velikega oltarja, kjer je imela še nekaj opravka, se je prikazala Treza, pogledala s strogim pogledom po cerkvi in odločno zaklicala:

»Zdaj je pa dovolj tega mučkanja in slinjenja. Pojte domov, jaz bom cerkev zaprla!«

Toda še dolgo je morala goniti zadnje pare iz cerkve. Potem je ropotajoče zaprla cerkvena vrata z besedami: »Zunaj pa delajte, kar hočete!« nakar se je vrnila v žagrad, kjer jo je čakal Apatov Zep.

Bilo je že davno čez polnoč, ko so se pletilke vencev in njihovi spremljevalci znašli na temačnem pokopališču, polnem temnih, skrivnostnih senc. Vas je bila tiha in pod nebo sta se izgubljala vrhova širokega zvonika in vitkega mlaja. Na vzhodu še ni bilo nobenega znamenja kakega svita.

»Pojdimo, spremljali vas bomo,« so se dekletom ponujali fantje. Najprej se je iz vasi zgubil Mudaf z deklo Pepo, za njim pa druge skupine. Posamezni pari so kmalu jeli zaostajati in se tesno objeti izgubljali v noč.

Že koj pri prvih hišah je Ardevov Tonač pridržal Munkovo Mojcko, ki bi prav za prav morala iti domov s svojim bratom. Molče mu je dekle sledilo na stransko pot. Tesno objeta sta počasi korakala po mehkih tleh in pri vsakem koraku je fant dekle prižemal tesneje k sebi. Mojckino deviško telo je bilo omamljeno od fantove gorkote in od tople, skoraj opojne noči. Na prsi, na oči, na

usta ji je legala čudna sladkost in ji zapirala dih in vid. Pozabila je, da ima šele sedemnajst let, pozabila je, da je Munkova hči, ki bi ne smela hoditi s fantom sama ponoči... Pod vplivom sladkih občutkov je pozabila tudi na to, da ta Ardevov gambelač* še niti ni bil njen izvoljeni fant in da še nista bila dogovorjena, dasi jo je že dolgo zalezoval in ga je tudi ona rada videla.

Zunaj na polju sta obstala in Tonač jo je objel s še večjo silo.

»Mojcka!« ji je dahn timer v lice. »Ali ne veš, da te imam že dolgo rad...?«

»Vem...« je komaj slišno odšepetala Mojcka in se še tesneje privila k fantu. Čez nekaj trenutkov ji je prišla na misel čudna stvar, da je nekoliko glasneje in skoraj boječe rekla:

»Saj ne bom imela grunta jaz...«

Tonač se je skoraj hripavo zasmejal:

»Kdo te pa vpraša po tem?«

Toda kakor da bi se na nekaj spomnil, je hitro dodal:

»Seveda ga boš imela, če boš le hotela, norica...«

Dekliške oči so se začudeno odprle, a so se takoj spet zaprle. Nenadna misel jo je nanagloma zapustila in spet ni občutila drugega kakor omamljivi vonj poletne noči, nasičen z duhom polj, lok in trat. Samo toliko je še razločila, da korakata proti neki temni podobi, ne vedoč, da je to star, na pol razpadel zidani križ ob poti, in ne sluteč, da jo njen spremljevalec nalašč vodi tja. Za križem jo je Tonač objel tako močno, da je vsaka njena žila začutila njegovo kipeče poželenje. Kriknila je s slabotnim glasom:

* Dolgin.

»Ah ne, Tonač, ne, danes še ne... Jutri lahko, samo danes še ne...«

»Zakaj pa danes ne?« se je zavzel fant.

»Jutri bi še rada nosila Marijo...«

»Oh lola!« je veselo vzkliknil Tonač, »saj jo tako tudi lahko nosiš. Poglej druge...«

Zgrabil je Mojckino drobno, trepetajoče telo in ga brez odpora prižl k sebi...

Ko je čez nekaj časa spet odprla svoje velike, začudene oči, so iz njih tekle solze sramu, strahu in tihe sreče... Na vzhodu, ki je bil še malo prej tako teman kakor zahod, pa se je zdaj pokazal prvi svit. V loki za potokom so se oglasile prve ptice...

Tretje poglavje

Čista in sončna, od rose okopana, polna razkošja in lepote, taka, kakršna mora biti, je jamniška lepa nedelja vstajala izza gora. Sončni žarki so kmalu popili rahle jutranje meglice in vsa dežela se je pričela odevati v svatovsko prazničnost. Množina barv na požetih in še zorečih njivah, na pokošenih travnikih, v zelenih gozdovih in temnih sencah se je počasi zlivala v široko, barvito in drhtečo prosojnost, ki je kmalu napolnila ozračje od enega obzorja do drugega. Gore okrog Jamnice so mirno in motno štrlele pod prazno nebo. Iznad vasi sredi kotline se je dvigal orjaški mlaaj, ki je vidno presegal zvonik. Prapor na njegovem vrhu kakor da bi bil otrpnil, niti najmanjša sapica ga ni zganila...

Ob štirih zjutraj je trijančilo jutranjico in salve možnarjev so budile sosesko iz spanja. Bobneči odmev se je razlegal po kotlini, grozeče treskal nekaj časa med gorskimi pleči in se naposled izgubljal v široki prostranosti dežele pod Karavankami. Strel se je ponovil ob sedmih in ob osmih, ko je prvič in drugič vabilo v cerkev.

Že skoraj celo uro pred opraviлом so se farani jeli zbirati pred cerkvijo in z njimi vred so se od vseh strani zgrinjali proti Jamnici tudi jamniški sosedje. Salve možnarjev so jim naznanjale, da bodo v Jamnici ta dan zopet obhajali lepo nedeljo po stari šegi. Kmalu je bila cerkev polna do zadnjega kotička in na sejmišču pred

njo se je ljudstva kar trlo. Trde, okorne postave kmetov in delavcev so se danes očitno razgibale in povsod je vladalo veselo razpoloženje.

Ob devetih se je iz cerkve razvila dolga procesija, kakršne že ni bilo videti od trinajstega leta. Prednji del je že zapuščal vas, iz cerkve pa so se množice še vedno valile. Na čelu procesije je korakal debeloglavi in plešasti tesač Coflov Peter, ki je ta posel že od nekdaj opravljal. Bil je zanimiv zaradi tega, ker na glavi ni imel nobenega lasu, zato pa je nosil mogočno črnorjavo brado, ki mu je segala na prsi. Sinoči se je po končanem postavljanju mlaja spet napil in je potem šel spat na Apatov skedenj, kjer ga je prebudilo šele streljanje pri drugem vabljenju. Po spanju se je hitro okrepčal s frakljem žganja in tak, kakršen je vstal, neumit in poln sena v razmršeni bradi, odšel pred cerkev, kjer ga je za žagradnim zidom že čakal ogromen, črn in z velikim vencem iz hojevine ovit križ, s katerim je začel voditi procesijo.

Takoj za njim so se uvrstili šolarji in šolarice, ki sta jih vodila nadučitelj Jank in učiteljica Marta Drobnič, ki se živa nista mogla videti. Dekleta so bila skoraj vsa oblečena v bele oblekce, katerih priprava je jamniške matere stala strašanskih skrbi, stroškov in tudi nič manj solzá; dečki pa so imeli vsi rdeče nageljčke za klobuki ali na prsih. Za šolskimi otroki so se razvrščali drugi udeležniki obhoda. Najprej so vstopali jamniški sosodje in tujci in šele za njimi so prihajali domačini. Večina si je pare izbirala med znanci in prijatelji, medtem ko so drugi stopali v vrste, kakor je pač nanesla priložnost. Tako se je zgodilo, da je Ložekar imel za par Riharjevega Mihana, ker se mu je ta meni nič tebi nič pri-

družil, medtem ko je Moškoplet dostojanstveno korakal poleg Tehanta, kateremu njegova družčina očitno ni bila dobrodošla. V zadnjem delu moškega oddelka so korakali predvsem trdnejši kmetje, kakor graščak Dvornik, Rudaf, Perman, Zabev, Stražnik, Rebika in drugi vaški veljaki.

Potem so prišli na vrsto polnoštevilni jamniški godci, tik za njimi pa skupina belo oblečenih deklet, ki so nosila Marijo. Kip so nosile Munkova Mojcka, Pernjakova Lonca, Ardevova Metka in Mudafova Pepa, ob vsaki strani pa so korakala še po štiri dekleta z gorečimi svečami v visokih svečnikih. To so bile kandidatinje bodočih nosilk kipa, kadar se bo kako mesto izpraznilo...

Takoj za skupino deklet so kmetje Munk, Pernjak, Rudalf in Ardev nosili nebo, pod katerim je župnik Virej, odet v slavnostno, z zlatom izvezeno odelo, nosil monštranco. Tik za njim sta stopala cerkvena ključarja Mudaf in Sečnjak. To je bilo središče procesije. Za njim se je pričel ženski del, ki so ga začele najprej kmetice, Munkinja, Pernjakinja, Mudafica, Rudafica, Ardevovka in druge. Veleposestniki Ložekarica in Dvornica sta bili za par. Potem se je vrstila dolga procesija kmetic, bajtaric, dekel in delavk ter drugih žensk, ki so na ta dan prišle od blizu in daleč. Čisto zadaj na repu procesije so korakale najsiromašnejše ženske, kakor Ajta, Pernatovka z obema sirotama, Kardevka in druge beračice. V primerni razdalji za njimi je postopalo za procesijo nekaj letoviščarjev in drugih okoliških radovednežev, nad čemer so se nekateri verniki glasno spotikali.

Poleg župnika Vireja, ki je med postajami evangelijskih oltarjev pevajoče molil, so nekateri glasno molili rožni venec, drugi pa so jim mrmrajoče odgovarjali.

Tako sta ga molila med moškimi tudi berač Vohnet, med ženskami pa Ajta, katere votli glas je suhoparno odmeval po polju. V moškem delu procesije so nosili dvoje velikih bander, v zadnjem delu pa enega. Prednjega so nosili tesači Bajnant, Dovganoč in še en tovariš. Bandero je bilo že dokaj staro in precèj razcefrano. Podoba svetega Jožefa na njem je bila že čisto pobledela in tesarsko orodje v njegovih rokàh se je komaj še razločilo. To bandero so kupili včasni jamniški tesači, ko so še hodili v gozdove okrog Svinje in Golice ter veliko zaslužili. Zato so ga smeli nositi le tesači. Drugo bandero so nosili kmetje iz Hoj in Sončnega kraja, ker je bilo kupljeno z njihovim denarjem, tretjega pa so nosili kmetje iz Drajne, ker so ga oni nabavili.

Med tiho in glasno molitvijo, med prisluškovanjem evangeljskih obredov, ki jih je župnik Virej danes opravljal s svežim, spočitim glasom, med prisluškovanjem trijančenja, godbe in možnarskih salv, ki so se ob vsakem evangeliju usipale z brega za vasjo, se je procesija pomikala na polje in v velikem polkrogu nazaj proti cerkvi. Poleg tega je množica prisluškovala še stoterim drugim mislim in čustvom lastnega srca ter skrbem za vsakdanje življenje, čeprav so se večini ustnice neprenehoma premikale v navajeni molitvi. Polja, gozdovi, gore in vsa prazniška prostranost okrog Jamnice je ljudi dvigala nekam visoko, visoko, kjer se vsakdanje težave niso tako močno občutile. In to je bilo lepo... In Jamničani so se počasi zibali za Coflovim Petrom takšni, kakršni so pač bili, niti dobri niti slabi, takšni, kakršne je izoblikovalo polje, po katerem so hodili, goré, ki so zdaj tiho strmele nanje in na globače, ki so se skrivale pod njimi...

Munkova Mojcka se je že tedne veselila lepe nedelje, ko bo prvič smela nositi Marijo. Dosihmal je namreč smela poleg nosilk le svetiti. Letos pa je prišla vrsta nanjo, dasiravno je bila še zelo mlada. Neka čudna, tajna strast je napolnila njeno verno, bogaboječe srcé. Ti občutki so se z ljubeznijo do Ardevovega sina zlili v eno samo pričakovano slast, ki ji je vedno močnejše vrela v prsih.

Ko se je danes, vsa bela in ponižna s sklonjeno glavo približala Marijinemu kipu, jo je skoraj obšla slabost. Njenim tovarišicam se je čudno zdelo, da ima tako zatekle oči in da je tako bleda, toda tolmačile so si to s prečuto nočjo ob krašenju cerkve in z njeno nežnostjo. S težavo je zadela nosilnico na ramo; ročica, ki jo je držala z obema rokama, se ji je zdela ledeno mrzla, Marija sama pa neznansko težka. Zdelo se ji je, da dela nekaj, česar bi ne smela, in grde misli je niso nehale nadlegovati, čeprav jih je trdovratno podila od sebe. Naposled se je vendar zavlekla iz motne, s kadili prenapolnjene cerkve. Toda motnjava tudi zunaj na soncu ni hotela iz njenih oči. Popolnoma odsotna in slepa za okolico je korakala s svojimi tremi tovarišicami. Vse, kar je bilo okrog nje, se ji je zdelo, da ni od tega sveta, da so le sanje. Spomin na preteklo noč jo je vedno huje zbadal, čeprav sladki, prirodni občutek slasti njene biti še ni nehal napolnjevati...

Pot mimo prvih dveh evangelijskih postaj se ji je strašansko dolgo vlekla. Medpotoma so jo obhajale vse mogoče slabosti; nekajkrat je morala napeti vse svoje sile, da se ni opotekla. Včasih jo je kuhala vročina, toda izpod belega venca na glavi, vdetega v njene zlate lase, ji je lil mrzel pot, da si ga je komaj utegnila sproti

otirati. Uspavajoče brnenje raznih glasov po sončnem ozračju jo je malone mučilo. Njeno srce je bilo zdaj prepolno sladkosti, zdaj zopet grenkobe in zoprnosti...

Tedaj je opazila, da se bližajo zadnjemu evangeliju, postavljenemu na koncu njiv pred razpadlim križem, čigar golo kamenje se je svetilo izza brez in mladih smrek. Coflov Peter je bil že mimo njega, tudi prvo bandero že in zdaj se je pomikalo mimo že tudi drugo. Razpadli križ za postajo ji je vedno jasneje stopal pred oči. Napravila je še nekaj korakov, potem pa ji je tema zalila oči, nosilo ji je kar samo zdrknilo z rame in ta hip se je tudi že onesveščena opotekla iz vrste proti belemu dekličjemu špalirju s svečami...

Mudaf, ki je nosil enega izmed štirih oglov neba tik za njo, je z eno roko naglo ujel izpuščeno ročico nosila, dvoje deklet iz špalirja je ujelo omahujočo Mojcko, tretje deklè, Rudafova dekla Ančka, pa je hitro skočilo na izpraznjeno mesto nosilke. Vse se je zgodilo tako hitro, da so dogodek opazili le najbližji obhodniki. Dekleti, ki sta prestregli Mojcko, sta jo naglo odpeljali za križ, pred katerim se je prav tedaj ustavilo tudi nebo z župnikom, ki je takoj začel odpevati evangelij. Za njima je odhitela tudi Munkovka s svojim parom Ardevovko.

Nezavestno Mojcko so dekleta položila na tla in ženske so jo takoj pričele spravljati k zavesti. Trgale so isto travo, na kateri je ponoči ležala Mojcka, in jo z njo drgnile po čelu in sencih. Trajalo je precej časa, preden si je Mojcka opomogla. To se je zgodilo skoraj ob istem času, ko je župnik Virej dvignil monštranco, ko je vsa procesija kleče odgovarjala obredu in ko je za vasjo bobnela salva možnarjev, ki jo je vžigal kuščar Ardevovega Tonača.

»Kaj pa ti je, Mojcka, za božjodelj...?« je Munkinja jokajoče silila v hčerko, medtem ko je procesija že hitela mimo postaje.

Mojcka je široko odprla oči, pogledala okrog sebe, a jih takoj spet zaprla, zraven pa skoraj zakričala:

»Nič mi ni, mati, nič... samo od tod, takoj od tod...«

In z močjo, katere bi ji še malo prej nihče ne bil prisodil, je Mojcka planila kvišku in hotela zbežati izza križa kamor bi že bilo, da so jo mati in tovarišice komaj zadržale.

»Kam pa hočeš?« jo je izpraševala obupana mati.

»Proč, proč...« je prosilo dekle in se skušalo otresti nje in tovarišic.

Mati in Ardevovka sta hoteli Mojcko podpreti vsaka od ene strani in jo počasi voditi od tod, toda dekle se jima je iztrgalo, naglo planilo na cesto in za procesijo proti vasi, da so jo ženske komaj dohajale. Tam se je skrila v Apatovo kuhinjo...

Za Mojckino omedlevico so najprej zvedeli strelci. In kakor da bi nekaj slutili, so se začeli krohotati Ardevovemu Tonaču, vendar se ta ni izdal. Po opraviu pa je vedela že vsa Jamnica, da je Munkova hčerka pod Marijo omedlela. Munkovi so sicer trdili, da je Mojcki že odleglo in da je slabosti kriva najbrž prevelika vročina, toda mnogi ljudje so se samo zagonetno nasmihali ter si zločesto namigavali, čeprav niso ničesar gotovega vedeli. Mojcke same pa ta dan ni bilo več na spregled...

Po darovanju okrog vélikega oltarja, ki se ga je ob zvokih veselih poskočnic jamniške godbe udeležilo staro in mlado in med katerim je okrog tisoč ustnic poljubilo svetinjo v župnikovih rokah, so Jamničani napolnili Apatovo in Lukačevo gostilno do zadnjega kotička.

Ljudje so jedli in pili in si nazdravljali, kakor da bi se to leto šele prvič srečali. Zdelo se je, da so se ljudje nenadoma spremenili ter iz tihih, v svoje skrbi in težave zatopljenih samosvoježev postali veseli in brezskrbni dobrodušneži. Celó taki ljudje, kakor je bil zgubeči Kupljen, so napivali znancem z besedami:

»Na, le pij, saj je le enkrat na leto lepa nedelja...« Coflovemu Petru, ki se je iz ene gostilne selil v drugo, so napivali:

»Na, Peter, pij, ker si danes spet tako dobro boga vlekel.«

Ko se je nekje pokazal Mudaf, mu je mizar Roprát nazdravljál s polnim vrčkom piva in klical na ves glas:

»Na, Mudaf, potegni ga! Danes si zaslužil, ker si moral sveti Marjeti dvakrát noge obrisati...«

To je pomenilo, da je moral Mudaf med darovanjem dvakrát odnesti darovani denar z oltarja. Mudaf je posodo izpraznil do dna in, ko jo je vračal, dejal z nespremenjenim obrazom:

»Res je, danes pa je bilo za božjo čast.«

Hrupen, zajedljiv smeh se je po teh besedah razlegel po sobi, kar je šlo na račun župnika Vireja, kateremu je darovanje bilo namenjeno. Vendar v tem smehu ni bilo nobene zavisti, niti pri siromakih, ki so težko živeli. Bil je dan, ko so bili farani dobrega srca.

Drugi del jamniške lepe nedelje se je pričel po večernicah. Popoldansko cerkveno opravilo so strelci nagradili z dolgimi, grmečimi salvami možnarjev, da se jamniška okna skoraj niso nehala tresti. Izstrelili so ves smodnik, ki je še ostal, le za večno luč so še pustili nabitih vseh petdeset možnarjev. Svet naokoli je moral vedeti, da se zdaj začénja jamniško veselje. Takoj po končanem

streljanju je bila licitacija mlaja, ki je bil last strelcev. Okrog njega se je zbralo nekaj interesentov, med njimi tudi krčmar Apat in Lukač, ki sta oba baratala z lesom, ter velika skupina radovednežev. Klicati je začel Munkov Anza.

»Dvajset kron, k prvemu...!« Drevo je bilo vredno vsaj dvajsetkrat toliko.

Iz množice se je oglasilo:

»Trideset, štirideset, šestdeset... sto kron... dve sto, tri sto kron...«

Tekmovalci so se kar sami preglašali in Munkovemu Anzanu še ust ni bilo treba odpirati. Ponujali so samo taki, ki niso bili pravi kupci, medtem ko so lesni trgovci molčali.

»Tri sto dvajset kron!« je zdajci ponudil Apat.

»Tri sto petdeset!« ga je preglasil Lukač.

»Šestdeset in tri sto!« je zaklical tesač Dovganoč. Izbruhnili so splošni smeh, kajti ves svet je vedel, da Dovganoč v žepih razen par kron gotovo ničesar ne glešta.* Oglasili so se še dva ali trije, dokler cena mlaja ni ustrezala njegovi stvarni vrednosti. Nato se je licitacija nekoliko zamašila in Munkov je že petič ponavljal:

»Štiri sto, k tretjemu...«

»Deset zraven!« je zavpil Apat in se po strani ozrl na Lukača, s katerim se nista marala. Apat je bil že star lesni črv, Lukač pa, ki se je pred kratkim priženil k Lukačevi bajti, je šele nedavno začel barantati.

»Dvajset zraven!«

To je bil Lukač.

»Petdeset!« je zavpil Apat.

* Nima.

»Pet sto!« mu je odgovoril Lukač.

Ozračje je postalo napeto. Drugi se zdaj niso več vtikali vmes, dobro vedoč, da je vsak primaknjen krajcar gotova zguba. Toda podžigali so oba tekmeča:

»Le dajta, le dajta, saj je za božjo čast...!«

»Káko božjo čast, saj ga bodo strelci zapili!« se je od strani zadrl Moškoplet, ki tudi ni smel manjkati zraven.

Odslej sta se gnala le še trgovca, najprej po deset kron, potem po pet in nazadnje le še po eno krono, dokler ni Lukač preskočil in vzkliknil:

»Osem sto kron, naj bo, kar hoče...!«

Mlaj je torej šel za dvakratno ceno in strelcem so se smejala srca. Poraženi Apat se je obrnil k Lukaču in mu dejal s sladkim glasom:

»Dobro si napravil, saj bo denar pri tebi ostal...«

Pri Lukaču so namreč strelci imeli veselico...

Koj po licitaciji se je iz Apatove gostilne oglasila godba in jamniški svet se je izgubil tjakaj na ples. Pri Apatu so za lepo nedeljo izpraznili vse razpoložljive prostore, ki so bili z velikim vrtom vred na mah zasedeni. Tu je bila zbrana vsa Jamnica z izjemo nekaterih hiš, katerih gospodarji so bili znani skopuhi. Manjkal je na primer Kupljen in še nekateri drugi, ki se kljub svoji starokopitnosti niso hoteli držati stare šege jamniških gospodarjev, da morajo na ta dan svoje družine gnati na ples. Za mizami so sedele cele družine z otroki in posli. Navzoči so bili Munkovi, Mudafovi, Rudafovi, Pernjakovi, Ardevovi, Ložekarjevi, Dvornikovi in še mnogi drugi. Nekatere gospodinje so prinesle s seboj tudi jed in so jo delile med svojce pa tudi med znance in prijatelje. Tembolj pa je vse pilo in deset natakarič je komaj utegnilo streči.

V veliki sobi je neugnano igrala slavnoznana jamniška godba, ki se je lahko bahala, da je od svoje ustanovitve igrala že na več kakor tisoč svatbah. Pred kakimi štiridesetimi leti so jo ustanovili štirje sinovi kmeta Podpečnika iz Hoj, od katerih sta danes godla le še dva, drugi pa so bili mlajši Jamničani. Viža za vižo je šla in od plesalcev nabiti prostor se je zibal, znojil, paril, da se je sopuh v debelih oblakih kadil skozi odprta okna. V sobi je dišalo po znoju, po zemlji, ki se je luščila od podplatov, po smoli, ki se je tajala na žuljavih rokah, in slabotni duh skrivnih dišav posameznih deklet je tu kar izginjal. Bilo je le malo takih, ki niso šli plesat. Stari ljudje so se vrteli in pri tem vzbujali spomine in občutke na mlada leta, na dovoljeno in nedovoljeno ljubezen in pozabljali pri tem za trenutek vsa razočaranja poznejšega življenja, vse tegobe in vse skrbi. Zdelo se je, kakor da hoče Jamnica vsaj za nekaj ur zaživeti neko drugo življenje, kot pa je tisto, s katerim se morajo ubijati sleherni dan. Vsi nagubani, vsi grdi obrazi so za hip postali lepi in dobri. Drug drugemu so klicali ljudje:

»Le dajmo ga, saj je lepa nedelja le enkrat v letu.«

»Kdo ve, če bomo doživeli še prihodnjo lepo nedeljo?«

Proti večeru so začeli odhajati prvi gostje, predvsem kmetje in kmetice s svojimi posli in družinami.

»Moramo domov k živini!« je vpil sosedom Munk, ki bi bil odšel že prej, ako bi mogel spraviti na noge sina Anzana. Ta je le s težavo ubogal hudega očeta, vendar je naposled le odšel z njim, trdno odločen, da se bo ponoči izmuznil od doma in se vrnil.

Tudi Rudaf se je ob mraku dvignil, dasiravno je bil Apatov sosed, rekoč:

»Se ne spodobi sedeti predolgo. Mi smo svoje že opravili...« Pri tem je po strani pogledal svojo deklo Ančko, kakor bi hotel reči: »Taka mlada dekleta se ponoči ne smejo potikati po gostilnah.«

Za njima so se počasi odpravljali tudi drugi starokopitnejši Jamničani, med njimi kmetje Pernjak, Mudaf, Ardev, veleposestnik Dvornik in drugi. Ostali pa so poleg mnogih kmetov skoraj vsi prosti ljudje, tesači, mnogi gostači, pijanci in mladina. Zaradi odhoda nekaterih Jamničanov pa gneča ni ponehala, ker so ob mraku začeli pritiskati k Apatu gostje iz sosednjih občin, pa tudi mnogi domačini, ki podnevi niso mogli ali hoteli priti. Jamnica je dalje rajala...

Permanov Ahac po končani veselici ni mogel najti prave zabave. Svojega dekleta prav za prav ni imel, čeprav so mu podtikali razna razmerja, tudi taka s poročenimi ženami. Zato je sam prevzel zažiganje možnarjev ob večni luči, spravil z nekaterimi drugimi fanti možnarje in strelno orodje v mrtvašnico in začel znova postajati okrog. Medtem ko čez dan pijače skoraj okusil ni, je na noč začel piti. Pogosto je postajal pri vhodih na plesišče in molče opazoval plesalce. Sem in tja se mu je kaka deklina začela smehljati čez rame svojega plesalca, toda tudi to ga ni moglo pritegniti ter se je znova kakor sam pred seboj umaknil. V pivski sobi ga je bajtar Kozjek povabil pit. Ko je izpraznil kozarec do dna, mu je še okroglolična Kozjekova žena ponudila svojega in moral je izpiti še tega. Ne vedoč, kaj bi počel, se je nato poleg nje spustil na klop. Toda kmalu je Kozjek začel grdo gledati in ni bilo dolgo, pa je začel vinjeni mož s pestjo biti ob mizo in vpiti:

»Moja žena ni nobena kurba...!«

Ljudje so se pričeli krohotati in nekateri so slutili že zanimiv pretep, ker so poznali srboritost obeh nasprotnikov, tedaj pa je Permanov meni nič tebi nič vstal in se odstranil iz sobe.

»Zakaj mu pa nisi dal ene po gobcu?« ga je vprašal pri vratih Kovsov sin Tinej, strugar v tovarni na Dobrihjah.

Ahac pa se je molčé izgubil na cesto. Danes, ko je vsa Jamnica bila tako brezskrbna in vesela, se njega ni moglo prav nič prijeti in so mu po glavi rojile čisto druge skrbi. Že nekaj časa pred lepo nedeljo je bil zamišljen in redkobeseden, kot bi ga nekaj posebno mučilo. In res so ga čedalje huje mučile skrbi za prihodnost.

Ahac je bil že v osemindvajsetem letu in drugi sin kmeta Permana iz Drajne. Iz svetovne vojne, kjer je prebil od začetka, se je vrnil pred dvema letoma in ostal doma pri bratu, ki se je vrnil iz vojne malo pred njim. Doma je imel še mater in sestro Nežo, oče pa mu je umrl takoj v začetku vojne. Pred smrtjo je oče napravil testament, s katerim je posestvo prepustil starejšemu bratu, njemu in sestri pa vsakemu po tri tisoč kron. Za tiste čase je bila to precej lepa dediščina, za katero sta se brat in sestra imela zahvaliti lepim permanškim gozdovom. Šestnajstega leta je njegova mati, v skrbi za blagor svojih otrok, vložila njegovo in Nežikino doto v pupilarno varno občinsko hranilnico v Pliberku, da bi se tako nabirale obresti zanj. Toda materina skrb se je zaradi kapitalistične inflacije preobrnila v popolno razvrednotenje njunih dot. Niti Ahac niti Neža nista po vojni hotela dvigniti denarja iz hranilnice, ker sta s tisoč in tisoč drugimi nesrečniki upala, da se bo valuta popravila. S tem pa sta prišla z dežja pod kap, kajti

medtem je prišel plebiscit, hranilnica je ostala v Avstriji, kjer je stari denar izgubil vsako vrednost. Ahac si zdaj za svojih tri tisoč kron, ki mu jih je hranilnica drage volje hotela izplačati, ni mogel kupiti niti ene žemlje ...

Po vrnitvi iz vojne se Ahac za to stvar še ni preveč menil, nekaj zato, ker njegovi preprosti možgani kar verjeti niso mogli, da je na tem svetu kaj takega mogoče, nekaj pa tudi zato, ker ga skrbi za vsakdanje življenje niso preveč tiščale. Vojna in povojne homatije so, kakor toliko drugih, tudi njega napravile precej lahkoživega, razen tega pa je doma gospodinjala še njegova mati, ker se njegov brat, novi gospodar, še ni oženil. Pri hiši je bilo torej še nekako po starem, dovolj jela in dela, denarja pa, kolikor ga je sproti potreboval, tudi ni stradal.

Zadnje čase pa mu je njegovo stanje začelo stopati pred oči v vedno neugodnejših oblikah; brat se bo prej ali slej oženil, mati mu nima kdo ve kaj dati, leta tečejo precèj hitro, on pa je še vedno brez trdne življenjske podlage. Ako bi bil ravno hotel, bi se bil medtem res lahko kam priženil, ker raznih pristav zaradi mnogih vojnih vdov ni manjkalo, vendar dosihmal še ni čutil pravega veselja za kaj takega, čeprav je ljubil zemljo čez vse. Življenje, ki ga je živel, se mu je zadnje čase zdelo vedno praznejše in nesmiselnejše in začel se je ukvarjati z mislijo, kako bi si ga za bodočnost najbolje uredil. Vedno ne more ostati pri bratu. Ali naj pojde drugam služiti, ali naj gre v les ali pa v tovarno? Na kak grunt pa prazen tudi ne more priti. Že dolgo je razmišljal o tem, kako bi se lotil brata, ki je bil zdaj premožen kmet, da bi mu ta pomagal iz zagate. Z bratom sta si bila, kakor je pač na kmetih. Ni se moglo

reči, da bi se ne imela rada, vendar se o teh stvareh nista nikoli pogovarjala. Včasih je Ahac na tihem upal, da bo brat sam prišel z razgovorom o nesreči brata in sestre, kar pa se ni nikdar zgodilo, čeprav sta mu sem ter tja oba nekaj namigavala. Zadnje časa pa je Ahac iskal priložnosti, da bi z bratom odkrito govoril.

Ko se je s svojimi težkimi mislimi znašel Ahac sam na cesti pred gostilno, je naenkrat zagledal pod kostanji svojega brata, ki je sam sedel za mizo. Pri drugih mizah je sedelo še nekoliko gostov. Ves prostor pod kostanji je slabo razsvetljevala ena sama svetilka. Nenadna odločnost se je pojavila v Ahacu in ga gnala naravnost k bratovi mizi. Pri tem si je mislil: nocoj ali nikoli!

»Ali bova skoraj šla domov?« je začel Ahac in prisedel k bratu.

»Jaz bom že šel, ti pa še gotovo ne,« je odgovoril brat skoraj pikro in ošinil Ahaca s svojimi nezaupljivimi očmi. Bil je že nekoliko pijan, kar se mu je poznalo na zaspanem obrazu. Pred njim je stal na pol izprazen vrček s pivom brez pen. Po kratkem molku je Perman porinil vrček pred brata in rekel suho:

»Na, pij, Ahac...!«

Ahac pa ni takoj pil, ker je prenapeto razmišljal, kako naj pride s stvarjo na dan. Zdelo se mu je, da bo vse odvisno od tega, kako bo začel, kajti na to, da bi mu brat odbil, še mislil ni, ker je bila zadeva vendar tako jasna in pravica očitno na njegovi strani. Tedaj ga je predramil skoraj nevoljni bratov glas:

»No, ali ne boš pil...?«

Ahac je prijel za vrček, mu nazdravil, kakor bi nazdravljaval tujcu, in odpil požirek:

»Na tvoje zdravje, Perman...«

Iz nerazumljivega vzroka ga ni imenoval po krstnem imenu, kakor ga je doma vedno klical, temveč po hišnem.

»Na tvoje tudi, Ahac,« mu je takoj odvrnil brat s pomenljivim glasom, kakor bi bil slutil, da brat nekaj namerava.

Ahac je postavil vrček s čorbasto pijačo pred brata, ki je naslonjen z obema rokama na mizo ves čemerem sedel pred njim. Hotel je že pričeti, toda v grlu ga je še nekaj stiskalo. Zato si je prižgal cigareto in ponudil tudi bratu eno. Ko sta cigareti že goreli in sta oba izpuhala že nekaj dimov, je Ahac rekel:

»Veš kaj, brat, čas bi že bil, da bi se tudi midva pogovorila o najini stvari...«

»O kaki stvari?« se je zavzel Perman, ne da bi se zganil.

»No saj veš kaj? Ona stvar o moji dediščini...«

Ahac se je moral siliti, da je ohranil miren glas.

»O tvoji dediščini! Saj si jo vendar že dobil!« je nadaljeval Perman s prejšnjim mirom.

»Ne delaj se no neumnega, ko vendar veš, kako je!« je vzkliknil Ahac, vesel, da je brat pograbil za kost. »Za doto, ki sem jo dobil iz grunta, si danes še zemlje ne morem kupiti. Ali se ti ne zdi, da bi bilo pošteno in prav, ako bi še nekaj dobil iz grunta? Danes so čisto druge cene, čisto druge razmere...«

Po pravici povedano, ni bil Perman prav nič iznenaden nad tem, kar je pravkar slišal, posebno še, ker si je na tihem moral priznati, da je brata in sestro res zadela nesreča, ki je pa v srcu ni prav nič občutil. Življenje na domu mu nikakor ni bilo pogodu. Po eni strani je brata prav rad videl doma pri delu, ker mu je zalegel za dva hlapca, po drugi strani pa mu je njegova

prisotnost bila na potu, ker je slutil bližnji spopad. Vedel je, da je tudi mati bila na bratovi strani. Temu stanju je hotel napraviti konec z ženitvijo, o kateri je zadnji čas vztrajno razmišljal. Da se še ni oženil, je bilo krivo to, ker pač ni bil takšen ženskar kakor njegov brat. Vendar se je zdaj napravil iznenadenega in z začudenim glasom odgovoril:

»A tako misliš ti? Zakaj mi tega nisi že prej razodel...?«

»Saj ni nič zamujenega. Dozdaj se mi še nikamor ni mudilo,« je hitel Ahac, opogumljen zaradi bratovega glasu. »Vendar boš tudi sam priznal, da večno ne moremo tako živeti. Človek hoče naposled vendar vedeti, pri čem da je. Nekoliko desetisočakov se danes na Permanovem gruntu ne bo poznalo, meni bodo pa zelo prav prišli. Tudi Neže ne smemo pozabiti, čeprav se bo, kakor vse kaže, kmalu izkopala iz težav. Zato sem ti pa odkrito rekel...«

Ahacov glas je postajal topel, zaupljiv. Ker ga je brat molčé poslušal in je njegov senčnati obraz ostal neizpremenjen, si je mislil, da so se ga njegove besede prijele, zato mu je rastel pogum. Bilo mu je hudo prijetno, da se je o bratu vendarle motil, ker je mislil, da mu bo zahtevo odbil.

Nekaj časa sta brata molčala in strmela drug v drugega. Prvi se je zganil Perman, se naslonil s hrbtom na kostanjevo deblo, iztegnil roké po mizi, nato pa mirno in odločno dejal:

»Tako misliš ti, a jaz ti povem, da boš en host dobil! Kar si dobil, si dobil...«

Ahac je po bratovem vedenju pričakoval vse kaj drugega, zato je zdaj skoraj onemel. Grlo se mu je tako

stisnilo, da ni mogel spraviti druge besede iz sebe kakor zakrknjeno vprašanje:

»Zakaj...?«

»Zato, ker bi mi tudi ti nič ne dal, ako bi bil ti Perman, jaz pa na tvojem mestu...«

Nepričakovani bratov izgovor je Ahaca še huje zadel kakor njegova prva izjava, zato je obsedl kakor lipov bog ter topo bolščal predse.

Perman je to zapazil ter zmagoslavno silil dalje:

»Povej, Ahac, ali bi mi ti dal, ako bi bil na mojem mestu? Odkrito, od srca mi povej...«

Ahac je molčal. Drugega tudi ni mogel, zakaj udarec, ki je prišel tako nepričakovano, je bil prehud. Pri vseh svojih sklepih ni nikdar pomislil na nasprotno možnost. Ko mu je brat zdaj stavil vprašanje, sta se v njegovi notranjosti oglasila dva čuta: prvi, čisto sebični, mu je odgovarjal, da bi najbrž in slej ko prej tudi on tako ravnal, ako bi bil lastnik Permanovega grunta, drugi, mnogo slabotnejši, pa mu je hotel dopovedati, da bi on morda le drugače ravnal, bolj človeško in bratovsko. Naposled sam sebe ni mogel več razumeti. Razmišljanje o tem, kar je brat povedal, se mu je zazdelo ábotno, zato se je odločil, da bo branil svojo zahtevo, naj velja kar hoče, ker je pravična in ker bi jo v nasprotnem primeru gotovo tudi brat tako branil. Kolikor mogoče mirno mu je začel prigovarjati:

»Bodi no pameten, brat! Poglej danes naš grunt: poln hlev živine, par volov ti vrže danes že celo premoženje, kašče so spet polne, gozd pa tak, da ga cela Drajna ne premore. Tri sto, štiri sto tisoč kron lahko že jutri izkupiš zanj. Cene se dvigajo iz dneva v dan. To pomisli, če imaš kaj srca... Za doto, ki so mi jo oče

namenili, za tistih tri tisoč kron bi takrat lahko kupil pet parov najlepših volov. Ako bi oče danes delali testament, bi potemtakem moral dobiti iz grunta okrog sto petdeset tisoč kron. To pomisli, brat, ako imaš še kaj srca... Drugo je vse prazna slama. Ali se ti nič ne smiliva s sestro? Ali nisva tudi midva Permanova, kakor si ti...? Ali nisva tudi midva delala na gruntu od najinih mladih let? To pomisli, Franc...»

Zadnje besede je izgovarjal že tako glasno, da so ga slišali k sosednjim mizam. Toda to zdaj nobenega ni več motilo.

Brat pa se ni dal omehčati. Prav tako hladnokrvno kakor prej je rekel:

»Povej mi zdaj še, kaj bi bilo, ako bi valuta ne bila padla, ampak bi tudi po zadnji vojni, kakor že po nekaterih prejšnjih, vrednost gruntov padla, vrednost denarja pa narastla, in bi na primer zdaj ves Permanov grunt ne bil več vreden kakor vajina dota? Ali bi mi v tem primeru vidva kaj odstopila od nje...? Nikdar in nikoli... Poznam take stvari. Tu brat brata ne pozna. Kaj morem jaz za to, ako je zdaj ravno narobe prišlo... Vojna je pač vojna...«

»Franc, ali naj grem za hlapca služiti, ali naj grem na fužine, ali naj grem h knapom? Pri takem premoženju...« je skoraj s prosečim glasom moledoval Ahac, ki je ob bratovi nepristopnosti začel izgubljati glavo.

»Pa pojdi...!« je tedaj bruhalo iz Permana polno sovraštva in prezira, »pojdi za hlapca, pojdi na fužine, pojdi h knapom, pojdi kamor hočeš, Permanovega grunta zaradi tebe ne bo hudič vzel. Kaj te sploh briga moj grunt...?«

Perman se je nagnil čez mizo čisto k Ahacovemu

obrazu in še vedno ni zaprl ust. Temna votlina njegovega goltanca je kakor odprto žrelo režala v brata, iz njegovih oči pa je švigalo nepopisno sovraštvo, njegov sivkasti, suhotni obraz je potemnel in zdelo se je, ko da bi iz te spake sovraštva in pohlepa širleli bregovi in odori Permanove kmetije, ko da bi iz nje gledale temne jame permanških mogočnih gozdov...

Permanov neizprosni, hladnokrvni glas in njegov spačeni, pohlepni obraz sta Ahaca zbolela, hkrati ga pa tudi iztreznila. Iz srca mu je mehkoba naglo izginila in prevzelo je tudi njega sovraštvo, da so se mu pesti kar same od sebe skrčile. Prezirljivo je zrl v obraz svojega komaj dve leti starejšega brata; že se je mislil zakaditi vanj ter ga zrušiti in poteptati v tla kakor požrešno divjo zver. Toda zadržala ga je misel na bratovo papirnato pravico; ker je bil v njenem duhu vzgojen in ker bi se je bil tudi sam rad posluževal, ako bi jo mogel doseči in obrniti sebi v prid, se je spet umaknil.

Tako sta prežala drug na drugega kakor dvoje zveri; ena brani plen, druga pa ga ji hoče oteti z zobmi. Nobeden ni mislil na to, da sta rodna brata, ki sta se rodila oba iz iste krvi, da so oba božale iste materine roke, da sta oba začela jesti iz iste sklede, z iste mize, da sta oba pod istim križem začela moliti in da sta potem, ko sta odrasla, s potom svojih obrazov gnojila isto zemljó... Iz njunih oči, iz vsake gube njunih obrazov je zdaj gorel le pohlep po premoženju, po tistem imetju, ki si ga je Permanov rod v stoletjih pristradal in prigaral...

Kakor onemijo kačje oči, tako so počasi onemele tudi gube sovraštva na njunih obrazih, toda strup v srcih je ostal. Ahac je sprevidel, da je igro izgubil in

da tu nima ničesar več iskati. Zato je prvi vstal od mize ter rekel z mrzlim glasom:

»Kar sem hotel zvedeti, sem zvedel. Hvala ti, brat...«
Potem se je obrnil in naglo izginil v krčmo.

Ves zadovoljen nad dobljeno zmago se je tudi Perman dvignil izza mize. Ne da bi za trenutek, podvomil o pravilnosti in pravičnosti svojega stališča, ali da bi ga prevzel kes zaradi njegove krutosti, se mu je vendar zazdelo, da ni prepametno podreti vseh mostov med njim in med bratom. Kdo ve, kako bo še z njim, in preden bi delal pri tujih ljudeh, bi bilo pač koristneje, ako bi ostal pri njem. Zato je naglo zaklical za odhajajočim:

»Ahac, pojdi pit! — Kakor koli pride, pri meni boš vedno našel streho...«

Toda brat se ni več obrnil. Perman, ki je še nekaj hipov nemo stal ob mizi, je nato zgrabil za vrčec ter zlil vase ostanek čorbaste pijače, potem pa počasi odkolovratil po cesti proti Lukaču, ne meneč se za ljudi pri sosednjih mizah, ki so na njun račun začeli delati glasne opazke.

Čeprav je bilo od mize pod kostanji pa do pивske sobe le dobrih deset korakov, se je v Ahacovi notranjosti medtem vse prekopicnilo. Srd, ki ga je še malo prej skoraj dušil, se je zdaj spremenil v objestno tveganje. Brž ko je stopil v gostilno, je s pestjo lopnil po prvi mizi za vrati, kjer so sedeli Coflov Peter, Bajnant, Dovganoč in še nekateri drugi, že dokaj natrkani pivci, da so kozarci na njej kar odskočili. Ako bi po tem udarcu Ahac takoj ne zaklical: »Pijače na mizo, kdo hoče pomagati?« bi se bil iz tega najbrž izcimil pretep, toda zdaj nihče izmed omizja ni mislil na kaj takega.

Kakor da bi že čakal na to, je Apatov Zep že pritresel dva štefana piva na mizo; prvega je takoj zgrabil Ahac, ga dvignil visoko nad mizo ter zaklical:

»Tovariši, le dajmo ga, danes bomo mojo dediščino zapili...«

»Katero pa, ali tisto žemljo iz Pliberka?« mu je nagajal zlobni in neprizanesljivi Moškoplet, ki je bil naenkrat zraven.

»Tiho bodi in pij!« je zakričal nad njim Ahac, nagnil svoj štefan k ustom ter ga v dušku do polovice izpraznil.

»A tako!« so rekli pivci, se spogledali in kakor da bi se razumeli, so si takoj začeli podajati drugi štefan iz rok v roke.

Vsa soba se je ozrla v Ahaca, ker ga tako radodarnega še nihče ni poznal. Ta pa je trdo postavil svoj štefan na mizo in odkorakal naravnost na plesišče, kjer je bil ravno kratek odmor, stopil h godcem, potegnil iz žepa šop žigosanih bankovcev, jih vrgel prednje na mizo in zavpil:

»Jamniško polko!«

Nato je pri bližnjem podboju zgrabil vitko dekle Zavbo, najboljšo plesalko v Jamnici, in planil z njo po plesišču v divji vrtinec. Jamniška polka je bila čudovit ples, ki so ga znali plesati le Jamničani; bil je eno samo neprestano divje vrtenje, med katerim pa se je plesalec smel le redkokdaj in le toliko dotakniti tal, da se je spet mogel zagnati naokrog. Za spremembo je plesalec zato smel nekaj časa z obema nogama biti ob tla s tako silo, da se je tresla vsa hiša. Sukanje je bilo tako naglo, tako neugnano, da so pri tem izgubljale zavest tudi najbolj izurjene plesalke in se kričeč vdajale svojim plesalcem, ki so jih nazadnje že na pol nezavestne

vrteli naokrog. Pri tem je tekel znoj v potokih in kadar je bilo že prevroče, so plesalci v vrtincu metali od sebe jopiče, pokrivala, rute, bluze in se vrteli dalje...

Zaradi dobrega plačila so godci že tako in tako dolgo vlekli, toda ko so prenehali, se je oglasilo celo plesišče:

»Naprej, naprej...!«

Plesalci so se gnali dalje. In ko da bi ta raj bil nalezljiv, so vstopali še novi pari, stari in mladi, in se spuščali v vrtinec, tisti pa, ki niso plesali ali niso več imeli prostora, so kakor zamaknjeni gledali v vrtečo se gmoto. Le malokateri gledalec je zmajal z glavo in se počasi odstranil. Godba pa jo je drobila in drobila dalje. Prah že ni mogel več skozi okna in je začel zavijati plesalce v goste oblake. Godba je spet prenehala. In kakor prvikrat, je tudi zdaj grmelo po sobi:

»Dalje, dalje...!«

Godci so bili že utrujeni, a so vendar ubogali, plesalci pa, ko da bi jih obsedel hudi duh, so se kakor nori vrteli dalje in se popolnoma prepustili derviški strasti. Le nekaj slabotnejših parov je utrujenost zagnala iz vrtinca, večina pa se je gnala dalje in dalje v sladkem, vrtoglavem zavzetju, ki je plesalce dvigalo iznad vsakdanjega življenja v opojno pozabljenje...

Naposled je godba utihnila rezko in kratko in plesalci so se vsi omotični opotekali po sedežih. Njihove moči so bile izčrpane, slišati je bilo kratke, živčne smehe ali vzdihе, njihove oči pa so se začele široko odpirati, kakor da bi se plesalci prebujali iz težke omotice. Šele čez nekaj časa se je večina začela veselo in brezskrbno smejati...

Ahac je odgnal popolnoma mehko in voljno Žavbo pit. Odslej je Žavba sploh ostala gost pri mizi, za katero

je Ahac plačeval, čeprav se poslej na njeno nemalo začudenje ni več veliko menil zanj. Medtem se je po sobah tudi že razneslo, da sta se Ahac in Perman dajala za dediščino; nekateri so mislili, da morajo Ahaca tolažiti.

»Ahac, ne meni se za to,« mu je prigovarjal Coflov Peter. »Mene poglej, tudi jaz sem imel lepo dediščino, a danes nimam nič. Vse je šlo tu dol...«

In kakor da bi mu hotel pokazati pot, kamor je pogнал svojo doto, je z obema rokama zgrabil za poln štefan in začel iz njega izlivati tekočino v svoje breznu podobno grlo.

»Jaz nikoli nisem imel kake dediščine, pa tudi živim,« ga je tolažil Dovganoč.

Ahac je oba obupano pogledal in se izgubil v sosednjo sobo, kjer so sedeli kmetje. Dasiravno so bili to njegovi dobri znanci, je videl zdaj v njih same sovražnike. Ko ga je Ložekar, ki je že tri dni popival, zagledal, je vstal od mize in začel rjoveti svoje vsakdanje pijano geslo:

»Tri dni, pa oleja ni...«

Ahacu se je to zdelo navadno roganje, zato je zapustil sobo. V veži ga je srečal Munkov Anza, ki se je medtem skrivaj izmuznil z doma, v upanju, da bo še našel Pernjakove pri Apatu, kar pa se ni zgodilo, ter ga je ustavil:

»Kaj pa ti je, Ahac, da si nocoj tako zamuljen?«

Tudi v teh besedah je Ahac čutil le tiho zasmehovanje, zato se mu je brez odgovora ognil nazaj v sobo k mizi za vrati, kjer so sedeli menda njegovi še najodkriteljsi prijatelji, in nadaljeval s pitjem. Po polnoči se je gostilna vendar pričela nekoliko prazniti, čeprav

je ostalo še dovolj ljudi. Na plesišču je bilo zdaj vedno več prostora in godba je neutrudljivo igrala dalje. Dopolnočno razpoloženje gostov je počasi začelo prehajati v pijanost, prejšnje petje se je izpremenilo v vpitje, vse je bilo nemirnejše. Nato se je pričelo to, kar se je godilo še ob vsaki lepi nedelji, da so namreč posamezni moški in ženske izginjali v noč in se čez nekaj časa spet vračali, podobni oskubenim golobom, ki se rešujejo nazaj v svoja gnezdišča... Tako početje pri drugih gostih ni izzvalo nobenega zgražanja, temveč krohot in šaljive opazke. Še Apatovka, ki je bila sicer vzorna žena, a je o sebi vendarle trdila, da je človek bliže pekla, čim bliže cerkve živi, se je pri tem tako zabavala, da se je od navdušenja tolkla po tolstih bedrih. Tako sta izginila Kupljenova Ančka in Kovsov Tinej, Ložekarjeva dekla z Dvornikovim hlapcem in še več drugih. Tudi Žavbo je Tehant že vlekel izza mize, toda brez uspeha, ker je ta večer imela oči za Ahaca in se ji je dedec, kakor je bil Tehant, za malo zdel. Tehant se je kmalu razburil in ji očital:

»Še dober ti bom, ti stanoga* ti...!«

Bilo je kaj čudno, da se nad tem početjem ni nihče zgražal, ako pomislimo, da so v teh rečeh Jamničani bili zelo strogo vzgojeni in še kvantali niso veliko. Danes pa je bilo z njimi ravno narobe. Te lahkoživosti je bila kriva tudi svetovna vojna, ki je tudi Jamnici izpodkopala moralo.

Tedaj se je nepričakovano pojavil pri Ahacovi mizi neogibni Moškoplet in poltiho zašepetal Coflovemu Petru:

* Suhljata stvar.

»Ti, zunaj za kegljiščem leži Dovganočka. Če hočeš, pa pojdi...«

Pijani Peter je najprej osupnil, nato je zavrtel oči kakor sova in kosmati obraz se mu je razlezel v slinast nasmeh. Nato se je počasi dvignil iz izginil v noč.

Da je Dovganočka pijana obležala za kegljiščem, je vzbudilo viharo, pijano veselost. Seveda to danes ni bilo prvokrat. Ta lepa, živahna in črnooka štajerska stanoga se je ob veselicah le prerada napila. Tudi danes je bilo tako; ker so ji dedci od vseh strani napijali, je imela kmalu dovolj, kar pa ji je še manjkalo, ji je dala jamniška polka, katero je do onemoglosti besno rajala. Njen mož Dovganoč se že ves večer ni menil zanjo, ker je na svojo roko pil. Naposled se ga je toliko navlekel, da je sedé zaspal na klopi.

Coflov Peter se je kmalu vrnil, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. Za njim je izginil v noč Prežvek, takoj za njim pa Tehant. Bilo je, kakor da bi odhajali k darovanju. Skoraj vsi so se ob splošnem krohotu spet vračali v krčmo, le Tehanta je bilo toliko sram, da jo je rajši pobral domov, zbog česar pa je nastal še bučnejši rezget. Prav posebno je to razburjalo ženske, ki se z Apatovko na čelu kar niso prenehale krohotati.

»Oh ta Dovganočka, ta Dovganočka...«

Nekateri so hodili gledat spečega moža in se ob pogledu nanj krivili od smeha, vendar ga ni nihče zbudil. Medtem je v pivski sobi nastal prepir. Kmet Skitek, vdovec iz Hoj, se je namreč hotel izsliniti iz sobe. Skitek je bil znan star babjak in Ajta je trdila o njem, da je svoji rajni ženi ponoči med spanjem celo leto skrivaj odkrival nogé, zaradi česar je potem umrla. Hotel je dobiti drugo, toda delal je račun brez svojih otrok, ki

so takoj padli po njem in ga vzeli v strah ter vsako žensko, katero je zalezoval, temeljito odgnali. Dve hčerki, ki sta bili poleg njega, sta začeli vpiti nad njim:

»Kam pa se hočete izsliniti? Tu ostanite... Vam bova že pokazali!«

Skitek se je moral pokoriti in se potuhniti nazaj za mizo. Sosedje so se mu grdo režali, toda bojeviti hčerki sta takoj padli tudi po njih in jih zafrkavali:

»Pa vi pojte, če si upate...«

Permanov Ahac je živčno stopical iz sobe v vežo, iz veže nazaj v sobo. Bil je že popolnoma pijan in tudi njega je prevzela skrita strast, kateri se ni mogel več upirati. Bajnant se mu je neumno smejal, in ta smeh ga je še huje dražil. Žavbo, ki ga je tudi spregledala in mu začela nekaj oponašati, je sunil stran.

»Saj je tako vseeno, saj je tako vse izgubljeno,« si je šepetal in se popolnoma vdal obupu, nato pa izginil skozi vrata... Ko se je čez nekoliko časa vračal, je pred hišnim vhomod butnila vanj Moškopletova postava.

»Kako pa je bilo...?« ga je vprašal berač čisto mirno.

»Molči, če ne, ti razbijem glavo... Fej te bodi...!«

Ahac se je iztreznil in postalo ga je nepopisno sram; zavedal se je, da je storil nekaj grdega, nečloveškega, kar si nikdar ne bo smel odpustiti. Spoznanje ga je tako močno peklo, da nikjer ni našel obstanka; iz veže se je vrnil ven na cesto, kjer je strmel brezciljno nekam pod nebo, nato pa je oddirjal po vasi...

Prihodnji, ki je izginil v noč, je bil kapelnik godbe, basist Podpečnik, velik kmet iz Hoj, ki pa je še komaj visel na gruntu.

Medtem je zaigrala godba, a brez basista; menda se je zaradi te nenadne izpremembe Dovganoč na svoji

klopi pretegnil in se predramil. Prav tedaj pa ga je hotel prebuditi tudi sam Apat, ki so mu stvari za plotom vendarle začele presedati. Sicer on ne more nič za to, vendar pa bodo ljudje govorili, kaj se je godilo na njegovem svetu. Župnik bo prihodnjo nedeljo upravičeno rogovilil na leci. Zato je stopil k pijanemu tesaču in mu rekel:

»Ti, poglej nekoliko ven na kegljišče, da boš videl, kaj se tam godi...!«

»Kaj, kaj... kaj...?« je začel Dovganoč blebetati in postajati še bledejši, kakor je že bil. Njegova prikazen je bila tako žalostna, da se je nekaterim prejšnjim najglasnejšim krohotačem začel smiliti. Vsem je namreč bilo znano, da ima Dovganoč svojo ženo zelo rad, čeprav mu je večkrat podobno zagodla. Naenkrat so se nekateri začeli zgražati in marsikdo, ki je prej še obžaloval, da se mu ni posrečilo izmuzniti se iz sobe, je zdaj začel vpiti:

»Vsaka stvar ima svoje meje. Ali smo v Jamnici same svinje...?«

Navzlic temu pa jih je še veliko ni nasitilo svoje nasladnosti; hoteli so biti priča še zadnjemu nastopu Dovganočke z njenim možem ter so iz hiše drli za njim. Toda za ta užitek so se morali le obrisati, ker je Dovganoč svojo ženo srečal že na cesti pred hišnim pragom.

»Marička, kje pa hodiš?« jo je poklical s čudnim glasom.

»Malo slabo mi je postalo, pa sem šla na zrak,« je z zavaljenim jezikom odgovorila Dovganočka.

Dovganoč je bil tako nadelan, da je z lahkoto potlačil zle slutnje, ki so ga sprva navdajale. Videl je pred seboj le svojo ženo in naenkrat se je tudi on začel spozabljati.

»Marička, Marička...« je začel siliti vanjo kakor zaljubljenec.

»Kaj bi pa rad, svinja pijana?« se je zadržala žena in se mu pričela umikati čez cesto, on pa za njo.

Gledalci so se krohotali, da so jim solze silile v oči. Na cesto je prihajalo vedno več ljudi, ki so hoteli biti priče tega dogodka. Oba Dovganoča sta se motovnila že tam pred hlevom.

»Marička, Marička...« je prosjačil mož.

»Dobro!« se je tedaj oglasila žena, »deset kron, če hočeš, drugače ne...«

»Ko jih pa nimam, ko jih pa nimam...« je bridko zatulil Dovganoč in še dalje silil v ženo. Oba sta izginila nekam v noč...

Kakor da bi se ljudje zaradi bližajoče se jutranje rezke sape, ki je pihljala od pogorja v ozadju doline, začeli nekoliko iztreznjevati in se zavedati, da so priče nepopisno nizkotnega in nečloveškega početja, jim je smeh nekako zmrznil v grlih in drug za drugim so molčé izginjali v noč ali pa se vračali nazaj v krčmo, kjer so znova začeli piti, da bi laže pozabili svoje lastno nravno propadanje, s katerim jim človeški red ni več prizanašal.

Iz gostilne pa se je začul Ložekarjev glas:

»Tri dni pa oleja ni...«

Četrto poglavje

Tesač Bajnant se ni malo začudil, ko se je prihodnjega dne proti večeru še ves vrtoglav prizibal iz Jamnice in je pod hruško za bajto našel Permanovega Ahaca, ki je ležal vznak na tratini in strmel v krivenčasto vejevje, kakor da bi tam gori bilo odprto samo nebo. Bajnant si je z drugimi tovariši privoščil plavi ponedeljek, kakor je to pri tesačih bila stara navada. Včasih so tesači vlekli lepo nedeljo tudi še v torek in marsikdaj tudi še v sredo, toda letos jih je Apat, pri katerem so večinoma delali, že v ponedeljek popoldne začel izganjati iz hiše, ker je imel v gozdovih nujna naročila in jih je hotel čimprej spraviti k delu. Sicer bi jih bil gotovo pustil popivati do mile volje ne le do zadnjega krajcarja, ampak še na račun bodočega zaslužka.

Ko je Ahac ponoči zapustil krčmo, najprej ni vedel, kam naj gre. S težko glavo in razjedenim srcem je kolovratil nekaj časa po cestah in potih okrog vasi. Jutranji hlad, ki je kmalu nastopil, ga je začel polagoma trezniti. Toda čim treznejši je postajal, tem bolj se je jezil nase. Lepa nedelja z vsemi doživetji mu je neprijetno stopala pred oči. Kmalu ga je začel prijemati tudi spanec, zato je premišljeval, kam bi se spravil. Domov ni hotel več iti, a da bi se zavlekel v kako vaško gumno, mu tudi ni dišalo, ker bi ga ljudje kmalu iztaknili, on pa je hotel biti sam. Ker je bil ravno na cesti, ki

je iz Jamnice ob potoku držala proti gori, se je spomnil samotne Bajnantove bajte ter jo je mahnil naravnost tja.

Primernejšega kraja za prespanje mačka in za razmišljanje si Ahac res ni mogel izbrati. Podpeška bajta, ki je v njej samotaril Bajnant, je stala v ustju soteske, kjer je izpod gore izvirala Jamnica. Tik za bajto je zijala soteska s svojim večnim šumenjem razburkanih vodá, na vsaki strani pa so bili gozdovi. Čeprav Ahac hiše ni bil navajen, je vendar zlahka odprl bajto, kajti Bajnantovo bivališče ni bilo táko, da bi zanimalo tatove ali kake druge nepoklicance. V edini tesni izbici je takoj legel na jaslim podobno posteljo, kjer je kljub boljši armadi, ki se je takoj vrgla nanj, hitro zaspal. Prebudil se je šele, ko je sonce bilo že tik nad najvišjim vrhom goré, kar je pomenilo, da je poldne. Ker je bil na tem kraju brez skrbi pred ljudmi, je odšel za bajto, legel na trato in se prepustil ne preveč veselim mislim.

Bilo mu je jasno, da je njegovo življenje na prelomnici. Doslej je bil tako rekoč na cesti. K bratu ni več mogel ali bolje, ni več hotel in treba je bilo začeti novo življenje. O tem je razmišljal ves popoldan, vendar se ni mogel za nič pravega odločiti. Bilo je več možnosti: lahko bi šel za silo kam za hlapca, na primer k Ložekarju, ki vzame vsakega človeka, lahko bi šel v gozdove k tesačem, lahko bi odšel v tovarno v Dobrije, lahko pa bi tudi odšel k Mlatejki in ji rekel, da jo vzame. S tem bi postal samostojen gospodar, kakor je njegov brat, čeprav le za toliko časa, dokler njeni prvi otroci ne bi dorasli. Potem bi bil za preužitkarja in bi tudi živel. Razmišljal je tudi še o drugih pristavah, toda najti ni mogel nič privlačnega. Najpreprosteje se mu je za zdaj še zdelo, da bi odšel v tovarno, kjer bi

potem utegnil čakati na kaj drugega. Delo v tovarni mu ni bilo preveč pri srcu in je kot kmetski sin z močnim čutom za posest imel hude pomisleke proti njemu, čeprav si je sproti skušal dokazovati, da tudi tam živijo ljudje, včasih še bolje kakor na kmetih. Ves čas je v njegovem srcu prav močno odmevalo butanje in sopihanje parnih kladiv, ki je odmevalo iz Dobrij prav do soteske.

Bajnant ga je našel še popolnoma razdvojenega in neodločenega.

»Ha-ha-ma, kaj pa ti tu delaš?« je začel jecati nad njim med odlaganjem polnega nahrbtnika, ki ga je za ves teden založil z živežem iz Apatove trgovine.

»Tiho bodi, Bajnant, in takoj skuhaj, kar imaš. Meni se že moti, tako sem lačen.« mu je odvrnil Ahac ves vesel njegovega prihoda.

»Ha-ha-hama, počakaj!« je dejal dobrodušni tesač in se takoj lotil kuhe, ne da bi se dalje zanimal za nenavadnega gosta. Kmalu je v majhnem železnem štedilniku za vrati izbice prasketal vesel ogenj in dobre pol ure pozneje sta Bajnant in Ahac že sedela za vegasto mizico v kotu pred ogromnim hlebom dišeče polente in ponvico vroče zabele. To je bila vsakdanja hrana Bajnanta in drugih jamniških tesačev. Dokler ni zadnji kos polente izginil s pladnja, ni nobeden spregovoril besedice. Šele nato je prvi dejal Bajnant:

»Ha-ma, ali smo ga včeraj kronali.«

Toda Ahac ni hotel o tem slišati niti besedice, ker mu tudi občutek sitosti ni pregnal skrbi. Z Bajnantom nista bila prava znanca, še manj pa dobra prijatelja, kateremu bi človek zaupal svoje težave, saj je bil skoraj dvajset let starejši od njega, povrh pa je

veljal za človeka malo počasne pameti, vendar je bil poštenjak od pet do glave. Ahacu se je kmalu razvezal jezik ter mu je zaupal svoje skrbi.

»Povej mi no, Bajnant, kaj naj storim, kam naj grem? Kaj praviš, če bi s teboj odšel v gozd? Ali bi me naučil tesati?«

Tesač ga je nekaj časa gledal s strmečimi očmi, potem pa se je lotil odgovarjanja; skraja ni mogel nič pametnega spraviti iz sebe. Šele čez nekaj časa se mu je razvezal jezik:

»...ha-ha-ma... Veš, kaj ti svétujem, Ahac? Midva si nisva nikoli bila prijatelja, pa tudi sovražnika ne, toda če me hočeš poslušati, potem ti rečem: kamor koli, samo k tesačem ne... Jaz te rad vzamem k sebi in v enem tednu bi že delal na svojih stolah. Tudi Apat bi te bil vesel, saj mu manjka dobrih delavcev. Toda jaz ti še enkrat pravim — samo k tesačem ne! Veš, naš kruh je trd. Kadar je delo, moraš delati dvanajst, šestnajst ur na dan. In kaj se pravi, ves božji dan vihteti pet kil težko cimrako v rokah! Zvečer si tak, da kar padeš po slami. In kaj imaš od tega? Pokaži mi le enega tesača, ki si je opomogel. Ko ti odpovedo roke, si berač... Naštejemo ti jih, kolikor hočeš. Trgovci, za katere si garal, te več ne poznajo, tudi Apat je tak. Kaj si hočeš... naš poklic je pač tak. Nikjer nisi zavarovan in, ko si star, se nihče ne briga zate. Živiš od danes do jutri, od sekire do ust. To je vse, kar imaš na tem svetu... Poglej, tudi meni se bo godilo tako, če me prej kako deblo ne ubije. Zato kamor koli, Ahac, le k nam ne...«

»Kaj pa naj potem počnem?« ga je vprašal Ahac, ki ga je skoraj težko poslušal, kakor bi vsega ne razumel, in se čudil nenadni tesačevi zgovornosti.

»Na fužine pojdi! Ako bi bil jaz mlad, bi šel na fužine... Tam je red in fužinarji nekaj veljajo. Poglej, kakšno moč imajo dandanes... Tam imaš osemurnik, si zavarovan. Pojdi na fužine...«

In ko da bi udarci parnih kladiv odmevali v njegovem srcu z dvojno silo, se je zgarani tesač zamislil in zagledal pod nizki strop.

»Si bom še premislil,« je dejal Ahac počasi, potem pa pristavil: »Ali smem še kak dan ostati pri tebi, če bi drugače ne bilo?«

»Kakor dolgo hočeš. Jaz sem tako ves teden v skorjah in bajta je sama,« mu je odvrnil Bajnant.

Prihodnje jutro se je Ahac zbudil, še preden je sonce našlo bajto v soteski, toda njegovega gostitelja Bajnanta že ni bilo več doma. Namesto njega pa je našel na mizi v izbici pol živeža, ki ga je dan poprej prinesel iz Apatove trgovine. Ahac je vedel, da je to zanj, in tesačeva dobrota ga je skoraj ganila. Kot kmetski sin dotlej ni dobro poznal teh podrejenih ljudi in zato se mu je zdaj, ko je bil sam v zadregi, dobro zdelo, da je našel sočutnega človeka.

Ostal je še ves dan v bajti in se do večera ni nehal baviti z raznimi načrti, proti večeru pa, ko se je sonce že močno bližalo zapadu, se je naenkrat odločil, da gre h Kovsu na Drajno in njega poprosi za posredovanje v tovarni. Kovs je bil delavski zaupnik in je imel v tovarni kolikor toliko besede. Ker je Kovsova bajta stala onkraj Jamnice, je čakal somraka, da bi mu ne bilo treba pri dnevni luči iti skozi vas. Trl ga je spomin na tisto smolo z Dovganočko, še bolj pa zavest, da je človek, ki je popolnoma nepotreben na svetu. Naposled jo je mahnil po dolini. Precej dolgo ni nikogar srečal,

toda naenkrat se je znašel pred svojim sošolcem in stari-
rim znancem, Munkovim Ladejem, ki je bil na poti
proti Munkovini. V ljudski šoli sta si bila dobra prija-
telja, pozneje pa so vezi med njima popustile, ker sta
živela vsak svoje lastno življenje. Ladej je pozneje od-
šel v mestne šole, nato je izbruhnila vojska, kamor sta
odšla oba, a odkar sta se vrnila domov, sta se šele nekaj-
krat videla.

»Kam pa ti, Ahac?« ga je prvi pozdravil Ladej in mu
podal roko.

»Domov,« se je zlagal ta, ker mu kaj drugega ni takoj
prišlo na misel. Kako drugo srečanje bi ga morebiti
jezilo, svidenja z Ladejem pa je bil skoraj vesel, saj
je bil to človek, ki ni bil na lepi nedelji, drugič pa
mladostni tovariš, s katerim je lahko govoril. Zato je
zelo rad sprejel vabilo, naj sedeta ob cesto in se malo
pomenita. In še preden se je Ahac prav zavedel, je že
zaupal Ladeju svojo smolo in svoj nocojšnji namen.

»Veš kaj, Ahac, ako je pa tako, ti tudi jaz lahko
pomagam!« je dejal Munkov Ladej po kratkem pre-
molku. »Imam zveze z ravnateljstvom tovarne in lahko
rečem besedo. Ravno sedaj spet jemljejo nove delavce.
Ali ti je všeč tako?«

»Zakaj naj bi mi ne bilo všeč?« je vzkliknil Ahac
veselo. »Kar napravi, prosim te, in čimprej, tem bolje.«

Bilo bi krivično trditi, da Ladej ni sočustvoval s
svojim mladostnim prijateljem, ki mu je tako odkrito-
srčno orisal svoj položaj, vendar je imel pri svojem
predlogu še druge namene. Ladej je bil slovenski na-
cionalist in za razliko od svojega očeta, ki je držal s
cerkvijo, naprednjak. Dobrijanski naprednjaki so ravno
takrat začeli ustanavljati svoja prva društva in so se

pri tem začeli zavedati važnosti tovarne, kjer so vedrili in oblačili še socialisti. Vedno vztrajneje so si prizadevali, da bi prodrli tudi tja. In na to je mislil Ladej, ko je Ahacu obljubil pomoč.

»Boš pa k našim društvom pristopil, saj si domačin. Ti si tudi dober pevec in mi smo pravkar ustanovili še pevsko društvo... Pridi k meni kar jutri po šoli.«

»Bom pa pristopil, če te to veseli,« je menil Ahac, nič hudega misleč.

Ladej pa je bil nocoj posebno dobre volje in je kmalu začel govoriti o vseh mogočih jamniških zadevah, nazadnje pa še o sebi.

»Jaz imam sicer še neko drugo misel o tyoji bodočnosti, vendar je za to še čas. Saj te vsako uro lahko najdem v tovarni. — Slej ali prej bom namreč prevzel posestvo in takrat bom potreboval zanesljivega človeka na domu. Nate bi se lahko zanesel. Ti si priden in pošten in prepričan sem, da bi mi dobro oskrboval posestvo, dokler sam ne pojdem v pokoj. Kadar bo prišel tisti čas, bova govorila, kaj ne, Ahac?«

»Zakaj pa ne?« je odgovoril Ahac, ne da bi pri tem kaj več razmišljal o prijateljevem predlogu. Kdo ve, kak nagib ga je vodil, ali je bila to potreba po odkritosrčnosti do prijatelja ali pa nekoliko stanovske škodoželjnosti, ko je hitro nato še pristavil:

»Ladej, sicer pa ne vem, če boš ti kdaj Munk...«

»Kako misliš to?« je skočil pokonci Munkov sin in takoj pozabil na tovarno, na pevsko društvo in na vso politiko dobrijanskih nacionalistov, zraven pa seveda tudi na Ahacovo usodo. »Kako to, ali si kaj čul...?«

Po zaslugi samih Munkov je cela Jamnica vedela, da bo Munkov grunt dobil sin, učitelj Ladej. Tako je

namreč želel stari Munk, ko je sedanjima gospodarjema izročal svoje posestvo, kar sta mu ta dva seveda rade volje obljubila. In čeravno učitelj, je mladi Ladej odraščal in živel v mislih, da bo nekoč podedoval veliko premoženje, kar ga je vedno povzdigovalo nad tovariše, navezane le na pičle službene dohodke.

»Ničesar takega nisem čul, da bi mogel reči,« se je Ahac skoraj ustrašil, »toda tako se mi zdi... Mojcka je postala zelo pično* dekle...«

»Mojcka ne bo dobila grunta, ampak denar. Grunt je moj...!« je skoraj zavpil Ladej.

»Tudi se Ardevov Tonač precèj ognjevitó suče okrog nje. In ta doma ne bo dobil grunta...« je nadaljeval Ahac kakor v svojo obrambo.

Sedaj Ladej ni več vzdržal; brez pozdrava jo je mahnil po cesti proti Munkovi kmetiji.

»Ali naj pridem jutri zvečer vprašat?« je klical Ahac za njim.

»Pa pridil!« mu je že iz daljave odgovoril Ladej, toda s tako tujim glasom, da je Ahacu takoj upadlo vse upanje na tovarno.

Vendar se je prihodnji dan ob dogovorjenem času odpravil v Dobrije in ga poiskal na stanovanju.

»Vse je urejeno, kar jutri se že lahko zglesi v tovarni,« mu je Ladej že od daleč ves vesel klical.

Ker mu Ladej ni ničesar omenil o društvih, o katerih mu je včeraj govoril, je molčal tudi Ahac. Ravno tako ga tudi ni maral izpraševati o tem, kako je doma uredil, po njegovi veselosti pa je sodil, da je dobro opravil tudi to.

* Živo.

Tako je tretji dan po jamniški lepi nedelji postal kmečki sin Permanov Ahac fužinski delavec v Dobrihjah.

Že prihodnji dan je z drugimi tovariši vred šel na popoldanski šiht. Imel je srečo, ker je bil takoj dodeljen za vozača k martinovi peči in mu ni bilo treba začeti, kakor se je novincem navadno godilo, z običajnimi dnevi na zunanjih delih. Pri najemanju mu tudi nihče ni povedal, koliko bo zaslužil, le k zdravniku je moral iti na pregled. Zdravnik ga še pogledal ni, le vprašal ga je čez rame:

• »Ali ste oženjeni?«

»Še ne!« mu je odvrnil Ahac.

»Potem ste zdravi,« mu je dejal zdravnik in ga odpravil.

Bil je dodeljen predelavcu Čeruju, kjer je moral s še tremi sodelavci dovažati v martinovko staro železo in rudo. Delo ni bilo lahko, toda še vedno lažje kakor tisto, ki mu je bil priča ob vsakem dovozu v martinarno, kjer je pred pečjo vladala zanj neznosna vročina. Topilci in njihovi pomagači so delali na pol nagi, a kljub temu jim znoj ni nehal curljati iz kože. Prostor pred pečjo, kjer so odlagali rudo, se mu je zdel kakor pekel in vsakikrat je komaj čakal, da ga je smel zopet zapustiti. Ob pogledu na prežgane, skoraj črne tovariše v martinarni ga je obhajala malodušnost in že se je začel kesati, ker je šel v tovarno. Vendar se je kmalu zmotil z novimi mislimi.

»Kako si pa ti zašel sem?« ga je kmalu vprašal Ropas, eden izmed njegovih treh sodelavcev.

Ahac je prostodušno povedal in pristavil, da se bo zato moral vpisati v pevsko ali sokolsko društvo.

»Če je pa tako, potem boš kmalu lahko na cesti pel,«

mu je hladno odgovoril Ropas in pomežiknil svojima tovarišema.

»Zakaj?« je ves začuden vprašal Ahac.

Kmalu nato je zvedel, kakšne politične razmere vladajo v tovarni. Delavci so bili skoraj vsi včlanjeni v rdeči strokovni zvezi, precejšen del pa je bil razen tega še politično organiziran. Zaupniki so imeli skoraj vso moč v rokah; kdor ni hotel tako plesati, kakor so hotele te organizacije, mu na fužinah skoraj ni bilo obstanka, gotovo pa novincem ne. Novi vozač se je čudil, da dotlej razmer v tovarni ni poznal, čeprav je živel tako blizu nje. Toda s tem stvar še ni bila končana. Tretji vozač se je delal, kakor bi pripovedoval svojemu tovarišu, četrtemu vozaču, ko je govoril:

»Prav za prav to nobena pravica ni. V tovarno prihajajo sinovi trdnih kmetov in izpodjedajo kruh takim, ki doma nič nimajo. Ali ni to krivica?«

To že ni bila več šala in Ahac, ki je razumel, da leti to nanj, je hotel tovariša že osorno zavriniti, kar pa je preprečil Ropas, rekoč:

»To pa ni taka stvar, saj se po vseh naših žilah pretaka kmečka kri. Tudi ti si s kmetov. Vsak zase vé in kdor ne bi moral, bi gotovo ne silil v tovarno. Ko smo pa že tukaj, moramo lepo skupaj držati, da bomo lahko čim več dosegli. Zato je najbolj pametno, da se tudi ti pri nas organiziraš.«

Zoper take besede tudi Ahac ni nič imel in zvečer se je še pred končanim šihom pri predelavcu Čeruju že vpisal v strokovno organizacijo.

Prvih štirinajst dni je Ahacu zadostovalo, da je sprevidel, kako ničeva je bila njegova domišljija, da je v tovarni vse kakor z rožicami postlano. Sprevidel je, da

si mora človek denar krvavo zaslužiti, kajti to, kar je moral že čez nekaj dni pretrpeti, ko je bil zaradi svoje močne postave prestavljen od vozačev k čistilcem ponev in kokilj v livarno, je bil zares krvavo prislužen kruh. Vročina ga je kar prekuhala in pomagalo ni nobeno zalivanje s pijačo. Bil je tako zdelan, da mu skraja niti najboljša jed v kantini ni več dišala, in po ših tu se je s poslednjimi močmi komaj privlekel v podstrežje visokega perzonala, kjer je z drugimi tovariši vred prebival v samskih sobah. Komaj se je zvrnil v posteljo, je že tudi zaspal, ne glede na to, da so se samske sobe tresle od neprestanega butanja kladiv in tuljenja žerjavov. Skoraj s trpkostjo se je tedaj spominjal časov, ko je po strani gledal fužinske delavce, ki so se ob nedeljah bahali z denarjem. Tudi ni mogel razumeti tistih ljudi s kmetov, ki ne marajo industrijskih delavcev in jih imajo celó za svoje nasprotnike.

Včasih je bil že na tem, da ne bo šel več na ših tu, toda pred tem korakom ga je vároval predvsem permanški trdovratni ponos pred jeziki, ki bi gotovo rekli, da ga je tovarna zdelala. Nekoliko pa ga je zadrževala tudi skrb, kam naj se potem obrne. Tako je minilo prvih štirinajst dni. Medtem so se mu udje in kite že nekoliko privadile, od železa in opeklin razjedena koža se je začela celiti in cviljenje žerjava mu ni več tako silno odmevalo po ušesih in žilah. In ko je potem dobil prvi denar, ki ga sicer ni bilo preveč, vendar pa toliko, da je plačal hrano in mu je še nekaj ostalo za vsak dan, se mu že ni bilo treba več odločevati, ali bo ostal ali ne.

Ostal je in začel počasi pozabljati na vtise vsakdanjega življenja pri Permanu in v Jamnici. To mu je bilo tem lažje, ker prejšnjih domačinov kljub bližini

skoraj ni srečaval. Sprva je bil tako izmučen, da niti ob prostem času ni rad hodil okrog, v Jamnico ali na Drajno pa sploh ni šel. Ko je bil že mesec dni na fužinah, je neke nedelje srečal v trgu mater in z njo prebil nekaj ur. To je bilo vse, sicer pa se za dom ni brigal. Enkrat ali dvakrat se je srečal tudi z učiteljem Ladejem in ga pozdravil, vendar se ta tudi zdaj ni zmenil za tisto društvo, ker je imel menda preveč drugih skrbi. Njemu je bilo pa tudi prav. Tako se je pričel vraščati v svoje novo življenje in počasi pozabljati na pretekle stvari. Vendar to še ni bilo pravo pozabljenje, marveč šele pričetek preraščanja starega življenja, preraščanja stare rane, ki je pod plitvim površjem še vedno močno zaskelala, ako se je le rahlo dotaknil. V Ahacu je vrela še stara kmetska kri in glad in žeja zemlje sta ga še močneje mučila kakor žeja v livarni...

Nekega dne ga je v samski sobi nenadoma obiskala sestra Neža. Bil je je tako vesel, da ji je pozabil odzdraviti. Sestro, ki je bila pri hiši najmlajši otrok, je imel resnično rad in je tudi vedno sočustvoval z njeno nesrečo. Pred vojno je imela ženina in sicer mladega Tumpeža iz Hoj. Jeseni, ko bi mladi Tumpež imel od očeta prevzeti posestvo, sta se mislila poročiti, namesto tega pa je fant odšel v vojno, iz katere se ni več vrnil. Neži je poleg spomina nanj ostal le sinček, ki se je kmalu po očetovem odhodu rodil in ki je potem odraščal pri Permanu. Neža je bila zdaj pridna samotarka, ki ni več mogla upati na kakega posebnega ženina, ker je imela namesto dote že skoraj sedemletnega otroka.

Zato se Ahac ni malo začudil, ko mu je sestra zaupala pravi vzrok svojega obiska.

»Za svèt sem te prišla vprašat, Ahac.« je rekla počasi in mu pri tem med polsmehom kazala dvojno vrsto svojih lepih, močnih zob. »Ženina imam, Zabev iz Hoj me hoče vzeti. Saj poznaš tega suhega počasneta?«

»Kaj bi ga ne poznal?« je zazijal Ahac in se ni nehal čuditi. Zabev je bil trden lastnik srednjevelike kmetije, star kakih petdeset let, že nekaj let vdovec in oče treh še majhnih otrok, ki so ostali brez matere. Bil je znan poštenjak, o katerem so mogli trditi le to, da je bil nekoliko počasen.

»Midva sva se vedno razumela in ti mi boš gotovo odkritosrčno svetoval, kaj naj naredim. Z bratom se ne morem mnogo pogovarjati,« je nadaljevala Neža, sedeča na robu postelje, na kateri je ležal.

»In kaj pravijo mati?« je vprašal brat.

»Da naj storim, kakor se mi zdi.«

»In kako se ti zdi...?«

»Kako...? Povedala ti bom tako, kakor mislim. Rada ga nimam čisto nič in bi rajši imela koga, ki bi mi bil bolj pogodu. Tudi vem, da ga s tisto pravo ljubeznijo ne bom nikoli mogla rada imeti. Po drugi strani si pa tudi dopovedujem, da ne smem preveč izbirati in da nimam kam odlašati. Ima hišo in lep grunt, najstarejši njegov otrok ima šele dvanajst let, mož je tih in miren, otroci ga spoštujejo in ubogajo. Življenje pri Zabevu bi menda ne bilo prehudo... In jaz, brez denarja in z otrokom, koga pa naj še čakam? Bila sem pač nesrečna z ženinom in z denarjem...«

Ahac je medtem sédel na posteljni rob, se sklonil, si del dlani med kolena ter se kratko zamislil. Iz tega, kar je ravnokar čul, je sprevidel, da se je njegova sestra prav za prav že odločila. Tu ni bilo več mnogo

svetovati. Čeprav ga je permanška sebičnost precèj bolela, ker sestra ne bo dobila boljšega moža, ji je na tihem vendar moral dati prav. Zato ji ni takoj odgovoril, ampak le neodločno vzdihnil. Neža pa se je zbalala, da pripravlja brat kake tehtnejše pomisleke, zato je hitro nadaljevala:

»In navsezadnje, Ahac, me kmečke hčere si tudi nimamo kaj prida obetati. Pomisli le na to, koliko gruntov je v Jamnici in koliko je pri nas na kmetih deklet. Če prištejemo h gruntom še bajte, kjer se lahko vsaj dve kravi redita, nas je vsaj trikrat preveč za pristave, ki so potrebne gospodinji. Kam bomo pa druge šle...? Služit kot dekle na kmete ali v mesto, ali pa nastrégat za kakim fužinarjem. Posebno me, ki smo sfretane*, nimamo kaj pričakovati. Gradiška, Tumpejeva, Kozjekova in druge so že odšle v mesto, Skitekova se odpravlja, Ardevova bo menda vzela nekega fužinarja. Ta pesem nima konca... Vsi, kar nas zemlja rodi, na njej pač ne najdemo kruha...«

Ves zavzet je Ahac poslušal sestro. Kako pametne so bile njene besede! Še nikdar je ni slišal tako govoriti kakor danes in takih misli bi ji poprej nikdar ne bil prisodil. Vse, kar je rekla, je gola resnica. Vsi, ki se rodimo na kmetih, tam ne moremo ostati, ker je premalo zemlje ali pa je prerevna. S fanti je prav tako kakor z dekleti; ko odrasteš, ti je svet odprt in moraš — rad ali nerad — stran, ako hočeš živeti... Tako se je zamislil, da je skoraj pozabil, po kaj je Neža prav za prav prišla k njemu. Čeprav je slutil, da je njegov svèt že odveč, je zaradi lepšega vendarle dejal:

* Sfretane so nezakonske matere.

»Napravi, kakor hočeš, saj si dovolj pametna. Toda če je tako, kakor si mi zdaj govorila, potem kar prav storiš, ako ga vzameš...«

Neža, ki mu je medtem odvila zavoj s kruhom, slanino in sadjem, katerega je prinesla s seboj, ga je hvaležno pogledala, potem pa rekla:

»Kaj pa z bratom? Ali se bosta še dolgo tako gledala? Veš, kako jaz o tem mislim? Da teh stvari med žlahto ni treba prehudo jemati! Kakršen je on, so vsi kmetje v Jamnici in drugod in tudi ti bi ne bil drugačen, ako bi ostal doma. Tudi jaz bi bila taka, če bi imela kaj govoriti. Kar prav bi storil, če bi spet prišel k hiši. Mater to zelo boli, brat te pa nima nič rajši, kakor te je imel, preden sta se sporekla, in tudi bolj tuj mu zdaj nisi, kakor si mu bil popred. Kaj si hočemo, postava je postava... Bolje, da si z njim dober, ker ti bo vedno rad kaj pomagal, posebno, dokler še ni oženjen in so še mati.«

Toda Neži se kljub zgovornosti ni posrečilo, da bi Ahaca zapletla v razgovor o tem; brat je bil še vedno užaljen in jezen na Permana. Namesto odgovora se je naglo opravil in sestro pospremil iz trga proti Drajni. Neko posebno, še neobčuteno nagnjenje do nje ga je delalo mehkega in čustvenega. Tudi ona odhaja iz družinskega kroga in odslej ne bo več Permanova, ampak nekoga drugega. Tako se vse podira. V tej osamljenosti mu je bila zdaj sestra najbližja. Rad bi ji bil razodel nekaj, kar ga je še vedno vznemirjalo, toda kadar koli je mislil začeti, se mu je v grlu znova zataknilo. Tako sta prišla daleč ven na polje, od koder se je videlo po vsej raztegnjeni Drajni, ki se je parila v soncu, da je bila vsa siva. Tam za tretjo rebrijo se je nad strmimi

njivami svetlikal Permanov dom. Še nekaj hipov sta molče stala drug poleg drugega in tedaj je Ahac hitro spregovoril:

»Neža, tiste stvari z ono babo na lepo nedeljò mi ne smeš zameriti. Človek včasih ni pri pravi pameti...«

Na obrazu se mu je poznalo, koliko truda in samopremagovanja so ga veljale te besede. Namesto da bi gledal v sestrine oči, od koder je pričakoval odpuščanja, je v zadregi strmel mimo njih tja nekam v motno obzorje. Bil je kakor otrok.

»Oh, ti Ahac ti,« se je Neža skoraj razposajeno, a dobrodušno zasmejala, »o takih rečeh ni vredno govoriti. To pride in mine, kakor sanje. Kdo na svetu pa že ni napravil kake neumnosti?...«

Potem ga je naglo prijela za roko, mu jo stisnila in se napotila proti domu. Ko je napravila že nekaj korakov, se je še enkrat obrnila proti bratu, ki je še vedno nemo strmel za njo, in mu veselo zaklicala:

»Torej mi boš za camarja, Ahac...?«

»Bom, sestra...!« je kakor v sanjah odgovoril Ahac.

Peto poglavje

Sredi Hoj, kakor se imenuje vsa podgorska stran jamniške soseske, ležita druga nad drugo dve veliki jami, v vsaki pa stoji po en star kmečki dom. V spodnji, nekoliko močadni jami z obširnimi njivami in travniki, je Munkova kmetija, v zgornji, ki se začinja takoj za vegasto gubo, na katero pritiska v vznožju orjaška gora v ozadju, pa se razprostira Bunkova kmetija, ki je še za spoznanje večja in rodovitnejša od Munkove. Guba nad Munkovo in pobočje nad Bunkovo hišo sta bili pokriti z že davno doraslim črnim lesom; stoletne smreke, borovci in macesni so stali tu kakor veličastna, temnozeleno straža obeh domov pred viharji, ki si pod gorovjem utirajo svojo lomastečo pot iz ene dežele v drugo. Čeprav je bila več kot polovica Hoj pokritih z lesovi, so bili Munkovi in Bunkovi poleg grofovih daleč naokrog bahatejši. Strašni so bili, kadar so se borili viharji, ki so se tuleč zaganjali vanje, da je hrumelo po vsej Jamnici, veličastni so bili, kadar so s svojimi sencami tiho in nepremično stražili domačiji pod seboj. Prebivalci, ki so v njihovih sencah živeli, so jim prisluškovali od rojstva do smrti in zdelo se jim je, da slišijo v stokih in lomih, v šepetu in molku, ki so prihajali iz njih, pripovedovati goro o svojih tisočletnih skrivnostih...

V teh jamah so že stoletja domovali Munki in Bunki. Mogoče se v njihovih žilah ni več pretakala kri nekda-

njih njihovih prednikov, ki so te jame in te gube začeli krčiti s kopači, z motikami in plugi, mogoče so se ti rodovi že večkrat premešali z drugimi, toda njihova prvotna bit je ostajala skozi stoletja, kajti tiste, ki so na novo prihajali rit na ta prostor, so gube in jame in sence kmalu pregnete, da so postali taki, kakršni so bili njihovi predniki.

Čisto tak je bil tudi sedanji Munk. Bunkovo kmetijo je v svoji mladosti dobil od svojega očeta, Munkovino pa je potem priženil. Že blizu štirideset let sta z ženo gospodarila na tem prostoru. In gospodarila sta tako, da sta ohranila vse bogastvo, kar sta ga prevzela, predvsem pa sta ohranila gozdove nedotaknjene, čeprav se je zaradi njihove starosti tu in tam pričela delati že škoda. Sam Munk je trdil, da je bilo medtem pri hiši vsega in marsikaj, toda ne glede na vse to je imel Munk pred očmi le koristi obeh svojih gruntov; kar se je postavilo po robu, se je moralo brez usmiljenja ukloniti in ogniti.

Stari Munk je izročil svoje posestvo Munkinji, ki mu ni bila niti krop niti voda, a je moral na stara leta od hiše, ker je za gospodarstvo tako bolje kazalo. Hlapci, ki so ob novem letu hodili k Munku v službo, so na vprašanja, kam gredo, mogočno in bahato odgovarjali:

»Na Munkovo...!«

Ko so prihodnje leto isti hlapci zapuščali to službo, so na vprašanja radovednežev, od kod prihajajo, odgovarjali s cmeravimi, izčrpanimi glasovi:

»Od Munka...!«

Kruh je bil včasih tak pri hiši, da je voda tekla iz njega, dasiravno je vsa Jamnica vedela, da so Munkove kašče še polne starega žita, ali pa se je kadil kakor

pleve. Neki hlapec je nekoč vprašal gospodarja pri malici:

»Oče, ali ste zlagalno lojtro imeli za putljo...?«*

V kruhu je namreč našel toliko osjã in drugega drobja, da se mu je v ustih skoraj napravil podlep.

Kakor do drugih je bil Munk tudi do sebe trd in neizprosen; dasiravno bi mu ne bilo treba, je vendar delal vse od kraja, delal za dva, prvi vstajal in zadnji legal. V javnem življenju je nastopal vseh štirideset let. Bil je občinski odbornik, cerkveni ključar in glavni zapupnik slovenske stranke. Čeprav je pred vojno večina bogatejših kmetov bila pod vplivom oportunistične nemške vladne stranke, se je zoper to vrsto oportunistov celo življenje neizprosno boril, dasi s kako javno funkcijo kot jamniški župan nikdar ni hotel stopiti na čelo. Vendar se je v vsem okraju čutila Munkova krepka politična roka. Kakor je bil v tem pogledu napreden, je bil sicer zapet, nazadnjaški in je sovražil vse, kar je po njegovem mnenju ogražalo kmečki stan: gospodo, industrijo, mesto, socializem, brajte, delavstvo.

Nekoč je oral na njivi in je začel odoravati najlepši, svetločrni premog. Takoj je prenehal orati; bal se je, da bi ga kdo ne opazil in neprijetnega odkritja ne raznesel po okolici. Skrbelo ga je namreč, da bi se kaka industrija premoga ne polakomnila in ga začela izkoriščati. To, da bi njegovo posestvo v vrednosti neznansko poskočilo in bi sam zraven lahko zaslužil težke denarje, mu ni bilo prav nič mar. Odsihmal se njive nikdar več ni dotaknil z ralom, trdeč, da je postala prelužasta...

V tem duhu je vzgajal tudi svoje tri otroke. Najsta-

* Z zlagalno lojtro kmetje nalagajo kope.

rejšega sina Ladeja je dal v šole, a ne, kakor je bila pri kmetih njegovega kova navada, v gimnazijo, od koder bi potem šel v semenišče učiti se za duhovnika, temveč ga je kot daljnoviden nacionalist poslal na učiteljsišče, da bi tako z novo močjo pomagal zamašiti narodno praznino v tem poklicu. V šolah se mu je sin sicer politično izpridil, toda učitelj je postal. Svojega drugega sina Anzana je določil za naslednika na Bunkovi kmetiji, kjer bi nadaljeval njegovo delo. Vendar je bilo več kakor čudno, da mu tudi pri Anzanu ni šlo vse gladko izpod rok. Sin je bil sicer delaven, toda medtem ko pri hiši nikdar nisi slišal kletvine, je Anza preklinjal kakor cigan; medtem ko starega Munka nikoli niso videli pijanega, se ga je Anza že večkrat navlekel. Razen tega so bile z deklami vedno kake homatije pri hiši... To je bila pač senčna stran njegovih življenjskih uspehov. Vendar se je oče tolažil s tem, da so to nekake mladostne muhe, ki bodo pozneje same od sebe izginile. Le o najmlajšem otroku, sedemnajstletni hčerki Mojcki, se ni imel kaj pritožiti, ker je bila še na pol otrok. —

Neke jesenske nedelje popoldne je pri Munku vlada! posebno svečan mir. Po poljih je svetilo bledikasto sonce in se borilo za prostor z vedno daljšimi sencami gozdnih sten in gorskih vrhov. Gora v ozadju je bila mrtva in tiha, z njenih pleč je rumenela barva že umirajočih bukovih in macesnovih gozdov ter oznanjala nižavam, da se bliža prihod zime... Nad vso Jamnico je ležalo nekaj kakor veliko poslavljanje, in niti vpitje pastirjev, ki se je razlegalo po poljih, ni moglo porušiti slovesne tišine. Gozdnata stena nad poljem je danes molčala ko grob...

Kdor je prišel k Munku, se je lahko takoj prepričal, da je pri tej hiši star denar doma, kakor so rekali v

Jamnici; poleg trdno zidanih poslopij so stale še stare zgradbe iz prejšnjih stoletij, vendar še dobro ohranjene in oskrbovane. Po dvorišču je bil red, vsepovsod se je poznala roka skrbnega in strogega gospodarja.

V veliki sobi z lepo, zeleno pečjo v kotu je za pogrnjeno mizo sedel gospodar Munk in bral iz svojega nedeljskega časnika. Skozi okna so padali v sobo slabotni sončni žarki ter jo barvali z isto svetlobo, ki je medlela zunaj. Navzlic neki okornosti zidov, vrat in pohištva je bila soba videti bolj gosposka kakor kmečka. Na oknih so visele snežnobeke zavese, miza in kredenca sta bili pokriti s čistimi prtiči, edina postelja, ki je stala v kotu, pa s pogrinjalom iz belega, domačega platna. Črna, starikava božja martra v kotu in podobe svetnikov, ki so visele po stenah, so bile ovite z venci. Tla so bila čista in bela.

Bila je podoba, da pri Munku nekoga pričakujejo, kajti kdaj pa kdaj je gospodar privzdignil glavo in prisluhnil proti vratom v vežo. Iz kamre poleg sobe je prihajalo poltiho šepetanje Munkinje in Mojeke. Skozi okno je bilo mogoče opaziti sina Anzana, ki je postopal po dvorišču ter se oziral po cesti proti Jamnici.

Res je družina pričakovala sina Ladeja iz Dobrij. Za popoldne je namreč Munk sklical nekaj družinski posvet. Dasiravno je bil pri hiši samodržec, je bil vendar tudi zelo pameten in se je hotel v važnih stvareh posvetovati z družino, posebno kadar je šlo za sklepe, odločilne za vso Munkovo rodbino. Že prej je bil namreč sklenil, da bo Bunkovo posestvo izročil sinu Anzanu. S tem je hotel na en mah rešiti dve sitni in neprijetni vprašanji. Predvsem ga je vznemirjala nevarnost agrarne reforme. Čeprav ni rad verjel v možnost, da bi se pri njenem

reševanju lotevali tudi takih posestnikov, kakršen je bil on, si je vendar mislil, da je previdnost božja mast. Drugo tako vprašanje je bil sin Anza sam. V njem je namreč — v svojo veliko nejevoljo — spoznal neukročenega babjaka, ki se je že zelo zgodaj začel motoviliti po hlevih in parnah z deklami. Za zdaj je Munk to vprašanje reševal in odpravljal s tem, da je zadnje čase imel pri hiši za dek-le le slaboumne in postarne čampre.* S tem pa tega vprašanja seveda ni bilo mogoče popolnoma rešiti, in vest, da se je sin zadnji čas spečal s Pernjakovo Lono, mu je prišla kakor nalašč prav. Dekle je bilo iz trdne, poštene hiše in mu zato ni bilo kaj očitati. Opravičevala ga je tudi njegova mladost.

Medtem pa je šele pred kratkim prišla hiša v novo zagato, ki ni bila sitna le z moralnega vidika, ampak bi mogla škodovati hiši tudi premoženjsko, predvsem pa bi lahko razrušila dotedanjo, v vsej Jamnici spoštovano Munkovo družinsko skupnost. Pred kratkim mu je namreč žena zaupala, da je Mojcka zanosila z Ardevovim Tonačem... Vse to pa je Munk imel za temelje zdrave kmečke politike in je zato sklenil sklicati družinski posvet, kjer je pred lastnimi otroki hotel uveljaviti sklepe, ki sta jih z ženo že napravila, oziroma dobiti za to vsaj njihov pristanek, da pred svetom vsaj navidezno reši Munkovo skupnost.

Naposled se je sin Ladej vendarle pokazal. Prišel je domov kakor vedno, oblastno in veselega, brezskrbnega obraza. Že od mladih nog se je zavedal, da bo nekoč dedič spodnjega, Munkovega dela domačega posestva. Stara dva bosta seveda še gospodarila, toda on utegne

* Avše.

čakati. Razne črne misli, ki so ga napadale posebno po onem sestanku s Permanovim Ahacom, si je kot neutemeljene sproti odganjal, posebno še, ker je od matere, do katere se je obrnil, šele pred kratkim dobil pomirjevalne zatrditve. O Mojckini smoli, oziroma sreči in da se je medtem doma proti njegovim 'koristim že stvorila nekaka tiha fronta, pa seveda še slutil ni...

Očetu, materi in bratu je stisnil roke, a sestro Mojcko, ki mu je prišla naproti lepega, svežega in ljubkega obraza, je poljubil na lice. Do svoje sestre, ki jo je še vedno imel za nedolžnega otroka, je že od mladih nog gojil posebno nežna bratovska čustva. Kadar je kot dijak prihajal na počitnice in ko se je potem često oglašal doma, ni nikdar prišel brez kakega daru zanjo. Tako je tudi danes prinesel s seboj lep zelenkast volnen šal in ga ji takoj ogrnil okrog vitkega vratu, da je bila še lepša kakor sicer.

»Ti Mojcka ti...!« je ves vzradoščen vzkliknil.

Kakor on njo, je tudi sestra imela Ladeja rajši kakor Anzana in tudi zdaj je za hip pozabila na vse drugo in se prepustila starim čustvom. Dolgo sta si tako stala nasproti in se gledala kakor dva nedolžna otroka.

Medtem pa je mati že stopila v sobo z velikim lesenim krožnikom narezanega svinjskega mesa, ki ga je postavila na sredo mize. Nato je prinesla še velik hleb črnega kruha, zraven pa še krajec belega. Munk je stopil k peči, kamor je že prej dal greti velik vrč mošta, in ga molčé postavil k jedi, nato pa je zaukazal s trdim, mrzlim glasom:

»Tako, zdaj pa jest!«

Družina je takoj začela jesti naglo in hlastno, kakor je bila pri Munku že od nekdaj navada, grabeč z eno

roko, kose prekajenega mesa, iz druge pa prigrizujoč k mesnini črni kruh, kajti belega se ni nihče pritaknil. Med jedjo ni nihče spregovoril, le kdaj pa kdaj je kdo poželjivo zamrmral, kadar mu je šel kak zalogaj posebno v slast. Velik tek so imeli posebno moški. Mojcka se je kmalu ugnala in je začela jesti kot kako pišče. Čez nekaj časa je Munk ukazal Anzanu:

»Nalij!«

Sin je zgrabil vrč in nalil očetu in sebi dve glinasti, zelenkasti grčki, bratu Ladeju, materi in sestri pa tri kozarce.

»Meni samo polovico,« je zaprosila Mojcka in pokrila svoj kozarec z roko. Toda brat jo je nenavadno nežno odrinil in tudi njej nalil poln kozarec, rekoč:

»Danes na ta dan ga moraš tudi ti piti.«

Ko so se napili, so zopet molče nadaljevali z jedjo. Naposled so imeli dovolj tudi moški in prvi je nehal gospodar; potem ko je izpil svojo mero pijače ter se naslonil na zid, je dejal:

»Kdor hoče, naj je in pije...!«

»Vrč je prazen,« je tedaj opomnil Anza in čakal na očetovo znamenje, toda Munk ni mignil sinu, ampak hčerki, ki je takoj odšla po novo pijačo. Stari se je namreč bal, da bi se sin v kleti ne okoristil in se morda prehitro ne opil.

Potem je nastal precej dolg, nekoliko neprijeten molk, poln nekega pričakovanja. Munk je nepremično slonel ob zidu in brezizrazno gledal proti vratom, mati Munkinja je zlezla za mizo in njen trudni obraz se je začel pogrezati v dremavico. Sin Anza se je mrko pretegoval na svoji klopi, Mojcka pa je sedela, kakor bi sploh ne spadala zraven. Vse to se Ladeju ni zdelo čudno, ker je

bil takega vedenja domačih že vaje. Redkokdaj je med takó zbrano družino zavladala prava prisrčnost, pri mizi pa gotovo nikdar ne. Kar se mu je danes zdelo malo čudno, je bila nenavadno velika obzirnost, katero so oče, mati in brat izkazovali sestri Mojcki. Tega prej ni bilo. Skušal je iz samega Mojckinega lica uganiti vzrok te spremembe, vendar se mu ni posrečilo, čeprav se mu je zdelo sestra bolj izmučena kakor navadno.

Tedaj pa je Munk zahrkal, se od zidu naslonil na mizo in družinski posvet se je pričel. Gospodar je pričel govoriti:

»Otroci, poslušajte! Midva z materjo sva se odločila, da bova izpregla. Že skoraj štirideset let hišujeva na obeh gruntih, zdaj sva pa sklenila, da bova vse prepustila vam otrokom. O teh rečeh se bomo danes nekoliko pomenili...«

Po tem kratkem uvodu je oče umolknil in pogledal po omizju z bodečimi, sivimi očmi. Te oči so obstale najprej pri materi Munkinji, kakor da bi pri njej iskale prve pritrditve, potem so obstale pri sinu Anzanu, kjer pa so se le mimogrede pomudile, nato so obstale na licu hčerke Mojcke, s katerega so dolgo nekaj brale, nazadnje pa so se zapičile v obraz sina Ladeja, kamor so se najdlje in najmočneje upirale. Potem so se umaknile in postale skoraj plašne.

Vsi štirje so se zdaj zganili; mati je molčé prikimala in se potem še bolj zgrbila za mizo, Anza je tudi prikimal; Mojcka je sramežljivo sklonila svoj obrazek nad mizo, Ladej pa je od iznenadenja skoraj zazijal. Tako velikega preobrata doma ni pričakoval. Starši so bili dovolj trdni, da bi na eni kmetiji še sami gospodarili. Vendar ga je njegova lastninska strast hitro pre-

magala, da je takoj pozabil razmišljati o vzrokih, ki so starše nagnili k predčasni izročitvi celega premoženja. Ves ginjen zaradi nenadne sreče je začel iskati materinih oči; iz skušenj je namreč vedel, da se ima le njej zahvaliti za tako hitro odločitev sebi v prid, toda materinih oči nikakor ni mogel ujeti, ker je ves čas strmela v mizo.

Zopet se je začul očetov glas:

»Nerodno je le to, da imava samo dva grunta, a vas je troje. Zato sva sklenila, da dava Bunkovega Anzanu, a Munkovega — Mojcki...«

In spet so njegove oči pogledale po omizju. Zdaj se je opogumila tudi mati, dvignila glavo in pogledala po otrocih, a ko je prišla do Ladeja, se je stresla po vsem životu in umaknila oči. V sobi je zavladal mučen molk, ki je trajal tako dolgo, dokler ga spet ni pretrgal Munkov suhoparni glas:

»No, otroci, kaj pravite k temu...?«

Anza in Mojcka sta molčala, čeprav se je na njunih obrazih moglo čitati tiho odobravanje. Za Ladeja pa je bilo vse tako nepričakovano in tako neverjetno, da se ni mogel takoj zbrati in je preteklo precej časa, preden si je opomogel. Kaj se je za božjodelj neki primerilo doma, da so starši spremenili svoj sklep, ko je vendar še nedavno vse tako mislilo kakor on, da bo namreč Munkovina njegova? Kaj ju sili k predaji? Mojcka je tako rekoč še otrok, kaj bo ona z gruntom... Ladej bi ne bil Munk, ako bi se mu kljub privzgojenemu spoštovanju do staršev vendar takoj ne oglasil odpor proti njihovemu sklepu. Mirno in preudarno je vprašal:

»Čudno se mi zdi, zakaj ste tako sklenili. Dozdaj je bil Munkov grunt vendar meni namenjen...«

Ker so tak odgovor vsi pričakovali, ni nikogar vzne-

miril. Vendar je moral še precej časa čakati na pojasnilo. Oče je zbiral misli. Res je biló, kar je trdil sin, da je Munkova kmetija tako rekoč že od njegovega rojstva bila določena zanj. Stari Munk je pred izročitvijo posestva sedanji Munkinji večkrat dejal: »Grunt ti dam, toda zaklinjam te, da ga moraš izročiti Ladeju, kadar bo dorasel!« Tako je že čisto mali Ladej dobival bahato gospodarsko vzgojo hišnega naslednika. Za njim je bilo le še dvoje otrok in tako tudi s te strani vprašanje ni bilo težko rešljivo. Ta odločitev tudi potem, ko je sin šel v šole in postal učitelj, ni izgubila svoje veljave. Včasih so v Munkovi glavi res nastali pomisleki proti temu, in sicer zaradi sinovega političnega zadržanja, zaradi njegovih liberalnih nazorov. Kaj takega v Jamnici, najmanj pa pri Munku niso potrebovali. Tudi župnik Virej mu je v tem smislu že namigaval... Razen tega se je pri Munku proti temu upiralo tudi še neko drugo, čudno čustvo, ki si ga ni znal razložiti, a mu je dajalo vedno več opravka. Toda vse skupaj bi gotovo ostalo, kakor je bilo določeno, ako bi se z Mojcko ne bila zgodila taka nesreča...

Kakor da bi sam ne hotel govoriti o tem, je pod mizo sunil ženo z nogo, češ zdaj pa govori ti! In Munkinja je res takoj ubogala.

»Ladej, ti še ne veš, da se je z Mojcko nekaj zgodilo...« je rekla z glasom, ki je bil potrtejši od njenega srca.

»Kaj se je zgodilo...«, je vzkliknil Ladej in široko odprl oči. Hkrati se je ozrl v Mojcko, ki se je že sklonila k mizi, si z obema rokama zakrila obraz in tiho zaihtela. Zdaj se je Ladeju šele zasvitalo, kaj se je pripetilo doma. Temu spoznanju skoraj verjeti ni mogel, videč pred seboj

svojo drobno, še čisto otroško sestro. Obšlo ga je naglo čustvo sočutja in neke užaljenosti hkrati. Toda to čustvo je hitro potlačilo sovraštvo do sestre in do vsega, kar se je z njo zgodilo, saj bo zaradi tega, ker se mu je sestra spridila, morebiti zgubil grunt in z njim vse sanje, ki so mu bile vedno več ko pol življenja...

»S kom pa...?« je skoraj zakričal, čeprav je to že slutil, ker se je spomnil srečanja s Permanovim Ahacom.

»Z Ardevovim Tonačem...« je pojasnila mati.

»S tistim zvonarjem, s tistim prisiljencem...!« je z nepopisno zaničljivim glasom dejal Ladej, zraven pa izbruhnil v prav tako zaničljiv smeh. V resnici bi ne mogel reči nič slabega o Tonaču, ki je bil pošten kmečki sin, le da je bil otrok velike družine in da pri Ardevu bogatija ni bila taka kakor pri Munku. Bil je pač tak kakor večina jamniških fantov. Toda Ladeju je bilo zdaj na tem, da bi zasramoval, da bi domače kar najbolj ranil in jih tako nemara le še odtrgal od sklepa.

Mojcka se je spustila v jok, debele solze so ji tekale iz oči in močile mizo. Drugi so srdito molčali.

»Mojcka pa takega, Munkova hči pa takega...« je gnal Ladej strupeno dalje.

Tedaj je vzkriknila Mojcka:

»Meni je vseeno, komu daste grunt. Jaz se ne pipljem zanj, hočem imeti le Tonača. Tudi brez Munkovega grunta bova živela...«

Ladeja pa njene solze niso prav nič ganile, čeprav je bil malo prej še poln nežnosti do svoje sestre, temveč je izzival dalje:

»V tuje roke hočete torej spraviti grunt, v tuje roke.«

»V kake tuje roke,« se je tedaj zadrł Munk in skočil pokonci. »Ali je Mojcka tuj človek...?«

»Ako na primer Mojcka umrje,« se je Ladej brezobzirno in kruto branil dalje. »To se lahko zgodi, ker je slabotna in bolehná. Potem bo grunt ostal temu pri-tepencu...«

»Saj sem rekla, dajte grunt komur hočete!« je Mojcka kričala solznih oči.

Ladej je gorel od zmagoslavja.

»Poglejte, Mojcka ima več pameti kakor vidva!«

Podoba je bila, ko da jih je že ugnal, in sovraštvo do Mojcke, ki ga je še malo prej popolnoma obvladalo, je začelo plahneti. Spet se mu je zbudilo čustvo usmiljenja do nje. Tedaj pa sta oče in mati oba hkrati zarežala vanj:

»Kaj pa Mojcka, ali jo naj kar tako pustimo...? Kaj bodo pa ljudje rekli...?«

S tem sta vrgla na mizo vprašanje, pred katerim je tudi Ladej obsedel brez takojšnjega odgovora. Kaj početi z Mojcko in njenim otrokom, s pankrtom pri hiši?

»Stvar ni tako preprosta,« je začel Munk s pomirjevalnim, a obenem prepričevalnim glasom. »Kar je, je, in mi je ne moremo spremeniti, četudi bi se na glavo postavljali. Od naju z materjo je Mojcka že dobila plačilo, ne boj se, Ladej. Nekaj dni ni mogla sedeti na stolu... Potem sva z materjo razmišljala, kako naj bi se to najbolje napravilo. Ali naj pustimo, da rodi pankrta v naši hiši? Ali naj jo pustimo, da gre iz hiše in se poroči z onim na palec. Domá grunta in dediščine tako dolgo ne bo dobil, dokler bo stari Ardev živ, in to bo še dolgo, poznam ga. S čim naj jo Tonač potem preživlja? Ali naj gre za tesača, ali naj gre na fužine...? Munkova hči pa kovačica, pomisli malo... Z grunta ji pa tudi ne morem dati toliko, da bi si mogla kaj primerneга kupiti,

ako se vzameta. To boš tudi sam priznal... Zato sva z materjo sklenila, da je najpametneje, omožiti jo, čimprej omožiti, da se še ne bo poznalo... Anza, ti pa le glej, da se ne boš preveč napil...!»

»Saj že ni več kaj v vrču,« je pripomnil sin, ki je imel med razgovorom najugodnejše stališče, ker se niso prepirali zaradi njega. Zato je izkoriščal čas in si pridno nalival kar iz vrča. Oče pa ni namignil, naj stopi po novo pijačo, temveč se je nagnil daleč naprej po mizi in uprl oči naravnost v Ladeja.

Ladej je razmišljal očetove besede. Edino, čemur je mogel takoj pritrditi, je bila očetova misel, da sestri ni mogoče izplačati tako velikega deleža, da bi si s svojim bodočim možem mogla kupiti kako drugo, četudi manj vredno posestvo. Sicer pa je glodal dve misli, ki sta mu zdaj druga za drugo ušli iz ust:

»Naj pa doma ostane. Če drugih doslej ni vrag vzel, tudi Mojcke ne bo.« Pri tem je mislil nase in na Mojeko kot hišno deklo. Take deklet so navadno najpridnejše in najzvestejše hišne pomočnice. Ker mu nihče ni odgovoril, je dodal:

»Ali pa naj se poroči. Nekako bosta z onim že živela.«

»Tako torej želiš svoji sestri,« je rekel tedaj Munk trdo in mrzlo, da je šlo skozi živce. »Jaz pa pravim, da ne bo niti za deklo, niti ne bo šla od hiše, ampak da bo prevzela Munkovo kmetijo in se poročila. Tako smo sklenili in tako bo ostalo...«

»Tako bo in nič drugače,« je poudarila za njim tudi mati s prav tako odločnim glasom.

»Saj Ardevov Tonač ni slab človek. On bo skrbel za grunt...« se je zdaj prvič oglasil brat Anza.

Tedaj je Ladej sprevidel, da so vsi proti njemu; tudi sestrin trdovratni molk, v katerega se je zavila, si ni tolmačil drugače kakor s solidarnostjo z drugimi. Čeprav je imel vse proti sebi, se vendar ni dal ugnati. Mir, s katerim je dozdej napadal, je medtem sicer izgubil in postajal je strasten, kakor so postajali strastni tudi njegovi nasprotniki. Imel je v rokah zadnji adut, katerega je hotel še izigrati. Obrnjen proti materi, ki je bila prav za prav samolastnica Munkove kmetije, ji je s hropečim glasom zaklical:

»Mati, ene stvari bi pri tem ne smeli pozabiti. In to je beseda, katero ste dali našemu dedeju, ko vam je izročal Munkovino. Takrat ste mu obljubili, da boste, ko dorastem, izročili grunt meni in nikomur drugemu. Ali ni bilo tako? Odkar živim, ste mi to pripovedovali in cela Jamnica ve za to. Vprašam vas, kako pa mislite na zadnjo uro dajati odgovor, ako boste svojo besedo prelomili? Mati...!«

S tako strastjo je vrgel to poslednjo karto pred mater, da je ta hip sam verjel v nauk odgovornosti na zadnjo uro pred bogom, čeprav se mu je sicer zdel smešen in namišljen. Na prvi mah se je zdelo, da je zadel v živo, kajti oba, oče in mati, sta prebledela; in mater je napad očividno presunil, ker se je stresla po vsem životu, medtem ko sta sestra in brat obsedela kakor dva kipa. Že mu je vriskalo srce, ko je skočil oče pokonci, udaril s pestjo po mizi in zavpil, da se je slišalo ven na dvorišče in dalje po polju:

»Ladej, kar ti govoriš, ne drži. To so prazni marnji. Res je, da je stari oče to dejal, toda v testament tega ni dal zapisati. Grunt je materin in lahko stori z njim, kar hoče. Kaj pa, ko bi ga bila zapila ali zapravila...? Kaj

pa, ko bi ti bil pijanec, cafudrač*...? Ali bi potem dedejeve besede tudi držale? Ne bi...! Jaz se tu ne bojim ne boga ne hudiča. Grunt je grunt in gledati moramo, da bo obstal. Zato bova že midva z materjo odgovarjala, kaj ne, mati...?»

»Nihče drug kakor midva!« je izjavila Munkinja s takim glasom, kakršnega Ladej še ni čul iz njenih ust.

V Ladeju sta zavihrala gnev in bridkost. Naenkrat je bil sredi ljudi, katerih ni več poznal, čeprav so bili to njegovi rodni starši, njegova rodna brat in sestra. Ali so to še isti ljudje, ki hodijo vsako nedeljo v cerkev, ki se redno spovedujejo, ki se ob vsaki priložnosti zatekajo k molitvi k bogu...? Čutil je, kako se v njem vse podira, in bil je že na tem, da se onemogel zruši za mizo, ko so njegove oči zagledale na steni za očetom velik hišni patnušter z ogromnimi bobikami, s katerim so vsako soboto zvečer molili rožni venec. Ta molek, na katerem se je prežebalo** že več tisoč rožnih vencev in katerega so ovijale roke že toliko Munkovih rodov, se mu je zdaj naenkrat zazdel kot rešilni angel. Planil je ponj, ga snel z zidu in ga z obema rokama držeč začel moliti proti očetu in materi ter z obupanim glasom kričati:

»Poglejte, kaj držim v rokah...! Ali ga vidite, ta patnušter, na katerega tudi vi molite? Na tega so tudi moj dedej žebrali... Spomnite se zdaj, kaj so vam naročili, spomnite se tega...«

Dalje ni utegnil vpiti, ker je stari Munk skočil pokonci, mu z enim samim prijemom iztrgal patnušter iz rok in ga zagnal na kredenco, pri tem pa zarjul:

* Lump, postopač.

** Premolilo.

»Kaj boš onegavil s temi storijami...? Ne bojim se niti boga niti hudiča in tako bo, kakor mora biti...!«

Ladej je ves osupel obstal sredi sobe, ne vedoč, kaj naj stori. Ali tedaj so že vsi planili po njem.

»Kaj se boš tako usajal, Ladej, saj imaš vendar službo in ješ bel kruh!« je srdito dejal brat Anza, se dvignil izza mize in ga hotel predreti s svojimi odpijače že nekoliko okrvavljenimi očmi.

»Ti si gospod, Ladej...!« je vpil oče s sovražnim, strastnim glasom.

»Kdo bo pa delal na gruntu, če bi ga ti dobil?« je vpila mati, ki se je tudi dvignila izza mize. »Na gruntu ni kar tako, na gruntu je treba delati...«

»Če si pa tak, Ladej, tedaj pa nalašč ne odneham!« se je vtaknila vmes Mojcka, ki je tudi vstala od mize.

Nekaj trenutkov so si Munki stali nasproti kakor največji sovražniki, pripravljeni, da se za svoje bogastvo spopadejo, in če treba, zanj živi zgrizejo. Iz vseh oči je švigala strast lastništva in pohlepa po njem, vse drugo v njih je bilo mrtvo, pokopano, vse medsebojne krvne, čustvene in družabne vezi so bile pretrgane. Eden je napadal, kar so branili drugi štirje, in ti štirje se bodo morda že jutri, pojutrišnjem spet razdvojili na dve, tri fronte ter se med seboj grizli in napadali. In otroci, ki jih bodo morda vsi ti Munki imeli, bodo skupaj jokali v zibelkah, skupaj odraščali na tratah okoli hiš, skupaj prepevali svete in posvetne pesmi, dokler se nekoč ne bodo spopadli za premoženje, kakor so se spopadli njihovi roditelji...

Ladeju so se od vrtoglavosti majala trdna tla pod zemljo, Ladej...?« mu je zvenelo po ušesih, v srcu in nogami. »Ti si gospod, Ladej — kdo bo pa obdeloval

v krvi. To je bolelo, to je žgalo, da bi se bil najrajši zgrudil na tla. Njegova pamet ni bila tako bistra, da bi razumela, kako niso proti njemu oče, mati, brat in sestra, ampak da je to, kar govori iz njih, beseda, krik grunta, zemlje, ki se brani zajedavca, da so njihove pesti orožje zemlje, ki se brani nezaželenega tujca...

Česar Ladejeva pamet sama ni mogla razumeti, pa je slutilo njegovo izmučeno telo. Ko se je spet opotekel na klop, je skril svoje bele, onemogle roke pod mizo, kakor bi se bal, da jih bodo drugi Munki, njegovi nasprotniki, opazili... Tedaj so se ti spogledali in, ko so ga videli pred seboj premaganega, so se tudi oni omehčali.

»Ti, Mojcka, ali si pozabila, da je vrč že davno prazen?« je vzkliknil Munk z glasom, kakor da bi se bil pravkar dvignil od molitve.

Mati pa je vsa prestrašena dejala:

»Jej, Marinka, jaz sem pa na krape pozabila!«

In mati in hči sta takoj odhiteli iz sobe.

Medtem je sonce že izginilo za gorami in na Hoje se je jel ulegati mrak. Na vzhodu se je na jasnem, mrzlem nebu že pokazala žarka luč večernice in kmalu se je pričelo tako naglo nočiti, da ni bilo mogoče opaziti, kdaj so temne sence legle na jesensko pokrajino in kdaj se je vse skupaj zlilo v eno samo črno plast, ki je pokrila Hoje.

Munk je vstal, prižgal luč in pozdravil po sobi:

»Dober večer!«

Potem je začel na glas moliti angelsko češčenje, ne brigajoč se za to, da žene in hčerke ni bilo v sobi. Oba sinova sta vstala in molila za očetom. Anza s praznim, vsakdanjim glasom, Ladej pa odsotno in mrmrajoče.

Nato sta se vrnila mati in hči. Mati je prišla z velikansko skledo rumenih in lepo dišečih kmečkih, dve- in trinogatih krapov ter jih postavila na mizo. Družina se jih je takoj lotila, bila je že spet lačna, zakaj komaj končana borba jo je temeljito izmučila. Ladej se je spočetka malo obotavljajoče pripravljal k jedi, toda kmalu je tudi on začel s slastjo jesti in piti. Soba se je napolnila s tleskanjem dlesni in goltanjem grtancev. Iz kuhinje je bilo slišati korake in glasove poselske družine, ki ni smela v sobo.

Vsi so vedeli, da boja med njimi še ni konec in da se bo kmalu pričelo njegovo drugo dejanje, za katero so se zdaj naglo krepčali. In res ga je kmalu pričel Ladej sam, ko je prvi spregovoril:

»Dobro torej, če ste se tako odločili! Po mojem mnenju je to krivica in odklanjam vsako odgovornost, ki bo s tem legla na Munkovo hišo. — Zdaj mi pa povejte, kaj mislite dati meni...?«

»Ti boš dobil od Mojcke petdeset tisoč kron, mladi Bunk bo meni dajal preužitek, mlada Munkinja pa ga bo dajala svoji materi...« je odrezal Munk kratko in jasno. Spet so šle njegove oči po omizju, kakor prej, ko je napovedal, kdo bo dobil oba grunta. Spet sta Anza in Mojcka molčala, a mati je s kimanjem tiho pritrjevala izgovorjeni besedi.

»Petdeset tisoč kron...?«

Ladeju se je izvil iz grla glas, ki je hkrati izražal nejevero, kletev, smeh in jok. Da bi njemu namenili tako majhno, sramotno vsoto iz večmilijonskega premoženja, se mu niti sanjati ni moglo. Zato se je z ogorčenim glasom skoraj zakrohotal:

»Petdeset tisoč kron... Ali ste znoreli...?«

»Petdeset tisoč kron po enoletnem, brezobrestnem čakanju... To menda ni predolgo...?« je ponovil in popravil oče s svojim suhim glasom.

»Ne, nikdar in nikoli!« je zavpil sin in skočil pokonci. Ladeja je popadla naravnost sveta jeza, ker doma tako teptajo ne le njegovo dedno pravico, temveč človeško pravico sploh. To je zasmeh vsake pravice, to še navadna napitnina ni, kar mu ponujajo. Razjarjenost ga je hotela skoraj zadaviti in moral je napraviti nekaj korakov po sobi, da je spet prišel do sape. Nihče ga pri tem ni opazoval, šele ko se je postavil pred mizo, je mogel ujeti nekaj pogledov. Bil je trdno odločen, da se zdaj ne bo vdal. In začel je kričati:

»Petdeset tisoč kron pri dveh posestvih, pri takem bogastvu...! Samo pri Munku so gozdovi vredni milijon. Danes, pri današnji ceni, jutri bodo lahko vredni dva-, trikrat toliko in še več. Kaj pa mislite, ali mislite vse enemu vtakniti? Vse tistemu pritepencu. Rajši nič nočem, ako mi več ne daste. Zapomnite si to...!«

Njegova razjarjenost pa je izzvala razjarjenost drugih. Tudi oče se je dvignil in začel vpiti:

»Ti misliš, da je tako, pa ni tako! Res je, da je pri Munku danes največja vrednost v lesu. Toda o milijonih nikar ne govôri! Danes je les nekaj vreden, jutri je lahko še več ali pa manj. Cena lesu lahko pade, da morda ne bo vreden niti tistih petdeset tisoč kron. Tega nihče ne ve, niti ti, niti mi kmetje... In kaj bo potem? Grunt mora biti trden, ako hoče živeti. Pri njem je potreben zdrav stržen, da lahko prenaša nesreče, bolezni, vojne in vse, kar lahko pride nad kmeta. To je naša politika in druge za kmeta ni. Kar hočeš ti, je boljše-vizem. Vse razdeliti... In kaj naj počne potem lastnik?

— Meni les ni nikdar hasnil. Ali nisva z materjo leto in dan vstajala ob treh, štirih... Tisti, ki pride za menoj, in vseeno je, kdo pride, mora imeti stržen, mora imeti rezervo. Pri nas ne bomo delali, kakor delajo drugod, kakor so napravili pri Pavšetu, pri Mvačniku in pri drugih, kjer so dajali take dediščine, da je lastnik moral že prihodnji dan z grunta. Ta, ki ostane pri hiši, mora imeti največ... Anza, jaz sem ti že prej rekel, da se ne smeš kar naprej zalivati...«

Malo je manjkalo, da ni Munk sinu Anzanu, ki je spet izkoriščal svojo brezposelnost pri mizi, iztrgal vrč iz rok in ga postavil na drugi konec mize.

»Petdeset tisoč kron — nikdar, nikdar...!« je trobil Ladej gluho dalje. »Tudi če bi mi ponudili dve sto tisoč, bi ne hotel privoliti.«

Razjarjeni sin je zgrabil za vrč in pozabil, da se to zanj ne spodobi, si potisnil cuc v razgreta usta in vlekel, dokler ni moral spet po sapo. Oče pa je dalje brnil grunt:

»Ne pozabi, sin, da si dediščino prav za prav že prejel. Ali je tvoje šolanje bilo zastonj? Stalo je nekaj tisoč kron, ne sedanjih, temveč zlatih.«

To je bilo znamenje za splošen napad na trdovratnega dediča, ki se ni dal kar tako spraviti od hiše, kajti to, kar so mu ponujali, je bilo res smešno malo.

»Ti, Ladej, imaš tako in tako najlepšo dediščino.« je povzela mati strogo. »Ti boš hodil okrog z belimi rokami in jedel bel kruh, Munki in Bunki ga pa ne bodo...«

Tudi brat Anza se je tedaj vmešal:

»Zakaj toliko sitnariš? Ali hočeš nama z Mojeko vse

požreti? Ali nimaš službe? Poslušaj vendar očeta in mater, kaj ti pravita...?»

Sestra Mojcka pa je namrgodila obraz in se vsadila vanj s strupenim glasom:

»Če bo preveč dolgá, nočem prevzeti hiše.«

Spopad za denar se je spet razvnel. Vsota, za katero se je bál boj, je bila za Munkovo premoženje tako malenkostna, da bi za to ne bilo treba izgubiti niti ene odvečne besede. Toda ljudem, ki so branili grunt, tu ni šlo za vsoto, ampak za načelo. Branili bi bili tudi desetkrat manjšo krivičnejšo vsoto, kakor je bila ta. Ladeja so spet lastni ljudje odrivali kakor nadležnega trota in celó Mojcka s svojim deviškim obrazom se je začela usajati. Kdo bi si bil mislil? In brat, ta Anza, kako je nastopal? Vedno sta skupaj kovala načrte, kako bosta gospodarila kot soseda, zdaj mu pa niti poštene dote ne privošči. Ladeju je od same ogorčenosti začela kri siliti v glavo. Da bi ne vzkipel, je spet zgrabil za vrč in začel hlastno črepati pijačo. Ko se je oddahnil, je skoraj s prosečim obrazom zastrmel v Anzana, češ spomni se vendar name, na svojega brata... Toda pri bratu je to izzvalo ravno nasprotna čustva.

»Kaj se boš delal poštenega, Ladej!« ga je iznenada nahrulil brat. »Koliko bi pa ti dal Mojcki? Še nedavno si mi dopovedoval, da bo imela dovolj deset tisoč kron. Ali ni res...?«

Anza je brata res kruto in neusmiljeno izdal in ga s tem skoraj razorožil vseh pravnih in moralnih sredstev. Ošinil ga je s pogledom, polnim neodpušljivega sovraštva, a vdati se tudi zdaj ni hotel, čeprav se je domačim že zdelo, da ga imajo pod klopjo.

»Take beraške dote ne vzamem, ker me je sram, ako

vas ni. Rajši grem prazen od hiše, zapomnite si....!» je zatrjeval sin in postajal vedno srditejši.

Ker tudi oče in mati nista hotela odnehati, je drugi del borbe za premoženje ostal brez pravega konca, čeprav je bilo iz vsega že tudi Ladeju jasno, da bo najbrž tudi sedaj podlegel. Kakor da bi sprevideli nesmiselnost nadaljnjega boja, so drug za drugim utihali in kmalu tudi drug za drugim zapuščali prizorišče. Prvi se je odstranil oče ter odropotal iz sobe, za njim je odšla mati, takoj za njo pa še Mojcka. Brata tudi nista dolgo sama strpela v hiši, in kakor da bi mlajši Anza imel nemirnejšo vest, se je prvi skušal izmuzniti se na prosto. V veži pa ga je dohitel Ladej, stopil tesno k njemu in ga vprašal:

»Zakaj si pa nocoj tako proti meni...?«

Za trenutek sta si stala rodna brata iz oči v oči. Toda čeprav so bile obojne široko razprte, so bile vendar še premajhne, da bi mogla skozi vse jeza in vse sovraštvo, ki se je v zadnjih urah nakopičilo v njunih srcih in možganih. Zato si je sovraštvo iskalo še drugega izhoda. Od težke pijače motni možgani so otopeli. V svitu luči, ki je skozi špranjo padala iz sobe v vežo, sta se videla dva onémela obraza.

Bratu Ladeju se je zdelo, da se Anzanov obraz zasmehljivo reži.

»Zakaj se mi režiš...?« je zapihal vroče vanj.

Toda odgovora ni bilo več; brata sta se spoprijela in se koj nato zavalila po tleh. Tam sta se začela daviti, obdelovati s pestmi, z zobmi in nohti. Iz njunih možgan je izginila zadnja trohica človeške zavesti in razsodnosti; in če bi v tem hipu eden izmed njiju dosegel nož ali sekiro, bi jo bil slepo in z naslado zasadel v bratovo

telo. Tla so odmevala od butanja kosti in lobanj, usta pa so hropela od plamena živalskega sovraštva, ki je gorelo iz votlin. Ti glasovi so bili nazadnje tudi edina priča, da je gruda človeškega mesa pred vežnim pragom še živa...

Ropot v veži je vznemiril najprej Mojcko, ki je prihitela pogledat, a se je takoj umaknila, zbežala pred kuhinjska vrata in pričela kričati:

»Oče, pojte pomagat, brata se bosta pobila...!«

Na pragu se je zdaj pokazala tudi Munkinja in s povešenimi rokami in sklonjeno glavo nemo gledala prizor v poltemi, vendar se njena usta niso odprla, le ustnice so se ji tresle, kakor da bi strmela nad sicer strašnim, a neogibnim dejanjem življenja.

Medtem so se zunaj na stopnicah začule očetove težke cokle in takoj nato je Munk kakor ris planil v vežo. Najprej je odprl vežna vrata, potem pa sta se mu roki sklonili v živo gmoto na tleh, zgrabili, kar sta dosegli, ter vrgli vsaksebi s tako silo, da se je gmota takoj razdelila na dvoja; en del je zletel po veži tja za zid, druga polovica pa je zletela daleč ven pred hišni prag. Tako se je zgodilo, da je sin Anza zletel v vežo, sin Ladej pa iz hiše na prosto...

Ko je spet hotel zaloputniti vežna vrata, se je med podboji prikazal blede, dostojanstveni obraz berača Moškopleta, ki je pozdravil:

»Dober večer, oče, kaj pa počnete...?«

Šesto poglavje

V prvih povojnih letih se je kakor pòvsod moralno življenje tudi v Jamnici zelo poslabšalo. Človeška spola sta skoraj podivjala in pričela živeti v nebrzdani pohujšljivosti. Pankrti so se pojavljali kakor gobe po dežju, zreli dedci in poštene žene so skakali čez plotove, kakor še nikoli tega, toda na koruzi je živelo že nesramno veliko družin... Hčerke poštenih kmečkih hiš so druga za drugo postajale široke, deklet so rodile kar mimogrede, a ko je bilo treba napovedati očete, jih skoraj polovica ni mogla z besedo na dan. Ljudje so se muzali in šepetali o levih bratih in sestrah pri Ložekarju, pri Tumpeju, pri Mvačniku... Krona vsega tega pa je bila zanositev Černjakove sirote, napol mutaste gospodarjeve sestre, ki je imela kot pri hiši. Govorilo se je o treh, štirih različnih očetih... Vendar te stvari še niso bile poslednje zlo — prvič se je v Jamnici pojavila tudi spolna bolezen.

Najhuje je v tem pogledu seveda bilo z bajtami. Ker je bilo v Drajni največ bajt, je bil z njo tudi največji križ. Ker je Drajna mejila na Dobrije, je bila že zaradi tega privlačno bivališče za fužinarske delavce in podobne odvečne ljudi. Vse bajte so bile polne in parilo se je vse križem. Tudi v Hojevi globači, v kateri je imel svojo bajto Bajnant, ni bilo veliko bolje; prvič je v tej globači stanoval Dovganoč, kar je že tako dovolj

pomenilo, razen tega pa je bilo še veliko drugih bajt, koder se je natlačilo polno podobnih ljudi, ki jim je ljubezen bila poglavitno opravilo...

Stari ljudje so se posmehovali in si prikimavali:

»Da, da, ljubezen je res siromakov beli kruh! Zdaj vidimo, da je to res...«

Župnik Virej pa teh stvari ni jemal tako preprosto. S strahom je ugotavljal, da bo pri letošnji novoletni bilanci število nezakonskih otrok prekosilo število zakonskih, čeprav bodo zadnjim pomagale še navidezne zakonske postelje. Nedeljo za nedeljo je rohnel s prižnice nad farani in jih rotil k poboljšanju. Pri tem se je spozabil celo tako daleč, da je na vsem lepem začel udrihati po vojni, tem zlu, ki je pri ljudstvu razrušilo vso moralo in izpodkopalo temelje staremu redu, pozabivši pri tem na to, da je še pred nedavnim on sam in toliko njegovih tovarišev rotil isto ljudstvo, da naj vendar potrpežljivo prenaša vojno, ki ni nič drugega kakor očitna šiba božja, in da naj trdno stoji za vojskovodji, dokler ne bodo zmagali...

Jamničani, ki so pridno zahajali v cerkev, so ga zvesto poslušali, mu celo pritrjevali ali se mu pa smejali, toda sprebrnil se ni nihče. Vojna s svojimi posledicami je res razjedla stare nazore in spremenila ljudsko miselnost ne le v političnem, temveč tudi v drugih pogledih. Vse je še vrelo in ljudje niso zaupali trenutnemu stanju, pričakujoč še nadaljnjih preobratov. Gospodarske razmere so bile še tako negotove, da so si upali ustanavljati nova ognjišča le gospodarsko najbolj zavarovani ljudje, večina se pa ni ženila in si je rajši pomagala, kakor je čula in vedela.

Zato je bilo iznenadenje tem večje, ko se je jeseni

istega leta zvedelo po Jamnici, da se bodo kar naenkrat poročili štirje pari. Pri Munku se bosta poročila sin in hči, prvi s Pernjakovo Lono, hči pa z Ardevovim Tonačem. Dalje se bosta poročila kmet Zabev in Permanova Neža, kot četrta v vrsti pa se bosta naposled vendarle vzela Černjakov bajtar iz Drajne in njegova koruznica Lena. Za Jamnico je bil to kar lep začetek in župnik Virej je postal zadovoljnejši.

Predvsem pa je bil zadovoljen z Munkovimi. Ženitev mladega Bunka je imela svojo vrednost v tem, da bo Munkov Anza s tem enkrat za vselej trdno privezan na zakonski stan in ne bo več nevarnosti za kake druge sitnosti. Veliko večje vrednosti pa je bila možnost Mojcke z Ardevovim Tonačem. Že prej je župnik Virej večkrat namigoval Munkoma, da bi nemara bilo le bolje, ako bi drugi grunt dobila Mojcka, ne pa Ladej, ki je tako že preskrbljen, vendar se ju ta stvar nikoli ni prav prijela. Bal se je, da bi na Munkovo ne prišel za gospodarja kak nov politični zgagar, pri čemer se je župnik seveda grdo motil, kajti Ladej v temeljnih nazorih obstoječega družbenega reda, v socialnih ozirih ni bil nič manj konservativen kakor njegov oče Munk, čeprav se je prišteval k naprednjakom.

Tudi z ženinom Munkove Mojcke, z Ardevovim Tonačem, je bil župnik zadovoljen. Bil je eden tistih redkih fantov, ki jih tudi vojna ni vrgla iz starega koloseka. Samo povod tako nagle in odločilne spremembe v korist Mojcke seveda ni bil prehvalevreden. Župnik ga je zvedel iz ust same Munkinje. Vendar se tudi Virej ni mogel ubraniti vtisa, da je pravilo, kako cilj posvečuje sredstvo, vendarle zlata vredno.

Toda župnik Virej je bil postavljen še pred novo

skušnjavo, preden so se vse stvari spravile v red. Nekega dne je Mojcka čisto nenadoma prišla v farovž.

»Kaj bi pa rada, nevesta?« jo je vprašal župnik, ves zaskrbljen nad sencami, ki so pokrivale njen beli obraz.

Namesto odgovora si je Mojcka z robcem zakrila lice in vzdihnila. Trajalo je precēj časa, preden se je toliko umirila, da je mogla z besedo na dan:

»Gospod župnik, ali smem na poročni dan imeti venec na glavi...?«

Vprašanje, ki ga je pravkar slišal, je bilo za župnika kočljiva stvar; čeprav je v svojem življenju reševal mnogo zamotanejšje stvari, zdaj ni mogel takoj najti odgovora. Mojcka, ki si je medtem že opomogla, je nadaljevala:

»Nekateri trdijo, da ga lahko imam, drugi pa, da ne, ker sem ga že zapravila... Take, kakršna sem jaz, smejo baje nositi le polovico venca. To je pa rep... Mene pa je sram nositi rep. Tudi Tonač mi ne pusti. Kaj naj storim, gospod župnik? Saj se mi še nič ne vidi, kajne?«

In Mojcka je pred starim župnikom vzravнала svojo drobno vitko postavo, ko da bi ne bila sedemnajstletno kmečko dekle, ampak kaka barska plesalka. Res bi ji še nihče ne mogel očitati, da je noseča. Medtem ko je bila še malo prej vsa ponižna, je je bila zdaj sama ženska nečimrnost.

Župnik Virej se je naglo odločil:

»Mojcka, kar venec si daj na glavo. Cerkev ti to dovoljuje; ker si dosihmal bila pridno dekle in ker sem prepričan, da boš odsihmal pridna, vzorna gospodinja, kakršna je bila tvoja mati. Kaj ti mar, če se bo kdo spotikal...«

Mojcka je pomirjena zapustila župnišče.

Zadnji ponedeljek je bila spet vsa Jamnica pokonci. Dan je bil meglen, a suh; kazalo je, da utegne kmalu začeti nasipati prvi sneg. Že pred dobrim tednom je pričelo zmrzovati in zemlja je bobnela pod koraki. Obetala se je lepa, suha zima z dobrim sanincem, kar je bilo za Jamnico velike važnosti; gozdovi okrog nje so bili polni za vožnjo pripravljenega lesa. Vsa druga dela so bila že opravljena in srežasta pokrajina je čakala le še na belo snežno odejo.

Že zgodaj zjutraj so začeli pokati možnarji in oznanjati Jamnici, Hojam, Drajni, Sončnemu kraju in daljni okolici, da vstajajo ženini, neveste, camarji in družice. Najprej je začelo pokati pri Munkovih, a skoraj obenem pri Permanu, takoj nato pa pri Zabevu, pri Ardevu, pri Pernjaku, kjer so vstajali ženini in neveste; potem je pokalo pri Kupljenu, kjer je vstajala družica Permanove Neže, domača hči Roza, nato pri Mudafu, kjer je vstajal camar Munkovega Anzana, sin Jakej. Pri Munku, pri Ardevu, pri Pernjaku, pri Permanu in pri Zabevu so se kmalu nato oglasili tudi godci. Vsa Jamnica je prisluhnila odmevom možnarjev in glasovom godbe, ki so oznanjali, da se bodo po dolgem času slavile kar tri poroke po starih šegah. In čeprav Jamničani, vsaj kar se zunanosti tiče, niso več živeli po starih šegah in niso nosili več narodnih noš, ampak so se oblačili po modi, so bili v takih rečeh za stare šege vendar navdušeni. To je namreč pomenilo, da bo kdaj spet vsega v izobilju. — Le pri Černjakovi bajti se niso oglasili ne možnarji, ne godba, tam sta svatovala dva reveža, ki sta bila skupnega življenja že vajena, in njuna zunanja združitev ni mogla nikogar zanimati.

V Jamnici je bilo le malo hiš, kjer ne bi bilo svatov;

ako niso bili svatje pri eni poroki, so bili pri drugi ali tretji. Najhrupneje je bilo pri Munku. Že samo Munkovih svatov je bilo okrog štirideset parov. Njim so se pridružili pozneje še Pernjakovi in Ardevovi. Že navsezgodaj sta jih ženin in nevesta sprejemala pred hišo. Stvar ni šla od rok s tisto brzino, kakor so si želeli Munki. Ura odhoda v cerkev se je vedno bolj približevala, toda manjkala je še polovica svatov. Ženin Anza, sedaj že mladi Bunk, je ves nestrpen stopical pred hišo in strmel proti gozdu pod njivami, od koder se je vila cesta iz soseske. Naposled je izgubil potrpežljivost in je glasno dejal:

»Kadar se bom še enkrat ženil, bom napovedal prihod svatov namesto ob osmih ob štirih zjutraj. Takrat bo menda zadostovalo...«

Svatje, ki so že bili pri hiši, so ženina, ki je že pred prvo poroko govoril o možnosti druge, debelo gledali in se na tihem muzali. Do zadnjega trenutka so pri Munku čakali na sina Ladeja, toda nazadnje so morali oditi brez njega. Najstarejši sin je s svojo odsotnostjo hotel pokazati vsej Jamnici, da je z domačo hišo pretrgal vse vezi in da so mu tisti, ki se ženijo in možijo, tujci.

Poročna maša, ki so jo plačali Munki, je bila napovedana ob desetih, toda minila je že enajsta ura, a vseh svatov še vedno ni bilo. Župnik Virej je že nestrpno čakal nanje. Černjakov par je sicer pravočasno prispel, toda z drugimi radovedneži vred sta morala tudi ta dva čakati na glavne svate, ki jih še dolgo ni bilo v vas; še vedno je bilo od Permana in od Pernjaka slišati treskanje godb, ki sta zbirali zakasnele svate.

Naposled so salve možnarjev vendar sporočile v vas, da so svatovski sprevedi zapustili obe hiši in da se bli-

žajo vasi. Župnik Virej je moral zelo hiteti, da je stisnil mašo še pred dvanajsto uro, poročati pa je moral že popoldne. Najprej so prišli na vrsto Munki, za njimi Zabev in Permanova Neža, a najzadnja sta bila Černjakova bajtarja.

Sejmišče pred cerkvijo je bilo podobno kaki boljši nedelji, ko so jeli svatje zapuščati cerkev. Najprej so prišli Munki. Na čelu njihovih svatov, ki jih je bilo skoraj sto parov, kajti zbrani so bili žlahta in sosedje štirih gruntov, sta stopala oba ženina s svojima nevestama, mladi Bunk z ženo in mlada Munkinja z možem. Takoj za njima sta stopala oba para starešin, in sicer veleposestnik Dvornik z ženo in župan Stražnik z ženo. Nato sta šla oba camarja z družicama, Mudafov Jakej z Ardevovo Metko in Pernjakov Tevžuh s Skitekovo Lizo. Nato so šli v vrsti stara Munka, stara Pernjaka in stara Ardeva, za njimi pa podpeška godba in drugi svatje. Koj za njimi so prišli svatje Zabevove poroke z Zabevom in njegovo mlado ženo Permanovo Nežo na čelu, s starešinama, s camarjem Permanovim Ahacom in družico Kupljenovo Rozo, nato pa drugi povabljeni, ki jih je bilo tudi okrog trideset parov. Tudi ti svatje so imeli svojo godbo, ki so jo dobili iz soseske. Kot zadnji so prišli iz cerkve Černjakovi svatje s pričami in nekaj parov povablencev.

Brez kakih rediteljev in kakor bi se pokorili starim izročilom, so se Munkovi svatje postavili na desno, uglednejšo stran sejmišča, Zabevovi in Permanovi svatje so ostali na njegovem levem kraju, Černjaki pa so se stiskali pri vhodu na pokopališče. Ljudje so si nazdravljali, se šalili, klicali drug drugemu, nekateri svatje so že vriskali, da se je razlegalo po vasi, vse pa so pregla-

sili dvojni godci, ki so ves čas neutrudno godli in podžigali svatovsko razpoloženje.

Medtem se je tudi dan začel popravljati; sivo nebo se je dvignilo tako visoko, da je odkrilo celo goro v ozadju in vsa pokrajina je postala svetlejša in prijaznejša, čeprav sonca ni bilo na spregled. Rahel, a oster veter, ki je bril od zahoda, je ljudem bistril obraze, da so bili še vedrejši, kakor jih je že barvalo svatovsko razpoloženje.

Naslonjena na svojega moža in obdana s svati se je mlada Zabevka vesela smejala svetu. Nič je ni motilo, da je dobila starega moža, ki bi ji bil lahko oče, njen obraz je bil miren in njene oči zadovoljne. Tudi Zabev je bil videti srečen, ker je dobil mlado in lepo ženo in njegov obraz je bil poln drobnih, rahlih potez. Permana Neža je bila v svoji sivi obleki res lepa in stasita nevesta; posebno kadar je odprla usta in pokazala svoje snežnobeke in močne zobe, je od nje ženska moč kar bliskala. Vsi, ki so ju zdaj opazovali, so si na tihem priznali, da je ta zveza sklenjena po pameti.

Naenkrat pa se je jela gruča, ki je obdajala Zabeva in Nežo, razdvajati in pred novoporočencema se je pojavila Brezniška Male, ki je Zabevu ves čas njegovega vdovstva kot dekla gospodinjala in je to službo šele pred kratkim zapustila. Male je bila nekoliko mlajša od Zabeva in je bila na glasu, da je še počasnejša od njega, čeprav je nikdo ni prišteval med slaboumnice. Lepa sicer ni bila, a tudi grda ne; a ne za eno ne za drugo stvar se kmetje niso zanimali, kadar so govorili o njej, temveč so vsi bili istega mnjenja, da je Male ena najbolj pridnih in zvestih dekel v Jamnici.

Pri Zabevu je z enim samim zaslužkom garala za dve

dekli. Soseska je kmalu začela šepetati, da hodi Zabev k njej skrivaj spat. Nekateri so iz tega že prerokovali Zabevovo ženitev, čeprav niso radi verjeli, drugi pa tako daleč niti mislili niso, temveč so si mislili: »Kaj si hoče, priložnost je priložnost in človek navsezadnje le ni iz lesa...«

Dober mesec pred ženitvijo jo je Zabev jel zanemarjati, vendar ji službe ni odpovedal. Zato pa je Male nekega dne, ko je zvedela, da se njen gospodar ženi pri Permanu, sama povezala culo in zapustila hišo, ne da bi pri tem rekla žal besedo, le njene dobre in vdane oči so bile nekoliko vlažne. Zabev si je oddahnil, ker tako lahke rešitve iz te zagate res ni pričakoval. Ljudje, ki so takrat še nekaj klepetali, pa so brž pozabili na to zgodbo in kmalu se nihče ni več spomnil razočarane sirote, ki je odšla služiti nekam v sosednjo občino.

Zato je bila množica tembolj prepadena, ko je na vsem lepem zagledala Malo pred seboj. Svatje niso niti utegnili pomisliti na to, da bi bila njih dolžnost zapreti Mali pot do novoporočencev. Preden so se prav zavedeli, je Male že stala vsa široka in raztlačena pred ženinom in nevesto in zaklicala z očitajočim, a umerjenim glasom:

»Zabev, ti si lažnivec, velik lažnivec! Samo zato, da si se smel tevhati v moji postelji, si mi obljubljal, da me boš napravil za Zabevko. Ti lažnivec ti...«

Pri zadnjih besedah je Male dvignila veliko, okorno pest in jo zavihtela proti prepadenemu ženinu, kakor da bi ga hotela udariti v lice. Toda to je bila le grožnja prevarane dekle. Šele po dolgem tuhtanju se je odpravila k obračunu v Jamnico, toda tukaj sredi močice ji je roka še pred udarcem omahnila. Njeno izdano, dobro

srce je mahoma napolnil bridek gnev in odsev srčnega gorja se ji je razlil tudi po licu. Komaj je še nadaljevala:

»Zabev, ti si lažnivec, goljuf...!«

Ženinu Zabevu se je prvi hip od presenečenja zavrtelo v glavi. Ne le da kaj takega ni pričakoval od Male, katero je tudi sam imel za žensko nekoliko kratke pameti. Hujša je seveda bila še sramota, ki mu jo je ta terba* s tem napravila. In ravno njega je moralo to zadeti? Saj vendar ni napravil kdo ve kaj. Kdo pa bi tega na njegovem mestu ne bil storil? Saj vendar ni nobenih posledic... za drugo se pa na tem svetu tako nihče ne meni. Sramota ga je tako stisnila, da prvi hip ni vedel, kje stoji.

Tudi nevesta Neža prvi hip ni bila malo presenečena. Zavedala se je sramote prav tako kakor njen mož in vedela, da so take reči za sosesko prava dušna paša in da se bodo lastni svatje nad tem zabavali. To je žalilo njen ponos. Tudi ona je bila čula za Zabevovo skrivno razmerje z deklo, vendar se za te govorice pri odločitvi, ali naj ga vzame za moža, ni zmenila. Razmerje z manjvredno žensko je ni motilo in kakor toliko drugih, je tudi ona nad vsem tem skomizgnila z rameni. Kaj bo tako zijalo, taka pošast...

Ženin in nevesta sta s svati vred nekaj časa molče strmela v Brezniško Malo. Po sejmišču je zavladala mučna tišina. Potem pa je nekdo skoviknil s škodoželjnim smehom. Tedaj je Neža stisnila moža za komolec in mu z močnim glasom rekla:

»Pusti jo, gremo...«

* Neumnica.

»Da, gremo, gremo,« so zaklicali še nekateri drugi svatje in se pričeli razmikati.

Ko pa sta se novoporočenca hotela prestopiti, sta zadeła ob Malo, ki jima je znova zastavila pot. Prav za prav jo je obroč gledalcev, ki jo je obdajal od zadaj, pritiskal pred ženina in nevesto. Čeprav so nekateri svatje pozivali k odhodu, je bila gruča okrog Zabeva in obeh žen vedno večja. Prevarana Male je tedaj izvlekla iz svojega nedrja, katerega so njeni raskavi prsti hitro razpeli, svilen haderco* rumenkaste barve ter jo v hipu zagnala ženinu v glavo, zraven pa zatulila, da je njen glas odmeval po vsem sejmišču:

»Tu imaš svojo cunjo, ki si mi jo prinesel s sejma. Naj ti zgori na tvoji črni duši...! Da bi nikdar ne imel sreče na tem svetu! Da bi se ti ta krivi zakon pokazil! To ti želim, ti črni zlodej ti...!«

Zadnje besede so siroti od same togote šle skoraj na jok. Njene besede in še bolj njen bolestni, preklinjajoči glas je za hip zmedel še tiste, ki poprej niso izgubili prisotnosti duha. Toda le za hip, kajti tedaj se je začul glas neveste Neže, ki se je spet prva znašla. Mogoče bi do tega ne bilo prišlo, ako bi nevesta tedaj, ko je prevarana dekla odpirala nedrje in potegnila izza jopice od Zabeva podarjeno haderco, ne bila zapazila del golih Malinih prsi. Tega pogleda njena ženska bit ni mogla prenesti, čeprav so bile prsi manjvredne ženske. Medtem ko je bila prej mirna ter je na vse, kar se je okrog nje dogajalo, gledala nekako zviška, jo je zdaj popadla togota. Postavila se je tik pred Malo ter jo z desnico

* Ruto.

sunila v prsi, da je sirota omahnila proti gledalcem za njenim hrbtom:

»Teslo, kaj hodiš sem. Kar si dobila, si dobila, zdaj pa nimaš več kaj iskati tukaj...«

Pri tem Neža ni mislila na podarjeno haderco, ampak na druge stvari... Osupli obraz Brezniške Male se je nakremžil na jok. Toda ravno zaradi tega se je množica obrnila proti njej. Medtem ko so se poprej nekateri nad prizorom zabavali in je velik del te zabave šel tudi na račun ženina in neveste ter se je temu in onemu uboga reva na tihem celo smilila, se je zdaj javno mnenje obrnilo proti njej.

»Korito, po kaj si pa prišlo? Izgubi se...!« se je zadrhl nad Malo starešina in jo porinil od sebe.

Njegovemu nastopu je takoj sledil sovražen hrup.

»Domov se poberi, če imaš kam iti...!«

»S kom si pa še ležala, avša...?«

Med splošnim hrupom glasov, klicev, žvižgov in smeha so Malo porivali iz tesnobe. Preden je prišla iz gneče, je dobila marsikak krepak sunek s pestmi in komolci in le malo je manjkalo, da je niso pobili na tla in pohodili. Naposled je le pretrgala obroč in jo urno pobrala nekam po vasi. Vse to se je zgodilo v silni naglici. Nekdo je tedaj glasno zavpil:

»Godci, kaj pa delate? Zagodite vendar kaj...«

Kakor da bi se prebudili iz spanja, so zaigrali godci Zabevovih svatov hrupno in veselo koračnico. Nekdo v ozadju množice je začel vriskati in svatovsko razpoloženje je začelo takoj urno rasti; ljudje so mučni dogodek z Malo naglo pozabljali in kmalu se je po sejmišču razlegel prešeren smeh. Nikogar več ni bilo, ki bi sočustvoval s pravkar pregnano Malo. Kljub temu pa svatje

pred cerkvijo niso imeli več pravega obstanka in naglo so se množili glasovi:

»Gremo, gremo...«

Najbolj se je seveda mudilo Zabevovim svatom, ki so jo takoj začeli zavijati proti Lukačevi gostilni, kjer jih je čakala pojedina. Tudi posamezni Munkovi svatje so se jeli obračati na cesto proti Hojam, kjer je pri Munku bila pripravljena svatba. Le obe godbi sta še neutrudljivo igrali pred cerkvijo, kakor da bi se kosali med seboj.

Toda komaj se je sejmišče pričelo izpraznjevati, se je zgodilo še nekaj. Medtem ko so malo prej imeli senzacijo Zabevovi svatje, so jo kmalu nato imeli tudi Munkovi, čeprav ta ni bila tako neprijetna kakor prva. Med radovedneži je bil tudi Riharjev Miha. Naenkrat ga je sredi sejmišča popadla božjast in ga s tako silo vrgla ob tla skoraj pred noge obeh ženinov in nevest, da je pod njimi zabobnela zmrzla zemlja in so blizu stoječi ljudje mislili, da mu je razbilo glavo.

Nevesti sta od strahu onemeli in Munkova Mojcka je grozotno vzkriknila. Ako bi je njen mož Tonač ne bil zgrabil okrog pasu, bi se bila gotovo zrušila poleg božjastnika na tla. Ženina sta svoji nevesti takoj odvlekla stran, okoli Mihe pa se je zbrala velika gruča veselih in vinjenih svatov vseh štirih porok.

Miha je imel danes posebno hud napad, ki se je ponavljal le vsakega pol leta enkrat; krči so ga davili z nečloveško silo in mu lomili roké in nogé, da so se krivile, kakor bi bile iz testa, pri tem pa mu je hotelo oči poriniti iz očesnih jamic. Iz spačenih, pošastnih ust, kjer so nečloveško škripali zobje, so božjastniku prihajale belkaste, ostudne pene in se mu lepile po kocinasti, že

več mesecev stari bradi. Iz vzbočenih prsi se mu je izvijal hropeči, živalskemu rjoventju podoben stok. Bila je podoba, da bo nesrečnika zadavilo.

Prvi trenutek je okrog božjastnika zavladata grobna tišina, iz katere je bilo slišati le lomljenje njegovih sklepov, škrlinkanje njegovih močnih zob in hropenje glasov:

»Ko — o — vah... ko — o — vah... o — ah...«

Gledalcev, ki so se kopičili drug čez drugega, se je polasčal strah, obenem pa čudna, surova radovednost. Redki so bili tisti, ki so že bili priča Mihovim božjastnim napadom, toda vsi so vedeli, da napad kljub groznim mukam za božjastnika ni smrtonosen in da se bo končal, kakor so se končali že dotedanji: najprej bo božjastnika zdelalo do nezvesti, mu vrglo vse ude iz sklepov, nakar bo hropenje prenehalo in bo Miha obležal kakor mrtev na tleh. Potem bo ležal nezavesten dan ali dva, kakor ga bo pač zdelalo, nato bo začel strmeti okrog sebe in se ničesar ne bo spominjal. Z vrnjeno zavestjo se mu bo začel oglašati vprav zverinski glad, ki si ga bo najprej tešil s kako juho, s krompirjevko ali s prežganko, kar mu bodo pač dali ljudje, pri katerih bo obležal. Ko si bo spet opomogel, bo vstal in se molče odpravil od hiše do hiše, da se bo najedel kruha.

Vse te misli so navdajale gledalce ob pogledu na kup zvijajočega se mesa in kosti na zmrzli zemlji. Stali so kakor pred strašnim pojavom narave, pred katerim ima človek zvezane roke. Tisti, ki so stali predaleč stran, so hoteli vedeti, kako je z božjastnikom.

»Lomi ga...« so jim odgovarjali oni iz prvih vrst in skomizgovali z rameni.

»Kaj naj to pomeni...?« je dejal nekdo. Mnogo oči se je zagonetno spogledalo.

»In ravno pred nevesto ga je vrglo... Ne bo sreče.« Radovednežem je po živcih mrzlo zagomazelo.

Podpeška godba, ki je hotela Munkove svate spraviti na nóge in od tod, je hrupno igrala ne daleč stran, vendar brez pravega uspeha; le nekaj svatov je šlo za novoporočencema in za starešinstvom, večina pa se je še vedno motovilila na sejmišču. Edini uspeh godbe je bil ta, da je zadušila božjastnikovo hropenje in stokanje. H gruči, ki je obdajala Miho, je pristopila mežnarica Treza in dejala z očitajočim glasom:

»Norci, kaj pa zijate vanj! Stran ga odnesite...«

Trezi je besno škrlinkanje božjastnikovih zob in njegovo hropenje šlo skozi mozeg.

Njenega nasveta pa ni bilo mogoče koj izvršiti, kajti Mihi je še lomilo kosti in če bi ga hoteli obvladati, bi se moralo nanj vreči pol ducata močnih mož. Iz skušnje pa je bilo znano, da bi to bolnika še huje zdelalo, zato so rajši čakali, da se napad sam poleže. To pa je trajalo še precej časa.

Medtem so se radovedneži že vsega naveličali in sejmišče se je pričelo naglo prazniti. Zadnji Zabevovi svatje so se izgubili proti Lukaču, tudi Munkovi so v dolgem sprevodu odkorakali po polju proti Hojam. Dasi sta obe godbi igrali poskočnice in so se slišali tudi vriski, so bili obojni svatje precej poparjeni. Ako so se najprej Munkovi svatje režali Zabevovim, so se zdaj Zabevovi posmehovali Munkovim, kajti vsem se je zdelo, da dogodek z Riharjem Mihanom nekaj pomeni... Zadnji so zapustili sejmišče Černjakovi ljudje, ki so odšli k Apatu na liter vina in ki so še najbolj odrezali.

Naposled je božjastnika toliko zdelalo, da je kakor mrtev obležal na tleh, ponehalo je tudi hropenje, le zelenkaste pene so mu še silile iz ust. Dovganoč je od nekod prinesel konjsko plahto, kamor so ga položili, potem pa so ga Dovganoč, Coflov Peter, Tehant in Prežvek odnesli v Rudafov hlev, kjer so ga položili na kup slame v kotu.

Ko so odnašali Mihana s prizorišča, se je na sejmišču prikazala suha postava beračice Ajte. Nihče ni vedel, od kod se je vzela; zapazili so jo šele, ko je vsa mirna in lesena korakala po vasi. Sredi sejmišča pa je Ajta nena doma obstala, pobrcala po tleh s svojo palico, ter se nato počasi sklonila in pobrala s tal pohojeno rumenkasto stvar. Ajta ni našla ničesar drugega kakor ono svilen o haderco, katero je malo prej Brezniška Male vrgla Zabevu v lice in jo je potem množica pohodila in pozabila. Beračica je zadovoljnega lica ugotovila, da je ruta sicer povaljana in umazana, da pa ni raztrgana. Takoj je snela svoj žametni klobuček in si najdeno ruto navezala še vrh one rute, katero je že imela na glavi. Pri tem opravlku se je njen rumeni obraz pokrtil z zagonetnim, samozadovoljnim nasmehom...

Od Lukača je takrat zadonela godba k prvemu plesu, iz daljave pa ji je vriskajoče odgovarjala godba Munkovih svatov. Glasovi obeh godb so se dvigali nad vas, nad polja, nad gozdove proti pustemu nebu in vabili vsakdanjo Jamnico in njene vasi k veselju, k uživanju.

Sedmo poglavje

Jamnica je bila za razne lesne črve, za domače in tuje lesne trgovce že odtihmal pravi raj, pa tudi prava skušnjava, odkar je les začel imeti ceno. Čeprav je to trajalo že nekaj desetletij, je vsa trgovska dobičkarska strast in vsi slabi časi niso mogli oropati njenega zaklada — prekrasnih smrekovih, hojevih in macesnovih gozdov. Res je, da so sčasoma nekateri kmetje propadli in da so njihove kmetije pobrali lesni barantači. Marsikatero jamniško rebro je kazalo svetu svojo goloto in marsikaka jama se je spremenila v puščavo. Vendar je bilo v Jamnici še dovolj lepega lesa tudi po svetovni vojni. Nekaj let imperialističnega klanja je jamniškim gozdovom zaradi zastoja lesne trgovine kar dobro storilo; bolj, kakor so se med vojno zredčile vrste jamniških mož in fantov, so se zgostili jamniški gozdovi.

Prva povojna leta lesna kupčija ni šla prav posebno v klasje; kmetje so imeli dovolj denarja, razen tega pa je šepal izvoz. Toda za sedmimi suhimi leti, ki so jih lesni trgovci morali prebiti, je prišlo sedem debelih, mastnih let. Največ je k temu pripomogel račun, ki ga je ljudstvo plačalo za osvoboditev slovenskega naroda s tem, da je moralo iz svoje mošnje oddati tri četrtnine gotovine. Posledice te poravnave seveda niso mogle izostati — vse se je podražilo.

Tudi cene lesu so se začele hitro dvigati. In tedaj

so se v bližnji in daljni jamniški soseski dvignili razni nosovi in se začeli obračati proti vasi pod goró, kjer so ovohali bogat plen. Duh jamniških lesov tudi domačima trgovcema, krčmarjema Apatu in Lukaču, ni dal mirno spati. Vsa ta žlot že bogatih ali bogatije željnih nastri-govalcev je imela natančno preračunjeno, koliko znaša jamniško lesno bogastvo in koliko od tega odpade na posamezne posestnike. Niti kmetje sami niso tako dobro vedeli, koliko imajo, kakor pa lesni trgovci.

Munkovi gozdovi so lesne črve seveda že desetletja jezili, ker se tja noter nikakor ni bilo mogoče zariti. Kdaj pa kdaj se je res dobilo kaj malega, kar pa je bilo treba drago plačati. A še teh redkih izjem so bili deležni le bogati veletrgovci iz okolice, medtem ko šuš-marji in začetniki pri Munku niso nič opravili. Zdaj pa je vendarle prišel čas, ko bo tudi v teh gozdovih zapela sekira, kajti pri Munku in pri Bunku so gospodarili mladi ljudje, ki sicer niso bili zadolženi, a so nekaj gotovine v prvih časih vendar potrebovali.

Podobno je bilo tudi pri nekaterih drugih posestnikih, ki so zadnje čase prevzeli kmetije in so morali izplačevati dote. Tako je bilo pri Ložekarju, pri Tumpeju, na Gradiši in drugod. Povsod so se obetali zaslužki. Med oboževalce lesnih trgovcev je spadal tudi mladi Perman iz Drajne, ki se s svojim bogastvom sicer ni mogel meriti z Munki, ali je za razmere v Drajni, kjer je bil svet suh in borov, imel vendar lepe dorasle gozdove. Godni gozdovi pa tu še niso zadostovali, kajti Permana niso tiščali k poseki dolgovi.

Najprej je prodal del svojega gozda mladi Bunk. Tudi njega ni gnal kak dolg, ali potreboval je nekaj gotovine za začetek, za modernizacijo in izboljšanje svo-

jega gospodarstva. Takoj za njim je prodal mladi Munk najstarejši del starodavne temnozelene straže nad domom. Tudi Munk ni potreboval vsega denarja, ki mu ga je les vrgel, zakaj vsota, ki jo je dolgoval sinu Ladeju, je bila v primeri z izkupičkom malenkostna. Tako Munka kakor Bunka pa so zapeljale visoke cene, ki so jima bile ponujane, obenem pa strah, da bi lesne cene kmalu ne padle, kakor so to prepričevalno prerokovali vsi lesni trgovci. Celo stari Munk, ki je pri obeh kupčijah odločilno posredoval, se je misli na prodajo lesa vdal le iz strahu pred skorajšnjim padcem cen. Oba gozdova je kupil star hišni prijatelj, lesni trgovec Obertavc iz Dobrij, a ne v svojem imenu, kakor je delal dosihmal, ampak za lesno družbo »Podjuna«, ki je bila pravkar ustanovljena in katere soustanovitelj je bil. Ta stvar je posebno smrdela staremu Munku, vendar se je dal potolažiti, ko je zvedel, da so poleg samega Obertavca člani družbe še nekateri drugi lesni magnati iz doline, o katerih je vedel, da so denarni. Kaj več mu o delniških družbah prijatelj Obertavc seveda ni nič povedal.

Nekega dne pa se je zvedelo, da je tudi Perman prodal svoj gozd in to krčmarju Lukaču iz Jamnice. Zaradi tega je nastalo precej razburjenja in ljudje niso mogli zdobriti, zakaj je Perman prodal kar dve tretjini svojega gozda, ko vendar ne potrebuje denarja, drugič pa, zakaj ga ni prodal kakemu težjemu kupcu, ampak Lukaču, ki je bil prav za prav šele začetnik in o katerem se je vedelo, da nima kapitala. Pred kratkim se je priženil k Lukačevi krčmi in je poleg nje imel še majhno trgovino z mešanim blagom. Kaj drugega pri hiši ni bilo.

To so bile največje poseke, ki so jih tisto leto prodali

v Jamnici in kakršnih že dolgo ni bilo. Drugi kmetje so prodajali manjše dele, da je bilo denarja za sproti. Največ tega je pokupil Apat. Komaj je preteklo dobrih štirinajst dni, odkar so bile te kupčije sklenjene, ko so po Jamnici že pričeli šušljati, da so kmetje prodali les mnogo prepoceni, ker se cene zdaj še nagleje dvigajo, kakor pa so se prej. Lesni trgovci ponujajo že tretjino več. Zraven pa so se širile novice, da les nikakor še ni dosegel najvišje cene, ker so se medtem odprli stari trgi za dragoceni koroški les na Ogrskem in na Laškem. Potemtakem so si Munk, Bunk in Perman zavrgli sto tisoče. Posebno Perman je bil s tem hudo prizadet, ker je prodal največji del, medtem ko sta Munk in Bunk imela še bogate zaloge lesa. Kmalu je vsa Jamnica govorila, da si je Perman, ki je prodal les za okroglo dve sto tisoč kron, zavrgel kar celo tretjino. Ni preteklo štirinajst dni, ko so že govorili, da si je zavrgel kar polovico, in kmalu so ljudje na ves glas trdili, da si ni zavrgel samo polovice, ampak da je prodal les enkrat, dvakrat prepoceni... Pri tem so se nekateri hitro spomnili tudi Permanovega Ahaca in mlade Zabevke, katerima brat ni hotel ničesar pridodati k starim, razvrednotenim dotam, ter govorili:

»Bratu in sestri ni hotel nič dati, namesto njima pa je dal doto Lukaču...«

Prodajalce je seveda hudo grizlo, posebno še, ker so bili vsi znani kot posebno zgubeči ljudje. Vendar sta Munk in Bunk ponosno molčala in se tolažila s tem, da sta prodala le majhne dele svojih gozdov. Drugače pa je bilo s Permanom, ki je izgubil skoraj polovico premoženja. Lukač je brž po sklenjeni pogodbi poslal delavce v gozd in so začeli takoj podirati, tesači pa so

sproti hiteli z obtesavanjem stavbenega lesa. Skraja je Lukač pri svojih obiskih v gozdu hodil vedno tudi k Permanu, toda soseska je šepetala o zavrženih Permanovih stotisočakih. Ker so Permanu zaradi nesrečne prodaje kmalu začeli vstajati lasje na glavi, je nekaj dni zaman oprezoval, da bi Lukača zalotil v gozdu in se z njim pametno pogovoril. Ko ni mogel strpeti, se je nekega večera napotil k njemu v gostilno.

Ko je vstopil, je našel v sobi le župnika Vireja in veleposestnika Ložekarja, ki sta se že popoldne pričela kosati, kateri bo izpraznil več steklenic piva, in sta imela konec mize že precej zastavljen s praznimi posodami. Perman ni prisedel k njima, ampak si je izbral mesto pri mizi za vrati. Družba, ki jo je našel, mu ni bila preveč pogodu.

»Perman, kaj boš pa pil?« ga je pozdravil Lukač z vsakdanjim glasom, ker ga Permanov nenadni prihod ni popolnoma nič presenetil in je bil že na vse pripravljen.

Perman je naročil pol litra mošta.

»Kaj, mošt boš pil?« se je začudil krčmar. »Vino pij zdaj, ko si les tako dobro prodal.«

Po Permanovem licu je švignil bridek nasmeh, toda ostal je pri že naročeni pijači. Sam zase je kmet žulil pijačo in molče kadil cigareto za cigareto; čakal je, da bo Lukač prisedel k njegovi mizi, kakor je to delal dosihmal. Toda krčmar je odhajal iz sobe in se spet vračal, časa zanj pa ni našel. Perman je naročil še eno mero, še vedno upajoč, da bo pričakal zaželeni pomenek. Bil je tako poln lastnih misli, da ga pogovor med župnikom in Ložekarjem, ki sta se po stari navadi prepirala zaradi politike in je župnik hvalil Jugoslavijo, Ložekar pa so-

sednjo Avstrijo, ni prav nič zanimal. Ker je čas tekel, je Perman poklical krčmarja in mu poltiho rekel:

»Ti, jaz bi se pa s teboj rad nekaj pomenil.«

»Kaj pa?« se je Lukač delal neumnega.

»No, saj sam dobro veš! Zaradi lesa...«

»Zaradi lesa...! Dobro, pa pojdi z menoj.«

Lukač še ni imel svoje pisarne, kakor jo imajo večji lesni trgovci, zato je Permana odpeljal v trgovino, kjer sta bila sama. Ne da bi sedel na ponujani stol, mu je Perman takoj dejal:

»Čuj, Lukač, zaradi lesa sem prišel. Sam veš, da sem ti ga dal mnogo prepoceni; nekaj mi moraš še dodati, pa bova lepo bot...«

Kmetov glas je bil sicer nekoliko zadržan, a še vedno zaupljiv kakor njegov obraz, ki je bil ves uprt v trgovca pred seboj. Lukač in Perman sta bila enakih let in sta skupaj hodila v šolo in skupaj odraščala. Nikdar ni bilo med njima kekega nesporazuma in veljala sta kot prijatelja. Tej njuni medsebojni naklonjenosti se je Lukač imel tudi zahvaliti, da mu je Perman prodal tako množino lesa v času, ko Lukač kot lesni trgovec med kmeti še ni imel pravega zaupanja in potrebnega kredita.

Tudi Lukačev obraz je bil domač, brez vsake napetosti, ko mu je mirno odgovoril:

»Perman, jaz res ne vem, kaj naj bi še besedovala, ko sva vendar že podpisala pogodbo. Vem, kaj trobijo ljudje o cenah, a ne verjemi vsega, kar trdijo nepoučeni ljudje. Stvari niso take, dragi moj...«

Permanu je ušel kratek nasmeh.

»Beži, beži, saj se mi krave smejejo, tako poceni sem prodal...«

Lukač mu je namesto odgovora natočil frakelj žganja in mu ga ponudil. Kmet je pokusil in nadaljeval:

»Takrat, ko sva delala pogodbo, je bil čevelj lesa po osem, a zdaj ga plačujejo že po petnajst, a ne takega, kakršen je moj. In cene še rastejo. Sprevidi sam in pridaj mi nekaj! Saj niti ne zahtevam vsega tvojega profita, ker vem, da mora trgovec tudi živeti in da ne dela za božji glas.«

»Res je, Perman, kar praviš, da se je cena medtem nekoliko dvignila. Toda jaz lesa še nimam obdelanega in tudi ne prodanega; do takrat, ko bo vse pripravljeno, cene spet že lahko padejo. Saj veš, kakšni časi so danes. Nadalje ne smeš pozabiti, da se dvigajo tudi stroški, delavski zaslužki, davki in vse, kar hočeš. Ni vse zlato, kar se sveti...«

Lukač je hotel biti prepričevalen, zato je govoril počasi in s poudarki. Vendar se njegove besede Permana niso prijele.

»To je vse res, kar praviš, toda razlika v ceni je prevelika. Nekaj mi moraš pridati. Koliko boš dal iz svoje lastne volje?«

»Nič...!« je vrgel trgovec vanj kratko in odločno.

»Ne uganjaj neumnosti, Lukač. Saj vendar sprevidiš, da ti lesa ne morem tako rekoč podariti...« Permanov glas je postal vroč, njegove oči so se zapičile v trgovčevo postavo.

Toda Lukač mu je zopet odbil s prejšnjim mirom:

»Perman, ne bova spreminjala pogodbe! Cene so se res dvignile in morda se bodo še. Vse to je resnica. Toda vprašam te, Perman, kaj bi pa bilo, ako bi cene po sklenitvi najine pogodbe padle? Ali bi se to ne moglo zgoditi, ali se ni že lani, predlanskim? Kaj bi bilo potem...?«

Na tak odgovor kmet ni bil pripravljen, zato je za trenutek obmolnil in iskal drugega izhoda. Toda Lukač je hotel izkoristiti Permanovo zadrego in je neusmiljeno tiral dalje:

»Ako bi se to zgodilo, ali bi mi potem popustil pri ceni? Čisto po pravici, po tvoji pošteni vesti mi odgovori, Perman: Ali bi mi popustil pri ceni, ako bi se ne dvignila, ampak bi padla...?«

Vsa Permanova zunanost, njegova postava, oči, stisnjene ustnice, vse je kazalo, da bi v tem primeru tudi on ostal trd, neizprosen. Njegova kmečka lokavost pa tega ni mogla priznati, zato se je pričel izvijati:

»To bi šele videli. Mogoče bi pa...«

»Ne govoriči, Perman!« je vzkliknil Lukač zmago-slavno. »En host bi mi ti popustil! Ne ti in ne kdo drug. Sam bi moral trpeti škodo, kakor bi vedel in znal. Tako je na tem svetu. Če ne boš ti mene, bom pa jaz tebe. To je trgovina, Perman...«

Mladi trgovec seveda ni hotel povedati kmetu še ene povsem verjetne možnosti: ako bi si bil kupil les predrago, bi ga kmetu preprosto ne plačal po dogovorjeni ceni, ker bi mu namreč kmet ne imel kaj vzeti in bi se moral zadovoljiti s tem, kar bi od njega dobil.

In kakor je Ahac pred nekaj meseci sedel pred bratom Permanom, ko mu je ta hladno zabrusil v obraz: »En host boš dobil!« tako je sedaj Perman sedel pred Lukačem ves strt in razorožen. Toda tudi zdaj se Perman ni spomnil upravičene zahteve svojega brata in svoje sestre po zvišanju dote, ampak je mislil le na svojo nesrečo. Smilil se je sam sebi, ko je sprevidel, kako ga hoče ta njegov mladostni prijatelj hladnokrvno ociganiti morda za nekaj sto tisoč in s tem tako rekoč na

cesti pobrati trud nekaj permanških rodov. On bi danes ne sedel tukaj pred trgovcem, ako bi njegovi predniki živeli, kakor se ljudem spodobi, ako bi si privoščili, ne pa stradali in hodili na pol goli naokrog. Ves ta les, za katerega se zdaj prepirata, bi bili lahko sproti pojedli.

Nastal je kratek, a mučen molk, med katerim je Lukač gledal proti vratom, Perman pa je strmel v tla. Iz gostilniške sobe se je slišalo rogoviljenje pijanega Ložekarja, ki je spet vpil:

»Tri dni pa oleja ni...!«

Kmet je naporno razmišljal o tem, ali naj Lukaču takoj vrže v obraz poslednjo grožnjo ali ne. Bil je namreč pretrdoglav, da bi se bil že vdal v usodo. Imel je na razpolago še eno sredstvo, o katerem je zadnje čase veliko razmišljal, in to je bila sodnija. Vendar kot kmet ni imel dovoljnega zaupanja niti v postave niti v tiste, ki postave merijo. Po kratkem preudarjanju pa je vendar bruhnilo iz njega:

»Dobro! Če nočeš zlepa, boš moral zgrda. Sam dobro veš za postavo, da kupčije, sklenjene za polovico prepoceni, niso veljavne. Kakor hočeš...!«

Lukač se je nasmehnil:

»Stori, kakor se ti zdi, toda rečem ti, da ne boš nič opravil. Les ni grunt...«

»Dobro, ako je to tvoja zadnja beseda, se bova pa drugod pogovorila.«

Permana je kuhal srd, zato je vstal in zapustil hišo, ne da bi poravnal popito pijačo. Odstranil se je predvsem zato, ker se je bal, da bi nesramnega kupca ne udaril in si s tem nakopal še kakih nepotrebnih sitnosti na glavo. Tudi lepa pomladna noč, ki je bila razgrnjena čez tiho pokrajino, ga s svojim svežim, toplotnim zrakom, s svo-

jimi brezštevilnimi lučkami na jasnem nebu ni mogla razvedriti. Greduč je preklinjal vse trgovce tega sveta in delal načrte, kako bi se izkopal iz mreže, kamor se je zamotal. Ves moker od razburjenja je prišel domov. Doma pa je storil to, kar še nikoli ni naredil: preden se je ulegel spat, je odšel v klet in se hlastno napil mošta, hoteč si pogasiti žejo, ki ga je neznansko mučila.

Prihodnje jutro pa ni storil tega, kar je bil sinoči zagrozil Lukaču. Namesto na sodnijo je odšel v gozd. Čeprav je bilo še zelo zgodaj, je vendar našel tam že Lukačeve delavce, ki so podirali in tesali. Tehant in Prežvek sta z nekaterimi drugimi delavci lupila, a Dovganoč, Coflov Peter in drugi so tesarili. Dasiravno so delavci bili šele dober teden v gozdu, je vendar nastalo že pravo razdejanje, ki ga je Perman šele zdaj z bolestjo občutil. Skrčenega srca je strmel po belem, lepem lesu, ki je na debelo pokrival tla. Zaradi doraslega gozda je s podiranjem nastajala prava golota in Perman se je zavedal, da tukaj on ne bo nikdar več sekal lesa, morda tudi njegovi otroci še ne. Ob pogledu na to ga je navdala še večja odločnost in že od daleč je začel vpiti nad delavci:

»Nehajte podirati, takoj odnehajte in se mi izgubite iz gozda!«

Delavci so ga debelo gledali, vendar so se kmalu prepričali, da se Perman ne šali. Razumeli so ga tem laže, ker so sami najbolj poznali lesno kupčijo med Permanom in Lukačem ter vedeli, koliko si je kmet pri tem zavrgel. Vendar kar tako dela niso hoteli zapustiti.

»Kdo nam bo pa šihte plačal?« je izpraševal Dovganoč.

»Kdor hoče, zaradi mene sam zlodej!« je vpil Perman dalje in razgrajal, ko da bi bili tesači tisti, ki so ga

oskubli. Videč, da delavci res prenehavajo z delom, se je umiril in postal prijaznejši.

»Sami boste sprevideli, da moram tako ravnati. Ali so Permani, mar zato garali, da bo zdaj nekdo tretji obogatel? Tu sem jaz gospodar in nihče drug...«

Trenutno ni bilo za delavce drugega izhoda, kakor da so oprtali orodje in zapustili gozd, čeprav se jim je zadeva zdela zelo neverjetna. Vesel, da je s tako lahkoto uspel, jih je Perman gredoč povabil na grčo mošta, česar se delavci seveda niso branili, čeprav je bilo še zelo zgodaj in so bili še vsi tešč. Zaradi tega so ga kmalu čutili in, ko so odhajali proti dolini, so poskušali vriskati.

Sredi poti pa jih je srečal Lukač. Ko je zvedel, za kaj gre, je delavce oblastno zavrnil:

»Tako j nazaj, v lesu imam jaz besedo...«

Delavci so se z Lukačem na čelu vrnili v gozd in nadaljevali z delom. Odmevi sekir so kmalu privabili Permana nazaj; med prodajalcem in kupcem se je razvnel srdit prepir. Perman je postal kar divji in si ni dal nič dopovedati. Naposled se je zagnal v stole, na katerih je tesal Dovganoč, in jih prevrnil z lesom vred. Delavci so bili med dvema ognjema; Lukač jih je silil k delu, kmet jim je branil delati. Ker se je bilo treba ozirati na oba, so delavci prenehali delati in čakali, kaj bo. Naposled so z Lukačem vred zapustili Permanov gozd in odšli v Jamnico, kjer naj bi počakali na odločitev. Lukač jih ni pustil nikamor, trdeč, da se bo še tisti ali vsaj prihodnji dan odločila njegova pravica in bo Perman moral plačati delavcem zamujene šihte. Čeprav je bilo sredi tedna, so delavci ostali in začeli piti. Ker se zadeva z lesom ni odločila niti prihodnji, niti tretji, niti četrti dan, so delavci oštali pri Lukaču do nedelje in zapili

vse, kar so imeli pri trgovcu prisluženega, ter se nazadnje še zadolžili.

Lukač in Perman pa sta hodila na sodnijo. Lukač je imel lažje stališče kakor Perman, ker je imel podpisano pogodbo, in izid prepira je bil tako rekoč vnaprej jasen. Vendar je najeti advokat Permanu obljubljal, da bo pravdo on dobil, da jo tako rekoč mora dobiti, ker je pravica na njegovi strani. Perman je res dosegel začasno prepoved sekanja ter odstranitev že posekanega lesa iz gozda. Toda že v prvi instanci je pravdo izgubil, razen tega je bil obsojen še na plačilo škode, ki jo je trgovec Lukač zaradi zamude utrpel pri trgovini njegovega lesa, dasiravno ni imel prav za prav nobene škode, ampak je s tem pričakal še večji dobiček, ker je cena lesa še poskočila.

Izgubil je pravdo tudi v drugi instanci.

Perman je divjal in na potu domov razgrajal proti pravici, ki jo je sodnija odmerila, trdeč, da je postava naperjena proti kmetom, da je sploh ves svet proti njim. Spotoma je pil že v Dobrihah in proti večeru vinjen prispel k tretji jamniški gostilni pri Černjaku, ki je stala ob občinski cesti iz Dobrij v Jamnico. Tam je našel že nekaj pivcev, ki so srebali žganje in pili mošt. Vstopivši v gostilno je Perman zavpil:

»Štefan vina na mizo! Če je šlo danes pol grunta, naj gre še cel...!«

Perman je iz obupanosti vso noč popival ter napajal cel trop pijancev. Kakor da bi se v njem nekaj zlomilo, se je odtihmal ves premenil, postajal delomrzen in se vedno huje vdajal pijači. Jamnica pa je skomizgala z ramami in rekala:

»Perman bo pač šel...«

Osmo poglavje

Po dolgem času je jamniški župan Stražnik spet sklical sejo občinskega odbora. Od zadnje seje se je nako-
pičilo že toliko raznega gradiva, uradnih in drugih vlog,
da je niti tak človek, kakršen je bil župan Stražnik, ki
je iz dna svoje duše sovražil dolgovezna posvetovanja
in prerekanja, ni mogel več odlašati. Županu kakor vse-
mu občinskemu odboru je volivna doba sicer že davno
potekla. Prav ob izbruhu svetovne vojne bi morale biti
nove volitve, ki pa jih seveda ni bilo, in tako so bili ob-
činski možje zdaj že deseto leto na krmilu, ker jih je
politična oblast kot pripadnike slovenske stranke tudi po
prevratu pustila pri miru ter jih ni nadlegovala s kakim
gerentstvom. Med vojno je ta izjema županu Stražniku
bila kar dobrodošla, ker mu zaradi tega ni bilo treba k
vojakom, po vojni pa je njemu kakor mnogim drugim
občinskim možem zaradi mnogih novotarij in drugih ho-
matij stvar začela presedati in večina si je želela novih
volitev, ki bi jih rešile neprijetnih občinskih opravkov.

Zunaj je bil mračen jesenski dan, v občinski sobi pa
je bilo prijetno in toplo, ker je v peči prasketal ogenj.
Seja je bila napovedana koj po maši, vendar je učitelj
Jank, ki je opravljal posle občinskega tajnika, moral
dolgo čakati, preden so se občinski možje zbrali. Ker
pa je bil tega že navajen, je mirno sedel pred kupom
papirjev in strmel skozi okno proti sejmišču pred cer-

kvijo, kjer so nekateri občinski odborniki še vedno postajali, kakor bi ne vedeli, kam naj se denejo.

Čeprav je župan Stražnik pred cerkvijo izklical polno pest raznih uradnih oznanil, ki jih je prebivalstvo z nezaupanjem poslušalo, je bil vendar prvi v pisarni. Takoj za njim je prišel stari Munk, ki je bil vedno najtočnejši.

»Pri vas ste pa gosposki, ker že zdaj netite peč,« je namesto pozdrava zbodel župana in tajnika.

Župan Stražnik se je v zadregi obrnil k tajniku Janku, ker je bil on kriv te potrate, toda ta se še zmenil ni za Munkovo opazko in je dalje nepremično strmel skozi okno. Počasi, drug za drugim so prihajali tudi drugi odborniki, najprej Mudaf, Pernjak in Ardev, potem Dvornik, za njim Obad in Černjak. Občinska seja bi bila zdaj že sklepčna, toda po stari navadi so čakali še na druge zamudnike. Potem je pridirjal še Mudaf. Sedaj je župan že hotel pričeti s sejo, toda Mudaf ga je zaustavil, rekoč:

»Počakajmo še na Kupljena. Rekel mi je, da pride.«

Vsi so se spogledali, kajti odbornik Kupljen že dalje časa ni prihajal na seje, zaradi česar pa se nihče ni pritoževal, ker je bil Kupljen znan kot velik sitnež, kateremu ni bilo nikoli nič prav. Zato so znova čakali. Medtem je prišel še bajtar Kovač. Kupljena še vedno ni bilo.

»Zdaj pa začnimo. Kdo bo vedno čakal na tega zamudnika?« se je pričel jeziti stari Munk, ki je nestrpljivo osal na svojem stolu.

»Kam se ti tako mudi, saj si vendar že preužitkar?« ga je pičil Obad iz Sončnega kraja. Obad je bil pred desetimi leti izvoljen kot kandidat prvega razreda na nemški listi in se z Munkom, ki je vodil slovensko stranko, nikdar nista mogla.

Naposled se je Kupljen vendarle prikazal in seja se je mogla pričeti. Manjkal je sicer še dvanajsti odbornik, kmet Tumpež, ki pa zadelj starosti tako ni prihajal na seje. Vseh enajst mož, ki so bili zbrani, je zadnja leta na zunaj pripadalo prav za prav eni sami politični stranki, čeprav sta bila Obad in Kova svojčas izvoljena na nemški listi. Bajtarja Kovsa so izvolili nemškonacionalni oportunisti prvega volivnega razreda, čeprav je Kova bil volivec tretjega razreda in socialni demokrat, to pa zato, da bi jim socialno demokratska stranka pomagala pri slovenski nacionalni večini v drugem in tretjem razredu do zmage. Vendar je ta kompromis med bogatimi in siromaki ostal brezuspešen, ker je v drugem in tretjem razredu zmagala Munkova stranka. Edini rezultat dogovora je bil, da je prišel v jamniški občinski svet tudi delavec Kova. Da sta Obad in Kova tudi po nastanku nove države lahko ostala v občinskem svetu, sta morala oba podpisati posebne izjave. S tem je enotnost jamniškega občinskega sveta bila na zunaj dosežena.

Z deljenimi občutki so odborniki strmeli v učitelja Janka, ki je sedel pri mizi, kakor da bi ne spadal zraven. Večina ga ni marala, dasiravno ni vedela, zakaj. V njem so kmetje gledali pač pripadnika omražene oblasti, čeprav je ta oblast šele pred kratkim premenila svojo zunanost in postala slovenska. Potem so videli v njem gospoda, ki živi od dela njihovih rok, čeprav so vsi vedeli, kako uborno prav za prav živi. Vsi so ga poznali kot čudaka, ki živi samotarsko življenje, se izogiblje gostiln, a se vendar vsake kvatre enkrat tako rekoč mimogrede napije. Vsa Jamnica je vedela, da ima nadučitelj Jank samo dvoje hlač. Pred letom dni je Jank v eni sapi pridirjal z eni izmed obeh hlač k jamniškemu

krojaču Juriju in ga zarotil, da mu jih mora do prihodnjega dne popraviti, ker jih nujno potrebuje. Krojač Jurij se jih je res takoj lotil, čeprav je bil še pijan, toda Janka ni bilo po hlače ne prihodnji dan, ne prihodnji teden, ne prihodnji mesec in vsa Jamnica je vedela, da hlače še danes visijo pri krojaču, ki jih razkazuje soseski, rekoč:

»Poglej, to so Jankove hlače...!«

Naposled se je seja vendarle pričela, čeprav brez pravega prehoda na dnevni red. Tajnik Jank je pričel brati razne uradne spise višje oblasti, ki jih je bilo treba vzeti na znanje, kar so navzoči odborniki molčé storili. Vse te reči niso bile zvezane s kakimi izdatki. Nekaj časa je šlo vse gladko in enodušno od rok, ko pa je prišla na vrsto poprava mostu čez potok Jamnico na véliki cesti proti Dobrijam, je bilo enodušnosti na mah konec. Občina je predlagala napravo novega betonskega mostu, in sicer je župan Stražnik utemeljeval predlog z dokazovanjem, da stane občino večna poprava lesenega mostu že zadnjih deset let toliko, kolikor bi občino stal nov, betonski most, ki bi vzdržal pol stoletja, če ne še več. Občina bi s takim mostom le pridobila.

Mučen molk, ki je nastal po županovih besedah, je pretrgal Kupljenov suhi glas:

»Dobro, betonski most... Ali imate že pripravljen potreben denar za to...?«

Po Kupljenovih besedah je nastal še mučnejši molk kakor prej po županovih. Nekateri odborniki so gledali v župana kakor v sovražnika, medtem ko so drugi topo strmeli po sobi. Župan Stražnik, ki je bil sam kmet in se je kakor njegovi tovariši bal novih izdatkov za občino, je začel z opravičevalnim glasom razlagati, da so

mu napravo novega mostu nasvetovali na glavarstvu, ker je stari most na tem, da se vsak hip podre. Dostavil je še, da bi stroški za tak most ne bili tako silni, ker je vse gradivo kar na licu mesta, le cement in delo bi bilo treba plačati.

Zdaj so se razvezali jeziki tudi drugim. Dvornik je bil za to, da se napravi betonski most. Z njim je prvi potegnil krčmar Černjak, ker je bil prepričan, da bi nov most tik pred njegovo gostilno ne bil napačen; Kupljen, Pernjak in Ardev so bili odločno za popravo lesenega mostu, medtem ko se Munk, Obad in Kovač še niso dokončno izjavili, za kaj so prav za prav. Tedaj se je naenkrat oglasil Kupljen:

»Most naj popravijo tisti, ki ga rabijo, tisti, ki so starega razdrli. Saj smo ga šele pred nekaj leti popravili. Lesni trgovci in tisti, ki prodajajo les...«

Besede skopuškega Kupljenja so se takoj oprijele nekaterih odbornikov, čeprav se jim je zdelo, da mlati prazno slamo, ker je bila cesta, na kateri je bilo treba napraviti novi most, glavna občinska zveza z drugim svetom. Takoj so se jeli spogledovati in ker v občinskem svetu ni bilo nobenega lesnega trgovca, so skoraj vse oči obstale na starem Munku in ga izzivalno gledale. Iz njegovih bivših gozdov so to leto izvozili velike količine lesa.

»Jaz čez ta most še nisem peljal lesa,« je godrnjal Kupljen dalje, ko je opazil učinek svojih besed.

Za kratek čas je nastala zmešnjava, toda kmalu so se Munk, ki je predstavljal hoté ali nehoté lesno trgovino, dalje Dvornik, Obad in Černjak, ki so imeli vsak dan po par konj na cesti, znašli v skupnih koristih in jeli pobijati Kupljenov predlog.

»Bodi vesel, Kupljen, da pride z lesno trgovino denar

v občino,« je na široko razlagal Munk. »Kaj bi pa soseska počela, če bi les ne šel v denar. Berači bi bili mi kmetje in tudi delavci bi ne imeli zaslužka. Koliko ljudi živi od sečnje, od vožnje, od prodanega lesa. Tebi je lahko, Kupljen, ker nimaš nobenih izdatkov, ker imaš le enega otroka, toda pogledjmo druge. Ničesar nimam proti temu, da bi tudi lesni trgovci kaj prispevali za popravilo ceste. O tem se lahko posvetujemo. Toda most na naše sklepe ne bo čakal, ker je že na kupu.«

Njemu je pritegnil tudi Obad in z enako vnemo zagovarjal takojšnjo popravilo mostu. Obad, ki je bil v duši še vedno pristaš svoje nekdanje oportunistične stranke in za Munka nikakor ni maral, se je zdaj znašel na istem stališču kakor njegov nasprotnik. Drugi odborniki so pritrjevali zdaj enemu, zdaj drugemu.

Kazalo je, da bo zakrknjeni Kupljen pogorel, toda tisti, ki so mislili, da so ga že ugnali, so se grdo motili. Znova je zazijala njegova brezzoba čeljust:

»Naj pa država popravi most, ker nas je za toliko ociganila...«

Vsi so vedeli, kam Kupljen meri. Pri nedavnem kolikovanju starega avstrijskega denarja je skril doma baje celih petdeset tisoč kron, ker ni hotel izgubiti treh četrтин denarja, v upanju, da bo pokrajina z Jamnico naposled le pripadla Avstriji. Ker mu je to upanje za enkrat splavalo po vodi, je začel ponujati denar po davkarijah in pri oblasteh, kjer je namesto uspeha želel zasmeh in škodoželjno zbadanje. Nekaj časa je starec besnel in norel, nato pa se je navidezno umiril in se oklenil tajne propagande tiste stranke, ki je začela delovati za revizijo versajskega miru, ne meneč se za to, da v Avstriji, kamor je spet želel priti, denar ni izgubil le tri četrťine

svoje prejšnje vrednosti, ampak je popolnoma propadel. Tudi danes je pozabil, da ga je pred leti slovenska nacionalna stranka poslala v občinski svet kot svojega vernega pristaša, in je brezobzirno izlil svoj gnev tovarišem v obraz.

Čeprav v občinskem svetu ni bilo niti enega, ki bi ne bil prepričan, da stari sitnež že davno ne spada več na sedež občinskega moža, je njegov izpad takoj povzročil, da so posamezni odborniki spremenili stališča. Napad je veljal predvsem staremu Munku kot glavnemu predstavniku slovenske nacionalne misli v kraju. Njega je Kupljen v prvi vrsti krivil zaradi izgube svojega denarja. Obad je bil takoj na Kupljenovi strani, tudi Kovač, ki mu je bilo prav tako žal stare države, se je nagibal na njegovo plat, na tihem pa je bil tudi Ardev z njima. Celo župan Stražnik ni bil popolnoma zanesljiv. Stari Munk je vse to dobro vedel. Toda kot spreten politik je odbil proti njemu naperjeno ost s skoraj zmagoslavno izjavo:

»Dobro, pa napravimo prošnjo na glavarstvo za podporo pri zgradbi novega mostu...«

S tem so bili nasprotniki na mah poraženi in predmet, o katerem so razpravljali tako neradi, je bil spet v vsej svoji goli nujnosti pred njimi na mizi. Treba ga je bilo rešiti. Večina je slutila težko odločitev, mračni obrazi so se sklonili na prsi ter pričakovali, kdo bo rekel prvo besedo. Vendar je nenadoma prišla še ena rešitev, ki je odločitev vsaj za nekaj minut odložila.

»Prekleta vojska, ki nam je vse pokvarila!« je zaklel Obad s prepričevalnim glasom. »Pred vojsko smo vedno dobivali podporo od dežele za našo cesto, zdaj pa ni niti

dežele niti kaj drugega, kamor bi se lahko obrnili za pomoč. Vsega tega je kriva vojska...»

»Da, vojska, vojska...« so pritegnili Ardev, Mudaf, Pernjak in drugi, vsi veseli, da se jim še ni treba odločiti za glasovanje.

»Da, ta vojska je res vraga naredila,« je zamrmral tudi župan Stražnik, kakor da bi vzdihnil.

Vsa družba se je spet oddaljila od predmeta in se zazibala v brezciljno razmišljanje. Nekaj časa je bilo popolnoma tiho v sobi, potem pa se je zganil stari Munk, kateremu je bilo že dovolj tega cincanja, ter dejal z izzivalnim glasom:

»Vojska... Bila je seveda veliko zlo za tiste, ki so jo plačali z življenjem ali z zdravjem. Za nekatere pa ni bila tako veliko zlo... Niso redki tisti, ki so po njej obogateli. Tudi mi kmetje se nimamo pritožiti... Vojska... Poglejmo le nekoliko nazaj, kako je bilo pri nas v Jamnici pred desetimi leti. Razen nekaj izjem je bila vsa Jamnica do vratu zadolžena. Ali ni tako...? Kje bi bili danes Ložekar, Hravat, Gradišnik, Mvačnik in toliko drugih, ako bi jih vojska ne rešila dolgov? Vse bi šlo na kant. Tudi ti, Mudaf, in tudi ti, Obad, bi lahko o tem kaj povedala. Tako je bilo... Časi so bili slabi in kmet se je še komaj držal. Vse je drlo v mesto, v tovarne, kmetije pa so druga za drugo propadale in prehajale v gosposke roke. Pa danes pogledjmo okoli sebe in videli bomo čisto drugačno podobo. Ali ni tako...?«

Munk je bil sam sebi všeč in je z bleščečimi očmi pogledal po omizju. O takih stvareh je rad razpravljal in bil pri tem celo neprizanesljiv. Prvi je Munku pritegnil Mudaf, ki je vzdihnil:

»Da, to je res... Toda čeprav je vojska trajala štiri

leta, pri nas celo pet, je vendar še toliko ljudi preveč na svetu...» Tudi Mudaf je bil eden izmed tistih, ki je bil celo vojno doma za pečjo, kjer je naglo bogatel.

Toda večina ni bila zadovoljna z Munkom, govoril ji je preodkrito. Tako kmet ne more in ne sme nikdar govoriti. Zato ga je Černjak ošinil z neprijaznim pogledom in pikro dejal:

»Ti Munk lahko tako govoriš, ker si že pri polni skledi, mi, ki še fretamo, ne vemo, kaj nas še vse čaka. Kdo ve, kako bo spet v desetih letih...?«

Nato so govorili o vojni in njenih posledicah na dolgo in široko, dokler jih ni zmotil glas nadučitelja Janka:

»Možje, kaj bomo pa z mostom napravili...?«

Res, nobeni marnji niso pomagali, zaradi mostu se je bilo treba le odločiti. Spet so gledali drug drugega in čakali, kdo bo prvi spregovoril odločilno besedo. Bil je Pernjak, ki je dejal:

»Pa ga popravimo, še enkrat iz lesa, betonskega pa naj delajo tisti, ki bodo prišli za nami. Mi tako ne bomo več dolgo vladali...«

Predlog je bil brez nadaljnje razprave sprejet. Druga točka dnevnega reda je bila ustanovitev tretjega razreda pri vaški šoli. V Jamnici se je namreč število otrok po vojni nenavadno povečalo in število šolarjev je že preseglo številko sto petdeset. Oba razreda sta bila prenabita z otroki ter sta učitelja komaj zmagovala pouk. Višja šolska oblast je pritiskala na ustanovitev tretjega razreda in nadučitelju Janku se je posrečilo, da je bil predlog v šolskem odboru sprejet. Sedaj ga je moral potrditi še občinski odbor.

Dvornik, Kovač, Černjak in Ardev, ki so bili člani šolskega odbora, so zdaj v zadregi povესili oči, pogledi

vseh drugih mož pa so se očitajoče obrnili k njim kakor h krivcem velikega poraza. Vsi so se zavedali, da bodo z novim razredom nastali tudi novi stroški, ki jih bo treba kriti z novo občinsko novico.

»Prekleta šola...!« je prvi vzdihnil Mudaf in s tem odprl zapah splošne zadrege.

»Ali mora biti?« je vprašal Pernjak razdraženo.

»Mora, ker tako zahteva šolska oblast. Razen tega vlada zdaj v šoli zares obupno stanje. Otroci se ne uče, kakor bi se morali. Sicer pa s tem ne bo tako huda reč, ker prostor za novi razred že imamo...«

Dvornik je bil načelnik šolskega odbora ter je skušal zagovarjati njegov sklep. Razen tega je bil izmed vseh občinskih mož tudi najnaprednejši ter se šole in novih stroškov tudi ni tako bal kakor drugi, ker jih je kot veleposestnik laže zmagoval. Vendar je njegov glas tuje odmeval po sobi.

Da bi spravil stvar z mrtve točke, je župan Stražnik kratko in malo rekel:

»O tem naj pa gospod nadučitelj več pove.«

Oči vseh so se zdaj obrnile proti Janku. Iz njih je sijalo nezaupanje, iz nekaterih pa tudi odkrito sovraštvo, ker je večina njega imela za krivca novega zla, le Munk in Dvornik sta ga opazovala nedoločno, kakor da bi bila radovedna, kako se bo Jank izmotal iz zagate.

Čeprav Jank ni bil govornik in tudi drugače ni imel daru prepričevalnosti, se je vendar z vso vnemo lotil posla ter je začel dokazovati potrebo novega razreda. Besede so mu kar vrele iz ust in poznalo se mu je, da mu je stvar pri srcu. Z neverjetno spretnostjo je popisoval razmere v šoli in če bi večina občinskih mož

šole ne sovražila, bi jih bil gotovo ganil, tako prisrčno je znal opisati muke šolskih otrok v prenapolnjenih prostorih ter težave in neuspehe učiteljstva pri takem pouku. Trdil je, da se v takih razmerah otroci ne morejo kaj prida naučiti, da veliko otrok sploh ne prihaja v šolo, da jih uprava niti ne more siliti, ker je šola prav za prav vesela, če jih ni blizu. Namesto da bi šola bila ponos občine, Jamnice, je pravo leglo raznih bolezni. Končal je s trditvijo, da tako ne more iti dalje in da pod takimi pogoji ne bo ostal noben učitelj v Jamnici; bolje bi bilo, da se šola sploh zapre.

Uspeh njegovega govora je bila precej dolga, tiha zadrega, ki se je brala na vseh obrazih in ki jo je končal Pernjak z dolgim, vzdihu podobnim vprašanjem:

»Koliko bo pa ta špas veljal...?«

Nadučitelj Jank je imenoval neko približno vsoto, ki je znašala morda komaj desetino dobička, katerega je družba »Podjuna« z enim samim podpisom pogodbe z Munki vtaknila v žep, toda vsota je v občinskem svetu vzbudila vihar ogorčenja in strahu.

»Kaj, kdo bo pa to plačal...? Že zdaj ima Jamnica najvišjo novico v vsej okolici. Ali naj kmetje res propademo? Kaj nam bodo rekli davkoplačevalci? Kdaj bo neki konec teh novotarij? Včasih je bilo mnogo bolje na svetu, ko še ni bilo toliko šol...« so vzkliknili vse vprek najzakrknjenejši odborniki kakor Kupljen, Pernjak in še nekateri.

Člani šolskega odbora so sramežljivo molčali, molčal je tudi Munk. Ker je sam imel sina učitelja, mu je bilo sploh težko govoriti, razen tega je bil šoli prijaznejši kakor večina njegovih tovarišev. Čutil je, da počivajo na njem nezaupljivi pogledi njegovih lastnih pristašev.

Čeprav ni bil več davkoplačevalec, se novih izdatkov tudi on ni veselil. Razburjeni glasovi se še niso poglobili, ko je tudi on skočil pokonci:

»Šola je šola in mora biti. Tudi moj sin je učitelj. Toda zajec tiči za nekim drugim grmom. Zakaj je pa toliko otrok — kar naenkrat...? V Jamnici sto petdeset, ali kakor pravi gospod učitelj, že skoraj dve sto šolo-obveznih otrok. Moj Bog, kam bomo pa prišli, ako bo šlo tako dalje? Dokler je Jamnica bila še kmetška, tega ni bilo, zadostoval je celo en sam razred. In vendar je število gruntov v Jamnici vedno enako, odkar pomnimo. Ali se spominjate, da bi pri nas kdo napravil, izkrčil in skopal nov grunt? Nihče se tega ne spominja. Vsega tega so krive bajte, ki rastejo kakor gobe po dežju. In v teh bajtah se kvotijo* vsi ti odvečni otroci. Temu se ni treba čuditi, saj ljudje, ki prebivajo v bajtah, tudi nimajo kaj drugega delati... Kdo živi v njih? Koruzniki, razne dobrotnice in izgubljeni, ki prej ali slej padejo občini v breme. To je javna nadloga... Tega je največ v Drajni. Poglejte samo tisto globačo ob cesti. Samo bajta pri bajti in okrog vsake je kar črno otročjih dros.** Največ nezakonskih otrok je iz Drajne. Vsega tega so krivi tisti kmetje, ki gradijo bajte, ki dajejo svet, da se postavijo nove bajte. Poglejte, ali niso v zadnjih treh letih v Drajni zrastle tri nove bajte? In kdo je v njih? Ne kaki preužitkarji, niti ne domačini, ampak neki tujci iz spodnjih krajev, ljudje, ki delajo na fužinah. Eden izmed teh ima menda osem otrok, drugi pet. To je vse od drobljenja gruntov, kmetške zemlje. Večina otrok je iz Drajne, Jamnica, ti pa zidaj nove šole, plačuj novico.

* Kvotijo, se množijo.

** Množica.

Poglejte, to je zlo, ki razjeda kmečki stan in ki nas vse skupaj ugonablja...»

Podoba je bila, da so besede starega izkušenega Munka potegnile za seboj ves občinski svet. Večini je govoril iz srca, le Kovs se je kislo namrdnil, ko je Munk začel udrihati po bajtah in po Drajni. Toda kakor Munku, ki je s svojimi drobnimi, sivimi očmi gledal po omizju, se je zdelo tudi drugim občinskim možem, da je vse to, kar so pravkar slišali, sicer gola resnica, a da je boj proti bajtarskemu zlu podoben boju z zmajem, ki ima devetero glav in kateremu od vsake odsekane zra-stejo tri nove... Res je bilo, da je bližina fužin privabljala tudi v Jamnico nove prebivalce, vendar so se bajte največ polnile z lastno krvjo, s prirastkom same jamniške zemlje... Ker je bila ta resnica prebolestna, so možje iskali mazila, ki bi neprijetno pekočino omililo. In našli so ga hitro.

Odbornik Ardev se je obrnil proti somišljeniku in sorodniku Munku in mu s pikrim glasom oponesel:

»Zakaj vidiš le Drajno, Hoj pa ne vidiš? Ali ni Hojeva globača tudi polna bajt? Poglej samo v Podpeški kot. Bajta pri bajti! In kaka žlot je tam doma? Poglejmo Dovganočevo droso, Tehante, Kumre. Kaj hočeš še več? Ni samo Drajna tisto zlo. Tudi drugod prihaja na dan...»

Munk se ni več upiral in branil svojega stališča, poglobitno je bilo, da je prišlo na dan to, kar mu je ležalo na srcu in mu ga olajšalo. Z izjemo Kovsa so bili vsi odborniki kmetje, a celo Kovs je bil s tretjino svojega boja za vsakdanji kruh navezan na zemljo. Dobro se je zavedal, da bi moral zdaj on povzdigniti glas za obrambo bajt, toda temu se je uprlo v njem neko

močno čustvo in trajalo je precej dolgo, preden je mogel dejati:

»Ali so res same bajte krive vsega tega? In če so, saj so v njih večinoma kmečki otroci, ki nimajo iti kam drugam. Otrok pa je tudi po kmečkih hišah dovolj. Je pač tako...«

Mogoče so kmetje iz delavčevih ust pričakovali ostrejših besed, ker jih pa ni bilo, so se počasi pomirjali, vendar so še vedno letele neprijazne besede na račun šole, države in vse te dragocene in neprijetne navlake, s katero se niso mogli sprijazniti, čeprav so že rodovi in rodovi njih krvi živeli sredi nje. Ko so si izpraznili žolč proti brezobzirno nastopajoči dobi družbenega razkroja, ki je tukaj pred njimi v obliki tretjega šolskega razreda režala vanje, so drug za drugim obmolknili.

Vprašanje tretjega razreda pa je bilo še vedno nerešeno. Nadučitelj Jank sicer ni bil človek, ki bi znal ljudi okrog prstov navijati, toda danes se mu je to posrečilo. Da bi že prenehalo neprijetno jezikanje na račun šole pa tudi na njegov račun, je hitro predlagal, da s tem, ako se občina odloči za nov razred, tega še ne bo treba koj odpreti, ker bo potrebno še veliko drugih administrativnih priprav, pisarij in tako dalje. Najbrž se bo razred odprl šele čez leto ali dve.

»Torej ste vsi za to?« je vprašal župan Stražnik.

Odgovoril mu je zbor mrmrajočih, pol neodločnih, pol pritrjujočih glasov. S tem je Jamnica dobila svoj tretji razred ljudske šole.

Medtem se je zunaj še bolj stemnilo in čeprav je bilo šele poldne, je bil dan podoben večeru. Polagoma je začelo deževati in okna so se pokrila s polzečimi dežnimi kapljami. V sobi je postalo še neprijazneje. Občinski

odborniki so grdo gledali skozi okna in se pričeli glasno jeziti na vreme. Jesen je bila še zgodnja in malone vsi jesenski pridelki so bili še na njivah, ozimina pa še ne v zemlji.

Zavoljo splošnega nerazpoloženja občinskih mož je bila prihodnja točka dnevnega reda vzeta na znanje z velikim nezadovoljstvom. Ako bi bil župnik Virej le količkaj slutil, da bo ta dan na vsem lepem pričelo deževati, bi bil županu Stražniku gotovo rekel, da naj ne daje na dnevni red poprave farovških poslopij.

Obširna jamniška farovška poslopja z mogočnim farovžem, velikim hlevom in pritiklinami so delala videz reda in trdnosti, v resnici pa je vsa Jamnica vedela, da so strehe že v skrajno slabem stanju, da se pôdi na nekaterih mestih že skoraj vdirajo in da se je kmetu Rudafu, ki je imel v najem farovška polja in gospodarsko poslopje, nedavno en vol skoraj ponesrečil, ko je zapeljal voz mrve na skedenj. Popravo farovških poslopij so na občini že večkrat obravnavali, toda ker je bila dozdej še vedno odložena, je prišla danes ponovno na vrsto.

Župan Stražnik je možem najprej temeljito obrazložil nujnost vsaj poglobitnih popravil, kakor strehe na vseh poslopih, položitve novega poda na gumnu in v kuhinji, ter poudaril, da se že res godi škoda, ki je vsak dan večja, in da bodo pozneje tudi stroški popravil večji kakor zdaj. Nato pa je čakal, kaj bodo možje rekli.

In kakor se je malo prej dvignil vihar proti izdatkom za šolo, tako se je zdaj dvignil vihar proti izdatkom za farovške potrebe. Še hujše opazke kakor poprej na nadučitelja Janka so zdaj letele na račun odsotnega župnika Vireja, čeprav šo z izjemo odbornikov Obada in Kovsa

vsi odborniki pripadali isti stranki kakor župnik. Pri tem pa so bili vsi odborniki možje, ki so brez pridržka priznavali cerkvene nauke in mislili, da se jih v življenju tudi drže.

Najhuje so se repenčili tisti, ki so bili gotovo vsako nedeljo v cerkvi.

»Zakaj moram pa jaz sam popravljati moja poslopja, če so potrebna?« je trdil Mudaf in izzivalno gledal po omizju, češ kaj mislite vi drugi.

»Župnik ima vendar svoje dohodke, ki niso tako majhni. Naj pa manj hodi v gostilno,« je dejal Obad, ki je vendarle našel priložnost, pokazati svojo strankarsko razliko kot pripadnik naprednjaštva.

Kupljen pa je šel še dalje in je vprašal, kam gre neki tisti denar, ki ga ob nedeljah pobirajo v cerkvi? Tudi Kovač se je postavil v bran in zahteval, naj cerkev iz lastnih sredstev popravlja farovška poslopja. Tako so govorili, čeprav so vsi dobro vedeli, da mlatijo prazno slamo, ker je občina tista, ki popravlja cerkvena poslopja. Vendar jim je bilo lažje, da so si mogli izprazniti žolč vsaj v ožji družbi, ne da bi se jim bilo bati kake zamere.

Župan, Munk, Dvornik in Mudaf, ki so bili tesneje zvezani s farovžem, pa so rajši molčali, čeprav tudi oni niso bili navdušeni za nove izdatke in je ta ali oni tudi napravil kako dvoumno opazko na račun popravil. Kljub vsemu so bili le davkoplačevalci.

Naposled se je vihar polegel in nastala je mučna tišina. Tudi najglasnejši kričači so sklonili glave in zamišljeno strmeli predse. Zdelo se je, ko da se je morda začela polasčati neka skrivna, nevidna sila, tista sila, ki

je nje kakor toliko prejšnjih jamniških rodov držala v tesnem objemu in v nekem strahu do vsega, kar je bilo zvezano s cerkvijo. Mistika zemlje, mistika onega sveta, o katerem sicer nihče ni vedel ničesar določnega, jih je držala kakor vprežene v jarem. Svet čustev, domnev in navad jim je začel legati na možgane, in molk, ki je nastal, je bil posledica čudne negotovosti...

Jank je čakal z zapisnikom. Dvorniku je postalo že neprijetno, zato je prvi spregovoril:

»Nekaj moramo storiti, ker nam sveti Peter ne pomaga. Postava je postava. Vsaj streho moramo dati popraviti, ker je škoda zgradb. Kaj mislite...?«

Po kratkem, toda že ne več tako hudem prerekanju so sklenili, da se za silo pokrijejo in popravijo strehe, da vsaj noter ne bo teklo, glavno popravilo pa naj se odloži, da bo tudi novi občinski odbor imel za kaj skrbeti.

Druga neprijetna točka dnevnega reda je bila s tem odpravljena. Toda ta dan je bil kakor zaklet, kajti zdaj je prišla na dnevni red zadeva, še stokrat neprijetnejša od prejšnjih. Tumpež, trden kmet iz Hoj, je namreč sporočil občinu, da ne more dalje vzdrževati svojega betežnega hlapca Foltana in da je zaradi razmer primoran prepustiti ga občinski oskrbi. Foltan je imel sicer šele nekaj čez šestdeset let, toda nogi sta mu že popolnoma odpovedali, tako da skoraj ni mogel več hoditi. Od svoje mladosti si je služil kruh pri kmetih, najprej kot pastir, potem pa kot hlapec. Kdaj pa kdaj ga je služba zanesla tudi izven jamniške domovinske občine, toda vedno se je vrnil spet v Jamnico. Pri Tumpežu je služil vsega skupaj čez dvajset let, čeprav je službovanje pri tej hiši dvakrat ali trikrat za kratek čas pretrgal in se potem spet vrnil. Zadnjih deset let pa je bil stalno pri

hiši, kjer je zadnji dve leti mogel le še steljo sekati. Od letošnje pomladi pa niti za to delo ni bil več poraben.

Občinski možje so sicer že davno slutili, da bo Foltan prej ali slej prišel na občino, ako ga prej ne pobere smrt, zdaj pa, ko se je to naposled le zgodilo, je legla nanje težka môra. Mučila jih je odgovornost za novo občinsko breme, razen tega pa se je v njihovih srcih oglašala tudi neka neprijetna, dasi rahla zavest, ko da bi se nekemu godila krivica. Toda ta rahla zavest je zelo hitro izginjala iz njihovih možgan, namesto nje pa se je tja naseljevalo neko drugo, tuje čustvo, ki se je kmalu izprevrгло v jezo do Foltana. Edino Kovač ni podlegel temu in je z radovednimi očmi opazoval svoje zamuljene tovariše, kako so se zvižali na stolih.

Potem so odborniki začeli počasi tipati okrog sebe.

»Hm, sitna stvar, zopet novi stroški. Kakor da bi že ne imeli dovolj siromakov na občini...« je prvi zamrmral Černjak.

»Foltan je bil sicer priden delavec in je tudi pri meni služil. Toda denar se ga ni držal. Ko bi ne bil vse sproti zapil, bi danes ne bil občini v breme,« je dejal Mudaf.

»Saj to je tisti hudič! Prej vlij, potem pa na stara leta rit zabij,« je poudaril Pernjak.

Kupljen pa mu je takoj segel v besedo:

»To, kar ti praviš, ni nič. Če bi bil Foltan tudi zbiral denar, kakor ga sicer ni, bi bil danes na istem, kakor je sedaj. Izgubil bi ga bil, kakor ga je toliko drugih. Če tako pomislimo, je bolje, da ga je zapil, ker je imel vsaj nekaj od tega...«

Zlobni Kupljen s tem ni nameraval braniti Foltana, ker mu je bil prav tako neprijeten kakor drugim, v

resnici pa ga je nehoté le branil. Kar je trdil, je bilo res in zato je na sejo legla očividna zadrega.

Potem je Munk hotel vedeti, če je Foltan res še vedno pristojen v Jamnico in če se ni kdaj v kaki sosednji občini tako dolgo zadržal, da bi si bil tam pridobil domovinsko pravico. Možje so nato na dolgo in na široko preresetavali Foltanovo uborno življenje ter nazadnje na veliko jezo dognali, da novi občinski revež najbrž iz gole sebičnosti nikjer ni vzdržal tako dolgo, da bi bil izgubil jamniško domovinsko pravico. Račun je tako pokazal, da je bil vedno Tumpež tisti, ki ga je stalno jemal nazaj v službo. To je izzvalo ogorčenje in Ardev se je začel hudovati na neprevidnega kmeta.

»Zdaj pa ima čorbo skuhano. Če bi ga Tumpež ne jemal nazaj, bi Foltan gotovo ostal kje na Selah ali na Vrhéh. In mi bi se ga zdaj lahko iznebili...«

Tedaj se je opogumil tudi Kovs, katerega je jezik že dolgo srbel, a si še ni prav upal z barvo na dan.

»Vraga — meni se pa čudno zdi, da tak kmet, kakor je Tumpež, rine svojega hlapca na občino. Saj je vendar pri njem pustil največ svojih moči. Pet in dvajset let ali kaj služiti pri eni hiši! To je prava sramota... Vsi vemo, da Tumpeži niso siromaki. Naj ga imajo pri hiši do smrti...«

Kovs je govoril, kakor je mislil in kakor mu je narekoval njegov socialni čut, kmetje pa so mislili, da govori iz njega gola politična, strankarska strast. In ker so vedeli, da Kovsova stranka s kmeti mačehovsko ravna, je njegova izjava pri vseh izzvala politični odpor. In medtem ko je bolehní hlapec Foltan tisti čas ležal na zatohli slami v zadušnem, a toplem Tumpeževem hlevu

na Hojah ter se pogovarjal s svojimi rogatimi, prežvekujočimi sostanovalci, kakor je vedel in znal, se je na občini razvilo hudo prerekanje o njegovi življenjski pravici. Deset občinskih mož zdaj ni več branilo občine pred novimi izdatki, ampak je odločno branilo Tumpeža pred hlapcem, je branilo svoj razred pred drugim razredom. S tem, da so se s Tumpežem vred otepali odsluženega in njim popolnoma nepotrebnega prisklednika, so načelno branili stališče, da povprečen slovenski kmet dejansko ne more iz svojega nadomeščati socialne preskrbe svojih poslov, ker takšen, kakršen je, sam komaj živi. In z golim socialnim čutom, kolikor so ga imeli, si niso znali mnogo pomagati.

Medtem ko so drugi možje Kovsa srepo gledali, se ga je Munk naravnost lotil:

»Če misliš, da je to tako lahka stvar, se motiš, Kavs. Kam pa bi mi kmetje prišli, ako bi moral vsak posameznik vzdrževati tiste, ki ne morejo več delati? To bi bilo preužitkarjev po hišah! Sami preužitkarji... Zato imamo občino tukaj. Vi imate bratovsko skladnico, ker pa naši posli te nimajo, imajo občino. Prepričan sem, da Foltana tudi Tumpež ne bo pustil popolnoma na cesti, ampak mu kdaj pa kdaj še kaj dal. Toda zahtevati, da ga popolnoma vzdržuje, ne moremo — ako sam tega noče...«

»Zakaj pa potem kmetje vedno vpijete, da noče nihče več služiti, da vse dere v mesta, v tovarne. Neumen bi bil tisti, ki bi ne šel!« mu je uporno odgovarjal Kavs.

»Kaj boste pa potem delavci in mestjani žrli, ako nihče ne bo delal na zemlji. V fabrikah kruha ne delate...«

Troje, četvero čeljusti je hkrati sovražno zarežalo v nergača. Prav tako sovražno jim je odgovarjal Kavs:

»Sramota, pravim, sramota. Za pet in dvajset let dela pri eni hiši pa beraška palica...«

Iz tišine, ki je potem nastala, se ni slišalo drugega kakor napórno, razburjeno dihanje nekaterih pljuč. Podoba je bila, ko da se hočeta dve tajni sili dejansko spopasti in se raztrgati z golimi zobmi. Polagoma pa je tista sila, ki je navdajala ogromno večino, začela čutiti, da se nasprotna sila čuti ogroženo, nadvladano in da popušča. Zdelo se je, kakor da nekje v ozračju pokajo napete kite in se vdajajo... Vsi so še prisluškovali, le nadučitelj Jank je bil edini, ki se ni vživel v ta strastni boj dveh svetov, ker ga ni razumel, in je ves čas odsotno strmel skozi okno, za katerim je neprenehoma lilo.

Čez nekaj časa je odbornik Dvornik spregovoril že s čisto mirnim, navadnim glasom:

»Škoda, da nimamo svoje hiralnice...«

»Dà, toda kdo bi jo vzdrževal...?« se je takoj prestrašil Ardev.

Župan Stražnik je skušal zadevo spraviti na svoj tir in je začel razlagati, da stvar morda ne bo prehuda, ker Foltan najbrž ne bo dolgo trave tlačil. Nadušljivce, kakršen je bil ta hlapec, navadno hitro stisne. Toda uspeha ni imel.

»He zlomka, na to se je zanesti kakor na sit trebuh,« je hladnokrvno dejal Pernjak in lokavo poškillil po omizju, kakor da bi hotel reči: Pazimo, da nas ta hlapec ne bo prelisičil.

Munk, ki je z Dvornikom vred razen Kovsa edini imel nekaj smisla za modernejšo urejevanje takih sitnih primerov, je prišel z novo mislijo na dan:

»Kaj pa, ko bi Tumpež Foltana obdržal pri hiši za mal denar. To bi bilo še najpametneje...«

Dvornik in Kovač sta bila takoj za to in tudi županu in Obadu se misel ni zdela napačna, toda drugi so se takoj obrnili proti njej.

»Spet novi izdatki. Kdo bo pa vse to plačal,« se je uprl Mudar. »Najbolje bo še tako, da storimo s Foltanom, kakor se je delalo dosihmal, da gre od hiše do hiše. Saj tak betežnež ne sne veliko. Pri meni je lahko nekaj tednov...«

»Pri meni tudi,« je menil Černjak.

Medtem ko so bila kmečka srca še malo prej trda ko skale v gori nad Jamnico, se je tesni prostor okrog njih pričel zdaj napolnjevati s toploto, velikodušno usmiljenostjo, ki je rasla z upanjem, da se bo ta zadeva vendar ugodno rešila. Izjema je bil le Kupljen, ki je še vedno ostal trd.

»Hum, stari pijanci so znani kot veliki snedeži...«

Munk, Dvornik in Kovač pa so še dalje vztrajali pri predlogu, naj se stvar s Tumpežem tako uredi, da ga ta za majhno mesečno odškodnino obdrži pri hiši, trdeč, da je tudi zanj sitno, ako bo njegov dolgoletni hlapec moral romati od hiše do hiše. Kmalu se jim je pridružil še Obad in ko je župan Stražnik dodal, da bo pri tem občina imela le dobiček, je bila za predlog pridobljena potrebna večina. In nekako isti čas, ko je hlapec Foltan v Tumpeževem hlevu srebal iz velike sklede svojo krompirjevo juho, ki mu jo je prinesla domača hči v hlev, se je na občini odločila usoda zadnjih, morebiti še dolgih dni njegovega življenja...

Čas se je nagnil že čez poldne in nekateri odborniki so pričeli postajati že nestrpni; njihove oči so nezaupljivo uhajale na mizo, kjer je Jank še vedno sedel pred plastjo nerešenih papirjev.

»Koliko pa je še tega?« je zeval Črnjak, kateremu se je zaradi gostilne najbolj mudilo domov.

In res, kolo nesreč se ta dan za jamniški občinski odbor še ni nehalo sukati. Prvi papir, ki ga je tajnik vzel s kupa, je bila prošnja stare Pernatovke za občinsko podporo njenima vnukinjama. Starka je občini sporočala to, kar je vsa okolica vedela, da je namreč zaradi bolezni postala za delo skoraj nesposobna in da ne ve, kako bi preredila svoji siroti. Njej da za življenje tako ni več, toda skrbita jo vnukinji, ki sta zaradi tega obsojeni na gladovno smrt, ako se jih občina ne bo usmilila.

Brž ko je tajnik prošnjo prebral, je večina bruhnila po sobi:

»Kogá? Kdaj bo pa konec teh storij...?«

Nekatere je začel oblivati znoj strahu in groze. Zdelo se jim je, da se občinska soba spreminja v grozno, temno žrelo, kamor se vse skupaj z njimi vred počasi, a nevzdržno pogreza. Ko da bi se ves svet zarotil proti Jamnici in jo hotel pogubiti. Zdaj ni bilo treba šele Munka, da bi začel razvijati svoj nazor o škodljivosti mest, ker so Ardev, Kupljen in Pernjak skoraj drug drugega preklicali, ko so rohneli:

»Vedno ista stvar: nihče noče delati na kmetih, vse dere v mesto in hoče igrati gospôdo, se lepo oblačiti in hoditi v rokavicah naokrog... Poznamo take reči. In potem se vračajo dekleta nazaj s pankrti... Kaj pa je bilo treba hoditi v mesto tej Pernatovi Lizi...? Mar bi ostala doma! Ti, ubogi kmet, pa redi potem vso to žlot. Ničesar ne damo...!«

»Saj vendar baba prosi! Kaj pa hoče še več?« se je ves ogorčen vpraševal Ardev.

Govorili so, kakor bi bila Jamnica občestvo samih

svetnikov in jo župnik Virej na novega leta dan, ko je s prižnice razlágal moralno bilanco minulega leta, ne bi bil primerjal z jamo prešuštnikov.

»Pri tebi je Liza nazadnje služila...« je skoraj očitajoče zaklical Mudaf Munku čez mizo.

»Seveda! Toda ali mislite, da ji je bilo mogoče ubraniti iti v mesto? Kakor da bi bilo vse zakleto...« je tožil Munk s svečanim glasom in zatajil, da je Liza prav za prav morala od hiše, ker jo je bil nekega večera zalotil v hlevu s še skoraj negodnim sinom Ladejem.

Ko je bil dotok odvečnih ljudi z dežele v mesta že dovolj in vsestransko obdelan, se je ogorčenje poleglo. Nesrečni papir s prošnjo Pernatovke je negibno ležal na mizi pred tajnikom in izzival oči večine odbornikov. Toda najsi so ga še tako prebadali s pogledi, nesreče vendar niso mogli zadušiti. Tudi če bi do noči tako sedeli, bi stvari ne mogli rešiti. Zato je župan Stražnik dejal:

»Po toči zvoniti je prepozno, kar je, je. Otrók vendar ne moremo pustiti kar tako. Najbolje bi bilo, ako bi siroti kdo vzel za svoje...«

»Kaj pa je z očetom?« je vprašal Kovač, kot da bi bil preslišal županov predlog.

»Z očetom ali z očeti...? Moj Bog, saj nobenega ni mogoče iztakniti. Oče mlajše sirote je neki oficir, kakor je izpovedala Liza pred smrtjo, toda išči ga zdaj v sosednji državi, ko je vse propadlo. Tudi s prvo siroto je tako.«

»Koliko je star večji otrok?« je vprašal Pernjak preudarno čez nekaj časa.

»Pet let, mlajša pa šele tri...« je razložil župan z malodušnim glasom.

»Moj Bog, še dve leti ne bo za pašo!« je vzkliknil Pernjak razočarano.

»To zelo hitro mine, čez dve leti boš imel že pastirčko, čez nekaj let pa deklo. Dobro delo pa tudi nekaj velja,« je hitel Pernjaku prigovarjati Munk.

»Vem, kako je s temi rečmi. Ko bo odrasla, ti bo pa figo pokazala,« je odgovarjal Pernjak, a po kratkem premisleku vendar dodal: »Kljub temu bi dekletce vzel v rejo, samo z materjo se moram še prej zmeniti. Toda, koliko bi pa dobil rejnine za otroka, dokler ni za rabo?«

Pernjak je zvedavo pogledal po možeh. Malo prej je še sam z drugimi robantil zbog nepotrebnih stroškov za take pankrte, a zdaj, ko je šlo za njegov žep, ga ni bilo sram zastaviti vprašanja. Toda mož je videl same dolge obraze, podobne tisti pasmi svinj, ki so jih redili na ložeški graščini.

Kdo ve, kako bi se bila ta reč zasukala, ako bi takrat Dvornik ne izjavil bahato:

»Jaz vzamem mlajšo deklico v rejo, ne zahtevam pa nič.«

Pernjak zdaj ni mogel drugače:

»Starejšo pa jaz. Menda nas takle pankrt ne bo zdelal.«

»Ta zadeva je bila pa hitro rešenal« je veselo vzkliknil župan in se z dlanjo udaril po kolenih, kakor po kaki dobro uspeli kupčiji.

Tisti čas, ko je tajnik Jank s škrtajočim peresom zapisoval sklep občinskih mož v zapisnik, je stara Pernatovka ležala na postelji, poleg katere sta stali njeni mali vnukinji in ji strmeli v okrvavljene, bolne oči. Njena slabotna roka je božala drobni glavici otrok in njena brezzoba usta so polglasno govorila:

»Oh, vidve sirotici moji. Nikoli vaju ne bom zapustila. Ko bom spet zdrava, bosta imeli spet dovolj kruha. Za zdaj bodo pa dobri ljudje pomagali. In ko bosta odrasli in bom jaz že popolnoma na kupu, bosta pa vidve meni pomagali. In tako bomo skupaj, vedno skupaj, dokler bom živa. Saj nimam nikogar drugega na svetu kakor vaju... Moji drobni sirotici...« — — —

Zadeve, katere je bilo po tej točki še treba rešiti, niso bile tako zamudne kakor že rešene in zato je občinskemu svetu posihmal šlo delo hitreje od rok. Bila je tu seveda še prošnja reveža Vohneta za podporo, dalje prošnje nekih dobrodelnih društev ter raznih odborov za postavljanje spomenikov širom po domovini, toda vse te reči občinskim možem niso belile glav. Domače zadeve niso bile pereče, tuje prošnje pa so kratkotalo soglasno odklonili. Seja se je naglo bližala svojemu koncu. Bil pa je tudi že čas, ker se je popoldan močno nagibal, možem pa je začelo kruliti po želodcih.

Že prej se je zunaj v veži čulo ropotanje težkih korakov in, ko je občinski svet ravno reševal zadevo Pernatinih sirot, so se vrata na pol odprla in noter je pogledala glava beračice Ajte. Šele ko jo je župan Stražnik nahrulil, je glava izginila in so se vrata spet zaprla. Ko so se pa možje pričeli dvigati s sedežev ter glasno preklinjati slabo vreme, ker je večina bila brez dežnikov, so se vrata spet odprla in v sobo je stopila najprej Ajta, za njo pa stara Kozjekinja iz Drajne. Medtem ko je Kozjekinja boječe obstala pri vratih, je Ajta stopala s počasnimi, enakomernimi koraki proti mizi, pri kateri je sedel še tajnik Jank v pogovoru z nekaterimi možmi. Njen obraz je bil trd in mrzel, njene oči pa kakor mrtve, ko je spregovorila s svojim navadnim, votlim glasom:

»Ljubi moji možje! Ko ste doslej toliko govorili, naj bo zdaj še meni dovoljeno, da rečem besedo. Kaka pravica pa je to, da sme eden vse imeti, drugi pa nič. Bogati Obertavc je iz Bunkovega in Munkovega gozda dobil zastonj nekaj sto kubikov lesa, jaz pa niti toliko tresk ne bi smela odnesti, kolikor jih morem na glavo naložiti. Ko sem šla zadnjič skozi Bunkov les, sem hodila po samih treskah. Ker doma nimam s čim netiti, sem naredila butaro in jo hotela odnesti v bajto. Tedaj pa je skočil iz hoste mladi Bunk in začel vpiti nad menoj kakor obseden: »Ajta, le nagrabi, le odnesi, kolikor moreš! Vse boste požrli, le nosite, le žrite, da se boste enkrat nažrli...« Nato mi je iztrgal butaro iz rok in jo razmetal na vse strani. Povejte mi, možje, kakšna pravica je to...?«

Pri tem se starka ni ozrla v nobenega in se niti zmenila ni za pristojnost starega Munka, ki ji je napeto prisluškoval.

Nastala je mučna zadrega in možje so se jeli skrivaj spogledovati. Stari Munk je pozelenel, nekaterim pa je začelo iti na smeh. Toda glasu nihče ni dal od sebe. Mirni in čisto vsakdanji pojav te stare ženske s strahotnim, neznansko starim glasom je vse zmedel. Ajta je bila kakor prikazen z onega sveta. Nihče se ni maral spuščati z njo v prepir, ker so vedeli, da bi jo vsak izkupil, kajti babnica je vedela za skrivne grehe slehernega Jamničana. Nekateri so bili mišljenja, da je najbolje, če jo čimprej odkurijo. In Dvornik, Pernjak, Mudaf ter Obad so se res obrnili proti izhodu in se mislili na tistem izmuzniti. To pa jim je preprečila druga starka, Kozjekova preužitkarica, ki je ostala pri vratih in je zdaj razširila roke, kakor da bi branila izhod,

ter začela vreščati z jokajočim, obupanim glasom, ki je bil pravo nasprotje Ajtinega mirnega glasu:

»Možje, za božjo voljo, usmilite se me...! Ta mladi mi je peč podrl, moj lastni sin mi je peč podrl... In zdaj na zimo, pomislite, na zimo... Ta mlada cafuta ga je nahujskala. Mene pa tako rado zebe... Pomagajte, pomagajte...!«

Občinski svet je bil mahoma zagozden med dve veliki zadregi; ena starka je stala kakor štor pri mizi in je še vedno zahtevala odgovor od nadučitelja Janka, ki se je zgrbil kakor jež in sramežljivo strmel v kup papirjev pred seboj, druga starka pa je kričala pri vratih in še vedno z razpetimi rokami branila izhod. Z lic tistih mož, katerim se je še malo prej vse skupaj dozdevalo smešno, je izginil zadnji smeh.

Šele čez nekaj časa so si možje iz ihtenja stare Kozjekinje mogli napraviti pravo sliko: Mladi Kozjek, večji bajtar iz Drajne, ki nikoli ni premilo ravnal s staro materjo, je svoji preužitkarici podrl peč v njeni kamri, da bi ne mogla kuriti in tratiti drv. Starka je imela pri hiši zapisan boren kot, ni pa imela zapisanih drv. Če bi bilo pri Kozjeku vsega toliko, kolikor je bilo drv, bi bil Kozjek brez dvoma najbogatejši posestnik v Drajni...

Iz zagate je občinski svet rešila sama Ajta, ki se je, ne da bi čakala na njegov pravdorek, naenkrat obrnila od mize in s trdimi koraki molče odšla proti vratom, odrinila stran še vedno stokajočo preužitkarico ter odropotala na cesto. Zdaj je bila pot odprta in nekaj mož je takoj planilo za njo pod milo nebo, ne oziraje se na dež, ki je lil, kakor da bi se bil kdo obesil. Kot bi

trenil, so v sobi ostali le še Kozjekinja, župan in občinski tajnik.

»Domov pojte, mati, mladega bomo pa enkrat na občino poklicali,« je še mimogrede župan Stražnik dejal obupani starki, nato pa tudi on naglo izginil skozi vrata ter v nekaj skokih dosegel vhod v Apatovo gostilno, kamor se je bila zatekla tudi večina občinskih mož.

DRUGI DEL

Prvo poglavje

Dobro leto pozneje je bila vsa Jamnica podobna kotlu, ko najhuje vre. Prvič po dolгих letih so spet bilè razpisane občinske volitve, s katerimi je bilo občanom dano, da si lahko izvolijo novo občinsko upravo. Stare so se res že vsi naveličali, saj se že skoraj niso mogli spomniti, kdaj je bila izvoljena. Tudi občinski možje so se že sami sebe naveličali. Na občini je šlo vse navzdol; prišli so novi časi, nove razmere, nove potrebe in novi izdatki, ki so delali občinskim možem sive lasé. Vedno več je bilo tudi občinskih revežev, ki jih je bilo treba podpirati, a od starih ni hotel nobeden umreti. Celo Ajta je še zmerom tlačila travo po Jamnici. Najzgovornejši dokaz propadajočega občinskega gospodarstva pa je bila cesta, ki je Jamnico vezala z zunanjim svetom, z Dobrijami. Nekdaj je bila ta cesta ponos vseh Jamničanov, ker je bila lepša kakor sama deželna cesta, sedaj se je pa spremenila v pravo reko blata, luž in kotanj. Drugače tudi biti ni moglo, ker se je zadnja leta vsak dan vila po njej procesija domačih in tujih vpreg, s katerimi so odvažali les iz Jamnice na postajo in na dravski brod. Spočetka so kmetje prodajali les zaradi dobre cene, pozneje, ko so cene znatno padle, so ga prodajali še več, da so mogli z izkupičkom kriti svoje vsakdanje, stalno naraščajoče potrebe. Ceste pa skoraj niso popravljali. Poskušali so sicer naložiti lesnim

trgovcem poseben davek, kar pa občini ni uspelo. Lesni trgovci so zagrozili, da bodo ta davek odbijali kmetom pri lesnih cenah. In tako je vse ostalo pri starem in čakalo boljših časov.

In ti časi so, kakor je kazalo, zdaj nastopili. Novost pri razpisanih občinskih volitvah je bila, da je zdaj smel voliti vsak polnoleten prebivalec občine in da je tudi vsak, komur se bi ljubilo, lahko vložil svojo listo. Kmetje so sicer majali z glavami nad takimi volitvami, toda večina se ni menila za to in ljudje so dobili pravo veselje do njih. Drajna, ki je imela največ volivcev, je rekla, da bo vložila svojo listo. Hoje so grozile z isto stvarjo. Kmalu so tudi tesači, ki jih je zdaj kar mrgolelo po Jamnici, začeli trditi, da bodo storili isto, in Dovganoč se je očitno hvalil po gostilnah, da bo tudi on nosilec liste.

Najprej se je z vso resnostjo pričela pripravljati na volitve stranka, ki je bila po razpadu Avstrije prav za prav edina stranka v občini in ki je dosihmal bila tudi na krmilu. Njej se sicer ni bilo treba bati za oblast, ker kake organizirane nasprotnice ni imela, toda ker so bile razmere tako razburkane in nestalne, so jo vendar pričele obhajati razne skrbi. Ta stranka tudi ni imela pravega vodstva, kakršnega je imela včasih. Sedaj je bil stari Munk, ki je svoje dni bil njena duša in je s pomočjo farovža vse take reči dobro pripravil in vodil, kot preužitkar tudi na političnem polju potisnjen v kot. Dvornik je bil sicer najvidnejša oseba njegovega nasledstva, toda bil je še premalo izkušen in kot veleposestnik tudi ni imel pravega vpliva na vse te nemanice, ki so naenkrat lahko soodločevali na občini in bili tako rekoč v večini.

Župnik Virej je bil seveda na svojem mestu, na čelo vsega gibanja pa vendarle ni mogel stopiti, ker zaradi novih razmer ni kazalo, da bi bil farovž preveč na očeh. Razen tega je pri teh volitvah manjkal tudi glavni adut, ki ga je ta stranka imela v rokah pri volitvah v propadli Avstriji in ki je močno vžigal, namreč nacionalna borba proti imperialističnemu nemškemu življu. Vse te stvari so vodilni stranki delale dovolj preglavic.

Na drugi strani res še ni bilo ničesar, kar bi spominjalo na kako stranko. Bila je tu le velika množica tako imenovanih prostih ljudi, delavcev, bajtarjev, poslov in podobnih, ki niso bili povezani v kako opozicijo. Ta množica je sicer slutila, da je nekje neka vodilna moč, ki bi jo mogla združiti, čutila je tudi željo in potrebo po taki združitvi in po skupnem nastopu, toda vse to je bilo neotipljivo, kakor v nedosegljivi višini.

Kmalu pa je začela po Jamnici brenčati neka taka sila, ki je mahoma vzbudila pozornost vsega prebivalstva. Ta sila so bile fužine v sosednjih Dobrijah. Znano je bilo, da je delavstvo v tovarni organizirano pri socialistih in da bodo delavci pri volitvah v Dobrijah to pot pomedli z dosedanjim gerentstvom. Iz Jamnice je hodilo v tovarno kakih trideset delavcev, ki so bili po večini seveda tudi pri socialistih. In njihov vpliv je kmalu začel brneti po jamniški kadunji. Za jamniško občinsko večino je bila sreča le v tem, da dobrijanski delavci sami niso bili enotni, temveč razcepljeni na desno in levo strujo. Vendar tej razcepljenosti voditelji vladajoče jamniške stranke niso kaj prida zaupali, boječ se, da bi se obe struji utegnili zediniti, kadar bi šlo za pridobitev novih pozicij v okolici.

Najbolj so se bali Permanovega Ahaca, ki je že nekaj

let delal v tovarni, a se je še vedno imel za Jamničana in je ob vsaki priložnosti prihajal v vas. O njem je bilo znano, da se je kmalu po svojem prihodu na fužine priključil drobní levičarski skupini in postal njen zagrizeni pristaš. Svoje stike z Jamnico je vedno vztrajno izkoriščal za širjenje ideje, kateri je pripadal. In nezadovoljnih ljudi, katerim so bile take reči všeč, je seveda tudi v Jamnici bilo več ko dovolj. Tu je bil potem še stari Kovač, katerega je strankarska žila gotovo še vedno srbela. Ako bi ti ljudje res zlepili kako listo, je bila nevarnost, da se ji ne bi pridružila vsa bajtarska in druga žlota, iz česar bi potem lahko nastal neprijeten položaj za večino.

Prva leta, ki jih je Permanov Ahac preživel v tovarni, so kajpada nanj močno vplivala. V tovarno je prišel kot nezadovoljen, z zemlje pregnan kmetiški človek, ki tovarne ni ljubil in je delo v njej imel le za manjše zlo. Z zemljo je ostal še nadalje povezan s svojimi čustvi, mislimi in sanjami. Njegova želja, da bi se čimprej mogel povrniti k zemlji, ako ne drugače, pa vsaj s kako primerno priženitvijo, je bila tudi največji vzrok, da se še vedno ni oženil, čeprav mu nevest ni manjkalo. Kakor skoraj vsi novinci, tako se je tudi on hitro vpisal v socialistične organizacije. Toda čudno je bilo, da v njih in v novem življenjskem krogu ni našel pravega miru in zadovoljstva. Program, katerega so ga njegovi tovariši pričeli učiti, mu ni dajal vseh potrebnih tolažb. Bil je prenašlo vržen iz enega življenjskega toka v drugega, da bi se v novem mogel takoj zakoreniniti. Kakor okrog njega, tako je vrelo tudi še v njem. Še vedno mu je manjkalo nekaj in še vedno mu je pogled iskal novih rešitev.

In prav ta stalni nemir, ta nezakoreninjenost ga je nevede pognala še dalje po toku, hitreje kakor mnoge njegove, v tovarni in političnih borbah že precej otopele tovariše, zato se je kmalu znašel pri manjšini na skrajni levici. Tam je bilo glasneje, vihraveje, a tudi topleje in je njegovim čutom in mislim mnogo bolj ugajalo, čeprav si je svoje vsakdanje življenje s tem precej zagrenil in se večini tovarišev hudo zameril. Toda Ahac je bil v novi skupini zadovoljen ter se mu je zdelo, da je tu našel odmev tistih tajnih misli, ki so ga v času, ko je bil vojščak, prečestokrat obhajale. Njegov življenjski neuspeh, njegovo pregnanstvo z zemlje ga je navdajalo z maščevalno silo proti vidnim in slutenim krivcem in ta sila ga je z vedno močnejše občuteno socialno krivico vred v novem življenju delala naravnost strastnega, nepomirljivega pristaša levega dela dobrijanskih fužinarjev.

Ves čas svojega bivanja v Dobrijah je ostal z Jamnico v tesnih zvezah. Več kot pol njegovega čustvenega življenja se je izživiljalo še v njej; tam je imel mater, sestro, znance, prijatelje. Tudi z bratom Permanom, s katerim nista govorila več kakor leto dni po tisti lepi nedelji, ko ga je ta tako surovo odbil, sta se pozneje sprijaznila in vsaj za silo govorila, čeprav mu Ahac na tihem še vedno ni mogel odpustiti njegovega ravnanja z dediščino. Dasi je tudi on črtil trgovca Lukača, ker je ta obogatel na račun njegovega brata, se vendar ni mogel ubraniti tudi nekega skrivnega čustva škodoželjnosti, da je brat imel smolo in da mu je šlo vse narobe.

Ko so bile razpisane občinske volitve, se je Ahac takoj spomnil svoje domače Jamnice. Najprej mu je

postalo silno žal, da ni ubogal matere, ki ga je tolikokrat vabila, naj se preseli k njej v Drajno, ker bi zdaj imel v Jamnici volivno pravico ter bi lahko naravnost posegel v volitve. Takoj pa se je odločil, da bo tudi kot nevolivec posegel vanje. K temu ga je gnala neka potreba, neka sla, vznemiriti Jamnico z opozicijsko listo ter se tako maščevati svoji rodni občini, ki ga je tako lahkosrčno izločila iz svoje srede.

Takoj so pričeli sklepati s tovariši o udeležbi pri volitvah v Jamnici. Stvar se ni zdela pretežka, ker je za udeležbo že bil na razpolago potreben stržen akcije. Ta stržen so bili delavci, ki so delali v tovarni in stanovali v Jamnici. Tu je bil Kovač in še nekaj drugih, ki bodo takoj dali potrebne podpise za vložitev liste.

Preden so utegnili pričeti s pripravami, je nekega dne Permanov Ahac dobil nepričakovan obisk. Na njegovo stanovanje je prišel Munkov Ladej. Ahac in Ladej sta se zadnji dve leti zelo redko in le po naključju srečavala, čeprav sta oba živela v eni in isti občini. Skraja se je Ahacu zdelo, ko da bi se Ladej nekaj kisal zaradi tega, ker ni držal besede in se pridružil Ladejevim političnim krogom, ki so pričeli vedno krčeviteje stikati za pristaši med samim delavstvom. To je bilo tudi res, na srečo pa Munkov sin zaradi neuspeha z lastno dediščino ni imel preveč časa in smisla za prehudo kujanje. Pozneje sta se včasih videla kakor dva človeka, ki sicer živita drug poleg drugega, a živita vsak svoje življenje. Vendar je imel Ladej za Ahacovo politično pripadnost vedno le zbadljiv nasmehek.

Ahac se nenadnemu obisku ni mogel dovolj načuditi, toda preden je utegnil uganiti njegov vzrok, je Ladej že sam prišel z njim na dan.

»V Jamnici bodo občinske volitve. Slišal sem, da ti nekaj vrtaš. Prišel sem ti povedat, da sem tudi jaz tukaj, ako potrebuješ moje pomoči...«

Ahac se je zdaj še bolj začudil, ker je pričakoval vse kaj drugega kakor pa to. Ladej se je doslej očitno rogal njegovemu političnemu prepričanju. V samih Dobrihah je bil celó eden najhujših nasprotnikov Ahacove struje. Ahac pa je takoj zvedel za pravi vzrok prijateljeve gorečnosti in navdušenosti.

»Tem zakrknjenim farškim kidejem* je treba pokazati. Zdaj je najboljša priložnost za to. Zadnji čas je, da se farovžem iztrga oblast. Saj bi Jamničani ne bili tako slabi, ako bi jih ta Virej ne imel v svojih krempljih. On je tudi največ kriv, da jaz nisem dobil Munkovega... Bal se je pač naprednega človeka v občino, takega, ki bi poleg tega imel še gospodarski vpliv. Njemu so seveda ljubši taki kideji, kakršen je ta Ardevov Tonač. Zato jim je zdaj treba posvetiti. Vsekako moramo napraviti opozicijsko listo...«

Ko je slišal, za kaj gre, sta Ahaca takoj prevzeli dve misli: prva je bilo takojšnje nezaupanje do ponudnika, druga pa, da je našel sodelavca, s katerim ga veže neka močna, nepolitična sila. Kot delavec in levičar ni imel mnogo zaupanja v ljudi Ladejeve vrste, toda tisti sorodni čut, ki ga je vezal nanj in ki ni bil drugega kakor zavest skupne usode in užaljenosti, je bil dokaj močan in Ahac je takoj začel sam pri sebi tehtati težino novega zaveznika. Uspeh tega tehtanja je bil sedaj še dvomljiv, ker si je moral priznati, da Ladej nima doma kakih

* Zaničevalna beseda za manjvredne, počasne, nakidane ljudi.

posebno vplivnih prijateljev, ki bi jih lahko privabil v tabor njegove liste. Kvečjemu bi bil to nadučitelj Jank.

»Mene se ni treba bati, Ahac,« je nadaljeval učitelj Ladej po kratkem molku. »Jaz ne računam na mandat ali na kake strankarske koristi ter vam bom popolnoma nesebično pomagal. Imam le en sam cilj, in ta je, da tem ljudem pošteno posvetimo...«

Ahacova skupina, ki je pripravljala listo v Jamnici, je z različnimi občutki vzela na znanje Ladejevo ponudbo. Nezaupanje do novega zaveznika iz takega tabora so imeli vsi; nekateri so glasno trdili, da jim tak pomočnik lahko več škoduje kakor koristi, ker je stranka, kateri pripada učitelj Munk, med ljudstvom osovražena in ker taka pomoč lahko marsikoga odbije. Na drugi strani pa so si bili edini, da bi jim mogel tak agitator v Jamnici tudi koristiti, posebno med kmeti. Naposled so na Ahacov predlog vendar sprejeli Ladejevo sodelovanje s pogojem, da se ne bo vmešaval v njihove stvari pri sestavi liste, pri izbiranju v poštrev prihajajočih kandidatov in v podobnih stvareh.

Čas volitev se je naglo bližal in treba je bilo sestaviti listo; zanj je bilo treba vsega skupaj štiri in dvajset podpisnikov, in sicer dvanajst kandidatov in dvanajst namestnikov. Sklenili so, da bo nosilec liste bajtar Kovač iz Dražne. Kovač sicer ni pripadal levičarjem — bil je na desnici delavskega gibanja — toda za Jamnico to sedaj ni prihajalo kdo ve kaj v poštrev. Ta sklep je potrdil sum večinske stranke, da se ne sme preveč zanesti na delavsko razcepljenost, kadar gre za stvari, kakor je vdor v tako nasprotno trdnjavo, kakršna je bila Jamnica.

Toda že pri nosilcu liste so se takoj pokazale težave: Kovač za nič na svetu ni hotel podpisati liste.

»Kaj bom jaz, ki sem že prestar za take reči? Delovanja v občini sem že do grla sit in se nočem več mešati v občinske zadeve. Izberite si kakega drugega. Volit bom že šel, toda na listo ne grem...«

Delavskemu volivnemu odboru se je zdelo, da ima Kovač še druge in tehtnejše pomisleke zoper nosilstvo liste. V prvi vrsti so sumili, in to čisto upravičeno, da Kovač kot desničar nima zaupanja do tovarišev levičarjev in da jih misli pustiti na cedilu. Nemara je njegovega zadržanja bil kriv tudi obzir na večino v soseski in kdo ve kaj še vse.

Ahac, njegovi tovariši in učitelj Ladej so se kmalu prepričali, da prvotni veliki optimizem, ki so ga vsi skupaj gojili, nikakor ni bil upravičen, kajti kmalu so zadeli na nove težkoče. Kot drugega podpisnika je bilo treba dobiti na listo kakega kmeta, ki bi še druge pritegnil za seboj. Tu pa je nastal še večji križ kakor z nosilcem liste.

Ahac, ki je mnogo dal na svoja stara znanstva in prijateljstva, se je nekega dne lotil dobrega mladostnega prijatelja, mladega Bunka, katerega je nekega dne srečal v gostilni v Dobrijah in ga začel pridobivati za opozicijsko listo. Toda ta je pričel rohniti nanj:

»Kaj? Ali misliš, da sem že popolnoma znorel? Da bi šel z vami — s prekucuhi...? Še na pamet mi ne pride! Mi bomo že sami napravili našo listo, takšno, ki bo ustrezala našim interesom... Ahac, kaj pa se ti prav za prav mešaš v jamniške zadeve? Saj še volivne pravice nimaš pri nas. Ti si Dobrijan, pusti nas pri miru...«

Ahac sicer že spočetka ni imel velikega upanja na uspeh pri mladem Bunku, ali da ga bo njegov nekdanji znanec odbil tako odločno in surovo, in s tako politično

jasnostjo, tega si pa le ni predstavljal. Neuspeh ga je močno zbolel.

Tedaj je Munkov Ladej vzel na piko kot drugega kandidata kmeta Obada iz Sončnega kraja. Čulo se je, da je Obad zelo rezko odklonil kandidaturo na listi večinske stranke. Ladej sicer nikoli ni maral Obada, ker ga je imel za starega avstrijakanta, vendar bi bil za njegove namene zdaj kot nalašč, ker je bil ugleden in prebrisan kmet in je bil v marsičem blizu njegovih idej.

Toda tudi Obad je odločno odbil, ko je čul, za kaj gre:

»Ne — ne, podpišem pa ne — na taki listi. Bi se mi krave smejale. Jaz sem sicer proti prvi listi, ker sem naprednjak, toda kako naj se kot kmet podpišem na listi, za katero agitirajo Dovganoč, Coflov Peter in celo Prežvek, ta lenuh. Najbrž se bodo vsi ti tudi podpisali na njej. Interesi takih ljudi in naši kmečki se pač ne ujemajo. Iz te moke ne bo kruha...«

»Tudi kot nosilec liste ne...?«

»Tudi kot nosilec liste ne...!«

Z raznimi izgovori je podpis zavrnilo še nekaj drugih kmetov.

»Listo podpisati...? Ne, tega pa ne morem storiti. Ali naj se sosedom kar v zóbe dajem...? Le napravite listo, ker je potrebna, da ne bodo vedno eni in isti smrdeli na občini. Volit vas bom tudi šel, toda podpisati se ne morem...«

Nekateri pa so odbijali s hudovanjem:

»Vraga, pravite, da je vaša lista delavska in kmečka. Zakaj pa se potem oni Munkov učitelj tako poganja zanjo...?«

Drugi pa so spet godrnjali:

»Vi že, vi — ko bi le onih Dovganočev ne bilo zraven.«

Ahac, Ladej in tovariši so kmalu spoznali, da pri politični opredelitvi prijateljstvo, staro poznanstvo in podobne reči nimajo kdo ve kakšnega pomena; Ladej je spoznal tudi še to, da Jamničani nazadnje le niso taki kideji, kakor je on mislil.

Ker je bila vložitev liste že pred durni, odbor ni mogel drugače, kakor obrniti se do tistega, o katerem niso dvomili, da bi jih pustil na cedilu, čeprav ni bil privlačen za volivce. Ahac se je napotil k svojemu bratu Permanu. Z njim je zadnje čase šlo zelo navzdol, ker se je vedno bolj zapijal in vedno bolj zanemarjal gospodarstvo, toda bil je vendarle kmet, ki je plačeval davke kakor drugi. Z njim je šlo mnogo laže, kakor si je brat predstavljal:

»Podpisal bom samo zato, da bom one malo razkačil. Saj so tako vsi proti meni in že komaj čakajo, da me bo vrag vzel. Naj vedo, kdo sem jaz! Za vse drugo, za tisto vašo politiko mi je pa toliko kakor za lanski sneg.«

Tako je delavsko-kmečka lista dobila podpis, ki jih je tako dolgo zadrževal, da niso mogli pobrati še drugih. S temi je šlo laže, čeprav tudi ne brez težav. Nekateri prosti ljudje so se bali podpisati, ker se niso hoteli izpostavljati sitnostim in preganjanju svojih gospodarjev, delodajalcev, boječ se za stanovanje, za delo... Drugi so se morali spet ozirati na žene, ki so bile preveč pod vplivom farovža. Stvari so se razvijale tako, da so naposled listo res morali podpisati še Dovganoč, Coflov Peter in nekaj podobnih siromakov ter tveganih ljudi, katerim je soseska¹ poleg siromaštva lahko očitala še druge stvari, ako so hoteli listo vložiti še o pravem času.

In ko je bila lista naposled vložena, so se njeni organizatorji globoko oddahnili. Bili so prepričani, da bodo pri volitvah bolje odrezali, kakor pri pobiranju podpisov. Obenem pa so se prepričali še o marsičem drugem: prepričali so se predvsem o tem, da je na tem svetu človek lahko tudi pijanec, prešuštnik in najgrši pohujševalec, ako se pri tem lahko skrije v kak še tako prozoren plašč družabnega položaja, ugleda, veljave, bogatije ali strahovanja soljudi. Siromaki, ki takega plašča nimajo, postanejo preveč očitni grešniki, ob katere se spotikajo celo siromaki.

Tudi jamniški večinski, ali kakor se je zdaj imenovala, kmečki stranki se pri nabiranju kandidatov in podpisov za volivno listo ni godilo veliko bolje kakor njihovim nasprotnikom, dasiravno so njene težave bile popolnoma drugačne. Tej stranki kandidatov in podpisnikov res ni primanjkovalo, čeprav se je tudi njej pripetilo, da je ta ali oni, ki so ga imeli za trdnega pripadnika, podpis odbil, toda težave so bile prav zaradi prevelike izbire kandidatov.

Seveda so te težave nastale predvsem zaradi nasprotne stranke. Ko bi ne bilo teh prekucuhov, bi se ne bilo treba ozirati na vse mogoče ovire in lastnosti pristašev. Voditelji kmečke stranke so se nasprotnikov bolj bali, kakor pa je to bilo treba. Imeli so pač nemirno vest sredi same nestalnosti, v kateri so živeli.

Stari Munk liste ni mogel več podpisati, ker je postal preužitkar. To še ni bila taka stvar, ker sta na njegovo mesto lahko stopila mlada gospodarja na Munkovini in na Bunkovini. Tudi Ardev, Pernjak in Mudaf se niso podpisali, trdeč, da so občine že čez glavo siti. Župana

Stražnika, ki se je med vojno mnogim občanom zameril, stranka sama ni hotela več kandidirati, prav tako tudi starega sitneža Kupljena ne. Največje težave pa so nastale pri izbiri nosilca liste, kar je bilo toliko, kakor skoraj že vnaprej določiti bodočega župana. Samo za izbiro primerne prvega moža so imeli že celo vrsto sestankov, a dosihmal še vedno brez uspeha.

Stvar pa seveda tudi ni bila tako preprosta. Veleposestnik Dvornik, ki je s pomočjo župnika Vireja prav za prav veljal za voditelja stranke in je tako rekoč vodil vse priprave za volitve, bi bil po svoji neoporečnosti in sposobnosti gotovo najpripravnejši mož za nosilca liste. Toda imel je le eno veliko napako in ta je bila, da je bil — veleposestnik. Daljnovidni župnik Virej se je najodločneje uprl njegovi kandidaturi na prvem mestu:

»Dvornik ni primeren za nosilca liste. Za župana ga lahko potem izvolite, toda zdaj naj bo na drugem ali tretjem mestu. Pomislite: veleposestnik nosilec kmečke liste, medtem ko se nasprotniki lahko bahajo z bajtarjem in delavcem. Ne pozabimo, v kako razburkanih časih živimo. Dandanes noben volivec ni zanesljiv in na take stvari prežijo tudi naši pristaši. Sami veste, koliko volivcev je med prostimi ljudmi. Izberimo koga drugega:«

Kakor pri opoziciji, je bilo tudi pri kmečki stranki lažje reči: izberimo koga drugega, kakor pa to storiti. Nekateri so mislili na Lukača, ki se jim je zadnja leta začel vztrajno približevati; ta bi res imel najbolj pisan čas za županske stvari, toda ker je bil lesni trgovec, še misliti niso smeli nanj, da si ne bi odgnali kar polovice kmetov. Mlada Munk in Bunk sta bila še premlada za to, kmet Tumpež, ki bi šicer prišel v poštev, pa ga je polomil s tistim svojim hlapcem Foltanom, ki še vedno

ni umrl, čeprav je že več ko dve leti jedel občinski kruh.

Po zopetnem dolgem preudarjanju se je nekdo domislil posestnika Rudafa iz same vasi Jamnice. Vsem posvetovalcem se je zdelo naravnost čudno, zakaj se zdaj še nihče ni spomnil nanj, saj je bil kakor nalašč mož za to in je povrh bil še pred nosom. Rudaf je imel vse vrline za tako mesto: bil je trden, dasiravno ne posebno bogat kmet, živel je, kakor se je spodobilo, svoje krščanske dolžnosti je v redu opravljal, skratka: ni mu bilo kaj očitati. Razen tega je bil tudi zvest njihov pristaj, čeprav ni nikdar silil v ospredje, kar pa je bilo za njegovo sedanjo vlogo kakor nalašč.

In nekega ne preveč vedrega novembrskega dne so se k Rudafu napotili trije možje: Dvornik, Černjak in mladi Munk. Ko bi bili možje količkaj slutili, kaj jih tam čaka, bi se bili za nosilcem liste rajši odpravili na konec sveta.

Rudafova hiša je stala za cesto kraj vasi. Prostorno dvorišče sta od ene strani zakrivala hiša in gospodarsko poslopje, z druge strani pa ga je obdajalo polje in sadovnjaki. Ko so možje prikorakali na dvorišče počasnih in skoraj prazniških korakov, jih je zajel tisti zimski mir, ki vlada po kmečkih dvoriščih, kjer je vsako delo lepó in o pravem času opravljeno. Dvorišče je bilo lepo pometeno in očiščeno tudi tistega snega, ki je pred nekaj dnevi za spoznanje pobelil jamniško kadunjo. Drvarnica in steljnica sta bili kar nabiti za dolgo prezimovanje. Pred hišo se je mirno sprehajalo nekaj kur, ki se za prihajajoče niso prav nič zmenile; tudi psu se ni zdelo vredno zalajati in je le glavo pomolil iz svoje luknje pod mostom, ki je držal na skedenj. Od tiste strani,

s katere je dvorišče obdajal kos polja, je gledala vanj široka zimska prostranost s praznimi, belimi polji, z robom gozda za njimi in s pobočji že nevarno izsekanih dražinskih reber.

Skoraj hkrati z njimi je z druge strani stopila na dvorišče beračica Ajta v svoji navadni obleki, katero je nosila tudi o kresu. Ne da bi se bila zmenila za može, se je tudi ona radovedno ozirala po praznem dvorišču, čudeč se, kje neki so domačini.

»Hudič, smolo bomo imeli,« je dejal Černjak in grdo pogledal proti Ajti. »Najbolje bi bilo, da se vrnemo...«

Delegacija je mislila kreniti že v hišo, ko je mladi Munk zapazil Rudafico na odkritem hodniku, ki se je vlekel okrog gospodarskega poslopja. Munk je hotel kmetico pravkar pozdraviti, ko se je ta obrnila proti njim in jim začela mahati, naj bodo tiho. Vse obnašanje Rudafice je bilo tako proseče in hlastno, da so možje z Ajto vred kar onemeli na dvorišču. Med dajanjem čudnih znamenj je Rudafica kdaj pa kdaj pokukala skozi planke v parno, kot bi tam kaj zanimivega opazovala. Potem se je spet obrnila na dvorišče in pričela mahati tamkaj stoječim, naj pridejo bliže. Ker se na dvorišču nihče ni premaknil, je Rudafica z veliko vztrajnostjo še dalje mahala in vabila k sebi. Pri tem pa ni pozabila z eno roko kazati na usta, naj bodo tam doli tiho.

»Kaj neki ima Rudafica...?« so si mislili možje, začudeni nad njeno tajinstvenostjo, toda ubogali je še niso. Tedaj je Ajta, ki je dotlej kakor štor stala na dvorišču, pričela korakati proti hodniku s svojim navadnim, enakomernim korakom, ki ga ni pospešila niti potem, ko je kmetica očividno nestrpno začela hitreje mahati, češ da naj pohiti, ako hoče sploh še kaj videti.

Zdaj tudi delegacija ni več strpela ter se je napotila čez dvorišče proti mostu, ki je vodil do hodnika. Gospodinja, ki je bila kakor zamaknjena, jih z eno roko ni nehala vabiti k sebi, z drugo pa je še vedno dajala znamenja, naj stopajo previdno, neslišno. Vse njeno obnašanje je bilo tako zagonetno, da se je vdala celo Ajta in se popolnoma neslišno približevala kmetici, čeprav je imela težke cokle na nogah.

Ko se je Ajta pritipala do Rudafice, se ji je ta neslišno umaknila, da je mogla beračica pokukati skozi planke. Kaj je starka tam videla, je bilo z njenega obraza silno težko razbrati. Starkin obraz se namreč tudi potem ni čisto nič spremenil, ko se je odmaknil od špranje v plankah. Ajta se je počasi obrnila od kmetice in z enakimi koraki, s kakršnimi je prišla, tudi odšla na dvorišče. Ko je bila spet na trdnih tleh matere zemlje, se je vendarle zdelo, kakor da bi pospešila korake in jo z nenavadno naglico, katere pri njej še nihče ni opazil, ucvrla na cesto...

Za Ajto je stopil k špranji Černjak, ki je bil najradovednejši izmed delegacije. On se je nekoliko dalje pomudil pri špranji kakor Ajta in, ko se je naposled umaknil od nje, je bil njegov obraz pokrit s čudnim sijajem, ki ni bil podoben ne smehu angela ne režanju peklenščka. Komaj pa je napravil prostor svojemu nasledniku, je tudi že planil s hodnika, a s tako neslišno prožnostjo, kakršne bi človek njegovim zgaranim udom nikoli ne bil mogel prisoditi. Z dvorišča je izginil še hitreje kakor malo prej Ajta...

Za Černjakom je pokukal skozi špranjo Dvornik, toda umaknil se je od plank prav tako hitro, kakor se je bil prej prislonil. Njegov obraz je bil ves prepaden;

bil je podoben človeku, ki je nenadoma dobil smrtni sunek v srcé. Okrog njega se je vse zazibalo; da bi se ne sesedel, se je mož z obema rokama zgrabil za rob hodnika. Toda slabost ga je takoj zopet minila, nakar se je v dveh, treh skokih pognal s hodnika na dvorišče in jo hlastno odkuril na cesto...

Zadnji je prišel na vrsto mladi Munk. Njega je radovednost že kar zvijala in početje njegovih prednikov mu je bilo vse prepočasno. Naglo je pritisnil oko na ozko špranjo v plankah, skozi katero se je pa dobro videla v s senom in slamo natlačena parna, po kateri je zimska luč metala svoje bledikaste pramene skozi okroglo odprtino v nasprotni steni. Kaj je zagledal tam...? Nič drugega kakor to, kar je najprej odkrila Rudafica, potem videla Ajta, nato Černjak, nato pa Dvornik: Rudaf se je z deklo Ančko valjal po kupu slame...

Na mladega Munka je nenavadna prikazen delovala popolnoma drugače kakor na njegove predhodnike. To ni bilo nič čudnega, ker je bil še premlad, da bi se mogel zavedati vseh posledic takega dejanja. Najprej mu je skoraj ušel iz ust poreden smeh, ki pa ga je še pravočasno požrl. Potem se je naglo zasukal in jo, kar so ga noge nesle, pobral na cesto, od tam pa tja, kamor sta se bila zatekla že njegova tovariša — čez potok in na drugi konec vasi v samotno Lukačevo krčmo...

Rudafica je med tem sicer le nekaj kratkih minut trajajočim dogodkom ves čas nepremično in tiho stala na hodniku; njen vedno bleđi, a lepi obraz zrele ženske je razodevalo čuden, slasten mir in čudno, nepojmljivo notranjo samozadovoljnost. Vsej Jamnici se je pozneje zdelo čudno, kako je mogla ta vročekrvna,

stroga in oblastna žena tako dolgo ostati hladnokrvna spričo tega izdajstva in ponižanja.

Kmetica si je že dolgo vlekla na uho, da z njenim možem in z domačo deklo Ančko nekaj ne more biti v redu. Medtem ko je na vse strani podesetorila svojo opreznost, se je na drugi strani znala spremeniti v najravnodušnejše in najzaupljivejše bitje na svetu. V taki pripravljenosti je tedne in tedne kot divja zver čakala na tisti trenutek, ko bo lahko kriknila v svet bolečino ogoljufanega srca. In ta trenutek je naposled prišel. Ta dan je vedela, da bosta gospodar in dekla pripravljala rezanico za živino, zato se je pod pretvezo, da gre v Dobrije, odstranila iz hiše. Rudaf in Ančka sta bila brez skrbi. Toda Rudafica se je neopaženo vrnila domov ter se ravno o pravem času priplazila k parni, kjer ju je zalotila...

Mladi Munk se je še komaj dobro ognil na cesto, ko se je z Rudafico zgodila čudna sprememba. Njen prejšnji hladni, vzvišeni mir ji je mahoma zginil z obraza, vanj pa je planila strašna togota zveri, ki je dotlej v zasedi čakala na svoj plen. V njene tople, skoraj vdane oči je zdajci šinil strupen ogenj. Telo se ji je napelo in kakor divja mačka se je zagnala v vrata, jih z enim samim reskom odrinila ter z nečloveškim krikom planila v parno nad osupla ljubimca. Z enim samim skokom je bila pri paru; preden sta se onadva prav zavedela, je mož že dobil dva udarca s preklo v tilnik, da se mu je izza ušesa pocedila kri. Koj nato je mož že pridirjal ven in stekel nekam za hleve. Iz parne pa se je med vpitje Rudafice mešalo prestrašeno napomaganje zalotene dekle, ki pa ga je krik kmetice takoj zadušil.

Kmetica se je vrgla na deklo kakor blazna. Vsa bo-

lečina, ki jo je doslej zadrževala v svoji duši, je zdaj planila iz nje. Toda nekaj Rudafici ni dalo, da bi s svojo nasprotnico obračunavala med štirimi stenami, temveč jo je gnalo, da obračuna z njo na prostem, pred očmi cele vasi. Z eno roko jo je zgrabila za krila, z drugo pa za lasé in jo tako odvedla ven na most, kjer se je z nečloveškim krikom spet vrgla nanjo in jo pričela obdelovati z rokami in nogami.

»Ha-a-aaa... vlačuga, kurba, prasica, psica... Ti hočeš žreti moje meso...? Kuzla, jaz ti bom že pokazala, kaj se to pravi! Kje imaš svojo sramoto, da ti jo iztrgam... Ho-o-ooo...!«

Dekla se je otepala, kar se je mogla, toda ves njen trud, da bi se osvobodila nasprotnice, je bil zaman. Njeno vpitje je v primeri z divjim hropenjem Rudafice bilo podobno slabotnemu čivkanju. Z velikim naporom si je dekla poskušala zakriti tudi gole noge, toda Rudafica jih je vedno znova odkrivala, trgajoč ji krila s telesa, ko da bi ji bilo v posebno tolažbo, gledati in svetu razkazovati nagoto svoje nasprotnice ter z golimi nohti grebsti po njej.

»Ho-o-ooo... prasica, svetnica... Jaz ti bom pokazala nositi Marijo. Fej te bodi...« je tulila Rudafica kakor obsedena.

Že na prvo vptije so prihiteli k hiši prvi vaški radovedneži, misleč, da se je pri Rudafu zgodila kaka nesreča. Prizor pred skednjem pa jih je takoj poučil, za kaj gre. S sito radovednostjo so opazovali obračunavanje med ženo in priležnico. Ker vpitja ni hotelo biti konec, so prihajali vedno novi radovedneži, ki so od daleč zasedli vse dohode na Rudafovo dvorišče. Le Ajte, Dvornika, Černjaka in mladega Munka ni bilo več na spregled...

Ob prisotnosti gledalcev je bila razjarjenost Rudafice vedno hujša in vedno brezobzirnejše so njene noge in roke mesile po dekli. Polotil se je je pravi spolni bes; še z večjo vnemo kakor doslej je razkrivala deklino telo, da so njene gole noge bleščale tja do strmečih gledalcev. Zraven je vpila s sladkosnedim glasom zavržene, izdane žene:

»Ljudje božji, pogledjte no sem! Ali je njena sramota boljša od moje...? Pri moji duši da ni... Fej te bodi, taka zelenoba...«

Potem je znova pričela vlačiti deklo po tleh. Ljudje so se pričeli že glasno muzati. Naposled se je dekli le posrečilo, da se je izmuznila iz Rudafičinih pesti, se pobrala in glasno kričeč vsa kuštrava in razgaljena pobegnila nekam na vas.

Kmetica pa še ni nehala besneti; prsti in nohti so jo še vedno skeleli od mesa njene pobegle nasprotnice in, ker se niso mogli več ohladiti v njeni vroči krvi, se je spomnila njenih oblek, ki so bile shranjene v veži. Takoj se je zakadila v vežo in, čeprav je deklina skrinja bila zaklenjena, je zadostoval en sam pritisk njenega telesa in pokrov je kakor pero odletel kvišku. Njene skeleče roke so se takoj z nepopisno naslado zagreble v skrinjo; prihodnji hip je vsa njena vsebina že zletela v velikem loku čez hišni prag na dvorišče. Rudafica pa se ni zadovoljila le s tem, da je zmetala iz hiše vse deklino skromne obleke in druge stvari, njena ženska užaljenost je hlepela še po nadaljnjem uničevanju nasprotnice. Iz veže se je zagnala nad stvari, ki so ležale raztresene pred hišo, ter jih tam še dalje razmetavala in teptala v tla. Pri tem so se ji na ustnicah prvič pojavile belkaste pene.

Naenkrat je zagledala pred seboj na tleh pomandrano belo obleko, ki jo je dekla Ančka nosila pri procesijah kot nosilka Marije. Z obema rokama je dvignila v zrak pomandrane bele cunje in jih z veliko naslado začela razkazovati radovednežem, ki so se medtem pričeli umikati že na cesto:

»Poglejte svetnico, našo svetnico, našo psico... Fejte bodi...!«

In kot bi obleka v njenih rokah pričela smrdeti, jo je v visokem loku zagnala pred noge odmikajočih se radovednežev.

Ko je bilo vse, kar je smrdelo po dekli, že razmetano, pohojeno in uničeno in ko se je zdelo, da se je Rudafica že popolnoma izčrpala in da je že na koncu svojih moči, se je z njo znova zgodila nenadna sprememba. To je bila že tretja sprememba njenega bitja v času ene same kratke četrt ure. Medtem ko je bila Rudafica pri odkritju moške nezvestobe mirna in je skoraj samozadovoljno opazovala svojo nesrečo ter se je nato spremenila v besnečo uničevalko posteljne nasprotnice, se je zdaj, ko je bilo njeno spolno sovraštvo že izčrpano, mahoma izprevrgla v obupano, izdano in nesrečno ženo in mater. Medtem ko se v svoji drugi podobi niti z besedo ni spomnila nezvestega moža in je njena bit klela in teptala le njegovo priležnico, je v svoji tretji spremembi začela objokavati in tožiti tudi svojega moža. In ko je še malo prej bila vsa strašna, visoko vzravnana, napadajoča žena, se je zdaj skrčila v gubo velike, uničene nesrečnice. Z obema rokama si je zakrila obraz in iz prsi se ji je izvil presunljiv, jokajoč glas, ki v ničemer ni bil podoben prejšnjemu:

»Joj meni, nesrečnici, kaj sem dočakala...? Kaj sem

storila, ti moj mož, da si mi to naredil...? Vse je proč, proč in ni mi več živeti. O jej, o jej...«

Tisti radovedneži, ki so do kraja vzdržali, so se pri tretji spremembi Rudafice pričeli dolgočasiti; bojevita, napadajoča žena jih je zanimala, a jokajočih, nesrečnih žen niso bili ževčni* gledati. Medtem ko so bili prej vsi brez izjeme na njeni strani ter odobravali njeno početje, so se zdaj nekaferi pričeli očitno zmrdovati in začulo se je polglasno mrmranje:

»Kateri gospodar pa še ni imel svoje dekle...?«

Nato so se še bolj umaknili od nesrečne žene.

Toda tudi Rudafici je prazno dvorišče postalo pretesno in gnana od nekega čudnega strahu pred osamljenostjo, je tudi ona planila na cesto, kjer je začela še obupneje jokati. Njeno ranjeno srce je zahtevalo prostora, zraka, tolažbe in sočutja. Bilo ji je v velikansko zadoščenje, ako je s svojo žalostjo mogla spraviti na nóge čim več ljudi. Zato je to, kar se je ravnokar zgodilo, z nepopisno žalostnim vekom oznanjala dalje po vasi.

»Joj, meni nesrečnici...! Moji otroci, moji otroci...! Poslušajte, ljudje božji! Ali sem si to zaslužila...?«

Vsa razmršena in kuštrava, kakor kaka velika sporkornica, je hodila po vasi. Najprej je izkričala svojo usodo v vežo Apatove hiše, od tam se je odpravila k Žerjavu, s katerimi so bili v sorodstvu, od Žerjava je letela k Honečniku, nazadnje pa se je vsa izčrpana in uničena napotila proti farovžu...

Dva dni pred volitvami je dninar in postopač Prežvek, kandidat na listi delavcev in kmetov, stopil v Lukačevo krčmo. Prišel je prav za prav vedrit, ker je bilo zunaj

* Radovedni.

zelo slabo vreme. Pred nekaj dnevi je namreč nastopilo južje, zemlja je postala tala in cesta, ki je vodila v Jamnico, je bila spet neznosna. Povsod se je vdiralo do kolen, a da bi bila žlobudra še večja, je že od jutra padal mrzel, neprijeten dež. Prežvek je brez kakega posebnega namena stopil v krčmo, kajti denarja tako ni imel. Navzlic slabemu, mrzlotnemu vremenu je bil oblečen zelo slabo; kratek jopič mu skoraj ni mogel pokriti dolgega hrbta, na nogah pa je kljub žlobudri nosil navadne cokle. Ko se je na hišnem pragu najprej znebil največjega blata na obuvalu, je odprl vrata v gostilniško sobo in, ne da bi se dobro ozrl po gostih, važno dejal:

»Veliko rajši nosim cokle kakor pa kako drugo obuvalo. Noga je v coklah veliko prestejša in gibčnejša in človek mnogo laže hodi v njih kakor pa na primer v škornjih, ki te stiskajo kot kleščar.«

Tako je govoril Prežvek, kadar ni imel drugega nataktniti na noge kakor cokle. Kadar pa je sredi leta bil oblečen v kožuh in obut v močne, svetle škornje, je samozadovoljno potrkaval s petami po tleh in govoril:

»Veliko rajši nosim škornje. Noga je v taki obuči bolj na suhem in se veliko bolje počuti...«

V sobi sta bila le dva gosta — že nakajeni graščak Ložekar, ki je bil že dva dni zdoma, in mladi Bunk, ki je šele prišel pit. Ker sta se silno dolgočasila, posebno pa Ložekar, ki je že dva dni zastonj oprézoval za župnikom Virejem — ta se je zaradi volitev zadnji čas gostiln ogibal — sta takoj planila nad novega gosta.

»Hej, kandidat, pojdi no pit!« ga je klical k sebi Ložekar. »Boš pa kaj povedal, kako gre agitacija.«

In kar bi se sicer nikoli ne bilo pripetilo, se je zgodilo zdaj: pivca sta Prežveku napijala iz svojih steklenic.

Prežvek je moral prisesti in piti. Kmalu potem je na Ložekarjevo zahtevo moral krčmar prinesiti novemu gostu posebno mero, kar je bilo tembolj čudno, ker Ložekar nikdar nikomur ni dajal za pijačo. Dninar je bil vedno v nekaki zadregi in tudi zdaj ga je veljalo precej truda, preden se je privadil nove družbe. Kmalu sta ga pivca zopet začela zbadati z volitvami.

»Še pred tednom dni sem mislil nate, da bi mi prišel in nasekal steljo za zimo, zdaj pa, ko si stopil k tisti stranki, te več ne maram,« mu je skoraj strupeno očital Bunk.

»Vidiš, Prežvek, ti si lahko kandidat, jaz pa ne morem biti, čeprav sem prvi davkoplačevalec v občini,« mu je oponesel Ložekar, ki je bil v opoziciji proti vsem strankam.

Prežvek se je držal kakor lipov bog; o politiki sploh ni rad govoril, s tema dvema, ki sta pripadala tako rekoč njegovim delodajalcem, pa se o tem ni imel kaj pomeniti. Le tedaj, ko sta postajala že preveč nadležna, jima je kratko odgovarjal:

»Dva dni še počakajte, pa boste videli...«

»Kaj bomo videli?« sta silila vanj pivca. Ker sta postala prevsiljiva, jima je Prežvek zabrusil čez mizo:

»Zakaj bi enkrat tudi siromaki ne smeli imeti svoje stranke?«

Prežvek je bil preprost siromak, ki ga je socialna krivica že v mladih letih vrgla na tisto pot, po kateri se je sedaj klatil. Malo se je preživljal z delom, malo pa s postopanjem. Soseska ga ni marala, ker ga je imela za delomrzneža in neodkritega človeka, nekaj pa tudi zaradi tega, ker je v njem videla bodočega občinskega reveža. Ljudje so sodili, da mu je vseeno, ali je bel ali

črn kruh. Svoje življenje je Prežvek pred ljudmi zagovarjal s tem, da je na svetu mnogo ljudi, ki tudi nič ali še manj delajo kakor on, pa vendarle dobro in udobno živijo.

Čeprav Prežvek ni bil bojevit človek, ampak je spadal med neodporneže, se je opozicijski listi vendarle pridružil iz gole solidarnosti ter z najboljšimi in čistimi nameni. Kaj več o politiki ni razumel in tudi ni želel razumeti. Tudi ni imel do ljudi, ki so ga pridobili, večjega spoštovanja kakor do pristašev nasprotne stranke, kajti do njega so se skoraj vsi enako oblastno in prezirljivo vedli, pa naj je bil to siromak Dovganoč ali bogataš Munk. Vendar mu je neznansko ugajalo, da volitve ne bodo potekle brez njega.

Ložekar, ki je stal nad obema strankama, je kazal čudno slast, da bi oba strankarja, Bunka in Prežveka, spravil v lase, zato je skrbel, da je imel Prežvek vedno kaj piti. Bunk si je v svoji zagrizenosti hotel nasprotnika dobro privoščiti. Toda Prežvek je vsak njegov napad odbil s skomizganjem ram in z ravnodušno izjavo:

»Dva dni še počakajmo, pa boste videli...«

Tedaj ga je Bunk vprašal s premetenim glasom:

»Ali nisi ti že vbogajme sprejemal, Prežvek...?«

»Kdaj...?« se je začel hudovati Prežvek.

»Pred dvema letoma je moj oče obdaroval občinske reveže in ti si bil tudi zraven. Veš, da taki, ki so bili že deležni občinskih dobrot, nimajo volivne pravice...«

Prežvek je zardel kakor mlada devica ob kvantah, potem pa je skušal vzrojit:

»Saj ni res, tvoj oče mi je sam dal kruh!«

Vendar se je možu poznalo, kako mu je neprijetno. Ložekar, ki je prècej zavohal, da Bunk nekam meri, ju

je pričel navidezno miriti, toda glas je imel tak, da bi ju lahko še huje razvnel:

»Molčita in pijta. Tri dni pa oleja ni...«

Nato so spet pili. Kdaj pa kdaj je Prežvek imel mir, potem pa sta se sita posestnika, ki sta ne ve se kako prišla do lepih premoženj in sta jih lahko brezskrbno zapravljala, spet začela kavsati. Večkrat je prisedel še krčmar Lukač, ki jima je pomagal. Prežveku je nekaj dopovedovalo, naj vstane in odide ter se jima tako ogne, toda neprijeten občutek pred slabim, mrzlim vremenom mu ni dal zapustiti tople sobe in polne mize. Ko je nastala noč, je bil kandidat opozicijske liste že čisto mehak od zaužite pijače, saj jo je ves čas vlival v prazen želodec, medtem ko sta Ložekar in Bunk pila na dobro podlago. Kmeta sta ga opijala dalje, čuteč pri tem veliko škodoželjnost, kot bi s tem opijala vso delavsko kmečko listo.

Že pozno zvečer je Ložekar naenkrat vprašal Prežveka:

»Kako si pa ti sploh podpisal listo, ko pa ne znaš pisati...?«

»Saj nisem sam podpisal. Pernjak je podpisal zame.« se je v zadregi branil Prežvek.

»Ti si se pa podkrižal, kaj?« ga je kakor brez namena pobaral Bunk.

»Tudi podkrižal se nisem. Zakaj naj bi se podkrižal?« je odgovarjal že popolnoma pijani in vrtoglavi siromak.

»Ha-ha-ha...!« se je glasno zakrohotal Bunk, poln strankarskega veselja.

»Ha-ha-ha...!« se je za njim zakrohotal Ložekar, poln stanovskega veselja.

Potem so še dalje pili, a Prežvek je imel zaradi vo-

litev mir. Bilo je menda že blizu polnoči, ko je krčmar hotel hišo zapreti. Lukač se je obrnil k Prežveku:

»Kam boš pa hodil ob takem vremenu? Lahko prenočiš pri meni.«

Lukač ni imel navade, da bi ponoči obavljal siromake pri sebi. Toda Bunk ga je takoj prestrigel z besedo:

»Ne, Prežvek pojde z menoj. Pri meni je topel hlev in tudi v sobi lahko leži, če ni drugače. Steljo bo pa le sekal pri meni...«

In res je Bunk vzel Prežveka s seboj na dom. Bog ve kaj se je ta večer zgodilo z Bunkom. Ko sta prikolovratila domov, kmet ni gnal siromaka takoj spat, ampak ga je posadil še za mizo, gospodinja mu je morala skuhati klobaso, sam pa mu je postregel še z vrčem mošta. Šele potem mu je prinesel v hišo otep slame in mu postlal pri topli peči, kamor se je pijani Prežvek zvrnil, ne da bi se mu sanjalo, kaj pomeni vsa ta velika skrb sicer dovolj neprijaznega in zgubečega gospodarja...

Ko so v nedeljo zjutraj prišli prvi volivci na občino, so namesto volivnih skrinjic našli na občinskih vratih nabit odlok okrajnega glavarstva, da občinskih volitev ne bo, ker je delavsko-kmečka lista zaradi krivičnih podpisov razveljavljena in je edina, pravilno vložena lista sama od sebe izvoljena...

Drugo poglavje

Moškoplet je tisto noč spal na Permanovi parni. Perman že od nekdaj ni maral beračev, zdaj pa, ko je pri hiši šlo vse narobe in je bil že sam sebi na potu, jih je še teže prenašal. Moškoplet je vse to vedel, a je nalašč ostal čez noč pri hiši, čeprav bi pred temò še lahko šel h kakemu sosеду. Spal je zelo dobro, toda prihodnje jutro ga je navsezgodaj zbudilo brušenje kose tik pod parno. Nevoljen si je pričel mencati oči in godrnjati tako glasno, da ga je človek, ki je kosil, lahko slišal:

»Sama sveta nedelja, pa ti kosijo pri nogah in pri glavi. Kako more pri taki hiši biti blagoslov...«

Navzlic svojemu bogotajstvu je Moškoplet ob nedeljah in praznikih vendar hotel imeti svoj mir, razen tega pa še kaj boljšega v skledi. Ker vsega tega pri Permanu ni bilo in tudi ni bilo pričakovati, je vstal, si očedil z obleke poslednjo ruso mrve, nato pa odšel h koritu, kjer se je umil. Medtem je prišla izza hleva stara Permanca z jerbasom mlade trave za svinje; ta je namreč že tako zgodaj kosila. Moškoplet je ni pozdravil, zato pa ga je pozdravila Permanca:

»Dobro jutro, Moškoplet! Že tako zgodaj pokonci?«

Berač ji ni odgovoril, temveč je ponosno zapustil dvorišče in se obrnil proti cesti, ki je vodila v dolino. Permanca je nekaj časa osuplo strmela za njim; beračev prezir jo je zabolet v srce, ker je mislila, da velja pro-

padajočemu Permanovemu domu. Tudi ji ni bilo pogodu, da gre berač brez zajtrka od hiše, ker to v Jamnici ni bila navada. Trajalo je precej časa, preden je mogla zamrmrati:

»No, pa pojdi, moškopletska preobjestnost...«

Berač Moškoplet pa je stopal nizdol med njivami in travniki s takim korakom, kakor bi bil ves svet njegov. Njegov korak ni imel nobenega pravega cilja; bil je podoben koraku gospodarja, ki stopa po svojem posestvu in uživa nad svojo oblastjo. Bilo je tako zgodaj, da sonce še ni vstalo izza štajerskih gorá in je vsa jamniška kadunja bila še prevlečena z jutranjimi meglicami. Sama vas Jamnica se sploh ni videla, ker je ležala pregloboko na dnu kadunje, toda videli so se vsi više ležeči kraji. Videla so se rebra Dražne z dremajočimi hišami in bajtami; onstran dolgega, meglene jezika, ki se je nad potokom stegal do soteske, v kateri so ležale Dobrije, je molel kvišku okrogel vrh Sončnega kraja s svojim gozdnatim čopom na temenu; zadaj za kadunjo so se razprostirale široke in mogočne Hoje v dolžini pet, šest kilometrov z zakritim vznožjem in z že odkritimi pobočji, s katerih so se belili zidovi mogočnih domačij. Zadaj nad Hojami pa se je vzdigovala široka gora, spodaj črna od samih gozdov, više gori pa siva in belkasta od samih skal in pečin. Njen topi, bunkasti vrh je gorel v žarkem plamenu prvih sončnih pramenov, ki so ga iz vseirske daljave pokrili s tako lepimi barvami, da jih nihče drug na svetu, razen gore same, ne more pokazati...

Vsa ta prečudna lepota zgodnjega vrgrednega jutra je do vrha napolnjevala Moškopletovo bit. Njegovo uho ni slišalo posameznih glasov vstajajočega življenja na okrog, njegove oči niso razločile lepote posameznih barv

in njegovo brezskrbno, potepuško srce ni čutilo zlivanja posameznih krasot, toda vsa njegova bit je čutila eno samo veliko, prečudno razkošje narave in življenja. Ta občutek je dvigal jamniškega siromaka visoko nad samega sebe in njegov prezirajoči pogled je postajal še prezirnejši, njegov trdi korak pa še smelejši. Vse, kar so dogledale njegove oči, kar je moglo objeti njegovo srce, se mu je zdelo njegova last, njegovo kraljestvo.

Poln svojega lastnega doživetja in uživanja se je Moškoplet spuščal s hriba v nižavo, ne da bi se zavedel, da ga je gredoč obdal gozd, in da je v dolini spet prišel iz njega. Šele tedaj se je zavedel svoje okolice, ko je stopil na trdo cesto. Ne da bi razmišljal, ali naj krene na desno ali na levo, je usmeril korak na levo proti kadunji, proti gori. Megla nad cesto in okrog nje se je pričela topiti in že so se pred njim začeli bliskati s soncem pokriti bregovi Sončnega kraja. Kmalu je prispel do Černjakove krčme, ki je stala ob cesti in je zaradi zgodnje ure bila še zaprta.

Moškoplet bi bil gotovo mirno šel mimo nje, ako bi ga ne bili pritegnili kričavi, bolestni glasovi, ki so se razlegali z dvorišča. Obstal je in prisluhnil. Takoj je vedel, da se dere Černjakova terba, slaboumna gospodarjeva sestra. Nihče drug v Jamnici ni imel tako izrazitega, zadirčnega, revskajočega in blaznega glasu kakor ona. Kakor cela Jamnica, je vedel tudi Moškoplet, da ima Černjakova terba pri hiši zapisan dosmrten kot, ki ga pa že od smrti njenih staršev, starih Černjakov, preživlja v kotu živinskega hleva. Vedel je tudi, da je pri hiši ne marajo, da jim je na potu ter da bi najrajši videli, ako bi je zmanjkalo, oziroma, ako bi jo bog vzel k sebi, čeprav je pri hiši zaleгла za hlapca ali za deklo,

kajti bila je na nogah od zore do mraka in je opravljala najtežja in najslabša dela.

Na gnoju pred hlevskimi vrati je stala terba, visoka, suhljata ženska tridesetih let, manj grda kakor neumna. Glave ni imela pokrite, zato so se ji videle debele, krasne kite kostanjevih las, ki so nekoliko razmršene ležale v velikem svitku za tilnikom. Njen goli vrat je bil lep in čeprav ni bil umit, je vendar bleščal v spočiti ženski lepoti. Raztrgana in od vrha nezapeta jopica je izdajala polnost lepih prsi. Tudi nogi, ki sta do gležnjev tičali v gnoju, sta bili lepo oblikovani. Glede zunanosti narava ni skoparila pri tej siroti, le njeni možgani niso bili v redu in njene preizrazite, pregloboke, skoraj vedno prestrašene ter s prekošatimi obrvmi zasenčene oči so ji kazile obraz. Razen tega je bila še na pol gluhonema, in vse to je zadostovalo, da je tridesetletna ženska, Černjakova terba, bila izobčena iz vsakdanjega človeškega življenja ter bila prisiljena živeti življenje zanemarjene, poživinjene sirote.

Moškoplet, ki je bil gluha za vsako žensko mesenost, je ob pogledu na prizor pred hlevom začutil hkrati dve veliki zadovoljnosti; prva je bila ta, da ljubi bog še vedno ni vzel k sebi Černjakove sirote in da njeno bitje še vedno vznemirja to hišo, druga pa je bila ta, da je terba bila pravkar tepena.

Černjakova fanta — prvemu je bilo deset let, drugi je bil dve leti mlajši — sta jo vsak z enim krepelcem v roki na vso moč tolkla po bedrih in stegnih in, kadar so jima bile napoti terbine roke, ki so hotele zakriti boleča mesta, sta tolkla po njih. Terba je tulila, da je šlo skozi mozeg in da so jo slišali k sosedom, a dečka sta molčala, kakor da bi bila popolnoma zaverovana v

posel, ki ga je bilo treba temeljito opraviti. Ne daleč stran je lajal domači pes in se zaganjal z verigo proti kupu gnoja, kot bi se tudi on hotel zakaditi v siroto. Zadaž za hišo so po kamenju ropotale težke cokle, kar je pomenilo, da je nekdo domačih že tudi bil na nogah, vendar ga prizor, mimo katerega je šel, očitno ni zanimal.

Pred Moškopletovimi očmi se je godilo to, kar se je pri Černjakovih dogajalo zelo pogosto, ako ne vsak dan: otroci so se iz dolgega časa znašali nad domačo siroto. Brž ko so se pričeli zavedati življenja, so lahko opazovali, da je terba, ki jim je prav za prav bila rodna teta, neprijeten, popolnoma odvečen ter nezaželen član hišne družine. Čeprav je oče in mati nista pretepala, sta jo vendar z drugimi vred očitno prezirala in sem pa tja jo je kateri mimogrede vendarle hrnil.* Tudi pri mizi zanj ni bilo prostora, temveč je smela jesti v kakem kotu to, kar je drugim ostalo. Pri vsem tem pa so se starši pred drugimi ljudmi delali, kakor da jim je bog s hišno terbo naložil kdo ve kakšno kazen. Vse to se je seveda prišlo tudi otrok, ko so, kakor vsi drugi otroci, začeli dojemati tisto življenje, sredi katerega so odraščali, in so si iz pridobljenih vtisov oblikovali značaj.

Čestokrat so se z Černjakovega dvorišča ali s polj razlegali obupni, bolesteri kriki domače terbe. Skraja so ljudje dvigali glave, ko da bi jih nekaj neprijetnega zbadalo.

»Černjakovo terbo že spet tepejo...« so rekali in skomizgali z rameni.

* Udariti, suniti = hrniti.

Polagoma pa so se tega vpitja že navadili in le redkodaj je kdo pri odmevu blaznih krikov še rekel:

»Johtana, menda jo bodo ubili...!«

Še huje je postalo, ko se je terbi, kakor so ljudje sodili, pripetila velika nesreča. Čeprav je bila na pol neumna ter do moških ni kazala ne le nobenega nagnjenja, ampak jih je skoraj mrzila, kar je vedno izpričevala z glasnim kričanjem, ako se ji je kateri preveč približal, je bilo vendarle znano, da se je včasih kak pijanec, ki je iz gostilne zašel okrog oglov, poželjivo ozrl za njenimi polnimi udi. Marsikoga so tudi že obdolžili, da do Černjakove sirote ni tešč. Zgodilo se je tudi, da je terba ponoči nenadoma zbežala iz hleva in začela kričati okrog hiše kakor blazna. Pred dvema letoma pa je nenadoma postala noseča. Odsihmal so jo še bolj zaničevali in še huje preganjali. Soseska sicer ni z enakimi očmi gledala na vse to in mnogim se je terba smilila ter so Černjakove celó glasno obsojali. Vendar je bil Černjak še vedno ugleden mož, ki je krčmaril, hodil s svojo družino v cerkev in se obnašal kakor vsak drug Jamničan. In ljudje so soseskovali s Černjaki, kupčevali z njimi in se mirno usedali z njimi za mizo kakor z vsemi drugimi.

Te lepe in rosne nedelje zjutraj sta bila Černjakova dečka zelo slabe volje, ker sta morala zaradi paše zgodaj vstati, zato pa sta se iz jeze že navsezgodaj jela znašati nad siroto. Vsa zmešana, ker ni vedela, zakaj je tepena, je terba od bolečin glasno vreščala:

»Av - av - va - a - a... Hu - u - u...«

Njen tožeči glas je bil tako zagrljen, da ni bilo mogoče razumeti nobene jasne besede, ki jih je skušala izkričati v svojo obrambo.

Dečka sta jo neutrudljivo tolkla dalje in ko bi sirotin krik ne prevpil vsegà, bi se gotovo slišalo njuno napeto sopenje, posebno mlajšega dečka, ki je vihtel v rokah pretežak oklešček. Medtem ko sta skraja molčala, je starejši pričel zdaj kričati:

»Ná, kurba, tu imaš, kurba...«

Moškoplet je nekaj časa z veliko naslado gledal na dvorišče ter si od veselja mel roké, potem pa ni več vzdržal ter je fantoma glasno zaklical:

»Le dajta jo, le dajta jo... Kaj bo taka baba...?«

Fanta sta res krepkeje pritisnila, da je sirota še glasneje vzkrikala.

Moškoplet je tlesknil z rokami in navdušeno zaklical:

»Po goli riti, po goli riti...«

Starejši deček je tedaj res hotel s prosto roko privzdigniti siroti modrikasto krilo, da bi lahko uspešneje mazal po goli koži. Takrat pa se je sirota menda zavedela svojega položaja, izpustila iz prs hropeč, sovražen vzkrík, se dečkoma iztrgala iz rok ter se v nekaj dolgih skokih pognala okrog hleva, od koder je bilo še dolgo potem slišati bolešno javkanje. Izza hišnega ogla se je prikazal gospodar in zavpil proti fantoma:

»Paludje*, kaj pa zganjate? Ženita no že past...«

V tem glasu ni bilo toliko očitanja dečkoma, kolikor splošne nevolje na vse tri, da so že navsezgodaj napravili tak hrup pri hiši. Tudi Moškoplet je bil po svoje zadovoljen ter se je spet z istimi ponosnimi koraki, s katerimi je prišel, odpravil dalje po cesti proti Jamnici.

Takrat, ko je postalo že očitno, da je Černjakova terba res v drugem stanu, je zavalovil po Jamnici cel

* Zmes, ropotija.

požar zlobnih, resničnih ter neresničnih govoric. Ljudje so na vse pretege ugibali, kdo bi bil kriv, ter so dolžili najrazličnejše dedce, predvsem pa pijance, ki so zahajali k Černjaku. Sum je šel od Coflovega Petra preko Permana do Apatovega Zepna. Marsikatera ljubica ali žena je takrat prebedela dolge noči iz strahu, da morebiti nesreča ni zadela njenega fanta ali njenega moža. Na pobudo Černjaka se je za stvar pričela zanimati tudi žandarmerija, vendar je bilo njeno stikanje za krivcem popolnoma brezuspešno tudi še potem, ko je terba že porodila. Ravno tako so ostali brezuspešni vsi nadčloveški napor Černjaka in njegove žene, da bi iz hišne sirote izvela ime krivca, čeravno sta ga poskušala zvedeti z vsemi mogočimi sredstvi prigovarjanja in nasilja. Navzlic temu, da je bila terba na pol mustasta, so domači vendar razumeli njeno grgranje in, ker je pri vsej svoji zaostalosti dobro poznala veliko ljudi, so mislili iz nje izsiliti ime tajnega priležnika.

Najprej je Černjak sestro do nezvesti pretepel; ker pa to ni pomagalo, jo je pretepel še enkrat. Ker še to ni pomagalo, jo je pretepel še tretjič, tako da se osem dni ni mogla ganiti na svojem gnilem ležišču v hlevu. Sirota je prenašala mučenje z nekim čudnim mirom, ki ga prej ni bilo opazati pri njej. Sedaj ni več toliko kričala, namesto tega pa so ji neprestano lile debele solze iz prestrašenih, prosečih oči. Potem so jo zaprli v neko temno luknjo v kašči, kamor so sicer nasipali žito, in jo pustili tam tri dni brez vsake jedi. Četrty dan pa so zvedeli od nje ravno toliko kakor prvi dan. Ko so se že vsega naveličali, so nehali siliti vanjo in jo pustili živeti, kakor je živela dosihmal. Brcam, ki jih je dobivala, se je pridružila le še psovka: »Vlačuga ...« Napo-

sled se je tudi soseska umirila, videč, da je vsako vrtanje za to stvarjo zaman. Ljudje so rekli:

»Če Ajta tega ni mogla iztakniti, tudi mi ne bomo...«

In Černjakova sirota je naposled rodila. Rodila je zdravega, krepkega dečka, kateremu se je nasmejala z blaženim, presrečnim nasmehom, da je presunilo celo staro Kardevko, katero so najeli k porodu.

»Še nikdar nisem videla kaj podobnega, čeprav sem že veliko otrok položila v zibelko,« je pripovedovala vsa solzna.

Soseska pa se ni utegnila brigati toliko za materinska čustva porodnice kakor za to, komu bi novorojenček neki bil podoben. Toda tudi tu je vsako ugibanje bilo zaman, kajti otrok je bil podoben materi.

Kar je soseska imenovala nesrečo za siroto, je bila zanj prava in največja sreča, ki jo je nova mati kdaj občutila. Postala je najboljša, najskrbnejša mati in je negovala dete z največjo ljubeznijo in nežnostjo ter ga varovala kakor levinja svojega mladiča. Nosila ga je vedno s seboj, ne glede na to, kako delo je morala opravljati; bogvaruj, da bi se otroku približal kdo, do katerega sama ni imela zaupanja. Medtem ko je pred svojim materinstvom nekako vdano prenašala vsako preganjanje celó s strani otrok in je le z blaznim ihtenjem tožila svetu svojo bol, je kot mati počasi postajala odpornejša, srditejša in nepristopnejša ter se je znala tudi dejansko braniti pred preganjalci. Nenavadno močan in skoraj živalski čut materinstva, ki je skraja kar gorel iz njenega bitja, je celó tiste, ki so sicer ravnali z njo kakor z živino, navdajal s čudnim strahom in spoštovanjem.

Otrok se je razvijal nenavadno dobro in hitro, če-

prav je z materjo vred preživel največ časa v hlevu poleg živine; z devetimi meseci je že shodil, s poldrugim letom je že govoril. Ko je mutasta mati spoznala, da njen otrok ne bo mutast, se je od veselja začela jokati, kakor da bi se zavedala tega največjega bogastva človeškega bitja.

Nekega dne pa je svet iznenada zvedel za očeta terbinega otroka in to na tak način, kakršnega ni nihče pričakoval. Dete je bilo takrat že dve leti staro in mati je bila z njim na njivi nad cesto, kjer je okopavala. Nad poljem je ležala mehka in nežna spomlad, duh rasti in mladega življenja je širil prsi tudi tistim, ki so trdoto zemlje najbolj občutili. Tedaj je na cesti zaropotal voz. Černjakova sirota, ki se je bila pravkar zazrla proti cesti, je obstala kakor prikovana na zemljo, potem je iz njenih oči švignil čuden plamen in ves njen obraz se je pokrnil z zagonetnim sijajem. — Na cesti je zagledala njega...

Pojav otrokovega očeta na cesti je v terbi povzročil nenadno, viharo spremembo. Naenkrat je bila vržena iz svoje dotedanje otopelosti in zakrknjenosti. Niti udarci, niti glad, niti prezebanje in najhujše preganjanje je ni moglo omehčati, da bi izdala tistega, do katerega je njeno srce čutilo vso nežnost skrivne sreče in o katerem je presanjala toliko dolgih noči, prepričana, da prav tako sanja tudi on. Kolikokrat jo je ponoči vzbudil kak skrivni šum, o katerem je mislila, da so to njegovi koraki, da se ji zaščiten od neprodorne teme približuje ter hoče pobožati njo in njenega otroka. Njega pa ni bilo blizu in ga tudi ni bilo kje videti. Včasih jo je prišlo, da bi zgrabila otroka in ponoči stekla na njegov dom, za katerega je dobro vedela, čeprav je bil pol ure stran skrit

za gozdnatim hrbtiščem Drajne. Toda od tega koraka jo je vselej odvrnil neki čuden, skoraj svet strah pred veličino tistega, za katerega je čutilo njeno materinsko srce. Bila je prepričana, da bo nekega dne prišel, a da ne more, kakor bi rad, ker ga gotovo ovirajo važni in tehtni vzroki. In tako je čakala dalje...

Zdaj pa, ko ga je nenadoma uzrla pred seboj na cesti, je njeno srce mahoma vzdrihtelo v močnem, nežnem čustvu materinstva, ki ga je njena narava takoj hotela deliti z očetovstvom. Pozabila je vse drugo okoli sebe in je videla le njega, otroka in sebe. Izvil se ji je presrečen, vriskajoč krik in že je bila z enim samim skokom pri otroku, ki je ležal v starem nasevaču na zarah, ga dvignila, prižela na svoje vroče prsi in v dolgih skokih odvihrala z njim proti cesti, kjer se je ustavila pred voznikom — Pernjakovim Tevžuhom.

Vsa prevzeta je z iztegnjenimi rokami molila otroka očetu, pričakujoč, da ga bo ta pri priči vzel, ga prižehl nase in se opojil s toploto njene krvi, njenih razburjenih nedrij, na katerih je otroka zagrela. Tako silno je drhtela od sreče in materinskega ponosa, da ni bila zmožna niti tistih svojih redkih besedi, ki jih je mogla razumljivo izgovarjati, in je iz njenih ust prihajala le ploha nerazumljivih, radostnih vriskov:

»A - a - v... V - a - a - v... H - a - a - v...«

Pernjakov Tevžuh se je skoraj onesvestil in, ko bi se ne bil naslonil na konja ter se oprijel njegovega komata, bi se bil gotovo od presenečenja zgrudil na cesto. Zares je bil on tisti, katerega Černjakova terba ni hotela izdati svetu, kakor da bi z nikomer ne hotela deliti tajnosti svojih materinskih čustev. Tisto se je pripetilo, ko je Tevžuh z drugimi fanti nekoč veseljačil pri Čer-

njaku, kjer so se zamudili dolgo v noč... Tega dejanja se je že takoj drugi dan prestrašil, čeprav na kake posledice takrat ni mislil. Ko pa so ljudje začeli govoriti, kaj je s terbo, si je od same sramote najprej mislil vzeti življenje. Iz previdnosti pa je s tem odlašal in čakal, da se konča takrat, ko bodo po soseski pričeli govoriti tudi o njem kot o krivcu sirotine nosečnosti. Namesto tega pa je slišal le, kako sirota trdovratno molči in je ne morejo omehčati niti udarci, niti obljube domačih ljudi, da bi izdala svojega ljubimca. To ga je spet napolnilo z veseljem do življenja. Skoraj je bil prepričan, da ga terba takrat ni dobro spoznala in da zato ne ve, koga bi imenovala. Iz previdnosti pa se je odslej Černjakove hiše kar se da izogibal, čeprav to zaradi mimo vodeče ceste ni bilo ravno lahko. Večkrat se je moral postaviti domačim po robu, ker ni hotel peljati lesa na postajo. Ker je ostalo očetovo ime neznano tudi potem, ko je terba že rodila, in se je na posled zadeva že nekako pozabila, se je tudi Tévžuh opogumil ter si je po dveh letih spet upal na cesto mimo Černjaka. Toda že njegova prva pot je postala zanj usodna...

Najprej se je fantu zazdelo, da se je pričela majati gora nad Jamnico in se podirati nanj; nekaj trenutkov je v sladki omotici čakal, da se bo to zgodilo. Ker pa ga gora le ni hotela zakriti pred soncem in pred ljudmi, ki so gledali z obcestnih polj, ga je postalo nepopisno sram, a hkrati tudi strah. Naenkrat je bil ves moker od smrtnega znoja... Namesto presrečnih oči rodnice in začudenega obraza na njenih rokah capljajočega otroka je videl, kako strmijo vanj režeče oči njegovih domačih, njegovih prijateljev, znancev, ljubic, cele so-

seske. Vse te oči so se združile v eno samo škodoželjno, zaničljivo spako...

Do otroka, katerega mu je nepokvarjena, samo človeško čuteča mati, a zanj le nesrečna pohabljenka, tako ponosno rinila v naročje, ni čutil nobene vezi. Neki rahli opomin, ki ga je prešinil za trenutek in ki ni neprijetno odjeknil čisto v globini njegovega srcá, se je takoj umaknil pred neznosnim občutkom sramote. In tam, kjer bi moral občutiti vsaj človeško dolžnost do svoje krvi, ga je zalivala le sramota... Zasenčenih oči je strmel predse, a videl ni drugega kakor svojo pogubo, s katero bo moral sedaj plačati en sam trenutek strasti. Pred njim se je pogrezal v nedosegljivost lepi Pernjakov grunt, vse premoženje, katerega dedič je bil, z vso njegovo bodočnostjo... Ob spominu na vse to je mahoma zazijal med njim in med onima dvema velikanski, nepremostljiv prepad... Možgani, ki so počasi spet začeli delovati, so se tedaj hitro domislili, da mogoče le ni še vse izgubljeno, ako se bo znal braniti. Skoraj s prosečim glasom je zahropel:

»Pošast, kaj režiš vame? Pusti me pri miru...«

Njegov glas je bil tako strašen, da je v cape zaviti otročiček pričel prestrašeno vekati, na mater pa je njegov izbruh deloval še huje. Mahoma je postala podobna osupli zveri, ki je nič hudega sluteč nepričakovano dobila smrtni sunek v srcé. Njena materinska bit je bila zadeta sredi srca prav v trenutku, ko je hotela s svojim sočlovekom deliti najnežnejšo srečo človeškega rodu, da bi jo s tem sama še močnejše občutila. Želela mu je, da bi tudi on vsaj enkrat doživel dotik njunega plodu, njunega otroka, toda tisti, ki je imel v rokah njeno srce, njeno dušo, se je spačil in jo surovo odbija...

Prešlo je nekaj strašnih, napetih trenutkov, v katerih je jokavi glasek otroka sproti skoprnel. Z bližnjih njiv in bajt so ljudje opazovali prizor na cesti in zdelo se je, da njihovi pogledi kakor strune brenčijo po zračju. Celó vpreženi konj je nekako otrpnil in nepremično stal v ojnica.

Videč preplašenost matere sirote, se je Tevžuh še močneje oprijel svojega stališča. Boječnost in strah sta polagoma zapuščala njegove žile in začelo ga je prevzemati sovraštvo in jeza do onih dveh, pred katerima je branil svojo namišljeno človeško vzvišenost. Srdito je strmel v siroto, v to žival, s katero se je enkrat spozabil in s katero zdaj ne ve kaj početi. Ko bi se bil s terbo in z otrokom srečal kje na samem, bi bil gotovo postal ubijalec lastnega otroka in njegove rodnice...

»Kaj me strašiš, pošast...? Beži od mene, jaz te ne poznam...« je zapihal v skoraj otrplo siroto z nepopisnim sovraštvom in prezirom v sreč.

Udarec, ki ga je mati dobila tako nepričakovano in s tako surovo silo, jo je v prvem hipu tako presunil, da ji je obraz začela pokrivati siva, mrtvaška barva, oči pa so ji od presenečenja hotele skočiti iz jam. Telo se ji je od udarca sključilo in, kakor da bi zaslutila zločinske misli svojega sočloveka, je prižela otroka na prsi ter se začela zadenski odmikati od njega. Podoba je bila, ko da bi se zdrav človek umikal pred gnusobo, boječ se, da se ne bi še on zastrupil. Zatajeni otrok v njenem naročju je utihnil in se krčevito oklenil materinega vratu.

Vsa skrčena in zbegana je obstala kakih deset korakov stran, kjer je odprtih ust pričela loviti sapo. Zdelo se ji je, da jo hoče zadušiti strašna, nepoznana bolečina. Prepadene oči so se ji napolnile s suhim, brezsolznim

jokom... Kar naenkrat pa jo je pognalo kvišku in pritiskajoč z eno roko dete na prsi, je z drugo zakrilila proti nebu, iz ust pa ji je privrel strašen, nezaslišan krik bolesti, groze in strahu. Potem pa se je z otrokom vred zgrudila na zemljo in obležala kakor mrtva...

Pernjakov Tevžuh je takoj naglo skočil na voz, pognal konja v dir ter bežal z njim po cesti, ko da bi bežal pred samim peklom... Z bližnjih njiv pa so prihitele na cesto najbližje priče nenadno odkritega očetovstva ter se sklonile nad nezavestno mater in njenega otroka.

Tretje poglavje

Ze osem dni so ljudje po Jamnici govorili:

»V soboto bo pa pri Munku steljaraja...«

Munkove steljaraje so bile znane daleč naokrog in še izven mej Jamnice. Ko je ta stara šega kmečkega medsebojnega pomaganja pri težkih delih pred desetletji začela z drugimi šegami vred izumirati, se je je Munkova hiša trdovratno držala. Pozneje so zaradi pomanjkanja delovne sile tudi mnogi drugi kmetje spet začeli posegati po tej starodavni samopomoči, vendar se steljaraje zlepa niso kje obhajale tako slovesno kakor pri Munku. Trpljenje na steljarajah je bilo sicer včasih živinsko, ali ljudje so radi hodili nanje, ker so v enolično, vsakdanje žijljenje prinašale nekaj spremembe in zabave.

Zlobni jeziki so sicer trdili, da je v koledarju štiri-deset mučenikov, pri Munku pa jih je včasih po petdeset. Munki so namreč ob dobrih sadnih letinah naprešali do petdeset polovnjakov sadjevca. To je pomenilo, da je tudi voda pomagala pri stiskanju sadnih tropin. Navzlic temu se pri Munku steljarajcev niso mogli ubraniti. In ko je naposled prišla sobota, se je pri Munku še pred svitom kar trlo ljudi. Povabljena je bila vsa žlahta, vsi sosedje, znanci in prijatelji. Pri zajtrku je sedelo že nad trideset oseb, a prihajali so še vedno novi steljarajci s sekirami za pasovi in s kremplji čez rame. Munki so s ponosom ugotavljali, da ne manjka nihče od povab-

ljencev. Ko se je naredil dan, se je proti gozdu usula tropa kakih petdesetih ljudi.

Sonce tega jesenskega dne je zelo zgodaj razpršilo jutranjo meglo ter z neko prerojeno močjo posvetilo po Jamnici. Dasiravno je šlo že proti koncu oktobra, se je obetal lep dan, eden tistih jesenskih dni, ko se sonce tako rekoč s svojo zadnjo močjo poslavlja od ljudi na zemlji.

Jamniška kadunja je še enkrat zažarela v vsej svoji lepoti in barve, ki so se tako rade nabirale v njej in nad njo, so se začele svetlikati v svoji jesenski raznoličnosti. Rdečkasta pobočja z bukovjem in macesnovjem obrasle gôre so gorela daleč po deželi, njih odsev pa je na rahlo barval tudi svetlobo, razgrnjeno po kotlinah pod gorô. Iz te jesenske podobe se je v ozadju dvigala široka gora, ki še ni imela snežnega klobuka, in strmela v širni svet z neko oddaljeno veličastnostjo. Na sinjem obzorju so bledeli grebeni koroških in štajerskih gorâ.

Že zgodaj zjutraj se je iz Munkovega gozda dvignil visok, bel steber dima. Čeprav ni bilo niti zjutraj premrzlo, so steljarajci po stari šegi vendar najprej zanetili ogenj, da bi s tem daljnemu svetu naznanili, kaj se pri Munkovih ta dan godi. Skoraj hkrati kakor pri Munku pa je dim, ki se je pokazal iznad Skitekovega gozda v Drajni, sporočil, da je v Jamnici ta dan še ena steljaraja. Zato je Dovganoč skoraj nekam izzivalno zajuckal v vstajajoče jutro. Ni pa še zamrl odmev njegovega vriska, ko se je iz Drajne oglasil še skoraj izzivalnejši, močnejši vrisk enega izmed Skitekovih steljarajcev. Skitekove steljaraje se sicer niso mogle meriti z Munkovimi, vendar sta dve steljaraji na en in isti dan v Jamnici bili poseben dogodek.

Stari Munk je steljarajce takoj opozoril:

»Ho, ho, fantje, danes pa pazite, da vam Drajnoveci ne pošljejo abšajdasnika!«*

»Ali pa ga jim bomo mi,« je odgovoril Gačnikov Cenc.

Moški, ki so bili v veliki večini, so se razdelili na več delovnih skupin: v prvi so bili kleščarji, katerih je bilo največ in ki so imeli nalogo, klestiti vejevje smrek in hoj. Kleščarji so bili zopet dvojni, eni so klestili s pomočjo lestev, drugi pa s pomočjo železnih krempljev, privezanih na noge. Ta način klestitve je bil sicer prepovedan, ker se je drevje pri tem poškodovalo, vendar se kmetje za ta zakon niso zmenili, dobro vedoč, da gozdovom še huje škoduje sekira, katero so morali vihteti celo nad nedoraslim drevjem, ako so hoteli priti do denarja. Krempljači so imeli zelo nevarno delo, ker so morali klestiti stare smreke, kjer se z lestvami ni bilo mogoče povzpeti do vejevja. Razen kleščarjev so bili vlačilci vlak; ti so vlačili steljo do kupov, ki so jih nalagali kupčarji. Vlačilci so bili taki, ki se jim je motilo, da niso mogli na drevje, kupčarji so bili pa specialisti, ki so znali steljo skladati v kupe in jih tako dobro pokrivati, da stelje nobeno deževje ni moglo premočiti. Ženske so nakleščeno steljo nalagale v plasti.

Stari Sečnjak, ki je imel že precej nad petdeset let in je bil znan kot eden najdrznejših krempljačev, se je prvi zakadil na debelo, do polovice golo smreko. S prezirljivim glasom je zavpil iz višave:

»He, mladina, ali te ni sram, da moramo mi stari natikati kremplje?«

»Pusti mlade ljudi na miru! Ali ne veš, da se mladini

* Ostanek stare koroške šege. Prim. nem.: der Abschied.

moti...?« mu je z druge smreke prav tako izzivalno odgovarjal stari Pernjak, ki je tudi klestil s pomočjo krempljev.

Krempljači so bili res sami stari, izkušeni ljudje, kakor Sečnjak, Pernjak, Dovganoč in še nekaj drugih. Izmed mladih si je edino mladi Bunk upal natakiniti kremplje na noge.

»Nas ni več škoda, mladina hoče pa še živeti. Kaj?« je prezirljivo odgovarjal Coflov Peter z druge smreke.

Mladi, krepki možje in fantje, ki so klestili z lestvami ali pa so bili za vlačilce, so poparjeno molčali. Bolje je bilo biti tiho, kakor pa se iti kosat s temi starimi koreninami. Delo se je pričelo z velikim zamahom in kmalu je Munkov gozd začel odmevati od udarcev sekir, bobnenja starih debel, smehov, vriskov in veselih, razposajenih klicev. Kleščarji so mogočno drobili razne steljarajske pozdrave in pozive tja na Drajno, od koder so jim skušali odgovarjati Skitekovi steljarajci. Toda niti Skitekove niti kake druge smreke v Jamnici niso donele tako staro in tako mogočno kakor Munkove.

Bilo je že proti devetim, ko se je Bajnant, ki je že pričel nakladati prvi kup, začel dreti kakor tele v hlevu. Vsi steljarajci so se obrnili proti cesti, na kateri se je s svojim počasnim korakom prikazal zadnji zamudnik Prežvek. Kdor je prišel zadnji na steljarajo, je po stari šegi privlekel tele. In vsi so vedeli, da za Prežvekom ne bo nobenega več na delo. Od vseh strani, z drevja, od ravnilk, od vlačilcev so zamudniku doneli na uho zasmehljivi, telečji glasovi:

»V-e-e... E-e-e... O-a-a...!«

Prežvek pa se za vse to ni zmenil, temveč je rekel vdano:

»Nekdo mora biti tele.«

Že s prvim vozom, s katerim je mladi Munk prišel po steljo, je pripeljal v gozd dvestolitrski sod mošta. Takoj so ga postavili kraj ceste, ga dali na pipo in stari Munk je pričel točiti. Toda Tumpež je takoj začel vpiti z vrha visoke smreke:

»Danes bo suša, suša, ker je stari Munk pri pipi!«

»Drugega k pipi!« so se oglasili še drugi glasovi.

Ujedljiv smeh se je razlegel po gozdu, z drugimi vred se je smejal tudi stari Munk. Na dan steljaraje je bilo dovoljeno povedati vse, kar je kdo imel na srcu, in tudi Munk ni zameril smeha na račun njegovega skopuštva. Da bi zamašil gobce, je takoj začel točiti pijačo v velike vrče, katere je potem domača dekla raznašala od skupine do skupine. Navzlic zgodnji uri so steljarajci, moški in ženske, začeli piti z veliko slastjo. Pijača je bila izbrana nalašč za ta čas in je bila rezka in pitna. Steljarajci so se ob njej ogreli in razvedrili.

Ob desetih je stari Munk začel klicati k malici, toda trajalo je skoraj pol ure, preden so se vsi steljarajci zgrnili okrog ognja, ki ta dan ni nehal goreti. Zdaj je bilo šele mogoče videti, kdo vse je prišel na steljarajo. V tesnem krogu okrog soda so posedli moški, prostor bliže ognja so zasedle ženske. Kakor je bilo v navadi, so jedli za prvo malico suhi, dasi malo bolj bel kruh, kakor je bil vsakdanji. Spočetka so steljarajci malicali skoraj molče in se opazovali. Med moško in žensko skupino skoraj ni bilo stika. Nekateri so skušali ta stik poživiti, toda ženske so bile danes nekako zamišljene in so se samo nasmihale. Žensk je bilo veliko, večinoma mlade in lepe. Tu je bila Zabevka, potem dekla Žavba, mežnarica Treza, Rudafova Ančka, ki je zdaj služila pri

Ložekarju, Ardevova Metka, Gradiška Nanče, ki je šele pred kratkim prišla iz mesta domov, in druge. Nekatere kmetice so bile zaposlene v Munkovi kuhinji in jih ni bilo v gozdu.

Tedaj je stari Munk zapazil, da manjka med steljarajci Zabev.

»Kje imaš pa starega, he?«

Vse je pogledalo proti Zabevki, ki je mirno žvečila kruh sredi drugih žensk. V zadnjih letih se je nekdanja Permanova Neža razvila v lepo, stasito kmetico. Njeno lice je bilo še vedno tako mladostno kakor nekdanj, bilo je samo nekoliko polnejše, kar pa ji je dajalo še bolj zdrav izraz. Njene velike, z gostimi, črnimi trepalnicami zasenčene oči so bile polne nekega tihega, močnega ognja. Poznalo se ji je, da ji pri Zabevu ne gre slabo, in ni bilo malo takih, ki so staremu Zabevu zavidali tako prikupno ženo.

»Saj res, kje pa je Zabev ...?« so se spomnili še drugi.

»Če ni starega tukaj, imam pa mladega,« je odgovorila Zabevka čez nekaj časa s porednim glasom.

Zabevka je s tem mislila na najstarejšega Zabevovega sina, sedemnajstletnega Aneja, ki je namesto starega prišel na steljarajo. Bil je še zelen, tih fant, ki se tudi potem ni zganil, ko so steljarajci začeli govoriti o njem.

»To je še bolje ...«

Steljarajci so se hrupno zasmeli, kakor da bi uganili kako veliko skrivnost. Vsej Jamniči je bilo znano, da se mlada Zabevka dobro razume s primoženimi otroki in da jim je dobra mati. Smejali so se lahkoti, s katero je kmetica govorila, toda kaj drugega si zraven niso mislili. Potem so prisluhnili mogočnemu vrisku, ki je prišel iz Skitekovega lesa na Drajni.

»To je stari Stražnik...«

Toda izgovorjena beseda še ni utegnila zamreti, ko je vse steljarajce vrgel kvišku silen, skoraj nečloveški krik, ki je planil iz hoste nad njihovim taboriščem. Vsem je zastala kri po žilah in sleherni je vedel, kaj to pomeni. Krik je pomenil, da so jim Skitekovi steljarajci poslali abšajdasnik. Ko so pogledali tja, od koder je krik prišel, so videli med grmovjem čudno našemljeno moško postavo, ki jim je še hitreje spet izginila izpred oči, kot se je izgubil njen glas po lesovju.

Takoj je več kot polovica steljarajcev skočila pokonci in se zagnala za bežečo šemo.

»Moškoplét, Moškoplet...!«

Kljub našemljenosti so ga namreč nekateri steljarajci spoznali, kar pa ni bilo tako težko, ker je bilo znano, da je bil berač Moškoplet najpogostejši nosač abšajdasnikov. Skitekovi so ga gotovo nalašč za to najeli. Po stari šegi je moral nosač abšajdasnika svoj prihod naznaniti s krikom ter je šele potem smel prineseno darilo odložiti in pobegniti. Da bi ga ne spoznali, se je lahko poljubno našemil, se namazal s sajami in si dal na glavo kako staro pokveko. Ako je nosač preganjalcem odnesel pete, je ostala sramota steljarajcem, ki so jo lahko oprali le s tem, da so tudi oni skušali dostaviti nasprotnim streljarajcem svoj abšajdasnik. Toda to že ni bilo več tako preprosto, ker bi nasprotni steljarajci kaj takega pričakovali in nosaču nastavili past.

Divje kričeč se je tropa steljarajcev zaganjala po gozdu za bežečim Moškopletom. Bilo je, ko da bi preganjali kako divjo zver iz davnine. Za njim je letelo staro in mlado. Krempljači so si morali pred tem odvezati kremplje z nog, ker se drugače niso mogli ganiti.

Čuti je bilo sopihanje in kletve. Ako bi preganjalci nosača ulovili, bi se mu ne godilo dobro. Najprej bi si ga privoščili preganjalci sami, potem pa bi ga izročili ženskam, ki bi si ga spet po svoje privoščile; najprej bi ga osramotile pred vsemi steljarajci, nato pa bi mu zatlačile za obleko resja in drugih bodečih stvari, mu zvezale roke na hrbtu ter nanje pritrdile prineseno košaro z abšajdasnikom; tako bi ga steljarajci pognali nazaj, od koder je prišel. S tem bi bili rešeni sramote.

Lov je besnel v notranjost gozda.

»Primite ga, primite ga!« so ženske podžigale moške in zraven tulile, kakor da bi bile obsedene, kakor da bi jih neka tajna sila opijanjala. Nekatere so se same začele udeleževati lova.

Lov se je vedno bolj oddaljeval, ali to je že pomenilo neuspeh.

»Nimajo ga, ušel jim bo,« so skoraj boleстно tulili nekateri.

Nekateri lovilci so se že pričeli vračati.

»Ali je ušel?« so žalostno in togotno izpraševale Zabevka, Žavba in še nekatere druge izkušenejše ženske.

»Če ga Sečnjak in Dovganoč ne ujameta, drugi ga ne bodo.«

Sečnjak in Dovganoč sta bila znana tekača, s katerima se noben mladi ni mogel kosati. Sečnjak je nekoč v teku ujel celó tele, ki je pobegnilo iz Tumpeževega hleva in so ga nekaj dni zaman lovili. Toda nesreča je bila, da sta oba, Sečnjak in Dovganoč, bila krempljača in sta se pri lovu zamudila z odvezovanjem krempljev.

Naposled so se pričeli vračati tudi že tisti lovci, ki so se najprej pognali za ubežnikom.

»Prekleti Moškoplet, leti, kot bi ga peklenšček smodil!« je klel mladi Bunk ves zasopljen.

Kmalu je v daljavi utihnil divji lov in zadnji lovileci so se pobiti vračali.

»Presnete kveke, kakšni možje pa ste?« so jim srdito očitale ženske. »Taka šluta,* kakor je ta Moškoplet, pa vam uide...«

Šele potem so se spomnili cajne, katero je Moškoplet odložil gori nekje v hosti. Prežvek je odkobacal v breg in se vrnil s staro, raztrgano cajno. Le največji radovedneži so se zgrnili okrog njega in začeli pregledovati vsebino. Abšajdasnik je obstojal iz samih sramotilnih daril: na pepelu je ležalo nekaj plesnivega kruha, nekaj starih, neužitnih potic in podobnih stvari, a v papirnatem zavoju so našli crknjeno miš...

»Prekleti Drajnovci!« je ušlo Dovganoču, ki je pozabil, da so tudi tukaj steljarajci iz Drajne. Takoj ga je vsekali stari Pernjak:

»Babe so vam pa koj dobre iz Drajne...«

Abšajdasnik je Munkovim steljarajcem korenito pokvaril veselje; precèj časa je trajalo, preden so si spet opomogli. Ni jim preostalo drugega, kakor misliti na to, kako bi Skitekovim steljarajcem darilo vrnili. Toda pred nočjo na kaj takega ni bilo niti misliti. Tisti, ki bo abšajdasnik vračal, ne bo imel lahkega posla.

Ko da bi v delu iskali utehe, so se steljarajci z vso silo zagnali vanj in gozd je vnovič zaživel. Kleščarji so klestili na vse pretege in ravnilke so komaj sproti utegnile ravnati plasti. Sonce se je naglo dvigalo proti poldnevu in gozd je postal svetlejši in prijaznejši. Delavci

* Slabič.

so začeli piti kot za stavo in nosilka pijače je imela polne roke dela, ako je hotela napojiti vsa žejna grla. Mladi Munk in Bunk, ki se je tudi še imel za hišnega člana, sta venomer priganjala ljudi k pitju:

»Pijte, le pijte...!«

»Ne gonita ljudi preveč k pijači. Če se bodo prehitro opili, ne bodo več delali. Kdo bo pa potem spravljal steljo...« je ugovarjal stari Munk, toda njegov opomin je bil zaman, kajti zalegel ni niti pri mladih dveh gospodarjih. Že pred poldnevom so se po gozdu začeli razlegati pijani kriki, ki so z vsako uro naraščali.

Kremljači so klestili smreke, same mogočne velikane, ki že desetletja niso bili okleščeni ter so bili določeni za spomladno poseko. Zato jih niso obrili le do vrha, ampak so jih tudi štorali, to se pravi, da so jim obsekavali vrhove, ki so z velikanskim hruščem padali iz višave. Delo je bilo smrtno nevarno; preprosteje bi bilo, ako bi drevje kar posekali in ga na tleh oklestili. Toda Munk tega ni pustil, ker bi se spomladi smreke ne lupile in bi imel škodo pri čreslu. Tega dela pa se ni upal lotiti vsak kremljač in mladi Bunk, ki je bil od pijače že vrtoglav, ni štoral. Tisti pa, ki so si upali, so bili sami stari junaki.

Sečnjak ni nehal razbijati s sekiro po obsekanem deblu starega drevesa, da je bobnelo po vsej Jamnici. Plezal je že v višini nad trideset metrov in sproti obsekaval vejevje; tako je ril po golem deblu proti vrhu drevesa. Počasi in previdno je zasajal kremlje v trdi les, se pri tem z levico ovijal okrog debla, z desnico pa vihtel sekiro. Pod njim ni bilo nič več; in ako bi mu odpovedali kremlji ali leva roka, bi se zrušil v globino. Toda Sečnjak se je zanesel nase. To je bila prava vrato-

lomnost, kajti navadno so krempljači najprej splezali med vejevjem do mesta, kjer je bilo treba vrh odsekati, ter klestili šele nazaj gredé.

Naposled je Sečnjak priklestil do mesta, kjer je nameraval drevo oštorati.

»Ho... hoj... pazite na tleh!« se je začul njegov svarilni glas iz višave.

Steljarajci so se še bolj oddaljili od Sečnjakove smreke in kmalu nato se je vrh že zvalil na tla. Pokonci je stalo le še golo visoko deblo, vrhu katerega se je sumljivo majal Sečnjak. Toda ta drzni krempljač je imel še nekaj pred seboj. Čisto pri vrhu štora je pustil še dve veji, ki sta kakor roki moleli na vsako stran. Namesto da bi kleščar odsekal še ti dve poslednji veji, se je zgodilo nekaj povsem drugega. S štora se je zaslišal prešeren, skoraj mladosten vrisk, potem pa sta Sečnjakovi nogi zabingljali kvišku in kleščar je stal na glavi vrh štora, držeč se za tisti dve veji, katerih prej ni hotel odsekati. Po precej dolgi stoji se je ta ljudski akrobat spet počasi oklenil debela, kjer se je s kremplji uprl vanj, potem odsekal še zadnji dve veji in se polagoma spustil na zemljo.

Ob pogledu na to vratolomnost je gledalcem na tleh zastajala kri po žilah in nekatere ženske so od strahu začele vriskati. Ko pa se je Sečnjak vrnil na zemljo zdrav, so se vriski strahu spremenili v vihar navdušenosti in odobravanja. Vse je drlo k njemu.

»Dobro, dobro, Sečnjak... Živio, korenika...!«

Mož je stal med njimi kakor junak. Steljarajci so dobro vedeli, da takega, kakršen je Sečnjak, ni daleč naokrog, morda nikjer in zato so bili ponosni nanj.

»Vi mladi se morate skriti,« so vpile ženske.

In res so se morali vsi skriti.

Sečnjak je smehljajoče strmel okrog sebe in njegovi košati brki so se mu nalahno tresli. Potem pa se je usedel na koreniko drevesa, vrhu katerega je še malo prej stal na glavi, in tedaj se je njegovo zgarano telo šele začelo krčevito tresti. Čez nekaj časa pa je spregovoril s težkim glasom:

»Šest in petdeset let sem star in kar ste videli, sem danes zadnjikrat napravil. Ni več tiste moči, kakor je bila včasih...«

Sledil je kratek, nekam težak molk.

»Za menoj bodo pa drugi prišli...«

Steljarajci pa so mu klicali od vseh strani:

»Takega, kakršen si ti, ne bo več...«

Sečnjaku so prinesli poln vrč mošta, ki ga je pil v dolgih, zmagoslavnih požirkih. Ko se je napil, je šel spet na delo.

Ob dveh je stari Munk začel klicati h kosilu, ki pa je tudi zdaj bilo brez tople jedi. Namesto kruha je bila pogača. Steljarajci so bili izmučeni in lačni ter so jedli z veliko slastjo. Kakor so se nekateri prej kosali v delu, tako so se zdaj kosali v jedi, pri tem pa krepko pili. Čeprav so bili steljarajci izmučeni, je razposajenost rasla in nekateri moški so pričeli na vse pretege kvantitati, ne ozirajoč se pri tem na mlade, komaj šoli odrasle ljudi. Po kosilu so se znova vrgli na delo, ki ga je bilo še veliko. Stari Munk, ki je zaradi svoje treznosti imel dober pregled nad storjenim delom, je dal razumeti, da ni zadovoljen z doseženim uspehom. Storjenih je bilo šele pet kupov, a po njegovem bi jih moralo biti že vsaj šest. Pet kupov stelje je seglo komaj do svečnice, a kje je še velika noč? In zimska nastilja mora seči mimo

velike noči, tja do maja meseca. Zato je godrnjal nad sinom in nad zetom, ki sta izgubila glavo in sta preveč šurjala* s ponujanjem pijače.

Toda po kosilu je bilo z delom še slabše: nekateri steljarajci so se namreč že tako opili, da niso bili več sposobni za delo in so se kakor megla vlačili po gozdu, ovirali še druge pri delu, lovili ženske in se valjali z njimi po stelji ali pa kar obležali na kaki plasti. Stari Pernjak se ga je tako navlekel, da ni bil za nobeno rabo več. Toda temu se je moglo še nekako spregledati, ker je bil hišni sorodnik, ali tudi s Coflovim Petrom ni bilo mnogo bolje, čeprav je delal tako rekoč kot dninar. Najprej se je zvrnil na kup stelje in zasmrčal, ko pa so ga tovariši naposled le prebudili in spravili na nóge, je koj nato planil nad Ložekarjevo deklo Ančko, jo vrgel na najbližjo plast stelje ter jo z njo vred vlekel po gozdu; navsezadnje jo je s pomočjo drugih vrgel na kup stelje kupčarju Bajnantu v róke, in ta jo je z velikim vriščem povaljal po njej. To je bila stara pravica kupčarjev in steljarajci so se na vso moč krohotali, dekle pa je pihalo kakor kača, ko se je naposled oprostila smolnatih pesti kupčarjev in vsa razmršena zbežala po gozdu, kričeč na ves glas:

»Svinje ste, kar vas je...«

Pijani, razposajeni glasovi pa so ji odgovarjali:

»Seveda, stelja je trša od slame in otave... ho-ho-ho!«

S tem večjo vnemo pa so delali drugi steljarajci. Stelje je bilo še veliko po tleh ter jo je bilo treba do noči spraviti na kupe. Ženske so ravnale, da jim je pot tekkel po životu, a vlačilci, ki so bili še trezni, so jo

* Hitela.

vlačili h kupom, da so jim pokale kosti v sklepih. Nastalo je pravo tekmovanje, katera ravnika bo naložila več plasti in kateri vlačilec bo naložil najvišji vlak. Za najmočnejšega vlačilca je veljal Tehant, ki je nalagal velikanske vlake. Z njim so se skušali kosati nekateri mlajši vlačilci. Pernjakov Tevžuh je imel naloženo že celo grmado, a je še vedno pobiral plasti izpred ravnilk.

»Ali ne bo preveč?« ga je vprašala mežnarica Treza z nagajivim glasom.

»Zame ni nikdar preveč...«

»To je pa res...«

In Treza se mu je nasmehnila z značilnim nasmehom.

Mudafov Jakej, ki se je že celo popoldne smukal okrog Zabevke in sumljivo oprezoval na njene plasti, da bi mu jih kdo drug ne otel, je stopil k njej in ji šepnil:

»Škoda, da imaš tega zelenjaka s seboj...«

Razigrana, vedno vesela Zabevka ga je pogledala z začudenimi očmi, kakor da bi ga ne razumela.

»Drugace bi šel jaz s teboj domov...«

Kmetica se je zasmejala z nedoločnim, širokim smehom, kar je Jakeja še huje razburilo. Hotel je reči še nekaj, toda tisti hip je prišel k njima Zabevov Anej in moral je odnehati. Tudi pozneje se je še večkrat skušal približati Zabevki, a vedno je bil kakor strah nekje blizu ta sedemnajstletni mladič.

Ložekarjeva dekla in Gradiška hči, malo medlo, a nekam gosposko dekle, ki se ji je poznalo mesto, sta ravnali druga poleg druge.

»Ti, povej mi no, kako je v mestu? Meni je že tudi dovolj dežele,« je rekla Ančka, ki se je že dolgo bavila z mislijo, pustiti službovanje na kmetih in se odpraviti

v mesto. Posebno po tisti smoli z Rudafom pri zadnjih občinskih volitvah ji je bivanje v Jamnici zelo presedalo.

»Bolje kakor na deželi. Kaj pa imaš od služb na kmetih? Kaj te čaka na stara leta... Brž ko najdem kaj poštenega v mestu, se vrnem.«

Gradiška, ki je govorila s ponosnim, vzvišenim glasom, ji seveda ni govorila resnice. Ni ji povedala, da je bila v mestnih službah tudi ona razočarana in da je zaradi njih prejkala že marsikatero noč. Niti na kmetih niti v mestu ni bilo za služkinje kaj prida. In vendar je rekla:

»Čakam, da mi iz mesta pišejo, in takoj pojdem spet nazaj.«

»Kadar pojdeš, grem tudi jaz s teboj...«

Čas je zelo hitro tekkel in preden so se steljarašci prav zavedeli, je bila noč. V starem delu gozda, ki je bil nedostopen tudi za steljarajo, se je hitro stemnilo. Zdelo se je, kakor da se v njem rodi temà, ker se je vprav iz tega dela naglo širila na vse strani. V tistem delu gozda, kjer so napravljali steljo, pa se je svetloba še nekaj časa trdovratno upirala nastopajoči temi. Sonce je sicer že prej nehalo sijati na Munkov gozd, ker se je vmes postavila gora na zapadu in mu zasenčila žarke. Zato se je gozd že prej napolnil z otožnimi, temačnimi barvami daljnega odseva, a ko je tudi ta odsev v višavi zamrl, so se dolge sence naglo širile in kmału zasegle gozd in vso pokrajino. Znočilo se je.

»Hvala Bogu...!«

Ta vzdih, ki je mnogim privrel iz srcá, ker so se zaradi utrujenosti že komaj držali na nogah, pa se je že vtopil v mogočnem glasu zvona, ki je tedaj zabučal iz lin jamniške cerkve ter naznanil faranom, da je pri-

šel čas večne luči. Pri zadnjem kupu stelje, ki so ga pravkar pokrili in ki je bil navzlic Munkovim skrbem že deseti, pa je tedaj stari Munk začel moliti z visokim in močnim glasom večerno molitev. Steljarajci so molili za njim tako, kakor so prenehali z delom; nekateri držeč v rokah sekire ali lestve ali pa veje posameznih plasti, ki so še ostale v gozdu. Skoraj nihče ni molil sklenjenih rok. Tudi nihče ni mislil na besede, ki so mu vrele iz ust, temveč je vsak prisluškoval svojim lastnim mislim in čustvom, ki jih tudi ta veseli, a naporni dan ni mogel udušiti, ali pa je rodil celó nove misli in skrbi. Vendar je bila to težka, zvesta molitev src, ki so vsa utrujena poslušala vesoljni in spravljeni glas Munka, ki je molil naprej.

Po malem je tropa zapuščala temni gozd in se pomikala proti hiši v dolini. Njeni koraki so bili težki in utrujeni, prav tako težko in izmučeno jim je odgovarjalo tudi zemlja, po kateri so hodili. Noč okrog njih se je pričela gostiti, a na vzhodu je že pričelo rumeneti nebo, ki je naznanjalo, da bo kmalu izšel mesec in da bo nastopila lepa jesenska noč.

Naenkrat se je čelo trope zaustavilo, nato se je začul glas starega Munka: »Zapojmo...« in že se je začela razlegati pesem po jamniški kadunji; pelo jo je petdeset grl ne glede na to, ali jim je pesem bila znana ali ne in če so glasovi bili pevski ali ne. Starim in mladim, moškim in ženskam je vrela iz prsi pesem zmago-slavja po opravljenem delu, rahla in zategla, vesela in žalostna, kakor je pač posameznik preživel ta dan. Nobenega pravega besedila ni imela pesem, ki se je zibala po tihi pokrajini, čez katero je bilo sklonjeno zvezdnato nebo.

Šele ko je njen odmev trepetajoče odbežal od njih in se izgubil v daljavi, so steljarajci slišali, da pojejo tudi Skitekovi steljarajci onkraj doline. Tudi njihova pesem je bila podobna petju Munkovih delavcev, počasna, zmagovita, osvajajoča. Kakor ti, so tudi oni pozabili na ves trud in so peli...

Odmev pesmi Skitekovih steljarajcev pa je Munkove delavce spomnil še neprijetnega obračuna z abšajdasnikom. Ta stvar se je morala vsekakor še nocoj urediti, ker bi bila sicer sramota prevelika in bi je Munkova hiša ne prenesla. Steljarajci so ugibali, kako bi se iz te zagate najlaže izmazali in kdo bo sramoto odnesel na Drajno. Nazadnje se je Dvrganoč sam ponudil, da bo stvar opravil. Toda ko so prišli domov, so nenadoma našli drugi, še boljši izhod. Pri Munku se je namreč mudila beračica Ajta, ki je prišla že popoldne na večerjo. Ta je bila takoj pripravljena odnesti Munkov abšajdasnik na Drajno. Odnese pa ga ni z Moškopletovo cajno, ampak v svoji raztrgani košari. Munk ji je zato dal desetak, in ko je starka izginila v noč, so se vsi oddahnili, prepričani, da bo Ajta stvar tako dobro opravila, kakor bi je nihče drug ne mogel.

Šele tedaj, ko so se steljarajci usedli za dolge mize, so občutili, da so pošteno izdelani, roke in noge so imeli pretegnjene in so jih skelele, čeprav so bili vajeni trdega dela. Toda občutek utrujenosti pri njih ni trajal dolgo, ker ga je takoj premagal občutek gladu. Ves dan so steljarajci krmili želodce le s suhim kruhom, s pogačo in z moštom, zato so bili zdaj lačni. Toda za lakoto je bilo preskrbljeno; kakor vsako leto, tako so tudi letos pri Munku zaklali govedo in prašička, ki so ga nalašč za to spitali. Medtem ko so v gozdu delali steljo, je bila

doma polna kuhinja žensk, ki so ves dan cvrle, kuhale in pekle. Steljarajcev je bilo okrog petdeset, toda jedi je bilo pripravljenih za trikrat toliko. Že pri starem Munku, ki je bil skopuh, ob steljaraji niso varčevali s hrano, tem manj seveda zdaj, ko je bil mladi gospodar v hiši. Pri teh večerjah je prišla do izraza vsa kmečka bahavost ljudi, ki so leto in dan skoparili, a so se potem enkrat v letu hoteli pokazati v svoji veličini, za ohranitev dobrega hišnega slovesa.

Na Munkovo mizo je ta večer prišlo okrog pet in dvajset jedi, juh, obar, mesa, mesa in spet mesa, solat, potic in pogač, štrukljev, raznih žeht* in krapov in kar koli je premogla kmečka kuharska znanost, ki je ta dan bila v rokah stare Munkinje. Skraja so se vsi steljarajci zagnali nad jedi, ko da bi ne vedeli, da jih čaka še toliko drugih dobrot. Toda že po tretji jedi je najprej Sečnjak odložil žlico, rekoč:

»Moram odnehati, ker bo še kaj boljšega prišlo na mizo.«

Tudi nekateri drugi so storili isto, večina pa je s slastjo jedla dalje, čeprav so si moški kmalu začeli odpenjati pasove in vzdihovati. Po deseti jedi so se ljudje še komaj dotikali jedil, čeprav so jih domači venomer priganjali:

»Jejte, ljudje, jejte, da ne boste lačni...!«

Steljarajcev, ki so skraja brez razlike na stan mašili jedila vase, kar so le mogli, se je ob tolikem razkošju začela polasčati preobjestnost; tisti, ki so bili že pijani, so drug drugemu začeli tlačiti jedila v žepe ter jih tako uničevati. Bajnant, Coflov Peter, stari Pernjak in

* Sokov.

še nekateri drugi, ki so bili znani kot veliki pojedenci, so se nekaj časa kosali med seboj, koliko bo ta ali oni pospravil. In pospravili so neverjetne količine. Ko je menda kot osemnajsta jed prišla na mizo strdena potica, je Pernjak pojedel še štiri kose, a Coflov Peter ga je s petimi še prekosil. Potem pa so požeruhi omagali in obsedeli kakor troti na satovju. Jedi pa so prihajale na mizo tudi še po polnoči, še med rajanjem. In ljudje so spet jedli. Domači pa niso nehali pozivati:

»Jejte in pijte, jutri ne bo več kaj takega...«

Ko je bila glavna večerja pri kraju, se je pričel lov na pušeljce. Pri hiši so bile tri ženske, mlada gospodinja, stara Munkinja in dekla Male, ki so po stari šegi morale dati loviti svoje pušeljce. Prvi predmet lova je bil skoraj meter dolg smrekov prizemnikovec, lepo očiščen in gibčen kot žila. Kdor bo ta koš drugim iztrgal iz rok, ali kdor bo vsaj debeli konec prizemnikovca mogel odlomiti in izpipati, ta bo dobil pušeljce mlade gospodinja. Mladi Munk je prinesel koš in ga položil na mizo, kjer so se ga takoj oprijele roke najbližjih moških. Šele ko ga je gospodar izpustil iz rok, se je lov pričel.

Gruča moških, ki je najprej prišla za koš, se je nekaj časa ruvala zanj za mizo, toda kmalu sta Bajnant in Tumpež potegnili gručo izza mize v sredino sobe. Tu je bilo več prostora in zato so se udeležili lova še nekateri drugi moški. Koš je bil na debelo pokrit s samimi žilastimi, smolnatimi rokami. Pričelo se je divje ruvanje, trganje in prerivanje po sobi. Nekateri so hoteli z napevanjem skrajnih moči iztrgati koš drugim iz rok in so se gnali, da jim je kmalu začelo curkoma teči po licih. Kmalu sta Bajnant in Tumpež, ki sta se najhuje gnala, omagala, izpustila koš in se vsa izčrpana zatekla na klop.

Pristopili so novi lovilci, vendar je še mnogo moških bolj rajši samo opazovalo. Med temi je bil tudi znani zmagovalec v takih borbah, stari Sečnjak, ki se ni premaknil izza mize.

Borba se je brezobzirno nadaljevala, da so pokale kosti. Ženske so lovilce neprenehoma podžigale. Že to, da je mladi Munk položil koš na mizo pred starega Pernjaka, je pomenilo željo domačih, da bi pušeljč šel k Pernjaku. In res se je pri lovu moglo opaziti, kako se stari Pernjak drži koša, ne da bi se preveč poganjal in si črpal moči z ruvanjem. Ob njegovi strani je lovil tudi sin Tevžuh. Borba je trajala že skoraj pol ure, ne da bi se odločila in ne da bi se je že vsi moški udeleževali. Naenkrat sta Pernjaka potegnili vozeli lovilcev k vratom v vežo in ga poskušala potegniti skozi odprtino. To je bila zvitost starih izkušencev, ki so se s tem hoteli otresti nevarnih nasprotnikov in dobiti premoč nad njimi. Nekateri so začeli vpiti:

»Ne pustite jih skozi vrata...!«

Pernjaka, ki sta bila že onstran praga, bi bila klobčič lovilcev gotovo potegnili za seboj, čeprav so ga drugi skušali obdržati v sobi, ako bi ta hip ne bila pristopila Sečnjak in Dovganoč, ki sta prišla za verigo rok in obdržala lovilce v sobi. Z novimi spočitimi lovilci se je ruvanje nadaljevalo z novo silo. Nekateri so spet popustili in šli počivat. Toda borba se ni več dolgo vršila v sobi, kajti medtem sta se Sečnjak in Dovganoč, ki sta očitvidno bila domenjena, že dokopala do samega koša. Pernjaka sta se še vedno vztrajno držala. Še nekaj vrtincev se je zasukalo po sobi, potem pa sta Sečnjak in Dovganoč naenkrat potegnili vozeli proti vratom in preden je kdo utegnil zakričati, se je klobčič že zmotal

skozi vrata v vežo. Toda Sečnjak in Dovganoč še nista bila zmagovalca, kajti razen obeh Pernjakov se je koša držalo še nekaj rok. Vendar zdaj nobena roka ni bila več zanesljiva, ker je bil koš od grabljenja rok že docela gol in zaradi tajajoče se smole opolzek in masten. Iznenadenje ni bilo izključeno. Boj v veži se je nadaljeval z vso srditostjo in vozeli ni več stal na mestu, ampak se je burno premikal iz kota v kot. Naenkrat se je dvignil olupljeni koš visoko nad vozeli rok in nato se je začul Sečnjakov kratki vrisk:

»Juhej...!«

Pušeljci mlade gospodinje je dobil Sečnjak iz Sončnega kraja.

Medtem ko je v sobo legla nekaka poparjenost, je prinesla Munkinja zmagovalcu svoj pušeljc. Morala ga mu je dati, čeprav bi ga bila rajši dala novi žlahti. Pušeljc je bil bogat: lep, velik šarkelj, sredi katerega je tičal pravi pušeljc iz nageljna in rožmarina, a iz skorje poleg njega je gledal kos dvajsetaka.

Brž ko so si steljarajci nekoliko oddahnili, je prišel drugi pušeljc na vrsto. Gospodar je prinesel v hišo debelo repo in jo dal loviti. Lov na repo je bil mnogo lažji kakor lov na koš in je spretnost lovilca več pomenila kakor njegova moč. Kar je bilo Dražnovcev, so se gnali tudi za ta pušeljc, da bi vsaj drugi odšel z njimi s Hoj, če že prvi ni. Toda tudi zdaj jim usoda ni bila mila; lov je trajal le nekaj minut in že je vriskal Dovganoč, držeč repo visoko nad glavo.

Drugi pušeljc, ki ga je dajala stara Munkinja, je bil brez šarkeljna; zmagovalec je dobil le lep šopek z nageljnomo in rožmarinom, povitim v desetak.

Potem je prišel na vrsto pušeljc dekle Male. Munk

se ni prikazal niti s košem niti z repo, ampak je prinesel na mizo debelo, trdo bučo, ki jo je z nekako jezo zagnal po prazni mizi, da se je skotalila najprej pod klop, od tod pa na sredo hiše. Če bi bil Bajnant manj okoren, bi bil bučo lahko brez težave ujel, ker se mu je skotalila prav pod nóge. Ali preden se je sklonil, so bili okrog njega že drugi lovilci in mu zbili bučo iz rok. Pol sobe se je kotalilo za bučo, ki je bila včasih pri tleh, včasih pa visoko nad glavami lovilcev. Toda boj za bučo je bil kmalu končan, kajti nenadoma je buča od nekod padla v naročje Zabevovemu Aneju, ki se lova ni udeleževal, ampak je samo mirno gledal. Tretji pušelj, ki je bil res samo pušelj brez kakega dodatka, je od dekle Male dobil Zabevov Anej. Po eni strani mu je sreča zelo ugajala, po drugi pa je že temu negodnemu fantu bilo neprijetno, da je dobil pušelj od zapostavljene, grde dekle.

Bilo je že blizu polnoči, ko se je lovljenje pušeljev končalo in se je pričel ples. Izmučeni in pijani steljarajci so se pričeli vrteti, kakor da bi ne imeli za seboj napornega delavnika. Spet jih je popadla stara jamniška strast. Ako ni bilo dovolj moških plesalcev, kajti stari steljarajci so se rajanja kmalu naveličali, so plesale ženske same.

Mudafov Jakej in tudi drugi bi bili radi plesali z Zabevko, toda ženska si je nocoj vtepla v glavo, da mora naučiti plesati svojega pastorka Aneja, ki še ni znal. Bila je že ves dan dobre volje, zvečer pa se je njena razposajenost še razpasla. Z nekim doslej neznanim in nedoločenim občutkom v srcu je držala v rokah svojega mladega pastorka in njen obraz se je nekako sito smejal čez njegove še ozke rame po sobi. Nekajkrat

jo je pri plesu prehitel Mudafov Jakej, da je morala iti z njim na raj. Jakej je imel nocoj posebno piko nanjo.

»Zakaj vlačiš vedno Aneja naokrog...?« ji je očital.

»Zakaj? Saj vidiš, da bi se rad naučil plesati, in čas je že tudi. Stare babe smo za kaj takega dobre...«

»Zlodeja, ako nimaš kaj z njim...?«

Smeh, ki je na te besede privrel iz Zabevkinih prsi, je bil tako prostodušen in tako zdrav, da je še Jakeja prevzelo veselje. Pri zopetnem plesu ji je zašepetal na uho:

»Še enkrat ti rečem, da bi te spremljal domov, ako bi Aneja ne bilo...«

»Vidiš, da je straža le dobra...«

Naposled se je Jakej naveličal in je Zabevko pustil pri miru. Potem je spet plesala s svojim pastorkom.

Kadar koli se je kdo domačih prikazal iz kuhinje, je klical na ves glas:

»Pijte, jejte in rajajte...«

In ako je kdo začel odhajati, tedaj so klicali za njim:

»Kaj boste že odhajali! Saj imate čas. Jutri je nedelja...«

Da, drugi dan je bila nedelja, zato se steljarajcem ni mudilo.

Po malem pa se je hiša le pričela prazniti. Vsak steljarajec je po stari šegi dobil s seboj velik kos potice.

Zabevka in Anej sta odšla skupaj z Dvornikovimi in Ložekarjevimi steljarajci, ker so nekaj časa imeli skupno pot. Zunaj je bila lepa jesenska noč, polna mesečnega svita. Zdelo se je, ko da bi ne bil jesenski čas v deželi, ampak tja na vigred. Zrak je bil mlačen in tih. To je pomenilo, da se bo vreme skoraj spremenilo

in da utegne zapasti celo oktobrski sneg, toda na vse to ni nihče mislil. Misli in čustva steljarajcev so se zlila z bledo in mlečno svetlobo noči ter so bila mehka in pijana. Motno, skrivnostno goro nad seboj, ki jih je vedno spremljala, so steljarajci komaj zapazili, vendar so jo čutili kakor dobrega, zvestega tovariša...

Zabevka je hodila s počasnim korakom in je skoraj zaostajala za svojimi spremljevalci. Čutila se je utrujeno, nekoliko jo je motil tudi zaužiti mošt, ki ga je krepko pila, toda utrujenost in omotica sta ji bili prijetni. Vse, kar bi možgani radi mislili in kar so mislili, je bilo komaj na pol občuteno in na pol dojet. In zato je šla, kakor bi tavalala skozi mesečino, ter se je komaj zavedala, da stopa pastorek poleg nje. Stresla se je šele, ko so se drugi steljarajci ločili od nje in odšli svojo pot.

Zabevka in Anej sta počasi krenila po poti v breg, na katerem je temnela Zabevova domačija sredi velikega sadovnjaka. Pod njo in nad njo se je razprostiralo lepo, koprenasto polje, ki je bilo v mesečini še mnogo lepše kakor sicer. Skoraj jo je zajel občutek neke blažene samozadovoljnosti in tihega ponosa, ker si je znala urediti sicer delavno, a vendar mirno življenje. Tam gori jo čaka mož, dober mož, ki pa je polovico starejši od nje. In ko se je spomnila na to, je skoraj nehote vzdihnila. Šele ko je na sebi občutila začudene oči Aneja, se je zavedela in naglo rekla:

»Anej, kaj ne, lepa noč nocoj...?«

»Lepa noč, mati...«

V njegovem glasu je njeno utripajoče srce začutilo tih nemir.

Nekje so vriskali vračajoči se steljarajci. Bili so

Munkovi in na Drajni Skitekovi in tam nekje na Selah so vriskali še neki tretji. Toda najredkeje so se oglašali Skitekovi, jezni, ker jih je stara Ajta tako nesramno prelisičila s tistim Munkovim abšajdasnikom. Prišla je k hiši, da dobi svoj del večerje, a ko je odšla, je pustila za pečjo svojo košaro z abšajdasnikom.

Že blizu Mudafa je nekdo, skoraj gotovo Jakej, piskal na list tisto ničemur podobno pesem:

»Sonce sije, dižej gre,
siva mačka v briezje gre...«

Listov pisk je rezal tako čudno v srcé. Zabevki je zastal korak in ne da bi pri tem le trenutek mislila na piskača, ki se je danes ves čas motal okrog nje, je rekla spremljevalcu:

»Anej, usediva se malo tukaj na rob, ker je tako lepa noč...«

Usedla sta se nad cesto v mehko vresje; šop boro-vega gozda je metal nanju senco, tako da ju nihče ni mogel videti, onadva pa sta imela lep razgled pred seboj, razgled, ki nocoj v njunih očeh ni imel ne konca ne kraja.

Zabevka se je sklonila na koleni, kakor da bi jo bolele prsi in bi si jih hotela olajšati. Na videz je bila mirna, sanjava, toda v njej je bučal nemir, podoben odmevu daljnega slapa nekje v gori. Še vedno je čula tisti neumni napev, čeprav je že davno utihnil... Nekaj časa je sedela molče, vsa razdvojena, kakor da bi se bala jasno misliti. Počasi pa so se ji misli čistile in tedaj se je pred njo razgalila praznota njenega življenja. Že dolgo je čutila v sebi to praznoto. Moža sicer

ni imela rada, a ga je spoštovala. Da bi praznoto svojih čustev nekako napolnila, se je gnala za delom; pri hiši ni bilo treba dekle, ker je bila ona vse, gospodinja in dekla. Drugega izhoda ni našla, niti ga ni iskala. Mož, ki bi ji bil lahko oče... Zadihala je globoko in težko.

Šele tedaj se je spomnila fanta poleg sebe. V prvem hipu jo je skoraj zbolelo, ko se je domislila njegove mladosti in da je sin njenega moža. Ob njej je doraščal in se razvijal in zdaj postaja goden... Kdo ve, kdo bo jedel to meso, to Zabevovo meso...? Včasih je kakor skozi meglo videla njegovo rast, njegove vsak dan močnejše ude. Nocoj, ko ga je učila plesati in ga je držala v rokah, je čutila drgetanje njegovih žil. Tudi njej je ob tem občutku rastla moč. Fant vidi v njej ženo, čeprav ji pravi »mati«... Težko je mislila na vse to, kar ji je šlo skozi glavo. Naenkrat pa se je v njenih prsih utrgalo in iz njih se je izvil kratek, neumen smeh...

»Mati...!« je kriknil tudi njen pastorek s spremenenjenim glasom.

Zabevko je prešinila vroča strast, ki je iz nje pregnala vsako drugo misel, vsak obzir, vsak sram; kakor da bi se za svojo praznoto hotela oškodovati ravno pri sinu tistega, ki jo je zakrivil, sta se njeni preseči roki iztegnili in priželi pastorka Aneja nase... Tihota okrog obeh je požrla še zadnji vihar, presrečni krik:

»Mati...!«

Četrto poglavje

Bili so tisti časi, ko je že smrdelo po svetovni gospodarski krizi, čeprav takrat še najpametnejši meščanski gospodarstveniki niti pojma niso imeli, kaj se godi, kake posledice bodo kmalu nastale in kako bo sploh tej pošasti ime. Vse gospodarstvo je pričelo nekako gomazati in kar je dosihmal šlo samo od sebe, je postajalo z vsakim letom, z vsakim mesecem in dnem vedno otepavnejše.

Tako je bilo tudi v Jamnici. Ako sta se srečala dva Jamničana, kmeta ali prosta človeka, sta se pozdravila z besedami:

»Kaj...?«

»Hudič...!«

Če so se kje srečali trije, štirje občani, ali pa če se je sešlo pol Jamnice, najsi bo na cesti, v krčmi, pred cerkvijo ali na sejmu, so se slišali še bolj čudni pogovori, ki so obstajali malone iz samih vprašanj, medtem ko odgovorov nanja skoraj ni bilo.

»Munk, kaj pa ti praviš...?«

»Bunk, kaj pa ti sodiš...?«

»Rudaf, Mudaf, kaj pa vidva mislita...?«

»Pernjak, Černjak, Sečnjak, kaj pa se bo zgodilo, ako bo šlo tako dalje...?«

Postalo je kot začarano in kakor bi se obetal prihod sedmih suhih let. Resničci na ljubo je treba reči, da

večina kmetov, kajžarjev in delavcev nifi zadnjih sedem let ni mogla imenovati tolstih. Tista doba, ko je bilo nekako dovolj denarja, dovolj posla, je za večino ostala brez pravega blagoslova. Vse skupaj skoraj ni nič zaleгло. Niti koza ni ostala cela, niti vol se ni najedel. Letine so bile zelo nezanesljive, včasih je zima pobrala ozimino, potem je spet moča škodovala, ako že suše ni bilo. Nekaj časa so Jamnico držale pokonci lesne cene, čeprav so s prvotne povojne višine kmalu zdrknile. Lesa seveda niso imeli vsi, toda imeli so vsaj zaslužek. Zadnje čase pa je tudi lesna trgovina popolnoma zaspala in časi, ko so si lesni nakupovalci po hišah kar kljuge podajali, so bili zapisani preteklosti. Lukač in Apat sta skoraj popolnoma nehala trgovati in, če je kmet prišel k njima ponujat les, sta mu začela govoriti o vremenu. Celó Obertave s svojo delniško družbo »Podjuno« je neverjetno skrčil svoj obrat. Trgovci so jemali le še kake posebne mere, a za to je bil potreben močan, dorasel les. Tak les pa so v Jamnici imeli le Munk, Dvornik, stari Pernjak in še nekaj drugih. Če je pa kdo le vzel kako malenkost, jo je moral kmet dati na pol zastonj.

Kmetje so pričeli vedno glasneje tarnati, da lezejo noter. Kam lezejo, ni nihče glasno povedal, kakor da bi bila resnica, ki so jo slutili, pregrozna. In kmetije, ki so se v vojni in prva povojna leta rešile dolgov, so se pričele, dasi ne vse, čisto po malem spet zadolževati. Najprej je obviselo nekaj pri trgovcu, potem pri obrtniku, nato pri delavcu; nekoliko je bilo tudi takih, ki so postali sorodniki ene ali druge izmed obeh dobrijanskih posojilnic. Tisti pa, ki niso imeli na kaj delati dolgov, so bili v še večji zadregi.

Z vsakim letom je bilo v Jamnici več prostih ljudi. Čeprav so mnogi odhajali iz občine v mesta, v bližnji rudnik, nekateri tudi v tovarno v Dobrije, so bile bajte vendarle polne kakor še nikoli. Na Drajni so zrasle celó tri nove bajte. Eno je postavil Ardevov sin, Munkov brat, ki je dobil delo v tovarni in je od Permana odkupil travnik ob cesti. Perman je bil že tako pri koncu, da je pričel grunt razprodajati na drobno. Druga bajta, podobna pravemu čebelnjaku, pa je zrasla na majhni Kovsovi njivici, kjer jo je postavil stari, zdaj že upokojeni Kovač za svojo hčerko Cilo, ki je vzela fužinskega delavca Ropasa za moža. Tako je tudi bajta rodila bajto. Tretjo bajto pa je postavil Sečnjak, ki se je na posled začel pripravljati, da proda svoj grunt in se preseli k manjšemu ognjišču. Sam je postal že zelo skesen* za delo, njegova žena pa še bolj in z deklami je bilo vedno slabše, kajti mož je zadnja leta že tako ostarel, da ga kaka taka, ki je le malo dala nase, že ni hotela več pogledati, ako ga pa je, je bilo to predrago. Stečnjakov grunt, ki je bil dosihmal brez bajte, je torej tudi rodil bajto...

Število jamniškega prebivalstva je z vsakim letom raslo. Rojstev je bilo neverjetno veliko, medtem ko so ljudje zelo slabo mrli. Zgodilo se je celó, da je na novega leta dan župnik Virej oznanil s prižnice: »...Preteklo leto je bilo v fari 45 rojstev, umrlo pa je 7 oseb...«

V zadnjih letih je umrlo tudi nekaj beračev in siromakov; ni bilo več ne Foltana ne starega Vohneta, ne Riharjevega Mihana ne Kardevke. Toda Ajta je še vedno živela in se niti postarala ni. Število občinskih revežev

* Zgrozljiv.

pa se zaradi tega ni zmanjšalo, ker je vedno kdo drug zasedel mesto umrlega predhodnika. Morala se je v fari vidno izboljšala in župnik Virej je vsako leto z zadoščenjem ugotavljal, da pada število nezakonskih otrok, število zakonskih pa stalno raste. O poreklu premnogih zakonskih otrok pa je župnik ob navadnih nedeljah med letom drugače govoril.

Jamničani so postajali mračni in zaskrbljeni. Niti iz listov, ki so jih prebirali nedeljo za nedeljo, niti iz pridig, ki so jih hodili nedeljo za nedeljo poslušat v cerkev, niso mogli dobiti pojasnil za nastajajoče skrbi. In če je bil kak političen shod doma ali kje v bližini, so z drugimi soseskami vred napolnili prostor do zadnjega kotička, hoteč spoznati lek za izboljšanje življenja. Toda vse je ostajalo pri starem, oziroma vse je kazalo, da bo menda še slabše. Le gora, tisto jamniško znamenje, po katerem je bila Jamnica znana po vsej daljini okolici, je ostala taka, kakršna je bila, in je vedno z istim ponosnim mirom gledala na vas in na njene prebivalce pod seboj...

In naenkrat so se našli ljudje, ki so se začeli jeziti na svoj ponos, na to goro:

»Prekleta gora, ta je tudi veliko kriva, da je pri nas tako! Ko bi ta vrag stal na severni strani Jamnice, bi bilo pri nas mnogo bolje. Mnogo več sonca, mnogo več toplote bi imeli, proti severnim vetrovom bi bili mnogo bolj zavarovani. Tako nas pa še nicina stiska...«

Spet drugi so dvoumno mežikali z očmi in govorili:

»Gospod in zima nič ne šenkata...«

In tako je prišlo do tega, da se je nekega zimskega dne stari Munk iznenada znašel v hiši pri svojem sinu Bunku. Iznenada zaradi tega, ker pozimi stari Munk ni

pogosto zapuščal svojega bivališča, Munkove bajte na gorici* Munkove domačije. Poleti je še z drugimi vred delal na domačih poljih in tudi pri Bunku je pridno pomagal mlademu gospodarju, posebno prva leta po izročitvi posestva. Pozimi pa je postajal že zgrozljiv in je rajši ostajal v svoji bajti, kjer je za obe domačiji pridno izdeloval razno hišno orodje in posodje.

Zunaj je bil lep zimski dan, da je celo tukaj pod goró, kamor je sonce sijalo le nekaj kratkih ur na dan, vse bleščalo. Polja je pokrivala debela snežna odeja, da se njiva ni razločila od travnika, in drevje okrog domačije je bilo polno snežnega nakita, s katerim se je sonce rahlo poigravalo. Bela daljava, ki se je videla od Bunka proti trem smerem, je bila tako prostrana in tako bleščeča, da je očem jemala vid.

Pri Bunku je našel stari Munk celo družino v hiši. Gospodar je sedel za mizo in prebiral list, gospodinja je sedela pri oknu in šivala, z eno nogo pa zibala najmlajšega otroka, ki brez tega ni hotel zaspati, štirje drugi otroci pa so se valjali okrog velike, tople peči. Komaj dobrih sedem let sta mlada Bunka gospodarila, a pri hiši je že bilo pet zdravih, lepih otrok; bila pa je podoba, da je mlada gospodinja spet široka. Toda nekdanji Pernjakovi Lonci se to prečesto zibanje še skoraj ni poznalo; bila je še vedno lepa in sveža, njene velike, modre oči so bile še vedno spočite in koža njenega obraza še mladikasta in mehka. Pokazalo se je, da je bilo prej sloko dekle kakor ustvarjeno za materinstvo. Drugače pa ji pri hiši ni bilo hudo in to jo je držalo tako krepko pokonci.

* Dvorišču.

Dasiravno je bilo v sobi toplo, da so se znojila okna, stari Munk vendar ni odložil debelega resastega jopiča, ki je že sam grel za eno peč. Tako obleko iz debelega, surovo obdelanega volnenega sukna je v Jamnici nosil le še on. Njegov obraz je bil kakor vsak dan siv, smehljajoč se in prijazen. Iz njega ni nihče mogel razbrati, kako je razpoložen. Ker pa se oče niti na ponovno povabilo ni hotel uvesti in je le z dolgimi koraki meril sobo, sta mlada dva takoj vedela, da je slabe volje. In res, nista se še utegnila dobro spogledati, je oče že prišel na dan s stvarjo, ki ga je prignala k njima. Naenkrat je bruhnilo iz njega:

»Poa, tako pa ne bo šlo...!«

Oče je imel navado govoriti le do polovice o tem, kar je nameraval povedati. Le domači so vedno vedeli, kaj hoče s tem reči. In tako sta tudi mlada Bunka takoj vedela, da se očetov stavek prav za prav tako glasi:

»Vidva, Bunka, poslušajta me: tako, kakor sta gospodarila dosihmal, ne smeta več gospodariti, ako nočeta, da bi vaju zlodej vzел...«

Preužitkarja Munka je veljalo mnogo truda in mnogo premagovanja, preden se je odločil za svoj današnji nastop. Svojega sina Bunka je imel zelo rad. V njem je videl nadaljevalca Munkovega moškega rodu in je želel, da bi se staro Munkovo pleme razvijalo odslej na Bunkovi zemlji, ker se je doma pri samem Munku moralo tako zgoditi, da je moški rod prevzela druga, tuja veja. Ker se mu je sin poročil s takšno ženó, kakršne si je le mogel želeli tudi on, je imel rad tudi snaho. Zakon je bil storjen iz ljubezni, razen tega je imela žena še denar. Pri tem zakonu je bilo narobe le to, da jo je stari Pernjak oddedoval ravno takrat, ko

kmetije še niso imele vrednosti, kakršno so zadobile kmalu potem, in je zato njena dota bila prav za prav neznatna. Njen oče se je lahko zadovoljno režal, da je hčer tako poceni spravil od hiše. Rad je imel tudi ljube otročičke, ki so bili kakor stopnice in je bil vsak drugi podoben ali očetu ali pa materi.

Vendar so ga stvari, ki so se godile pred njegovimi očmi, naposled prisilile, da je pri svojem nasledniku napravil odločilen korak. Tega je bilo krivo Bunkovo gospodarstvo, ki ni šlo, kakor si je želel. Kdo ve kako zadovoljen ni bil oče niti z gospodarstvom v domači, Munkovi hiši. Mladi gospodar je preveč tičal v gozdu in je neprestano ril v tisto črno steno, ki je bila stari hišni ponos. Tudi je ob nedeljah le prerad ostajal po maši v Jamnici. Drugače pa je bil doma zelo priden, kar zdrť, tako da je bilo vsako delo ob pravem času opravljeno. Z malimi pomisleki si je naposled le moral priznati, da je zaradi Munkove hiše lahko miren.

Precẽj drugače pa je bilo pri Bunkovih. Medtem ko se je po Munkovih gozdovih le nevarno svetlikalo, se je po Bunkovih kar svetilo. Vse pobočje nad domom je bilo popolnoma golo in sedanji rod na tem prostoru gotovo ne bo več sekal. Nekaj malega lesa je bilo le še ob robovih okrog polja in v globačah za potokom, toda tudi to je bilo že hudo razredčeno. Nesreča se je začela s tisto prvo, veliko prodajo gozda Obertavcu. Takrat se je zdelo, da je les dosegel neverjetno ceno, pa so ga veliko preveč prodali. Kmalu pa se je izkazalo, da bi za izkupljeno vsoto bilo potrebno prodati le desetino storjene poseke. Oče si je moral nerad priznati, da je te prve prodaje v veliki meri tudi sam kriv, a prav to je bilo tudi vzrok njegovemu molku in obotavljanju,

da bi spregovoril s sinom resno besedo. Denar, ki bi moral postati podlaga novemu gospodarstvu, je splahnel brez vidne koristi.

Vendar Bunkovo gospodarstvo tudi v drugih ozirih ni šlo, kakor bi bilo želeti. Vse je bilo nekako smolnato, pri hiši ni nič zaleglo, kakor bi bilo moralo, žita niso obrodila najboljše, če pa so obrodila, niso zalegla. Mladi Bunk gotovo ni spadal med pijance, čeprav se ga je sem in tja, največkrat sicer doma, tako nasekal, da je bil čisto trd. To je bila sinova slabost že od rane mladosti in stari nikakor ni mogel dognati vzroka za to. Tudi lenuh ni bil in je znal prijeti za delo kakor malo-kdo. Še manj se je moglo očitati mladi gospodinji. Navzlic temu, da je bila vsa živa otrok, je bila skoraj pri vsakem delu. Edino, kar ji je stari Munk mogel zameriti, je bila njena mehkoča in njena popustljivost nasproti možu.

Pred kratkim pa je oče zvedel o stanju sinovega gospodarstva nekaj stvari, ki so mu pognale kri v glavo. Zvedel je namreč, da je sin zadolžen pri raznih trgovcih in da mu na primer Lukač menda že grozi, da bo moral svojo terjatev s silo dobiti od njega. Ko je to slišal, je takoj poiskal mlada Bunka.

»Poa, tako pa ne bo šlo dalje...!«

Že drugič je poudaril svojo misel, ne da bi prenehal hoditi po sobi. Mlada dva sta še vedno nepremično sedela na prejšnjih mestih; sin ni nehal listati po časniku na mizi, snaha pa je vztrajno šivala dalje. Njunim obrazom se je poznalo, da prav za prav nista presenečena in da sta kaj takega že sama pričakovala.

»Pravijo, da sta že dolžna...« je nadaljeval oče, ki

se je medtem usedel na rob postelje v kotu, kjer je spala dekla.

V sobi je postalo tiho.

»Pri Lukaču...?«

»Pri Apatu tudi...?«

»Pri Tripalu v Dobrijah tudi...?«

Oče je v kratkih odmorih naštel imena vseh tistih trgovcev, za katere je vedel, da je sin pri njih zadolžen. Po kratkem molku je dodal:

»Ali še kje...?«

Mlada Bunka sta se bala očeta, vendar vsak po svoje. Snaha se ga je bala zato, ker je mislila, da bo tast začel po stari navadi kričati, sin pa zato, ker je menil, da ga bo oče morda iz jeze začel naganjati, naj mu izplača delež, ki je bil zapisan v gruntu. Hkrati pa je bilo obema skoraj prijetno, da je oče že danes prišel na dan s stvarmi, za katere bi bil prej ali slej zvedel. Sin se je zganil in rekel z raskavim, skoraj surovim glasom:

»Kdo vam je pa vse to natvezel...?«

»Vsa Jamnica to vé!«

»Kaj drugim mar, saj ne bo nihče plačeval zame.«

Sinov glas, ki je bil še bolj surov kakor prej, je s tem očetu priznal, da je bil njegov sum popolnoma upravičen. Zdaj pa je ta skočil pokonci.

»Kako pa je do tega prišlo? Jaz sem vama izročil grunt brez dolga in s polnimi gozdovi. Zdaj pa nimaš ne lesa ne denarja, namesto tega pa dolgove. Kako je do tega prišlo...? Ti bom pa jaz povedal, kako se je to moglo zgoditi: to so posledice tistega tvojega posejanja po krčmah, tvojega bratenja s pijanci. Ložekar na primer lahko sedi cele tedne pri Lukaču in prepeva

svoj: „Tri dni pa oleja ni“, ker je graščak. Če boš pa ti z njim popival, bo tvoje pesmi prej konec kakor nje-gove, ker si le kmet. Če bo šlo tako dalje, prideš na kant, moraš priti na kant...«

Ko je oče nehal kričati, so začeli vekati trije večji otroci pri peči in hiša se je tresla od zdravih in prestrašenih glasov mladih Bunkov. Vendar to odraslih ljudi ni motilo; stari se je izkričal in je nato mirno obsedel na postelji, mlada dva pa sta bila zadovoljna, dobro vedoč, da je najhujši vihar že minil. Ko so se otroci spet pomirili, je prvi spregovoril Bunk:

»Oče, tako hudo pa še tudi ni, kakor vi govorite. Saj sami vidite, da je hlev poln živine, da je pri meni letos vsejane več ozimine kakor pri Munku in, če bo količkaj leto, nam kruha ne bo treba kupovati. Čisto brez lesa pa še tudi nisem, samo ko bi imel vsaj približno ceno. Dolgovi, sami drobni dolgovi me res ne skrbijo, dasi bi rajši bil brez njih. Tisti, ki se morda veselijo, da bo Bunk prišel na kant, se še prehitro, mnogo prehitro veselijo...«

»Tako je!« se je zdaj oglasila Bunkinja s samozavestnim glasom.

Očetu je bila samozavest Bunkov vseč in postajal je že mehkejši. Sin pa je mislil, da bo prav, ako govori dalje.

»Oče, sami boste razumeli, da so predvsem slabi časi krivi teh dolgov, slabi časi in pa razne nesreče. Že prodaja tistega lesa takrat. Potem mi je poginilo par konj ravno takrat, ko sem ves ta les zvozil Obertaveu. Nato pa letine. In potem otroci... Otroci vendar ni mogoče živih proč zmetati... Včasih se res zgodi, da se tudi v kaki gostilni malo zamudim, toda muha še ni

slon. Največkrat sem pa le doma. Poglejte mladega Munka! Ta je več v gostilni kakor jaz, mu pa koj gre, kakor treba...»

Stari Munk je pretehtal vsako sinovo besedo. Najbolj ga je zadelo ono o otrocih. Otroci, da... ti so bili tudi njegov tihi ponos. On je imel le tri pri hiši, tukaj pa je v tako kratkem času že šesti na potu. To seveda stane, stane tudi denarja. Čisto na tihem si je sicer upal misliti, ali jih za tako hišo, kakor je Bunkova, že ni dovolj... Ali to so božje postave, v katere naj se človek ne vtika. Ko bi le že odrasli, ti otroci, potem bi bil Bunk rešen težav, ker bi imel doma dovolj delavcev in bi lahko pogrešal delovno pomoč. Jeza ga je naglo minevala in ob pogledu na mlado, tako rodovitno mater ga je prešinilo toplo, nežno čustvo.

»Ne rečem, nekaj sva si tudi sama kriva, toda še več so krive razmere,« je dejal sin in vzdihnil.

»Tako jel!« je ponovila za njim snaha in prav tako vzdihnila.

Potem so hkrati vzdihnili oče, sin in snaha, kakor bi hoteli reči: »Kdo ve, kako je vse to prišlo...?« Nato so se vsi trije zatopili v misli. In misli vseh treh so bile težke, utrudljive, brez pravega začetka in konca. In čim bolj so napenjali možgane, da bi odkrili tisto krivico, ki je povzročila to stanje, tem manj so si bili na jasnem, tem nezadovoljnejši so postajali. Pred očmi so jim plešale čudne podobe. Ena taka podoba je bila velika parna žaga blizu železniške postaje z mogočno, lepo vilo ob strani; vsega tega nedavno ni bilo... Potem jim je plešala pred očmi, trdovratno kakor večča, Lukačeva hiša v vasi, ki je pred kratkim zrasla za eno nadstropje... V to podobo je spet silila velika hiša trgovca Tripale v

Dobrijah, kjer je včasih stala navadna bajta... In še druge take čudne podobe so se jim vsajale v oči, podobe, ki s stvarjo prav za prav niso imele nobenega opravka. Skušali so s svojimi mislimi prodreti za te podobe, da bi tam našli neko razodetje, ki bi jih pomirilo in spravilo v sklad vse to, kar je hipoma začelo stati na glavi, toda njihov trud je bil brezuspešen. In mlada Bunka sta bila kar zadovoljna, ko je stari Munk rekel s premišljenim glasom:

»Da — ker so časi tako slabi, bosta morala odsihmal pač malo previdneje gospodariti. S takimi časi se ni šaliti. Le eno vama rečem: bojta se trgovcev, bojta se biričev, bojta se dolgov...«

Da bi si olajšali srca, so začeli govoriti o drugih, vsakdanjih stvareh in za kratek čas jim je to res pomagalo. Bunkinja je medtem prinesla na mizo malico, Bunk pa je odšel v klet po pijačo. Ko so se že nekaj časa krepčali, je oče zdajci rekel:

»In meni še tudi nista nič dala...«

Njegov glas sicer ni bil očitajoč, vendar je mlada dva očetova izjava močno zadela. Bilo je prvič, odkar sta bila gospodarja, da je prišel oče s to stvarjo na dan. V gruntu je imel zapisanih petdeset tisoč, od katerih res še ni dobil niti krajcarja. Stari Munk jima ni hotel delati še večjih težav, kakor sta jih že imela, vendar se mu je le zdelo potrebno, da ju spomni tudi na to in ju še bolj zresni. Njegov delež je bil tako in tako zapisan na prvem mestu. Sicer pa ni nameraval jemati tega denarja iz grunta, saj ga ni potreboval. Na tistem se je bil že odločil, da bo del tega denarja zapustil vnukom, ki ga bodo za to ohranili v lepšem spominu.

Mogoče bi nekaj malega namenil tudi še sinu Ladeju, da bi ga tako spet sprijaznil z domačimi ljudmi.

Bunk je o očetovem deležu že davno imel narejen načrt in je čakal samo na priložnost, da bi mu kaj namignil, naj odstopi svoj delež gruntu, torej njemu. Oče denarja res ni potreboval. Sedaj pa, ko je oče sam načel to vprašanje, se mu vendar ni zdelo pametno, da bi, ko je oče zaradi njegovega slabega gospodarstva slabe volje, prihajal na dan s svojim predlogom. Zato je kratko in malo odgovoril:

»Seveda — a za zdaj tako ne potrebujete...«

Oče ni silil dalje s to stvarjo, marveč se je že vrnil k prejšnjemu predmetu, rekoč:

»No, kako pa zdaj mislita...?«

»Jaz imam neko misel,« je dejal sin po kratkem obotavljanju, dobro vedoč, da bi oče rad vedel, kako mislita poravnati dolgove.

»Kakšno pa...?«

Bunk se je odhrkal, potem pa dejal:

»Vzel bi toliko denarja iz posojilnice, da bi lahko zacelil te kraste...«

»Kaj si rekel...?« je jeknil stari Munk z nenavadnim, slabotnim glasom, ko da ne bi razumel, o čem sin govori.

Stari Munk je bil tudi star, po vsej okolici znan za drugar. Pred več ko tridesetimi leti je pomagal v Dobrihah ustanavljati slovensko kreditno zadrugo, ki je potem dolgo časa reševala kmete iz rok vaških in trških oderuhov s tem, da jim je dajala dolgoročna posojila za nizke obresti. Ker so bili ti oderuhi večinoma nemški meščani in trgovci ali pa njihovi politični pristaši, če-

tudi so bili Slovenci, je ta zadruga, kakor tudi toliko drugih, obenem branila slovensko zemljiško posest pred tujim kapitalom, slovensko ljudstvo pa pred raznarodovanjem. Zadruga se je lepo razvijala in je kmalu postala daleč naokrog najmočnejši zavod, ki je že dolgo pred vojno imel v trgu lepo hišo. Med vojno se je zadeva s posojilnico sicer nekoliko zamotala. Tega so bili predvsem krivi številni mali vlagatelji, ki so ob inflaciji in zaradi povojnega tributa izgubili večino svojih prihrankov, pa vsega tega niso videli, temveč so dolžili le zavod, v katerega so denar naložili, ki pa jim je potem vračal le smešne drobce vrednosti, katere so mu bili zaupali. Vendar se je to kmalu pozabilo, oziroma tisti, ki starih izkušenj niso mogli pozabiti, po vojni tako niso imeli več denarja, tisti pa, ki so ga imeli, so bili večinoma novi ljudje. In tako se je zadruga po vojni spet naglo postavila na nôge in postajala vedno vplivnejši denarni zavod. Stari zadrugarji novemu, naraščajočemu delu niso bili več kos in zavod je moral nastaviti nove, bolj šolane ljudi, ki so opravljali delo in stvar prav za prav vodili. Vendar je stari Munk kot zaslužni soustanovitelj zadruge bil še vedno njen odbornik in je še vedno veljal za njenega glavnega zaupnika v Jamnici, čeprav se že dolgo ni vtikal v njeno upravo in mu je, da govorimo resnico, njeno poslovanje postajalo nekako tuje...

»Kaj si rekel...?« je še enkrat jeknil stari zadrugar Munk skoraj s prestrašenim glasom. Nekaj težkega mu je leglo na srcé, ko je spoznal sinov namen, in pred očmi mu je mahoma postalo kalno. Ako bi bil moral komu z besedami razložiti, zakaj se je tako prestrašil sinovega namena, bi tega najbrž ne mogel storiti, toda

naenkrat je bil poln sumov in dvomov o samem sebi. Medtem pa je začel govoriti že sin:

»Poglejte, oče, stvari so take: les bi moral skoraj podariti, ako bi ga zdaj prodajal, in če bi hotel v lesu dobiti potrebni denar, bi moral res skoraj vse poplakniti. Bolje je počakati z njim, ker bo prej ali slej gotovo spet imel svojo vrednost. Par volov bi sicer zdaj res lahko pogrešal, toda mnogo gospodarnejše bi bilo, imeti ga vsaj do spomladi, ko bo živina dražja. Krme imam dovolj. In če bi zdaj najel denar v posojilnici, bi spomladi izkupiček za vola že lahko nesel nazaj. Najbolje je biti dolžan v posojilnici. Tam ti nihče ne sedi na vratu. Plačaš svoje obresti in imaš mir...«

Stari Munk, ki je sam neštetokrat v svojem zadružnem delovanju govoril z istim jezikom, z istimi besedami, je zdaj z grozo poslušal sinove besede o prednostih zadruga kot upnika. Šele čez nekaj časa je s težavo spravil iz svojih ust:

»Bunk, ne delaj tega, rajši ne...«

»Zakaj? Menda mi bodo dali posojilo, saj ste vendar odbornik...?«

Sin se je bil že zagrizel v to stvar, ker bi se bil tistih sitnih uši, ki so ga zdaj na več mestih grizle, rad iznebil in si breme preložil z ene rame na drugo, na kateri si je upal lažje nositi. Razen tega je s tem upal priti še do kakega krajcarja, ker je bil trenutno res čisto suh. Ako bi vzel posojilo, bi bilo že vseeno, ako bi vzel en tisočak več ali manj iz blagajne. — Oče pa je s strahom mislil na to, da bi njegov sin zamotal Bunkovo kmetijo v tiste papirje, ki nosijo tako nedolžno ime: zadolžnica. Zdelo se mu je, da bo neka tuja krvooločna žival v tistem trenutku zasadila svoje kremplje

v Bunkovo zemljo, kremlje, ki žrtev ne le držijo, ampak so obenem votli in sesajo iz nje tudi kri in sok... Sin in oče sta si v tem trenutku bila tako tuja kakor dva človeka, ki sta se prvič v življenju srečala...

Zaupnik in odbornik posojilnice, stari Munk, se je tedaj vzravnal za mizo in z raskavim, a odločnim glasom dejal sinu:

»Anza, jaz ti pravim: ne delaj tega. Posojilnica je že... toda rečem ti... posojilnica je le — vrag...«

Več mož ni mogel spraviti iz sebe, ker so ga že te kratke besede preveč izmučile in so mu pri tem od samega notranjega napora hotele skočiti oči iz jam. Mlada dva sta ga začudeno gledala in ga nista mogla razumeti. Oče je to opazil in tedaj se mu je zazdelo, da je mogoče le preveč povedal in da je morebiti s svojo jasno opazko zasejal v mlada dva škodljiv političen dvom. Zdelo se mu je, da mora stvar popraviti, in kakor hitro se je nekoliko umiril, je začel govoriti:

»Saj ne rečem, posojilnica je že dobra, toda le v skrajnem primeru, ako ni več druge pomoči. Kmet se mora tudi posojilnice bati. Dolg je naposled le dolg... Pri hiši, ki je zadolžena, so pri vsaki jedi za mizo nevidni jedači, ki jedo s trojnimi žlicami. Ne maram, da bi bila tudi Bunkova hiša kje zapisana. Ali jih že nimamo dovolj v Jamnici? Dvornik, Perman, Gradišnik, Mlatej, Podpečnik, Kozjek, Mvačnik, Obad in kaj vem kdo še vse... Če bo šlo tako dalje, bo kmalu vsa Jamnica zapečatená, kakor je bila že pred vojno. In v tako kratkem času, kaj... Treba bo iskati drugega izhoda.«

»Kako tedaj mislite?« sta vprašala mlada Bunka oba hkrati.

»Kaj ko bi ti mlademu Munku rekel...?«

»Tega pa nikdar ne!« je kratko in z vso odločnostjo odbil Bunk, da je očetu takoj zaprlo sapo. Bunku se je njegov svak zadnja leta nekoliko priskutil, dasi si tega sam ni znal prav razložiti. Najbrž je bilo tega krivo tudi to, ker je Munku gospodarstvo bolje šlo kakor pa njemu. S trpkostjo je začel misliti na to, da je njegov bivši prijatelj Tonač s tem, da se je poročil z njegovo sestro Mojcko, prav za prav prišel do največjega deleža nekdanjega velikega imetja. In sam nase je postajal jezen pri spominu na to, da mu je tudi on zelo veliko pripomogel k tej sreči.

»Ne, tega tudi jaz ne dovolim!« je zdaj z nenavadno odločnostjo poновila mlada Bunkinja.

Ko da bi zbiral moči, je oče šel globoko po sapo, nato pa pobaral s suhim glasom:

»Koliko bi pa potrebovala...?«

Mlada Bunka sta se spogledala, toda čeprav je ta pogled trajal le kratek hip, so se njune oči popolnoma razumele. Naposled je oče vendar spregovoril tisto besedo, na katero sta oba že ves čas nestrpno čakala. Denar, ki ga potrebujeta, bosta dobila od očeta. Kako dobro bi pa bilo, ako bi se ob tej priložnosti dalo iz očeta iztisniti še nekaj več, kakor pa jima je potrebno za dolgove. Vsak stotak bi jima prav prišel, posebno zdaj. Čemu tudi očetu denar? Na oni svet ga nihče ne odnese s seboj, tukaj pa ga oče in mati ne potrebujeta. Ali ga naj spet mladi Munk pogoltne? Ali pa morda celo Ladej, ki ga je še manj potreben, saj je v državni službi... Po kratkem razmišljanju je dejal Bunk z odločnim glasom:

»Če bi imela dvajset tisočakov, bi se iznebila vseh krast...«

»Dvajset tisoč — ali šta znorela...?«

Stari Munk je planil pokonci in začel tako strahovito rohneti nad mladima, da so otroci spet zavekali. Toda oče se zdaj ni zmenil za otročje dretje in je rohnел dalje, očitajoč mladima zapravljivost, lahkomiselnost, lenobo in vse, kar mu je prišlo na misel. Ko je čul besedo: dvajset tisoč, je pozabil na vse obzire in je moral dati duška svoji razburjenosti. Mlada Bunka sta sklonjenih glav sedela vsak na enem koncu mize in molčé prenašala udarce, ki so deževali po njima, čeprav so bili malce krivični. Toda očetu zdaj ni kazalo ugovarjati, ampak pustiti ga, da se izzmerja, ker bi ga lahko še bolj razjezila in bi naposled denarja niti ne dal.

Kakor bi odrezal, je stari Munk prenehal vpiti; povedal je, kar je imel na srcu. Toda hiša se je še vedno tresla od otročjega vekanja. Ko da bi prestregel neki skrivni, nevidni udarec, je stari Munk skrivil hrbet, nato pa rekel:

»Dobro, govoril bom z materjo...«

Govoriti z materjo je pomenilo dati denar.

Obraza mladih Bunkov sta se pokrila s hvaležnim, presrečnim bleskom. Tedaj se je pomirilo tudi vseh pet otrok, katerim na ljubo je stari oče zamašil pryo razpoko, ki je zazijala na Bunkovem gruntu.

Toda stari Munk ni mogel slutiti, da je vrgel denar v žrelo, ki ni imelo dna...

Peto poglavje

Nekega dne je mati Pernjica dala poklicati k sebi beračico Ajto. Pošta je dosegla Ajto v nedeljo, toda čeprav je tisti nedeljski popoldan bil nenavadno lep, vigraden in mil ter je imela pisan čas, je Ajta ta obisk vendarle odložila za prihodnji dan. Tako ji je ukazovalo njeno staro, dobro preizkušeno načelo, da je mnogo bolje, pustiti kruhodajalke malo čakati, da postanejo nestrpnejše in s tem tudi mehkejše. Posebno kadar je šlo za delo, kakršnega je slutila pri Pernjaku. Razen tega pa je bila nedelja neugoden dan; kakor povsod, je bilo takrat tudi pri Pernjaku vedno dovolj nedeljskih postopačev, ki so radi nastavljali ušesa. Zato se je napotila k Pernjaku na Drajno šele v torek popoldne; napravila pa je to tako, kakor da bi jo pot povsem po naključju zanesla mimo.

Računala je popolnoma pravilno, kajti našla je gospodinjo čisto zrušeno in samo v kuhinji. Domači so bili vsi na polju, kjer se je že pričela setev jarih žit. Pernjakove njive, malo brežne sicer, a lepe, sončne in prostrane, so na Drajni skoraj najprej kopnele in, ko je zemlja na Hojah bila še zmrzla ali pa s snegom pokrita, so Pernjaki hodili že goloroki za merjascem* po njivah.

* Oralo z dvojnim lemežem.

Mati Pernjica, žena med petdesetimi in šestdesetimi leti, ki so se ji tudi poznala, je bila prava podoba drajnskih gospodinj, suhljata, ožgana od sonca in z udi, ki so pričali, da je njen delež na tem svetu neprestano trdo delo od zore do mraka, čeravno gospodinja na precēj veliki kmetiji, pri kateri ni pomanjkanja. Celó nagnjenost k rahli vodenici, ki se je je že dolgo polaščala, ni utegnila vidno spremeniti njene zunanosti. Drajske gospodinje so bile živo nasprotje gospodinj iz Hoj, kjer so malone vse kmetice bile močne in rejene. Že to je dokazovalo življenjsko razliko med obema krajema; na Hojah je bilo življenje mnogo lažje, zemlja rodovitnejša, pridelki obilnejši, na Drajni pa je bilo treba za manjši pridelek več in napornejše delati. Na Drajni vodenične gospodinje niso dosegle tiste obilnosti, kakor pa na Hojah zdrave gospodinje.

Pernjici se je poznalo, da jo zadnje čase tarejo hude notranje skrbi. To, kar jo je glodalo, pa ni bilo nič drugega kakor odkritje sinove, Tevžuhove nesreče s tisto Černjakovo terbo. Kaj vse je morala pretrpeti kot mati, vé le tisti, ki je poznal starega Pernjaka. Vendar je bila to malenkost v primeri s sramoto, ki se je s tem zrušila nad staro, pošteno in ponosno hišo. In nazadnje ni bilo mogoče odkupiti tega greha niti za ceno največje sramote, kajti Černjak je kot varuh terbinega otroka zahteval plačevanje alimentov. Hiši, ki sta si bili že oddavnaj dobri, sta si naenkrat postali pravi sovražnici. Za enkrat je bila še prava sreča, da sin Tevžuh ni imel nič, kar bi mu mogli vzeti, toda to je bila le slaba tolažba, ker je bil Tevžuh vendar določen za naslednika in bo prej ali slej imel premoženje. Razen tega je bila

ta smola tudi strašna ovira pri sinovi ženitvi, dvakrat strašna prav zaradi greha s tako ničemur podobno žensko.

Pernjica se je po svoje borila proti nastalemu hišnemu zlu, toda dozdej popolnoma brezuspešno. Skrivaj je plačala že nekaj maš v dober namen, ki je vanj položila skrivno željo, da bi se bog vendar usmilil nesrečnega otroka in ga poklical k sebi ter tako rešil sitnosti in nadlog njega in druge. Toda vsa Jamnica je vedela, da se otrok Černjakove terbe razvija nenavadno naglo in krepko in da je začel celó že govoriti.

Po tem neuspehu se ji vendar niso vzbudili kaki dvomi o vseomogočnosti in o pravičnosti tega, kar je slutila nad seboj, temveč je bila prepričana, da je njena prošnja kot prošnja grešnice prešibka. Zato se je zatekla k novi odrešilni misli. Povabila je Ajto v hišo in, ko je ta naposled prišla k njej, sta ostali z beračico zelo dolgo skupaj. Pri odhodu je Ajta še na pragu zatrjevala:

»Mati Pernjica, le pomirite se, višarska devica Marija bo vse tako uredila, da bo prav. Ona je pri bogu velika priprošnjica. In jaz jo bom še posebej prosila zate. Tri dni prej ne bom niti grižljaja vzela v usta, da bom ja uslišana. In bosa bom šla na góro, da bo več zaleglo...«

Ko se je Ajtino staroveško ohlapno krilo, polno skrivnih žepov, v težkem loku skrilo za plotom, je Pernjica za hip obstala pred kuhinjskim oknom in s sklenjenimi rokami vzdihnila:

»Moj bog, menda mi vendar vse to ne bo všteto v greh na mojo zadnjo uro? Saj ne želim nič drugega kakor srečo svojih otrok in pa ljubi hišni mir. Za onega bi bilo pa tudi bolje, saj ga na tem svetu tako nič dobrega ne čaka...«

Spet je namreč na skrivnem obdarovala Ajto in jo poslala na božjo pot na svete Višarje, da bi božjepotnica v svojem in njenem imenu izprosila to, kar po sveti Marjeti v farni cerkvi ni bilo mogoče izprostiti, namreč da bi smrt rešila nesrečnega otroka življenja, hišo pa hude nesreče...

Ajta je res takoj nato izginila iz Jamnice ter je nekaj tednov ni biló na spregled. Beračica Ajta je zadevo, ki jo je vsa Jamnica mlela z veliko naslado, reševala po svoje, otrokov varuh, obcestni krčmar Černjak, pa spet čisto drugače. Ko se je cela stvar odkrila tako nepričakovano, sta z njegovo ženo ugotovila, da cela zadeva naposled le ni tako neprijetna in tako brezupna, kakor se je zdela na prvi mah. Otrok je dobil očeta... Iz te ugotovitve pa se je dala izpeljati cela vrsta raznih prej nevidenih in neslutenih prednosti. Nova usta za hišo niso bila seveda nikakršno breme — kaj ti neki tak otrok poje?... Na terbinem telesu seveda še vedno niso popolnoma zarasli obrunki tistih bunk in udarcev, ki jih je svojčas dobila zaradi tega, ker je začela vlačiti k hiši nove zajedalce, ki bodo njunim otrokom odjedali kruh. Otrokova mati sama se je potem, ko je dobila dete, zelo prijetno spremenila in je postala za delo mnogo porabljujejša, kot pa je bila pred porodom. In ko bo otrok odrasel, bo imel pri hiši delo in kruh.

Najzanimivejša stran odkritja pa je bila nedvomno ugotovitev, da otrokov oče ni bil revež. Černjak in njegova žena sta naenkrat stala pred nenadnim virom novih, neprevidenih dohodkov. Sicer jima takoj še ni bilo jasno, kako bi te dohodke bilo mogoče speljati v tisti žleb, ki je tekel v njuno krčmarsko gospodarstvo, ker so te varuške stvari vedno zvezane z različnimi sitnostmi,

ali to spočetka ni bilo odločilno. Najbolje bi bilo seveda, ako bi se dala doseči redna mesečna alimentacija, ki bi jo porabljali za otrokovo vzdrževanje.

Černjak je po tistem dogodku na cesti nekaj mesecev čakal, da se je stvar spet poglobila in da se je rana, ki je tudi po njegovi sodbi za Pernjaka morala biti boleča, že nekoliko zacelila. Nato pa je nekega dne naletel na Pernjakovega Tevžuha in mu rekel:

»No, Pernjak, kdaj boš pa prišel Lukeja gledat...?«
Kakor vsi krčmarji, je tudi on kmečke sinove klical, kot bi bili že gospodarji.

Mladi Pernjak pa se mu je namrdnil, tako da je Černjak takoj napel druge strune.

»Bil bi namreč že čas, da bi s' tvojim starim storila svojo dolžnost. Ali misliš, da bomo drugi redili tvoje pankrte? Koliko pa misliš dati...?«

»Mi pa vzemite kaj, če mi imate,« mu je odgovoril Tevžuh tako surovo in zmetljivo, da je osupnil celó Černjak — krčmar. S tem je bil pogovor s Tevžuhom za enkrat končan.

Mnogo pozneje je Černjak srečal starega Pernjaka ter mu rekel:

»Pernjak, kaj bomo pa z otrokom napravili...?«

Toda stari ga je zavrnil še bolj surovo kakor sin:

»Kaj boš vame silil, ali je morda otrok moj? Sinu vzemite, če imate kaj...«

Tudi ta poskus je ostal brezuspešen in Černjak se je prepričal, da je res, kar je vedel že sam in kar je vedela vsa Jamnica: Pernjaki so trdi kakor ržen kamen, na katerem stoji njihova domačija. Omehčali se niso niti potem, ko je Černjakova krčma postala prava zarotniška jama, ki je po vsej okolici vztrajno opravljala Pernjake,

katerim še lastnih otrok ni mar, ki celó pri slabournih sirotah otresajo svoj plod, a rediti ga morajo potem drugi ljudje.

Černjak je dal nezakonskega očeta poklicati na sodnijo, da bi s postavo uredil zadevo, toda tudi postavi je Tevžuh zabrusil v lice to, kar je rekel že njemu:

»Vzemite mi, če imate kaj...«

Tudi zgrda torej ni šlo nikamor. Černjak pa je hotel stvar vendar za vsak primer urediti tako, da bi se Pernjaki ne mogli izmazati. Njihovi trdobučnosti, posebno pa staremu, ni bilo mogoče nič zaupati; utegnil bi dati posestvo celó enemu izmed mlajših sinov, ki jih pri hiši ni manjkalo. Po nasvetu varuške oblasti je hotel alimentacijo iztožiti, da bi bil pripravljen za tisti čas, ko bodo pri Pernjaku delili dediščino. Naenkrat je postal tako velik človekoljub, da je na vsa usta trdil:

»Meni je vseeno, četudi gre polovico Černjakovine, samo da dobi sirotin otrok, kar mu gre iz hiše, kakor je Pernjakova...«

In ravno ko so se pričele te homatije, je mati Pernjica še z zadnjim poskusom hotela poseči vmes ter je poslala Ajto na Svete Višarje po tiho pomoč. Nestrpno je pričakovala Ajtine vrnitve z božje poti. Seveda pa se je beračica po stari navadi gredoč predolgo zadrževala in se je vrnila štirinajst dni pozneje, kakor pa je pred odhodom obljubila. Nekega dne se je vendar prikazala v hiši, a s tako malodušnim obrazom, da je Pernjico takoj zazeblo pri srcu.

»Kako pa je bilo, Ajta...?«

Starka se je nevoljno mrdala, potem pa je začela iskati primernih besedi.

»Ah mati, vse tako kaže, ko da bi tobart ne bilo kaj...«

»Zakaj...? Ali si izročila tisto, kar sem ti dala s seboj...?«

»Kako ne bi izročila, mati...?«

Ko je Pernjica premagala zle slutnje, ki so jo navdajale, je začela Ajto izpraševati o podrobnostih božje poti; koliko je bilo romarjev, iz katerih krajev so prišli, kakšne so bile pridige. Sama že več ko dvajset let ni bila na višarski gori in jo je vse zanimalo.

Ajta je pripovedovala:

»Lepo je bilo in ljudstva se je kar trlo. Po vojni ga še nisem nikoli toliko videla na gori. Neki misijonar z brado je imel pridigo na prostem. In kako je pridigal. Dve kozi sta se med pridigo za neko skalo neprenehoma trkali. Človeku so kar solze stopile v oči...«

Pernjica se je komaj vzdržala, da ni beračici zabrusila grde besede v obraz.

»In kako je bilo drugače...?« je vprašala nestrpno.

»Dobro. Tobart je Bog namaknil, kakor že dolgo ne.«
Ajta je imela v mislih gmotni uspeh svojega romanja.

Pernjica je vzdihnila. Ajta je bila vprav nedostopna, in zla slutnja, da je nemara tudi njena poslednja zaobljuba ostala brezuspešna, je postajala vedno težja. In vendar je tudi danes še bogato obdarovala beračico. Pred svojim odhodom pa ji je Ajta dala čuden nasvet:

»Mati, veste kaj? Vzemite vi tistega otroka k hiši, pa bo stvar opravljena, kakor se za tako hišo, kot je vaša, spodobi...«

Sprva se je Pernjici nasvet zdel zelo aboten, nemogoč, toda čim dalje je o njem razmišljala, tem sprejemljivejši se ji je zdel. Otrok je zdrav in baje lep... Otrok

je nedolžen in ne more za to, da ima slaboumnico za mater. In naposled je le Pernjakove krvi... Ako bi ga vzela njena hiša, bi bilo na mah konec vseh homatij z njegovo oskrbnino. In Černjaki bi bili morda kar srečni, ako bi se otroka iznebili? Taka rešitev bi Jamnici tudi zavezala dolge jezike, s katerimi zdaj tako neusmiljeno grdiijo njeno hišo...

Mati Pernjica je po dolgem preudarjanju zaupala zadevo svojemu možu, in čudno: Pernjak, ki ni hotel niti besedice slišati o kaki alimentaciji, je bil koj vnet za ženino misel. Bližal se je tudi čas, ko bosta stara dva izpregla in bo treba izročiti posestvo Tevžuhu, ki že komaj čaka na to. In če ne prej, bo morala biti pač takrat urejena zadeva z otrokom. Bilo pa bi nad vse pametno, ako bi se dala že prej tako urediti, kakor je predlagala mati. Zmešnjava s tem otrokom je bila za Tevžuha kot bodočega gospodarja seveda zelo neprijetna, toda ker je otrok že na svetu, se ne da več pomagati; ako si bo sin izbral pametno nevesto, bo to sprevidela. Otrok bo kmalu odrasel in pri hiši bo delavec, ki ga ne bo treba plačati, bo sin, ki obenem ne bo sin, da bi mu bilo kdaj treba šteti doto kakor navadnim otrokom, obenem bo hlapec, ki ne bo hlapec, kateremu bi bilo treba dajati plačo. In stara dva je naenkrat obšla neka čudna radovednost.

»Ali si že videl otroka?« je vprašala Pernjica moža.
»Še ne!«

Pernjak bi ga bil že nekajkrat lahko videl, ko je hodil mimo Černjakove hiše, toda vselej se je nalašč obrnil stran. Zdaj mu je bilo tega žal in tudi njega je živo prijelo, da bi videl tega otroka. Ko je sin Tevžuh slišal, kaj so sklenili starši, se je najprej namrdnil in

mu stvar ni hotela v glavo, potem pa se je vnel zanjo tudi on.

Najprej so poskusili stvar zlepa. Tevžuh je nekega dne srečal varuha Černjaka in mu povedal svojo očetovsko željo, da bi rad vzel otroka k sebi. Otrok je njegov in kar je, to je. On bo otroka laže vzgajal in laže skrbel zanj kakor pa taka mati. In kot oče ima do otroka tudi pravico. Toda naletel je slabo. Varuh je vzrožil:

»Nikoli, in če za otroka nikdar ne dobim krajcarja, bo ostal pri hiši...!«

Černjakovi načrti so bili v osnovi isti kakor Pernjakovi; obe hiši sta hoteli pridobiti, nobena ni hotela nič dati. Otrok in njegova siročna mati sta bila tu tretja stvar.

In kar ni šlo zlepa, je moralo iti pač zgrda. Nista pretekla dva tedna, ko je varuška oblast že klicala varuha Černjaka na sodnijo ter mu razložila željo in zahtevo nezakonskega očeta nezakonskega otroka Lukeja. Varuh se je hudoval in rotil, da otroka nikomur ne izroči, čeprav mu je sodnik dal razumeti, da je v tem primeru več pravice na strani nezakonskega očeta kot pa na strani nezakonske matere. Mati, kakršna je ta, pač ne more dovolj skrbeti za svojega otroka. Kot dokaz neprimerne skrbi za otroka je sodnik navedel, da spi mati z njim v hlevu skupaj z volmi in kravami, kar da nikakor ne gre. Vendar je sodnik govoril gluhim ušesom in Černjak je zahtevo kratko in malo odbil.

Še isti dan je Černjakova siročna nejeverno izbulila oči, ker ji je gospodar sam razdrl posteljo v hlevu, zmetal slamo, na kateri je ležala, živini pod nóge, posteljo pa odnesel pod milo nebo, kjer jo je morala domača dekla temeljito oprati. Nato jo je odnesel v prazno

podstrešno sobo, kjer jo je zvečer našla visoko postlano in pregrnjeno z belim, svežim perilom. Kakor zamaknjena je sirota dolgo stala pred njo, strmela zdaj v posteljo, zdaj po prijazni, majhni sobici, dokler je ni stresel hripavi glas, ki se je nenadoma izvil iz njenih prsi in ki ni bil podoben niti joku niti smehu. Ko se je pomirila, je najprej dala v posteljo malega Lukeja; in videč otroka sredi belega perila, je bruhnil iz nje glas, podoben srečnemu smehu. In spet je trajalo precej časa, dokler se ji ni vrnil mir. Šele nato se je sirota počasi in previdno slekla in se še previdneje ulegla v posteljo, kjer je poleg že spečega otroka obležala s spremenjenimi, kalnimi očmi...

Pernjakova in Černjakova hiša sta se pričeli pravdati za otroka, o katerem še nedavno nobena ni hotela nič slišati. Vsaka stranka si je vzela odvetnika in varuška oblast, ki bi se morala boriti za boljše skrbstvo nezakonskih otrok, se je naenkrat znašla v popolnoma nasprotnem položaju: za skoraj pozabljenega in zavrženega otroka je naenkrat skrbelo toliko ljudi in s tako vnemo, da je oblasti začelo primanjkovati paragrafov, s katerimi bi to zamotano zadevo rešila. Dve, tri pomirjevalne razprave niso nič zalegle. Tudi posebna komisija, ki jo je zahteval varuh, je morala priti in ugotavljati, kako živi otrok slaboumne nezakonske matere na kmetih. Seveda je komisija našla otroka v popolnoma novih hlačkah, čeprav jim otrok še ni bil kos. Posebna zdravniška komisija je dobila nalog, da ugotovi duševno stanje nezakonske matere. Na nesrečo te komisije pa je graščak Ložekar iz Jamnice pred njenim zasedanjem tri dni popival po dobrijanskih gostilnah in zapletel v svoje mreže tudi okrajnega zdravnika, s katerim sta nato

skupaj prepevala: »Tri dni pa oleja ni...« Ko je Černjak siroto na koleslju pripeljal k pregledu, okrajnega zdravnika od nikoder ni bilo. Černjak se je vrnil domov, rekoč:

»Enkrat ste me speljali na led, drugič me ne boste!«

In komisija je morala pozneje sama k Černjaku na dom. Ugotovila je, kar je vedel v Jamnici vsak otrok, da je namreč sirota slaboumna, a da ima, kakor je videti, razvit zelo močan materinski čut. Pravda se je neznansko vlekla in stroški so kmalu tako narasli, da bi denar zadostoval za lepo dediščino otroku, za katerega so se pravdali. V Jamnici in še daleč naokrog ni bilo zadeve, o kateri bi toliko razpravljali kakor o tej pravdi. Po dolgem obotavljanju se je višja varuška oblast le skušala izmotati iz zagate in je odločila, da v tem primeru po zakonu pripada nezakonski otrok Lukej Černjak svojemu nezakonskemu očetu Tevžuhu Pernjaku...

Ko je Černjak to čul, je po kratkem molku skoraj zavpil:

»Dobro, vi ste odločili! Toda jaz bi rad poznal tistega, ki bi si tej materi upal otroka iztrgati iz rok...?«

Pernjakovi so pravdo dobili, v resnici pa so bili po zmagi na istem kakor pred njo. Černjakovim seveda ni prišlo na misel, da bi otroka izročili komur koli na svetu, a najmanj še Pernjakovim. Najhujše orožje v njihovih rokah pa je postala sirotna mati sama, katero so naučili, da preti otroku od Pernjakovih velika nevarnost, ker ga ji hočejo morda ugrabiti. Več materi seveda ni bilo treba; njena že tako do skrajnosti razvita budnost glede otroka se je še povečala. Njene oči so vedno nemirno prežale okrog sebe in njena usta so bila vedno pripravljena ugrizniti. Njena prvotna nežaupljivost do domačih je

zadnje čase vidno popustila, ker se je prepričala, da se tudi oni bojijo za otroka, toda mirna je bila le takrat, kadar je bil otrok v njeni neposredni bližini. Za stranico svoje postelje je skrila težko sekiro, ki jo je med spanjem pogosto otipavala. In ko je sirota nekega dne iz podstrešne sobice zagledala na cesti starega Pernjaka, je zgrabila za sekiro in mu od daleč grozila z njo, pošiljajoč za njim strašne, sovražne glasove...

Pernjaki pa so tirali stvar dalje in so hoteli iztoženo pravico do otroka uveljaviti s silo. Poslali so k Černjaku sodno komisijo z nalogo, da siroti otme otroka ter ga izroči njim. Komisija pa je slabo naletela. Komaj so se tuji gospodje in žandarji prikazali na dvorišču, se je sirota takoj zaprla v svojo podstrešno sobo in s sekiro v rokah čakala za vrati. Ko je začula zunaj na stopnicah korake, je takoj začela rjoveti z nečloveškim glasom. Žandarmerijski poveljnik, kateremu je bila ta neprijetna naloga zaupana, se je s svojimi tovariši vrnil na dvorišče in skušal pripraviti domačine, da bi vplivali na siroto. Domači pa so se mu prekrižanih rok režali in Černjak je škodoželjno vpil:

»Mene to ne briga! Kar sami opravite, ako vas skomina...«

Hočeš nočeš se je komisija morala spet sama lotiti posla. Dva orožnika, sodnijski birič in občinski sluga Ropratt so se znova splazili po stopnicah do podstrešne sobice, hoteč siroto iznenaditi in ukaniti. Pri tem je občinski sluga stopal kot zadnji v vrsti, čeprav so ga njegovi tovariši silili, da bi kot domačin šel prvi. V sobi je bilo popolnoma tiho in komisija je bila prepričana, da jih terba ni slišala. Orožniški poveljnik je pogumno prijel za kljuko in hotel odpreti vrata. Tedaj pa so vrata

zahreščala in skozi les se je pokazalo rezilo sekire. Može so odskočili in jo takoj spet pobrali iz podstrešja na dvorišče. Prevzel jih je čuden strah in ni bilo sile na svetu, ki bi jih bila še enkrat spravila na podstrežje.

Komisija, kateri stvar ni dišala, je enodušno izjavila:

»Ne, v to lesniko pa ne bomo ugriznili. Zgodi se lahko nesreča, pa za prazen nič...«

Prvi je zapustil prizorišče mizar Ropratt, za njim pa drugi. Spremljal jih je škodoželjni krohot domačinov, ki je donel za njimi še daleč po cesti. Jamnica se je vsemu temu od srca smejala. Vse je bilo na strani Černjakove sirote in se hvalilo, da se je enkrat le našel nekdo, kateremu nobena oblast na svetu ni kos...

Bil je eden tistih pustih večerov zgodnje jeseni, ko se mrak zelo dolgo vlači okrog oglov, preden nastopi prava noč. Čez dan so se po globačah vlačile neprijetne, deževne meglè, ki se tudi na noč niso dvignile in razkadile, čeprav iz njih ni pršilo. Nekega takega večera se je Černjakova sirota vsa blatna vrnila s polja. V hiši so gorele že luči. Kuhinjska vrata so se ozko odprla in skozi odprtino je pokukala terbina glava z vprašujočimi očmi:

»Kje pa je Vuhej...?«

Sirotna mati ni mogla izgovoriti besede »Lukej«, kakor je otroku bilo ime, temveč je zlogovaje izgovarjala »Vu-hej«. Tega imena so se navadili tudi domačini ter je otroku ostalo. Ker otroka ni bilo v kuhinji, so se vrata spet naglo zaprla, a koj nato so se odprla vrata v gostilniško sobo, kamor so njene oči spet hlastno pogledale:

»Kje pa je Vuhej...?«

Ker otroka tudi tam ni bilo, so se ji oči nestrpno in naglo umaknile. Takoj nato so se slišali po stopnicah na podstrešje nagli koraki, od koder se je spet zaslišal terbin zaskrbljeni glas:

»Vu-heeej...!«

Ker je ta klic ostal brez odgovora, so se težki sirotini koraki ropotaje vrnili po stopnicah v vežo, kjer so obstali, kakor da bi terba prisluškovala. Nato so cikle zaropotale iz veže na dvorišče proti hlevu, od koder pa so takoj spet priropotale nazaj proti hiši. Izpred praga se je začul oduren, a topel klic:

»Vu-hej...!«

Preden se je klic izgubil v temi, so cikle odropotale proti prvemu hišnemu voglu, od tam nazaj proti drugemu in vsakikrat se je slišal isti zlogovani, težki, a še pričakovanja polni klic:

»Vu-hej...!«

Toda vedno temnejša noč ni odgovarjala. Tedaj pa je planil v vežo strašen, raztrgan in divji krik, ki je napolnil hišo od vrha do tal in ki je spravil na noge vse, kar je ta čas bilo v njej živega:

»Vu-u-h-e-j...!«

Domači so spoznali, da je terba otroka zgrešila; sami polni zlih slutenj so planili pokonci in začeli Vuheja klicati in iskati. Ko se je pričelo po kotlini mračiti, je bil otrok še pri hiši ter je racal tam nekje okrog hleva. Bil je že dve leti star in ga je bilo povsod dosti, posebno rad pa se je motovilil po hlevu in okrog njega, kakor da bi ne mogel pozabiti kraja, kjer je začel spoznavati svet. Černjakinja je mislila, da je otrok v hlevu pri hlapcu, in si ni mislila kaj hudega, mož pa, ki je sedel

v krčmi je strigel edinemu gostu Tehantu, si je mislil, da je otrok v kuhinji pri ženskah.

V petih minutah so Černjaki pretaknili in presvetili vse kote, kolikor jih je bilo pri hiši, toda Vuheja ni bilo nikjer. Zaman so stikali tudi še okrog domačije, vsi klici v noč so ostali brez odgovora. Zla slutnja in neznanski strah, da bi se otroku kaj pripetilo, sta se kot grozna resnica zrušili nad hišo; takoj je vsem postalo jasno, da so jim Pernjakovi otroka ukradli. Nepopisen srd je navdal vso hišo, kletve in grožnje na račun tatov so odmevale v noč. Edini gost Tehant je v naglici popil svoj frakelj žganja in jo urno pobral proti Jamnici. V prvem navalu jeze je bil Černjak na tem, da bi takoj odšel k Pernjaku in jim otroka s silo otel. Tudi hlapec in sinova sta bila za to. Vendar jim tega ni bilo treba storiti, ker je to storila otrokova mati sama, preden so se domači mogli odločiti za kaj takega.

Sirotna mati je v pravem pomenu besede podivjala: njeno grgravo tuljenje je strahotno odmevalo iz hiše daleč v gluho noč. Njen glas je bil nekaj časa jok, nekaj časa spet kletev in obtožba. Včasih jo je bolečina zgrabila tako silno, kakor da bi ji hotelo počiti srcé, in tedaj se je grabila za prsi in se rušila v onemoglosti. Potem pa jo je ogenj v njih spet huje zapekel in jo vrgel kvišku. Domači so ji skušali prigovarjati, naj se pomiri, da bo otroka spet dobila nazaj, toda nesrečnica jih v svoji obupanosti ni slišala in razumela. Preden so se pri Černjakovih prav zavedeli, je terba s hripavim glasom izginila v noč...

Zunaj je vladala gosta tema, tiho noč je motilo samo šumenje potoka. Skozi to temno noč se je sama, brez luči, prebijala Černjakova sirota. Od Černjaka do Per-

njaka je bilo skoraj pol ure hoda; ona te poti ni poznala, ker še nikdar ni bila pri Pernjaku in tudi nihče ni mogel slutiti, da sploh vé, kje je Pernjakov dom. Toda njeni razbičani čuti so jo gnali naravnost proti njemu, proti tistemu kraju, ki ga je v prvih dneh materinstva videla pred seboj lepega in dragega, ki pa ga je po onem grenkem razočaranju na cesti mrzila in sovražila. Ne brigajoč se za blato, kamor so se ji vdirale bose noge, ne meneč se za veje, ki so jo udarjale v lice in v oči, je dirjala sirota brezumno dalje proti hiši, kjer je slutila svoj ugrabljeni plod. Vsa blatna, razmršena in mokra je prej, kot bi to mogel storiti popotnik ob belem dnevu, privihrala na Pernjakovo dvorišče.

V hiši je bila še luč in ob njeni svetlobi je srcé čudne ponočnice zavriskalo v grenki, a zmagoslavni sreči. Pri hlevu je velik domači pes začel skakati na verigi in divje lajati, toda sirota se za to še zmenila ni ter je planila proti hišnim vratom. Ali bila so zaklenjena in se njenim nadčloveškim sunkom niso hotela vdati. Najprej je osupnila, toda po kratkem odmoru je odvihrala okrog hiše, sluteč, da so tam še druga vrata, ki vodijo v hišo. Res je našla na zadnji strani hiše še ena vrata, ali tudi ta se njenim pestem niso hotela vdati. Polna divje nestrpnosti je stekla nazaj, kjer je znova začela razbijati po zaprtih vratih. Hropeči glasovi, ki so se ji pri tem trgali iz ust, so postajali vedno groznejši in obupnejši.

Že pri prvem stresljaju hišnih vrat se je zdelo, da je luč v sobi nemirno zadrhtela. Vendar ni ugasnila. Pernjaki so ta večer šli nenavadno zgodaj h kraju in v hiši sta bila le še stara dva pokonci. Pernjaki so imeli za seboj težak, skrbi poln dan. Po dolgem obotavljanju

so se namreč vendarle odločili, da na zvijačen način pridejo do Tevžuhovega otroka. Podkupili so Moškopleta, da ugrabi otroka. Moškoplet, ki je bil za take stvari vedno in rad na razpolago, je že nekaj večerov oprezoval okoli Černjakove hiše, vendar se mu je tatvina šele nocoj posrečila. Ni bilo še uro tegà, kar je prisopihal z otrokom v hišo. Bilo je pravo čudo, da otrok medpotoma skoraj ni jokal, in tudi potem, ko ga je Moškoplet zmagoslavno postavil sredi sobe, se je bolj čudil kakor pa cemeril. Ker niso vedeli, kaj naj z otrokom počno, ga je mati kmalu odnesla v kamro. Drugi so vsi odšli spat, stara dva pa sta še obsedela za mizo in čeprav sta imela zadovoljne obraze, se jima je vendar poznal globok nemir in nobenemu se ni ljubilo govoriti. Pravkar sta se tudi onadva spravljala v posteljo, ko je pričelo treskati po vratih.

Pernjaka sta se spogledala, kot bi si hotela reči: »Aha, zdaj pa imaš vruga...« ter sta kakor pokropana obsedela za pečjo. Da bodo otroka tako brž pogrešili, nobeden ni pričakoval. Mislili so pač, da bo drugi dan priropotal v hišo sam Černjak in jih začel zmerjati, da jim bo morebiti poskušal otroka spet iztrgati, toda da bo že kar za otrokom, sredi temne noči, planila v hišo sama otrokova mati, jima še na um ni prišlo. In ko sta čula zunaj nečloveško tuljenje, sta se jima skrčili sri in občutek, da sedita za zaklenjenimi vrati, je bil nad vse prijeten.

Prijetnega občutka pa je bilo konec v tistem trenutku, ko se je speči otrok nenadoma prebudil in spoznavši materin glas, pričel tako obupno jokati, ko da bi dete šele zdaj spoznalo, kaj se je z njim zgodilo. V hiši je vpilo dete: »Mati, mati...«, zunaj pred hišo pa je vpila

mati: »Vu-hej, Vu-hej...« Mati je s silno močjo razbijala po durih, njen otrok je skočil s postelje in hotel planiti tja, od koder je slišal mater. Nastal je strašen vrišč in čeravno stara Pernjaka nista bila mehkega srca, sta vendarle občutila nekaj trpkega in tesnega v prsih. Njuno upanje, da se bo terba naveličala razgrajati, se ni hotelo izpolniti; ker je vpila mati, se je drl tudi otrok. Ni pomagala nobena tolažba, niti poskus, da bi ga pomirili s klicanjem istega imena, s katerim ga je klicala mati. Stari Pernjak je začel kleti:

»Prekleta terba neumna, ali ne bo nehala razgrajati!«

»Moj bog, ko bi se zavedala, kaka sreča je zanjo, da smo ji vzeli otroka!« je tarnala mati. Ko pa je starec začel snemati hlačni pas in se pripravljati, da bo planil na dvorišče in nemirnico s silo pregnal, mu je mati zastavila vrata in ga na ves glas pričela rotiti, naj vendar ne dela tega, ker so slaboumni ljudje nevarni in je terba nemara celó obsedena od samega vruga... Kmalu je sirota začela razbijati tudi po oknih; v veži se je steklo cingljajoč razdrobilo pod njenimi udarci. Ker pa so bila okna močno zamrežena, je zaman poskušala vlomiti v hišo. Da bi se skrila pred njenimi očmi, sta Pernjaka ugasnila luč.

Sin Tevžuh in njegov brat Joza pa nista spala v hiši, temveč v stari kašči na gorici, razen tega je tisto noč spal v hlevu še Moškoplet. Vpitje na dvorišču je takoj vse tri spravilo pokonci. Takoj so vedeli, kaj to pomeni. Moškoplet, ki je ležal oblečen in obut na otepu slame, je takoj vstal, prisluhnil malo na desno, potem na levo, in ko je čul, na kateri strani rohni Černjakova sirota, je z zlobnim nasmeškom na ustih izginil skozi nasprotna vrata iz hleva ter jo urno pobrisal od Pernjaka proti

Hojam, kjer je že vedel za topel kotiček v Ložekarjevem hlevu...

Sinova pa sta v prvem hipu vsa trda obsedela na ležiščih. Tevžuhu je ob neznanskem vpitju zagomazel po udih čuden stud in naenkrat je bil ves moker. Njegov nekoliko mlajši brat, ki še nikoli ni slišal takega vpitja, se je najprej zgrozil, a ko ga je groza minila, ni mogel kaj, da bi brata ne pičil:

»Čuješ, tvoja stara te kliče...«

V sobici, v kateri sta brata čepela, je bilo sicer temno kakor v kozjem rogu, toda bratu Jozanu se je vendarle zdelo, da je iz Tevžuhovih oči videl švigniti nevaren ogenj, zato je takoj obmolknil. Čez nekaj časa pa mu je rekel:

»Pojdi pa naženi norico!«

»Pojdi ti...«

Brata sta molče prisluškovala glasovom, ki so prihajali od hiše. Zaslišali so se novi glasovi jokajočega otroka. Tedaj je dejal Tevžuh s stisnjenim glasom:

»Joza, spusti Tirasa z verige...«

Fantu so zasijale oči. Takoj se je za silo oblekel in izginil iz bajte. Veliki pes je divje renčal in le z veliko težavo ga je fant toliko umiril, da mu je mogel odpeti verigo. Misleč, da se bo pes takoj zagnal proti hiši, je fant obstal pri hlevskem zidu in čakal, kaj bo. Ali kar se je zdaj zgodilo, je fantu pognalo vso kri v glavo: pes se ni zagnal proti hiši, kjer je razgrajala sirota, ampak se je prihulil k zidu in jo ucvrl okrog hleva, kjer je izginil v temi brez vsakega glasu. Jozana je postalo strah, da je komaj našel nazaj v bajto.

Černjakova sirota je razgrajala okrog Pernjakove hiše, dokler ji niso začele pešati moči. Njeno tuljenje je

postajalo vedno slabotnejše. Naposled je omagala in se vsa izčrpana sesedla na kamnitni hišni prag. Njena čutnost je bila globoko poražena in njeno telo je drgetalo, ko da bi ga tresla božjast. Iz oči so ji začele teči velike, skeleče solze. Noč je postala še gostejša in pošastnejša in iz megle je začel vedno vztrajneje pršeti mrzel dež. Kmalu je začelo liti izpod kapi in težke kaplje so ji močile gole noge. Ko je utihnil njen glas, je umolknil za stenami tudi otrokov in okrog Pernjaka je zavladala grobna, skoraj strahotna tihota puste jesenske noči...

Iz kupa na pragu se je kdaj pa kdaj izvil drgetajoč, slaboten vzdih. Zdelo se je, ko da umira v njem poslednja iskra življenja. Ko je kup postal že popolnoma nepremičen, se mu je vzdolž hišnega kapa jela približevati podolgovata gmota, še bolj črna od kupa samega. To je bil veliki domači pes Tiras, ki se je z veliko previdnostjo prihulil do čepeče sirote in ji povohal noge; ko je v njili začutil drget človeške krvi, je dvignil svojo veliko glavo in se s svojim mrzlim gobcem dotaknil lica osamljene matere. Ali kakor da bi se bil ustrašil, se je takoj umaknil in jo koj nato hitro brez najmanjšega glasu ubral okrog hišnega ogla.

Dotik z živim bitjem pa je Černjakovo siroto spet oživil. S težavo in ko da bi se po težkem udarcu prebujala iz omotice, se je spet skopala na noge. Nekaj časa je nepremično strmela v zaprta vrata in trepetajoč prisluškovala, da li ne bo za njimi začula dihanje svojega Vuheja. Ali hiša je bila tiha, mrtva. Njen prvotni divji bes, ki jo je kot nevihto gнал od Černjaka do Pernjaka, je v njej izgorel v onemoglem, skoraj uro trajajočem divjanju. Kakor njeno telo, tako so bili zdaj tudi njeni čuti razbiti, izmučeni. Toda njeno upanje, da dobi otroka

nazaj, še ni umrlo. Nekje v njeni motni glavi se je utrnilo slabotno spoznanje, da ji bodo otroka morda vrnili, ako bo zanj prosila, ker ga ji ljudje niso hoteli vrniti, ko ga je zahtevala. Že od svojega rojstva se je naučila spoznavati ljudi kot suroveže in neusmiljeneže in jih je kot take mrzila. Sedaj pa ji je ta rahla, motna zavest dala novih moči; sklenjenih rok je z otožnim in prosečim glasom zavekala proti vratom:

»Vu-he-e-j...«

Potem še enkrat in še enkrat, vedno otožneje in vedno z usmiljenja polnejšim glasom. Potem je dolgo prisluškovala, upajoč, da bo začula glasove in bližajoče se korake ljudi, ki se je bodo usmili. Iz notranjosti hiše je prihajal cvileči jok otroka, ki je spet slišal svojo klicajočo mater, nato je zagodrnjal tuj, karajoč glas, a korakov, ki bi prihajali odpirat vrata, ni biló. Misleč, da je njena prošnja še nezadostna, še pretiha, je zagnala še hujši krik. Spustila se je pred vrati na gola kolena in krčevito sklenjenih rok prosila s takó presunljivim glasom, da bi se je moral usmiliti kamen, na katerem je klečala. Nerazumljivi glasovi, ki so ji vreli iz ust, so prosili:

»Pernjak, daj mi mojega otroka nazaj, vrni mi mojega otroka, moja kri... Jaz brez njega ne morem živeti. Jaz sem njegova mati in mati mora imeti otroka pri sebi. Moje srce bo postalo kamen, ako mi ne vrneš Vuheja. Lepo te prosim, Pernjak, Pernjak... Usmili se me, ker nimam nič drugega na svetu kakor tega otroka...«

Njeno vzdihovanje se je brez odmeva izgubljalo v gluho noč in hiša je ostala mrtva, neizprosna kakor temna skala. Odgovarjalo ji je le slabotno čivkanje iz kamre, kot bi otroka tlačila môra. Dolgo je klečala slabo-

umna mati na hišnem pragu in ponavljala svojo prošnjo v hišo, kjer je v kotu za mizo sredi suhega in zelenega cvetja visel križani bog, toda njeno vzdihovanje je ostalo neuslišano. Iz njenih bolečih oči so lile solze, kakor je lilo od kapi za njenim hrbtom. Grenka bolečina je pokrila njen obraz. Sčasoma je njen glas postajal vse tišji in sunki njenih prsi vse redkejši in slabotnejši. Spet je bila na koncu svojih moči. Njena motna zavest je zahajala v popolno, črno nejasnost uničenega bitja, ki ni videlo nikamor več. Sirota je čutila, da se ji bliža konec, kajti izčrpala je svoje zadnje upanje. Na to, da bo jutri tudi še dan in da se bo še lahko borila za svojega otroka, na to, da se bodo zbrali ljudje okrog nje, ki ji bodo bodisi iz usmiljenja ali iz sebičnosti pomagali v tem boju, sirota ni mogla misliti.

Tedaj pa, ko so prestrašeni Pernjaki že upali, da bo končno nastopil mir, se je zunaj na dvorišču zaslišal tako strahovit, srce in mozeg trgajoči krik, da jim je zastala kri po žilah. To pa je bil tudi zadnji krik te noči, nakar je nastopila mrtvaška tihota...

Prihodnje jutro je dninar Tehant že navsezgodaj šel k Ložekarju na dnino. Ko je šel mimo Apata, je ta že stal pred hišo in ogledoval vreme. Imel je nekaj lesa v drajskih globačah, ki ga pa zaradi moče ni bilo mogoče potegniti k vozni cesti. Želel si je čimprej lepega vremena.

»Dobro jutro, Apat, še bo deževalo,« ga je pozdravil Tehant. »Tam doli v Rudafovem jezu leži neka baba...«

Šli so gledat in našli so Černjakovo siroto...

Šesto poglavje

Žito je pričelo zoreti tudi v Jamnici. Na Drajni in v Sončnem kraju so nekateri kmetje že postavljali prve kope, kamor so zlagali ozimni ječmen, ki je prvi začel dozorevati. Vreme je bilo zadnji čas za žito zelo ugodno, bilo je dovolj moče in sonca, da se je lahko delal klas. Še osem tako lepih, toplih dni, pa bo v Jamnici in vse naokoli žetev v polnem razmahu. Povsod, kamor je bil iz Jamnice odprt pogled, na sever, na vzhod in na zahod, je začela prevladovati rumena žitna barva, zelena pa je z vsakim dnem plahnela, kakor da bi jo pilo sonce.

V nedeljo popoldne sta Bunka odšla na polje. Z njima je bilo vseh pet otrok. Najmlajšega je nosila na rokah Bunkinja, tistega, ki je prišel pred njim na svet, je nosil na rokah Bunk. Drugi trije pa so se kotalili za njima po travi. Spredaj je korakal mož s počasnim, zamišljenim korakom, takoj za njim pa je stopala mlada žena s težkimi, trudnimi koraki, kajti čas njenega šestega poroda je bil pred durmi. Otrok, ki ga je nosila na rokah, ni mogel prenesti žgoče sončne svetlobe ter je mižeč in neginbo ležal v materinem naročju.

Z obrazov obeh Bunkov se je brala nekaka mračna, zaskrbljena zadovoljnost. Kmetu je bilo letos prijetno korakati med žitom, kajti že leta in leta ni tako dobro kazalo. Žita so bila dobro odraščena, ravno prav gosta in močno razvita, latovje je že takoj po odevetu začelo

kimati. Bunk je pogosto segal z roko po latovju, ga stiskal v šop in zamaknjeno gledal napeto klasovje. Potem je zamišljeno prikimal svojim čustvom in šel dalje, a komaj je prestopil nekaj korakov, je že spet zamahnil v žito in ulovil nekaj klasov, ki jih je potem božal s svojimi debelimi prsti in z očmi. Bil je tako zavzet, da ni mogel spregovoriti nobene besede in si je le kdaj pa kdaj molče prikimal. Zdelo se mu je, ko da bi njegove dlani, ki so se pred meseci odpirale in metale seme po razorani zemlji, zdaj v kratkem dotiku občutile vso žitno rast, od njegove kalitve pa do njegove zoritve. Prešinjala ga je čudna, opojna strast pridelovalca kruha, kadar gleda uspeh svojega truda.

Žena ni šlatala latovja z rokami, ampak ga je božala samo z očmi, polnimi mirne vdanosti. Njeno ohlapno telo se je komaj pomikalo med njivami. Od vseh strani se je k njej sklanjal bogati plod zemlje, polne neskončne rodovitnosti. Njena široka, vdana prikazen se je zraščala z oplojenimi njivami v eno samo široko podobo materinstva in rodovitnosti.

Prehodila sta prve zore, ki so delile gornje polje na dva dela. Na desni strani je rasla pšenica, na levi strani jara rž. Ena rast je bila lepša od druge. Potem sta šla na spodnje polje, kjer sta se izgubila med novimi žitnimi njivami. Spet pšenica, potem ječmen, nato oves. Najprej so se iznad njiv dvignile moževe oči proti nebu, kamor so za hip uprle nedoločen pogled, potem pa so premerile vse širno obzorje. Pritajena skrb je trepetala v njih. Za moževimi očmi so storile isto pot tudi ženine. Nato sta se mož in žena obrnila drug k drugemu in njune oči so se popolnoma razumele.

»Poa, letos pa bo...« je dejal Bunk.

»Poa, letos pa bo... Le hude ure nas bog varuj!«
je dejala Lona.

Njune misli so se dolgo mudile pri kruhu, ki je od vseh strani strmel vanju.

Tedaj sta se približala njivi, kjer je rasla ozimna rž. Tja sta bila prav za prav tudi namenjena, da se prepričata, če žito morebiti le že ni godno za žetev. Rž je bila posejana na zadnji njivi ob Munkovi meji in je postajala z vsakim dnem svetlejša. Od tam se je videlo, da je že zrela, toda ko sta Bunka prišla do nje, sta sprevidela, da je barva žita od daleč bila nekoliko goljufiva. Od blizu se je rumenkasta svetloba njive spremenila v rahlo zelenkasto. Obširna njiva je bila pokrita z visoko, bahato rastjo, ki od težkega klasja, iz katerega je zrno kar režalo, ni mogla stati pokonci, ampak se je utrujeno nagibala ob stran.

Bunk je zgrabil pest klasja, od katerega se je pokadil rahel prah, in ga strokovnjaško opazoval. Ko da bi prvi preizkušnji še ne mogel verjeti, je zgrabil še enkrat, a tokrat globlje v njivo, in dvignil nov šop klasja pred oči.

»Hm, ni je še prehudo, jaz bi jo še pustil kak dan,«
je rekel nato.

Sedaj je tudi Bunkinja oprostila svojo desnico in segla po latovju. Klasje, ki ga je držala v roki, se skoraj ni razlikovalo od barve njene dlani. Naglo je izmulila nekaj zrn, jih pozorno pogledala, nato pa jih dala v usta ter jih pregriznila.

»Ne, zrela je,« je menila potem počasi in važno. »Rž zori še v kopah.«

»Torej misliš, da bi se je že lotili?«

»Kar jutri se je lotimo. Zdaj jaz še lahko kuham, potem pa ne vemo, kaj utegne priti...«

V mislih je imela dan, ki ga je že v vseh občutkih pričakovala.

»Da, na to se je tudi treba ozirati,« je odgovoril Bunk z zmedenim glasom. medtem ko je bil glas žene čist in jasen. Čez nekaj časa je pristavil:

»Koliko je pa sodiš?«

»Pet in dvajset birnov je je lahko,« je odgovorila žena.

Možev obraz je pokrila zadovoljen nasmeh; tudi on je cenil toliko pridelka. Nekajkrat je globoko vzdihnil, potem pa dejal s slovesnim glasom:

»Kruha nam, hvala Bogu, ne bo treba kupovati...«

Še tisto popoldne je Bunk letal za žanjicami.

Drugi dan je želo na Bunkovi njivi šest žanjic. Bunk jih je hotel dobiti še več, toda štiri, ki so bile naprošene, niso prišle, ker so isti dan želi še pri nekaterih drugih kmetih. Prišle so Dovganočka, Mudafova hči, Gradiška hči, stara Pernjica, stara Munkinja in Gačnikova bajtarica. Ker pri Munku še niso želi, bi morala popoldne priti še Munkova dekla. Rž je bila nenavadno dolga in težka, zato je niso kosili, temveč so jo po stari šegi želi in sproti skladali v kopice.

Dan je bil lep in vročina je začela že zgodaj pripekati. Na nebu ni bilo nobenih oblakov, obzorje je bilo od vročine skoraj motno in je proti poldnevu začelo na zahodu na lahno drhteti. Zrak je bil že od jutra nasičen in nepremičen. In že takoj zjutraj je Bunk dejal:

»Ne vem, če bo danes ves dan vzdržalo...«

Pri delu pa so kmalu pozabili na vreme. Ženske, ki so skraja na vso moč hvalile lepo rž, so zaradi vedno večje vročine pozabile tudi na to hvalo. Druga poleg druge

so v široki vrsti rile v žito in kmalu se je na njivi pokazala zaplata rjavega strnišča, ki se je počasi večala. Ker je bilo žanjic premalo, niso mogle vzeti cele njive hkrati, temveč le dobro polovico. Iz tega pasu kmalu ni bilo slišati drugega kakor ostro sršenje srpov in šelest slame. Žanjice so se enakomerno zaganjale v nizko, rumenkasto valovje pred seboj, se enakomerno pripogibale, enakomerno vezale snopovje in ga v enakomernih kretanjah odlagale v vrste za seboj. Strnišče se je naglo razgrevalo in iz žanjic je začel curiti ostro dišeč znoj. Nebo je postalo svinčenosivkasto, po njem je žgoča sončna krogla potovala z neusmiljeno počasnostjo.

Tudi Bunka, ki je skladal snopje v kopice, je vročina neznansko mučila. Navzlic temu pa le ni mogel odvrniti pogleda od vrst, ki so rasle za žanjicami. Dovganočka je bila brez dvoma najboljša žanjica, kajti za njo je ležala najdebelejša vrsta. Res je, kar so trdili ljudje: če je ženska dobra za svojo reč, je dobra tudi za druge stvari. Takoj za njo je prišla njegova mati, stara Munkinja, ki kljub starosti in zgaranosti ni veliko zaostajala za Dovganočko. Dekleta, kakor sta bili Mundafova in Gradiška, sta se sicer vidno mučili, a takih kupov nista mogli nažeti kakor prvi dve. Mlada kost stari pač ni kos. Stara Pernjica se je na vse pretege trudila, da bi ostala vstric drugih, a vrsta za njo je bila najtanjša.

Že proti poldnevu je postalo soparno in žanjice, ki so se že komaj premikale, so trdile, da to ni prava vročina. Ta sopara je bila tudi kriva, da žanjice skoraj niso mogle jesti, čeprav je bilo kosilo dobro in mastno. Zato pa jih je začela mučiti neznosna žeja. Po kosilu je postajala sopara vedno težja in žanjice je pričela napadati

omotica. Šest ur so se že pekle na razgretem strnišču, iz katerega se je začel dvigati vijoličast, žgoč prah. Od gozda sem je sicer vabila hladna senca, toda ta očesna vaba jih je še huje žgala. Abotno je bilo sedaj misliti na senco, na oddih; bil je tisti hudi čas, ki ne pozna usmiljenja, čas žetve.

Soparna plast je vedno teže legala na jamniško kadunjo in vsa pokrajina, ležeča med zastrtimi obzorji, se je vidno mrtvičila. Naposled je vse otrpnilo. Oči žanjic, ki so komaj mežurkale, so sem ter tja vprašujoče zastrmele kvišku proti nebu, ko da bi jih mučil daljni strah. Naenkrat je stara Munkinja obstala kot okamenela in iz njenih ust je prišel suh glas:

»Kaj pa je tam...?«

Vsi so pogledali proti severozapadu, kamor je bil obrnjen njen obraz. Na koprenastem obzorju so bili komaj vidni obrisi široke gore, ki se je zdela prosojna in še enkrat tako daleč, kakor je bila v resnici. Štiri žanjice so takoj nato rekle vse začudene:

»Saj ni nič...«

Dovganočka in Bunk pa nista mogla odtrgati oči od severozapada. Z Munkinjo vred sta oba zapazila na temenu gore slaboten, komaj viden podolgovat ris. Le najbistrejše oči so ga mogle opaziti. Munkinja, ki je dobro vedela, kaj to pomeni, je še enkrat vprašala:

»Kaj pa je to...?«

Dovganočka ni rekla nič, temveč se je sklonila k zemlji in pričela naglo žeti, Bunk pa je dejal s tujim glasom:

»To je svinja...«

Bilo je nemogoče spoznati, če misli na goro istega imena, ali pa na kaj drugega. Tedaj ura še ni bila dve.

Želi so dalje. Ko je Bunk čez minuto ali dve spet pogledal proti severozapadu, se mu je zdelo, da je belkast ris izginil v motnem obzorju. Toda nadaljnji dve minuti sta zadostovali, da se je na istem mestu pokazal razločen, bel oblaček, edini na širnem obzorju. Sedaj so ga mogle videti tudi tiste žanjice, ki prej slabotnega risa niso zapazile.

Oblaček je rasel nenavadno hitro; čim večji je postajal, tem nagleje je spreminjal tudi svojo pohlevno belo barvo. Kmalu je goro, iz katere se je nevidno rodil, že popolnoma zakril in njegov trebuh je začel temneti. Žanjicam je bilo zdaj že jasno, da nosi oblak v sebi dež. Vidno je naraščal, in ko je zakril očem najprej goro, je potem zastrl že velik del koprenastega obzorja. Vendar se je še vedno držal gore. Bunk je s hlastnimi pogledi meril daljni oblak, potem pa dejal z glasom, polnim upanja:

»Mogoče bo šlo pa na Nemško...?«

In kakor z Bunkove njive, tako so oblak s strahom v očeh opazovali tudi z nešteti drugih jamniških, podjunskih in obdravskih njiv. Na južni strani oblaka so ljudje vzdihovali kakor Bunk:

»Mogoče bo šlo pa na Nemško...?«

Na severni strani oblaka, na Nemškem, pa so ljudje vzdihovali:

»Mogoče bo šlo pa na Slovensko...?«

Kmalu se je pokazalo, da je bilo upanje južne strani prazno, kajti z vsako minuto ogromnejši in groznejši oblak se je začel vidno valiti proti jugovzhodu. Njegova barva je postajala vedno ostudnejša in je dobivala rumenkast sijaj. Ostalo je le še eno upanje, da se bo bli-

žajoča huda ura mogoče oprijela dravske doline in šla ob njej za vodo proti vzhodu, kakor se je to večkrat zgodilo. In res je nekaj časa tako tudi kazalo. Toda prekmalu se je razpršilo tudi to, za Jamničane poslednje upanje; grozeči oblak je plaval previsoko, da bi ga moglo zadržati pohlevno hribovje, ki se je vlekle ob dravski strugi. Prej kot je bilo mogoče misliti, se je štenasta, skoraj rumenkasta megla že oprijela hribovja samega. Huda ura, raztezajoč se v širino nekaj desetih kilometrov, se je s svojim središčem valila naravnost proti gori za Jamnico.

Prihod hude ure je naznanjalo rahlo, zamolklo grmenje. Toda prav to, da ni preveč treskalo in bliskalo, temveč le grozeče mrmralo, je ljudi navdajalo s strahom. Oblaki, ki so se valili nad pokrajino, so bili že na pogled težki, okorni in so očitvidno nosili v svoji notranjosti točo. Grozoten šum je spremljal njih pošastno lomastenje skozi ozračje. Breme, ki so ga oblaki nosili v sebi, jih je pritiskalo vedno bolj k zemlji. Vsa severna stran nebá je bila že zakrita z njimi, medtem ko je bila južna še polna sonca. Kmalu je potegnil od severozahoda mrzel, leden piš, Bunkova žitna polja so nemirno zašumela in se sklonila še nižje k zemlji, kakor da bi v njej iskala varstva.

Žanjice so se tedaj zganile, se za trenutek zravnale in preplašeno pogledale proti bližajoči se rumenkasti pošasti. Potem so se vse oči vprašujoče obrnile proti gospodarju, ki je nemo metal snopje v kopice. Nato je tudi on prenehal z delom in ko da bi vsi iskali rešitve v naravi, so se oči vseh obrnile proti gori, ki je še vsa čista in svetla stala za njimi. In ne da bi kdo spregovoril besedo, so se vsi razumeli: gora je bila previsoka,

da bi huda ura mogla odvihrati čez njo. Vse oči so se zabliskale v onemogli kletvi:

»Prekleta gora...«

Pred domačijo na hribu se je tedaj pokazala široka in ohlapna postava Bunkinje. Bunk je zavpil proti njej s hripavim glasom:

»Kadi, huda ura je tu...!«

Njegov poziv pa je bil nepotreben, ker je Bunkinja, noseč v eni roki najmlajšega otroka, z drugo enakomerno zamahovala z loncem, iz katerega se je kadil rahel dim. Žrtvovala je bližajoči se hudi uri.

Od daleč so se začuli zvonovi; pri vseh cerkvah, ki so stale na tisti strani, od koder je huda ura potovala, so že zvonili. Le jamniški zvonovi se še niso oglasili. Bunk se je razburil in začel ves iz sebe kričati:

»Prekleta Treza, kaj pa še čaka? Mar se je baba celo noč valjala s tem Apatovim Zepnom, da še zdaj spi? Naj mi jeseni pride po bernjo...«

Strah pred točo je prevzel njega in žanjice s tako silo, da so grabili za vsako stvar, ki bi grozečo nevarnost lahko odvrnila ali vsaj zmanjšala. Naposled so se oglasili tudi jamniški zvonovi in zvonili s turobnimi, tožečimi glasovi. Ob njihovem odmevu se je žanjicam vrnilo rahlo upanje, čeprav so zvonovi zvonili tako malodušno in skoraj boječe.

Medtem ko je hrumenje nevihte prihajalo vedno bliže, so se Bunkove žanjice s podvojenimi, potrojenimi močmi zagnale na žetev. Hrum je oznanjal točo in sedaj je bilo treba oteti nevihti kolikor mogoče veliko klasja. Široko razkoračenih nog in skoraj vodoravno sklonjenih hrbtov so žanjice zamahovale s srpi v velikih lokih po lepi, težki rži. Medtem ko je v zraku nad njimi zamolklo

vrelo, se je pri zemlji slišalo napeto pokanje kit in kosti ter naporno sopenje pljuč. Dovganočki je vsak zama-hljaj srpa pomenil pol snopa. Toda tudi druge žanjice so napele vse moči in celo stara Pernjica je zdaj žela za prejšnje tri. Snopje je žanjicam letelo izpod rok, kakor bi se jim roke spremenile v hlastajoč kosilni stroj. Žanjice si niso brisale oči, čeprav jih je sproti zalival debel znoj; kakor njihove grabeče roke, so bile tudi njihove oči obrnjene samo v tla, samo v sklonjeno žito.

Bunk je nehal delati kopice in je zdaj snopje metal le v velike kupe, tako da je klasje obračal v notranjščino, ritine pa puščal na zunanji strani. Kot bi trenil, je naložil že dva taka kupa in, ko se je lotil tretjega, je hripavo vzdihnil:

»Vsak kup ena peka...«

Tudi on je delal, da mu je pot curkoma lil po hrbtu. Nevihta se je naglo bližala, vendar njeno središče, ki je šlo naravnost proti gori, pod katero so Bunkovi želi, še ni doseglo svojega cilja. Oba njena lažja konca šta na severu in jugu že dosegla predgorje in se ga naglo oprijemala. V sredini pa je bilo še vedno toliko prostora, da je sonce lilo svoje žarke v prazen lijak. Zvonovi po cerkvah niso nehalo zvoniti, čeravno je bilo zdaj že vsako upanje, da se odvrne nesreča, popolnoma prazno. Glasovi so bili podobni že pogrebnemu zvonjenju.

Od Bunka sem je bilo slišati krčevito vpitje gospodinje:

»Pojte domov, drugače vas bo dobilo...«

Žanjice pa vpitja niso slišale, ampak so z zadnjim naporom žele dalje in ped za pedjo otemale žito bližajoči se pogubi. Tedaj so po njihovih upognjenih hrbtih začele padati prve težke deževne kaplje. A ko da bi

prve znanilke hude ure žanjice le še podžgale, so se te še vztrajneje zagrizle v belo rast.

»Ne vezati, ne vezati...!« je hropel Bunk ves zaslepljen od boja z naravo.

Njegove besede pa so bile nepotrebne, ker so žanjice že metale od sebe nepovezano žito, ki ga je on takoj reševal v kupe. Malo prej se je bila borba še za peke kruha, kmalu nato se je spremenila že v boj za posamezne hlebe, sedaj pa se je bila le še za posamezne kose kruha. Vsaka pest bilk je pomenila oteti kos kruha. Vsaka kretnja žanjice je molče rekla:

»Otet je še en kos kruha, še en kos... še en kos...«

Zagrizenega boja z naravo pa je bilo naglo konec. Voda in led, ki sta v strahotnih, visečih meglah pritisкала proti gori, sta v kratkem spopadu s pod njo natlačeno soparo ostala zmagovalca tudi v tem tesnem prostoru. Strahovit, vrtinčast vihar se je dvignil naravnost iz zemlje proti višavam, kamor se je soparni zrak v divjem begu umaknil. Bližnji gozd je bolešno zastokal in s strahovitim pokom se je zrušilo nekaj starih dreves po tleh.

»Bežimo!« je kriknil Bunk in se zagnal proti domu. Za njim so se zagnale žanjice.

Od njive do doma je bilo le nekaj sto korakov, toda žanjice so bile že po prvi tretjini pota do kože premočene. Huda ura je s svojimi ledenimi oblaki na mah napolnila prostor pod goro in nastala je odurna tema, iz katere se je najprej ulila močna ploha. V gori, kjer je huda ura preganjala še zadnjo soparo, je oral strahovit hrup. Preden pa so žanjice dospele do Bunkovega hleva, je že začela padati toča. Žanjice so bile srečne, da so dosegle streho, in so ostale kar v hlevu, čeprav je

bilo od hleva do hiše le še nekaj skokov. Le gospodar je med dežjem in točo zdirjal proti hiši, od koder se je slišal obupen otroški jok.

Potem je zastokalo drevje okrog Bunkovega doma, zastokalo je Bunkovo polje, zastokala je gora, zastokala je vsa Jamnica. Huda ura je z vso silo butnila v širokoplečo goro; ker se ta ni ganila, se je zbog silnega treska odprlo njeno strašno nedrje ter izsulo svojo oledelelo vsebino. Dež je kmalu prenehal in začela je padati debela, suha toča. Kaj takega niso pomnili niti najstarejši Jamničani, čeprav v njihovem življenju ni manjkalo težkih hudih ur. Že je bilo polje pobeljeno, a iz neba je led še vedno padal in padal. Vse meglè, ki jih je huda ura še podila po zraku, so šle isto pot, butale v goro ter izpraznjevale pred njo svoje ogromne trebuhe. Skoraj pol ure je nepretrgoma vrela iz njih bela smrt in uničevala rast, domove, Jamnico. Polje se je pobelilo, kot bi ga pokril sneg. Nekaj časa je zemlja še šumela, stokala in ugovarjala ledenemu udarcu narave, potem pa je postajala vedno tišja, dokler ni popolnoma umolknila in obležala kakor velik mrlič...

Čez dobro uro je ponehalo treskanje in grmenje neba in na severozapadu, skoraj na istem mestu, kjer se je huda ura rodila, se je najprej pokazal kos globokomodrega neba. Megla, ki se je še držala zemlje, se je pričela naglo dvigati in tajati, kmalu so se že videle na obzorju goré, za njimi pa so se pričele razkrivati tudi nižave. Ni trajalo pol ure, ko se je širna pokrajina spet razgrnila in prikazala z novimi, čistimi barvami. Tedaj se je šele odprla očem vsa strahota hude ure, ki je pravkar šla čez deželo.

Toča je potolkla obsežen kraj s štirimi občinami, ki

so ležale med obdravskim hribovjem in med goro na jugu Jamnice. Tolkla je gotovo tudi že onstran Drave, toda ker je nad temi kraji nevihta še bežala, njeno razdejanje ni bilo prehudo. Že obdravski hribi so bili sem in tja rahlo pobeljeni od toče, bregovi okrog Dobrij so bili še bolj beli, jamniško kadunjo pa je pokrivala nepretrgana bela odeja ledu, ko da bi zapadel sneg. Vanjo je huda ura izsula vso svojo uničevalno zlobo. Vse, kar je zadržala gora, je padlo pred njo na zemljo. Jamniško polje, Drajna, Sončni kraj in Hoje so bile na debelo pokrite s točo, najhuje pa so bile prizadete Hoje, ker so ležale tik pod goró. Kmalu je posijalo sonce z vedrega neba in od toče uničena pokrajina je zableščala v mrzlem, mrtvaškem blesku, kamor je zamolklo strmela spet mirna in tiha gora nad njo...

Bunkove žanjice si še potem niso upale izpod strehe, ko je zadnja deževna kaplja padla od kapi. Še vedno so vse otrple stale med hlevskimi vrati in topo strmele v belo razdejanje okrog Bunkove domačije. Toča je na debelo ležala okrog hleva in po poljih; od žita, ki je še malo prej valovilo po njih, ni bilo niti sledu. Celó kopice na rženi njivi so bile stolčene v neznatne kupčke. Drevje je bilo golo in okleščeno in droban, negoden sad je s točo vred na debelo pokrival zemljo. Okrog kapi so ležale razcefrane skodle, ki sta jih toča in vihar stolkla s strehe.

Med hudo uro so žanjice najprej glasno molile, upajoč, da bo najhujša nevihta šla mimo. Ko pa je začela padati gosta, suha toča, jim je molitev počasi zastajala, dokler jim zaradi še nevidene groze naenkrat ni obtičala v suhih grlih. Polastil se jih je top strah, da so druga za drugo odrevenele; nenadoma so vse začele jokati, ne

da bi se zavedale solz v pekočih očeh. Isti strah je zajel kmetico, dninarico in beračico...

»Ali bomo šle v hišo?« je že tretjič rekla Dovganočka, toda žanjice so še vedno neodločno stale med hlevskimi vrati. Zdelo se je, ko da bi jim bližina živine bila v trenutno tolažbo in zaslombo.

Nazadnje so se le spustile proti hiši. Bunkova družina je bila v sobi, gospodar je sedel pri oknu in še vedno strmел na belo polje, gospodinja je sedela na postelji in brezizrazno gledala otroke, ki so čepeli v kotu za pečjo. Mož in žena sta imela kalne, spremenjene oči. S prihodom žanjic se je molk v sobi le še poglobil, kajti vseh trinajst ljudi, ki so bili v sobi, ni moglo spregovoriti glasne besede. Šele čez dolgo časa se je zaslišalo rahlo ihtenje stare Pernjice, ki je prva rekla:

»Moj bog, kaj bomo pa jedli...«

Toda poraženost ljudi je bila tako silna, da se tudi po tem vzdihu še dolgo niso mogli vzdramiti. Prva je prišla k sebi Bunkinja, ki je rekla:

»Da, za malico je tudi čas...«

In ne da bi se ozirala na nejeverne obraze žanjic, se je dvignila, odšla k mizi in položila nanj velik hleb pravkar načetega kruha. Bunk bi moral iti po pijačo v klet, namesto tega je še vedno topo strmел skozi okno.

»Jejte, gotovo ste lačne,« je rekla Bunkinja s praznim glasom.

Kruh pa je ležal na mizi, ne da bi se ga kdo dotaknil.

Polagoma je žanjice minil strah, da so naglo začele zapuščati hišo. Vsaka je odhitela na svoj dom, da čimprej tudi tam vidi razdejanje. Le Pernjica se je še obotavljala, ko da bi ne vedela, kam naj se po tej nesreči obrne, dokler ji Bunkinja ni rekla:

»Mati, vi pa nocoj tu ostanite.«

Čez nekaj časa je Bunk vstal in odšel iz hiše. Bela poguba, od katere že ves čas ni mogel odtrgati pogleda, ga je vlekla k sebi, v svojo uničujočo širjavo. Odšel je na polje in hodil skoraj do mraka, tih, mrk in s sklonjeno glavo po opustošenih njivah. Pri tem je pozabil celó na živino, ki je začela v hlevu mukati od gladu. Vrnil se je ves pobit, praznih oči in drgetajočih ustnic. Kratke ure, ko je hodil po razvalinah uničenega dela in truda svojih in drugih rok, so zadostovale, da se je njegov obraz postaral...

Ko je stopil v hišo, se je delal že mrak. Na pragu ga je čakala stara Pernjica in mu s sklenjenimi rokami rekla:

»Bunk, ravno pravi čas si prišel. Sina si dobil...«
Iz kamre ga je pozdravil krik novih ust...

Sedmo poglavje

Bila je huda zima, huda tudi za Jamnico, ki je bila ostrih zim navajena. Že pred božičem je padlo za dva čevlja snega, nato je pritisnil hud mraz. Nebo se je zastrlo z neprijaznimi meglami, se sklonilo tako nizko nad kadunjo, da je v tej šivini izginilo polovico gore, prostor med tem sivim obokom in zemljo je napolnil mrzel zrak, ki je z vsakim dnem huje rezal. Zimske ptice so omagovale in zmrzle padale z dreves. Opaži jamniških hlevov niso več vzdržali in ponoči se je iz bajtarskih hlevov razlegalo mukanje, meketanje in kru-ljenje prezebljih domačih živali.

Bil je čas, ko brez potrebe nihče ni rad zapuščal toplih zapečkov. Vendar mnogo Jamničanov ni moglo uživati zapečnih toplot, kajti s snegom in s sanincem je nastopil čas planinskih voženj. Po zasneženih globačah okrog gore se je razlegal krik in vik voznikov ter zvončkanje kraguljcev iz dneva v dan.

Razen zimskega dela pa še druge stvari soseski niso dale pokoja. To so bile v prvi vrsti občinske volitve, ki so bile zdaj vnovič razpisane. Kljub temu je bila Jamnica zadovoljna, da so bile volitve razpisane na zimo, kajti pozimi je bilo za take stvari vedno več časa kakor poleti. Volivni boj je bil tokrat zelo hud. Nasproti sta si stala dva tabora. To pot je bilo že izven vsakega dvoma, da bo Jamnica imela dve volivni listi. Glavni

in močnejši tabor so predstavljali župan Dvornik in njegovi pristaši, opozicija pa se je spet zbirala pod vodstvom Permanovega Ahaca in njegovih jamniških pripadnikov. Globoko izhojene steze k jamniškim pragom so pričale, s kakšno vnemo se je Jamnica to pot vrgla na agitacijo.

Na svetih Treh kraljev dan je bilo pri Apatu kljub pozni uri še precej gostov: bile so zasedene kar tri mize. Dve mizi sta bili zasedeni s kmetskimi pivci, medtem ko je bila miza za vrati kakor po navadi zasedena s prostimi ljudmi. Na koncu ene izmed kmečkih miz sta sedela župnik Virej in nadučitelj Jank, ki ga je tokrat prav sredi zime prijela pivska strast. Večina gostov se je držala tukaj že od jutranje maše, kajti župnik Virej v takem mrazu ni opravljal popoldanskih večernic. Čeprav so bili časi že dovolj slabi in so se, kakor je vse kazalo, obetali še slabši, se vendar krčmarji niso mogli pritoževati nad njimi. Tudi župnik Virej se zadnje čase ni smel pritoževati, kajti cerkev je bila še kar dobro obiskovana. Vanjo so pričeli zahajati celo taki, katerih prej od znotraj ni nikdar videla, namreč Ložekar in Tehant. Edina izjema je ostal Moškoplet. Bilo je, ko da bi ljudje čutili neko vedno hujšo zadrego, iz katere niso našli nobenega izhoda; zato so se vdajali pijači in molitvi.

Sobo je grela velika, pločevinasta peč, v kateri je gorela žagovina. Suha, lahka toplota je delala prostor nad vse prijeten, čeprav so bile stene že zelo zakajene in je skozi okna žmiril v sobo mračen in pust dan.

Kakor Jamnica, so tudi gostje pri Apatu bili razdeljeni v dva tabora. Med njimi je bilo tudi nekaj takih, ki so cincali sem in tja in so se pridruževali zdaj temu, zdaj onemu mišljenju. Le nadučitelj Jank in graščak

Ložekar sta bila popolnoma nevtralna. Jank sploh ni zinil nobene besede, temveč je venomer strmel skozi okno, ko da bi koga pričakoval. Ložekar je pa potegnill vedno s tistimi, ki so se morali braniti. Zdaj pa zdaj sta si tabora skočila v lase, začel se je krik in prepilr, ki je nekaj časa dušil vsako jasno besedo. Ko pa so si pivci povedali, kar so imeli na srcu, je spet nastal mir, med katerim so gostje razpravljali o hudi zimi, o izvrstnem sanincu, prešli potem spet na slabe čase, dokler ni ta ali oni znova kavsnil v politiko, kar je povzročilo nov vihar. Kakor po navadi, je bil skoraj vedno Ložekar tisti zli duh, ki ni trpel miru v sobi in je vedno znova dražil duhove. Župnik Virej pa, s katerim sta sedela skupaj pri mizi in se kosala pri pivu, se skoraj ni mešal v politične razgovore in prepire svojih faranov. Le kadar je bila napetost najhujša in krik najglasnejši, se je obrnil po sobi in dejal z lokavim nasmehom:

»No, no, saj ni tako hudo...«

Pravkar so si spet bili v laseh. Pri kmečki mizi je stal Bunk in kričal proti delavski mizi za vrati:

»Od koga pa delavec živi, to mi povejte, od koga delavec živi? Ali ne živi od kmeta, ves svet živi od kmeta...«

Od delavske mize mu je Dovganoč prav tako kričé odgovarjal:

»Bunk, vino govori, vino govori...«

Kdo ve, kako bi se bil zdaj ta vozcl razvozlal, ko bi ta hip ne stopil v sobo Apatov sin Zep. Ko je sprevidel, za kaj gre, je zmagovito zavpil po sobi:

»Zastonj se prepilate, volitev ne bo...!«

Ko da bi odrezal, je v sobi nastala tišina in obrazi vseh pivcev so nejeverno zastrmeli proti Zepu. Ta je

napravil še važnejši obraz, pustil goste nekoliko čakati, nato pa je vzdiknil:

»Volitev ne bo. Kralj je proglasil diktaturo, parlament je razpuščen in volitve so prepovedane...«

Poznalo se mu je, da ga je novica navdušila in da je koj, ko jo je slišal, priletel naravnost iz Dobrij v Jamnico, da bi jo prvi razglasil.

Razen župnika Vireja so gotovo vsi gostje prvič v življenju slišali besedo »diktatura«, posebno domača pa ni bila niti njemu. Sprva je na vsa omizja legla neka skrivna, pol radovedna, pol boječa zadrega, ki je povzročila, da so vsi sklonili glave. V sobi je nastala globoka tišina. Že bolj ali manj okajeni možgani so začeli naporno vrtati v novico. Ker pa nihče ni mogel kaj pametnega reči, so pivske roke kar same od sebe začele segati po posodi na mizi, nakar se je začulo grgranje goltancev in pljuskanje pijače. Pijača je zadrego nekoliko poplakuila in posledica je bila, da so gostje začeli strmeti najprej drug v drugega, potem pa je miza za vrati začela strmeti kakor en sam obraz proti kmečkim mizam in narobe. Od vsega, kar so gostje pravkar čuli, so razumeli le dve stvari: volitev ne bo in parlament je razpuščen. Prva stvar je pri vseh izzvala neke mešane občutke in pivcem se je zazdelo, da so s tem nekako prizadeti tudi sami. Novica o razpuščenem parlamentu pa je v delavskih in kmečkih možganih vsaj v prvem hipu zbudila občutke neke prijetne, škodoželjne naslade. Parlament je bil Jamničanom nekaj tujega, sovražnega, nanj so gledali kakor na nekaj nepotrebnega, ako že ne popolnoma škodljivega. Podobno so, vsaj na tihem, mislili tudi tisti, ki so kot strankarji pomagali tu pa tam pošiljati poslance v parlament. Poslanca so videli

navadno le ob volitvah. Kdo ve, kaj vse se godi v tej čudni hiši tam doli v Beogradu? Navadno ni prihajalo kaj prida od tam. Vsa ta zadeva s parlamentom je bila podobna človeku, ki žveči smolo, ki melje in melje, a tvarina je vedno ista in vedno enaka.

Prvi se je vsekako znašel župnik Virej, ki je porinil pravkar izpraznjeno steklenico piva k nastavljeni vrsti na koncu mize; njegova vrsta se je s tem povečala na pet praznih steklenic, medtem ko je Ložekarjeva vrsta štelala šele štiri. Uspeh nedeljske tekme z graščakom ga zdaj ni več zanimal in, ko je spregovoril, je bil njegov glas malodušen:

»Kaj si prav za prav zvedel, Zep?«

Apatov sin je začel pripovedovati, kar je pred dobro uro čul iz ust Munkovega Ladeja v Dobrijah, ki mu je prvi sporočil čudno novico. Kralj je razgнал parlament in postavil diktaturo, to se pravi, da je sam vzel vso oblast v svoje roke zato, da se enkrat za vselej konča s korupcijo, z nepotrebnim politikantstvom in tako dalje. Sedaj bodo prišli boljši časi in tak režim, ki bo vladal v blagor ljudstva. Povedal je gostom še dvoje, troje imen ljudi, ki so v novi vladi.

Gostje so se začeli na to pomenljivo spogledovati. Razlaganje Apatovega Zepa je začelo na ljudi različno delovati. Pri imenih novih ministrov je na obrazu župnika Vireja in prav tako na obrazih nekaterih njegovih pristašev zaigral zadovoljiv nasmeh. Drugi pa, posebno Permanov Ahac, so strmeli okrog sebe, ko da bi v tem zimskem času slišali kukavico peti. Toda nasmešek na Virejevem obrazu ni trajal dolgo, zatemnel je ob Zepnovem poudarku, da je Munkov Ladej ves navdušen za novi režim. A ta Ladej je bil s svojo politiko vendar

čisto na drugem koncu. Vse skupaj je zvenelo tako čudno in zmedeno...

Osuplost je najprej popustila pri kmečkih mizah. Mladi Munk se je zmagovito obrnil proti delavski mizi in zavpil:

»Ho, ho, zdaj pa imate volitve...«

Za njim je zavpil Bunk, obrnjen v isto smer:

»Zdaj pa le zmagajte, če morete...!«

Ta izbruh je dokazoval, kako nezanesljivo se je počutila jamniška večina pred manjšino. Ker delavska miza ni odgovarjala, so gostje znova začeli vlivati pijačo vase. Apat in sin sta potem pobrala posodo in jo znova natočila, ne da bi to kdor koli zahteval. Pogovor se tudi pred novimi merami ni hotel razživetiti, zato je stari Apat naenkrat važno vprašal Bajnanta:

»Bajnant, kaj pa ti misliš...?«

Tesač je zastrmel po sobi ter nato zinil tako široko, ko da bi nameraval govoriti celo uro. Namesto tega pa je le kratko plahnil po sobi:

»Ha-ha-hama...«

»No, vidiš,« je dejal modro Dvornik, ko da bi bil Bajnant kdo ve kaj povedal.

Po kratkem molku se je vzdramil Mudaf in dejal z glasom, kateremu se ni moglo poznati, ali je iskren ali lažniv:

»Sedaj bo pa bolje...«

Ker na to nihče ni nič rekel ali pritrdil, je Mudaf sovražno pogledal po sobi in skoraj zavpil:

»Ali mislite, da ne...?«

»Jaz tudi mislim,« je tedaj Añac odgovoril z enakim glasom kakor Mudaf.

»Ti pa že ne misliš zares!« je izzivalno zavpil nanj mladi Bunk, ki je imel danes sploh veliko besedo.

Medtem je začel Zep, ki je prisedel k eni izmed kmečkih miz, razlagati okoli sedečim kmetom podrobnosti o diktaturi. Kmalu so mu začele prisluškovati vse tri mize. Slišal se je samo njegov glas:

»Zagotovo bodo prišli sedaj boljši časi. Dosihmal je korupcija vse ovirala. Korupcija in strankarstvo. Same stranke so bile; kdor ni maral delati, si je ustanovil svojo stranko. Sedaj je konec tega. Odsihmal se bo predvsem gledalo na gospodarstvo. Lesna trgovina, ki že skoraj spi, bo spet začela iti. Gledalo se bo na izvoz. Država mora dobiti valuto v hišo. Brez tega ne gre. Kralj je prav storil, ko je vzel vso oblast v svoje roké...«

Spočetka mu ni nihče pritrjeval, niti Apat ne, ki je današnji položaj gledal s povsem drugega vidika. Potem pa se je Zepova razlaga le pričela oprijemati tudi nekaterih drugih. Pričeli so vseprek govoriti o slabem dosedanjem gospodarstvu, da so pri tem pozabili celo na diktaturo. Še previdni Virej in še previdnejši Dvornik sta jela tipati okoli sebe. Naenkrat so se vsi kmetje začeli obračati proti delavski mizi in jim dopovedovati, da se njim, delavcem, tudi pod novim režimom ni nič bati, kajti če ima denar kmet, ga ima tudi delavec. Kdo ve, kam bi bil pogovor nazadnje prispel, ako bi nadučitelj Jank nenadoma ne bil vstal izza mize, udaril po njej, da so steklenice odskočile, in hripavo zavpil:

»Živela diktatura!«

Njegovemu vzkliku ni nihče pritrjeval. Medtem ko so se kmetje še malo prej ob Zepovem pripovedovanju pričeli sprijaznjevati z novim režimom, so zdaj molčali in se kvečjemu zbegani spogledavali. Celo župnik Virej

je strmel v nadučitelja kakor zabodeno tele. Jank pa je še enkrat udaril po mizi in zavpil:

»Živela diktatura!«

Z Jankom se je naenkrat zgodila čudna sprememba. Dozdaj se ni vmešaval v politiko in se sploh ni spuščal v politične pogovore; tudi pri zadnjih občinskih volitvah se ni izjavil za nobeno stranko, sedaj pa je kar hipoma zagorel za novo stvar. Bog ve, kaj se je v njem pretrgalo, ali se mu je odprla kaka nova žilica, ali je k temu pripomogel Pernjakov mošt, ki se je lahko kosal z vsakim vinom: res pa je bilo, da je mož ves zagorel za novo stvar. Gostje so bili iznenadeni in so začeli sumiti, da Jank nima čistih namenov z njimi. Iz zadrege jih je rešil Ložekar, ki je čisto neumno vprašal:

»Jank, zakaj pa ste vi za diktaturo?«

»Zato, ker je general za predsednika.«

Z generalom pa je Jank stvári napravil slabo uslugo. To, kar je sledilo, je bilo podobno temu, kadar si kdo globoko zajame sapo. Jank je začel govoriti o vojski, o zaupanju vanjo in tako naprej. Gostje so ga nemo poslušali, on pa ni vedel, da jim govori, ko da bi govoril državljanom neke druge celine. Ob prvem premoru je rešil položaj Dovganoč, ki je zgrabil za posodo z moštom, jo dvignil in zavpil:

»Pijmo ga, zdaj ni več parlamenta, pa ga lahko kar pijemo!«

Nato je Ložekar začel prepevati neko dolgočasno pesem, ki ni imela ne konca ne kraja. Nehal je peti šele, ko mu je tudi Bunk že začel pritegovati s svojim neznanjskim glasom. To je Ložekarja ugnalo. Medtem se je po sobi začelo temniti, dasi še ni bilo tako pozno. Zunaj se je večerilo nenavadno hitro in vse je kazalo,

da bo znova začelo sipati sneg. Apat je prižgal veliko svetilko sredi sobe. Toda pivcem svetloba ni bila dobrodošla, vsi so imeli občutek, da se jim zdaj na obrazih pozna, kaj se godi v njihovih srcih.

Naenkrat sta vstala Permanov Ahac in Kovsov Tinej in se hotela odpraviti. Tedaj pa so skočili vsi, ko da bi se bali, da jih puščata same.

»Kam pa hočeta? Ali moraš na šiht, Ahac?« je silil vanju Mudaf.

»To ne, šele jutri opoldne grem na šiht. Ali noč je in v takem vremenu ponoči ni prijetno biti na cesti,« je dejal Ahac.

Mladi Munk pa je bil še odkritejši:

»Saj vem, kaj vaju žene... Diktatura vaju skrbi, saj se ti na obrazu pozna, Ahac. Tako poceni pa je ne bosta odnesla nocoj. Če moramo mi kmetje vzdržati, morate tudi vi, delavci. Nikamor ne bosta šla!«

»Ahac, ostani še,« se je oglasil tudi pametni Dvornik. »Mislim, da z diktaturo ne bo tako hudo. Potem bomo šli skupaj, Apat nam bo dal svetilko.«

Ko jima je začel prigovarjati še Apat, sta se Ahac in Tinej vdala in ostala za mizo. Posedeli so in pili dalje. Pogovor je začel postajati zdaj toplejši in zaupnejši; nazadnje so se delavski in kmečki pivci pomešali med seboj za mizami. Kmalu so sedeli vsi vprek, in že čez nekaj časa sta si napijala nadučitelj Jank in tesač Tehant iz iste steklenice. Pri pitju niso niti zapazili, da je pijača vedno močnejša. Tu je imel prste vmes Apat, ki je imel navado, da je začel pijači na tihem prilivati nekoliko beline,* kadar je hotel dvigniti razpoloženje in pridržati

* Neprečiščeno žganje.

goste. Uspeh je bil kmalu popoln, kajti v Jamnici se je že davno stemnilo, a pri Apatu nihče ni mislil na odhod. Gostje so še nekajkrat premleli diktaturo, pri čemer so se pokazali vedno isti obrisi interesov kakor ob novici o njeni razglasitvi. Jank je bil odkrito zanjo, župnik Virej je delal to bolj prikrito in z nekim strahom, župan Dvornik in nekateri drugi so sicer nekoliko omahovali, nazadnje pa jim stvar le ni bila nevšečna; Mudaf ni hotel pokazati svojega obraza, Ložekar se je delal še bolj pijanega, kakor je v resnici bil, Permanov Ahac je ostal zamišljen tudi ponoči, Dovganoč je vpil za diktaturo, ker mu je nocoj Jank prvič plačal za pijačo, drugi tesači pa so bili za tistega, ki je pravkar bil na vrsti, da plača zapitek. Tudi pozno v noč Dvornik in Mudaf nista nehala siliti v Ahaca, naj vendar pove, kaj prav za prav misli. Ahac pa se nikakor ni hotel izdati, le enkrat ga je Mudaf pripravil do tega, da je odgovoril:

»Bomo čez nekaj let govorili!«

»Ti si tič!« je odvrnil Mudaf in se zagonetno smejal.

Pitje se je nadaljevalo, dokler župnik Virej ni potegnil ure iz žepa in rekel:

»Fantje, zdaj je pa zadnji čas, polnoč bo, jaz moram iti domov.«

Pivci so iz skušnje vedeli, da govori zdaj župnik Virej resnico: po polnoči nikdar ni pil. Nocoj je bil izpraznil dva in dvajset steklenic piva, medtem ko je imel Ložekar pet in dvajset praznih v vrsti. Ta poraz pa župnika nocoj ni preveč bolel, ker je bilo očitno, da je pri onem sodeloval tudi Tehant s svojim nenasitnim grlom.

Z župnikom vred so se dvignili tudi drugi pivci. Apat

jih ni skušal več zadrževati, ker je bila belina, ki jo je prilival pijači, za nocoj že poravnana, uspeh pa viden pri gostih samih. Zato je kratko malo prinesel petrolejko, jo prižgal in dejal:

»Kdo pa bo svetil?«

»Jaz!« se je ponudil Bunk in že prijel za luč.

»Ti mi jo boš torej tudi vrnil,« ni pozabil reči Apat.

»Kdo pa drug, saj toliko mi vendar še zaupaš,« se je razkošatil mladi kmet.

Potem so se pivci spravili na cesto, s težavo sicer, ker je skoraj vsak mencial in stopical za tri trezne ljudi. Ko je družba bila na cesti, si je Apat globoko oddahnil, pri tem pa vzdihnil:

»Da bi se le kaka nesreča ne zgodila.«

Zunaj je bila temna noč, tako temna, da je kolobar medle luči, ki jo je nosil Bunk v majavih rokah, svetil komaj nekaj metrov naokoli. Za tem kolobarjem so se videle temne, neprodorne stene neke mračne megle. Pravkar je začelo znova mestiti in zaradi tega je mraz precej odjenjal. Na družbo so padali gosti in drobni kosmiči snega s tako naglico, da se je delal šum, ko da bi namesto snega padalo suho listje. Sneg, ki je že ležal naokoli, je skoraj popolnoma izgubil belo barvo. Sprememba ostrega zraka na družbo ni popolnoma nič vplivala ravno zaradi take čudne noči.

»Najprej gremo k nam,« je dejal župnik Virej in se obrnil po širokem, sedaj mehko postlanem sanincu mimo Apatove hiše. Začeli so se pomikati dalje.

»Kako pa svetiš, Bunk?« je zaklel Ložekar, ki se je kmalu zapeljal po polzkem sanincu in si pri tem skoraj razkrečil noge.

»Svetim, kakor morem,« je odgovoril Bunk in skušal

iztegniti svetilko daleč od sebe, da bi tudi drugi imeli kaj od luči.

Spredaj so hodili kmetje, delavci pa zadaj. Tedaj je Ložekar zapazil nadučitelja Janka, ki je korakal čisto ob kraju tesnega kolobarja.

»Kam pa vi greste, Jank, šola je vendar na onem koncu ceste,« je skušal svetovati pijani graščak.

»Vem, toda šel bom rajši malo naokoli,« je odvrnil Jank mirnodušno in rinil dalje.

Družba, ki je štela blizu dvajset ljudi, se je počasi pomikala dalje. Šlo je še kar dobro, ako bi ta hip ne bilo izpodneslo tesača Bajnanta, ki je svojih osemdeset kil naenkrat telebnil na saninec. Pri tem je z nogami izpodnesel tudi soseda Mudafa, da se je ta prav tako položil v sneg.

»Krava, ali nič ne vidiš?« je klel Mudaf, ki se ni mogel pobrati, čeprav je bil mnogo lažji od Bajnanta.

»Ha-ha-hama...« je zagodrnjal ta, ko se je tudi sam izkopal iz snega.

Ko so hodili že nekaj časa, se je župniku Vireju zdelo, da nekaj ni v redu, zato je rekel:

»Vraga, danes je pa daleč do farovža. Kako pa svetiš, Bunk?«

»Smo že tukaj, gospod župnik,« je dejal tedaj Bunk zmagovito, ker je pravkar v luči svetlega oboda, ki se je pomikal z njimi po cesti, zapazil hišno steno, v nji pa črna vrata.

»Dobro, da smo le doma,« je dejal župnik in se počasi in previdno približal vratom, potegnil iz žepa ključ in začel odpirati. Ko je nekaj časa ropotal s ključem po ključavnici in pritiskal na kljuko, je odstopil za korak nazaj in rekel s čudno vdanim glasom:

»Kako pa to, da ključ ne gre v luknjo...?«

»Ni hudiča, bom pa jaz odprl!« je menil Munk in stopil naprej. Vsa družba je molče stala v polkrogu okoli obeh odpiravcev in ju opazovala pri napornem delu. Toda ne župnik ne Munk nista imela sreče, vrata se niso vdala. Tedaj se je ponudil Dovganoč:

»Vidva sta oba pijana, poglejta mene!« Popadel je ključ in se lotil čudnih vrat. In res je imel takoj uspeh; kakor bi trenil, so se vrata odprla in na hišnem pragu je zdaj vsa družba zagledala — krčmarja Lukača, ki je zasilno oblečen stal z lučjo v rokah med podboji. Apatovi gostje se še niso utegnili znajti, a Lukač, ki je vso stvar drugače razumel kot pa ponočnjaki pred hišo, jih je že nagovoril:

»Nocoj smo sicer že zaprli, ko je taka noč, toda ker vas je toliko prišlo, le vstopite. Imam pravkar novo vino na pipi.«

Gostje pred hišo so bili sicer nekoliko iznenadeni, ker so namesto k farovžu prišli nehoté k Lukaču. Pot od Apat do farovža so vsi farani z župnikom Virejem vred poznali tako dobro, da bi jo lahko napravili z zavezanimi očmi. Toda nihče se ni hotel izdati in zato so vsi voljno šli za Lukačem, ki je pred njimi svetil v pivsko sobo, kjer so posedli za mizami blizu peči. Ložekar, Bunk in Dovganoč so se koj znašli in so se napravili čisto domače:

»Šli smo do Apat, pa smo si mislili, gremo še k Lukaču, mogoče ima boljšo kapljico kakor pa ta hudičevi Apat.«

Ko je Lukač prinesel dva šefana vina na mizo, ga je Jank takoj vprašal:

»Lukač, ali že veš, kaj je novega?«

Lukač ni še nič slišal.

»Diktatura je, volitev ne bo. Kaj praviš k temu?«

Krčmar, ki je takoj spregledal položaj, ni rekel nič in zato se pogovor ni mogel tako razviti, kakor si je želel Jank. Njegovi sopivci pa so vso stvar že tako premleli, da jih ni več zanimala. Lukač je nalil kozarce.

»Ali boš ti plačal?« se je obrnil med opraviлом k Bunku.

»Jaz že ne plačam!« je zavpil ta in hkrati že zvrnil kozarec. Pili so vsi, le župnik se svojega kozarca ni dotaknil.

»To pa ni prav, da ne držite z nami,« se je glasno jezil Ložekar, »prej ste pa silili sem.«

Toda vse prigovarjanje župnika Vireja ni moglo premakniti, ostal je trd in neizproslen. Zdelo se je, da vedno manj razume, kako je moglo priti do tega, da sedi zdaj pri Lukaču, namesto da leži doma v topli postelji, ki bi se mu bila tako prilegla. Zadevo je rešil nadučitelj Jank, ki je zgrabil za župnikov kozarec in ga zvrnil vase, rekoč:

»Bom pa jaz pil, ne pričkajte se!«

Družba se je zdaj pa zdaj čudno spogledala, medtem pa so le popili še dva štefana vina, ki se je vsem zdelo zelo dobro. Ta dva štefana je naročil Bunk z besedami:

»Lukač, nocoj plačuje Ahac, da boš vedel.«

»Ne, nocoj plačam jaz,« se je vtaknil vmes župan Dvornik. Lukač je ves pomirjen prinesel na mizo še dva štefana.

Župnik Virej je sedel ko na trnju, vendar ga je bilo nekam strah, ko je znova prosil, da bi šli. Sam pa si zaradi čudnega dogodka ni upal oditi. Kazalo je, da je

vedno bolj pijan. Tista Apatova belina je pri njem, navajenem pivcu, začela delovati pozneje kot pri drugih. Naposled je goste le spravil pokonci. Ko so odhajali in je Bunk spet zagrabil za svetilko, ki je ves čas gorela na sosednji mizi, je župnik kratko malo dejal:

»Munk, zdaj boš pa ti svetil.«

Ko je Lukač zaprl vrata za njimi, je župnik zaprosil Munka pred hišo:

»Lepo te prosim, dobro sveti, da se kaj ne zgodi.«

Družba se je takoj pred hišo nekoliko skrčila. Permanov Ahač in Kovsov Tinej sta neopaženo nekam izginila in odšla svojo pot. Razen tega je izginilo še nekaj drugih mož, ostali so skupaj le še župnik Virej, nadučitelj Jank, župan Dvornik, Munk in Bunk, Mudaf, Ložekar in vsi štirje tesači. Lukačevo vino je medtem tudi napravilo svoje in vsi so bili zaradi mešanja alkohola bolj okajeni kakor pa prej pri Apatu.

»No, pa pojdimo!« je vzdihnil z vdanim glasom Dvornik, ki je bil še najtreznejši med vsemi.

Začeli so se spet pomikati po sanincu, ki je bil zdaj še bolj zasnežen, kajti sneg je močno naletaval. Vendar se je v luči svetilke saninec še razločil od druge snežene plasti. Zdaj je svetil Munk. Z njim na čelu so se Jamničani začeli počasi pomikati od Lukačeve krčme. Tisti tesni kolobar luči, ki je z njimi vred hodil po vasi, se jim je zdel zdaj še tesnejši in zdelo se je, da ta tesnoba tudi pijancem težko lega na duše, kajti hodili so tiho kakor pogrebci. Čudno je bilo to, da pri svojem obhodu in iskanju farovža niso videli nobene jamniške hiše, čeprav so hodili po vasi, v kateri je bilo vsaj dvajset poslopij skoraj na kupu.

Nenadoma je Munk zavpil:

»Tukaj so neka vrata!«

Res, prišli so do nekih velikih vrat, pred katerimi so zdaj vsi obstali. Vsem se je zdelo, da bi to mogla biti farovška vrata. Župnik Virej je takoj pristopil, da bi jih odklenil, toda medtem se je Munk že zadrl:

»Vrata so odprta, ni treba odpirati!« ter jih porinil predse v temo.

Župnik Virej se ni mogel načuditi, kako je mogla kuharica v taki noči pustiti vrata nezaklenjena. Toda dalje ni utegnil razmišljati; ker so se vsi njegovi tovariši rinili mimo njega v odprtino, je moral za njimi tudi sam. Onstran vrat pa župnik nikakor ni mogel zazreti znane mu veže, ampak je okrog njega in tovarišev še vedno svetil tisti zakleti, svetli obod. S čudnimi občutki so se pijanci pomikali dalje po nekaki gazi, dokler Dovganoč ni glasno zaklel:

»Hudič, kaj pa je to?«

Gredoč je bil zašlepral z gazi nekam v stran in se spotaknil ob nekaj, kar ni bilo ničemur podobno. Bil bi telebnil po tleh, kakor je bil dolg in širok, če bi se ne bil z rokami ujel za neko pokončno, ledenomrzlo stvar.

»O hu... Bog nas varuj...« Dovganoč je požrl kletev in prestrašeno vzdihnil. Mož, ki je še malo prej ves onemogel kobacal po nekem sneženem kupu, je zdaj odskočil kakor jelen ter pri tem podrl na tla Bajnanta in Tehanta, ki sta stala tik za njim.

Stvar je bila čisto preprosta, čeprav se je Jamničanom zdela nepojmljiva: možje so pri svojem obhodu zašli na pokopališče, ki se je razprostiralo okrog jamniške farne cerkve. Že Dovganočev prestrašeni vzkrik, še bolj pa podoba črnega železnega križa, ki je spominjal na kdo ve katerega Jamničana, sta jih mahoma nekoliko

iztreznila. Urnih pet so jo pobrisali izza obzidja in Bunk, ki je hodil zadnji, je skoraj pohodil Ložekarja, ki je kolovratil pred njim. Nekateri bi se bili radi hudovali, toda niso vedeli, na koga naj izlijejo svoj srd.

Pred pokopališčem so se skušali razgledati po okolici, da bi se laže znašli pri iskanju farovža, kamor so morali spraviti župnika. Pri tem so v kolobarju svetlobe le zagledali tudi eno izmed obeh lip, ki sta čisto črni in oskubljeni stražili pokopališčni vhod. Prvi se je zdaj oglasil župnik Virej:

»Zdaj ne moremo zgrešiti. Farovž je od tukaj le dobrih petdeset korakov.«

Virej je imel prav, farovž je bil res le kakih petdeset korakov oddaljen, toda priti tja ni bilo kar tako. Tega so se možje takoj spet lotili, le luč so vzeli Munku in jo izročili Mudafu, ki se je sam potegoval zanjo, češ: »Nase se najbolj zanesem.«

Sredi dobro znanega jim sejmišča sta se ločila dva saninca. Ko je Mudaf dobro posvetil po tleh, je rekel drugim:

»Farovž je na desni strani, tu pojdemo.«

»Mudaf, prav greš. Vidi se ti, da si še najpametnejši.« ga je pohvalil župnik.

Tudi smer, kjer je stal farovž, je Mudaf zadel, toda nesreča je hotela, da ni krenil po desnem, temveč po levem sanincu, možje pa molčé za njim. Potem so spet šli dalje, z njimi vred pa tisti vedno tesni svetli obod. To pot je bil pa Tehant, ki se ni dal ukaniti. Menda je štel korake, kajti že čez nekaj časa se je zadril iz zadnjega konca čudne procesije:

»Ne gremo prav, saj smo napravili že več kakor petdeset korakov!«

»Teslo pijano, kaj žlobudraš,« ga je zavrnil od spredaj Mudaf. »Mene boš učil, kod se gre v farovž.« Možato je korakal dalje z leščerbo. Župnik Virej se ni vtikal v prepir, temveč vdano stopal za družbo. Ker ni štel korakov, ni mogel vedeti, ali jih je napravil že deset ali sto. Šli so dalje.

»Meni se tudi daleč zdi,« je vzdihnil Ložekar sredi poti, ki je nikakor ni hotelo biti konec. Potem so bili spet vsi tiho, dokler ni Bunk spet začel kleti:

»Preklicano daleč je ta prekleti farovž!«

Vireju se je zdelo, da se mu je nekaj obrnilo v želodcu, vendar je rajši molčal in se vdano poganjal dalje po sanincu, ki je bil dolg kakor hudo leto. Končno je Mudaf slovesno zavpil:

»Smo že tu, saj sem vam rekel. Potrpeti je treba...«

Obstali so spet pri nekih vratih, ki so bila, kakor se je zdelo Mudafu, za silo podobna farovškim.

»Dajte ključ sem, gospod župnik,« je zahteval Mudaf; ko mu je ta od zadaj izročil ključ, je kmet zarožljaj z njim po ključavnici in takoj na široko odrinil vrata. V resnici pa so bila vrata nezaklenjena in kmet jih je lahko kar odpahnil. Do tukaj je šlo vse po sreči, zdaj pa se je ponovila stara smola: za temi čudnimi vrati spet ni bilo veže, ampak znova sneg in neka gaz, po kateri so se po kratkem preudarku močje drug za drugim napotili. Dasiravno jih je to odkritje začelo navdajati z neko čudno grozo, so se vendar vsi vdali v usodo in molče korakali dalje. Naenkrat je nočna procesija obstala v nekaki veži, kjer ni bilo snega in kjer so se pred njimi zarisala velika, temna vrata. Mudaf, ki je še nosil župnikov ključ, se jih je takoj lotil. Toda preden je

mogel ugotoviti, da se ključ ne ujema s ključavnico, je Coflov Peter prestrašeno zavpil v ozadju gruč:

»Bog nas varuj, to so vendar cerkvena vrata.«

Kazno je biló, kakor da Jamničani sredi noči poskušajo vlomiti v farno cerkev, in to pri glavnih vratih, kamor jih je pripeljala skrivnostna gaz. Pregazili so pokopališče, ne da bi vedeli, kod hodijo. Pri tem odkritju je možé oblil vroč znoj, čeprav je bilo najmanj dvajset stopinj mraza. Ako bi ne stali na tako svetem kraju, bi gotovo vsi z župnikom vred začeli glasno kleti, tako pa so jo brž ubrali s pokopališča. Šele daleč zunaj na sejmišču so vsi zasopli obstali. Manjkalo je le nekaj korakov, da niso butili v prava farovška vrata. Posvet, ki je zdaj sledil, je bil kratek, a jedrnat. Celo Ložekar je zdaj pametno govoril.

»Zašli smo v nekak začaran krog in zdaj ne moremo ven,« je menil Coflov Peter.

»Sedaj se moramo stvari resno lotiti. Menda vendar ne bomo celo noč hodili okrog cerkve,« je dejal Dvornik odločno.

»Jaz grem rajši k Apatu,« je dejal Mudaf.

K Apatu bi bili seveda vsi rajši šli, toda bilo je vprašanje, kako priti tja.

Ložekar je sklenil:

»Nadučitelj Jank, zdaj boste vi svetili, jaz grem pa za vami.«

Ko je imel Jank že luč v rokah, so vsi začeli iskati pravo smer.

»Prej smo šli na desno in ni bilo prav, zdaj pojdemo na levo,« je svetoval Munk. Če bi zdaj šli na desno, bi po nekaj korakih bili že na cilju, tako pa so se za-

sukali ravno v nasprotno smer in, ker je bila v bližini spet nova gaz, ki je vodila proti pokopališču, so seveda zavili po tej gazi tretjič na isto pot. Romali so dalje, kakor so vedeli in znali. Neki skrivni strah jih je držal skupaj v tesni čredi, da so drug drugemu hodili po nogah. Pri tem se niti zavedali niso, da že vsak nosi na sebi debelo plast snega, kajti bili so že več kakor celo uro na cesti in ves čas je vedno močnejše snežilo. Ne prestana hoja jih je jela tudi že utrujati, zato so zdaj hodili počasneje. Kljub temu je Bunka naenkrat spodneslo na zameteni saninec, da se je zvalil v sneg.

»Prekleta diktatura!« je bruhnilo zdaj iz njega, toda navzlic temu spoznanju se sam ni mogel izkobacati iz snega. Tedaj mu je prišel na pomoč Bajnant, ki je bil vedno pripravljen pomagati svojemu bližnjemu. Toda namesto da bi spravil Bunka na nóge, je še sam padel v sneg in potegnil za seboj tudi Tehanta, katerega se je v zadnjem hipu skušal oprijeti. Trajalo je precëj časa, preden so vsi trije spet stali pokonci. Takšni, kakršni so bili, so se napotili dalje, da ne bi izgubili tovarišev, katerim se je nenavadno mudilo naprej. Pot, po kateri so hodili, nikakor ni hotela imeti konca. Reveži se seveda niso zavedali, da se znova vrtijo po sanincu okrog jamniške cerkve, le s to razliko, da kratkovidni Jank že dvakrat ni zapazil pokopaliških vrat. Župnik je sopihal zadnji v vrsti in se je popolnoma vdal v usodo. Tedaj pa je postalo tudi potrpežljivemu Ložekarju že preneumno.

»Zdaj je pa več ko zakleto. Ti, Jank, kam nas pa vodiš, daj svetilko sem.« V svoji razdraženosti je pozabil nadučitelja vikati.

Dovganoč pa je glasno izdal to, česar si nihče ni upal

izreči, a kar je že dolgo bilo vsakemu na umu. Pljunil je zaničljivo v sneg in rekel:

»Veste kaj, vodi nas, trije hudiči, da nas vodi...«

»Kaj nas bi vodilo,« se je branilo nekaj slabotnih glasov spredaj in zadaj. »Zakaj nas bi pa naj vodilo?«

»Jaz pa pravim, da nas vodi. In če ni ta diktatura kriva, da nas vodi? Jaz vam pravim, da do svita ne bomo prišli iz tega kolobarja. Teta Ajta mi je nekoč pravila, kako je njo vodilo...«

»Tiho bodi, kdo te bo pa poslušal,« je tedaj vzrojl nad njim malo strahopetni Mudaf in si hotel s tem odgnati lastne strahove.

»Gospod župnik, najpametneje bi bilo, če bi vi zmolili angelsko češčenje. To bo pregnalo...« je resno predlagal Coflov Peter.

»To se lahko napravi,« je odvrnil fajmošter Virej, se takoj ustavil ter začel na glas moliti zaproseno molitev. Deset ali enajst jamniških pijancev je sredi zime in debelega snega stojé molilo vdano molitev, da bi jim bog preložil zakletev, o kateri so bili vsi prepričani. Po molitvi je sam Ložekar vzel svetilko v róke in dalje vodil nočno procesijo. Že čez nekaj korakov je ugotovil, da stojé pred eno izmed obeh jamniških lip.

»Saj sem pravil,« se je zmagoslavno pohvalil, dasi ravno je ugotovitev sama na sebi bila dovolj žalostna, kajti kakor je dognal sedaj župnik Virej na svoji uri, je bila nočna odprava že dobri dve uri na cesti, oziroma se je že toliko časa sukala okoli jamniške cerkve.

»Jaz ne grem nikamor več in če mi je do jutra stati tukaj v snegu,« je obupano vzkliknil Dvornik in se spustil na zadnjico naravnost v sneg. Takoj sta skočila nadenj Jank in Munk in ga spravila kvišku, kričeč:

»Tako boš zmrznil, človek božji!«

»Enkrat še poskusimo, potem pa se naj zgodi, kar se hoče,« je dejal Dovganoč.

Nekaj časa je nesrečna gruča stala ob lipi, ne vedoč ne kod ne kam. Čisto po nepotrebnem je Bajnant zinil:

»Ha-ha-hama, ni hudič, da bi ne našli poti, saj stojimo, vendar sredi vasi!« To so vedeli vsi, toda obenem so se bali stopiti na pot, ki bi jih zopet lahko vodila za nos. Tedaj pa se je zgodilo nekaj, kar bi se bilo že davno lahko. Naenkrat je ugasnila svetilka. Hkrati je izginil tudi tisti zapeljivi obod svetlobe okrog njih. Videli sicer tudi zdaj niso nikamor, vendar se je Dvorniku zazdelo, da razloči vsaj to, kje je desna, kje leva. Na levo je vodila pot k njegovemu domovju, ki je stalo četrť ure od vasi na nizkem griču.

»Pojdimo na levo, naj pridemo, kamor pridemo,« je dejal v zaupanju na svoj dober nos.

»Toda jaz moram domov!« se je obupano branil župnik Virej.

»Pa pojte, če znate!« mu je zabrusil Dvornik, ki je bil že vsega sit. Nato so molčé krenili za Dvornikom, ki se je postavil na čelo sprevoda. Toda kletev usode, ki jo je menda diktatura izrekla nad njimi, jih še zmerom ni izpustila iz krempljev. Ko da bi se sam vrag postavil za kažipota, Dvornik ob prvem razpotju, ki ga je medlo otipal pred seboj, ni krenil na levo, temveč ponovno na desno. Sreča pa je bila, da je pri naslednjem razpotju krenil na levo, ker bi drugače spet začeli kolobariti okrog jamniškega pokopališča, tako pa so se močje le spustili iz vasi. Ko so bili sredi polja, se jim je zazdelo, da vidijo nekoliko več svetá pred seboj, razločili pa seveda tudi zdaj niso nobene smeri.

»Meni se zdi, da gremo proti Dobrijam,« se je pohvalil Jank.

»Naj gremo, kamor hočemo, samo da gremo naprej, nekam bomo že prišli,« ga je zavrnil Ložekar.

Utrudljivo, neskončno potovanje je može tudi že nekoliko iztreznilo in njihova usoda jim je zdaj postala jasnejša, zato pa še bridkejša, ker si niso mogli pomagati. V nečem pa so bili na slabšem kakor prej v vasi: tla saninca, koder so hodili, so bila razdrapana in grudasta in venomer je bil kdo na tleh. Ko je Ložekar že tretjič pobiral svoje kosti iz snega, je polglasno zagodrnjal:

»Hudiča, meni se zdi pot nekam znana. Če to ni...«

Mogoče bi bil povedal, kaj misli, če ne bi v tem trenutku nekje blizu zaskovikala sova s tako mrtvaškim, groze polnim glasom, da je možu kar sapo zaprlo. Ker so bili vsi preprčani, da nocoj sam zlodej iz njih norce brije, jim je sovin nedolžni glas pognal vso kri v glavo, zato so se še bolj stisnili in hiteli dalje. Že prej so se znojili, zdaj pa jih je pot začel curkoma oblivati. Pri tem tudi župnik Virej ni bil izjema, pa tudi brezbožni Jank ne. Potem se je najprej zazdelo Tehantu, ki je moral hoditi na repu, da nekaj strahotnega plahuta za njimi, sčasoma pa so imeli vsi ta neugodni občutek, ki jih je še huje tiral dalje v noč. Če bi bili hodili počasneje, bi najbrž ne bili zgrešili poti, ki se je odcepila k Ardevu, in se tako rešili zaklete poti; tako pa so romali dalje v neskončno noč. Po kakem enournem tavanju se jim je zazdelo, da so sredi nekega sadovnjaka ali kaj, za njim pa so ostrejšje oči zaslutile obrise nekakih poslopij.

»Meni se vse tako znano zdi... se je skušal obotavljati Ložekar, toda Bunk se je zadržal nad njim:

»Znano ali neznano, pusti te čenče. Poglavitno je, da pridemo nekam pod streho...«

Res so dospeli do nekega dolgega poslopja, pri čemer so imeli še srečo, da so skoraj butili v vrata. Z enim mahom jih je odprl nadučitelj Jank, nakar so se stlačili skozi črno luknjo, ne oziraje se pri tem na to, kam bodo padli. Ker so vrata za seboj zaprli, so bili naenkrat v popolni temi. Tavalili so skozi njjo, dokler se Jank, ki je bil prvi, ni ustavil pred nekim predmetom, ki se je s kolenom zadel obenj. Začel je grebsti pred seboj in otipal nekake jasli, potem še nekaj toplega in mehkega. Dalje ni utegnil preiskovati, ker se je razlegel strašanski, nečloveški krik iz jasli. Za krikom pa se je iz jasli dvignilo nekaj pošastnega, ga podrlo na tla in planilo mimo prestrašene gruče proti vratom.

»Moj bog, to je pa Moškoplet...« je zatarnal Ložekar, ki je zdajci spoznal, da stoji v svojem hlevu. Ta hip se je popolnoma streznil, z njim vred pa tudi njegovi tovariši.

Nevidna moč, ki jih je tako zagonetno vodila to strašno noč, jih je naposled pripeljala v Ložekarjev hlev, kjer jih je izpustila. Beograjska diktatura, ki se je istega dne odpravila na svojo utrudljivo pot, je za to potrebovala celih enajst let, da je dospela tja, od koder je prišla.

Osmo poglavje

V Jamnici je bil misijon. Za farane je bilo to nekaj novega, kajti že najstarejši Jamničani se niso mogli spomniti, kdaj bi bil v Jamnici zadnji misijon. Jamnica je bila menda za take reči premajhna fara. Ljudje so trdili, da prinese misijon fari sicer blagoslov, farovski kuhinji ga pa odžene. Župnik Virej že tako ni bil prijatelj kakih velikih ceremonij in je rajši imel mir. Že v zares hudih in težavnih povojnih letih se ni maral zatekati k takemu pripomočku, kakršen je bil sveti misijon, čeprav bi se takrat pač nihče ne mogel čuditi, če bi bil to storil. Pozneje pa, ko je življenje spet začelo teči po starem, skoraj vsakdanjem tiru, je na kaj podobnega še manj mislil. Večje fare v soseski so sicer prirejale misijone tudi medtem in Jamničani so lahko hodili tja, ako so hoteli.

Razmere zadnjih let pa so prisilile tudi župnika Vireja, da se je moral hočeš nočeš zateči k pomoči od zunaj. Tista pošast, ki je začela pred leti dvigati nepoznano glavo in ki je naposled le dobila svoje ime: svetovna gospodarska kriza, je v skoraj kratkem času napravila v Jamnici tako zmedo, kot je prej vsi prekućki agitatorji, kakor so bili Permanov Ahac in njegovi tovariši, v desetih letih niso mogli. V kratkem je ohromila vse gospodarstvo in z nekaj redkimi izjemami oropala ljudstvo skoraj že zadnjih možnosti tako skrom-

nega življenja, kakršnega je Jamnica bila navajena. Farani pa so bili zanimivi ljudje; sprva so se v trumah zatekali v cerkev, nato pa jih je kar na vsem lepem minilo. Potem so začeli vedno glasneje zabavljati nad slabimi časi, nad državo in nekateri tudi že nad bogom.

Zadnje čase si je župnik Virej zdravstveno sicer zelo opomogel in ga žolčni kamni skoraj niso več nadlegovali. Tega je bilo krivo seveda to, da si župnik že skoraj v nobeno krčmo ni upal. Najboljši verniki in lastni politični pristaši so ga gledali kot nekakega sovražnika. Ložekar si je zadnje čase moral najti novo družbo za svoje večno popivanje.

Ali navzlic boljšemu zdravju župnik ni mogel biti zadovoljen. V fari je tudi sicer začelo iti rakovo pot. Pankrti so se spet začeli množiti in neko koruzniško gnezdo, na Drajni seveda, je žandarmerija le s težavo razgnala. Iz gnezda pregnana mati, ki ni bila nihče drug kakor nekdanja dekla Žavba, je potem prinesla dvojce otrok na občino ter zahtevala, naj jih le-ta redi. O Ložekarju so se tudi slišale nevšečne govorice, a vse to še ni bilo nič proti temu, kar se je godilo pri Zabevu. Gotovega sicer ni nihče vedel, vendar je že vsa soseska govorila, da ima mačeha razmerje s sinom svojega moža...

Vse te razmere so pripravile župnika Vireja do tega, da je priredil v fari misijon.

Bil je majnik, najlepši mesec tudi za Jamnico. Po nižavah je bujno cvetelo sadje, ki si po oni strašni toči še dolgo ni opomoglo ter se je letos prvič razbohotilo. Cvetel je vsak grm, vsaka še tako majhna sadika. Domačije, bajte, robovi so bili štirinajst dni odeti s pisanim plaščem samih popkov in rož. Gora je sicer še imela

sneženi klobuk na glavi, ali macesnovi in bukovi gozdovi, ki so v višini tisoč metrov v širokem pasu objemali njena pobočja, so začeli nenavadno naglo zeleneti. Setev je bila že povsod končana, a do košnje je bilo še daleč. V kmečkem delu je nastal kratek odmor, med katerim sicer tudi nihče ni smel prekrizati rok in je bilo treba opravljati razna manjša dela, vendar je bilo to najprimernejši čas za misijon.

V nedeljo popoldne po jedi je Zabev iztrcal svojo kvoco in si jo natlačil z novim tobakom. Preden pa ga je nažgal, je pogledal po družini in dejal:

»Ta teden imamo misijon, glejte, da bo vsak storil svojo dolžnost.«

V sobi so bili gospodinja Neža, ki je držala v naročju dveletno deklico, potem mlajša dva Zabevova sinova, ki sta bila že oba šoli odrastla, krepka fanta, ter stara Permanca, Nežina mati, ki je nekaj časa bila pri hiši. Najstarejši sin Anej je bil pri vojakih.

Zabev je bil še vedno tak, kakršen je bil pred desetimi leti, ko je jemal Nežo za ženo, koščen, sivkast, trdega obraza. Spadal je med tisto vrsto ljudi, ki se postarajo že s tridesetimi leti in ostanejo potem skoraj neizpremenjeni do pozne starosti, ako jo dočakajo.

Precej drugače pa je bilo z Nežo. Odkar je dobila otroka, se je tudi ona pričela vidno starati. Ali to staranje je bilo bolj podobno naglemu hiranju. Njeno telo je začelo upadati in njena nekdaj zdrava, lepa lica so izgubila prejšnji življenja željni sijaj. Največja sprememba pa se je zgodila z njenimi očmi. Te velike, glokobe oči so izražale nekdaj vso silo njene močne osebnosti, mir in ravnotežje. Zdaj je vse to izginilo ali pa tako obledelo, da je nekdanja živost le še komaj tlela

v njih. Postale so čudno plahe in nemirne, zastrte s temnimi sencami in, ker so včasih ravno oči dajale Neži oni lepi, samosvoj izraz, so spremenile njen videz tudi sedaj. Starostna razlika med Zabevom in njegovo ženo se je vidno zmanjšala v prid moža.

Zabevka je odložila otroka in odšla v kuhinjo, želeč si samote in dela. Zadnje čase ji je bila samota vedno ljubša in celó tako majhna družba, kot je bila Zabevova družina, ji je bila zoprna. Najneznosnejša pa ji je bila prisotnost moža. Štiri leta je minilo od tedaj, kar je storila prvi greh s pastorkom. Potem se je dolgo vdaljala prepovedanemu, skrivnemu uživanju, ne meneč se za kaj drugega kakor za to, da bi razmerje ostalo prikrito. Dolgo sta bila z ljubimcem prepričana, da za njuno tajnost nihče ne ve.

V beganju za golo naslado je čas naglo tekel in Neža je mislila, da preživlja srečne dni. To, kar jo je gnalo za naslado, ni bila tista ljubezen, ki jo je občutila takrat, ko je imela Tumpeževega sina. Toda navzlic temu je bilo to, kar je doživljala, lepo in močno. Ljubila je nekako tako, kot je ljubila zemljo, na kateri je živela, kot je ljubila premoženje, ki ga je pomagala upravljati, s sebičnim, nekoliko težkim občutkom.

Njeno razmerje do moža se medtem ni prav nič spremenilo; živela sta drug ob drugem kakor prejšnja leta. On je ostal miren, zatopljen v delo in v skrb za družino ter večno dober in zaupljiv. Bila je prepričana, da je ni presodil in da je tudi ne bo. Kljub temu ni postala lahkomišljena in je svoje razmerje s pastorkom skrivala kot prej. Ne da bi se le za trenutek odpovedala uživanju, je postala še obzirnejša do moža, ki mu mora prizanesti z razočaranjem že zaradi njegove brez-

mejne dobrote in velikodušnosti, katero si je včasih, ko je bilo njeno življenje še čisto, razlagala z omejenostjo, a jo je zdaj gledala z velikim spoštovanjem. Istega tihega usmiljenja se je od nje navzel tudi njen pastorek Anej.

Potem je postala široka. Tedaj se ji je kljub vsemu skrčilo srce in se ji je prvič zazdelo, da se ne more zaneesti sama nase. V hlastni tvegavosti mu je povedala, kaj je z njo. Mož pa se tudi zdaj ni spremenil, temveč je ostal miren, kakor je bil, kakor bi se zgodilo nekaj, kar je sam že davno pričakoval. Bila je pripravljena na najhujše, na odkritje svojega razmerja, na izpoved in na vse posledice, ako bi jo tedaj mož prijel. Njen strah pa ni mogel odkriti moževega suma v nobeni njegovi potezi, nobeni besedi, v nobenem mežurku njegovih mirnih oči. Ravnal je, kot se spodobi zakonskemu možu, oskrbel je botre in priredil pošteno krstitev s pojedino pri Apatu, na katero je prišel celó župnik Virej. In zvečer ji je potem sam položil otroka k neдрjem. To ji je vrnilo zavest zanesljivosti in miru, ne vedoč, da so ljudje že takrat govorili, češ da je župnik prišel na krstno pojedino le zaradi starega Zabeva.

Pred dobrim letom se je zgodilo nekaj, kar jo je nenadoma vrglo iz njenega mirnega koloseka in ji zadalo najbridkejši udarec, ki ga je kdaj mogla pričakovati. Z njenim bratom Permanom na Drajni je šlo vse narobe. Bil je zadolžen do vratu in bilo je le še vprašanje časa, kdaj mu bo trgovec Tripalo iz Dobrij zadrnil zanko okrog vratu. Brat je postal brezbrizen pijanček, ki je brez moči gledal svojo skorajšnjo propast. To je vedela vsa žlahta in vsa Jamnica. Tudi njo je bolela misel, da bo domači grunt prišel v tuje roké,

vendar se je morala vdati v usodo. Brat je bil največ sam kriv tega, čeprav mu je na to pot pripomogel Lukač. Če bi bil ostal priden in skrben, bi se bil navzlic temu lahko izkopal.

Brat je ni skrbel, skrbela jo je mati. Stara Permanca je imela sicer na grunt vknjižen preužitek, in to lep preužitek, ki ga ji nihče ni mogel odjesti. Misel na to, da bi morala mati sama ostati kot preužitkarica pri tujih ljudeh, ji ni bila prijetna in zaželela si je mater k sebi. Pri Zabevu je bilo dovolj prostora tudi še zanjo. Razen tega je venomer mislila tudi še na nekaj drugega: ako si mati dá izplačati vknjiženi preužitek, bo prinesla s seboj lep denar, denar, ki ga ne bo porabila in ki bi potem mogel ostati pri hiši. Pri tem je mislila na svoja dva otroka, na prvega s Tumpeževim in na drugega, ki je ležal v zibelki...

Po kratkem preudarjanju je razložila svoj načrt možu, ki se je takoj vnel zanj. In tako je nekega dne odšla po mater na Drajno. Najprej sta se obe, mati in hči, izjokali nad usodo Permanovega grunta, potem pa je hči prišla z besedo na dan:

»Mati, po vas sem prišla...«

To je povedala prostodušno in od srca. In prav zaradi tega njena osuplost ni bila majhna, videč, da se njeno vabilo matere ni prav nič prijelo. Bilo je celo očitno, da so se materi po teh besedah takoj posušile solze in da se je mahoma zresnila. Vsa iznenadena je takoj vprašala:

»Mati, zakaj pa ne...?«

Toda komaj je vprašanje izustila, se ga je že tudi sama ustrašila, boječ se neke temne slutnje. Zato je svojo napako skušala takoj popraviti z dolgim, prepriče-

valnim razlaganjem vseh mogočih prednosti, ako jo mati uboga, zapusti nesrečno hišo in se umakne k njej na Zabevovino. Pri tem ji je posebno poudarjala, kako je to tudi želja njenega moža, ki noče dopustiti, da bi se njena mati na stara leta morala potikati pri tujih ljudeh in si dala od njih rezati vsakdanji kruh. Permanovo je izgubljeno, kar pa je izgubljeno, je proč. Pri njej doma ji ne bo slabo, njen Zabev je dober človek, pri hiši je vsega dovolj, sama pa tudi vé, kaj je njena, hčerina dolžnost. Govorila je hlastno, široko, venomer gledajoč v materin obraz.

Mati jo je poslušala s trdim, neobčutnim licem, njene oči, ki jih je hči neprestano iskala s svojimi, so pri tem gledale nekam v daljavo. Niti za hip se mati in hči nista mogli spogledati. Potem je rekla mati suho in tuje, a odločno:

»Ne...!«

Materine oči se tudi zdaj niso hotele srečati z očmi svojega otroka.

Zabevki je šinila kri v glavo in le malo je manjkalo, da se je ni prišla omotica. Iz nje je spet hotelo planiti prejšnje vprašanje: »Mati, zakaj ne...?«, toda z največjim naporom ga je potlačila in namesto tega spet začela siliti v mater ter jo prepričevati, kako bi bila to najboljša rešitev, ki si jo je mogoče misliti.

»Dobro, mati, ako si ne marate dati izplačati preužitka v denarju, pa se tako preselite k nama. Preužitek vam ne bo zapadel in vam ga bo moral tisti, ki bo Permanovo kupil, dajati za vami. To je najmanjša skrb. Pa četudi bi preužitka ne imeli in ne dobivali, nama z Zabevom je to vseeno... K hiši morate priti. Zabev je tako rekel, on to želi...«

Nastal je težak molk in zdelo se je, da je kamra, v kateri sta sedeli mati in hči, prenabita z neznosnim, dušečim vzdušjem, ki bo vsak hip razgnalo ozke stene. Tedaj se je stara Permanca obrnila k Zabevki, jo predirno pogledala, nato pa rekla:

»Ne — k taki hiši ne grem...«

Zabevka je onemela. Na njeno bit je legla strašna, vroča groza, ki jo je s tako močjo pritisnila na stol, da je zastokal.

»Mati, zakaj pa ne...?« je kriknila z jokajočim, prosečim glasom ter si hkrati z rokami zakrila obraz.

»K taki hiši, kjer je doma vlačuga, ne grem...!«

Materine besede so bile ostre in suhe, a na hčer so padle s tako težino, kakor da bi se ta hip zrušil na njeno glavo hišni strop. Zastokala je, si še vedno zakrivala obraz ter proseče zakričala eno samo rešilno besedo:

»Mati...«

Spet je nastala tišina, iz katere se je slišalo bolešno, mrmrajoče stokanje Zabevke in krčevito stresanje njene, na stol prižetega telesa. Čez nekaj trenutkov pa se je začul materin korak, ki je trdó zadonel po podu. Stara Permanca je stresla sivo glavo:

»Ne grem v hišo, kjer je doma vlačuga, da veš!... Ali misliš, da ne vem, kaj se pri vas godi...? Ali misliš, da ne vem, kaj uganjaš z Zabevovim Anejem...? Ali misliš, da ne vem, čigav je tisti otrok...? O Neža, nisem tako neumna, čeprav misliš, da sem zaradi starosti oslepela. Vem, da tako misliš, da nič ne vidiš okrog sebe. A vidi jo drugi, vidi vsa Jamnica. Vsa Jamnica vidi tvojo sramoto... Vse govori le o tem, le ti nič ne vidiš, nič ne slišiš. Ali misliš, da tvoj mož ne ve za to...? Ti

uboga, slepa sirota ti! Vse vé, samo noče ti nič reči. A prišel bo čas, ko ti bo povedal resnico. In tistega časa se boj... Tako pohujšanje, taka sramota... S človekom, ki si mu postala mati. Ah, kako sem nesrečna, da sem te rodila. Velika nesreča me je zadela s Permanom, a s teboj je prišla še večja na mojo glavo...«

Neža se je vsa premagana zvijala na stolu; vsaka beseda se ji je zdela kot skeleč udarec v njeno srcé. Hotela je zavpiti, da ni res, kar trdi mati, da je vse izmišljotina, grde sanje, a bila je preslabotna, da bi storila kaj takega. Čutila se je izdano, uničeno in zavrženo. Za hip ji je prišlo na misel, da bi se branila, da bi vrgla materi v obraz: »Vi lahko govorite, ker ste že stari, ker ste se že izživelili!« Ali zato je imela premalo poguma. Spustila se je v še krčevitejši jok, ki ji je lajšal bolečine.

»Mati, mati, ko bi vi vedeli, kako sem nesrečna...«

Starka se je medtem približala hčeri in se ozrla na njeno zgrbljeno postavo.

»Nesrečna, haha... Lahko je tako govoriti. Nesrečna...? S tem me ne boš pridobila za tvojo sramoto. Kako sem te neki učila? Ali si taka šleva, da ne moreš zapovedovati sama sebi? Mislila sem, da si trdna, močna, taka, ki se zna braniti nesreče. Človek ne sme podleči, ne sme storiti vsega, kar mu trenutno godi. Zato si vendar človek. Na svetu so tudi dolžnosti, ki morajo biti močnejše kakor sladkosti... Nisi boljša kakor Dovganočka... Kot mati ti moram to povedati, čeprav me bolj boli kakor tebe...«

Glas Permance je bil neizprosen in je v Zabevki neusmiljeno rušil njeno privajeno ravnotežje, zgrajeno zadnja leta življenja, in ki se je podrlo prej, kot si je to

mogla misliti. Naenkrat je sklenila roké in jih proseče dvignila proti materi.

»Mati, odpustite, saj ne bom več, nikoli več...«

Kakor da bi teh besedi ne bila slišala, ali pa bi jim ne verjela, je mati nepremično obstala pred Zabevko. Hčerine roke so se je skoraj dotikale, vendar je ni objela in ni hotela zmanjšati hčerinega trpljenja. Čez nekaj trenutkov je rekla s težkim glasom:

»Tega ne pravi meni, Zabevu povej to...«

Neža je za hip prenehala jokati, ali koj nato jo je streslo še hujše ihtenje. Komaj je mati mogla razumeti besede, ki so ji pretrgane vrele iz ust:

»Ko mi pa še nikoli ni nič rekel...«

Tedaj je nenadoma premagalo tudi mater, da se je nagnila nad hčer, jo pritisnila k sebi in se z njo vred spustila v dolg, nesrečen jok...

Spet je preteklo skoraj leto dni. Mati je ostala trdovratno v svoji kamri pri Permanu, čeprav je medtem bil grunt prodan in ga je kupil trgovec Tripalo, ki je v hišo vzel stanovalca, polje pa si je obdržal sam. Kmalu se je Zabevka prepričala, da se je takrat, ko je obljubljala materi, da bo pretrgala razmerje z Anejem, grdo zlagala sebi in njej. Vendar se je z njo zgodila neka sprememba. Neko bolešno občutje jo je čedalje huje morilo. Svoj greh je skrivala še strastneje ko dotihmal, obenem pa se je že pričela izogibati priložnosti tajnega shajanja s svojim pastorkom. Tedaj pa se je odkrila druga stran tega razmerja: medtem ko je dotihmal bila v skrivni ljubezni podjetna ona, je zdaj postal Anej. Zasledoval jo je, kjer koli in kadar koli je mogel, ter postajal pri tem vedno brezobzirnejši in pohotnejši. Fant je medtem dorasel že v krepkega mladeniča. Tudi

za skrivanje mu že ni bilo mnogo mar in kadar je Neža omenjala bojazen pred očetom, pred možem, se je prezirljivo rogal, češ zakaj pa je spravil tako mlado ženo k hiši. Zabevko je to neizrečeno peklo, posebno ker pastorek iz njenih ust ni nikdar slišal kaj podobnega. Njuno razmerje se je spremenilo v večno zasledovanje in večno bežanje in umikanje. Vendar Neža ni imela moči, da bi razmerje kar pretrgala, ampak je odlašala in odlašala, zanašajoč se pri tem na skorajšnji Anejev odhod k vojakom. In ko je ta čas prišel, sta se ločila skoraj v jezi.

Med to obupno, skrivno borbo se je Zabevki vedno bolj dozdevalo, da je mati povedala resnico, trdeč, da Zabev vé za njen greh, čeprav je mož na zunaj tudi potem ostal miren in obziren, kakor je bil prej. Vendar so njene slutnje postale močnejše. Pogosto se ji je dozdevalo, da je v njegovih očeh zapazila neki sijaj, ki ga dotlej ni poznala, in da so njegove besede zadobile čudno zvenec poudarek, dasiravno le včasih. Toda kadar je najbolj pričakovala jasne izjave, očitka ali kar izbruha, takrat vsega tega ni biló; mož je bil takšen, kot ga je bila navajena. Vendar je živela v vedno večjem strahu, ki ji ni odlegel niti po Anejevem odhodu k vojakom. Vznemirjale so jo tudi govorice soseske, ki je vztrajno šepetala o njeni zamotani nezvestobi. Ko je sin naposled izginil iz hiše, je napela vse svoje sile, da je privabila mater v hišo, obljublajoč ji, da se stari greh ne bo nikdar več povrnil. Biló ji je v veliko tolažbo, imeti poleg sebe človeka, ki vé za njen prestop in ga najstrože obsoja, a ki ji je ravno zato lahko tudi velik zaščitnik...

»Vsak naj stori svojo dolžnost...!«

Zabevki so še dolgo zvenele moževe besede po ušesih. Zdelo se ji je, da so imele tisti svojevrstni prizvok, ki ga je zadnje čase tako pogosto čutila. Bila je prepričana, da so besede letele nanjo. In ko jih je mož izgovoril, ali ni zapazila v njegovih očeh tudi nekega rahlega, očitajočega ognja? Spet jo je obšel nemir. Ali bi ne bilo boljše, da bi jo udaril, kakor pa da jo tako strašno muči?

Po stari šegi je bilo treba opraviti življenjsko spoved, kadar je bil misijon v fari. Ob misli na to ji je postalo hudo. Pred temi skrivnostnimi stvarmi je imela prirojen čuden strah, ki ga ni razumela, ki pa ji je ukazoval brezpogojno pokorščino. Mož bo tako spoved gotovo opravil in ona se ji ne sme izogniti, ker bi s tem vsej Jamnici razodela, zakaj ni izpolnila farne dolžnosti.

Do dneva za matere je imela še tri dni časa. Tiste tri dni je preživela v vedno večjem nemiru, ki ga pa na zunaj ni hotela nikomur pokazati, niti materi ne. Venomer jo je mučila misel na njen greh, ki se ji je pred korakom, katerega je morala storiti, zdel še večji in neodpustljivejši. Mati jo je spregledala in ji je rekla:

»Neža, bodi mirna, vse se odpusti in vse se lahko pozabi. Na tem svetu je že tako...«

Vendar jo je hči komaj slišala. Tistega dne, preden je prišla na vrsto, je bila spoved za može. Mož se je vrnil domov poln nekega vesoljnega miru, ki je vzbudil v njej še večji nemir, poln čudne zavisti, iz katere je začela rasti kal neke tihe mržnje do moža. In namesto da bi se na svoj dan pripravljala mirno in smiselno, kot ji je velevala dolžnost, se mu je bližala vedno huje razdvojena.

Poslednjo noč je dolgo bedela in se nemirno valjala po ležišču. Mož je trdno spal poleg nje. Kdaj pa kdaj

se je sama sebi zazdela ábotna in se je skušala smejati svojim mukam. Ali ni na svetu in tudi v Jamnici toliko ljudi, ki so počenjali še grše stvari kot ona, pa jih zato ni vrag vzel. Zakaj pa je potem spoved, mar ne zato, da se človek očisti grehov in da potem spet lahko mirno živi? Čemu se boji sramote, saj je spoved vendar tajna? Toda vse te in podobne misli je niso mogle utešiti. Kmalu je bila spet tam, kjer je prej nehala misliti. Spet jo je obšel strah pred njenim skrutitve polnim početjem. Ne da bi razumela, od kod je to prišlo, se je pričela bati, da se ne bo oprala niti s spovedjo...

Popadla jo je želja, da bi napravila nekaj drugega, samosvojega, da bi prebudila moža in mu povedala od začetka do kraja, kako je živela, kako ga je goljufala. Zdelo se ji je, da bi bila to edino prava in zanjo odrešilna pot in da bi ji le ta korak mogel olajšati vest. Mož bi ji gotovo odpustil in spet bi lahko odkrito pogledala po svetu. In tudi če bi ji ne odpustil, če bi jo nagnal od hiše, bi ji ta kazen ne bila prehuda. Neznani strah pa ji ni dal storiti tega. Znova so se ji pojavili razni dvomi in začela si je očitati, da ne zaupa spovedi, da ne veruje v boga. Preden je vsa izmučena zaspala kratko, nemirno spanje, je storila trden sklep, da bo opravila svojo dolžnost, kot se spodobi, a da bo potem vse razodela še možu in ga prosila za odpuščanje.

Drugo jutro se je navsezgodaj odpravila tešče v cerkev. Trpljenje zadnjih dni se ji je poznalo, bila je shujšana kakor po porodu. Pred odhodom v cerkev se ji je mož približal in ji oprezno rekel:

»Neža, ali hočeš, da grem tudi jaz s teboj...?«

Njegov glas jo je zazelbel po vsem telesu in skoraj jezno ga je odbila:

»Ti si že opravil, jaz bom pa danes sama...«

Malo pred vasjo jo je srečal Moškoplet. Njemu se ni dalo, da bi ko drugi berači izkoriščal priložnost in prosil pred cerkvijo vbogajme, ampak je tudi med misijonom hodil svoja lastna pota. Tudi ni poslušal pridig v cerkvi, a da bi opravil življenjsko spoved, mu še na misel ni prišlo, čeprav so ga ljudje nagovarjali. Ko je zagledal Zabevko, se je široko razkoračil ter napravil predrzen obraz.

»Zabevka, kje imaš pa košaro...?«

Kmetica ga je razumela. Zgrabila jo je jeza:

»Prekleti ded, sam nase glej!«

»Zate bi bila košara še premajhna, ti bi morala imeti cel koš, ha, ha...!«

Moškoplet se je nesramno režal za odhajajočo kmetico.

Srečanje z njim je Zabevko še huje zmedlo. Že do cerkve si ni upala nikamor pogledati, misleč, da vsi ljudje zijajo vanjo. Pred cerkveno lopo se je skoraj spotaknila ob Ajto: ta si je med misijonom izbrala najdonosnejši prostor pred cerkvijo in ga je pred drugimi berači branila s tem, da je zgodaj prihajala tjakaj. Na uho ji je zadonel votel glas:

»Mati, prosim za božji dar, bom pa molila za vas...«

Zabevki se je zdelo, da sliši: »Daj mi nekaj, da ti bom tudi jaz z molitvijo pomagala pri bogu...«

Potuhnjeno je smuknila mimo beračice. Cerkev je bila še prazna, toda pred spovednicami je že klečalo nekaj žensk, tako da Zabevka nikjer ni mogla priti prva na vrsto, kakor je upala. Pokleknila je k spovednici, kjer so klečale že tri ženske. Šele tedaj je opazila, da kleči pred njo Pernjica. Pri sosednji spovednici je

opazila klečečo Černjakinjo in Dovganočko. Ob njenem prihodu so se vse žene ozrle nanjo, kakor da bi v cerkev prišla tuja, neznana pošast. Soseščina Pernjice jo je nekoliko pomirila; mislila si je: če jo bo izvozila ta, ki ima na vesti smrt Černjakove sirote, jo bom izvozila tudi jaz. In Dovganočka, in druge...

Enako kakor Zabevka je mislila tudi Pernjica, ki si je na tihem dopovedovala: »V Zabevkini koži bi pa res ne bila rada...« Pernjica je svojo krivdo komaj občutila. Kar se je zgodilo s Černjakovo terbo, se je pač zgodilo, nihče ji ni želel smrti. A Dovganočka si je mislila: Kaj takega kot Zabevka pa še jaz nimam na grbi...

Klečeč na trdem, kamnitnem tlaku se je Zabevka zatopila v molitev, vendar je bilo njeno pogovarjanje z bogom nemirno, raztreseno. K spovednici je prišla trdno odločena, da se bo izpovedala tudi svojega poglavitnega greha. Kmalu pa ji je jelo prihajati na misel, da bi morebiti bilo le bolje, ako bi tega tukaj ne napravila, marveč rajši odšla kam daleč na božjo pot in se tam izpovedala. Bog je vendar povsod isti...

Spoved se je pričela. Cerkev se je polnila z ženami in materami ne le iz Jamnice, ampak tudi iz bližnje in daljne okolice. Repovi na spoved čakajočih žena so se spremenili v cele gruče čakalk. V cerkvi je zavladal globok mir, iz katerega se je slišal le neki podzemni, oddaljeni šepet, ki je stiskal srca z močnim, skrivnostnim objemom. Čakajoče žene in matere so povešale oči, vendar nobena ni izgubila izpred oči one, ki je klečala pri rešetki spovednice. Žene so hotele vedeti, kako dolgo se bo spovedanka mudila notri. Po tem se je dala soditi tudi težina njenih grehov. Spovedovati se pri misijo-

narju, ki so stvari jemali resno, je bilo čisto nekaj drugega, kakor pa iti k spovedi k župniku Vireju.

Pernjica je že klečala v spovednici. Zabevki še na mar ni prišlo, da bi prisluškovala šepetanju, ki je prihajalo iz nje. Bila je prepričana, da bo morala dolgo čakati, preden bo Pernjica opravila. Z neko sanjavo vdanostjo se je prepustila mislim, ki so se je motale skozi čudno meglenost upanja in strahu. Nepričakovano naglo pa jo je zbudil ropot pred njo. Pernjica je že vstajala iz spovednice. Njena spoved je bila nenavadno kratka, kakor mladega dekleta, ki življenja še ni spoznalo. Zabevka je osupnila, v glavo ji je šinil strah, kaj bodo rekle spovedanke za njo, če bo dolgo ostala v spovednici, dlje kot Pernjica. Bila je tako iznenadena, da ni koj stopila k spovednici. Za seboj je slišala nestrpen glas druge čakalke:

»Zabevka, spovednica je prazna...«

Kot bi jo kdo sunil naprej, se je dvignila in pokleknila k rešetki. Njena odločenost, da opravi resno življenjsko spoved, se je zameglila v trenutku, ko je izza rešetke zagledala obrise tujega, trdega obraza, iz katerega je gledalo vanjo dvojje medlih oči. Klecnila je na kolena in se pričela urno izpovedovati. Govorila je še vedno o vsakdanjih stvareh. Potem se je začela spotikati. Njena volja, da si popolnoma izprazni dušo, se je pričela sproti krhati. Toda glavni greh ji ni hotel priti na jezik, ampak je bežal iz tega tesnega prostora daleč nekam v neobčutnost.

»Še kaj...?« je zaslišala izza rešetke.

»Ne vem...« ji je naglo ušlo iz ust, pri čemer jo je silno zazebló. Preden je utegnila misliti dalje, je že videla roko, ki je nad njo napravila velik križ, a koj

nato so tiste medle oči mrtvaško zamižale. Zabevka se je na pol nezavestna zavlekla od spovednice do klopi. Gredoč je čutila na sebi mnogo pogledov. V klopi se je zgrbila kot starka in skušala moliti; ustnice so se ji pregibale, duh pa ji je bil daleč od molitve. V glavi se ji je še vedno vrtelo in s skelečo zavestjo je mislila na to, kar je pravkar storila. Vest ji je očitala, da je lažnivka, vendar pa ji je nekaj dopovedovalo, da stvar ni tako huda, kakor si misli in da se še lahko popravi. V njej sta se kresali dve strani, dobra in slaba. To jo je po malem iztreznjevalo, dokler si ni upala spet pogledati po cerkvi. Dva sedeža pred njo je čula moliti z enakomernim, zanesljivim glasom Pernjico. Ta se pa nič ne zmeni, si je mislila, in to ji je vlilo nekaj poguma, vendar je bila še zelo nemirna.

Naenkrat je pred oltarjem pocingljalo in začelo se je obhajanje. Ženske so se začele zgrinjati proti pregraji, ki je delil kor od druge cerkve. V Zabevki je zaplamtela nova groza. Ali naj gre, ali naj se potaji? Vest ji je velela, naj ne gre, ker se ni spovedala, kakor bi se morala, toda strah pred sramoto jo je gnal k oltarju. Ali se naj pred celo cerkvijo razkrije, če ne pristopi? Vse bo zijalo, da ni dobila odveze, da je ni dobila zaradi tega... Sramota je bila močnejša kakor vest in čeprav že skoraj zadnja, se je Zabevka vendar zavlekla k obhajilu.

Ali komaj je to storila, jo je začela vest še huje kljuvati, očitajoč ji, da je namesto enega greha napravila še drugega, še hujšega. Zabevka je bila verna, kakor so bile verne vse jamniške žene. Ta njena vera ji je dovoljevala, da je bolj ali manj lahkotno živela svoje življenje, ki pa ni smelo prestopiti nekih mejá.

Kadar je življenje te meje prestopilo, tedaj se je bilo treba spraviti z božjimi postavami.

Vsa razdvojena je komaj čakala pridige v upanju, da ji bo božja beseda prinesla olajšanje. Toda že prikazen pridigarja na leci jo je neprijetno iznenadila; na prižnico je prišel njen spovednik. Spet je videla tisti obraz, tiste medle oči. Spet jo je stisnil mrzel strah, ki se je s pridigo še večal. Pridigar je govoril ostro, brezobzirno, le malo tolažbe je bilo v njegovih besedah. Kakor da bi vedel za Zabevkin greh, je govoril o utaji grehov, o božjem ropu in slikal za to strahotne kazni. Govoril je o trdem življenju, o dolžnostih, o samozatajevanju. Kadar koli je Zabevka dvignila oči proti njemu, se ji je zdelo, da so tiste mrzle oči uprte vanjo, samo vanjo...

Potem se je pričela maša. V cerkvi je bilo svečano: skozi visoka okna je sijalo sonce in razlivalo po njej dremotno, mehko luč. S kora je bučalo petje in orgljanje z veličastnimi akordi. Zabevki pa se je vsa ta prosojna, dremotna luč, vse prepevanje zdelo neznansko oddaljeno. V druga srca se je počasi zlival mir, od nje pa je bežal in puščal za seboj bridkost, razbitost in obup.

Zabevka se je popolnoma razdvojena vrnila domov. Zabev jo je že dolgo čakal na gorici in, ko jo je zagledal, ji je šel s svečanim, spravlјivim obrazom do prelaza naproti. Videlo se mu je, da bi rad povedal nekaj velikega, lepega. Namesto tega pa je dejal:

»Vidiš, Neža, kako lepo vreme imamo danes...«

Tudi mati je bila vsa mehka in spremenjena. Vsa domačija z ljudmi vred je imela nekako svečano podobo. Zabevki pa se je vse, kar je videla, zdelo prislјeno in neodkritosrečno; namesto da bi z drugimi delila

njej namenjeno dobro voljo, je ostala mrka in zamišljena. Skoraj ves popoldan z nikomer ni spregovorila besede in zvečer se je hitro umaknila v kamro. Prej pa je še odnesla deklico, ki je vedno ležala pri njej, v materino posteljo z izgovorom, da ji ni dobro in bi rada sama ležala. Ko je prišel počivat tudi mož, je Zabevka negibno obležala in se delala, kakor da spi.

Prihodnje dni z Zabevko ni hotelo biti bolje, vsak dan je bila bolj zamišljena, talovnejša, z utrujenim obrazom se je vlačila okrog hiše in se začela izogibati ljudem, predvsem pa svojega moža. Otrok je moral ostati kar pri materi. In nekega večera, ko se ji je hotel mož približati bog ve s kakim namenom, je kriknila s prestrašenim glasom:

»Lepo te prosim, pusti me, jaz nisem čista...«

Nekega jutra je ni bilo iz kamre, ampak je obležala na postelji z očmi, uprtimi v strop. Ko je prišel mož, da bi videl, kaj je z njo, je s strastnim glasom zakričala vanj:

»Beži od mene, jaz nisem čista...«

Nad Zabevovo hišo je legla mrka žalost; domači so hodili okrog zamišljenih obrazov in težkih korakov, boječ se spregovoriti glasno besedo. Zabev in stara Permanca, ki se je lotila gospodinjstva, sta se prestrašeno spogledovala, kakor da bi se razumela, toda o tem, kar je obema ležalo na srcih, si nista upala spregovoriti. In potem se je zgodilo, da Zabev ni smel več spati v kamri, ker je žena ob njegovem prihodu začela blazno vpiti:

»Proč od mene, jaz te nisem vredna, jaz nisem čista.«

Kmalu je začela govoriti vsa Jamnica, da z Zabevko zadnji čas nekaj ni v redu...

Zabevki pa je počasi izgorevalo srcé. Včasih se je je polaščala težka omotica, da je cele ure prežдела v strašni temi. Ko se je spet prebudila iz nje, je bila silno izmučena. Nato pa so prišle ure jasnejših misli. Tedaj se ji je pričela oglašati spet tista pekoča vest. Na moža je mislila z neprijetnim, grenkim občutkom, ki se je počasi spreminjal v nerazumljivo mržnjo. Njegova velika potrpežljivost in njegova vedno pripravljena spravljalivost sta ji postajali še neprijetnejši in sta se ji zdeli prisiljeni, neiskreni. Tudi matere ni mogla več prenašati; kakor v moža, je tudi vanjo izgubljala zaupanje. Oba je imela na sumu, da sta se dogovorila proti njej. Isti sum je imela tudi do vseh drugih ljudi iz soseske, ako je kdo prišel k hiši in jo začel ogovarjati. Začela je mrziti moža, mater in vse, kar je bilo živega okrog nje, le do svojega majhnega otroka je bila še ravnodušna. Spomin na Aneja pa je občutila kakor težak kamen na duši. Čutila se je strašno osamljena, izdana. Včasih jo je obšla želja, da bi imela človeka, kateremu bi mogla zaupati, kateremu bi vse povedala, kar se je zgodilo z njo, človeka, ki se ji ne bi približal s tistim obzirnim, odpuščajočim obrazom. Zdelo se ji je, da bi ji bilo potem mnogo lažje, da bi ji to spet pripomoglo do zdravja. In nekega dne je rekla:

»Ahaca bi rada videla...«

Zabev je takoj odhitel po brata na fužine. Ahac je bil že slišal o sestrinem stanju. Zadnja leta se Zabevove hiše sicer ni izogibal, čeprav je slutil to, kar je slutila vsa Jamnica, vendar sta se s sestro videla dovolj porredkoma. Ker je njegovo življenje bilo popolnoma drugačno kakor sestrino in ga ni izmučila borba z zemljo ter med njima ni moglo priti do kakega spopada zaradi

vsakdanjih koristi, kakor se je to zgodilo med njim in bratom, je ohranil ljubezen do nje še čisto in neskaljeno. Zato je pri priči odšel z Zabevom.

»Nežo žre neki ogenj...« mu je skušal potožiti Zabev, a je obmolknil.

Ahac je zamahnil z roko:

»Ah, to so ábotnosti. Vse se lahko popravi, ako so ljudje pametni.«

K Zabevu je prišel samozavesten in poln zaupanja v svoj veliki vpliv na sestro, ko pa jo je zagledal sedečo na postelji, vso upadlo in izmučenih, skoraj praznih oči, ga je postalo strah. Ta strah se je še povečal, ko ji je segel v róke in je v njih začutil tuj, leden mraz. Bila sta sama v kamri. Sestra ga je dolgo molčé gledala, potem pa je v njenih očeh zasijal vdan, ljubezniv smehljaj, podoben onemu pred davnimi leti, ko ga je prišla izpraševati, če je prav, da vzame Zabeva, in sta se sama poslavljalala sredi polja. Nato je iz njenih ust prišel pro-seč glas:

»Kajne, Ahac, ti me ne boš preklel...?«

Ahac je komaj pregnal otožnost, ki ga je prevzela, in začel naglo govoriti, kar mu je prišlo na misel. Ne da bi se bil dotaknil pravega vzroka sestrinega stanja, ji je ves omehčan govoril o njeni mladosti, o lepi domačiji, o pametnem možu, o lepem življenju, ki jo še čaka. Potem ji je previdno omenil, da človeku ni treba vsako stvar prehudo jemati, da se na svetu godijo še mnogo hujše, strašnejše in krivičnejše stvari. Ljudje, ki to počnó, pa vendar živijo srečno in so vrhu tega še čaščeni in spoštovani.

Sestra ga je gledala s topimi očmi, iz katerih je tisti blaženi, mladostni smehljaj sproti izginjal, namesto tega

pa je stopala vanje spet prejšnja čudna praznота. Tedaj so zmrznile tudi poslednje besede v Ahacovih ustih. Nato se je sestra sklonila proti njemu in rekla:

»Ahac, jaz pa le mislim, da je z menoj proč...«

Ahacu so zašklepetali zobje. Prepričal se je, da ga sestra ni poslušala in da njegove besede v njej niso našle odmeva. Po vsej sili jo je skušal še dalje tolažiti, a njegov glas je postajal raskav in obupan. Naenkrat ni našel več besede. Takrat se je Neža stresla, potem pa je položila glavo na kolena in pričela krčevito jokati. Zdaj je premagalo tudi brata, da se je sklonil k sestri in začel z njo vred jokati...

Zabevka se je prva zvedrila, dvignila glavo in pogledala brata z dolgim, votlim pogledom. Potem mu je naenkrat pomolila svojo uvélo desnico, katero je brat hlastno stisnil, a jo je moral kmalu izpustiti, ker je postajala vedno neobčutljivejša. In od tega trenutka se sestra ni več zmenila za brata...

Zabev in mati sta ga nestrpno kot odrešenika čakala v kuhinji. Toda ko sta videla njegov obraz, nista imela kaj izpraševati.

»Po zdravnika pošlji,« je svetoval Ahac ves skrušen ter se naglo odpravil domov...

Mati je skušala pripraviti hčer na zdravnikov prihod, toda komaj je mati izrekla besedo zdravnik, je hči začela vpiti, da ne potrebuje nobenega zdravnika, ker ji nič ni. Morali so jo pustiti pri miru. Še huje pa je bilo z njo, ko ji je mati začela govoriti o duhovniku. Tudi tega je odločno odbila, toda ne z besedami, s katerimi je bila v življenju vajena govoriti o duhovnikih in ki jih je tudi v odsotnosti vedno vikala.

»Kaj ima pa ta opraviti z menoj? Ničesar nima iskati tukaj!«

Govorila je o župniku Vireju kot o kakem Moško-pletu.

Jamnica je že govorila, da se je Zabevki zmešalo, in je pri tem šepetala o čudnih stvareh. Edino dobro je bilo to, da Zabevka ni postala nasilna, ampak le zamišljena in otožna. Nekega dne pa je rekla materi:

»Pernjico bi rada videla...«

»Pernjico!« se je zavzela mati, ki za tako željo ni mogla najti nobene zveze. Tudi mož se je čudil, vendar so takoj poslali ponjo. Še isti dan je prišla Pernjica k Zabevu. Bila je neprijetno iznenadena, skoraj boječa. Zabevko je našla v kamri na postelji. Ob vstopu je prijazno pozdravila ženo, s katero nista imeli nikoli kaj skupnega, razen tega, da sta živeli kot dve gospodinji v isti soseski. Ponudila ji je tudi roko. Zabevka pa ji niti ni odgovorila in ji tudi roke ni dala, temveč je nepremično obležala in s srepimi očmi strmela v obiskovalko. Nekaj časa sta se ženi molče gledali. Pernjica je bila trda žena in ni kar tako umaknila svojih oči. To čudno srečanje ji je bilo sicer dokaj neprijetno, vendar ni izgubila glave. Pripravljen je imela cel koš tolažilnih in bodrilnih besedi, ko pa se je znašla pred temi zagonetnimi, skoraj obtožujočimi očmi, je na svoje sklepe hitro pozabila in s stisnjenim srcem čakala, kaj bo. Tako je preteklo nekaj težkih minut. Potem je v Zabevkinih očeh zapazila kresanje nekega divjega, škodoželjnega ognja in koj nato začula strupen, trgajoč se glas:

»Vuhej... Vu-hej... da, da...«

Po teh besedah se je Zabevka obrnila k steni in je

ni več pogledala, Pernjica pa je prišla iz kamre, da sama ni vedela kako. Zdaj se ji je šele zasvitalo, zakaj jo je na pol blazna Zabevka poklicala k sebi. S te v vedno večjo temo zagnjene postelje ji je z glasom umirajočega človeka, ki še na svojo zadnjo uro sovraži, vrgla v obraz strahovito obtožbo za krivico, ob kateri je Jamnica sicer skomizgala z ramami, a se je nanjo že navadila... Domov dirjajoči Pernjici se je pot od Zabeva do Pernjaka zdela kot pot večnosti...

Nekaj dni pozneje je Permanca, ki se je v kratkem času znova postarala za deset let, ako ne še za več, z domačimi sinovi okopavala na njivi krompir. Streljaj niže pod njivo je Zabev trebil nekaj v meji. Bil je lep dan in tudi po sosednjih poljih je bilo vse živo plevic. Permanca se je včasih zravnala in pogledala proti domu, kjer je bolna Zabevka ostala sama z otrokom. Zadnje dni je bilo z njo nekoliko laže, postala je pristopnejša, mnogo mirnejša in je kdaj pa kdaj prijemala že za kako delo. Zato so jo tudi pustili z otrokom samo doma.

Nenadoma pa se je sredi popoldneva iz hišnega dimnika pokadil slaboten, modrikast dim. Permanco je obšla huda slutnja. Pri priči je zagnala motiko od sebe in se s prestrašenim vzdihom spustila v dir proti domu. Čeprav so se ji noge tresle od strahu, je starka zbrala vse svoje moči in tekla, kar se je dalo. Nekajkrat jo je slabost že tako premagala, da bi se bila skoraj zrušila, ali zla slutnja ji je vedno pomagala dalje. V diru ni niti zapazila, da so za njo začeli leteti tudi sinovi in Zabev. Vsa izčrpana je s poslednjimi močmi pridirjala do hiše in planila v kuhinjo. En sam pogled jo je prepričal, da je prihitela zadnji trenutek.

V krušni peči je plapolal ogenj, pred njo pa je stala

Zabevka z velikim loparjem v roki, na katerem se je smejal njen dveletni deklič s čistim, nedolžnim smehom.

»Kaj delaš, nesrečnica...?« je zavpila Permanca, zgrabila otroka in se z njim vred nezavestna zgrudila na tla. Ta hip je planil skozi vrata tudi Zabev s sinovi.

Pozdravil jih je divji smeh zblaznele Zabevke.

Zunaj pa je sijalo sonce tako lepo, tako sočno in zdravo, da je bil čez Jamnico razprostrt en sam velik, srečen smeh...

TRETJI DEL

Prvo poglavje

Neko jesensko nedeljo, brez sonca in s čmerikavim nebom je bilo na sejmišču pred jamniško farno cerkvijo kakor vsako nedeljo zbrano veliko ljudi. Nedeljsko opravilo se je pravkar končalo in soseska se je po stari navadi zbrala pred cerkvijo. Tistega življenja, ki je na sejmišču vladalo prejšnje čase ob nedeljah, danes ni bilo zapaziti. Farani so bili čemerni kakor vreme in so se stiskali pod obema lipama, kakor bi vedrili, čeprav ni deževalo. Župnik Virej, ki je z mežnarico Trezo kot zadnji zapustil cerkev, se je začudil, ko je zagledal na sejmišču tako kopo ljudi. V cerkvi jih je videl komaj polovico. Malodušno je sklonil glavo in odhitel proti farovžu, ki je z razcefrano streho stal v ozadju. Zadnje čase je bil obisk cerkve vedno slabši.

Jamnica se zadnja leta na videz ni spremenila. Še vedno je sanjala vsa tiha sredi kadunje, iz katere je mirno molel proti nebu njen gotski zvonik. Kakor nekdanj, je tudi še zdaj šumel skozi vas njen tihi potok. Od zgodnje vigredi pa do pozne jeseni so bila jamniška polja polna ljudi, ki so se mučili z zemljo, prekopavali njene oplaze, jo prenašali v koših z robov na odore in stiskali iz nje skromne pridelke. Pozimi je Jamnico zapadel visok sneg in zamel njene pragove, steze in poti. Na pokopališču okrog cerkve je nastalo nekaj novih grobov, kamor so med drugimi odšli počivat tudi stari

Ardev, fužinar Kova, kandidat Prežvek, ki je neke zime zmrznil v Mvačnikovem reznjaku, ker se je zvečer preveč napil. Nedavno so pokopali tudi najmlajšo izmed obeh Pernatinjih sirot, tisto, katero je vzel v rejo Dvornik in je bila stara šele petnajst let. Bila je zelo lepo dekle in ljudje so trdili, da bi bila še lepša, kakor je bila njena mati Liza. Ko so ji odzvanjali zvonovi, je bilo vsej soseski žal za njo. Navzlic temu pa se na pokopališču število grobov ni povečalo; kolikor je bilo novih, toliko jih je tudi izginilo. Dninar Tehant, katerega je mežnarica Treza kdaj pa kdaj najemala, da ji je na pokopališču pomagal delati red, je sproti izravnal grobove, ki niso nič pomenili in za katere se nihče ni brigal. Tako je izginil grob berača Vohneta, Černjakove sirote, stare Kardevke in še mnogi drugi.

Vsako jutro so se iznad streh Jamnice, Hoj, Dražne in Sončnega kraja dvigali isti tajinstveni dimi kakor včasih. Iz njih nihče ne bi mogel spoznati, da so se kadili iz ognjev, ki so bili prižgani drugače kakor njega dni, da so se kadili večinoma iz samih večnih ognjev, ki zadnja leta niso nehali tleti po bajtarskih in kmečkih ognjiščih, da bi njihovim lastnikom ne bilo treba kupovati ognja po trgovinah.

Edino, kar je že od daleč kazalo, da so se zadnja leta časi vendarle spremenili, so bili vedno redkejši gozdovi, polni posek, prelih in jas. Ker les ni bil skoraj nič vreden, so ga morali kmetje še huje sekati za kritje svojih vsakdanjih potreb. A ta podoba ni bila povsod enaka; čim globlje in čim više v goro so segali gozdovi, tem temnejši so bili. V prostornih gozdovih okrog goré je zadnja leta sekira skoraj popolnoma počivala, ker je njih lastnik trdil, da se podiranje lesa ne izplača.

Zaradi tega se je spreminjala tudi podoba gore same. Gozd je silil vedno više na njena temena in praznote med njenimi skalami in čermi so postajale vedno manjše. Njeno skalnato čelo se je zadnja leta zožilo in prebivalcem pod goro, ki so njen stari obraz gledali v eni in isti podobi že toliko rodov, se je dozdevalo, da se je začel pokrivati z novimi, neznanimi potezami. In tedaj so ljudje na njihovo večno spremljevalko začeli gledati z nezaupanjem in z zavistjo, mrmrajoč:

»Glejte, tudi gora se spreminja...«

Ce pa se Jamnica v zadnjih letih na zunaj ni toliko spremenila, se je tembolj spremenilo življenje v njej. Tlačila jo je težka môra, ki se je imenovala gospodarska kriza in katero ime je zdaj poznal že vsak otrok. Za Jamnico je ta beseda pomenila strgane strehe na poslopjih, rast praproti in vresja na odorih, prazne kašče in prazne hlêve. Pri trgovcih in obrtnikih, pri posojilnicah in na davkariji so pod imeni starih jamniških domačij rastle dolge vrste števil, ki so kakor kače srepele iz skrivnih foliantov in z vedno daljšimi jeziki sikale okrog jamniških ognjišč.

Ob lepih nedeljah Jamnica že več let ni postavljala mlajev, niti pri farni cerkvi, še manj pri podružnici svetega Mohorja. Zgodilo se je celó, da so lepe nedelje ostale brez streljanja. Toda Jamnica ni imela dovolj le svoje revščine, ampak je morala deliti in okušati tudi še tujo...

V neprijazni soteski blizu Dobrij je ležala sajasta, temna pošast, ki se je imenovala tovarna. Že desetletja je v tej soteski tolklo, vzdihovalo, hropelo in gorelo noč in dan. Ti glasovi so Jamnici prešli že tako v meso in kri, da jih že skoraj ni več slišala. Ko pa so ti naposled

jeli počasi umirati, so se Jamničani neprijetno zdrznili; bilo jim je, ko da bi jim nevidna moč iztrgala nekaj iz njihovega vsakdanjega življenja. To so občutili tudi tisti, ki so na to pošast gledali z nezaupanjem ali pa so jo celó sovražili. Včasih je pošast v soteski požirala vsak dan okrog tisoč ljudi in jih prav toliko spet bruhalo iz sebe. Jamnica je veliko svojih pridelkov oddajala fužinarjem.

Število delavcev v tovarni se je zadnje čase skrčilo na nekaj sto, toda še ti so delali zelo neredno, včasih dva, tri dni v tednu, včasih pa je ostala tovarna cele tedne mrtva. Tovarna se je otresala predvsem bajtarjev in drugih kmečkih ljudi. Drug za drugim so izgubili delo Kozjekov sin, bajtar Černjak, Ardevov sin, Gradišnikov sin ter še drugi. V Jamnici je bilo vedno več ljudi, ki so dobili doslej neznano ime: brezposelni...

A prišlo je še hujše; naenkrat so pričeli trkati na vrata jamniških hiš ljudje, ki jih nihče ni poznal in ki so začeli prositi — za kruh. To niso bili več Ajte, Moškopleti, Riharjevi Mihani in drugi podobni domačini. Stranska pot, ki je vodila skozi Jamnico pod goró od vzhoda proti zahodu in ki so jo prej uporabljali samo Jamničani in njihovi najbližji sosedje, je postala izhopena, kakor da bi vodila na kako neznano božjo pot...

Mizar Roprát je stal pod eno izmed obeh lip in se pripravljaj na klicanje. Že nekaj let je opravljal poleg mizarstva tudi posle občinskega sluga. Soseska je zaman čakala, da se bo mežnarica Treza omožila, da bi potem ta posel opravljal novi mežnar. In ker se ni, je soseska najela Roprata. Z nezaupljivimi obrazi so ljudje strmeli vanj, kakor da bi jim bilo že vnaprej jasno, da iz njegovih ust ne bodo slišali nič dobrega. Roprát med kli-

canjem ni kazal nobenega uradnega obraza, ampak je govoril z domačim glasom, s kakršnim je govoril strankam, ki so prihajale k njemu naročevat rakve za pogrebe. In to se je Jamnici zdelo še zoprnejše.

Danes se mu je kolcalo in nekaj ljudi mu je zaklicalo: »No, ali boš že začel...«

Naposled je Roprat vendar začel. Najprej je naznanil, da bo vozna cesta na Suhi dva dni zaprta, ker se bo popravljala most, potem je sporočil, da bo kmetijska podružnica svojim članom razdelila vagon koruze; kdor jo misli vzeti, mora ob določenem času priti ponjo. Dalje je oznanil, da se morajo tisti posestniki, ki bi spomladi potrebovali gozdne sadike, že zdaj javiti na občini. Potem je Roprat obmolknil, kakor da bi bilo že vsega konec, kar je imel povedati. Farani pa so še vedno strmeli vanj; na gozdne sadike ni nihče mislil, čeprav bi temu ali onemu gozdu ne škodovale. Ali Roprat je imel v rokah še precèj papirja.

»No, daj že vendar!« ga je pozval nekdo.

In potem je Roprat nadaljeval z glasom, kakor bi govoril kmetu, v čigar hišo je prišla smrt: »Ali iz mehkega ali iz trdega lesa...«

»Na predlog kraljeve davčne uprave bo jutri v ponedeljek ob deveti uri na Drajni hišna številka 15 javna licitacija sledečih zarubljenih predmetov: par volov, en vož z železnimi osmi in ena samokolnica. Isti dan ob enajstih bo javna licitacija na Drajni hišna številka 17. Predmeti... Popoldne istega dne bo javna licitacija na Drajni hišna številka 25... V torek bo javna licitacija na Hojah hišna številka 2...«

Dalje ni mogel, ker ga je zmotil kmet Mlatej, ki je glasno zavpil:

»Drajna številka 15 je pri Mlateju...«

»Številka 17 je pri Ardevu!« je zavpil takoj za njim kmet Ardev.

»A številka 25 na Drajni je Kozjekova bajta, da boste vedeli,« je zakričal Kozjek.

Začulo se je nekaj skovikajočih, prisiljenih smehov. Toda Roprat se ni dal motiti, ampak je takoj bral dalje, ko so prizadeti zarubljeni nehali govoriti.

»Na Hojah številka 2...«

»To sem pa jaz!« je zavpil Bunk.

»Na Hojah številka 6...«

»To je pri Gradišniku!« se je oglasil ta.

»Na Hojah številka 20...«

»To sem pa jaz...« je zaklical Mvačnik.

»Na Jamnici številka 1...«

»To je pa tamle pri Rudafu,« se je razkoračil Rudaf in kazal z roko proti svoji hiši onkraj ceste.

Nekaj glasov je zaklicalo proti Ropratu:

»Kaj se boš onegavil, kar po imenu kliči. Saj vemo, kako je...«

Roprat pa se ni dal zapeljati h klicanju domačih imen, temveč je še dalje klical le hišne številke. Na vrsto je prišlo še nekaj licitacij iz Sončnega kraja. Prizadeti kmetje, Obad, Sečnjak in še nekateri drugi so se takoj oglasili, da so oni tisti, ki jim grozi rubežen. Kar je še nedavno za vsakega kmeta bila velika sramota in se zaradi tega rubežni niso nikdar izklicevale po hišnih imenih, ampak le po številkah; je postalo zdaj že nekaj vsakdanjega in noben kmet se ni več sramoval svoje nesreče. Postalo je celó narobe in vsak prizadeti je z neko uporniško strastjo vlekel na ušesa, ali bo tudi on na vrsti, in ko da bi si s tem nesrečo preložil, je hitel raz-

lagati, da je tudi on med izklicanimi hišnimi številkami. Bilà je podoba, da ne more kmetov prav nič več spraviti iz ravnotežja slabih časov. Stvar je bila sicer neprijetna, toda vsi so vedeli, da ob določeni uri pri rubežni ne bo nobenega kupca.

Roprat je bil že pri koncu svojih žalostnih litanij, prebrati je moral le še zadnji papir.

»Na Hojah številka 40 se bo v petek prodajala pitana svinja...«

Namesto da bi se zdaj kdo oglasil in zaklical: »To je pa pri meni...« je izklicanju po kratkem molku odgovoril obupen ženski jok. Vse sejmišče se je iznenadeno ozrlo proti ženski skupini, ki se je tiščala okrog pokopaliških vrat. Na prvi pogled ni bilo mogoče spoznati, katera ženska joče, potem pa se je zaslišal obupni glas Dovganočke:

»O ti prekleti Apat ti! Kako sem se veselila, da bom letos imela zabelo doma, zdaj jo bo pa ta hudič požrl...«

Apat je zarubil svinjo, ker sta Dovganoča bila v trgovini v velikem zaostanku, čeprav je Dovganoč delal zanj po lesovih. Nastal je mučen prizor in zdelo se je, ko da bi se sejmišče šele zdaj zavedelo velike nesreče, ki se je tako trdno oklenila Jamnice. Roprat je izginil in tudi drugi farani so se jeli razhajati. Tedaj se je izpod druge lipe začul močan Moškopletov glas:

»Zdaj pa mene poslušajte. Danes je pri Pernjaku na Drajni domači ples. Točil se bo mošt po en dinar liter in vsi ste vabljeni, da se ga udeležite...«

Po teh besedah je Moškoplet naglo izginil s sejmišča. Oznanil je bil prvi domači kmečki ples te jeseni, ki so bili zadnja leta po Jamnici in okolici na dnevnem redu, ako je bila dobra sadna letina. Letos je bilo precèj

mošta po kletih in se je torej že pričelo. Kmetje drugače niso mogli spraviti sadjevca v denar, pa so prirejali domače zabave, kjer so ljudje pili za mal denar. Krčmarji so se tej navadi sicer upirali, tako da so morali kmetje, ki so take zabave prirejali, večkrat plačevati kazni. Vendar ni to nič zaleгло. Tudi rotnenje župnika Vireja proti kmečkim plesom je ostalo brezuspešno. Letos še nikjer ni bilo opaziti snega in že je bil v Jamnici oznanjen prvi kmečki ples.

Munk, Bunk, Sečnjak in še nekateri drugi kmetje so stali ob strani in gledali, kako se sejmišče naglo prazni. Ljudje so imeli dovolj tega, kar so pravkar slišali, in jim ni bilo več za kake pogovore. Čez nekaj časa je dejal Bunk:

»Pernjak ima dober mošt.« To je bilo toliko, kakor bi rekel, da pojde na ples. Pogledal je po tovariših in videl, da mislijo to, kar misli sam.

»No, ali bova šla...?«

»Pa pojdiva,« se mu je takoj pridružil Mudaf. Začela sta hitro zapuščati sejmišče. Videč, da se moža obračata proti domu, je Munk zaklical za njima:

»He, kam pa gresta? Ali ne bosta šla na občinsko sejo...?«

Sečnjak in Mudaf sta bila občinska odbornika in sta imela vabilo na občinsko sejo v žepih. Ko pa sta začula Munka govoriti o občinski seji, sta jo še nagleje popihala okrog cerkve in kmalu izginila onkraj potoka. Munk je bil tako iznenaden, da se ni mogel takoj znajti, in je še vedno zijal za njima. Potem je namrščil obrvi in dejal:

»To so ti čudni občinski možje, že zadnjič seja ni bila sklepčna, ker jih je polovica manjkala...«

Obad in Bunk, ki sta še stala poleg njega, sta se mu režala.

»Ljudje nočejo več, kaj...«

Mladi Bunk je bil občinski odbornik in eden izmed tistih redkih Jamničanov, ki jim še ni pretrda predla. Medtem se je Ropratt spet pokazal na sejmišču.

»Kje pa so Mudaf, Sečnjak, Mlatej in drugi? Ali so jo že spet popihali...?«

Na sejmišču res ni našel nobenega občinskega odbornika več, zato je klel in odšel proti Lukaču pod cerkvijo. Ko so zadnji farani zapuščali sejmišče, so videli, kako Ropratt od Lukača žene Mlateja in še nekoga. Zdelo se jim je, kakor bi mesar gnal dvoje telet proti klavniči. Gretoč je Ropratt odšel še k Apatu, toda tam ni našel nikogar, ki ga je iskal, zato se je vrnil na občino le z dvema odbornikoma. Seja jamniškega občinskega sveta tudi danes ni bila sklepčna, ker je spet manjkala polovica mož. Župan Dvornik je nekaj časa razsajal pred zbranimi možmi, govoril o odkriti sabotaži občinskega poslovanja ter samega sebe klel, ker je bil tako neumen, da je svojčas prevzel županstvo. Pred njim je ležal cel kup nerešenih in perečih občinskih zadev. Naposled je zbrane odbornike poslal domov z besedami:

»Še jutri bom šel na glavarstvo in jim bom vse skupaj vrgel tja. Naj sami popijejo juho, ki so si jo skuhali. Kdo se bo pa bodel z bikom? Ali mi je to potrebno...?«

Večina zbranih občinskih mož ga je gledala, kakor bi hotela reči:

»To bi bilo edino pametno, kar moreš storiti. Pa še za nas jim povej...«

Potem je župan odšel z okrnjenim občinskim svetom k Apatu pit.

Drugo poglavje

Pri Pernjaku na Drajni je že zgodaj popoldne kar mrgolelo ljudi. Prostorna poselska soba, iz katere so odnešli posteljo, kjer je spala starejša rejenka stare Pernjice, ki je bila zdaj že za deklo pri hiši, je bila nabitó polna; prostor za ples se je tako skrčil, da bi se komaj nekaj parov lahko pošteno zasukalo, ako bi plesalci seveda ne bili Jamničani. Za pečjo so sedeli trije godci, dva Podpečnika in Apatov Zep. Prvi Podpečnik je godel na harmoniko, drugi Podpečnik je svoj bas zamenjal s klarinetom, Zep pa je igral na gosli. To je bil jamniški jazz. Razen v sobi so se gnetli ljudje v kamri poleg sobe, v veži ter tudi v kuhinji. Na plesu je bilo opaziti vse znane jamniške obraze, razen tega pa je prišlo veliko ljudi tudi iz sosednjih Dobrij, predvsem je bilo mnogo fužinarske mladine.

Bilo je res, kar so nekateri ljudje na ves glas trdili, česar pa med mnogimi drugimi tudi župnik Virej ni mogel razumeti, da ljudstvo tem bolj nori, čim slabše se mu godi. Včasih je Jamnici zadostoval ples o pustu, ob obeh lepih nedeljah pri fari in pri podfarci in še ples na poslednjo nedeljo pred adventom. Sedaj pa je godba škripala na vseh koncih in krajih in na vseh prireditvah je bila vedno strašanska gneča.

Do noči je Pernjak stočil že en sod sadjevca in dal že drugega na pipo. Bil je pridelek tekočega leta in

pijača je bila prijetno rezna, tako da ni bilo za razgretega človeka nič, popiti nekaj litrov. Iz starinske hiše, ki je bila videti premožna, je neprestano odmevalo topotanje nog, smejanje in vpitje. Z nočjo so nekateri gostje odšli, a pritisnilo je toliko novih, da je bila tesnoba še večja kakor podnevi.

Za veliko mizo v prostorni kuhinji so kot žlahta sedeli oba Bunka, oba Munka, stari župan Stražnik, Rudaf in še nekateri drugi, ki jim je v kuhinji bilo prijetneje kakor v sobi. Pili so mošt iz zelenih pollitrskih grč, katere jim je stari Pernjak sproti nalival. V kotu poleg njih je dremal Coflov Peter in smrčal.

»Stražnik, ali boš prišel v torek na licitacijo? Vola, ki sta zarubljena, nista ravno slabā,« je podregal Bunk Stražnika, ki je bil eden tistih redkih kmetov, ki niso bili z davkarijo v žlahti.

»Rajši pridi k meni. Jaz imam voz z železnimi osmi, ki ga gotovo potrebuješ,« je dejal Rudaf.

Stražnik ni odgovoril nič, temveč se je mrdal, kakor bi bil on edini grešnik v družbi. Tisti, katerim je voda tekla v grlo, so bili v veliki večini in so postajali kar strupeni do tistih, o katerih so vedeli, da jim še nekako gre. Ker se je tudi Munk čutil prizadetega, se je obregnil:

»Molčite, kaj se boste iz nesreče norca delali?«

Pivci so se jezno ozrli k njemu.

»Ti lahko govoriš, ker nekaj tiste straže še stoji. Če bi je pa ne imel, bi piskal kakor mi...«

Mlademu Munku se ni ljubilo prepirati, zato je zapustil kuhinjo in odšel v sobo, kjer je pri podbojih zgrabil Dovganočko in šel z njo plesat dve polki zaporedoma. Ko se je vrnil v kuhinjo, so pri mizi še vedno govorili o rubežnih.

»Vrag vedi, kam bo to prišlo?« se je na ves glas izpraševal Rudaf. »Dobro, rubežen, toda kdo bo vse to plačal? Kdo bo vse te stvari pokupil? Za živino bi se kupci že našli, ne bom rekel, da ne. Mesarji in drugi tržani. Toda kdo bo kupil vse zaplenjeno orodje? Najmanj deset voz je zapisanih, potem nekaj strojev, nekaj plugov, nekaj bran. V Jamnici ni pet ljudi, ki bi te reči lahko kupili. In čemu jim bodo te stvari, ko jih imajo sami dovolj za potrebo. Ali ne bi bilo smešno, da bi na primer Mudaf imel pri hiši deset voz, Munk deset plugov, Stražnik deset bran, Dvornik pa nemara petdeset glav živine v hlevu, ko ima krme komaj za trideset, in ko imajo Stražnik, Munk in Mudaf že tako dovolj voz, plugov in bran... Kam bo to prišlo...?«

»Če ne bo kupca, bo pa država pobrala stvari,« je sam sebe plašil Mlatej.

»Zakaj pa ji bo vse to...?« so vprašali nekateri.

Ker nihče ni vedel odgovara, si je Mlatej spet sam pomagal.

»Na Štajerskem se bojda država za davke sproti vknjižuje na posestva. Za tiste davke, ki jih ne more izterjati...«

»No, vidite, ker mi prej niste verjeli!« je vzkliknil Rudaf, ki je malo prej govoril vse kaj drugega in hotel s tem zakriti lastno presenečenje.

Munku spet ni dal jezik miru.

»Država mora tudi imeti denar,« je dejal po kratkem molku.

Tedaj je skočila vsa kuhinja pokonci.

»Država, he... Kaj smo pa mi? Ali nismo mi tudi država...?«

»Seveda smo,« se je umikal Munk, videč, da je segel nekam, kamor bi ne smel.

O državi ni maral nihče govoriti in zato je vsem odleglo, ko so naenkrat zaslišali iz veže Ložekarjev pijani pozdrav:

»Tri dni pa oleja ni...«

Skozi na stežaj odprta kuhinjska vrata so se prikazali Ložekar, Obad in Sečnjak, ki so šele zdaj prišli iz vasi. Takoj za njimi se je pririnil tudi župan Dvornik.

Dvornik se je takoj zagnal v Sečnjaka:

•»He, ti občinski mož! Na plese utegneš hoditi, zjutraj pa nisi utegnil priti na občinsko sejo. Kaj...?«

Kuhinja se je smejala. Stari Pernjak je dejal pikro:

»Saj imate lahko kar tukaj sejo. Tukaj boste gotovo sklepčni.«

Iz sobe je donelo enakomerno drdranje godbe, ki je bila neprenehoma vprežena, zraven pa se je čul enakomerni, ritmični topot plesalcev. V veži so se smejali in prerivali. Veselica je bila v polnem razmahu. Med gosti je bilo mnogo pijanih ljudi, a ne toliko zaradi zaužite pijače kakor zaradi tega, ker so pili že ure in ure, ne da bi kaj prigriznili. Na kmečkih plesih za goste niso kuhali.

Komaj so novi gostje posedli, je Bunk že vprašal Ložekarja:

»Kaj pa ti praviš, Ložekar?«

»Mošteja, mošteja...« je odvrnil Ložekar. Rad se je izogibal sitnih vprašanj, ki so cikala na dnevno politiko, čeprav se je po svoje vtikal v vsako stvar. Odkar je pričela razsajati kriza, ni pokusil več piva in je pil le še sadjevec. Navzlic temu so tudi njemu zarubili par konj.

»Jaz pravim, da bo še veselo v Jamnici...« je menil Obad.

»Je že veselo,« je planil Rudaf pokonci. »Kaj pa mislite, eno samo nedeljo šest in dvajset oklicev... Preštel sem jih.«

»Kmalu jih bo še enkrat toliko.« Obadov glas je bil skoraj škodoželjen, čeprav je tudi sam bil med oklicanci.

»Kam bo to prišlo...?«

»Nekam bo že prišlo...«

Omizje v kuhinji se je zamislilo, toda razdvojenost, ki je vrtala v kmečkih glavah, mu ni dala dolgo molčati. Mlatej je prvi spregovoril:

»Jaz se bojim, da bodo za davkarijo prišli še drugi ženini...?«

»Kakšni ženini?« je vprašal Bunk.

»Tripali, Jeleni in drugi Dobrijanci. Eden teh ženinov se je danes že oglasil, a ta je iz Jamnice. Saj ste čuli, da je Apat oklical Dovganočko...«

Mlatej je mislil s tem na zadolženost kmetov pri trgovcih.

»Na nas kmete si še ne upajo,« je dejal Bunk negotovo.

»In če pridejo še tretji...?« je dodal Rudaf pomenljivo, »potem od Jamnice ne bo kaj prida ostalo...«

Da je omizje razumelo, kaj hoče Rudaf povedati, je dokazoval Stražnikov vzklik:

»Ali je Dvornik tudi tukaj...?«

Rudaf je meril na posojilnice v Dobrijah in v drugih soseskah.

»Ali misliš, da mi je kaj, ako nas Dvornik sliši? V

obraz bi mu povedal, kaj mislim!« se je zadrhl Sečnjak. Dvornika ravno ni bilo v kuhinji.

»Mošteja, mošteja...!« je zaklical Ložekar, ki je prvo mero že izpraznil in klical novo.

Njegov poskus, spraviti pogovor na kak drug tir, pa se je izjalovil. Razpoloženje zbranih kmetov je bilo vedno resnejše, čeprav so vneto praznili grče in steklenice. Veselje, ki je donelo iz velike sobe, jim je iz vedno večje daljave šumelo na ušesa.

Mladi Munk je z odsotnim glasom zazehal:

»Kriza je kriza...«

Izgovorjena beseda je zatemnila za hip vse obraze. Vsak je sam zase strmel predse, boječ se pogledati sosedu v oči. Slišali so se le posamezni prijemi posod in grgranje grl.

»Kriza... Kdo pa je kriv tega?« je vprašal Bunk.

»Mi je nismo krivi...« je odgovoril Sečnjak.

»Mi tudi ne...!« je zavpil skozi kuhinjska vrata Kovsov Tinej, ki je slišal, da v kuhinji politizirajo, in je prišel bliže.

»Kdo pa je potem kriv...?«

Omizje se je spogledalo, kakor da bi v svoji sredi iskali krivca. Navzlic temu, da je večina oči sršela zdaj v Munka, zdaj v Stražnika in župana, se omizje vendar ni moglo zadovoljiti in pomiriti. Pravega krivca niso mogli najti. Sečnjak si je popravil mogočne brke in pogledal okrog sebe:

»Če bi danes Jamnico do golega slekli, bi šele videli resnico. Kaj je ostalo od prejšnje, nekdanje Jamnice...? Pri nas je vsega skupaj blizu sto posestnikov, ako prištejemo še bajte. In lahko bi na mojih desetih prstih sešteli tiste, ki jim dobro gre, tiste, ki danes nikjer ne

visijo. Ako ne visiš na davkariji, visiš pri trgovcu ali pa še kje drugje. Vprašam vas, koliko pa je dandanes kmetov, ki so čisti...?»

Sečnjak je govoril trdo in razločno, vendar se mu je poznalo, da je danes že nekje pil, nemara doma.

Rudaf mu je takoj pritrdil:

»Da, laže preštejemo tiste, ki so čisti, kakor pa tiste, ki niso...«

»O tem še govora ni!« je vzkliknil Obad.

»Preštejmo jih, preštejmo,« je z glasom, polnim zadoščenja, rekel Bunk in takoj začel naštevati: »Tukaj med nami so čisti le Munk, Stražnik...«

»In Pernjak...« je hitro posegel vmes Obad.

»... in Pernjak, dà. Zdaj pa drugi. Na Drajni razen Pernjaka in Sečnjaka ni nihče čist. Na Hojah je Mudaf, ki se še drži, potem Zabev, morda Tumpež, v Sončnem kraju menda ni nobenega, v Jamnici je Lukač, a za koga drugega bi ne dal roke v ogenj. Tudi Dvornik visi, čeprav ima veleposestvo. Ni le Bunk zadolžen, o ne...«

»Tudi jaz nisem sam, jaz tudi ne, jaz tudi ne...« mu je odgovorilo nekaj drznih glasov.

»Mošteja, mošteja...!« je spet zavpil Ložekar pomirjevalno, toda njegov glas kakor bi bil ulil bencina na ogenj.

»Zdaj se pa pobarajmo, zakaj, kako...? Jaz sem o tej stvari že veliko premišljal. Ali ne živimo, kakor smo včasih živeli, ali ne garamo, kakor smo včasih gurali, ali ne hodimo v cerkev, kakor smo včasih hodili, ali ne molimo istega boga, katerega smo včasih molili, ali ne klecamo,* kakor smo včasih klecali...? Pa vse

* Skoparimo.

nič ne zaleže. Zakaj...? Na to vprašanje hočem imeti odgovor!«

Sečnjak se je silno razvnel. In kakor da bi res pričakoval odgovora, je gledal zdaj v enega, zdaj v drugega.

»Kdo pa ti ga bo dal...«

Rudaf se je zadirčno zasmel. Sečnjak pa je nadaljeval:

»Zato pa pravim: delamo in živimo kakor prej, a blagoslova, teka ni nobenega. Kam gre vse to, kam gre naš trud? Kje je tisti, ki vse to požre...? Nekdo, ki tiči nekje v neznanosti, sreblje in liže naš znoj, a mi ga ne vidimo, ne vemo, kdo je ta odurna pošast in kje tiči...?«

Kmečke oči so se znova spogledale; zdelo se je, da se v njih krešejo pomenljive iskre tihega, neznanega spoznanja. Toda to so bili le trenutni bliski, ki so takoj ugasnili, kakor da bi pred neznanim sovražnikom njihove pesti bile brez vsake moči. Zato so se glave takoj spet sklonile in vsa kuhinja se je stisnila v mučen molk, poln nekega neznanskega strahu. Biló je, ko da bi se pošast, o kateri so govorili, priplazila k Pernjakovi hiši in pogledala skozi temna okna s svojimi nedosegljivimi, poželjivimi očmi... Iz veže se je k vratom nagnetlo veliko ljudi, ki jih je pritegnil razgovor v kuhinji.

»To je politika...!« je šele čez nekaj časa rekel Stražnik. Toda takoj so ga vsi nahrulili:

»Seveda je to politika! Kaj pa na svetu dandanes ni politika? Tudi kriza je politika. Gotovo je ni Moškoplet privlekel na ta svet...«

Ko je spet nastal mir, je Sečnjak nadaljeval s prejšnjim glasom:

»Zato mi je pa vsega tega že dovolj... Veste, kaj sem naredil neki dan? Ne veste. Odšel sem k župniku Vireju in sem mu rekel: Gospod župnik, prišel sem vam povedat, da ničesar več ne verjamem, nobeni stranki, nobeni politiki. Edino, v kar še verujem, je bog...«

Sečnjakove besede so legle na navzoče kakor velikanska utež; kdor je poznal tega moža, se je moral zamisliti nad njimi. Sečnjak je bil brat starega Munka, bivši dolgoletni cerkveni ključar in občinski odbornik.

»In ti si to rekel župniku?« je skoraj nejeverno dejal stari Pernjak.

»Jaz, jaz...!«

Pernjak je zmajal z glavo in zapustil družbo. Tudi Ložekarju je postalo nekam tesno, zato je poklical Munkinjo:

»Mojcka, pa še midva zaplešiva polko.«

V sobi je vabilo k novemu plesu. Ko sta se Ložekar in Mojcka naposled prerinila v sobo, nista od samega gostega zraka ničesar razločila. Ob stenah, na katerih je bilo komaj mogoče spoznati nekaj svetih podob, se je tiščala glava pri glavi, središče sobe pa se je sukalo. Plesalo je morda kakih dvajset parov, a podoba je bila, ko da je teh dvajset parov sprijetih v eno samo gmoto, v eno samo telo, ki se topotajoče vrti okrog samega sebe. Štirideset motnih, razgretih obrazov je bilo podobnih enemu samemu velikemu obrazu. V kuhinji so govorili ljudje o vsakdanjih skrbih, v tej motni zmesi pa so ljudje za nekaj minut pozabljali to, kar jih je izven tega kroga mučilo in grizlo. Tudi Ložekar in Munkinja sta se stisnila vanj in se mu prepustila. Godba je pela zamolklo in enakomerno. Naenkrat je mehač izpustil iz sebe prešeren glas in zatopotal z nogó:

»Hej-ra-sa...!«

In vsa vrteča se gmota je zatopotala z nogami in ponovila:

»Hejrasa...!«

To se je ponovilo vsaki dve minuti. Mehačev prešerni poziv je bil vedno krepkejši, tudi vedno čustvenejši in središče sobe mu je vsakikrat verno odgovarjalo. V sobo so rinili novi pari, kakor da bi iskali kraja, kjer človek najde pozabljenje in omamljenost, in se slepo spuščali v motni vrtinec, kakor da bi zanje ne bilo sreče, kjer je svetlo in jasno, ampak le v motni sanjavnosti. Kmalu sta se v gmoti sukala tudi Obad in Bunkinja.

»Hejrasa...!« je spet zaklical mehač.

Prešerni odgovor plesalcev pa je preglasilo razburljivo vpitje, ki je tedaj planilo iz veže v sobo. Topot sukajočega se središča sobe se je na mah ustavil, čemur je godba le mimogrede prisluhnila; gnana od napetih gosli je takoj spet godla dalje. Iz veže se je zdaj razločilo vpitje dveh ženskih grl:

»Ti si mi ga vzela...!«

»Ti mi ga hočeš oteti...!«

Vse se je obrnilo proti veži. Tudi tisti, ki prizora niso videli, so vedeli, da sta si skočili v lasé mežnarica Treza in Kupljenova hči Roza. Vsa Jamnica je vedela, da se zaradi Apatovega Zepa že leta in leta ne moreta. Zep je namreč imel dve ljubici. Ko je že vsa Jamnica bila prepričana, da bo Zep naposled le vzel Trezo, se je zvedelo, da hodi tudi za Kupljenovo Rozo. Temu se nihče ni čudil, ker je bila Roza lepo dekle in vrhu tega še edinka precej premožnega kmeta, kateremu nihče ni prerokoval dolgega življenja. Apata so vlekli gotovo tudi Kupljenove debele smreke. Čez nekaj časa je Kup-

Ijenova Roza dobila otroka in Jamnica je mislila, da bo Zep zdaj vzel Rozo, toda Zep ni vzel niti ene niti druge, ampak je imel obe, Trezo in Rozo. Jamnica je imela svojo zabavo. Ženski se nista mogli živi videti in sta se že večkrat javno sporekli.

Na Pernjakovem plesu sta si spet skočili v lasé. Obe sta prišli nadzorovat Zepa, ki pa se je kot godec zatekel k svojim goslim in se ves čas ni umaknil izza peči. Treza, ki so se ji leta čakanja na ženina sicer že poznala, dasiravno je bila še vedno lepa in se je v marsičem celó kosala z mlajšo Rozo, je zastavila vežna vrata, kakor da bi hotela končno obračunati s svojo tekmovalko. Njene oči so gorele od srditega ognja. Roza je po porodu sicer izgubila nekoliko svoje lepote, ali bila je še vedno dekliška in lepa. Ker je bila mati Zepovega otroka, se je zavedala večje pravice do fanta in jo je vztrajno branila. Biló je pričakovati spopada, vendar niti najbližje stoječim ni prišlo na misel, da bi se vmešali.

»Ti ga ne boš nikoli dobila,« je kričala Treza.

»Ti tudi ne,« je vpila Roza.

»Ti si mislila, da ga boš ujela z otrokom!«

»Ti ga z otrokom ne moreš dobiti, ker si za nič!«

»Kaj...? Celo leto si se mu nastavljala, da si ga omamila.«

»Kdo se mu je nastavljal?«

»Ti... otrok je pa bog ve čigav...«

Ljudje so že mislili, da se bosta tekmovalki zdaj spoprijeli; nekateri se niso mogli vzdržati škodoželjnega in spodbujajočega smeha. Toda Kupljenova Roza, kateri je od srda šlo skoraj na jok, se ni zagnala v nasprotnico, ampak se je obrnila proti sobi. Gledalci, ki jih je bilo polna vrata, so osupnili in se, kakor bi ubogali neko višje

povelje, prècej umaknili, tako da je nastala ozka gaz do peči, kjer je sedel Zep. V to gaz je zaklicala Roza z zadržanim, mirnim glasom:

»Zep, povej zdaj tukaj pred to prisiljenko in pred vsemi ljudmi: Ali sem takrat v Rudafovih gonjah jaz čakala nate, ali pa si ti čakal name...«

Prizor je bil tako napet, da so se ljudje pozabili smejati, čeravno je vsem šlo na smeh. Nekateri so strmeli v Rozo, drugi pa v Zepa, ki je venomer upiral oči v gosli.

»Zep, povej zdaj tukaj pred vsemi ljudmi!« je ponovila Roza še enkrat.

Mučen prizor je naenkrat rešil basist Podpečnik, ki je z vabečim glasom zaklical:

»Hejrasa...!« Nato pa je vzel klarinet in začel pisati jamniško polko, za njim pa takoj tudi Zep in mehač. Gaz od vrat do peči se je takoj zaprla in pari so jeli plesati, vedno več in več. Ložekar je zgrabil Kupljenovo Rozo, ki je osupla obstala pri vratih, in jo pahnil v vrtečo se gmoto, domači sin Tevžuh pa je potegnil od vežnih vrat Trezo, ki se mu je zaman upirala, in zaplesal z njo. S tem je nevarnost zanimivega spopada minila. Soba je neugnano plesala, tako da se je sem in tja vsa hiša stresla od prešernega topotanja:

»Hejrasa...!«

Po prvi viži godci niso prenehali in so gnali dalje, pri drugi sta prenehala le mehač in klarinetist, Zep pa je tudi zdaj vlekel dalje, ves vesel, da se je zanj tako neprijetna stvar vsaj za danes mirno iztekla. Pri tretji viži pa plesalci niso hoteli odnehati in so izzivajoče topotali dalje. Kmalu sta prejšnji nasprotnici sami začeli dajati takt in druga za drugo klicati: »Hejrasa...!«

Tekmovalki sta hoteli v plesu pozabiti vsaka na svojo nesrečo. Docela sta se predali plesu, pozabljali na jezo in razdvojenost in sta komaj slišali gosli, ki so cvilile pod Zepovimi prsti. Ko so naposled omagali plesalci in godci, so gostje planili po pijači.

»Pijmo ga, dokler živimo! Kar bo, pa bo...«

Miza v kuhinji pa ni ostala prazna niti potem, ko je za nekaj časa vse drlo plesat. Coflov Peter je še vedno smrčal v kotu. Na izpraznjena mesta so posedli novi gostje. Med drugimi sta prisedla tudi Kovsov Tinej, Černjak in Kozjek. Kdor ni plesal, je tembolj pil in, ker nihče ni jedel, je v njihovih želodcih bluncalo,* kar jim je začelo mešati glave.

Kozjek je dolgo gledal bajtarja Černjaka, ki se je spustil na konec klopi, potem pa dejal:

»Tebe so torej tudi nagnali...«

»Nagnali so me, kajpada...«

»Škoda! In ravno zdaj, ko sem tudi jaz mislil v tovarni vprašati za delo.«

Čez nekaj časa je dodal:

»Zakaj pa so te prav za prav nagnali?«

»Zakaj? Ker ni naročil. Delal sem pri osovinah in morali smo zapreti...«

»Pri osovinah,« se je začudil Kozjek. »To je pa vendar čudno. In jaz nimam doma nobenega voza z železnimi osmi. Os pri garah se mi je ravno včeraj strla in zdaj v domačem še breze nimam take, ki bi bila zanjo. Moral bom stopiti v tvoj les, Stražnik. Da boš vedel, če me boš tam zalotil...«

Stražnik je napravil malo kisel obraz in se je pri-

* Pljuskalo.

siljeno nasmehnil. Sečnjak medtem ni obrnil oči od Kovsovega Tineja; gledal ga je, kakor da bi se ga ne mogel nagledati. Potem je rekel tjavendan:

»Permanovega Ahaca pa ni, kaj...?«

»Ni ga!«

»Kaj boste pa vi napravili, vi fužinarji...?« se je čisto nepričakovano utrgalo iz Sečnjaka.

Kar je bilo kmetov v kuhinji, so umolknili in zastrmeli v Tineja, polni nekega pričakovanja.

Tinej se je zagonetno nakremžil, potem pa dejal:

»Na vas čakamo...«

»Ta je pa lepa, mi pa na vas...« so se zasmejali kmetje s čudnimi glasovi.

Neka zadrega je legla na pivce in tej zadregi je bilo najbrž tudi pripisati, da je Bunk sunil spečega Coflovega Petra v rebra in ga prebudil.

»Peter, kaj bi smrčal tukaj med ljudmi? Ako si truden, pojdi v hlev.«

Peter se je prebudil in začel najprej iztegovati svoje kratke, kosmate roké, potem je na stežaj odprl usta, da se je pokazala strašna luknja v glavi, iz katere je zaudarjalo kakor iz starega, plesnivega soda. Med tem nenavadno dolgim prebujanjem pa je kar naprej mižal. Niti takrat ni odprl oči, ko je skrčil pesti in rekel s hripavim glasom:

»Mošta!«

»Na, pij!« Bunk je porinil polno mero predenj. Ne da bi odprl oči, sta Petrovi roki zgrabili za posodo in jo dvignili k ustom, nakar se je začul kakor kratek padec slapu in posoda je bila prazna. Posledica tega okrepčila je bila, da je Peter takoj zaprl usta, a je tembolj široko odprl okrvavljene oči. Njegov kosmati

obraz je dobil popolnoma drugo podobo, ki jo je vse omizje z zanimanjem gledalo, čeprav je bilo Petra vajeno. Prej je bil njegov obraz podolgovat, zdaj pa je naenkrat postal čudno okrogel in nenavadno domač.

»Ha...« je ušlo Bunku, ker mu je bilo žal popitega mošta. Očital si je, da si je sam kriv, ker bi moral pač vedeti, da Petrovo grlo nima dna.

Peter je nekaj časa blodil z očmi po kuhinji, dokler ni našel nekaj, kar ga je takoj pritegnilo nase. V kotu za ognjiščem je namreč opazil malega, desetletnega Lukeja, otroka rajne Černjakove sirote, ki je od smrti svoje matere živel pri Pernjaku kot sinov sin. Lukej se je razvil v krasnega, zdravega fantka, ki ga je imela rada cela hiša. Deček je naslonjen na krilo stare Pernjice dremal za ognjiščem.

Peter ni mogel več odtrgati oči od otroka in čim dlje je strmел tja v kot, tem bolj se mu je širil obraz in se pokrival z nekim novim sijajem. Njegove tolste ustnice, obdane s sivkastimi kocinami, so začele drgetati in naenkrat je mož vzkliknil:

»Vuhej, ti si pa Vuhej, hehehe... Vuhej, Černjakov Vuhej...«

Pijančev izbruh je tesnobno odjeknil po kuhinji. Stara Pernjaka sta se vidno zdrznila in ga sovražno pogledala. Tudi pivcem je postalo neprijetno; čisto pri srcu je nekatere sicer zasrbelo s tihim zadoščenjem in morali so se truditi, da se niso začeli muzati, toda na videz je bilo vse presenečeno. Peter je bleknil nekaj, kar je vsem odkrilo staro, grdo stvar, o kateri v Jamnici nihče ni rad očitno govoril. Kakor je Jamnica ob smrti Černjakove terbe mnogo razpravljala, tako je potem tudi naglo obmolknila. Naposled so utihnili tudi Černjaki.

Kar je biló, je biló in nazadnje je bila ta zadeva le stvar obeh hiš, Černjakove in Pernjakove. Čez vse to se je jelo razgrinjati pozabljenje in če se je sem in tja kdo glasno spomnil te žaloigre, je bil to le begoten vzdih življenja, polnega nesreč in grdobij.

»Kaj pa čvekaš otroku, kar ni treba,« je Petra nahrulil stari Pernjak.

Peter pa se ni zmenil zanj in je še vedno strmел v dečka, ki je plašno gledal. Nato je ponovil:

»Hehe, nazadnje si pa le Vuhej, Černjakov Vuhej...«

Po teh besedah pa se je Peter počasi dvignil izza mize; ne da bi se še dalje menil za svojo okolico, je s težavo odkolovratil iz kuhinje in izginil v množici. Pivcem se je Petrovo početje zdelo strašno čudno, ker so ga poznali kot mirnega človeka, ki ni poznal zlobe. Rudaf je skušal pregnati tesnobo:

»Pijan je kot čik in pijanec ne ve, kaj govori...«

»Že dva dni popiva,« mu je hotel pomagati nekdo drug.

Toda prejšnje razpoloženje se ni hotelo več vrniti, biló je, ko da bi se v kuhinjo naselila neka težka, moreča vest. Stari Pernjak je pograbil na pol spečega dečka in ga odnesel v spalnico, od koder se ni več vrnil. Tudi pivci, ki so se doslej tako trdovratno držali kuhinjske domačnosti, so jo drug za drugim začeli zapuščati.

Bilo je že polnoči, a ples je z nezmanjšano silo vrel dalje. Nikomur se ni mudilo domov in soba se ni naveličala topotati. Kadar je plesni zalet začel nekoliko popuščati, se je vedno kdo našel, ki je podžgal ljudi z novim, prešernim: »Hejrasa...« Iz vasi in celó iz Dobrij je prišlo še nekaj novih ljudi, ki so šli iskat cenene zabave v oddaljeno Drajno. Pri Pernjaku se ni bilo treba bati policijske ure, a tudi za denar ne; nekaj di-

narjev je lahko še vsak utrpel in za to je bilo par litrov poštene pijače, ki je v gostilnah veljala štirikrat toliko.

V prejšnjih dobrih časih skoraj ni bilo veselice v Jamnici, ki se ne bi končala s pretepom; če se ni stepla Drajna s Hojami, so se stepli kmečki fantje s fužinarji. Zadnje čase pa je bilo tega vedno manj in na Pernjakovem plesu celo noč ni prišlo do prepira, čeprav je bilo na njem zelo veliko fužinarjev. Gostje so bili strpljivi, napijali so si in se drug drugemu nasmihali, kakor bi jih družila neka nova, topla skupnost.

Pozno po polnoči pa je le prišlo do zanimivega prizora, ki je veselico za kratek čas vrgel iz tečaja, a jo hkrati navdahnil z novim življenjem. Plesalci niso niti zapazili, da je podpeški basist oddal svoj klarinet Mudafovemu sinu, sam pa izginil v temno noč. Ako drugi niso tega opazili, je to opazila Dovganočka, ki je že od večera bila na plesu in se je neutrudljivo vrtela, kakor da bi hotela pozabiti na zarubljenega prašiča. Na ples je prišla s svojo šestnajstletno hčerko Maričko, lepim, okrogloličnim dekletom živih in črnih oči, ki so kar vnemale. Kdor jo je pogledal, je vedel, kakšna je bila njena mati pred dvajsetimi in več leti. Danes je bila Dovganočka že izsušena, izgorela, le njene oči so pričale, da ji v telesu še vedno tli nekaj starega ognja.

Dovganočka je hkrati zapazila, da je iz sobe izginila tudi njena Marička. Takoj je izpustila svojega plesalca in planila na dvorišče, ne ozirajoč se na ljudi, ki so se pričeli muzati. Nekaj radovednežev je odšlo celo za njo. Zunaj je vladala trda tema in se v njej ni razločilo niti široko gospodarsko poslopje, ki je stalo na drugem koncu dvorišča. Toda Dovganočki so žarele oči kakor sovi, le za hip je obstala pred pragom; potem pa se je

že zaletela proti bližnjemu plotu, kjer sta stali dve postavi, temnejši kakor noč. Bila sta podpeški basist in njena Marička.

»Tukaj sta torej...« se je začul Dovganočkin srditi glas.

Nihče ni odgovoril, toda takoj nato sta se začula udarca dveh mastnih klofut, nato pa Maričkin joka-joči glas:

»Mati, saj nisem hotela...«

»Ti bom jaz dala ,hotela'? Kaj pa postajaš tukaj za plotom s tem starim dedcem. Komaj šestnajst let imaš, pa se že goniš... Ali te ni sram? Še slabša boš, kakor sem bila jaz. Ko sem imela dvajset let, še nisem vedela, kaj je ded... Čakaj, da ti preženem te muhe... A ti teslo staro, kaj vlačiš moje dekle za seboj? Tak sivec pa taka zelenost! Fej te bodi, ali ne moreš dobiti druge babe...?«

Skraja je bil Dovganočkin glas srdit, a čim dlje je zmerjala in kričala, tem bolj ji je šlo na jok. Nazadnje je na ves glas zaihtela:

»Oh, kako sem jaz nesrečna...«

Radovedneži so šli bliže k plotu, da bi bile priče zanimivega obračuna. Od plotu se je tedaj odtrgala visoka postava podpeškega basista, ki je mirno odšel proti hiši. Marička je zapazila krog radovednežev in je hotela pobegniti, a Dovganočka je takoj planila za njo, jo pridržala in spet sta pljusknili dve klofuti v mladi obraz.

»Zakaj me tepete, mati?« je zavpila Marička. »Kaj ste pa vi uganjali, ko ste bili mladi...«

»Boš tiho, cafuta...« je kriknila Dovganočka.

Iz teme se je začul glas:

»Le daj jo, Dovganočka. Kaj bo taka smrklja...«

»Saj res...« je dodal drug glas.

Kmalu nato je Dovganočka pritirala svojo hčer v hišo; dekle je bilo vse objokano in zardelo ter si je od sramote zakrivalo obraz z rokami. Mati jo je potisnila čez prag, da se je Marička komaj unesla. Od zadaj je nekdo pomenljivo zaklical:

»Ej, Dovganočka, Dovganočka...«

Nekdo drug je rekel:

»Danes si jo še otela...«

Tedaj je v sobi spet zaigrala godba; klarinet je zapel tako čisto in jasno ter vabljivo, da so se srca kar topila od miline. Pari so se pričeli spet sukati in podpeški basist je mežikal vanje s svojimi skrivnostnimi očmi, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Ni trajalo dolgo, ko se je Dovganočka spet sukala, še malo pozneje pa je začela plesati tudi Marička. Gostje so kmalu pozabili na dogodek za plotom; le enkrat se je Tehant še spomnil na zadevo in med plesom glasno zaklical:

»Kaj ne, Dovganočka, včasih smo živeli mi, zdaj bodo pa drugi...«

Ples pa je hrumel dalje vse do prihodnjega jutra...

Tretje poglavje

Munkov Ladej in Permanov Ahac se že dolgo nista sešla, čeprav sta se od daleč čestokrat videla, posebno ob poletnih toplih dnevih. Ladej je namreč stanoval v šoli nad trgom, Ahac pa v perzonalu, ki je bil na drugi strani trga na mali višini. Med hišama je v globači ležal trg. Ladejevo stanovanje je ves dan oblivalo sonce, medtem ko ga Ahacovo nikdar ni imelo. Kadar je Ahac po delu naslonjen na okno strmel v sončno luč, razlito čez trg in po hribih onstran njega, je čestokrat videl Ladeja, kako je golorok hodil po svojih sobah ali pa sedel na verandi. Ladej je imel za stanovanje celo nadstropje, Ahac pa samo eno sobo in kuhinjo. Včasih sta se stara znanca od daleč tudi zapazila in si v duhu celó skušala pogledati v lice. In kakor da bi pri tem zagledala le tuje, neznane poteze, sta kmalu umaknila poglede in vsak je zastrmel spet na svojo stran.

Preteklo je precèj let, odkar sta tako živela. Njuno življenje se je medtem spremenilo. Oba sta bila že oženjena in sta imela otroke, Ladej samo dva, Ahac pa tri, čeprav se je oženil precej pozneje kakor Ladej. Ladej je našel ženo nekje na Štajerskem. Ta ga je takoj precèj trdo prijala in s tem preprečila, da ni od žalosti in obupa pognal še tistih petdeset tisoč kron, ki jih je dobil za dediščino iz obeh gruntov. Že pred leti je postal tudi trški nadučitelj in stopil s tem v krog naj-

vidnejših tržanov. Poleg svoje službe je opravljal še razne druge funkcije pri trških društvih in ustanovah. Obenem je bil tudi vodja tako imenovane napredne stranke, ki je zadnja leta zelo narastla in ji je pripadala večina tržanov.

Ahac se je po dolgem cincanju oženil z domačinko, z Ardevovo Metko. Priženil pa razen pridnih rok ni kdo ve kaj; stari Ardev je bil na hčerko hud, ker je zavrgla razne dobre kmečke pristave in se odločila nazadnje za fužinarja, kar pa je spet premeteno izkoristil pri dediščini, trdeč, da bo hči na starost že tako in tako preskrbljena, ker uživa mož starostno zavarovanje. Ahac se nad ženo ni mogel pritožiti; edino, kar je zakon včasih motilo, je bilo to, da se je Metka trdovratno držala svojih vzorov, prinesenih iz Jamnice. V petih letih zakona je ni mogel pripraviti niti do tega, da bi z veseljem čitala delavske liste.

Nekdanja stara znanca in mladostna prijatelja sta živela kakor tujca v isti občini. Ladej še vedno ni mogel pozabiti, da se je Ahac pridružil rdečkarjem in postal eden glavnih predstavnikov delavske stranke v trgu. Čeprav je politično delovanje te stranke zadnja leta na videz popustilo, je vendar v svojem delovanju še prečestokrat zadel ob skrivni in po njegovem mišljenju škodljivi ter razkrajajoči Ahacov vpliv. Navzlic temu sta se na cesti pozdravljala, čeprav je bilo očitno, da je na pozdrav čakal navadno Ladej. Ob takih priložnostih se je Ladej včasih celó ustavil in ogovoril Ahaca s takim glasom, kot bi se hotel z njim zaplesti v daljši pogovor.

»No, kako je, Ahac...?«

Komaj pa se je ustavil tudi Ahac, je Ladej že spet rekel:

»... da, moram iti, ker se mi mudi...«

Neke sobote popoldne pa, ko je Ahac ravno počival po šihu in prebavljal za njegovo delo nezadostno hrano, je potrkal na kuhinjska vrata. Potem je povsem nepričakovano vstopil nadučitelj Ladej.

»Zdravo, Ahac! Enkrat moram vendar pogledati, kaj delate pri vas.«

Ahac je bil nad njegovim nenadnim prihodom resnično iznenaden; takoj pa mu je prišlo na um, da je moralo nadučitelja prignati nekaj posebnega v hišo. Slutil je seveda najprej kako politično zadevo ter je po svoji navadi postal oprezen, dasi se je na videz delal ravnodušnega in vzradoščenega.

Munkovega Ladeja je sicer življenje še bolj spremenilo kot Ahaca, ohranil pa je neko svojstvo Munkovega rodu, in to je bila neprisiljena domačnost, s katero se je obdal, ako mu je kazalo. Takoj se je spoprijaznil z Ahačko in ugotovil, da sta prav za prav tudi onadva mladostna znanca, čeravno je on že zapustil šolo, ko je Metka vstopila vanjo. Tudi z otroki se je hitro sprijaznil in izrazil svoje veselje, da bo Ahacov najstarejši otrok že prihodnje leto začel hoditi v šolo. Ko sta v tej domačnosti z Ahacom spila vsak skodelico kave, je Ladej zelo hitro in naravnost prišel s svojo stvarjo na dan.

»Slišal sem, da si bo tvoja mati nazadnje vendarle dala izplačati preužitek iz Permanovega...«

Ahac ni mogel takoj uganiti, kam pes taco moli, zato je samo jeknil:

»Da, zdaj je menda res že tako daleč...«

Gost ga je pogledal, kot bi se mu odvalil kamen s srca.

»Hvala bogu, saj je bil že čas...«

Ahacova mati, stara Permanca, ki je potem, ko so Zabevko odpeljali v norišnico, ostala pri Zabevu za gospodinjo, se je res predvsem na Ahacovo prigovarjanje odločila zahtevati izplačilo svojega vknjiženega preužitka iz Permanovega grunta. Trgovec Tripalo je ravno zaradi njenega precejšnjega preužitka dobil posestvo na pol zastonj. Sodna komisija je cenila preužitek na petdeset tisoč dinarjev, kar je bil vsekakor lep denar. Mati je bila pri Zabevu tako z vsem preskrbljena in, ker je bila tudi skopa ter ni bilo misliti, da bi zase kaj stran jemala, se je še Ahacu obetalo nekoliko dediščine, pri kateri je v prvi vrsti upal priti on na vrsto. Njegov brat, nekdanji Perman, je odšel nekam na Štajersko in pretrgal vsako zvezo s sorodniki, hči, nesrečna Zabevka, pa tudi ni prihajala v poštev. Kvečjemu je bilo treba računati na njenega sina, ki ga je imela s Tumpeževim in ki je bil pri Zabevu kakor domač otrok. Ahac je upal priti do nekaj denarja, kar ga je mikalo posebno še zaradi tega, ker je zaslužek v tovarni postajal iz dneva v dan slabši, medtem ko je družina rastla.

Ladej je znova poudaril:

»Tako je prav! Zakaj bi se mati ozirala na oderuhe, kot je Tripalo, ta nemčur, ta naš narodni sovražnik. V pest bi se smejal, ako bi mati v kratkem umrla in bi preužitek neizkoriščen spet pripadel njemu. Jaz teh ljudi ne morem trpeti....«

Nehote se je Ahac spomnil, kako je svojčas ravno isti Ladej grmel tudi proti lesnemu trgovcu Obertavcu, trdeč, da je ta oderuh požrl dediščino, ki bi jo moral on dobiti iz Munkovine in Bunkovine, čeprav Obertavci niso bili narodni sovražniki. Vendar mu Ladej zdaj ni dal misliti na te stvari.

»Ahac, da ti takoj povem, po kaj sem prišel,« je začel naglo razlagati. »Mati tako lepega denarja menda vendar ne bo skrivala doma. Sam veš, kaj se vse lahko pripeti v teh vražjih časih. — Jaz sem, kot veš, odbornik tukajšnje Ljudske posojilnice in mislim, da bi ne bilo napačno, ako bi mati svoj denar naložila pri nas. Naš zavod je trden, postavljen na neomejeno jamstvo nekaj sto članov, ki imajo skoraj vsi hiše in zemljišča. Denar bi bil pri nas popolnoma varen, najmanj tako varen kot pri kakem drugem zavodu... Česa se namreč bojim? Bojim se, da bi mati dala denar v ono drugo posojilnico... Sicer tudi o nji ne morem nič slabega reči, ali sam veš, da jo imajo črnuhi v rokah. Midva sva sicer politična nasprotnika, ali toliko te poznam, da tem ljudem tudi ti ne privoščiš kaj dobrega. Zakaj bi ravno oni morali imeti vse v rokah? Enkrat so naju že pomagali odreti, zakaj naj bi se še vdrugič zgodilo to...? Zabev je Zabev, z Dvornikom, ki je načelnik one druge posojilnice, sta skoraj soseda in ta bi ga lahko pregovoril, da je vsekakor bolje, ako ima on rokó nad materinim denarjem, ne pa...«

Čeprav je bil Ahac poln predsodkov do svojega bivšega prijatelja, si je moral vendar priznati, da se ga njegove besede oprijemljejo. Najprej je sicer zamahnil z roko in dejal tjavendan: »Na te stvari pa še mislim nisem.« In res ni imel v mislih nobene izmed obeh dobrijanskih posojilnic, ko je nagovarjal mater, da je zahtevala izplačilo preužitka v denarju. Na oba zavoda je gledal z očmi človeka, ki tam nima kaj iskati. Razen tega ju je gledal še s protikapitalističnimi očmi. Vedel je, da so to zadrúge posebne vrste, zadrúge, katerih člani brez velike sile niso nikdar govorili o njih. Na njihov

vpliv pa je v svojem političnem delovanju trčil predvsem pri agitaciji za občinske volitve, ko je večkrat čul vzdihovati:

»Jaz bi bil takoj z vami, ko bi mogel. Toda vedeti morate, da visim pri posojilnici...«

Nadučiteljev poskus, da bi ga vnel za eno zadrugo proti drugi, se tudi ni posrečil, ker je na oba zavoda upravičeno gledal z istimi očmi. To, kar ga je zdaj priklenilo nase, je bila misel, ki jo je Ladej zelo premeteno vrgel iz sebe: skrb za denar. Nanj ni mislil več s tisto nekdanjo pohlepnostjo strastnega dediča, ki pozabi na vse ozire in hoče samo čim več podedovati, temveč je mislil nanj kakor na nekaj, kar bi mu pomagalo do lažjega in boljšega življenja. Verjel je, da bo nekoč prišel čas, ko bo denar izgubil tisto neomejeno, edino veljavnost in bo tedaj za delovno ljudstvo laže. Ali dokler se to ne zgodi, je denar tudi zanj imel svojo odločujočo gospodarsko vrednost ter se je izplačalo pobrigati zanj. Kako težko ga je bilo vendar zaslužiti! Nič pa mu ne bi storilo, ako bi mati svoj denar porabila zase. Bolj se je bal tiste druge možnosti, katero mu je Ladej naslikal v dveh besedah: »Zabev je Zabev...« Bal se ni toliko Zabevovega pohlepa po denarju kakor tega, da bi se denar z njegovim posredovanjem lahko izgubil po kakih drugih stezah. Poznal je mater in njeno pobožnost, ki je po nesreči z Nežo postala še vdanejša. Takoj se je zbal vpliva farovža, cerkve in tega, da bi pri kakem testamentu mati nemara v njun prid hotela razpolagati s svojim imetjem. Če bi mati naložila denar v Dvornikovo posojilnico, bi bil tam za take stvari le prelahko dostopen, a v nasprotnem primeru bi bilo to le nekoliko težje.

Ahac je dolgo strmel predse, potem pa se je počel za tilnikom, kakor to delajo kmetje; te navade se še ni iznebil, čeprav je bil kmetskih šeg že skoraj prost.

»Meni se zdi, da med vami ni nobene prave razlike,« je potem nalašč dejal, ker še ni hotel takoj priznati Ladeju uspeha.

Nenadoma pa je Ladej dobil zaveznika. Preden je utegnil pobiti Ahacovo opazko, je že skočila Ahacova mlada žena vmes:

»Zakaj si tako trdobočen, Ahac? Ali ne vidiš, da ima gospod nadučitelj prav? Ti ljudje so ti že tako napravili toliko škode in zdaj naj se polastijo še tega denarja? Bolje je, ako leži denar v tej posojilnici in imaš ti roke nad njim, kakor pa da bi ležal kje drugje in bi ga drugi upravljali. Mati so že stari...«

Žena in Ladej sta ga zdaj skupno prepričevala o stvari, o kateri ga že tako ni bilo treba prepričevati. Pri tem se je posebno vnemala žena in Ahac se ni mogel dovolj načuditi, od kod naenkrat ta njena nenaklonjenost tistim ljudem in krogom, od katerih je on doslej nikakor ni mogel odvrniti. Ko so se dogovorili, kakor treba, in se je Ladej zadovoljnega obraza poslovil od družine, se Ahac ni zavedal, da je poleg obrambe svojih lastnih koristi nehote podprl tudi koristi finančne skupine, ki je imela na Dobrije prilepljeno svojo poželjivo lovko in je skušala motiti sesanje druge take lovke. Zaradi hude gospodarske krize je namreč takrat po denarnih zavodih, predvsem po malih denarnih zadrugah na deželi, začelo primanjkovati gotovine; Ladej je bil predvsem na lovu za njo, ko se je oglasil pri Ahacu.

Permanov Ahac si je moral priznati, da še nikdar ni hodil k materi s tako težkim srcem kakor tokrat,

ko jo je šel nagovarjat zaradi denarja. Bal se je, da bi mati v tem ne videla kake njegove sebičnosti, katero je sam sebi skoraj preglasno očital. Tembolj pa je bil iznenaden, ko je bila mati takoj pripravljena storiti to, kar ji je predlagal, in mu je bila celó hvaležna za njegov nasvet.

»Jaz bi sama res ne vedela, kaj naj storim. Doma toliko denarjev ne bi mogla imeti.«

Stvar je šla kar sama od sebe; Ahac je odšel z materjo na sodnijo, kjer ji je trgovec Tripalo odštél denar; ker tisti dan posojilnica ni uradovala, je prepustila denar kar sinu, ki ga je potem naložil in ji prinesel hranilno knjižico na dom. Bila sta oba zadovoljna, posebno še, ker je Ahac dosegel za mater zelo lepo obrestno mero. Stara Permanca je s svojimi suhimi prsti krčevito otipavala hranilno knjižico, kakor bi v njej čutila trde permanške odore, na katerih in za katere je živela in delala skoraj petdeset let. Ves njen dolgotletni trud je bil zdaj zapisan v tej knjižici. Preden je pokopala knjižico na dnu svoje skrinje, je rekla sinu z rahlim smehljajem:

»Ahac, če mi bo kaj ostalo, boš pa ti dobil...«

Ahac je bil zadovoljen.

Nekaj dni nato je proti večeru prišel k Zabevu veleposestnik Dvornik. Delal se je, kakor da bi ga bila pot zanesla mimo hiše, ter se je najprej dolgo razgovarjal z Zabevom na dvorišču. Dvornik je bil v Jamnici ugledna osebnost in Zabevu je bil njegov obisk zelo ljub. Že zunaj na dvorišču sta popila nekaj grč mošta, ko pa je nastopil mrak, je Zabev povabil gosta še v hišo. Preden sta odšla noter, je Dvornik Zabeva hitro povprašal:

• »Ti, mati je menda že dobila denar od Tripala. Ali veš, kam ga je dala?«

»Ne vem in, če ti po pravici povem, na to še mislim nisem,« mu je povsem po resnici odgovoril Zabev, ki se v to stvar res ni vtikal. Dvornik mu je zašepetal:

»Veš, prišel sem zaradi posojilnice...«

Zabev ga je pogledal z nekoliko iznenadenimi očmi.

»Če je tako, bova pa govorila.«

In sta res govorila. Permanca se je sprva napravila gluha, a ker Dvornik le ni odnehal, je odgovorila skoraj z očitno nevoljo:

»Nimam več denarja, ker sem ga že oddala v hranilnico...«

»V katero pa?« sta hkrati zinila moža.

»Ahac ga je dal,« je precej osorno odvrnila mati.

Dvornik je obmolknil in zaradi zadrege je z njim vred molčal tudi Zabev. Kljub temu pa Dvornik ni odšel in je ostal celó pri večerji. Potem so vsi trije obsedeli v sobi in govorili nekaj časa o vsakdanjih stvareh. Dvornika je jezil denar, ki je očividno romal v nasprotno zadrugo. Tudi zavodu, kateremu je on načeloval, je zadnje čase trda predla za gotovino; kakor odborniki nasprotne posojilnice, so bili tudi odborniki njegove z njim vred na lovu za denarjem. Tu je šlo za lepo vsoto petdesetih tisočakov in zaradi tega se Dvornik ni dal takoj odgnati. V teh poslih je bil zelo izkušen in ni kar obupal. Zabevu pa je bilo pogodu, da je bil kdo v hiši; tako se je malo raztresel ter laže prenašal nesrečo z ženo, ki ga je še vedno zelo trla.

Dvornik je prvi začel:

»Škoda, mati, da niste dali denarja v našo hranilnico.«

»Ali ni to vseeno? Hranilnica je ena kakor druga, če daš denar noter, ali pa če ga vzameš ven...«

Permanca je Dvorniku sama narezala, da je laže zašil.

»Kar tako vseeno pa tudi ni, mati. Ni vseeno, komu denar zaupate. Ali ga zaupate svojemu človeku ali pa tujcu. Ali se vaš denar uporablja v poštene namene ali pa za kaj drugega. Kmet pretrdo zasluži denar, da bi ga kar tjavendan razmetaval...«

Zabev je z dromljanjem po mizi pritrjeval njegovim besedam. Permanca se je takoj ustrašila Dvornikovih dvournih besedi.

»Moj bog, denar menda vendar ni izgubljen, ako sem ga dala v ono posojilnico...?«

»Izgubljen, kdo pa govori o tem?« je vzkliknil Dvornik velikodušno ter takoj začel pobijati nezaupanje ljudi do združništva sploh. »O tem nihče ne govori. Saj so tudi pri oni posojilnici pošteni ljudje, ne smem reči. Toda nekaj je — kmetje niso. To se pravi, tam ne odločajo kmetje, ampak drugi ljudje, krčmarji, uradniki, učitelji. Naša zadruga pa je čisto kmečka zadruga, ki pomaga le kmetom iz stiske. Tudi smo le kmetje v vodstvu. In zato nam ne more biti vseeno, kam gre kmečki denar, ali k nam ali v ono posojilnico. Taka je ta stvar, mati...«

Dvornik je umolknil, ker je videl, da se njegove besede starke proti vsemu pričakovanju naglo prijemajo: zato ji je dal časa, da jih prebavi. Na Permanco so besede vplivale. Ko je čula o krčmarjih, o uradnikih, o učiteljih, jo je obšla prirojena kmečka nezaupljivost do belih rok, ne vedoč, da se, kamor koli izročen, trdó prislužen kmečki denar potem ne neha pretakati po samih

belih rokah, čim daljša je njegova pot. Polastil se je je nemir, vendar se je še skušala braniti.

»Saj so vendar tam tudi kmetje. Obad na primer...«

Dvornik se je ugriznil v ustnice. Starka je vedela več, kot pa si je mislil. Poleg Obada, ki je bil že nekaj časa v odboru nasprotne hranilnice, je tam res sedelo še nekaj drugih kmetov.

Moral se je odkašljati.

»Seveda sedijo tam tudi nekateri kmetje. Toda to ni važno, važno je to, kdo tam odloča in kam gre kmečki denar, ki pride tja. Gotovo je, da odločajo tam gospodje. Saj sami veste, kako je, mati. Gospod zna kmeta vedno okrog prstov naviti, če je treba in če ni treba. Lahko bi vam povedal, da se tam kmečkemu denarju ne godi dobro. Dobivajo ga na pósito ljudje, ki niso naši prijatelji. Razni obrtniki in podobni. To je, kar človeka boli, o varnosti pa seveda ne govorim.«

Dvornik je dobro vedel, da precèj pretirava, kar se tiče nasprotne posojilnice, in da ne govori resnice, ako zamolčuje, da tudi v njegovem zavodu kmečkemu denarju ne gre mnogo bolje kakor v onem. Razni trgovci imajo v njem svoje tekoče račune. In vrag vedi, kaj se godi z odvečnim denarjem, katerega je posojilnica v boljših časih nalagala pri centrali v mestu in ki ga zdaj skoraj ni bilo mogoče dobiti nazaj. Vendar je moral tako govoriti.

»Da, kmetje moramo držati skupaj,« mu je hotel pomagati Zabev.

Permanca je nekaj časa molčala, potem pa zamišljeno vzdihnila:

»Mislila sem, da sem prav storila, ko sem dala denar

tja. Saj je Ahac vendar pošten in mi ne more želeti slabega...?»

Dvornik je postal kar velikodušen. Na dolgo in široko je začel govoriti o Ahacu in ga hvaliti kot poštenjaka in dobrega sina. Škoda le, da se je tako zagrizel v svojo politiko. Nazadnje ga je pričel braniti, trdeč, da pač ni vedel, kaj je napravil, ko ji je svetoval, naj da denar v ono posojilnico. On gotovo ne pričakuje koristi ne tu ne tam. Kaj vedo delavci o takih stvareh? Njemu bi bilo gotovo popolnoma vseeno, ako bi mati naložila denar v njegovo, kmečko posojilnico. Če mati denarja ne bo porabila, bo dedič tako on, je Dvornik še hitro dodal.

S tem je bil pri stari Permanci led prebit. Njena suha roka je še grabila po mizi, ko da bi hotela zgrabiti svoj denar, ki ji hoče nekam pobegniti. Potem je vzdihnila:

»Kako pa naj zdaj to uredimo? Meni ni za te poti...«

Dvornik ji je v kratkih besedah povedal, naj prenos denarja iz ene v drugo posojilnico prepusti kratko in malo njemu. On bo šel s hranilno knjižico k onim, dvignil tam denar, ga prenesel in ji nato priskrbel novo knjižico.

»Saj mi vendar zaupate, mati?« se je Dvornik značilno nasmehnul.

Dvornik je dobil hranilno knjižico v róke in že prihodnji uradni dan se je z zmagoslavnim obrazom pojavil v nasprotni posojilnici in hotel dvigniti denar. Toda mož je delal račun brez krčmarja, kajti sosednji zadružniki so mu z veliko prijaznostjo pokazali s prstom na oglas, ki je bil nabit na vratih in je vlagateljem sporočal, da se morajo vloge od petdeset tisoč dalje odpovedati šest mesecev pred dvigom. Dvornik ni mogel

drugače, kakor vrniti hranilno knjižico Permanci z zagotovilom, da bo stvar opravil, ko bo potekel odpo-vedni rok.

Za sosednjo zadrugo je bil to pravi alarm. In nekega dne je Ladej spet obiskal Permanovega Ahaca.

»Ali ti nisem zadnjič pravil, kaj se utegne zgoditi? Oni imajo že svoje prste zraven. Sedaj je na tebi, da to preprečiš.«

Za Ahaca je bilo to seveda nedvomljivo znamenje, da je neka tretja roka začela segati po materinem denarju. Ako bi se ne bilo treba bati te tuje, nevidne roké, bi mu bilo še vedno vseeno, kje bi denar ležal in čakal, toda te roke se je bal in zato se je z vso vnemo zavzel za stvar. Vedel je, da se na mater ne sme zanesti, ker so jo tako hitro preplahtali, čeprav je tudi vedel, da ga ima rada in da mu popolnoma zaupa. Takoj se mu je zdelo, da je pri tem udeležen tudi Zabev, ker bi mati brez njega kaj takega govoto ne storila. Ladej mu je svetoval, naj dobi od matere pismo izjavo, da preklicuje odpoved svoje vloge. Najpametneje pa bi po Ladejevem mnenju seveda bilo, ako bi Ahac sam dobil knjižico, ker bi se s tem preprečile manipulacije tretjih oseb.

Ahaca je veljalo en nedeljski popoldan, da je dobil od matere tako pismo izjavo. Hranilne knjižice od matere za enkrat niti ni zahteval, videč, da je mati že zelo zbegana in da bi se še bolj vznemirila, ako bi preveč silil vanjo. Zabičil ji je tudi, naj nikomur več ne daje hranilne knjižice iz rok, ker takih stvari pač nikomur ne moreš zaupati. Zabeva tisto nedeljsko popoldne na srečo ni bilo doma in Ahac se je ves zadovoljen vrnil v Dobrije. Izjava Permance pa je šla v miznico Ladejeve posojilnice.

Tem večje presenečenje pa je v tej posojilnici nastalo, ko se je po šestih mesecih Dvornik spet prikazal — s hranilno knjižico stare Permance in zahteval denar z obrestmi vred. Denarja sicer ni dobil, ker so mu tam postregli z izjavo Permance, da preklicuje prvo odpoved vloge. Dvornik se je sicer repenčil, toda nazadnje se je moral vdati in oditi brez denarja. Prej je še zahteval, da so mu dali v róke pismo potrdilo nove odpovedi. Vloga namreč ni bila vinkulirana; kdor je prišel s knjižico, je bil po zakonu upravičen razpolagati z njo.

Dvornika je neuspeh toliko bolj grizel, ker je izgubil skoraj celo noč, preden je spet prišel do permanške hranilne knjižice. Ko se je namreč napotil ponjo, je šel mimo Ložekarja, ki se mu je iz dolgega časa takoj pridružil in odšel z njim k Zabevu, kjer so potem pili do svita. Permanco je moral zelo dolgo pestiti, da mu je knjižico spet izročila, pri čemer pa mu je seveda zatajila, da je podpisala preklicno izjavo. Brez Ložekarjeve tovarišije pa bi najbrž knjižice sploh ne dobil v roke. Izročila mu jo je šele, ko je ta rekel Permanci: »Mati, le dajte knjižico Dvorniku!«

Borba za Permančin denar je med obema posojilnicama trajala že skoraj leto dni. Obe stranki sta se s čudno vztrajnostjo zagrizli v to stvar; medtem ko je šlo Ahacu za to, da bi materi kdor koli ne izpulil denarja iz rok, je posojilnicama in njihovim voditeljem poleg denarja šlo tudi za čast, kdo bo dobil bitko. Borba se je nadaljevala z vso brezobzirnostjo.

Munkov Ladej je spet obiskal Ahaca, ki se je nekega dne ponovno odpravil k Zabevu po preklicno izjavo. Ker je tudi njega vodila pot mimo Ložekarja, se je ta tudi njemu pridružil. Ahacu je njegova tovarišija bila

zelo neljuba, ker je hotel stvar opraviti kolikor mogoče na skrivnem. Toda Ložekarja se ni biló mogoče kar tako otresti in rad ali nerad je Ahac moral trpeti njegovo družbo. Kmalu pa se je pokazalo, da je bila Ložekarjeva tovarišija tudi zanj dragocena. Zabev se je delal, ko da mu ni vsa stvar popolnoma nič mar, in je stregel Ahacu z moštom, kakor je prej stregel Dvorniku. Mati je bila še bolj zbegana kakor zadnjič, ne vedoč, ali naj podpiše, kar je zahteval od nje sin, ali ne. Tedaj je Ložekar zavpil:

»Tri dni pa oleja ni... Mati, le podpišite izjavo, Ahac je vendar vaš sin...«

Ahac je spet dobil preklicno izjavo odpovedi, ki jo je Ložekar celó kot priča podpisal. In spet se je Ahac pomirjen vrnil v Dobrije. Nepristranski Zabev je zadevo seveda takoj sporočil Dvorniku, ki je bil spet v novi zagati. Toda vdal se ni kar tako. Petdeset tisoč je bilo petdeset tisoč, ... In nekega dne se je spet odpravil na lov za njimi. To pot je namenoma šel mimo Ložekarja in ga vzel s seboj. Zabeva je lov spet veljal najmanj dvajset litrov mošta in dve klobasi. Dvornik tokrat ni zahteval od Permance hranilne knjižice, ampak novo izjavo, s katero naj bi starka preklicala izjavo, dano Ahacu. Knjižica bi šele potem prav prišla, kadar bi se videlo, kako stvari stojé. Toda Permanca je postala strašno nezaupljiva in Dvornik ni mogel drugače, kakor z Ložekarjem vred prespati noč na trdi klopi za Zabevovo pečjo in nadaljevati drugi dan tam, kjer je sinoči nehal. Šele drugi dan mu je uspelo dobiti od starke potrebno izjavo, katero je prav tako podpisal tudi Ložekar.

Novih šest mesecev je preteklo med posojilnicama s

predlaganjem preklicnih in novih preklicnih izjav, ki jih je stara Permanca vztrajno podpisovala tej in oni stranki. Druga drugi sta stranki odpovedovali vlogo, ki pa je še vedno ostala v prvi posojilnici. Čeprav je Ahac s polno paro deloval na strani Ladejeve posojilnice, se je drugi stranki vendarle posrečilo, da je nekega dne spravila v Dobrije samo Permanco, ki je od posojilnice odločno zahtevala izplačilo vloge, trdeč, da hoče imeti že mir. Tam so jo zaman skušali pomiriti, potem pa so ji rekli, da ji vloge ne morejo izplačati, ker so vezani na zakoniti odpovedni rok. Permanca, ki se na te stvari ni razumela, se je vrnila domov še bolj razburjena, kot je odšla.

Da bi posojilnici spravili stvar na čisto in bi se končno lahko mirno polastili vloge, sta poklicali na pomoč svoja pravna zastopnika. Nazadnje je stvar dobila v róke sodnija, ki je odločila, da je pravica na strani Dvornikove posojilnice. Tudi Permanco so hoteli spraviti na sodnijsko razpravo, vendar ona ni hotela o tem nič slišati in je zahtevala samo svoj denar. Knjižice pa ni hotela nikomur več izročati.

Ker Dvorniku ni pomagalo nobeno popivanje pri Zabevu, je moral poiskati še zadnjo pomoč. Čas, ko bo vloga v oni posojilnici dvigljiva, se je naglo bližal in biló se je bati, da bo starka sama dvignila denar, ki ga potem nihče več ne bo videl. Ta zadnja pomoč je bil stari Munk.

In tako je stari Munk nekega dne nenadoma stopil v kamro stare Permance pri Zabevu. Preužitkar Munk je bil še vedno odbornik stare dobrijanske posojilnice, kjer so ga imeli za nekako hišno čast, saj je od vseh ustanoviteljev zavoda edino on bil še pri življenju.

Njemu je bilo naloženo, da dobi od Permance hranilno knjižico.

Stari Munk ni hodil dolgo okrog vrele kaše, temveč je takoj prijel za stvar, zavedajoč se svojega vpliva na staro Permanco in svojega dobrega glasu pri starih ljudeh sploh.

»Permanca, slabo si napravila, ko si dala denar v ono hranilnico. Kaj te je zmešalo...?«

Staro znanko, ki je bila njegova vrstnica, je tako prodirno pogledal, da bi vsakdo drug umaknil oči. A Permanca, ki je trepetala za svoj denar, jih ni.

»Že spet ta denar, ta prekleti denar... Bolje bi bilo, ako bi ga nikdar ne imela,« je starka skoraj zapihala vanj.

Munk se je na videz začudil.

»Zakaj? Denar je vendar nedolžen. Ali vedeti bi morala, kam ga boš dala...«

»Dala sem ga tja, kamor ga dajejo tudi drugi. Kaj me brigajo vaše stvari...?«

Munk se ni mogel takoj iznebiti osuplosti nad starinkino nepristopnostjo. Po kratkem razmišljanju pa je dejal:

»Zakaj ga nisi nesla tja, kjer veš, da sem tudi jaz...?«

To je pri Permanci očitvidno zaleгло. Postala je negotova, navzlic temu pa mu je še drzno odgovorila:

»Pri oni drugi posojilnici je pa tvoj sin...«

Munk je bil poparjen. Tega nikakor ni pričakoval od svoje stare znanke. Očitek ga je vidno zbolel. Najprej se je stresel, potem pa je začel govoriti z glasom, ki prejšnjemu ni bil več podoben:

»Eh, vidiš, Permanca. Tako je z otroki. Zgodi se, česar bi človek nikdar ne pričakoval. Ko jih izpustiš

iz gnezda, se ti odtujijo, da sam ne veš, kdaj... Nesreča nikdar ne počiva... Kaj si hočemo? Vidiš, tudi ti nisi imela sreče s Permanom... In nihče ne more trditi, da si tega kriva ti... Moj sin se je pač pogospodil, v pravem pomenu besede pogospodil. Zdaj je tam, kjer bi ne smel biti... To so druge stvari. Ali ti nisi storila prav, ko si one poslušala. Kmetica si in tvoj denar je trdó, krvavo prislužen... Gotovo še nisi pozabila permanških odorov in tistih dolgih noči, ki si jih prečula na njih. Nisi jih pozabila, na tebi to vidim... Ti bi morala dati svoj kmečki denar tja, kamor spada. Kmečki denar v kmečko posojilnico, krščanski denar v krščansko posojilnico... Kaj bi mi druge podpirali, ko nihče noče podpirati nas? Ali ni tako, Permanca...?»

Permanca se je zganila.

»Da, tako bi bilo prav...« je vzdihnila čez čas. Munkove besede so jo omečile.

V svesti si svoje zmage je Munk velikodušno dromljal po mizi in čakal.

»Kaj pa naj storim, Munk? Ti si v teh stvareh bolj izkušen kakor jaz...«

»Nič. Meni menda zaupaš, jaz te ne bom varal. Ako nočeš sama, pa daj knjižico meni. Dvignil bom denar in ga nesel tja, kamor spada. Doma ga menda vendar ne boš tiščala v takih nevarnih časih, kaj...? Kadar boš kaj potrebovala, boš pa dobila, ker vedno ne boš mogla ostati za gospodinjo. Postarala sva se, Permanca...«

»Dobro, tako bom storila...«

Tako se je tudi zgodilo: stari Munk je dobil od nje hranilno knjižico, odšel z njo v ono posojilnico, oblastno dvignil tam denar in ga naložil v svoji posojilnici. Niti najmanj ga ni motilo, da je v nasprotni posojilnici dobil

svojega sina Ladeja, ki se je od zadrege zgrbil za mizo kakor pohojen črv. Potem je odnesel knjižico Permanci z besedami:

»Vidiš, Permanca, zdaj je stvar urejena...«

Ahac je bil prepričan, da je igro z denarjem že izgubil. Jezilo ga je, da je mati imela več zaupanja do drugih ljudi kakor do njega, in že je videl tajno roko, ki sega po denarju, s katerim bi si mogoče kdaj tudi on lahko pomagal. Od žene jih je moral zaradi tega dosti preslišati. Pri vsej grenkobi, ki ga je navdajala, je bilo edino dobro to, da je žena prav zaradi tega denarja postala silno razborita in je začela Ahacove nasprotnike kar sovražiti.

Ko je Ahac mislil, da je že vse pri kraju, pa ga je na vsem lepem iznenadila mati. Nenadoma je prišla k njemu in mu prinesla novo hranilno knjižico, rekoč:

»Ahac, tu imaš hranilno knjižico. Jaz je nočem imeti doma. Hrani jo ti in je ne daj nikomur iz rok. Ako bom kaj potrebovala, bom prišla k tebi in boš ti zame jemal denar ven. Če bi me pa bog na vsem lepem poklical k sebi, pa dobro pazi, kaj ti povem: Iz tega denarja plačaj pogreb, oskrbi zame vsako leto eno mašo na dan moje smrti, pet tisoč daj Nežinemu sinu, ki ga je imela s Tumpeževim, da bo vedel za svojo babico, kar pa ostane, je tvoje... Tako boš dobil vsaj nekaj iz Permanovega grunta... Da, in še nekaj bi ti rada rekla... Perman si je svoje nesreče sam kriv. Kdo ve, kje se potepa, toda moj sin je, tvoj brat je... Če se bo kdaj zopet vrnil v Jamnico, bo gotovo prišel kot berač. Prosim te, ne zapusti ga, pomagaj mu, kakor veš in znaš, da mu ne bo treba kje za plotom poginiti...«

Govorila je hitro, hlastno, kakor bi se bala, da bi

se ji misli pretrgale in bi potem ne vedela dalje. Sin se je omehčal.

»Ah, mati, ne govorite tako. Krepki ste še in boste še dolgo živeli. Če bi pa kaj prišlo, se bo zgodilo tako, kakor želite. Jaz sem sploh že mislil, da se vam ne bi bilo treba mučiti pri Zabevu. K meni bi prišli, bomo že našli prostora...«

Toda mati, ki še vedno ni obrnila oči od njega, ga očitvidno ni poslušala; kakor da ima še nekaj na jeziku.

»Ahac, še na nekaj sem pozabila,« je dodala hitro, »sedmina ne sme biti pri Lukaču. Z njim se je za našo hišo začela nesreča...«

Potem je odšla tako naglo, kakor je bila prišla.

Permanca je ostala pri Zabevu; kakor je trdila, največ zaradi otroka, ki mu je takrat rešila življenje in ki ga je silno vzljubila. Toda njeno življenje se je prej izteklo, kot je mogel kdo pričakovati. Do pozne starosti trdna starka je začela naglo hirati in leto dni potem jo je stisnila zima. Sedmina ni bila pri Lukaču, ker jo je Zabev napravil doma, kakor bi mu umrla njegova lastna mati. Permanca ni dočakala, kar si je najbolj želela, da bi smrt še pred njo rešila Zabevko, ki je še vedno hirala v umobolnici.

Takoj po materini smrti je Ahac odpovedal v hranilnici materino vlogo. Takoj prvi uradni dan po preteku šestmesečnega odpovednega roka je šel dvigniti denar. Prècej je zapazil, da so se ga v posojilnici nekam ustrašili. Načelnik Dvornik se je v zadregi začel čohati za tilnikom.

»Kaj pa je, ali ni kaj prav?« je vprašal Ahac naglo.

»Vse je prav, toda povedati ti moram, da je vloga

zamrznila... Vse vloge so zamrznile in ne morem ti nič izplačati...«

Ahac je zazijal in je komaj še slišal v zadregi izgovorjeno besedo:

»Kriza, gospodarska kriza...«

Ta trenutek se je zaprla nevidna lovka sto in storokega polipa, ki se je iz glavnega mesta prilepila na Dobrije, na Jamnico. Zaprla pa se je samo za hip, dokler nevidne ustnice niso požrle kaplje, ki se je imenovala: petdeset tisoč dinarjev, po jamniško pa žulj pernjaške zemlje — potem se je lovka zopet odprla kakor nevidno brezdanje žrelo...

Ahac je že drugič izgubil dediščino.

Četrto poglavje

Bilo je že pozno ponoči, a v Munkovi bajti, ki je stala na koncu prostrane gorice, je še vedno brlela drobna lučka. Hiša na drugem koncu je bila že temna in tam je šlo že vse počivat. Nad Munkovo jamo je ležala hladna, a lepa suščeva noč. Polje nad hišo je bilo še pokrito s strjenim snegom, a pod hišo so bile že velike kopnače. Zadnji dnevi so bili jasni, polni sonca, in sneg se je naglo umikal proti gori. Po sončnih krajih so nekateri kmetje začeli že gnojiti. Jama je bila tiha, le od potoka se je slišalo enakomerno ropotanje mlina, ki je delal za Munke tudi ponoči.

Stara Munkinja je šla že v posteljo, njen mož pa je še vedno obračal v rokah čeljusti novih grabelj, ki jih je delal za svojo snaho Bunkinjo. Trudil se je, da bi napravil čim lepše in lažje orodje, in biló je, kakor da bi v to delo polagal nekaj tiste svoje ljubezni, ki jo je vedno gojil do sinove žene. Bunkovo gospodarstvo mu je sicer delalo mnogo preglavic in skrbi, a za vse to je dolžil bolj sina kakor snaho. Če se je spomnil njenih devetih otrok, se mu je srce vsakikrat zmehčalo. Malo je bilo žensk v Jamnici, ki bi bile tako blagoslovljene, kakor je bila Bunkinja.

Mož se je zadnja leta zelo postaral. Postave je bil še vedno tršate, toda lasje so mu postali popoloma beli in, ker se zadnja leta tudi ni več bril, je nosil tudi čisto belo,

bolj široko kakor dolgo brado, ki mu je pokrivala vse lice gori do oči. Iz tega zarastlega obraza je gledalo le smelo čelo, uporni, šilasti nos in iznad njega dvoje še vedno živih oči. To je bil zdaj stari Munk.

Ko je Munk nazadnje odložil čeljusti, ne vedoč, ali naj še nadaljuje z delom, ali pa naj gre spat tudi on, so se zunaj na pragu zaslišali težki koraki. Starčeve oči so se takoj čudno zabliskale in čez njegov obraz je švignila nemirna senca. Spoznal je korake in vedel, da prihaja v hišo njegov sin Bunk. Vedel je tudi, da je sin pijan. Ostro je prisluhnil poznemu ropotu. Koraki so se za hip ustavili, ko da bi tisti, ki hodi, ne vedel, ali naj vstopi, ali pa naj se obrne in nadaljuje pot v noč. Toda koj nato so noge znova zaropotale in v sobo je stopil Bunk.

»Dober večer, ali še ne spite?« je pozdravil sin, pogledal vznemirjeno po sobi ter se koj nato z vso svojo težo spustil na bližnji stol. Poznalo se mu je, da je precèj pijan, a še nemirnejši kakor pijan. S trudnim obrazom je pogledal v kot na posteljo, kjer je ležala mati, ki je ob njegovem vstopu za hip odprla oči, a takoj spet zaspala.

Stari je spet zgrabil za odložene čeljusti, toda dela se ni več lotil, temveč jih je prelagal iz ene roke v drugo, nato pa naravnost pobaral sina:

»Kaj pa je?«

Prav tako naravnost in brez ovinkov mu je odgovoril Bunk:

»Oče, grunt bo šel...«

Stari Munk je nepremično obsedl in njegov sivi obraz je kakor okamenel. Na postelji v kotu je nemirno zašumelo in stara Munkinja je s široko razprtimi očmi

pogledala po sobi. V nizkem prostoru je zavládala mučna tesnoba, ki jo je cviljenje tlečega oglja v peči še večalo.

Munk je obstal kakor kip, ko se mu je sredi obraza napravila luknja in je iz nje zažvižgal suh glas:

»Ali si spet pil...?«

Toda sin ga ni slišal, ampak je z eno roko zgrabil za klobuk in ga zagnal po mizi, z drugo pa si je popravil s čela črne, kuštrave lase, potem pa je treščilo iz njega:

»Da, grunt bo šel, vsega je konec... Vse je izgubljeno... Kaj veste vi? Lukač me goni, Tripalo me goni, Jelen me goni, Apat me goni, vsi me gonijo. A kje bom vzel denar? Kakor hitro me pritisne eden, bodo skočili tudi drugi in potem bo Bunkovine konec... slišite, Bunkovine bo konec...«

Zadnje besede je Bunk skoraj kričal. Bilo je, ko da mu je počilo srcé in mu je vsa velika žalost bruhnila iz prsi. Vedel je, da njegova kruta izpoved trga staršem srcé, ali bilo mu je v veliko tolažbo, da je ravno pred njima mogel izkričati svoj obup kakor včasih, ko je bil še majhen in je pri njima iskal prvega zavetja. Ko se je izpraznil, je ves onemogel obsedél na stolu.

»Marija, še ti pomagaj!« je kriknila Munkinja prestrašeno in se dvignila na postelji. Iz njenih oči sta gledala strah in presenečenje.

Stari Munk je še vedno nepremično sedel. Človek bi mislil, da je omrtvel, da je iz njega izginila zadnja troha življenja. Ali ni bilo tako, bil je kakor obzidana apnica, ki je od zunaj trda in mrtva, v njeni sredini pa goriyo najbolj žgoči plameni. Zadostovalo je samo nekaj trenutkov in vse njegovo življenje sé je preko-

picnilo v njem. Ta Bunk mu je bil od vseh otrok najbolj pri srcu, bil je zanj ne le sin, ampak tudi tisto bitje, ki naj bi nadaljevalo njegovo življenje, njegovo borbo s svetom. Ljubil je tudi Ladeja in Mojcko, Munkinjo. A Ladej je bil odtujen, daleč, in ni bil kmet. Mojcka je bila hči, da jo je bilo treba iskati, in tudi Munkovemu gospodarstvu ni bilo kdo ve kaj očitati. Hiša je rinila dalje. Ali njegov pravi potomec bi moral biti le Bunk. Zato mu je vsa leta garal ob velikih delih kakor hlapec in skušal pomagati, kjer koli in kadar koli je mogel. Ko so Bunka začeli pritiskati dolgovi, je priskočil in jih poskušal mašiti. To je storil doslej že trikrat. Z materjo sta porabila za rešitev Bunkovine ves svoj razpoložljivi denar. Sedaj razen preužitka nista imela ničesar več.

Munku je legla na oči debela megla in tedaj se je šele zganil:

»Torej se boš ti za Permanom prvi sfretal... Jaz pa sem mislil, da se bo še Podpečnik pred teboj...«

Mirni očetov glas je sina presenetil. V njem ni bilo niti pravega očitka, niti graje, niti sočutja, ampak sama grenka zaničljivost. On pa je pričakoval izbruha, viharja. Ko se je gredoč obotavljal, ali naj stopi v očetovo bajto ali ne, je bilo to zato, ker se je bal njegovega prehudega izbruha. Ker pa ga je bolečina kar gnala k pokori, je vendarle vstopil.

Bunk je pogledal mater, ko da bi pri njej iskal zaščite, toda obraz, ki ga je videl na postelji, je bil prestrašen, malone spačen. Oči so bile podobne očem mrliča, a usta so bila široko odprta in spodnja ustnica je mlahavo visela na brado. Hitro je umaknil pogled od matere, nato pa je iz njega spet planila bolečina:

»Ne glejta me tako čudno, kar sem rekel, je gola resnica. Največ imam pri Jelenu, menda dvajset tisoč. Pri Lukaču imam blizu deset, pri Tripalu tudi nekaj takega, pri Apatu je čez pet, nekaj malega je pri Mudafu. Za pet tisoč se je vknjižila na grunt država. Razen Mudafa hočejo imeti vsi. Danes sem bil pri Jelenu, pri Tripalu, pri Lukaču in pri Apatu. Nobene milosti ni več.«

Njegov glas je bil krut in izzivajoč. Povedal je vse, kar je imel na jeziku, a še vedno je tiščalo iz njega. Tihota, ki je vladala po sobi, ga je morila in želel si je ropota, očitjanja, kletev. Namesto tega pa se je po kratkem molku začul le materin nesrečni vzklik:

»Kdaj bo Bunkinja spet ležala...?«

Ta vzklik ni imel z vsem tem nobene zveze, a je zato tem bolestneje odjeknil po sobi. Stari Munk je spet okamenel, a Bunku je bilo, kakor da bi ga nevidna sila pritislila na sedež. Lotila se ga je čudna otrplost in, čeprav mu je bilo nadvse zoprno govoriti tudi še o tem, je čez nekaj časa s slabotnim glasom spravil iz sebe:

»Čez dva meseca...«

»In to bo deseti otrok...?«

Zdaj je bil Munk, ki je spregovoril.

Bunk je spet začutil neznosen udarec. Spoznal je, da so kratki, odsotni in zamolkli stavki, ki jih izgovarjata oče in mati, najhujši očitek, ki ga je mogel zadeti, šiba, ki boli huje kakor bi mogel boleti vsak drug očitek njegove krivde. Pod njihovimi udarci se mu je polagoma razkadila pijanost v glavi. Vzdihnul je počasi in globoko:

»Kriv sem jaz...«

Toda komaj je njegov vzdih zamrl, se je znova stresel in zavpil:

»Da, kriv sem, ali vsega tudi nisem kriv sam... Ve-

liko so krivi tudi časi. Ali sem jaz kriv krize, ali sem jaz kriv, da mi je onega leta toča vse potolkla, ali sem jaz kriv, da sem vola, za katera sem dal šest tisoč, moral prodati za štiri, potem ko sem ju zredil za štiri metrske cente? Vsega tega nisem kriv jaz, ampak drugi...«

Ko je to izkričal, mu je bilo malo laže. Tudi očetu in materi je po tem sinovem izbruhu vidno odleglo; mati se je spet naslonila nazaj na vzglavje in stari Munk, ki se je medtem že nekoliko zbral, se je dvignil in začel korakati po sobi, kakor vedno, kadar se je kaj težkega zrušilo nanj. Izračunal je bil, da je sin dolžan okrog šestdeset tisoč, Bunkov grunt pa je cenil še vedno vsaj na dve sto tisoč. Slika, ki jo je gledal pred seboj, je navzlic tej razliki bila obupna. Obupna bi bila že, čeprav bi časi bili drugačni, zakaj Bunkovi gozdovi so bili izsekani in razen hmeljskih rant v njih ni bilo kaj sekati. Že obrestovanje teh dolgov je zahtevalo letno vsaj pet tisoč, ako bi bili to kaki drugi dolgovi in ne trgovski. Bunk jih nima kje vzeti. In kje so druge stvari, kako prehraniti, kako obleči tako veliko družino v sedanjih časih? Poleg tega je cena zemlje še vedno padala. Lep grunt si dobil danes že za dve sto tisoč. Tudi on ni vedel nobenega izhoda več. Pogledal je na sina, ki je ves nebogljen sedel pred njim, nato je pogledal proti ženi, potem pa rekel z ubitim glasom:

»Bunk, midva ti ne moreva pomagati...«

»Da, Bunk, midva ti ne moreva pomagati...« je ponovila za njim njegova žena z istim glasom.

»Tega tudi mislil nisem,« je spravil sin iz sebe, ne da bi se premaknil. Čez nekaj časa pa je dodal malo-dušno: »Mislil sem, če bi dobil denar pri posojilnici. Potem bi bil vsaj dolžan le enemu...«

»Iz tega ne bo nič,« ga je presekal oče, ko da bi kaj takega že pričakoval. »Ako ti posojilnica dá denar, potem bo grunt njen, ne pa tvoj. Ti boš le najemnik...«

»Bom pa najemnik, kakor so drugi...« se je skušal braniti sin.

»To se pravi, da boš šel z grunta malo pozneje. Ali boš s tem kaj pridobil...?«

»Morda pridejo boljši časi. Medtem bodo tudi otroci dorastli in bilo bi laže...«

Ali stari sina že ni več poslušal, ampak se je vedno bolj vdajal svojim mislim. Zdelo se je, ko da bi šele zdaj začel doumevati vso strahoto nesreče, ki se je zrušila na njegov rod. Vedno nemirneje je korakal po sobi. Naenkrat se je obrnil k sinu:

»In kdo te najbolj goni?«

»Jelen. Rekel mi je, da mi dá štirinajst dni odloga; ako mu do tega časa ne prinesem denarja, me bo izročil sodniji. Veste, kaj to pomeni...? In če bo zagnal eden, bodo isto storili tudi drugi. Potem pa zaustavite plaz, ako morete...«

»Jelen, ta tudi, ta prvi...!«

Jelen je bil v Dobrijah slovenski trgovec, katerega so poklicali v trg narodni krogi kot tekmeča proti tuje-rodcem, predvsem proti vsemogočnemu trgovcu Tripalu. Znano mu je bilo, da je ta Jelen obogatel predvsem s kmečkim denarjem. V duši starega Munka se je strahovito trgalo. Bilo bi že tedaj planilo iz njega vse, kar se mu je tam kopičilo, ako bi Bunk tedaj polglasno ne dejal:

»Bil sem tudi pri Ladeju...«

»Pri Ladeju!« sta se tedaj stara Munka oba hkrati zavzela.

»In kaj je rekel?« je vprašal oče.

»Ali ti je kaj očital...?« ga je prestrigla mati, ki se je spet dvignila na postelji.

»Nič mi ni očital. Toda pomagati mi ne more. Rekel mi je, da komaj toliko zasluži, da je za sproti. Tudi taka gospoda, kakršen je on, nima kdo ve kaj prida...«

Starima je očividno odleglo. S sinom Ladejem sta se že davno zopet spoprijaznila, čeprav je med sinom učiteljem in med njima ter med domačijama še ležala senca nekdanje dediščine. Sin je kdaj pa kdaj prihajal k njima, zahajal pa je tudi v Munkovo in Bunkovo hišo. Z leti sta stara Munka začutila pred sinom Ladejem nekaj kakor nemirno vest, čeprav mu tega nobeden ni priznal. Oba sta dobro vedela, da sina še vedno grize, ker od vsega njunega nekdanjega velikega imetja razen šolske izobrazbe res ni dobil kaj prida. Vest sta si skušala zagovarjati s tem, da tega nista kriva onadva, pač pa razmere, te so denar, ki ga je Ladej dobil, tako nesramno razvrednotile. In ko sta slišala iz Bunkovih ust, da Ladej ni prišel na dan s kakimi starimi očitki, sta bila zadovoljna.

Stari Munk pa se ni mogel dolgo tolažiti s tem. Kmalu je v njem spet pričelo vreti. Vedno nagleje je korakal po sobi. Pred seboj je videl eno samo veliko podrtijo tegà, kar je gradil in snoval vse življenje. Bunkovina je izgubljena. Deset vnukov in vnukinj je videl na cesti. Kam se bodo dejali...? Ali bodo šli za hlapce in dekle služiti po tujih hišah? V tovarno, v tisto črno pošast, v kateri je vedno gledal nevarnost za kmečki stan... za stari človeški rod... Kaj bo iz vsega tega? Postali bodo berači, potepuhi; prosti ljudje, katerih je Jamnica že zdaj prepolna. Povečali bodo armado tiste odvečne žlote... Obrisi Munkove hiše na drugem koncu gorice,

ki jo je videl v duhu pred seboj in ki je še trdno stala na svojem starem mestu, ga niso mogli preveč potolažiti. To je bil le del njegovih sanj. Vsa ta podrtija se mu je rušila v nepojmljivih okoliščinah. Kje je država, kje je red? Kam bi človek dal vse te pojme? Sedaj goni Bunka Jelen, ta pijanec, prej ga je gonil Tripalo. Kje je tukaj razlika med enim in drugim? Ali je ni, ali je res vse skupaj prevara...? In vse to dere kakor plaz, ki ga ni mogoče zaustaviti.

Zdelo se mu je, da se pričinja tudi sam z Bunkom vred pogrezati v to podrtijo, in od strahu je pričel drh-teti. Da bi se ubranil zlih slutenj in podob, je začel kričati:

»Kaj sem zagrešil, kaj sem storil, da je vse to prišlo nadme? Ali nisem živel vse življenje, kakor se spodobi, ali nisem delal kakor črna živina, ali nisem dajal vbó-gajme, ali nisem molil in hodil v cerkev kakor kristjan... Ali nisem držal vedno s tistimi, ki zdaj vladajo, ali nisem pomagal tudi jaz ustvarjati naše nove države. Boril sem se zanjo, trpel sem zanjo, celó zaprt sem bil zanjo... In vse skupaj je en host. Vse skupaj ne po-maga. Za katere grehe se neki pokorim? To je, kar bi rad vedel, kar hočem vedeti...«

Starec je začel preklinjati, kar je bilo pri njem zelo redko. Ko je utihnil, je s stisnjenimi pestmi obstal sredi sobe in gledal okrog sebe, ko da bi iskal tisto strašansko silo, ki je kriva vsega tega, in bi jo hotel zgrabiti za rogé. V njegove stare kosti je šinila moč in upornost. Nekaj časa je tako strmел v stene in v temna okna, za katerimi je slutil rogove sovražne sile. Toda ker se ni nič pokazalo, je njegov pogum jel spet upadati in pesti so se mu spet razkrečile. Z obupanim glasom je vzdihnil:

»Ali naj napravim, kakor je storil moj brat Sečnjak?... Ali naj grem k župniku Vireju pa rečem: Ničesar več ne verjamem. Vse je hudič vzel...«

Tedaj je rekla njegova žena s prestrašenim glasom:

»Krišobari, ne preklinjaj, Munk!«

Čeprav sta bila že dolgo let preužitkarja, sta se stara dva ob posebno važnih ali svečanih priložnostih še vedno imenovala po svojih včasnih opravilih.

Starec se je ozrl k ženi, si globoko oddahnil in se vzravnal. Največjo bolečino, ki jo je kdaj v življenju občutil, je vrgel iz sebe ter s tem spet prišel v ravnotežje. S svetlimi očmi se je obrnil k še vedno molčecu sinu.

»Bunk, vse je izgubljeno...«

To je bilo vse, kar je tisti večer mogel povedati.

Bunk se je počasi dvignil in, ne da bi voščil lahko noč, odšel iz bajte v temno noč ter pustil stara sama z nesrečo, katero jima je bil malo prej prinesel v hišo. Kmalu je v Munkovi bajti ugasnila luč, toda stari Munk navzlic temu tisto noč ni zatisnil očesa.

Osem dni se stari Munk ni ganil iz bajte. Nesreča z mladim Bunkom je bila neogibna in, ker sam ni mogel pomagati, je ostal rajši v samoti s svojimi mislimi. Tudi v cerkev ni šel, dasiravno sta pretekli že dve nedelji, kar se v njegovem življenju skoraj še ni zgodilo. Vedel je, da Jamnica že javno govori, da bo Bunk šel kmalu na kant, zato pa se je izogibal ljudi. Ni se bal toliko škodoželjnih obrazov, ker bi takih gotovo ne srečal veliko, huje se je bal pomilovanja in sočutja. Tudi mladega Bunka tačas ni bilo blizu. Od mladih Munkov je medtem zvedel, da njegov sin obupan tava okoli in po-

piva, zraven pa povsod ponuja svoj grunt. Lukač mu je zadnjič ponujal za posestvo sto trideset tisoč. Nazadnje pa se je umaknil, trdeč, da bi utegnil predrago kupiti.

Stari Munk pa je medtem nekaj le napravil za svojega sina: poskusil je pregovoriti Mojcko in njenega moža, da bi rešila Bunkov grunt, ako že ne za sina Anzana, pa da bi ga vsaj kupila, da bi tako posestvo ostalo v domačih rokah. Toda poskus se mu ni posrečil. Munk je rekel, da si ne upa kupiti grunta, ker bi ne vedel kje vzeti toliko denarja. Moral bi posekati ves les do zadnje ostrvî, če bi ga sploh mogel prodati. Tudi njega so žulili hudi časi. In Munk je rekel še nekaj, kar bi nemara pred leti ne bil:

»Tudi je vsa stvar zelo neprijetna, ker bi mogel kdo reči, da sem Bunku jaz otel grunt. Morebiti bi mi to kdaj celó sam Bunk očital, če ne on, pa njegovi otroci.«

Staremu Munku se je posebno prvi pomislek zdel tehten in je zato kmalu odnehal. Ali mlada Munka sta se pri tem zelo zanimala za Bunkovo dolgo njivo, ki je ležala tik za Munkovim lesom in je bila najrodovitnejša Bunkova zemlja. To njivo bi vsekakor odkupila, sta rekla. In naposled bi vzela tudi še travnik, ki leži ob njej.

Starega Munka je ta želja zbolela huje kakor pa njegova odbita prošnja. To je pomenilo, da je čez Bunkovino že narejen križ in da se že pripravljajo jastrebi, ki bodo to nekdanje njegovo telo raztrgali in raznesli na vse vetrove. Spet se je umaknil v bajto in trpel sam s seboj. Potem mu je prišlo na uho, da je sin pri Lukaču barantal s Tumpežem za njivo, ki leži ob njegovi meji. Do kupčije ni prišlo. Ko pa je slišal, da se celó Dovganoč poteguje za nekdanji, sedaj že na pol razpadli ovčji hlev pod gozdom, ki bi si ga rad preuredil v bajto, ni

mogel več strpeti doma. S krvavečim srcem se je napotil k Bunku in, ko je stopil v hišo, odločno dejal:

»Poa, sin, naj bo kakor hoče, a bajt ne delaj iz Bunkovine!«

»Potem bo šlo pa na dražbo,« se je zagovarjal Bunk.

A oče je še enkrat ponovil z močnim poudarkom:

»Naj bo, kakor koli hoče, a jaz ti rečem: Ne delaj bajt.«

Sin je molčal, stari Munk pa mu je začel na dolgo in široko razlagati škodljivost bajt, trdeč, da je na gruntu bajta uš, ki žre in žre. V starih časih so bile bajte nekaj drugega in niso bile tako nevarne. Takrat so morali bajtarji delati pri gospodarjih in pridelovati kruh, v današnjih časih pa bajta ni drugega kakor kotišče otrok, nezadovoljnosti in nesreče. Govoril je o tem s tako vne-mo, ko da bi bil pozabil ne le na to, da sin ne more več odločati o usodi Bunkovega grunta, ampak tudi na to, kako je njegov sin z eno nogo že sam na bajtarskih tleh.

»Če že mora biti, potem je vsekakor bolje in bolj pošteno, da prodaš grunt, kakršen je. Naj ostane skupaj, kar je že stoletja bilo skupaj,« je končal oče.

Bunk je nejeverno strmel vanj, ko da bi mu govoril v nekem nerazumljivem jeziku. Dobro vedoč, da je njegova usoda že zapečatená, ga grunt ni več zanimal ali vezal in bilo mu je vseeno, kakšno razvalino bo zapustil. Zanj je bilo poglavitno, da bi čim več izkupil in da bi mu od izkupička čim več ostalo. Očetova želja se mu je zdela tuja. Nekaj ga je sicer še spominjalo tudi očetovih nazorov, a to je bilo zelo oddaljeno in trpko.

»Munk bi rad imel dolgo njivo in tisti travnik ob njej,« je dejal po kratkem razmišljanju.

»Ne daj!« je vzkliknil oče. »Kaj bo Bunkovina brez

dolge njive, brez najboljše njive, lepo te prosim. Kdor bo kupil, naj ima in naj uživa vse skupaj. Ne daj...!»

Bunk je izbuljil oči. Oče je govoril tako trdó in prepričevalno, skoraj proseče, kakor da bi govoril o kakem tujem kupcu, ne pa o hčeri in o zetu. Njegova vera in njegova ljubezen do zemlje ni poznala omahljivosti. Sin je lahko spoznal, kako velika je morala biti očetova bolečina zaradi izgube Bunkove kmetije. Tudi on ni maral dati Munku tistega svetá, vendar iz čisto druge sebičnosti kakor pa njegov oče. Čim slabše mu je namreč šlo, tem manj je maral za Munka, ki se je kljub slabim časom še krepko držal. Z zadoščenjem je dejal:

»Oče, tu sem z vami istih misli. Munku ne dam za noben denar, rajši komu drugemu kakor njemu.«

Stari Munk se je zamislil.

»Kaj pa pravi Mudaf?« se je nenadoma obrnil k sinu.

»Nič ne pravi. Zadnjič mi je rekel: Če bodo drugi dobili, kar jim gre, bom menda tudi jaz dobil.«

»A koliko si mu dolžan?«

»Blizu pet...«

Stari Munk ni dolgo strpel pri Bunku. Molčé je zapustil hišo in se napotil proti domu. Bil je lep dan, Jamnica je bila polna vigrednega sonca in v Sončnem kraju ter na Drajni se je videlo že mnogo oračev po njivah. Na Hojah je bila zemlja še premrzla za obdelavo. Z bližnjega brega se je belila Mudafova hiša. Njen blesk je bil podoben vabljevemu smehljaju. Vso to lepoto je Munk občutil samo iz neke daljave, čeprav je bila razprostrta tesno okrog njega. Ko je prišel do razpotja, od koder je ena pot držala proti Munku, druga pa proti Mudafu, mu je noga kar sama od sebe stopila na Mudafovo pot.

Z Mudafi si Munki nikoli niso bili predobri sosedje. Med obema hišama sicer nikoli ni prišlo do prepira, ali dokler je gospodaril stari Munk, se to razmerje ni niti popravilo niti poslabšalo. Pri Munku je bila doma bogatija in hiša je imela svoj nedostopni ponos. Pri Mudafu te blaginje ni bilo in staremu Mudafu je včasih celó trda predla. Pred desetletji mu je Munk nekoč celo odbil prošnjo za poroštvo v posojilnici. Toda Mudafi so bili zelo delavni in so se držali. Potem so dorasli otroci, ki so bili pridni in so ostajali doma. Ukvarjali so se z vožnjami, razen tega pa je njegova žaga v letih eve-toče lesne trgovine mnogo zaslužila. Opomogli so si in, ko je prišla kriza, jim ni mogla tako do živega kakor sosedom.

Odkar je Bunka začelo prstenčiti, je stari Munk postal do Mudafov še nezaupljivejši; na tihem je sumil, da Mudaf preži na Bunkovo posestvo. Pravega vzroka za to sicer ni imel, toda kadar koli je zagledal pred seboj to široko, belo hišo, ga je začel ta sum vedno znova mučiti. Ko je prvič čul, da si je Bunk tudi pri Mudafu izposodil nekaj denarja, mu je bilo zelo neprijetno. Ker pa mu je sin vedno zatrjeval, da ga Mudaf za denar ne goni, ni mogel nič reči, čeravno se svojega suma ni mogel otresti.

Na pot proti Mudafu ga je spravil razgovor s sinom, iz katerega se je prepričal, da grozi Bunkovemu gruntu največja nesreča, ki se posestvu lahko pripeti, to je razkosanje. Naenkrat so mu prišli na um Mudafi. Bil je prepričan, da se na tihem zanimajo za grunt, čeprav tega nočejo pokazati. Sum, ki ga je mučil leta in leta, se mu je naenkrat zazdel kot nekaka rešitev. Bunk je bil po njegovem že tako in tako izgubljen, a kmetija

bi se nemara še dala rešiti. Mudafi so pridni ljudje, čeravno niso preveč prijetni. Gotovo bodo njihovi otroci imeli pri Bunku več sreče, kakor jo je imel njegov rod.

Počasi je stopal stari Munk po brežni cesti proti hiši na polici. Bil je podoben človeku, kateremu so na noge priklenili težke uteži in ki si ne more pomagati dalje. Pod vrhom je obstal in se obrnil nazaj proti jami. Kakor na dlani je ležal pred njim razgrnjen Bunkov grunt. Videl je vse njive, kolikor jih je bilo pri hiši, vse travnike in loge. Čez vso to krasoto je dihala prva pomlad. Mali breg pod domačijo je bil posut s cvetočimi zvončki, katerih ni bilo nikjer toliko kakor pri Bunku. Pod hišo je njiva, ki je kakor nalašč za krompir. Ob njej je njiva, kjer rodi rž kakor nikjer drugod. Potem leži travnik, kjer se nakosi deset voz košenine. Za njim so spet njive, kjer plenja pšenica včasih tudi dvajsetkratno seme. Dalje se razprostira dolga njiva, največja pri Bunku, kjer raste žito, čeprav ne gnojijo vsako leto. In potem so travniki, ki jih namakajo studenci in se jim ni bati suše.

Kakor zamaknjen je strmel starec v to podobó. Razen v očeh na vsej njegovi postavi ni bilo zapaziti nobenega življenja. Dolgo, strastno in pohlepno so pile njegove oči, potem pa so se zaprle in, ko so se spet odprle, so bile vlažne. Prej trdo stisnjene ustnice so se odprle in zadrgetale. Nato se je mož stresel in naglo obrnil podobi hrbet...

Ti kratki trenutki so zadostovali, da se je stari Munk do dna duše prepričal, da je na pravi poti. Od tukaj so Mudafovi rodovi gledali na Bunkovo posestvo že bog ve koliko let; videli so ga, kadar so zjutraj vstajali, gledali so ga čez dan pri delu, gledali so ga, kadar so počivali

in kadar jim je med delom tekel znoj s čela, videli so ga od jutra do večera, ko so odhajali počivat. Ni moglo biti drugače, ko da so se jim te jame zarisale v kri in v možgane. Bunkovina je bila vse kaj drugega kakor njihovi robovi, na katerih je rastel največ le ovseni kruh. Kdo ve, ali bi z njegovim sinom ne bilo drugače, ako bi ga, preden mu je izročil posestvo, gnal na ta rob in mu ga od tukaj pokazal. Tako pa je Bunk živel sredi te lepote in ni vedel, kaj ima.

S krvavečim srcem, a vendar odločen je stari Munk vstopil pri Mudafu in brez pozdrava dejal svojemu nekdanjemu, skoraj dvajset let mlajšemu sosedu:

»Mudaf, moj sin Bunk je izgubljen, a Bunkovino reši ti...!«

Mudaf svojim ušesom ni mogel verjeti. Vedel je, da mu starec ni naklonjen, dobro pa je tudi vedel, da njegovi nameni z Bunkovino niso popolnoma čisti. Videč, kako gredo stvari pri sosedu, je tudi on pristavil svoj lonček k ognju, ki je pričel tleti. Zadnja leta je Bunku kdaj pa kdaj posodil kak stotak, tako da se je sčasoma že precej nabralo, čeprav njegov delež ni bil velik in je prišel šele nazadnje k pojedini. Ves čas pa je upal, da bo svoj delež še povečal. Ker pa je konec Bunkovine prišel nepričakovano hitro, se je potuhnil in ostal previdno v zatišju, zavedajoč se svoje brezpomembnosti. Kar tako si Bunkovine ni upal kupiti. Bal pa se je tudi javnega mnjenja, ki je bilo gotovo na Bunkovi strani, zavedajoč se, da bo tisti, ki se bo zdaj polastil grunta, vzel nase prekletstvo deveterih, v nekaj tednih pa deseterih Bunkovih otrok. Zato se je delal, ko da bi ga vse skupaj nič ne brigalo.

Dasi je bilo vse to le navidezno in je na tihem bil

na preži, ga je nenadni Munkov prihod hudo iznenadil in skoraj težko zadel. Poznal je svojega sosedu in njegovo strast do Bunkovine in Bunkovega rodu, njegovo zakrknjeno ljubezen do zemlje in doslednost, s katero jo je vedno znal braniti. Zato je tudi vedel, koliko je starega Munka veljalo, da se je odločil za to pot. Začutil je neko pomilovanje, ki ga dotlej ni poznal. In pozabivši za trenutek na svoj delež onkraj globače, je vzkliknil s premehkim glasom:

»Kaj pa govoriš, Munk? Saj vendar še ni tako hudo. Če Bunk hoče, se še vedno lahko izkoplje...«

Munk ni mogel nikdar prenašati mehkih, sočutnih glasov, najmanj pa sedaj. Mudafova mehkoba se mu je zazdela prej porogljivost kakor sočutje. A tudi sočutja ni maral. S trdim glasom se je obrnil k Mudafu:

»Ne mlati prazne slame, sosed. Kar je, je! Ti veš in jaz vem... Gotovo se ti čudno zdi, da sem prišel ravno k tebi, ki si v življenju sicer nisva bila pes in mačka, a se vendar nisva posebno marala. Ali ni tako? Toda zdaj gre zares in morava to pozabiti. Bunkovo bo prodano in meni ni vseeno, kako bo prodano in kdo bo kupil. Če kupi Jelen, ali če kupi Tripalo, ali če kupi tudi kateri izmed obeh jamniških pležihov,* je skoraj gotovo, da bo posestvo razparcelirano. Nobeden izmed naštetih ne bo kupil Bunkovine iz ljubezni, ampak zaradi dobička. Že zdaj se oglašajo razne kavke... Kupi ga ti, da bo grunt ostal skupaj, kakor je zdaj...«

Ob pogledu na Munkov otopeli, a strastni obraz, na katerem se ni zganila niti ena kocina, je Mudafa postalo skoraj groza. Zdelo se mu je, da ga že zdaj gleda deset

* Plazilcev, ime za trgovce, ki prežijo na kmeta.

takih obrazov, kakor je ta, in da jih bo moral gledati vse življenje. Kakor koli mu je bila misel na Bunkov grunt prijetna, se je vendar bal. Zato je dejal:

»Ne upam si, ne bom kupil...«

Tedaj se je vtaknila vmes Mudafica, ki je medtem prišla zraven:

»Naš bi kupil, ali kaj bodo rekli otroci, kaj bo rekla Jamnica? To so hude stvari, Munk...«

Munk je čul to, kar je slutil, in pri srcu je začutil bežen, skeleč mraz, ki pa ga je takoj pregnal, in znova dejal:

»Mudaf, kupi Bunkovo...«

Mudaf se je dvignil.

»Ne upam si. Ti bi me klel, Bunk bi me klel, otroci bi me kleli. Naj si kdo drug umaže dušo, jaz si je ne bom. Tudi brez Bunkovine bom živel...« Njegov glas je bil razdvojen, na pol zatajliv, na pol bojzljiv.

Tedaj se je zgodilo nekaj, kar je Mudafa in njegovo ženo grozotno prijelo. Stari Munk je naenkrat pokleknil na gola tla, dvignil proti Mudafu sklenjene roke in zakričal z obupanim, prosečim glasom:

»Če si človek, Mudaf, kupi grunt, reši grunt, zaradi mene ga reši...«

V sobi je postalo neizrečeno tesno in mučno. Munk je še vedno klečal na tleh in povzdigoval roke proti sosedu. Njegova raševinasta postava z belo glavo je bila podobna eni tistih nizkih, iz mahovine štrlečih skal, ki jih je po Bunkovih gozdovih bilo vse polno in ki so tam že od davnaj branile strma pobočja pred plazovi in usedlinami. Tudi glas, ki je donel po sobi, je prihajal kakor iz skale. Mudafa sta se prestrašeno spogledala, potem je mož zastrmel pod strop, nato pa svečano rekel:

»Dobro, zaradi tebe naj bo. Če me nihče ne bo klet, sem pa kupec...«

Omagan in strtlj, a vendar olajšan se je dvignil stari Munk. Mudafa sta takoj pristopila k njemu in ga posadila za mizo. O zadevi, ki je vsem do skrajnosti napela živce, niso več govorili. Mudafa sta bila na tihem vesela, ker sta dosegla nekaj, kar je bila njuna skrita, grešna želja, a dosegla tako, da jima Jamnica ne bo mogla oporekati. Miza je bila kmalu polna jedi in pijače in v hišo je prišla vsa Mudafova družina. Stari Munk je bil kakor spremenjen, jedel je in pil in govoril z vsemi, ko da bi bil član iste družine, in vsi so se veselili in kramljali z njim, kakor bi bili njegovi otroci.

Že prihodnji teden je Jamnica zvedela, da je Bunkovino kupil sosed Mudaf za sto osemdeset tisoč. Vsa Jamnica se je strinjala v sodbi, da je Mudaf poceni prišel do enega izmed najlepših posestev na Hojah, čeprav je v tako hudih časih bil to za kmeta presneto velik denar. Navzlic temu, da se je zvedelo, s kakšnimi pogoji in v kakšnih okoliščinah je prišlo do prodaje, je soseska vendar skomizgala z ramami:

»Vrag vedi, če bo to prav prineslo. Devet otrok pri hiši, oziroma deset...«

Stari Munk je hotel tako pogodbo, da sin lahko ostane še eno leto na Bunkovem. Ta čas bi mu zadostoval, da bi si našel nov dom, kako bajto kje v strani, kjer bi lahko redil dve, tri krave. Kupec se temu načrtu ni upiral, toda Bunk ni hotel o tem nič slišati.

»Kar je šlo, je šlo,« je trdil, »in bolje bo zame in za nas, ako se čimprej izgubimo od tod. Bilo bi mi hudo

živeti na zemlji, na kateri nisem imel sreče. Peklo bi me in hiša bi se mi zdela kakor rakev. Zato od tod...»

»Kakor hočeš,« se je naposled vdal oče ves zamišljen. Zdelo se mu je, da ima sin prav in da bi na njegovem mestu tudi sam tako ravnal.

Bunkova selitev pa se je vendar še precěj zavlekla. Bil je že maj, ko so nekega jutra stali na Bunkovem dvorišču štirje vozovi, pripravljeni, da odpeljejo od hiše to, kar je ostalo Bunku po še ne petnajstletnem gospodarstvu. Munk je prišel z dvema vpregama, Mudaf z eno in Pernjak z eno.

Imeli so lepo vreme. Jutro je bilo čisto in jasno in vsa pokrajina je bila kakor umita. Na dnu jamniške kadunje so se še vlačile rahle meglice, medtem ko je hribovje okrog nje že bleščalo v sončni luči. Daljne goré, ki so pokrajino obdajale v širokem polkrogu, so nepremično zastirale obzorje vedrega neba. Sneg na vrhovih nekaterih gora je počasi izgubljal svojo plamenečo barvo, dokler se ni čisto neopaženo, tudi on strnil s svetlobo vigrednega dne. Na jugu je stražila gora, jamniška večna sosedka. Zaradi neposredne bližine njena podoba ni bila tako sanjava kakor podoba oddaljenih gorá na obzorju: njena glava je bila pokrita s sivim, umazanim snegom, njena pobočja pa so bila še vedno rjavkašta, kajti macesen in bukev še nista pognala novih mladik. Zdelo se je, da njena glava šele prisluškuje novemu življenju, ki je zagomazelo po njenih koreninah, ki so se grbile po Hojah, se spet pogrezale pod jamniško kadunjo in znova prihajale na dan tam, kjer sta bila Drajna in Sončni kraj...

Po Bunkovem polju je bliskala rosa in spomladna zelen je puhtela iz spočite zemlje, kamor koli je seglo

oko. Ena njiva je bila temnozelene barve; tam je rasla ozimna rž. Druga njiva je bila svetlozenela, tam je rasla ozimna pšenica. Drevje okrog hiše je bilo že močno brstnato in popkasto. Še nekaj tako lepih dni in sadovnjak se bo spremenil v en sam rajski vrt. Po rasti trave in setve, po kipenju sadnega drevja se je obetalo bogato leto.

Bunk svojega očeta ni pozval k selitvi in se zato z ženo nista malo začudila, ko je stari Munk z zetom že navsezgodaj prišel k hiši. Mož sam ni vedel, kaj ga je gnalo tja. Žena mu je zjutraj branila, naj ne hodi k Bunku, ker je rahel ter bi se lahko prevzdignil in zbolel. Te besede pa so bile le krinka njene skrbi, da bi staremu lahko škodovala žalost, ki jo bo občutil ob pogledu na zadnje dejanje Bunkove nesreče. Mož ji ni nič odgovoril, ampak je šel, kamor ga je vlekla čudna, nevidna moč. Tudi sam je čutil, da bi bilo bolje, ako bi ne hodil blizu, ako bi šel bog ve kam proč. Toda sili, ki ga je vlekla na prizorišče, se ni mogel upirati in se ji je vdal z nekim strastnim občutkom bolesterne, trpinčene tolažbe.

Munk je bil prvi, ki je po kratkem, neodločnem postajanju voznikov zaklical:

»No, ali bomo? Kaj pa še čakamo...?«

Potem je čisto mirno in hladnokrvno pomagal pri nakladanju pohištva in, pri tem vse videl, vse opazil in tako rekoč ukazoval. Bunk in vozniki so ga molče ubogali. Vsi so slutili, da v starčevem srcu gori strašna bolečina, ki jo skuša potlačiti, zato so bili do njega obzirni in skoraj otroško ubogljivi.

Vozovi so bili že skoraj naloženi in nakladali so še

zadnje stvari. Bunk je hotel zgrabiti zibelko, ki je še čakala na tleh, in jo naložiti na enega izmed prvih voz, ki so stali v vrsti na dvorišču. Stari Munk je priskočil in zaklical:

»Ne, zibelka pride na zadnji voz, vedno na zadnji voz...«

Zgrabil je zibelko, jo iztrgal sinu iz rok in jo sam odnesel k zadnjemu vozu. Z neverjetno lahkoto jo je dvignil in položil vrh drugega pohištva, čeprav je bila dovolj težka. Na tem vozu so nato na njegovo zahtevo napravili tudi prostor za majhne otroke, ki ne bi mogli hoditi.

Dokler vozovi niso bili do vrha naloženi, stari Munk ni imel oči niti za Bunkinjo niti za otroke, čeravno so se vsi čez čas vrteli okrog njega. Ko pa je bilo že vse naloženo in so vozovi čakali na odhod, se je šele zavedel tudi teh. Ali tudi zdaj ni pokazal, da ga pogled na veliko družino boli, le njegove ustnice, ki so se naenkrat tako stisnile, da se mu je na čelu napravila globoka, siva zareza, so pričale, kaj se godi v njegovi duši.

Bunkinja je bila tisto jutro nenavadno tiha in mirna. Njenemu upadlemu obrazu in njeni hoji se je poznalo, da se njen deseti čas zelo hitro bliža in da že v nekaj dneh lahko leže. Kljub temu pa je pri selitvi pomagala. Sredi drose otrok je bila njena prikazen še vse bolj materinska, širša in rodovitnejša. Njeno obnašanje je bilo tako prostodušno in domače, ko da bi ne doživljala tega, kar se je godilo okrog nje. Skrbno je pobirala kuhinjsko orodje po koteh in ga nosila k vozu in, ko je rinila lopar in omelo med drugo ropotijo, je bila podobna ženi, ki sredi gospodinjstva mirno vsaja kruh. Iz nje je

dehtela ena sama velika moč, moč njenega materinstva, ki še ni bilo iztrošeno, kateremu je predvsem služila pri Bunku in kateremu bo lahko služila tudi kjer koli drugje.

Na dan selitve so Bunkovi otroci vstali z očetom in materjo vred. Celo najmlajši, ki še ni imel dveh let in je še težko racal, se je naglo skobalil iz že pretesne zibelke, v kateri je moral še vedno ležati. Vsak Bunkov otrok je ležal v zibelki tako dolgo, dokler ga od tam ni pregnal novi Bunk ali nova Bunkinja. Otrokom izpod desetih let je bila selitev prijeten doživljaj. Pod odnesenim pohištvom so odkrivali toliko zanimivih stvari, raznih izgubljenih čač,* da so jih imeli zdaj polne roké in so jih komaj utegnili spravljati na vozove. Otrokom, starim nad deset let, pa se je na obrazih vendar poznala neka temna iznenadenost, ki jih celó med smehom ni zapustila.

Mrtvo kvožnje** je bilo že vse na vozovih in treba je bilo naložiti le še živo blago. Nanj je čakal zadnji voz, na katerem je med drugo ropotijo bila tudi zibelka in posteljne slamnjače.

»Otroci, vkup, zdaj je prišel naš čas!« je zaklical Bunk z odsotnim glasom ter se postavil k vozu.

Obstopilo ga je devet otrok in osemnajst vprašujočih oči se je uprlo v očeta. Mati je s povešenimi rokami stala poleg voza.

»Africa, brž v zibelko!« je zavpil Bunk, dvignil najmlajšo bosopetko s tal in jo posadil visoko v zibelko. Otrok je zamahnil z ročicami in se veselo nasmehnil z

* Igrač.

** Pohištvo.

voza. Bunk je pogledal po droši, ko da bi iskal, koga naj zdaj prvega posadi na voz.

»Ančka, zdaj prideš pa ti na vrsto,« je zaklical in pograbil ne osmega, ampak sedmega otroka ter ga dvignil v zibelko, rekoč:

»Ti si že pametna in boš pazila na Africo, da ne pade z voza.«

»Tonček!« je zaklical nato in posadil na slamnjačo osmega otroka.

»Martin!« Šesti otrok se je zasmel na slamnjači.

»Mojcika!« Peti otrok je zavrisnil na vozu.

Potem je rekel proti onim, ki so še stali v krogu:

»Dovolj je, vi boste pa šli.«

Toda še je mahalo troje parov rok proti njemu:

»Ne, peljali se bomo, tudi mi se hočemo peljati...«

»Naj pa bo, če je tako!« je dejal oče in že zgrabil najbližjega.

»Pepa!« Na vozu je sedel četrti otrok.

»Anza!« Na slamnjačo je zletel tretji otrok.

Na tleh sta ostala še drugi in prvi otrok. Ko se je oče, zaverovan v svoj posel, obrnil tudi k njima, sta oba hkrati odstopila in rekla:

»Ne, midva bova šla.«

Lenčej, najstarejši sin, je dejal:

»Jaz bom gnal Movro.«

Poldrugo leto mlajša hči Lonca pa je rekla:

»Jaz pa bicke.«*

Zdaj je bilo naloženo vse, kar je bilo Bunkovega. Treba je bilo iti še v hlev po živino. Tam sta čakali dve kravi, Movra in Bavha, ter tri ovce. Drugo živino

* Ovce.

je Bunk že prej prodal ali pa oddal v rejo. Bunk je prignal iz hleva kravo Bavho, sin Lenčej kravo Movro, hči Lonca pa dve ovci z jagnjetom.

»Tako, zdaj pa naj bo v božjem imenu!« je dejal Bunk s kričečim glasom.

Toda vprege se še niso premaknile, ker je prvi voznik Mudaf še nekaj popravljajl pri komatih svojih konj. Nastalo je kratko, mučno čakanje. Naenkrat pa ga je presekaj presunljivi jok Bunkinje. Bila je ves čas mirna, čeprav se ji je srce trgalo od bolečine za izgubljenim domom in jo je trl strah pred neznano, prihodnostjo. Ko je zadnjikrat pogledala proti prazni hiši, ni mogla več vzdržati; zajokala je tako boleстно kakor še nikoli v svojem življenju. Videč jokati mater, so naenkrat začeli jokati tudi otroci, najprej onadva v zibelki vrhu voza, potem oni na slamnjači, nazadnje še Lenčej in Lonca. Neutešljiva tožba je napolnila izpraznjeno, mrtvo dvorišče, je letela tja po polju, se odbijala v gozdu in se od tam spet vračala nazaj še obupnejša in bolestnejša.

Tedaj sta začeli mukati tudi kravi...

Bunk je sprva otrpnil. Tudi njemu ni bilo lahko pri srcu in žalost, ki ga je celo jutro tiščala v grlu, je ves čas preganjal z navidezno ravnodušnostjo in s kričanjem pri nakladanju voz. Sedaj pa se je zdelo, da bo vrglo tudi njega. Oči so mu postale vlažne, tako da je za hip zgubil iz vida družino, vprege, dvorišče, potem pa je na ves glas zavpil:

»Mudaf, kaj pa čakaš, poženi že vendar...!«

In prvi voz je zaropotal...

Stari Munk se je umaknil v hišo že tedaj, ko je njegov sin odšel v hlev po živino. Vse jutro je bil trd in uporen in je sproti potlačil vse mehkobne, žalostne občutke, ki

so mu vedno znova vreli iz srca. Tega pa, kako je sin nakladal otroke na voz, ni mogel več prenesti in se je odstranil. Hiša je bila prazna, same gole stene so strmele vanj, le v družinski izbi je po stari navadi ostala miza v kotu in križ nad njo. To dvoje se ni smelo nikdar seliti iz kmečkih hiš. V veži sta ležali navzkriž dve stari metli, ki jih je tja položila Bunkinja, da zadosti stari navadi in zaroti hudobne duhove, dokler ne bodo prišli v hišo novi stanovalci. Povsod je dišalo po prahu, po plesnobi in od nekod je zaudarjal še duh po otrocih, ki ga je starec globoko vdihaval. V vsaki sobi se je pomudil nekaj trenutkov, ošvignil z očmi gole stene, kakor bi iskal nekaj, kar je od njegove rodbine še moralo ostati pri hiši. Toda vse je bilo prazno in mrtvo.

Ko je obhodil spodnje prostore, so ga noge zanesle še na podstrešje. Hotel je ostati še sam. Mračno podstrešje mu je bolj ugajalo kakor pa svetle sobe v prizemlju. Skozi lino v plankah so se usipali v prostor svetli sončni prameni, v katerih se je motovilil gosti prah. Tudi podstrešje je bilo izpraznjeno, vendar je ležalo po tleh in po kotih še mnogo stare, nerabne ropotije, ki so jo Bunki pustili. Stari Munk je strmel v to ropotijo. Naenkrat pa se je njegov pogled ustavil pri starem, zaprašenem kolovratu v kotu. Spoznal ga je. Bil je kolovrat njegovega rodu, star nemara že več stoletij, in so ga gospodinje podédovale od rodu do rodu. Njegova mati je še predla na ta kolovrat in tudi njegova žena ga je prejšnja leta še rabila, dasi bolj iz spoštovanja do njegove starosti kakor zaradi njegove priročnosti. Ob predaji posestev otrokom je Munk odnesel kolovrat k Bunku, hoteč s tem očitno poudariti, da prenaša staro izročilo svojega rodu od Munka k Bunku.

Tajna moč ga je vlekla k staremu orodju. Vse je bilo še kakor nekdanj, kolo, snovalka, čolnič, nogalnica in ovijalka, le s pajčevino je bilo vse zastrto in prepređeno. Stari Munk se je ves zamišljen zastrmel v prašno stojalo in naenkrat se mu je zazdelo, ko da bi med motno pajčevino videl nešteto obledelih, mladih in starih rok svojih prednic, mater, babic in prababic, ki so na tem stojalu predle križevnike in mrtvaške prte njegovega davnega rodu. Na tem stojalu se je pomagala tkati trdnost in moč Bunkov. Dokler je delal ta preprosti stroj, so bili vsi Bunki še dobro oblečeni, čim bolj pa je počival, tem slabše so bili oblečeni. Za starca je ta stroj predstavljal moč in slavo njegovega rodu. V svoji zakrknjenosti in zaupanju na stare, boljše čase ni mogel razumeti, da je zdaj le še njihov spomenik...

Nenadoma se je sklonil, zgrabil kolovrat in ga takšnega, kakršen je bil, zadel na rame ter ga odnesel s podstrešja. Bil je prepričan, da ga je Bunkinja pozabila na podstrešju in da ji ga mora dati. Toda že na stopnicah se mu je ustavil korak. Z dvorišča se je tisti hip razlegel obupen jok Bunkinje in njenih otrok. Zdaj ni bilo nobene priče, ki bi videla njegovo slabost, zato se je tudi on prepustil žalosti, se naslonil na stopnice in polglasno zaihtel...

Slonel je še dolgo tako, ko so se zunaj začuli klici voznikov in se je jok med ropotanjem voz začel polagoma oddaljevati in zamirati. Potem se je vzdramil in, ne da bi si otrl skope solzé iz oči, jadrno stopil iz hiše in odhitel za selivci, ki so medtem že izginili za ovinkom. Mimogrede je zagledal Mudafico in njeno hčer, ki si nista upali priti k hiši, dokler sta v njej še slutili stare lastnike, in sta se ji šele zdaj kradoma bližali. Toda

stari Munk se zanje ni menil, temveč je s kolovratom hitel za vozmi, kar so ga nesle nogé. Na ovinku jih je zagledal in začel od daleč vpiti:

»Hej, počakajte, to ste pozabili...!«

Na cesti pod njim so se začuli nerazumljivi glasovi odhajajoče družine, ki ga je očitno opazila.

»Hej, čujete, kolovrat ste pozabili...!« je še z močnejšim glasom ponavljal stari Munk.

Tedaj se je v globači zaslišal smeh, nato pa sinov skoraj porogljivi odgovor:

»Oče, pustite tistega vraga, ker je za nič...!«

Zaradi ropotanja voz in šumenja globače pa starec ni slišal sinovega odgovora in je zato še dalje vpil:

»Počakajte, počakajte, kolovrat ste pozabili...!«

Vozovi so se naglo oddaljevali in stari Munk se je zaman poganjal za njimi. Z vsakim korakom se mu je trhlo in lahko orodje na plečih zdelo težje in čim bolj so se oddaljevali vozovi, tem težje je občutil breme. Bilo je, ko da bi Munk ne nosil trhlega kolovrata, temveč težak, kamniten spomenik preteklosti. Kmalu se je od slabosti pričel tresti, dokler ni popolnoma omagal in se zgrudil na zemljo...

Peto poglavje

Po Jamnici je šlo, ko da bi veter nosil divja pisma naokoli:

»Podjuna' se je sprhala...«

»Podjuna«, največja in najmočnejša tvrdka za lesno trgovino v vsej dolini, je ustavila plačila.

Glas je udaril na prag Munkove hiše in iz nje je odjeknilo:

»Pet in dvajset tisoč...«

Potem je udaril na prag Pernjakove hiše in iz nje je odjeknilo:

»Dvajset tisoč...«

Od tam je glas letel k Zabevu, k Ložekarju, h Kupljenju, k Stražniku, k Podečniku, k Obadu, h Gradišniku in še k mnogim drugim hišnim pragovom po Drajni, po Hojah, po Sončnem kraju in od vseh strani je odmevalo:

»Pri meni je deset tisoč, pri meni je pet tisoč... pri meni je za pet voženj lesa, pri meni ga je za deset, pri meni ga je samo za tri...«

Odmev tega glasu pa ni trkal le na pragove kmečkih hiš, temveč tudi na okenca pokvečenih, samotnih bajtig, kjer so prebivali Dovganoči, Bajnanti, Coflovi Petri, Gačnikovi Cenci in drugi jamniški tesači. In od tam je odgovarjalo:

»Jaz imam zasluženih tri sto kubikov... jaz štiri sto, jaz pet sto...«

In ko je ta glas obletel vso Jamnico ter so se združili odgovori vseh prizadetih hiš in bajt, se je nad kadunjo razlegal začuden in bolesten krik:

»Tri sto tisoč, morda štiri sto tisoč...«

Podobno kakor v Jamnici je odmevalo tudi po vsej dolini, po vsem okraju, le da je odgovor, ki je prihajal od vseh strani, prestrašeno stokal:

»Dva milijona, tri milijone, štiri milijone...«

Novica, ki je spravila na noge vso Jamnico, je bila kar neverjetna. »Podjuna« je bila podjetje, ki je po vojni imelo v lesni trgovini nekak monopol v vsej dolini; obratovalo je z milijonsko glavnico, zaposlovalo v časih gospodarskega razcveta nekaj sto delavcev, sproti hrustalo in uničevalo male lesne trgovce ali pa jih napravljalo za svoje prekupčevalce; držalo je v svojih nevidnih krempljih stotero kmetij in nobena globača mu ni bila preveč oddaljena, da bi vanjo ne segla njegova sekira. Nikdar se ni slišalo, da bi »Podjuni« manjkalo denarja, in kmet, ki je imel les, je vedno lahko dobil pri njej predujem. Zadnja leta, odkar je nastopila kriza, je res tudi to podjetje občutno skrčilo obrat in parna žaga je včasih po cele tedne počivala. Njeno obširno skladišče je bilo tako nabito z zalogami, da nisi mogel na njem niti praznega voza obrniti. Toda to je bil splošen pojav, zaradi katerega nihče ni mogel kaj posebnega sumiti. Člani delniške družbe »Podjuna« so bili sami znani veljaki, premožni posestniki in trgovci, ki so svoje obrti združili v močno, trdno podjetje.

Navidezno je vladal v lesni trgovini velik zastoj, toda polom »Podjune« je pokazal, da je promet navzlic vsemu vendarle migal, ker so se mogle nabrati take vsote že samo v Jamnici.

Mnogi Jamničani so zato glasno dvomili:

»Ne more biti res, kaj pa Obertave... kaj pa Koroš, kaj pa Žačen...? Saj so sami bogataši! Ti so še vedno tu.«

In kakor da bi se bili zmenili, so se prizadeti Jamničani že drugo jutro napotili v Dobrije k »Podjuni«, hoteč zvedeti, kaj je prav za prav na stvari. Munk se je napotil po bližnjici čez Sončni kraj, toda že sredi poti je dohitel Zabeva.

»Kam pa ti?« ga je pozdravil navidezno brezbrizno.

»Tja kamor ti...« mu je odgovoril ta.

Pred trgom ju je dohitel še Obad in se jima pridružil. Molčé so se vsi trije odpravili proti cilju. Bilo je še zgodaj in nad dolino je ležala mokrotna jutranja megla. Vreme je bilo pusto in dolgočasno in je neprijetne občutke še večalo. Na enem koncu trga je ležalo velikansko skladišče »Podjune« z žago, ki je včasih noč in dan požirala dovoženi les in na drugi strani bruhala iz sebe velikanske stoge desk. Danes je bila žaga tiha in mrtva. Na drugi strani trga, kjer je stala v soteski črna tovarna, je nabijalo nekaj kladiv. To je bil edini glas, ki je tisto jutro oživiljal dolino.

Pred »Podjuno« je bila že cela kopa ljudi, ko so prišli prvi Jamničani. Bili so tam celó kmétje iz najoddaljenejših krajev, iz Koprivne, iz Tople, iz Javorja; ti so imeli od doma štiri, pet in še več ur hoda. Ob pogledu na to množico je bilo tudi vsakemu dvomljivcu jasno, pri čem je.

Medtem ko je bila pisarna druge krati odprta točno ob osmih, jo je danes knjigovodja odprl šele proti deveti uri. Ko je zagledal pred durmi zbrano množico, je nehoté vzkliknil:

»Kje pa vas je še več...?«

Njegov hladni glas je zarezal kot oster nož. Odgovoril ni nihče in vsa kopa ljudi je pritisnila v vežo. Čeprav je bila zelo prostorna, vendar ni mogla sprejeti vseh čakalcev in so se mnogi morali stiskati pred vhodom.

Knjigovodja je bil v veliki zadregi in ni vedel, kaj naj počne s kmeti, ki so vedno glasneje rogovolili v veži in pred poslopjem. Prihajali so še vedno novi upniki. Bil je sicer pripravljen na vse mogoče težave, toda tako razdraženega navala takoj prve dni po nastali insolventi podjetja ni pričakoval. Kmetje so bili kakor sršeni. Zdelo se mu je, da bi napravil najpametneje, ako bi odprl vrata in povedal kmetom, da njega vsa ta godlja popolnoma nič ne briga, potem pa kratko malo zaprl pisarno. Toda stanovska zavest mu tega ni dopustila. Moral je ostati na svojem mestu. Ves zbegan je strmel v pisarja, ki pa se ni hotel ganiti od svoje mize. V veži je vedno huje šumelo. Kakšna razlika med temi kmeti nekdanj in sedaj! Včasih so isti ljudje sedeli zunaj cele ure in mirno čakali, kdaj se jim bodo odprla vrata. Slišalo se je prerivanje in nekdo je nestrpno klical:

»Kaj pa čakate tam notri? Jaz sem že vso noč na nogah...«

To so bili Koprivci, ki so imeli do Dobrij pet ur hodá.

Knjigovodja se je naposled moral odločiti za nekaj. Napravil je kolikor mogoče prijazen obraz, odprl vrata in stopil pred kmete, ko pa je hotel spregovoriti, naenkrat ni imel kaj na jeziku, zato se je takoj spet umaknil. Kmetje so pritisnili za njim ter napolnili pisarno. Tisti, ki so prej stali zunaj pred poslopjem, so se zdaj pririnjili v vežo. Desetero obrazov se je uprlo v prepadenega uradnika, ki je čez nekaj časa dejal:

»Moramo se zmeniti...«

Ker mu nihče ni ugovarjal, je nadaljeval:

»Ne razburjajte se, gospodje. Podjetje je sicer začasno ustavilo izplačevanje, vendar to še ne pomeni, da denarja, ki ga imate pri nas, ne boste dobili. Kriza...«

Knjigovodja je bil že prepričan, da bo kmete obvladal, toda tedaj je iz veže nekdo zaklical:

»Nismo gospodje, mi smo kmetje!«

»... kriza tudi nam ni prizanesla,« je skušal nadaljevati knjigovodja.

»Denar hočemo, naš denar...!«

»Izgubili smo milijone, drugače bi do tega ne bilo prišlo,« je naglo dopovedoval uradnik in preslišal medklic. »Toda sedanje stanje ne bo dolgo trajalo. Kakor hitro bodo stvari urejene, bomo obratovali dalje. Tako velikega podjetja ne bo kar tako konec. Tega ni treba misliti. Saj vidite, da je premoženje tukaj. Žaga, skladišče, polno zalog. Kmalu bodo prišli boljši časi...«

Kmetje so ga nekaj časa še dovolj mirno poslušali, v upanju, da bodo zvedeli to, kar jih je tiščalo. Ko pa so sprevideli, da govori knjigovodja bolj tjavendan z očitnim namenom, da bi jih zdaj pomiril in se jih zlepa iznebil, ga niso marali več poslušati; naenkrat je nastal pravi vihar.

»To ni nič, vse skupaj nič! Povejte nam rajši, kako je... Kdaj bomo dobili svoj denar...?«

»Ali ga bomo sploh dobili, ali pa je že izgubljen...?«

»Ali smo zato vstajali opolnoči in bili šestnajst ur na cesti, da bomo zdaj izgubili, kar je naše? Ali smo zato pobijali sebe in svojo živino?« so vpili planinci.

Knjigovodja se je zasopel.

»Počakajte, z vsemi hkrati ne morem govoriti...«

Njegove besede pa se iz hrušča skoraj niso slišale. Nekateri so začeli vpiti:

»Kje pa je Obertave?«

»Kje je Koroš, Žačen in drugi?«

»Z njimi hočemo govoriti, z delničarji...«

»Ali boste zdaj že na ta način začeli...?« je vpil nekdo ves iz sebe.

Oni iz veže so vedno nasilneje rinili v pisarno. Knjigovodja se je prepričal, da tako ne bo prišel nikamor, zato je stvar naglo zasukal:

»Kaj hočete od mene? Jaz sem tukaj navaden uradnik. Vsi me dobro poznate. Ali sem že kdaj komu napravil kako škodo? Nikdar! Dajte mir, da se moremo pogovoriti, kakor se spodobi. Vse to nima smisla...«

»Denar, naš denar!«

Bili so Jamničani, ki so ga znova prekinili. Knjigovodja je opazil skupino mož, ki ga je sovražno gledala. Jamničani so bili znani nemirneži in zato se je obrnil k njim:

»Jamničani, vse to nima smisla. Tako se lahko sprekarjamo do večera, prišli pa ne bomo nikamor. Dajte si dopovedati. Vi niste sami, kaj bodo pa rekli Koprivci, Javorci, Selanci in drugi...?«

»Dobro, če je tako, potem pa nam povejte, kako stoje stvari in kaj naj storimo, da bomo prišli do svojih pravic?« je vprašal Obad.

Kmetje so obmolknili in vprašujoče strmeli v knjigovodjo.

»Kakor sem vam že povedal. Počakajte, da se stvari uredé in da bomo videli, pri čem smo, potem vas bomo pa poklicali. Ako kriza danes preneha, bo vsak dobil svoje...«

Več uradnik ni mogel povedati. Že to pojasnilo ga je veljalo mnogo vročih potnih srag, ki so mu curkoma lile po napetem čelu. Odgovorilo mu je polglasno mr-mranje, vendar je nastopilo neko pomirjenje. Večina se je pričela vdajati v usodo.

»Torej res ni denarja?« je vprašal Pernjak.

»Niti groša ne!« je odgovoril uradnik.

»Tudi tam notri ne...?«

Kmetje so se po teh besedah obrnili v kot proti široki železni blagajni ter jo gledali kakor neznano, tujo čudest. Spomnili so se tistih časov, ko so prihajali v pisarno in se je ta čudest pred njimi odpirala s plahutajočim vzdihom, nakar so se pokazali polni predali denarja. Čez njihove obraze je planila senca nezaupanja in med molkom, ki je nato nastal, se je zdelo, ko da bi se čulo napeto vrtanje možganov, iz katerih je silila misel, ali bi ne kazalo razbiti to čudest in ji pregledati obisti...

Mučno napetost je presekalo vprašanje:

»In kdaj bo to...?«

»Čez osem, čez štirinajst dni gotovo...« je hitel knjigovodja, čeprav je dobro vedel, da laže.

»Dobro, če pa ne bo tako, bomo čez štirinajst dni zopet tukaj, a takrat bomo malo drugače govorili...«

S to grožnjo so kmetje počasi zapustili pisarno in se razšli. Zaradi jeze pa niso odšli domov, čeprav je bil delavnik, temveč so se razpršili po dobrijanskih gostilnah in začeli piti. Tudi Jamničani so storili tako in so do poznega popoldneva pili v gostilni, kamor so po navadi zahajali. Potem so spet skupaj odšli proti Jamnici. Z njimi so bili še nekateri Selanci, ki so poplako-

vali isto nadlogo kakor Jamničani. Delal se je že mrak, ko so dospeli do Černjakove krčme.

»Pojdimo še sem noter,« je predlagal Ložekar.

»Sem noter pa ne grem!« je poudaril Pernjakov Tevžuh, ki je bil zdaj že za gospodarja.

»Kaj se boš napravljaj?« so ga takoj nahrulili nekateri sosedje. »Na te stvari je treba pozabiti. Ali misliš, da Černjak že ni pozabil?«

In res je vsa družba stopila v krčmo. Černjak je sicer vidno osupnil, ko je prvič po dolгих letih zagledal v svoji hiši Pernjaka, toda njegov obraz ni kazal nobene sovražnosti. Ni trajalo dolgo in stara nasprotnika sta govorila. Pernjak je postal tako ganjen, da je na veliko dajal za pijačo, kričeč:

»Danes je šlo po grmovju dvajset tisoč, naj gre pa še to...«

Kmetje so pri pijači skoraj pozabili na svoje skrbi s »Podjuno« in pili na spravo dveh jamniških domačij in na pozabijenje starega, grdega greha, ki je že leta tlačil Jamnico.

»Podjuna se je morala sprhati, da se bo stvar spravila s sveta...«

Pernjak je med zadnjimi zapustil Černjakovo krčmo, ob slovesu pa je objel starega Černjaka in mu zatrobil na uho:

»Mogoče bo Lukej še Pernjak...«

Bilo je res mogoče, kajti Tevžuh še vedno ni bil oženjen in tudi prave neveste še nihče ni poznal.

Polom »Podjune« je povzročil v Jamnici splošno pobitost. Obljuba, ki jo je kmetom dal knjigovodja, seveda ni bila izpolnjena niti v štirinajstih dneh, niti v enem mesecu, niti v dveh. Prizadeti kmetje so hodili

posamič ali v skupinah k podjetju in skušali zvedeti za pravo stanje, toda odgovor, ki so ga tam dobivali, je bil vedno isti:

»Počakajte, stvari še niso urejene...«

O denarju še vedno ni bilo ne duha ne sluha, namesto tega pa so govorili o neki poravnavi med podjetjem in med upniki, ki se bo skušala doseči, a govorilo se je tudi o konkurzu. Žaga je še vedno stala, a delničarji z Obertavcem na čelu so se delali, kakor da bi bili uničeni tudi oni, čeprav so svoja gospodarstva vodili kakor došihmal.

Bilo pa je tudi takih, katerim je polom »Podjune« zelo prav prišel. Jamnica si je namreč pred leti ustanovila lastno gospodarsko zadrugo za vnovčevanje kmetijskih pridelkov. V prvi vrsti so ustanovitelji pri tem mislili na vnovčevanje lesa. Zadrugo so priklicali v življenje Dvornik in njegovi ožji pristaši na podlagi kmečke samopomoči, hoteč se s tem iznebiti raznih lesnih črvov. K zadrugi je pristopila skoraj večina jamniških kmetov. Toda stvar ni šla tako, kakor so si jo ustanovitelji zamislili, in zadruga je komaj mogla životariti. Brž ko je namreč zadruga začela poslovati in si je blizu kolodvora najela lastno skladišče, je »Podjuna« takoj zvišala nakupne cene lesa. Isto so seveda storili tudi drugi trgovci v dolini. Plačevala je take cene, kakršnih zadruga nikakor ni zmogla. Zato se je zgodilo, da so člani in celó odborniki zadruga začeli znova oddajati les »Podjuni«. Zadruga, ki je komaj životarila, je bila prepričana, da delajo konkurenti izgubo. Jasno je bilo, da so lesni trgovci hoteli s tem uničiti zadrugo. Vodstvo zadruga je skušalo dopovedati članom, naj se držijo svoje lastne ustanove, govorilo jim je o duhu samo-

pomoči, o zadružni zavesti, toda vse skupaj je bilo bob v steno: kmetje so skomizgali z ramami, poslušali nekaj časa, potem pa rekali:

»Da, vse je lepo in prav, toda 'Podjuna' mi plača dinar več za kubični šolen in dinar ni pes v današnjih časih...«

Sedaj so se jim seveda povedale glave. Poleg izgube so morali prenašati še hude očitke Dvornika in njegovih ožjih sodelavcev.

»Poslušali nas bi bili, he...«

Tudi Apat in Lukač sta si z drugimi trgovci vred pridno brusila jezike, češ: »Zdaj pa imate vaše visoke cene. Ali vam nismo že prej pravili...?« »Podjuna« je bila za male trgovčiče hud konkurent in jih je neusmiljeno pritiskala k tlom. Nekateri so komaj še životarili, a bili so tudi taki, ki so v borbi omagali in prenehali s trgovanjem. Kmetje so na tihem prenašali izgubo in očitke ter si mislili:

»Kakor koli se kmet obrne, ima hrbet zadaj...«

V Jamnici pa je bil nekdo, ki se je poloma »Podjune« prav iz srcá veselil. To je bil Sečnjak na Drajni. Z ženo sta se že zelo postarala in že dolgo nista bila več kos gospodarstvu. Zaželel si je počitka in si je postavil pri cesti bajto, kamor se je nameraval preseliti, posestvo pa je začel prodajati. Za grunt so se v prvi vrsti zanimali lesni trgovci, ker je bilo znano, da je zdaj Sečnjakov les najlepši v vsej Drajni, in so si kljub slabim časom iz njega obetali lepih zaslužkov. Po dolgem obnavljanju je Sečnjak prodal svoj grunt ne Apatu, ampak njegovemu sinu Zepu. Ob pogodbi je Sečnjak dobil nekaj deset tisoč na roko, ostali denar bi mu moral

kupec šteti ob letu dni. Ker pa Apati, kakor je bilo znano, niso bili preveč denarni, je Zep še pred polomom prodal les »Podjuni«, da bi s tem prišel do potrebne gotovine. Do poloma pa sekira v Sečnjakovih lesovih še ni zapela.

Že ob prodaji je vsa Jamnica govorila, da je Sečnjak prodal mnogo prepoceni in da bo Apatov Zep navzlic slabim časom s to kupčijo prišel do denarja. Vsekakor mu bo ostal v rokah čist grunt. Mnogi so bili na strani starega Sečnjaka in ga obžalovali, a večina je rekla:

»Saj Sečnjak nima otrok. Ako on ni znal živeti, naj pa drugi živijo...«

Sečnjak je sicer kmalu spoznal, kakšno neumnost je napravil s prodajo grunta, in začel se je kesati, toda ker ga je pogodba vezala, si seveda ni mogel več pomagati. Ko pa je prišel polom »Podjune«, se mu je utrnilo novo upanje. Zaslutil je, da kupec pogodbe ne bô mogel pravočasno izpolniti in da je sploh nikakor ne bo mogel izpolniti. Apati so bili do vratu v godlji. Sečnjak je pričakoval, da ga bo Zep sam prišel prosit, da se pogodba razveljavi. V borbi za grunt je rastla njegova moč in kar na vsem lepem je spet začutil veselje do gospodarstva.

Polom »Podjune« pa ni imel le gospodarskih posledic, temveč tudi politične. Obertave in vsi člani družbe so bili obenem tudi veljaki kmečke stranke. Ta stranka sicer že dalje časa ni bila več na vladi, ampak v opoziciji, a v samem kraju se zaradi tega ni nič spremenilo in Obertave je bil še vedno župan. Nekega dne se je Pernjak pri Lukaču napil, nato pa začel kričati proti župniku Vireju, ki je pil z Ložekarjem:

»Ho, kaj pa je to...? Ali se človek še na lastne ljudi

ne sme več zanesti? Lepa stranka, ki ima take voditelje, kakor so Obertavc, Koroš, Žačen...»

Obad, ki je bil že tudi okajen, je dodal:

»Hudiča, naj pa reče kdo, da Permanov Ahac nima prav...«

Župnik Virej si ni znal drugače pomagati, kakor da je zapustil gostilno in se odpravil domov.

Jamniške zaupnike je začela stvar skrbeti. Začeli so se bati za pristaše. Opozicija, katere je bilo na vseh koncih in krajih polno, si je na vse pretege brusila jezike in soseska se je še bolj zbegala. Dvornik, ki je vodil domačo organizacijo, je napisal centrali dolgo pismo, v katerem je razložil vse kvarne posledice insolvence »Podjune« in jo rotil, naj vendar ukrene, kar more, da bodo kmetje prišli do svojega denarja. Ker pa centrala ni vedela, kaj naj odgovori, so njeni jamniški pristaši zaman čakali odgovora. Molk tistih, od katerih so pričakovali pojasnila, rešitve, jih je še huje poparil.

Po dolgem čakanju pa se je vendar tudi s »Podjuno« nekaj premaknilo. V Jamnico so jela prihajati pisma tistim kmetom, ki so imeli pri njej terjatve. Pozvali niso vseh naenkrat, temveč posamezno. Danes je dobil poziv Munk, jutri Pernjak, tretji dan Zabev... V pisarni jih ni več sprejemal knjigovodja, ampak so sedeli tam pravi lastniki družbe, delničarji Obertavc in drugi, ki so spet prišli iz svojih lukenj na beli dan. Razen njih pa je sedel v pisarni še — advokat.

Kmetom so predložili meni nič tebi nič predlog za štiridesetodstotno poravnavo. Ko so kmetje debelo pogledali in pričeli oporekati, je delničar umolknil, besedo pa je poprijel advokat, ki je poparjenim upnikom razložil, kako stvari stoje. Družba je žrtev krize, ki je niso

krivi niti kmetje niti družba. Kriza je pač kriza in nihče ne vé, kako dolgo bo še trajala. Družba lahko pristane na štiridesetodstotno prostovoljno poravnavo, ako pa bi do take poravnave po krivdi upnikov ne prišlo, grozi konkurz. Potem se lahko zgodi, da bodo upniki namesto tega odstotka dobili polovico manj ali pa tudi nič. Kmečki upniki so razlaganje poslušali, a podpisal ni nihče. Ljudje so se hoteli prej še posvetovati.

Upniki so bili v velikih škripcih in po Jamnici je znova zahrumelo. Zvedelo se je nekaj novega. Med upniki so bili tudi taki, ki še niso dobavili »Podjuni« vsega, kar bi bili morali. Ti so se prej čutili presrečne, upajoč, da bodo na ta način zmanjšali izgubo. A večina izmed njih je s tvrdko imela podpisane pogodbe in družba jim je razložila, da je pogodba pogodba ter da bodo morali podpisane dobave izvršiti, za to pa bodo dobili plačilo po določenih poravnave. Med temi so bili Munk, Pernjak, Ložekar in še mnogi drugi. Le malo je bilo takih, ki niso imeli podpisane pogodbe in ki so se lahko izvili.

Kmetje so rohnili in zmerjali, kar se je dalo, saj bi že pripeljano blago dali na pol zastonj. Zavoženo podjetje jih je hotelo prisiliti celó k temu, da bi mu podarili tudi les, ki je še v njihovih gozdovih in ki morda še stoji.

Med oškodovanimi je bil najhuje prizadet Munk. Po pogodbi bi bil moral »Podjuni« dobaviti nekaj tisoč kubičnih šolnov prvovrstnega lesa, a doslej ga je zvozil v skladišče le majhen del, vse drugo je bilo še v gozdu, deloma že obdelano, deloma pa je še rastlo. Podjetje pa je imelo že vso dobavo vpisano. Munk se je skušal rešiti iz zagate s prošnjami in z grožnjami, vendar mu

vse skupaj ni nič pomagalo. Potemtakem bi bil moral Munk še iz svojega plačati delavce, da bi mu pripravili in obdelali les, ki bi ga moral potem popolnoma zastonj zvoziti v tri ure oddaljeno skladišče »Podjune«. Ker si ni vedel pomagati, je z drugimi opeharjenci vred začel popivati.

Nekega dne je stari Munk pristopil k zetu in ga vprašal:

»Kako si s 'Podjuno'?»

Gospodar se ni malo začudil. Odkar se je Bunk sprhal, se stari oče ni za nič več brigal. V kratkem času se je zelo postaral, izogibal se je ljudi in svoje bajte skoraj ni več zapuščal, le kadar se je sonce posebno močno uprlo vanjo, je prihajal na dan in se grel na soncu. Ker mu zet ni takoj odgovoril, je stari rekel:

»Jaz bom šel nad Obertavca...«

»Vi...?«

V mladem je zasijalo rahlo upanje in čez nekaj časa je dodal:

»Da, če vi ne boste nič opravili, potem nihče ne bo.«

Do tega sklepa je prišel stari Munk, videč, da se godi njegovim naslednikom huda krivica. Že Bunkova nesreča ga je hudo potrla in postal je še malodušnejši in nezaupljivejši do mladih gospodarjev in do mladih ljudi sploh. Pri Munku sicer ni bilo mogoče vnaprej videti tega, kar se je zgodilo z njegovim sinom Bunkom; ali škoda, ki je grozila hiši s polomom »Podjune«, je bila taka, da bi mogla podreti enega izmed njenih štirih vogalov. Bilo je tem huje, ker se je izkazalo, da te nesreče njegov zet ne bo mogel prenesti in bo začel piti. Z Obertavcem, ki je bil slej ko prej duša vsega podjetja, sta bila stara prijatelja, dasiravno je bil ta mnogo mlajši

od njega. Vezali so ju predvsem spomini na politične boje iz predvojnih časov, v katerih sta stala oba v istem taboru. Nekaj sence je sicer leglo na to prijateljstvo takrat, ko je njegov sin Bunk tako izpod cene prodal svoj les Obertavcu. Vendar stari Munk tega ni mogel zameriti niti njemu niti komu drugemu, ker so bili pač taki časi. Računajoč na svoje poznanstvo, še bolj pa na svoje sive lase, se je stari Munk odločil za posredovanje v prilog Munkove hiše.

Obertavčeva mogočna hiša je stala nekoliko stran od »Podjune«. Medtem ko je bilo tam vse spremenjeno in okrog obširnega skladišča ni bilo zapaziti nobenega življenja, je bilo pri Obertavcu še vse po starem. Za mogočno hišo so stala še mogočnejša gospodarska poslopja in že prvi pogled je moral vsakega opazovalca prepričati, da je tukaj blaginja doma. Povsod je vladal velik red in nad vso domačijo je bil razgrnjen prostran mir. Ta vtis se je še povečal ob pogledu na lepo zaokroženo polje, ki se je razprostiralo za hlevi in je segalo tja do reke, kjer je stala Obertavčeva, zdaj zapuščena žaga.

Munk je moral precej časa čakati, preden se je prikazal Obertavc. Brž ko je zagledal starega znanca, mu je takoj stisnil roké.

»Hej, ti si, stara korenika! To me pa veseli, da si se vendar tudi ti izkopal izpod tiste tvoje gore. — Ne zameri, da si moral malo čakati. Ravno kar sem spremljal na postajo svojo hčer, ki se je odpeljala nazaj na Dunaj, kjer študira na visoki šoli za svetovno trgovino. Študentje — saj veš, kaj to pomeni. Sam si skusil...«

Potem je odvedel gosta v svojo sobo in dal prinesiti vina in pogače. Tako je bilo vedno, kadar je prišel v

hišo njegov stari znanec. Moža sta si sedela nasproti in se gledala: stari Munk je opazoval Obertavčev obraz, ki ga že nekaj let ni videl. Mož se medtem ni veliko spremenil, bil je še vedno enako rejen in gladek, le nekaj novih potez se mu je vtisnilo v lice in lasje na temenu so mu že začeli siveti. To pa starega Munka ni mnogo zanimalo. Iskal je na prijateljevem obrazu nekaj drugega. Rad bi bil na njem odkril senco tegà, kar je zadnje čase vznemirjalo njegovega zeta ter toliko drugih kmetov v Jamnici in njeni okolici; rád bi bil odkril na njem strah in nemir zaradi poloma »Podjune«. Toda najsi je še tako napenjal oči, ni odkril tega, kar je iskal.

»To je več kakor čudno,« si je na tihem mislil stari Munk. »Kako more biti človek tako ravodušen, ako se mu naenkrat zruši to, kar je vse življenje gradil in za kar je delal skoraj dvajset let. Jaz bi tega ne prenesel tako lahko...«

Tudi Obertavc je skušal razbrati z Munkovega obraza vzrok njegovega nenadnega obiska, dobro vedoč, da te stare korenike ni kar tako prineslo k njemu v hišo. Vzrok je na tihem sicer slutil, vendar ga na prijateljevem obrazu ni mogel odkriti, ker je bilo na njem razen dveh okroglih, še živahnih oči vse enako sivo in mrtvo.

»Pij, Munk, to ti ne bo škodovalo,« je čez nekaj časa spregovoril Obertavc.

Munk si je znova poplaknil grlo, potem pa uprl oči v soseda.

»Nesreča te je zadela, Obertavc...«

Munk ni bil nikdar vaje govornosti boječe ali prizanesljivo, ali to pot je bil njegov glas vendar nenavadno zadržan. Bal se je, da bi svoje težke naloge že vnaprej

ne pokvaril. Prijaznost, s katero gá je Obertave sprejel, mu je dajala veliko upanja.

Obertave se je neprijetno zganil.

»Da, ti misliš ta polom? To je hudič, ti rečem... Človek dela, se trudi, trudi noč in dan, leta in leta, nazadnje pa ti vse spodleti. Toda kaj si hočemo, tega je kriva kriza, ki nikomur ne prizanaša. Kam smo prišli, kaj...?«

Obertave je umolknil in pogledal prijatelja z usmiljenja vrednimi očmi. Po kratkem molku je vzdihnil:

»In nazadnje bi človek prišel še ob dobro ime...«

Stari Munk ni umaknil oči od Obertavca. Napeto je premišljeval, kaj naj stori, ali naj takoj pride z besedo na dan. Na tihem je sočustvoval s starim znancem, a se je vendar bal, da bi ga ta prehitro ne razorožil s svojim vzdihovanjem. Da bi nekaj rekel, je dejal kar tjavendan:

»To gotovo niso bile mačje solze.«

Ali nenadoma, ko Obertave tega niti najmanj ni pričakoval, je stari Munk prišel s svojo stvarjo na dan.

»Veš kaj, prišel sem k tebi v Munkovi zadevi...«

Obertave ga je zmedeno pogledal, gost pa je hitro nadaljeval:

»Zaradi Munkove stvari sem prišel. Ne bom na dolgo in široko govoril o tem. Kar se je zgodilo, se je zgodilo, saj Munk ni sam... Nič bi ne biló, ako bi izgubil le to, kar je zvozil; toda sedaj bi moral dati tudi tisti les, ki ga še ni in ki ga zanj veže pogodba. To je malo hudo in tudi malo čudno... Zato sem si mislil: stopil bom k tebi, ker se že od nekdaj poznavava, in ti boš stvar gotovo uredil, kakor se spodobi, da ne bo prevelike škode...«

Obertave je obsedel kakor pribit. Na njegovem obrazu se ni zganila niti ena poteza, ko je odgovoril:

»Vem za tisto stvar, vendar ti moram takoj povedati, da bo težko storiti drugače. To vse* spada v maso ‚Podjune‘. Ali misliš, da meni vse to ni zoprno? Še kako mi je sitno, dragi moj! Toda kaj si hočem? Nesreča se je zgodila in zdaj ni mogoče več pomagati. Drugače bi bilo, ako bi Munk ne bil vezan s pogodbo...«

Munka prijateljev mrzli glas ni mogel razorožiti, čeprav ga ni pričakoval.

»Zakaj bi ne mogel pomagati?« je vprašal mirno, a vneto. »Ti si vendar glava pri ‚Podjuni‘...«

»Glava! Motiš se, Munk. Bil sem... delali smo... toda veš, kdo je danes tam glava? Banka... Sam boš razumel, da toliko denarja, kolikor smo ga zadnja leta premetali, nismo mogli vzeti drugje kakor pri banki. Z banko smo delali, kakopak. In sedaj nam je banka zavila vrat, banka sedi sedaj na vsej zadevi in mi delničarji nimamo nobene besede. Ljudje pa mislijo, da smo kdo ve kakšni bogovi. Banka je bog... Jaz sem ravno tako kakor drugi izgubil šestdeset odstotkov od tega, kar sem vložil v podjetje...«

Obertave je le deloma govoril resnico. Tisto o banki je bilo res. Banka je s svojim posebnim komisarjem skušala odpraviti prezadolženost podjetja, predvsem na račun dobaviteljev kmetov. Delničarji so ji pri tem seveda šli na roko, kolikor je bilo mogoče. Ni pa povedal tega, da je s svojim razmeroma neznatnim deležem pri »Podjuni« dolga leta delal velikanske milijonske dobičke. Seveda je bil le del teh dobičkov skrivaj naložen v gotovini, del pa v dveh, treh dokupljenih gozdnih posestvih tam za planino z ogromnim letnim prirastkom.

Velik del nabranega dobička se je sicer stopil v raznih kopališčih, kamor sta si Obertavca hodila zdraviti revmatizem, yčasih oba skupaj, največkrat pa vsak zase, ali pa so ga pozobali otroci, ki so študirali po raznih velemestih.

Obertavc se je zgrbil za mizo, kakor bi mu na tilniku sedela nevidna pijavka in mu sesala kri. Munka je za trenutek spreletela neka tuja groza. Zazdelo se mu je, da se je tudi tukaj, kjer tega ni pričakoval, srečal s tisto nevidno pošastjo, ki iz nekega strašnega ozadja sreblje trud dela, prihranke, kmečko premoženje. Beseda banka je votlo odmevala po prostrani sobi. Munk se je stresel.

»Čudne stvari so to, Obertavc, in moji možgani so gotovo že prestari, da bi jih mogel razumeti. Ti si gnal nas kmete, a kdo žene banko? Kdo stoji za vsem tem, čigavo bo nekoč vse to, kar izginja iz naših rok? Ne vem, kolikq bi dal, ako bi mogel to zvedeti še pred smrtjo...«

Delničar »Podjune«, Obertavc, pa se je napravil, kakor da bi te besede preslišal. Videl je, da je njegov stari prijatelj v zadregi, pa jo je hotel takoj izkoristiti.

»Jaz kot delničar ne morem nič napraviti, nič odločevati, ne jaz, ne Koroš, ne Žačen in tudi drugi ne, ki so še zraven. Vsi imamo zvezane roke. Izgube se ne moremo več ubraniti. Najpametneje bi bilo, ako bi si kmetje dali dopovedati, ter pristali na to, kar jim ponujajo. Dobili bi vsaj to. Ako pa bi zaradi trdovratnosti nekaterih upnikov moralo priti do pravega konkurza, potem bomo izgubili morda vse. Ti imaš velik vpliv na Jamnico in, če bi ti rekel besedo, bi ljudem le dobro storil.«

Munk svojim ušesom ni mogel verjeti. Obertavc ni zahteval od njega nič drugega kakor to, da bi postal zastopnik zavoženega podjetja in šel nagovarjat kmete, naj popustijo in dajo, kar se od njih zahteva. V njegove stare kite je planil odpor, da se je znova visoko vzravnal na sedežu. Hotel je zavpiti: Ne, tega pa ne bom storil! — toda Obertavc ga je že prehitel:

»Sicer pa ti moram nekaj povedati. Ti mali upniki pri tem ne bodo odločevali. Ako pristanejo na tako poravnavo upniki, ki imajo nad polovico terjatev v rokah, drugih niti vprašali ne bodo. In ti so že dali svojo besedo...«

Njegove besede so zvenele rezko in hladno. Ravno s takim glasom bi Obertavc lahko povedal tudi to, kar je čutil in na kar je mislil: ako se posreči mirna poravnava, bodo delnice sicer izgubile nekaj vrednosti, na drugi strani pa bo podjetje z odpisom velikega dela terjatev veliko pridobilo in nova bilanca bo mnogo ugodnejša zanj in za druge delničarje. Ostale bodo vse nepremičnine, vse zaloge v skladiščih in v gozdovih. Podjetje bo očiščeno in olajšano stopilo v nove, boljše čase, ki se, kakor vse kaže, že bližajo. Ostala bo le še banka, edina temna točka na obzorju. Toda z banko ne bo težko priti na kraj, za svoje življenje namreč potrebuje takega orodja, kakor je »Podjuna«...

Roka starega Munka je že ponovno segla po nalitem kozarcu na mizi, a vsakikrat se je znova umaknila. V grlu je čutil pekočo žejo, toda sproti se mu je vzbujal tudi gnus nad vinom. Obertavc je govoril kakor tujec, s katerim se je šele prvič v življenju srečal pri hladnem barantanju. Včasih se mu ni zdel tak, čeprav je bil poleg kmeta tudi trgovec, krčmar in kdo ve kaj še vse,

on pa le kmet. Kje so tisti časi, ko sta se skupaj borila za isto stvar, za osvoboditev naroda in domovine. Bilo je ábotno misliti zdaj na take stvari. Moř, ki mu je sedel nasproti, ni bil več isti kakor včasih in on ga ne bo predelal. Nekaj starega poštenja pa je vendar še moralo ostati v njem in nanj je zdaj z vso odločnostjo potrkal:

»Dobro, na vse te stvari, o katerih mi govoriš, se jaz ne spoznam. Ti si Obertave, jaz sem pa Munk, kaj ne...? Mojemu zetu, ki ima danes že šest otrok, grozi škoda zaradi tega, ker se je zapletel v tvoje podjetje. Kaj pomeni to za grunt, sam dobro veš. Ako je s ‚Podjuno‘ tako, kakor praviš, je pač kriř. Toda tukaj si še vedno ti, si še vedno Obertave. Kakor vidim, ti s svojim premořenjem ne boš trpel škode zaradi poloma. Ti boš še vedno ostal bogat.. Ali ne bi mogel storiti tega, česar družba noče ali ne more? Kaj bi se ti poznalo, ako bi priskočil na pomoč...?«

Obertave je napravil smehljajoč obraz, potem pa dejal:

»Ti govoriš, kakor da bi ne bil od tega sveta. Kaj pa misliš? O tem sploh ne more biti govora. Ako bi napravil to enemu, bi moral tudi drugemu. Kaj bi rekli drugi? Ali že ni dovolj, da izgubim skoraj vse, kar sem svojčas vložil v podjetje? To so trgovske stvari. Na svetu je pač tako...«

»Apat pa je to napravil,« je odgovoril Munk, ki se je hitro spomnil, da je nekoč pred vojno stari Apat zašel v krizo, a je kmetom v Jamnici njihove terjatve vendarle izplačal. »Takrat so govorili, da je Apat le Juda odrł.«

Obertave je skomizgnil z rameni.

»Apat, praviš. On je to lahko napravil za tistih nekaj voženj lesa. Moj bog, koliko pa je to zneslo? Za tako betvo bi vsak napravil. Tu pri nas pa gre za velike vsote. Ali naj uničim še to, kar imam? Nikar ne misli, da so vsi tisti grunti tam za planino moji. Ti so zapisani na moje otroke...«

»Ali to je prava goljufija, kar delate s ‚Podjuno‘. Jaz bi si kaj takega ne upal storiti,« je bruhnilo iz starega Munka. Kakor glas, se mu je treslo tudi telo in kosmati obraz se mu je nasršil kakor jazbecu.

Delničar Obertavec ga je skušal pomiriti z raznimi izgovori o slabih časih, o trgovskih navadah in pravilih, o krizi, ki je kriva vsega tega, in mu ponujal vino. Toda v starem možu je zavrela taka strašna jeza, da vsega tega še slišati ni hotel. Srdil pa se ni toliko na samega Obertavca, kakor na vse tisto, kar je s tako brezobzirnostjo gazilo poštenje, red in pravico, kar je rušilo svet in vse skupaj postavljalo na glavo. Starec se je dvignil in umikajoč se korak za korakom proti vratom začel kričati:

»To je goljufija, kar uganjate, čisto navadna goljufija. Kmetje naj izgubijo, kar je njihovega, kar so si trdo pridelali. Zaradi tega morajo kmetje z gruntov, zaradi tega se je sprhal Perman, zaradi tega se je sprhal moj sin Bunk z desetimi otroki... Ali veste, kaj s tem delate? Samim sebi kopljete jamo. Ali ni čudno, da danes ljudje že bogu več ne verjamejo, da sploh ne verujejo več vanj...? Pomisli, moj sin Bunk. Deset otrok, deset bajt, deset ljudi na cesti... Dobro, le delajte tako, boste že videli, kam boste prišli...«

Pri vratih je stari Munk za hip umolknil in neodločno obstal. Ko pa je videl, da se mu bliža Obertavec

s svojim pomirljivim obrazom, je grozeče zavpil nad njim:

»Povem ti pa, da tistega lesa, ki ga še imate zapisana pri Munku, ne boste dobili. Če ga kdo drug ne bo zažgal, ga bom pa jaz. Naj ga zlodej vzame, samo da ga vi ne boste požrli...«

Stari Munk je s tako silo treščil vrata za seboj, da se je stresla vsa hiša.

Če se je stari Sečnjak veselil, da bo s polomom »Podjune« dobil grunt nazaj, je delal račun brez krčmarja. Čakalo ga je vse kaj drugega. Kupec grunta, Apatov Zep, je imel s »Podjuno« pismo pogodbo, s katero ji je prodal ves les v Sečnjakovem gozdu. Pravi lastnik grunta je bil Zep in, ker je bila pogodba pravno veljavna, so vse njene obveznosti spadale v okvir poravnave. Naj se je lastnik še tako zvijal, konec je bil ta, da je »Podjuna« imela pravico, posekati prodani les in zanj plačati le kvoto, ki jo je z upniki dosegla pri poravnavi. Po tej poti bi Zep dobil za les le dobro tretjino vrednosti in toliko bi mogel od njega dobiti tudi Sečnjak.

Zadeva s Sečnjakovim gruntom je za nekaj časa potisnila v ozadje vse druge jamniške zanimivosti. Ljudje so trdili, da Zep odira Sečnjaka, »Podjuna« pa njega. Zep je bil še v večjih škripcih kakor Sečnjak. Kupil je grunt zato, da bi nekaj pribarantal, a izkazalo se je, da bo njemu ostal prazen, popolnoma zadolžen grunt, medtem ko bo dobiček ostal »Podjuni«. Stari Sečnjak je hodil okrog Zepa in stokal, grozil in molédoval, toda Zep mu ni mogel pomagati, ker še sam sebi ni mogel.

Da bi rešila, kar se rešiti dá, sta oba, Sečnjak in Zep, najela advokata in se pričela pravdati. Pravda je bila

za Jamnico tem bolj zanimiva, ker nihče ni mogel reči, kdo ima prav. Nazadnje so ljudje dejali, da imata oba prav. Pri ugibanju, kako se bo iztekla pravda, pa so ljudje soglašali v tem, da bosta pravdo dobila advokata. V Sečnjakov grunt so se zasadili trije kljuni, ki so iz njega počasi, a neodjenljivo srkali tisti sok, ki ga je stari kmet z ženo, z deklami in hlapci skoraj petdeset let iz svojih kosti cedil v nenasitno zemljo. Prvi kljun je bila »Podjuna«, druga dva sta bila odvetnika.

Nekega zgodnjega vigrdnega jutra pa so se v teh gozdovih pojavili Coflov Peter, Bajnant, Gačnikov Cenc in še drugi tesači, ki jih je najela »Podjuna«, in pričeli vihteti sekire nad starimi, lepimi drevesi. Stari in novi lastnik pa sta morala brez moči prisluškovati tej pesmi neprestanega lomastenja dreves in žmokotanja sekir...

Ko so se nekdanji Sečnjakovi gozdovi spremenili v žalostno puščavo, pokrito s steljo, s črnelom, vresjem, in s kupi belega, obtesanega lesa, je bila končana tudi pravda med Sečnjakom in Apatovim Zepom. Dobil jo je Sečnjak. Z njo vred je dobil nazaj grunt in tisto terjatev pri »Podjuni«, ki jo je njegov advokat pravočasno zaplenil. Tretjino tega denarja pa je moral dati za pravdne stroške. Sečnjak si je pulil iz glave tiste redke lase, ki jih je še imel. Še pred dobrim letom je bil bogat kmet, ki je svojo starost hotel preživeti v miru in v preužitkarski udobnosti svoje nove bajte, sedaj pa je bil lastnik praznega, golega posestva in, če je hotel živeti, si je moral znova zavihati rokave in prijeti za plug. Tega pa ni bil več zmožen, ker ga je nesreča tako potrla, da je prišel noreti. To se je pokazalo takrat, ko se je vračal domov z denarjem, ki ga je prejel od »Podjune«. Že to je bilo čudno, da ni šel kakor vedno

naravnost domov, ampak je gredoč obiskal vseh devet gostiln, kar so jih Dobrije premogle. Póvsod je dajal za pijačo in, če ni bilo drugih pivcev pri roki, je silil s pijačo krčmarje same. Ko se je v mraku vračal domov na Drajno, je srečal najprej Ložekarja, ki je šel na noč od doma pit. Vprašal ga je:

»Ložekar, ali potrebuješ denarja?«

»Denarja!« se je začudil Ložekar bolj pijanemu možu kakor pa čudnemu vprašanju.

Meni nič tebi nič je stari Sečnjak izvlekel iz žepa šop bankovcev in mu jih pomolil pod nos, rekoč:

»Na, vzemi, kolikor potrebuješ. Pri meni je tega kakor listja in trave...«

Ložekar je že imel na jeziku svojo dolgočasno trobilo: »Tri dni pa oleja ni...«, toda ob pogledu na Sečnjakov obraz ga je zgrabil čuden strah ter jo je urno odkuril.

Sečnjak je srečal potem še dva fužinarja, ki sta se vračala iz Jamnice, in je obema ponujal denar. Četrta oseba, ki mu je prišla naproti, je bila Ajta.

»Ajta, ali potrebuješ denarja?« jo je takoj pobaral.

»Daj sem, če ga imaš,« mu je odgovorila starka brez obotavljanja.

Sečnjak je pomolil starki šop stodinarskih bankovcev, ki so takoj izginili v brezdanjem žepu beračice.

Sečnjak se je nato zaril v svojo opustošeno puščavo in hirajoč čakal konca. O tem dogodku je govorila Jamnica tako dolgo, dokler se ni zgodilo nekaj, kar jo je spravilo v drugi tir.

Po izgubljeni pravdi s Sečnjakom je Apatov Zep skoraj popolnoma izgubil glavo. Domači so ga tolažili, kakor so vedeli in znali, a ves njihov trud, da bi ga

spet spravili z vsakdanjim življenjem, je bil zaman. Hodil je okrog kakor izgubljen in pil. Česar ni vzdržal noben pijanec, niti Coflov Peter ne, to je zmogel on: ves teden je brez prenehanja popival z Ložekarjem ter prenašal njegovo naveličano trobljenje. Nenadoma pa je izginil in ga tri dni ni bilo na spregled. Vse tri dni je bil skrit pri svoji ljubici, mežnarici Trezi.

»Vsega sem se že naveličal, sedaj te bom pa vzel,« ji je zatrjeval z vso odločnostjo.

Potem je znova pohajkoval naokrog, dokler ni spet izginil za tri dni. Bil je skrit pri Kupljenu in tudi Rozi, svoji drugi ljubici, je za trdno obljubljal:

»Sedaj mi je že vseeno, odločil sem se, da te bom vzel.«

»Če bo le res tako?« je jokajoč dvomila njegova druga ljubica.

»Bo, bo, če ti rečem.«

Od Kupljena je Zep odšel k svojemu tovarišu in prijatelju podpeškemu basistu, ki je potem, ko je pognal svoje posestvo, gostačil v domači bajti. Brez kakega razlaganja je položil predenj tisočak in mu rekel:

»Dragi prijatelj, obesil se bom. Tukaj je moj zadnji denar. Za ta denar mi morate pri pogrebu dolgo, dolgo gosti...«

Njegov tovariš je bil prepričan, da se Zep šali in da je tega kriva njegova nesreča s Sečnjakovo kupčijo in s »Podjuno«; preden pa je utegnil kaj reči, Zepa že ni bilo več v bajti.

Prihodnje jutro so našli Zepa obešenega na domačem gumnu.

To je bil v Jamnici po dolgem času prvi samomor,

kajti pri Černjakovi siroti se ni natanko vedelo, ali je šla sama v vodo, ali pa je vanjo zašla.

Ker je bil Zep sin ugledne družine, so ugotovili, da se mu je zmešalo, zato je imel cerkven pogreb. Med pogrebom mu je neprenehoma igrala domača jamniška godba, ki so jo pomnožili s sosednjimi godci. Godba mu je igrala še dolgo potem, ko je bil grob že zasut...

Ko pa so utihnili njeni zvoki, so se po Jamnici od Dobrij sèm razlegnili novi glasovi. To je bila pesem podjunske žage, njenih polnojarmenikov, njenih cirkularjev. Kriza v lesni industriji je prenehala in žaga je bila spet v polnem obratu...

Šesto poglavje

Ajte že štirinajst dni ni bilo na spregled. Jamnica je bila sicer navajena, da je starka izginjala in da je včasih tudi po več tednov ni bilo videti. Prejšnje čase se zaradi tega nihče ni vznemirjal. Kdo je mogel vedeti za njene skrivne poti, za vse njene božje poti, po katerih je hodila? Zdaj pa je sosesko le jelo skrbeti, kaj je s starko. Ajta je zadnje čase začela vidno slabeti. Tega ni bilo mogoče opaziti na njenem obrazu, ki je bil še vedno enako suh, zgrbljen in rumenkast, tudi njena postava je bila še zmerom zravnana, le njeni hoji se je poznalo, da tudi ona ne bo odnesla smrti petá. Te železne noge, ki so v dolgem življenju prehodile na deset tisoče kilometrov, s katerimi je stoinstokrat premerila pot od Jamnice na enem koncu do Svetih Višarij na drugem koncu dežele, so ji vidno začele pešati. Grčava gabrova palica, ki ji je včasih rabila bolj za beraško in romarsko znamenje kakor pa za pomočnico pri hoji, ji je postala prava tretja noga, brez katere drugih dveh ni mogla več rabiti. Toda še s tremi nogami ni šlo več kakor nekdanj z dvema. Starka je med hojo vedno češče postajala in počivala. Med počivanjem ji je iz ust prihajalo nerazumljivo mrmranje in zdelo se je, ko da se prepira z nevidno silo, ki izpodjeda moč njenih nog in jo hoče oropati poglavitnega sredstva, s katerim se je preživljala morda že tri četrť stoletja.

Jamnica, ki je menila, da se je starki v njenem koščenem telesu duša zasušila, je začela mrmrati:

»He, tudi Ajta se ni oženila z vragom...«

Ker je ni bilo več videti na cesti, so se oči soseske sleherni dan obračale proti gori, proti Tumpeževemu hlevu, kjer si je Ajta iz starih ovčjih staj napravila bivališče, katerega se je držala že več desetletij. To je bilo tudi najvišje človeško bivališče v Jamnici, kajti od tam naprej je rastel le še macesen. Kadar se je iz obeh staj pokadil dim, je Jamnica vedela, da je Ajta domá.

Polna slutenj se je Jamnica tudi zdaj obračala proti gori. Vsak dan proti poldnevu se je tam zgoraj pokazal bel dimič. V Jamnici gotovo ni bilo človeka, ki bi Ajto rad imel. To je veljalo tudi za družino Dovganočev, ki so bili z njo v sorodu. Bilo je ravno narobe. Ljudje so se je bali in so gledali nanjo kakor na strah. Navzlic temu pa se je vendar vse živo zanimalo zanjo. Njeno skrivno, samotarsko življenje je bilo premočno zraščeno z Jamnico, s prebivalci pod goró, z vsakim ognjiščem, z vsako mizo vseh njenih raztresenih streh. Ajta je bila živa vest jamniških rodov.

Štirinajst dni zaporedoma se je tam zgoraj vsak dan proti poldnevu prikazal bel dimič in vsakikrat si je Jamnica znova oddahnila: Tam gori je še življenje... Nekega dne pa se ta dim ni pokazal, čeprav je bil zrak tako jasen in čist, da se je na gori razločil vsak grm. Jamnica je pričakovala, da se bo ta dan Ajta pokazala kje na cesti, ker pa je ni bilo na spregled ne tisti dan in tudi ne naslednji, dasi tudi drugi dan iz Tumpeževih staj ni bilo nobenega znamenja, se je pod goró spogledalo dva tisoč oči:

»Kaj je z Ajto...?«

Dima na gori tudi še tretji dan ni bilo...

Ložekarica je že nekaj dni pričakovala beračico, ker ji je obljubila, da ji bo prinesla ščetk za kuhinjsko rabo. Ajta je že desetletja zalagala kmečke hiše pod goró z metlami in ščetkami, ki jih je napravljala iz trpežnega planinskega vresja. Nihče ni znal vezati takih ščetk kakor Ajta. Ker je bila beračica točna in je vedno držala besedo, je tudi Ložekarica pogrešala dim v gori. To ji je postalo sumljivo. Poklicala je Moškopleta, ki se je že nekaj dni valjal v hlevu, in mu rekla:

»Moškoplet, pojdi v goro in poglej, kaj je z Ajto.«

Moškoplet, ki Ajte ni mogel trpeti, je izbuljil oči ter osorno odvrnil:

»K tej stari coprnici pa že ne grem.«

»Če ne boš šel, pa ne boš dobil štrukljev. Tudi spat lahko greš kam drugam,« mu je zagrozila Ložekarica.

Moškoplet je z leti postal betežen in že vsega sit. Največ se je držal Ložekarja, kjer je sekal steljo, kadar se mu je ljubilo, kadar pa ga je napadla lenoba, je lahko mirno spal v hlevu. Pri hiši, kjer se je kuhalo za veliko družino, je vedno tudi zanj kaj ostalo. Čez vse na svetu pa je ljubil štruklje. Boječ se gospodinjinje grožnje, se je nazadnje vdal.

»Bom pa šel, če že ni drugače.«

Ložekarica mu je napolnila cajno z jestvinami in Moškoplet se je mračnega obraza odpravil na pot. Tako težke naloge, kakor je bila ta, še menda v življenju nikdar ni imel. Že dolga in strma pot v góro ga je jezila, bolj nejevoljen pa je bil, ker je moral Ajti nositi jestvine. Še pred nekaj leti bi bil cajno gredoč kratko in malo zagnal v grmovje in pokazal Ložekarjevemu gradu roglje. Toda starost je tudi njega napravila me-

hkejšega. Če bi bila Ajta čula vse te kletve in psovke, ki jih je Moškoplet izustil na njen rovaš, bi jo bilo gotovo vrglo s postelje, na katero jo je slabost že tri dni priklepala.

Žleb, v katerem so stale Tumpeževe staje, je bil ob Moškopletovem prihodu tih in zapuščen kakor vsekdar. V prazen planinski kot se je upiralo sonce, iz bližnjega gozda se je slišalo petje samotnih ptic, ki so rajši ostajale v planini kakor v dolini, a na dnu žleba je enakomerno šumel izvir potoka Jamnice, ki je tukaj gori začental svojo kratko pot. Na jasi okrog hleva, kjer so Tumpeži vsako leto nakosili za dober voz starine, so se v rahlem vetriču zibale redke planinske rože.

Staje so bile zidano štirioglato, do polovice v breg potisnjeno poslopje s preširokimi vrati in majhnimi okenci, v katera so bili vzdani močni, železni križi. Zgradbi se je poznalo, da je nastala v časih, ko so se po planini klatili še volkovi, pred katerimi je morala braniti drobnico. Okrog zidu je slonelo nekaj suhljadi, a pred pragom je bil velik kup raznih smeti in drugih odpadkov. Steza, ki je bila izhojena iz gozda do vrat, in ta kup sta pričala, da je stari hlev človeško bivališče.

Moškoplet se je počasi bližal stajam, pri čemer je gledal bolj nazaj, od koder je prišel, kakor pa na svoj cilj. Neznansko zoprni sta mu bili mrka bajta in vsa tako pusta okolica. Pri vratih je neodločno obstal in začel premišljevat, kaj naj napravi, da bi se vse srečno končalo. Da bi odprl vrata, vstopil in pozdravil, mu še na misel ni prišlo. Zato je stopil okrog ogla, kjer je v zidu opazil okence. Z vso previdnostjo je pokukal v notranjščino. Zagledal je temačen prostor z nizkim stropom; v enem kotu je stalo začrnelo, nizko ognjišče, v

drugem pa kravjim jaslim podobno ležišče. Po stenah so visele razne črne begute,* po goli zemlji pa so ležali kupi vresja in raznega drugega metličevja.

V jaslih Moškoplet najprej ni mogel ničesar razločiti; že si je oddahnil, misleč, da je našel bajto prazno in da je Ajta kdo ve kje. Ko pa je še dalje strmel skozi zamazano steklo, je v svojo grozo ugotovil, da se na ležišču pod plastjo begut bočijo obrisi suhljatega človeškega telesa. Ko je še dalje napenjal oči, je vrhu begut opazil dve suhljati roki, na vzglavju pa del na pol zastrtega obraza. Cunje, roke in lice so bile vse enake barve, tako da jih nevažno oko res ni moglo takoj razločiti; vse je bilo enako zamazano in velo.

Odkritje je bilo za berača Moškopleta tako presemetljivo, da je za hip odmaknil obraz od okna in se sklonil za zid. Moral je iti po sapo. Ajta je bila doma in, kakor je vse kazalo, je bila zares bolna, kajti njeno telo se med njegovim precej dolgim opazovanjem ni premaknilo. Pogled na bolnico sredi te strašne revščine in zapuščenosti pa Moškopleta seveda ni ganil. Sočutje je bilo nekaj, česar ni poznal. Njegova naloga se mu je zdaj zazdela še neprijetnejša, ker je bilo videti, da bo res moral stopiti v prostor, katerega se je tako neznansko bal.

Po kratkem preudarjanju se je znova nagnil k okenču. Ajta je še vedno nepremično ležala v jaslih. Moškopletove oči, ki so se že navadile somraka v hlevu, so mogle zdaj že natančneje razločiti starkin obraz. Bil je podoben veliki, koščeni pesti kakega tesača. Moškoplet se je spomnil, da je take pesti imel orjak Bajnant, kadar jih je po težkem in napornem delu polagal po mizi.

* Cunje.

Sama kost in koža. V tej razorani grči sredi cunj ni bilo ničesar živega, ničesar odprtega; tam, kjer bi morala biti usta, ni bilo drugega kakor dolga, stisnjena reža, a kjer bi morale biti oči, sta bili dve z velo kožo pokriti jami. Moškopleta je oblil znoj in vsa strahotna domišljija, s katero se je prej bližal temu samotnemu bivališču, je zdaj znova zaplesala okrog njega. Vse življenje je bil prepričan, da je ta baba bila v zvezi z vragom. Pošast, ki je zdaj ležala pred njim, ga je v tem prepričanju še bolj utrdila. Zbal se je, da je morebiti Ajta že mrtva, in že je bil na tem, da plane od zidu in se v diru zažene, od koder je bil prišel. Ali na srečo je ugotovil, da se cunje, ki so pokrivalo telo, enakomerno dvigajo in padajo. Ajta je torej še živela. Iz zadrege je pri oknu glasno zahrkal.

Ob njegovem raskavem glasu so se Ajtine roke, ki so prej negibno ležale na cunjah, nemirno zganile in kepa kosti in kože na vzglavju se je na treh krajih hipoma razkrečila. Tam, kjer bi morale biti usta in oči, je Moškoplet naenkrat zagledal tri strašne, votle luknje, ki so mu pognale vso kri v glavo. Kepa se je na mah spremenila v mrtvaško podobo. Ajtin obraz se je uprl v prikazen na oknu in tudi nanj je legel strah kakor na obraz pod oknom. Starčka je spoznala, da je nekdo zunaj. Njene kožnate trepalnice so nekajkrat zakrile očesne votline, a so se vsakikrat še širše odprle ko prej. Potem so se Ajti skrčile roke v komolcih, glava se ji je dvignila iznad begut, hkrati pa je iz ust zahreščal nepopisno sovražen in na pol mrtvaški glas:

»Prekleti ded, kaj pa iščeš tu...«

Starkino telo je trepetalo, kljub temu pa je premagala slabost in se skušala še više dvigniti.

Moškopletu se je zdelo, da vidi pred seboj smrt in vruga v eni sami podobi. Njegova roka je takoj izpustila cajno na tla, da se je v njej žvenketajoč razbila steklenica z mlekom, sam pa je skočil od okna, planil čez travnik v gozd ter na pol iz uma zdirjal proti gozdu in dalje proti dolini. Pot od Tumpeževega hleva pa do Ložekarja je za dobrega, pešca trajala eno uro, a Moškoplet jo je pretekkel v pol ure. Zdelo se mu je, da ga še vedno preganja podoba v jaslih in da še vedno sliši njeno mrtvaško kletev za seboj.

Pri Ložekarju se je hotel zakopati in skriti v mrvo, toda sreča mu ta dan nikakor ni bila naklonjena. Na dvorišču ga je kakor nalašč prestregla Ložekarica, ki je komaj ustavila prepadlega berača.

»Ali si bil pri Ajti?«

»Bil,« je jeknil Moškoplet.

»Ali je doma?«

»Doma,« je spet jeknil berač ter se ozrl mimo gospodinje.

»Kaj pa je rekla?« je nadaljevala gospodinja.

Namesto odgovora pa jo je zadel prestrašen in proseč pogled. Bila je prepričana, da je Moškoplet našel starko mrtvo v staji. Zaman je silila vanj, Moškoplet ni bil več zmožen dati kako pojasnilo, temveč se je naglo zgubil nekam med hleve, kjer ga do prihodnjega dne ni bilo več mogoče iztakniti.

Še isti večer je prišel k Ložekarju Dovganoč na grčo mošta. Namesto ene mere je dobil ta večer tri. Več mu jih pa Ložekarica ni hotela dati, pač pa mu je povedala, da je poslala Moškopleta k Ajti in kako prestrašen se je siromak vrnil.

Dovganoč se je takoj napotil v góro k stajam. Njega

Ajte ni bilo strah. Bila mu je nekaka teta, vendar je bil v njem vsak sorodniški čut že zdavnaj zatrt. Kakor drugih ljudi, Ajta tudi svojih edinih sorodnikov ni marala. Prejšnja leta jo je Dovganoč, sluteč, da ima starka denar, skušal včasih napetnajstiti za kak marjaš, kar pa mu seveda nikoli ni uspelo. Potem sta z Ajto živela, kakor bi se ne poznala; on je imel svoje lastne skrbi, ona pa je hodila svoja skrivnostna pota. Novica, ki jo je čul, ga ni iznenadila. Vsak človek mora nekoč umreti in tudi na Ajto bo menda prišla vrsta, saj je morala imeti že čez devetdeset let, kakor mu je pravila njegova mati, ki je bila najmlajša izmed vseh treh Ajt. Ko je korakal po samotni poti, se je spet spomnil na njen skrivni denar, ki bo zdaj gotovo prišel na dan. O tem, da ga ima, je bil trdno prepričan. Ta misel ga je poživila; naglo se je poganjal proti samotnemu žlebu.

Najprijetneje bi mu bilo, ako bi starko našel že mrtvo. Nekoliko trpko mu je bilo pri misli, da bi starka umrla brez zadnje luči in tudi brez duhovnika. Toda če teta ni hotela, živeti drugače, kaj je mogel on za to? Nekoč ji je rekel, da bi šla stanovat k njemu, a mu je žaljivo odgovorila. Razen tega pa tak človek lahko umre tudi brez zadnje tolažbe, saj gotovo ni imela kaj posebnega na vesti, če je pa že kaj imela, si je s svojim trdim življenjem ter z večnimi božjimi potmi gotovo že davno odkupila vse grehe.

Tem večje pa je bilo Dovganočevo iznenadenje, ko je našel Ajto še živo v stajah. Takoj je spoznal, da se bliža njen zadnji čas. Ob pogledu na to izžeto, staro telo pa je začutil veliko usmiljenje in je svoje prejšnje misli nasiloma potisnil v stran. Ostal je skoraj vso noč na nogah, skuhal starki kave, ki jo je našel v bajti,

zmetal raz jasli zamazane begute in pokril starko s čistimi odejami, ki jih je našel v skrinji. Iz hleva je pometel vso nesnago in tako napravil iz prejšnjega brloga nekoliko prijaznejše bivališče.

Po tem, kako ga je Ajta sprejela, je bil Dovganoč prepričan, da so ji ure štete. Bila je zelo slaba; že nekaj dni ni zaužila nobene hrane in niti žeje si ni mogla pogasiti, ker se ni mogla premakniti s postelje. Poznal je njeno skopost in njen strah, da bi kdo stikal po njenem bornem imetju. Dokler je bila zdrava, bi ga bila spričo takega obnašanja gotovo spodila. Sedaj pa je mirno ležala in ga vse ubogala. Dovganoč je bil tega skoraj otroško vesel ter se je sukal okrog tete z vso ljubeznivostjo. Navzlic svoji revščini je bil Dovganoč vendar dober in usmiljen človek.

Prihodnje jutro jo je pustil samo in tekel domov po ženo, od doma pa je šel po duhovnika, ne da bi bil Ajti o tem kaj povedal. Kakor vsa fara je vedel tudi on, da Ajta morda že dolgo ni bila pri spovedi, saj se je zadnje čase domače cerkve skoraj izogibala in je prihajala tja le tedaj, kadar je bilo kako darovanje za reveže. Dovganoča so v Jamnici sicer imeli za brezverca in v resnici že sam ni več pomnil, kdaj je bil zadnjikrat pri spovedi. Ali mislil si je, da je za popotnico na oni svet sprava z bogom le dobra. Če že ne koristi, škodovati nikakor ne more.

Ajti je bolezen vzela marnje in župnik Virej je z njeno spovedjo hitro opravil. Ali starka se je smrti še vedno trdovratno upirala. Živela je še tri dni ob sami vodi. Čeravno ni mogla govoriti, je bila vendar do zadnjega diha pri zavesti. Oči so ji gorele in opazovale ljudi, ki so prihajali v stajo. Ker starka ni takoj umrla,

je Dovganoč spet začel misliti na njen denar, posebno pa njegova žena, ki je starki stregla. Na skrivaj sta skušala stikati za njim, toda Ajta ju je vedno pregnala z očmi, ki so se takoj odprle, ako je začelo šuriti* v kakem kotu.

Tretji dan je nastopila smrt. V staji sta bila oba Dovganoča in stara Munkinja, ki je prišla z vnukinjo in s polno cajno okrepčil. Naenkrat so Ajti stopile na čelo potne srage.

»Zdaj bo pa smrt, kje imate svečo?« je mirno pobarala Munkinja.

Dovganoč je prižgal svečo, ki je bila že vse tri dni pripravljena na okencu pred Ajtino posteljo, tako da jo je starka vedno imela pred seboj, kadar je odprla oči, ter jo dal umirajoči teti v róko. Šega je bila, da je moral umirajočemu zadnjo luč prižgati najbližji sorodnik. Ajta je krepko stisnila svečo s svojimi suhimi prsti in nekaj trenutkov topo strmela v plamenček, ki ji je gorel na prsih. Potem so ji debele kožnate trepalnice počasi zakrile oči. Vse štiri priče njene smrti so poklek-nile na tla in stara Munkinja je začela glasno moliti molitev za umirajoče.

Molila je žalostni del rožnega venca. Izmolila ga je že do polovice, ali Ajta je še vedno dihal. Dihanje je bilo sicer neenakomerno, sunkovito in vsakikrat se je pričam zdelo, da slišijo zadnji dih. Ali naenkrat so se starkine prsi znova dvignile. Že tako kratka sveča je dogorela skoraj do polovice in plamenček se je vedno bolj bližal velikemu kupu belega loja, ki je zalival starkine koščene roke in jih spreminjal v strjeno grudo.

* Šumeti, ropotati.

Žalostni del rožnega venca je bil že končan in Munkinja je morala začeti z drugim, veselim delom molitve. Sveča je dogorevala in Dovganoč je bil že v skrbah, kaj bo, ako Ajta ne umre, kajti druge sveče ni biló pri bajti. Starka je še vedno dihala.

Naenkrat pa so se ji srage na čelu posušile in barva njenega lica je postala svetlejša. Podoba je bila, da je mrtvaški krč popustil, kajti njeno dihanje je postalo naglejše in enakomernejše. Plamenček je gorel le še iz raztopljene lojeve kepe. Tedaj so se Ajtine oči za hip odprle in priče njene smrti so zagledale v njih žareč, mladosten žar, ki ga še nikoli niso videle. Vse je pretresla neka sveta groza. Ta neznani pogled pa je trajal le nekaj trenutkov. Kmalu so se oči začele zapirati, počasi in trudno, a tisti žar, ki je bil poprej razlit v njih, se je začel izpod vek razširjati okrog oči in je naenkrat pokrtil ves grdi, stari obraz z lepim, presrečnim sijajem. Potem so se Ajtina stisnjena usta počasi odprla in smrtné priče so začule rahlo mrmranje:

»Poglejte, kočija... kočija... Tri pare belih konj... Njo peljejo... k meni jo peljejo... po mene jo peljejo...«

Usta so se spet zaprla, Ajta je prenehala dihati in je mrtva obležala na jasliah, a njen obraz je bil še vedno svetel in poln sreče... Na svojo zadnjo uro je zagledala svojo izgubljeno hčer, o kateri je sanjala morda petdeset let.

Klečeče priče te smrti je prevzela skrivnostna groza, da so nekaj časa kakor otrple občepele na tleh. Stari Munkinji je molitev obtičala v grlu in po stajah je zavilil slaboten jok, ki je namesto molitve prišel iz njenih ust. Ali kmalu so se molilvci streznili. Prvi je vstal

Dovganoč, se nagnil nad Ajtino mrtvo truplo in upihnil plamen, ki je plahutal že izmed mrtvih prstov. Za njim se je dvignila tudi stara Munkinja, pristopila k Ajti ter jo prekrizala na čelu, na ustih in na prsih, rekoč:

»Umrla je...«

Za njo so jo pokrizali tudi ostali trije.

Brž ko se je Ajta ohladila, sta jo Dovganočka in Munkinja slekli in umili, potem pa naglo položili na pare. V skrinji, ki je bila polna starih, a dobro ohranjenih oblačil, so izbrali najboljšo obleko iz črne žide, ki je na Ajti niso videli niti najstarejši ljudje v Jamnici, ter jo oblekli vanjo. Na glavo so ji zavezali najlepšo židano aderco, ki so jo našli med kupom lepo zloženih robcev. Niti Dovganoč niti Munkinja nista slutila, da je bila to aderca, ki jo je nekdanja Zabevova dekla Male vrgla ženinu Zabevu v lice takrat, ko so bile v Jamnici tri poroke hkrati, in ki jo je vso pohojeno pobrala in shranila beračica Ajta.

Munkinja je z vnukinjo takoj zapustila staje, brz, ko je bila Ajta na parah. Kakor hitro sta Dovganoča ostala sama v bajti, sta začela krčevito stikati za denarjem. Prevrnila sta skrinjo, pretipala vse žepe Ajtinih ohlapnih oblek, pretaknila vse uborno pohištvo in vse kote; seno, na katerem je Ajta umrla, pa sta znesla ven na travnik ter ga na drobno pretresla. Toda denarja ni bilo nikjer. Edino, kar sta našla, je bilo nekaj drobiža v glinastem piskrcu na polici. Med iskanjem sta se pošteno spotila, a ko sta morala ugotoviti, da je bil ves trud zaman, in sta presenečena strmela drug v drugega, ju je začelo skoraj zebsti. Nikjer skrivnega zaklada, o katerem je z njima vred sanjarila vsa Jamnica. Ali je bila Ajta res prava beračica, živeča iz rok v usta?

Sonce je bilo že visoko nad goro, ko sta Dovganoča nehala iskati skrivni zaklad. Če so hoteli Ajti zvoniti že opoldne, je bil zadnji čas oditi v Jamnico, sporočiti star-kino smrt ter naročiti zvonjenje in krsto.

»Ali boš šla ti ali jaz?« je Dovganoč neodločno po-baral ženo.

»Jaz bom šla,« je odločila žena vsa srdita, ker nista ničesar našla. Ni hotela ostati sama z mrličem, ki jo je tako grdo napetnajstil. Njeno staro sovraštvo do Ajte se je spet prebudilo.

»Dobro, bom pa jaz ostal tukaj. Mene ni strah,« je kakor v opravičilo dejal Dovganoč, dobro vedoč, kake misli obhajajo ženo. Potem ji je naročil:

»Toda povej, da bo zvonjenje, pogreb in vse drugo morala plačati občina. Reci, da smo našli le nekaj dro-biža, drugega pa nič. Prinesi nekaj sveč od Lukača.«

Dovganočka je odšla.

Dovganoč je ostal sam z mrličem. Sedaj pri bajti ni bilo kaj početi, le seno je bilo treba še zažgati na trav-niku. Dovganoč je odšel ven, a preden je kup zažgal, ga je še enkrat vsega pretresel. Delo pa je bilo seveda zaman in ves zamišljen je mož zanetil kup. Visok dim je naznanil Jamnici in vsej okolici, da je v samotnem žlebu pod goro umrla Ajta.

Dovganoč pa še ni imel miru. Nikakor ni mogel ver-jeti, da bi njegova teta res ne imela kakega večjega denarja. Saj vse življenje ni delala drugega kakor zbi-rala krajcarje, zraven pa skoparila na mile viže. Skrinja z oblekami je bila premajhna tolažba, posebno zanj. Vse, kar je bilo v njej, se bo prijelo žene in otrok, a zanj ne bo ostalo niti za klobaso tobaka. Še enkrat se je lotil iskanja in znova pretaknil vso bajto. Preiskal

je vsako špranjo v zidu in šel tudi na podstrešje, kjer je vrtal po podu in za tramovi, toda našel ni nič.

Ves zasopljen in razburjen se je usedel na visoki prag ter si našel pipo. Nekaj časa je zamišljeno vlekel dim. Mir, ki je vladal v žlebu, mu je sicer dobro storil, toda skrbi mu le ni mogel pregnati. Iz globače za travnikom je šumela planinska voda in nekaj ptic je priletelo celó na streho staj. Kakor slep je nekaj časa strmel v jamniško dolino pod seboj, potem pa mu je srcé zalila grenkoba in oči so se mu same od sebe povsile v prag, na katerem je sedel. Nekaj časa je odsotno strmel v tla. Naenkrat pa so njegove oči obtičale na majhni luknji, ki jo je zapazil pod seboj. Tisti, ki je za ovci prvi prišel stanovat v to puščavo, je zaradi visokega lesenega praga zavalil pred vhod široko, ploščato skalo, da bi mu ne bilo treba nog tako visoko vzdigovati, kadar je prestopal prag. Med skalo in lesnim pragom je zijala precejšna špranja.

Dovganoča je prešinila skrivna misel na denar. Kaj, če bi bil tukaj notri skrit? Sklonil se je in skušal potisniti roko skozi odprtino. Šlo je samo do komolca, a luknji, kamor je tipal, roka še ni prišla do dna. Takoj si je znal pomagati. Vzel je lahek drog, ki je slonel ob zidu, ga vtaknil v špranjo in z lahkoto odrinil skalo od lesenega praga. Pod njim se je zdaj pokazala mala skrev. Dovganoč se je sklonil in porinil glavo vanjo. Naenkrat ga je pogrelo po vsem telesu. Med kamenjem temeljnega zidovja je zagledal obrise črne, štirioglate škatle. Zgrabil jo je in jo potegnil na svetlo; bila je majhna, dve pedi dolga, ped široka in ravno tako globoka škatla iz železne pločevine. Po njeni teži je Dovganoč takoj spoznal, da ni prazna, še bolj pa se je o

tem prepričal, ko jo je stresel. V škatli je šumelo in škrahljalo.

Tesač je bil prepričan, da je našel, kar je iskal, na kar je čakal pol življenja. Bil je tako srečen, tako iznenaden, da je na pol otrpel obsedel na pragu. Nehote mu je prišla na misel prebrisanost mrliča, ki je mrzel ležal na nizkih parah korak za njegovim hrbtom. Boljšega skrivališča starka gotovo ni mogla najti. Tu notri je bil njen zaklad varen pred tatovi in pred ognjem. Njegova teta je bila včasih po cele tedne zdoma ter je na vse mislila.

Preteklo je že nekaj minut, a Dovganoč je še vedno sedel na pragu. Zdaj pa zdaj je dvignil škatlo h glavi, jo stresel ter ves omamljen prisluškoval šumenju in škrahljanju v njej, potem pa jo je deval nazaj na skalo pod seboj ter zamaknjen strmел vanjo. Pri tem je pozabil, da mu je pipa že davno ugasnila. Pozabil je tudi na to, da sedi pred mrtvaškim odrom svoje tete. Bil je tako srečen, da so se mu njegove trde tesaške kosti omehčale kakor testo. Po glavi so mu hodile preblazene misli; vse življenje je bil velik siromak, čeprav je delal od zore do mraka. Dokler je bil na višku svojih telesnih moči, je precèj zaslužil — tudi časi so bili boljši — a moral je rediti številno družino ter se je komaj prebijal. Pozneje so se starejši otroci že razpršili po svetu in bilo je treba nasititi manj ust, toda zadnje čase je začel pešati in ni mogel več toliko zaslužiti kakor nekdanj. Razen tega so bili tudi časi mnogo slabši. Vse življenje mu je šla trda za tisti tobak, ki ga je čikal in kadil. In če si je včasih gasil žejo pri Apatu ali pri Lukaču, je morala zaradi tega njegova družina stradati.

Zdaj pa se je pred njim nenadoma odprlo novo živ-

ljenje. V škatli je škrabljal in šumel denar. Njegovo življenje se bo zdaj spremenilo in, če kdaj ne bo prijel za sekiro, lonci na ognjišču kljub temu ne bodo prazni. Vse življenje je tolkel polento in črepal prežganko in krompirjevo juho. Če si je hotel privoščiti mesa, se je moral lotiti psov in mačk. Sedaj bo lahko tudi kaj drugega dal v lonec. In kadar bo zunaj deževalo ali pa bo zmrzoval sneg, mu ne bo treba zapuščati kapa, lahko bo ostal v bajti in čakal boljšega vremena. Zaradi tistih nekaj grč mošta mu ne bo treba hoditi okrog kmečkih miz in se prilizovati raznim Ložekarjem, Mudafom in drugim kmetom, ampak si bo sam lahko privoščil pijačo. In kadar ga bodo moči že popolnoma zapustile, se niti njemu niti njegovi ženi ne bo več treba bati grenkega občinskega kruha, ki ga je zadnja leta vedno bolj strašil. In vedno znova je privzdigoval železno škatlo k ušesom, jo tresel in zamaknjen prisluškoval njenemu skrivnostnemu šumenju, zraven pa polglasno mrmral:

»Da huda je, huda...«

Šele ko si je od prvega presenečenja nekoliko opomogel, je začel misliti na to, da bi zaklad odprl. Škatla je bila zaklenjena. Skušal jo je odpreti, toda mali zapah je trdno držal. Moral bi biti ključ, toda Dovganoč se je spomnil, da kakega podobnega ključa ni videl nikjer, čeprav je pretaknil vso bajto. Navzlic temu je znova pričel stikati za ključem. Noseč škatlo s seboj, je dolgo iskal, še enkrat pretaknil vse Ajtine obleke in se lotil celo tiste, ki jo je mrtva starka imela na sebi. Toda njegov trud je bil zaman, ključa ni bilo nikjer. Ves omamljen je obstal pred mrtvaškim odrom in skoraj proseče pogledal na vzglavje, kjer se je pod belim prtom risala Ajtina glava, kakor bi hotel reči:

»Teta, povej vendar, kje je ključ? Zdaj ti je vendar že vseeno...«

Starka pa se ni zmenila zanj in tesač je moral poiskati na polici majhno dleto. Znova se je usedel na prag in pričel škatlo s silo odpirati. Dovganoč se je pošteno oznojil, preden se mu je posrečilo na enem koncu spraviti dleto pod pokrov. Potem ga je začel na vso moč privzdigovati. Tedaj ga je vzdramil hreščeč glas:

»He, Dovganoč, ali zaklad odpiraš...?«

Tesaču so otrpnile roke in le malo je manjkalo, da mu škatla ni zaropotala po tleh. Pred njim sta stala njegova tovariša Bajnant in Coflov Peter ter z režečimi usti strmela vanj. Bil je tako zaverovan v svoj posel, da ju ni opazil, ko sta prihajala čez jaso. Bajnant in Coflov Peter sta tesačila onstran globače visoko gori v Mudafovem lesu, od koder se je videlo v žleb kakor v odprto dlan. Vedela sta, da leži Ajta na smrtni postelji; ko sta zapazila, da gorí na travniku starkino ležišče, sta tudi že vedela, da je v staje prišla smrt. Iz starega drvarskega spoštovanja do svojega tovariša Dovganoča sta takoj odložila sekire in odšla v žleb, da pomolita pri Ajtinem odru.

Dovganoč bi se v tem trenutku gotovo rajši srečal z divjo jago, ki je v črnih, viharnih nočeh hrumela čez jamniške jame in bregove, kakor pa s svojima tovarišema. Nehote mu je roka, v kateri je držal škatlo, ušla za hrbet. Takoj pa se je zavedel svoje smešnosti in jo je spet položil na kolena. Njegov ukanjeni obraz se je prišlecema prisiljeno nasmehnil. Ta dva pa očitvidno nista bila v taki zadregi kakor on in Coflov Peter je prousto-
dušno dejal:

»Ali se ne da odpreti ta vrag?«

»Ne, ker ne morem najti ključa,« je odgovoril Dovganoč v zadregi.

Škatla v tovariševih rokàh je imela zanju veliko privlačno silo; takoj sta pozabila, da sta prav za prav prišla kropit mrliča. Odkritje zaklada, o katerem je sanjala vsa Jamnica, ju nikakor ni presenetilo.

»Čakaj, ti bova pomagala,« je rekel Coflov Peter in že zgrabil s svojimi smolnatimi rokami za škatlo ter jo položil na kamnitni prag. Dovganoč je pogoltnil zadrego in se znova začel z vso močjo upirati v dleto. Ker je Peter škatlo trdó pritiskal na skalo, se je zdaj pokrov vdal in škatla se je odprla.

Tri kosmate glave so se sklonile, strmele nekaj časa vanjo, potem pa sta se glavi Petra in Bajnanta počasi dvignili in videti je bilo dva čudno se režeča obraza. Nato se je obema hkrati izvil iz ust zategli: »Ah...!«

Dovganočeva glava pa je bila še vedno sklonjena nad škatlo, zdelo se je celó, da se vedno niže sklanja nad odprtino. Pred Dovganočevimi očmi se je smejal kup denarja. Na vrhu so ležali pisani papirji stotakov in tisočakov. Dolgo je strmел vanje, preden so njegovi prsti segli v pisane papirje in jih na enem koncu privzdignili. Izpod papirjev se je zabliskalo zlato in srebro. Dovganoč je bil tako presenečen, da je le s težavo mogel dvigniti glavo; čez njegove oči se je potegnila bleščeča megla in, ko je pogledal predse, ni videl ničesar. Dolgo je sedel kakor kip. Tišina v stajah in okrog njih je postala še globlja in skoraj je bilo čuti hrstajoči plamenček v mali leščerbi, ki je namesto sveče brlela ob mrtvaškem odru. Podoba je bila nenavadna: za široko odprtim vhodom je bil nizek mrtvaški oder z belim prtom, v katerega so bili vtisnjeni obrisi mrliča.

komaj dober korak pred odrom je na pragu sedel Dovganoč s široko razkrečenimi koleni, pred njim pa sta stala dva tesača s širokima, smolnatima, usnjenima predpasnikoma in režeče strmela v sedečega moža. V tem trenutku ni biló tej trojici nič bolj tuje kakor smrt...

Tišino je presekal skoraj tihi glas Coflovega Petra: »Dovganoč, zdaj si bogat človek...«

Tesač na pragu se je vzdramil iz svoje otopelosti. Z blaženim nasmehom je pogledal tovariša, potem pa se je sklonil k škatli. Z levico je vzel iz nje pest papirjev, z desnico pa je segel na njeno dno, kamor so se mu počasi zarili okorni prsti, začeli brodit po bleščeči vsebini, jo dvigati in spuščati... Bili so zlatniki in srebrniki še iz avstrijskih časov. Tišino je napolnilo rahlo, zveneče rožljanje denarja. Biló je, ko da bi iz trde skale curljali biseri čudnega, neznanega studenca...

Iz zamaknjenosti jih je vzdramil jamniški véliki zvon, ki je zazvonil poldan. Njegov mogočni glas je počasi priplaval do gore, se oprijel žleba in ga napolnil z lepim, močnim odmevom. Coflov Peter je mahoma snel svoj pokvečeni klobuk in začel na glas moliti kratko molitev. Čeravno je bil Dovganoč še vedno globoko zamišljen, so se mu roke vendar kar same od sebe sklenile in začel je moliti tudi on.

Z zvonom vred je utihnila tudi molitev. Možje so se spogledali in Dovganoč se je dvignil; zdelo se mu je, da ga bolijo noge in da ga tlači neko doslej nepoznano breme. Težka utrujenost ga je za nekaj trenutkov prikovala na prag. Tedaj pa je v Jamnici spet zazvonilo. To pot pa je zvonilo rajni Ajti. Najprej se je oglasil najmanjši, že stoletja stari zvon s svojim čistim glasom;

šele ko je ta oznanil soseski, da je novi mrlič ženska, so zazvonili tudi drugi zvonovi.

Mrtvaško zvonjenje je Dovganoča spet priklenilo na ta svet. Ob prisluškovanju zvonov se je spomnil, da bodo zvonili Ajti le kratko, kakor zvonijo navadno be-račem, morda samo pet minut. Občina stiska na vseh koncih in krajih. Polastilo se ga je veliko čustvo hval-ležnosti, z njim pa se je oglasil tudi doslej neznani mu ponos. Zastrmel je v pare, potem pa se naglo obrnil k tovarišema.

»Peter, veš kaj, ali ne bi tekel v Jamnico in naročil, naj mrliču zvonijo dolgo, kakor se spodobi? — Celo uro naj zvonijo, da bo tako, kakor bi umrl kak Dvornik ali Munk. Sedaj imam denar in ne bo treba občini plačati po-greba. Teci, Peter, teci, kar se da ... Ne bo ti zastonj ...«

Peter mu je prikimal in se takoj spustil v dir proti gozdu in dalje v dolino. Tekel je z isto divjo naglico kakor pred dnevi Moškoplet. Do fare je bilo dobro uro hoda; če je hotel, da bodo Ajti zvonili še opoldne, ka-kor je to Dovganoč želel, se je moral podvizati. Razen tega pa ga je priganjalo še odkritje skrivnega Ajtinega zaklada, ki ga je hotel on prvi razglasiti po Jamnici. Pri Tumpežu, mimo katerega ga je vodila pot, je našel na gorici družino, ki se je spravljala h kosilu.

»Denar smo našli!« je zavpil že od daleč in dirjal dalje mimo začudenih ljudi.

Od Tumpeža do Munka je potreboval polovico manj kakor navadno.

»Denar smo našli!« je zavpil proti staremu Munku, ki se je pred bajto grel na soncu, in tekel dalje, da mu je ohlapni predpasnik kar mahal v vetru. In povsod.

kamor je prišel, k Dvorniku, k Ložekarju, k Zabevu, je vpil:

»Denar smo našli...!«

Zvonjenje jamniških zvonov je že potihnilo, ko je Peter pritekel do Tumpeža. Farani so po zvonjenju takoj sodili, da je umrla Ajta. Razen beračem niso nikomur zvonili tako kratko.

Ko je Peter ves zasopel pridirjal v vas, je na sejmišču zagledal mežnarico Trezo, ki se je čez potok razgovarjala z Rudafico. Že od daleč je začel kričati:

»Treza, zvoniti, zvoniti, našli smo denar... Zvoniti moraš celo uro!«

Ali komaj ji je Peter dopovedal, kaj se je zgodilo, je Treza takoj poklicala nekoliko otrok z bližnjih dvorišč in kmalu se je iz jamniških lin razlegalo ubrano petje farnih zvonov. Odzvanjalo je celo uro; ljudje so postajali po dvoriščih in po poljih in se čudili, kaj se je pripetilo, da so spet začeli zvoniti z vsemi zvonovi. Nepoučeni so bili prepričani, da je spet umrla neka ženska, čudno pa se jim je zdelo, ker ni bil nihče bolan. Toda še tisti popoldan je novica, da so našli Ajtin skrivni zaklad, prodrla do zadnjega jamniškega praga in še mnogo dalje po okolici ter razvozlala uganko tako čudnega odzvanjanja.

Po Petrovem odhodu sta Dvoganoč in Bajnant prestela najdeni denar. V papirju sta našla nekaj nad dvajset tisoč dinarjev in med njimi tudi tisti šop bankovcev, ki jih je Ajti dal Sečnjak. V zlatu in srebru pa sta našla še večje bogastvo, vsaj za oči. Do svetovne vojne je Ajta zbiralala ter dajala na stran le zlatnike in srebrne tolarje. Vrednosti, zlatnine in srebrnine sicer nista mogla preceniti, toda bilo je tega toliko, da jima

je jemalo vid. Ko sta končala in je vse skupaj bilo spet zloženo v železni škatli, je Bajnant zmedeno pogledal svojega prijatelja, potem pa vzdihnil:

»Dovganoč, zdaj ko si naenkrat obogatel, boš gotovo pozabil na nas... Ha-ma-!«

Te besede so Dovganoča zbolele in skoraj hlastno je odgovoril:

»Motiš se, Bajnant, nikdar vas ne bom pozabil. Jaz nisem tak...«

Bajnant pa ni hotel verjeti.

»Ha-ha-ma — boš, boš, saj vem, kaj so bogatinci...«

Dovganoč je napravil teti dostojen pogreb. Najprej je kupil pri Tumpežu sod mošta za kropilce, ki so v velikih trumah hodili Ajto kropit z vodó, ki jo je Dovganoč natočil v lonček iz bližnjega studenca, ker pri bajti ob Ajtini smrti ni našel blagoslovljene. Naročil je pri Ropratu lepo rakev, a pri župniku Vireju veliko opravilo. Na pogreb je povabil vse jamniške tesače in še mnogo drugih prostih ljudi, svojih nekdanjih tovarišev in prijateljev, za katere je pri Lukaču naročil mastno sedmino, rekoč:

»Naj Jamnica vé, kdaj je Ajta umrla.«

Ajto so nosili Bajnant, Gačnikov Cenc, Coflov Peter in Tehant. Ob pogrebu je bilo vse črno ljudi, ki so privreli od blizu in daleč, nekaj zaradi tesne povezanosti z Ajtinim življenjem, nekaj pa zaradi skrivnostnega zaklada, o katerem so se po Jamnici govorile nemogoče stvari. Ljudje so trdili, da so našli celo premoženje in da je bil zbran denar kdo ve koliko cesarjev in kraljev. Mnogi so zavistno gledali na Dovganoča in mahoma je vse pozabilo na razne dogodke v njegovem življenju,

na njegovo pijanstvo, na Dovganočkinu početje in na razne prestopke njegovih otrok. — — —

Na tem svetu pa so vedno ljudje, ki nimajo sreče, in med te je menda spadal tudi nesrečni Dovganoč. Tri dni po Ajtini smrti je ravno stal pred Apatovo krčmo in se prepiral z Mvačnikom iz Hoj za ceno stare, na pol podrte bajte, ki jo je nameraval kupiti. Že celo popoldne sta pri Apatu barantala zanjo, ali vselej, kadar sta se že skoraj pogodila, se je Mvačnik umaknil.

»Dovganoč, kaj ti bo bajta, ko si tako bogat. Grunt mi rajši odkupi.«

Dovganoč pa mu je odgovarjal:

»Za mene je dobra bajta, kaj bom z gruntom.«

Na cesti pred hišo se je spet zgodilo isto. Pijani Mvačnik je vpil:

»Grunt mi odkupi, bajte ti ne dam!«

Dovganoč se je razjezil in zakričal:

»Dobro, koliko pa hočeš zanj?«

Preden je Mvačnik utegnil odgovoriti, ju je zmotil ropot voza, ki je prihajal po cesti. Na njem je sedel Dvornik. Voznik je obstal pred Apatovo krčmo. Dovganoč in Mvačnik sta se obrnila k vozu, iz katerega se je pričel kobacati Dvornik. Na kmečkem vozu sta zagledala še neko na pol ležečo, na pol sedečo tujo postavo, vso zavito v konjske odeje, iz katerih je gledal zabuhel, starikav ženski obraz. Vprašujoče sta se ozrla v voznika. Dvornik se je našmehnil, potem pa obrnjen proti Dovganoču dejal:

»Novo Ajto sem pripeljal!«

Dovganoč je skoraj okamenel. Obraza na vozu še nikdar ni videl, toda kljub temu ga je navdala strašna slutnja...

Za resnico pa je le prekmalu zvedel: Dvornik je pripeljal iz trga Ajtino hčer, ki je še na pol otrok izginila iz Jamnice in ki je potem celih petdeset let nihče več ni videl v domačem kraju. Teh petdeset let je Ajtina hči preživela v Trstu in po drugih obmorskih krajih. Živela je pač, kakor je mogla; dokler je bila še lepa, je živela lahko in udobno, ko se je začela starati, je bilo življenje težje, a ko je popolnoma omagala, so jo iz sosednje države kratko in malo poslali čez mejo, ker so ugotovili, da ne pripada njim, ampak Jamnici nekje v Karavankah. Tista svetla kočija, o kateri je Ajta sanjarila celo življenje in še na svoji smrtni postelji, je stala zdaj sredi Jamnice...

»Moj bog...!« je kriknil Dovganoč in se ves onemogel naslonil na plot. Tisti zabuhli, tuji obraz, ki ga je videl na vozu, je rasel in se širil in nazadnje mož ni videl drugega kakor en sam ogromen, spačen in režeč obraz...

»Kaj bomo pa z njo?« je vprašal Apat, ki je medtem prišel iz hiše in čul vso zadevo.

»Ne bo tako hudo,« je odgovoril Dvornik s poudarkom. »Starka je sicer hroma, ali po hišah je ne bo treba voziti. Njena mati je zapustila toliko, da jo bomo lahko dali v hiralnico...«

Mvačnik, ki je imel glavo še težko od vina, ki ga je popil na Dovganočev račun, je postal mahoma treznejši. Začutil je neko prijetno slast in obrnjen proti tesaču Dovganoču, ki je še vedno kakor omamljen slonel ob plotu, je začel vpiti:

»Ho, Dovganoč, zdaj kupi bajto... kupi jo, le kupi jo...«

Sedmo poglavje

Kar so po Jamnici že dolgo govorili in o čemer so pisali vsi časniki, ki so prihajali vanjo, o čemer so govorili razni politični agitatorji ter zastopniki raznih kmetijskih ustanov, ki so kdaj pa kdaj zašli tudi v Jamnico, se je zgodilo: razglašena je bila kmečka zaščita. Kmečki dolgovi so zadnja leta zaradi krize tako narasli, da se sami dolžniki že niso več spoznali, pri čem so. In ker je kmetom postalo že vse preneumno, so prenehali celó s plačevanjem obresti, hkrati pa tudi davkov, a na odplačevanje samih dolgov nihče več ni mislil.

Zakon je kmete osvobodil polovice vseh dolgov pri posojilnicah, trgovcih, obrtnikih in zasebnih upnikih. Drugo polovico dolgov pa so po novi postavi morali kmetje odplačevati v obrokih in natančno določenih rokih. Že pretekli teden so listi prinesli besedilo tega odrešilnega zakona, ki so si ga potem kmetje ob večernih urah vbijali v glavo. Od vsega, kar je bilo tam napisano, so razumeli predvsem to, da jim je z določenimi pogoji odpisanih polovica dolgov. To pa je bilo tudi dovolj in za enkrat vse druge določbe niso bile važne. Politično ravnotežje, ki je bilo med kmetskim ljudstvom popolnoma porušeno, se je spet začelo izravnovati. Iz večinskega tabora so se spet čuli spodbudni glasovi:

»Glejte, to smo napravili mi...«

V nedeljo pa je tudi župnik Virej na leci skušal ver-

nikom dopovedati, da ni tako, kakor nekateri ljudje trdijo, ampak da se oblast le briga za kmeta, da ji je kmečka blaginja le pri srcu. Potem je zapel alelujo kmečkemu stanu, ki ves svet pokonci drži in, ko je izrazil svoje prepričanje, da bo tudi delavstvo dobilo, kar mu gre, je pozval farane, naj ostanejo zvesti starim načelom in svojim preizkušenim voditeljem. Faranom se je sicer zdelo, da je to nekako kovanje železa, dokler je še vroče, toda ker je bilo res nekaj storjenega, kar se je lahko otipalo, ni župniku Vireju pridige nihče zameril.

Po maši je bilo v Lukačevi gostilni toliko ljudi, kakor že dolgo ne. Odkar se je pri Apatu zgodila tista nesreča s sinom Zepom, so ljudje sploh rajši zahajali k Lukaču, čeprav ga niso imeli za prijatelja. Ali imel je trafiko, tudi trgovino, nekaj je barantal tudi še z lesom in vrhu tega je imel na izbiro več vrst pijače. Vse je govorilo o kmečki zaščiti. Dvorniku, mlademu Munku, Pernjaku in še nekaterim drugim so goreli obrazi od velikega zadovoljstva.

Bajtar Kozjek je pil pri eni mizi skupaj z Dovganočem in Tehantom. Tesača sta pila vsak svoj frakelj žganja, Kozjek pa si je naročil vina. Ko so se nekaj časa molčé gledali, je Kozjek dejal s pikrim glasom:

»Poglejta mene, jaz lahko vino pijem, ker bo zame plačala država...«

Tesača, ki sta vedela, da ima Kozjek v Lukačevi knjigi precejšne litanije, med katerimi je bil tu in tam zapisan tudi kak požirek pijače, sta ga razumela in se grdo držala. Kozjeku bo zdaj ta dolg do polovice odpisan, medtem ko bodo njune litanije ostale. Za kmete res skrbé, za delavce, ki še teže živijo, pa se nihče ne briga.

Pri drugi mizi je Ložekar na ves glas vpil:

»Lukač, danes ne bom pil mošta, ampak pivo. Ko bi bil vedel, da bo res prišla kmečka zaščita, bi sploh nikdar ne pil mošta.«

Lukač je skušal delati ravnodušen obraz, v resnici pa ga je na tihem grizlo. Kmetje so prej pili pri njem na upanje, zdaj pa so se iz njega še norca delali.

Nekdanji Bunk, sedaj Pernjakov bajtar, kateremu pa so še vedno pravili Bunk, je žalostno sklanjal glavo nad mizo. Pijača, ki je stala pred njim, mu ni dišala. Njegovi sopivci so vedeli, kaj ga grize, ter so na tihem čustvovali z njim, le Ardev ni mogel strpeti, da ga ne bi pičil:

»Bunk, zakaj pa si tako hitel s prodajo. Malo bi bil še počakal, pa bi bil še danes pravi Bunk.«

»Tiho bodi, kaj me spominjaš,« je vzrožil Bunk nad njim in zvrnil vase, kar je bilo v steklenici. Ko se je tako okrepčal, je dodal: »Ne boj se, še bodo prišli časi, ko bodo vse krivice popravljene...«

»Ali misliš?« je menil Ardev z dvomljivim glasom.

»Tako gotovo, kakor tukaj sedim!«

»Kaj pa bo potem Mudaf dejal?«

Mudaf je sedel pri drugi mizi in se delal, kakor da bi bil gluha.

Rudaf, ki je sedel v kotu, je že tretjič glasno vprašal:

»Meni pa se le čudno zdi, kdo bo to izgubo plačal?«

Zdelo se je, da ga sosedje nočejo slišati in da jim je neprijetno, če nekdo tako vztrajno vrta v to zadevo, na katero v tem času ni nihče hotel misliti. Nazadnje mu je Zabev le odgovoril:

»Tiho bodi, nekdo jo bo že plačal.«

»Toda kdo, bi rad vedel?«

»Država!« je glasno zaklical Munk.

Rudaf se je popraskal za ušesi.

»Država...? Dobro, a država smo tudi mi...«

»Zdaj torej veš, kdo bo plačal...«

Pivci so se spogledali; na nekaterih obrazih je ležala skrb, na drugih pa se je zrcalila čudna hudomušnost. Po sobi je nehalo vreti. Mlatej, ki je sedel pred Dvornikom, je spet vprašal:

»Vrag vedi, zakaj so to napravili...?«

»Zakaj vprašuješ? Zato vendar, da pomagajo kmečkemu stanu,« je odgovoril Dvornik s poudarkom.

»A tako!« je zinilo nekaj skoraj nejevernih glasov.

»E, kaj pa mislite...?«

Nejeverneži pa še niso mirovali in so se še dalje porogljivo spogledovali. Obad, ki je pil skupaj z Ložekarjem, je dejal:

»Zakaj so to napravili? Zato, da bo kolo spet teklo.«

»Kako misliš to?«

»E, kako...? Kdo pa je zdaj sploh plačeval dolgove? Jaz jih nisem, Ložekar jih tudi ni, Rudaf jih tudi ni in drugi jih tudi niso. Pa so si mislili: napravimo nekaj, da bodo ljudje znova dobili veselje in se spet spomnili svojih dolgov. Še vol ti ne spelje s klanca, ako mu ne daš oddiha...«

Skupina nezaupljivcev je spet postala glasnejša, oni pa, ki so bili brez pomisleka navdušeni za stvar, so molčali.

»Da, da, tudi vol si mora oddahniti...«

»Kakopa... Tako je moralo priti. Dolgov nismo plačevali, ker nismo imeli s čim. In kjer nič ni, ne moreš ničesar vzeti... Recimo, da nas bi začeli rubiti, da bi zarubili vso Jamnico. Od tega bi noben host nič ne imel.

Če bi nas pognali z zemlje, kdo bi potem delal...? Če mi ne moremo živeti, bi na našem mestu tudi kdo drug ne mogel. In čemu potem zemlja, kmetijstvo? Nekdo pa mora delati na njej, sicer ni nič vredna... Ali ni tako?»

»Tako je!« so pritrdili razni glasovi.

»Na ta način bomo pa le nekaj plačali, kaj...?« se je režal Rudaf.

Kozjek je malo pomislil, potem pa rekel:

»Ali nekdo bo moral le plačati, kar manjka. Posojilnice se bodo zaporedoma sprhale, če bodo naenkrat polovico izgubile. Mene sicer to ne boli, toda nekje bo to manjkalo...«

Tedaj pa je zavpil Zabev:

»Izguba je že plačana, ne bojte se. Plačali so jo tisti, ki so izgubili denar. Plačal je Permanov Ahac, ki ne more dobiti denarja iz posojilnice, ki ga je tja zanesla stara Pernjica, plačal je Sečnjak, ki se mu prav tako godi, in plačali so še mnogi drugi. Saj vendar vsi vemo, kako je...«

Pri tem je Zabev lepo zamolčal, da je tudi nekaj njegovega denarja zamrznjenega obležalo v posojilnici.

»A trgovci?« je bleknil nekdo.

»Trgovci naj pa izgubijo, saj so nas dovolj žrli. Ali ni že dovolj gruntov zadnja leta prešlo v nekmetske roké?« je odgovoril Zabev, ne meneč se za Lukača, ki je to čul.

Po sobi je bilo nekaj časa tiho, dokler ni Ložekar zaklical Lukaču:

»Novo mero... tri dni pa oleja ni!«

Munk se je dvignil izza mize, iztegnil roke in se zadril:

»Naj bo, kakor hoče, toda jaz pravim: živio kmečka zaščita...«

»Živio kmečka zaščita!« je ponovila za njim skoraj vsa soba.

Navzlic vsem pomislekom, ki so se porajali, in vsej nezaupljivosti, ki je pri tem navdajala nekatere, so kmetje nove postave bili vendarle veseli. Jarma, ki jih je tlačil, se sicer niso iznebili, ali breme je vendar bilo preloženo na neko drugo ojnico, ki za enkrat še ni tako tiščala. Zdaj je bilo poglavitno to, da je bilo plačevanje dolgov ustavljeno in da se ni bilo treba vsak čas bati biriča v hišo. Kaj bo potem, tega nemara še Bog ne ve, toda to je bilo za enkrat tudi popolnoma vseeno. Nekaj bo že... Kaj prida pa kmet in delavec tako nimata pričakovati.

Razburkanost, ki je že dolga leta pretresala Jamnico, se je po uzakonitvi kmečke zaščite vidno plegla. Ljudje so spet dobili zaupanje v neko pravico in s tem tudi vase, kar jim je spet pomagalo nekoliko dalje. In to je bilo v teh časih že zelo veliko. Virej, Dvornik, Munk in drugi, ki so že sami obupavali nad Jamnico in nad seboj, so imeli spet dovolj vzroka, da so bili samozavestnejši in polnejši upanja.

Kmalu pa so se mogli prepričati, da je njihova trdnost bila postavljena na zelo majava tla. Preteklo je komaj nekaj mesecev, ko je nad Jamnico prihrumela nova nesreča. Nekega dne se je po njej raznesla razburljiva vest:

»Občino nam bodo vzeli...«

Jamnici je bilo kakor onkrat Dovganoču, ko mu je

Ajtin zaklad nenadoma zdrknil iz rok. Bilo je že precej dolgo tegà, kar so nastale prve take govorice, katerih noben Jamničan ni vzel zares. Jamnica je imela svojo lastno občino že od davnaj. Trdilo se je, da je jamniška srenja ena najstarejših daleč naokrog. O tem so pričala tudi razna jamniška imena. Neka hiša v Sončnem kraju se je imenovala pri županu in tak priimek je imelo več družin. Občina in fara sta bili lepo zaokroženi celoti, in narava sama, ki je ustvarila jamniško kadunjo in potegnila okrog nje jasno in čisto hribovito mejo, ji je vtisnila pečat svoje posebnosti in svoje samostojnosti. Še celo tam, kjer se je jamniška kadunja stikala s sosednjo dolino, kjer so ležale Dobrije, jo je od nje delila stisnjena soteska, skozi katero si je jamniški potok s tisočletnim izjedanjem Drajne in Sončnega kraja moral napraviti pot v svet.

Za to stvar se je zlasti gnala dobrijanska ovsena gospoda, kateri je stal na čelu Munkov sin, nadučitelj Ladej; ta je imel z Jamnico še stare neporavnane račune, pa jih je hotel menda na ta način poravnati.

Morebiti je oblast imela nekaj povoda za mačehovsko ravnanje z Jamnico. Zadnja leta namreč občinsko gospodarstvo v vasi ni šlo čisto gladko in brez težav. Zaradi krize je bil občinski proračun vedno v zadregi. Občinski odborniki so do upravljanja občine izgubili vse veselje in veliko jih sploh ni hotelo prihajati na seje, hoteč se s tem predvsem iznebiti vsake odgovornosti. Župan je prečestokrat moral sam reševati občinske zadeve. Toda kolikor se je vedelo, tudi po drugih občinah ni bilo veliko bolje, ako ni bilo še slabše.

Nekega dne so poklicali župana na okrajno glavarstvo in mu kratko malo sporočili, da so dnevi njegovega

županovanja šteti in da bo jamniška občina v celoti priključena Dobrijam. Ko se je župan hotel nekaj upirati, sklicujoč se na ljudsko voljo, so mu povedali, da je priključitev sklenjena še za prejšnje vlade in da se bo zdaj to samo izvršilo.

»Upravno je to edino pametna rešitev,« je dejal okrajni glavar s poudarkom. »Jamnica je popolnoma pasivna občina in take majhne enote niso sposobne življenja. Nove, velike občine bodo povsem kaj drugega.«

»Toda naša občina je starejša kakor dobrijanska,« je ugovarjal župan.

»To nič ne pomeni. Dobrije so danes važno gospodarsko središče...«

»Ali kolikor vem, so tudi Dobrije pasivne, še celo pasivnejše kakor Jamnica. Če vržemo dva siromaka skupaj, bo iz tega nastal en sam še včeti siromak. S tem gospodarstvu ne bo nič pomagano...«

Ker je župan Dvornik okrajnemu glavarju pobil sleherno dokazovanje, se je ta razjezil ter mu osorno dejal:

»Dobro, če vas drugače ne morem prepričati, vam moram povedati, da se vse to dela zaradi višjih koristi. Ali ste razumeli...?«

»Razumel sem, toda prepričan nisem o pravilnosti tega, kar trdite,« je odvrnil Dvornik prav tako rezko in odšel.

V prebivalcih starodavne kadunje se je zbudil stari ponos in vsa Jamnica se je kakor en mož uprla nameravani priključitvi njihove občine sosednjim Dobrijam. Po Jamnici je zavladala taka enodušnost, kakršne še niso poznali.

»Nak, pod Dobrije pa nočemo, naj se zgodi, kar koli hoče!« je bilo splošno geslo.

Od združitve obeh občin si Jamnica ni mogla obetati kakih posebnih koristi, čeravno se ji tudi kake posebne škode ni bilo bati. Ali kar jo je tako vnelo, je bil užaljeni ponos in strah pred neko manjvrednostjo. Ljudem se je za malo zdelo, da bi jim kdor koli kratil njihove stare pravice. Kaj komu mar, ali ima Jamnica svojo občino ali ne.

Govorilo se je o višjih koristih.

»Kakšne višje koristi so to...?« je klela Jamnica.

Tisti, ki so imeli zveze s fužinami, so zvedeli, da hočejo oblasti Jamnico zaradi tega pritegniti k Dobrijam, da bi onemogočili delavsko večino pri novih občinskih volitvah. To je bila tudi skrivna želja dobrijanske gospode, ki sama nikamor ni mogla priti.

»Hoho, iz te moke ne bo kruha. Delavcev se torej bojé. Če nas bodo res dali v Dobrije, bomo vsi rdeče volili,« so se rotili ljudje.

Župan je sklical občinsko sejo in dal na dnevni red ugovor proti nameravani ukinitvi jamniške občine. Medtem ko je Roprát za sklepčnost seje moral včasih odbornike loviti po hišah, so se na to sejo zbrali vsi odborniki že veliko pred njenim začetkom. Sklenili so oster ugovor proti razpustu občine in ga poslali raznim uradom. Vse je bilo prepričano, da bo to zaleglo, toda uspeh vsega tega je bil, da so župana poklicali na glavarstvo, kjer so mu očitali razdiralno delovanje.

»Vaš trud je zaman, ker na višjih mestih tako želijo. Povejte to Jamnici,« je Dvorniku naročeval glavar. »Vi ste vendar mož in ne boste delali nekaj, kar je proti našim koristim.«

Župan se je vrnil v Jamnico s tako glavo, kakršno je imel takrat, kadar se je malo preveč napil Lukačevega

vina. Ko bi ga ne bolela, bi ne vedel, da jo nosi med rameni. Zadeva je postajala zelo zamotana. Nikakor si ni mogel predstavljati, da bi ravno neke višje koristi zahtevale opustitev jamniške občine. Strankine koristi so v Jamnici najbolj poznali on, župnik Virej in tisti, ki so se že leta in leta borili zanj proti toliko očitnim in skrivnim nasprotnikom. Za tem vragom je po njegovem mnenju moralo tičati nekaj drugega, česar pa ni bilo mogoče zvedeti.

Prebivalci kadunje pa se oblastnemu pritisku niso hoteli vdati. Borbenost je bila vedno hujša. Jamničani so začeli mrziti Dobrijance in po dolgem času se je nekaj Jamničanov spet stopilo z Dobrijanci v neki trški gostilni, rjoveč, da se je čulo po vsem trgu:

»Počakajte, vam bomo že dali občino...!«

Trška gospoda si skoraj ni upala v Jamnico.

Župnik Virej je prišel spet v veliko zadrego, ker so se farani takoj začeli obregovati vanj, brž ko se je prikazal v kaki gostilni. Če drugega ne, je moral odgovarjati na pikra vprašanja:

»Gospod župnik, ali nam bodo res vzeli občino?«

Resnici na ljubo je treba priznati, da tudi župnik Virej ni razumel višje vneme za varjenje novih velikih občin. V dolgih letih, ki jih je preživel v Jamnici, je precēj zrastel z njo in z njenim življenjem. Razen tega je bil že star in so mu tako vse novotarije bile zoprne. Zato je bil zdaj na strani svojega ljudstva.

Jamniški voditelji so posegli še po nekem sredstvu. Sklicali so kratko malo shod, na katerega so iz mesta povabili svojega poslanca. Pri zadnjih volitvah so se Jamničani volitev skoraj ogibali, ačoravno jim je stran-ka postavila svojega kandidata, ki je propadel. Izvoljeni

poslanec je kandidiral pri neki drugi stranki, toda ko se je izmenjala vlada, se je izmenjal tudi on in postal njihov poslanec, čeprav v Jamnici ni dobil niti enega glasu.

Lukačevi prostori so bili premajhni za vse zborovalce. Na shod je prišlo mlado in staro. Celo stari Munk je prišel, manjkalo ni niti Moškopleta. Župan Dvornik je pred shodom povedal poslancu, zakaj prav za prav gre in kako naj govori, da bodo zborovalci zadovoljni. Poslanec mu je velikodušno prikimal, govoril pa je na dolgo in široko o raznih državnih vprašanjih, o notranji in zunanji politiki. Ko je že vse to izčrpal, je začel govoriti o kmečki zaščiti in jo hvaliti.

Tedaj je potrpežljivost zborovalcev bila izčrpana in stari Munk se je glasno zadrl:

»To že tako vemo. Povejte nam rajši kaj o občini.«

»O občini hočemo slišati. Ali nam jo boste res požrli?« so vpili nekateri.

Hočeš nočeš je poslanec moral ugrizniti v lesniko ter pričeti govoriti o komasaciji občin, za katero je v parlamentu tudi on glasoval. Razlagal je Jamničanom pravi smisel tega zakona in jim skušal dokazati, da majhne občine niso zmožne življenja. Jamnica ima žal samo tisoč prebivalcev. Razen tega hoče vlada s tem doseči, da bo v novih občinah prišlo do besede samo ljudstvo, ljudstvo, na katero se je mogoče v vsakem pogledu zanesti. Tu je očitvidno meril na take občine, kakor so bile Dobrije, ki so jih hoteli s pomočjo Jamnice ukrotiti. Srditi obrazi, ki so od vseh strani gledali v govornika, so ga podučili, da je zašel predaleč; zato je začel govoriti o morebitnih izjemah, med katerimi je lahko tudi Jamnica, ter obljubljati, da bo pri oblasteh zastavil ves svoj vpliv za ohranitev samostojnosti jamniške občine.

Jamničanom ni bilo težko spoznati, da se poslanec mota in da ni na njihovi strani, zato je po njegovem govoru nastal v sobi velik hrušč. Vse vprek so vpili:

»Občina je naša! Ne damo je, vse drugo je bosa...«

Poslanec se je ves zavzet obrnil k Dvorniku, predsedniku shoda:

»Dragi prijatelj, kakšni ljudje pa so to? Jamnica je vendar zmerom bila v našem taboru, kolikor vem... Saj to so boljševiki...«

Na shodu je bilo tudi precèj fužinarjev; domačini so prišli tako vsi, a prišlo je tudi nekaj delavcev iz Dobrij. Shodi so bili v tistih časih zelo redki in so bili večinoma pri zaprtih vratih, v Jamnici pa je bil shod za vse. Prišel je tudi Permanov Ahac. Včasih je Jamnica njegovo prisotnost na shodih imela za vtikanje v jamniške razmere, sedaj pa jim je njegova navzočnost bila prijetna.

»Kdo želi besedo?« je vprašal predsednik Dvornik.

»Ahac, ti se oglasi,« so mu klicali zborovalci od vseh strani.

Ahac se je dvignil izza mize. Čeprav je imel šele čez štirideset let, je bil videti mnogo starejši. Njegov obraz je že davno izgubil tiste poteze, ki sta mu jih v mladosti vtisnila jamniška zemlja in njeno sonce, namesto njih pa so bile na njem zarisane brazde, ki so nastale od ognja in železnega pepela. Oči je imel globoke in izgorele, navzlic temu pa domače in skoraj tople. Lopataste in osmojene roke je imel nenaravno dolge, zato pa so bile njegove rame mnogo ožje in nižje kakor včasih. Kolikor je bilo njegovih rok preveč, toliko je manjkalo ram. Čeprav je bil bolj suhljat kakor rejen, je imel vendar prevelik, nekako ohlapen trebuh, kateremu se je poznalo, da ga hrani s koruzo, kavo in ju-

hami. Taki so bili večinoma vsi kovači, ki so zdaj v osmih urah storili prav toliko kakor pred leti v dvanajstih in še več urah.

Ahacu se je poznalo, da je razburjen. Razpoloženje, ki je vrelo okrog njega, ga je zmedlo. Kaka razlika med nekdanj in sedaj! Ni bilo prvič, da je skušal v svojem rojstnem kraju spregovoriti besedo kot fužinar. Ali doslej je vedno videl okrog sebe le mračne ali celó sovražne obraze svojih rojakov, ki so ga motili z medklici: »Kaj nam boš ti pridigal? Tvoje življenje je drugačno kakor naše. Ne vtikaj se v naše stvari, jih bomo že sami uredili...!« Danes pa je po prostorih zavladala globoka tišina, brž ko se je dvignil, in povsod je videl le napete, pričakovane obraze. Ta sprememba ga je tako presunila, da se je moral nekoliko odkašljati, preden je začel govoriti. Ali je res tako, kakor vidi? Da, preteklo je več kakor petnajst let, odkar je stopil iz kroga svojih rojakov ter stopil v krog drugega življenja, in ta čas se je tudi Jamnica spremenila...

»Jamničani, naj pa bo! Hoteli ste slišati, kaj mislimo mi delavci o tej zadevi, o zadevi vaše občine. Čuli ste govornika, ki vam je jasno povedal, iz kakšnih namenov vas hočejo pridružiti Dobrijam. Potrebujejo vas za to, da bi nadvladali nas, ki jih nočemo ubogati. Mi pa pravimo: Naj ima Jamnica svojo lastno občino, kakršno je imela dosihmal. Dobrijam jamniška občina ni potrebna, mi se vas ne bojimo, a tudi nočemo, da bi vam zaradi nas jemali vaše stare pravice...«

Ahac ni mogel dalje, ker je sobo napolnil pritrdjujoč vihar navdušenja. Zborovalci so ropotali in vpili:

»Tako je! Ali slišite, delavci so z nami? Živio, Ahac!«

Poslanec je postal zelen od jeze. Z župnikom Vire-

jem, kateremu je tudi začelo biti neprijetno, sta si pošepetala nekaj besedi, potem pa se je poslanec obrnil k predsedniku Dvorniku in mu rekel:

»Vzemite mu vendar besedo, saj govori kot kak prekucuh...«

Dvornik se je vgriznil v ustnico, potem pa je zacingljal po steklenici.

»Mir, Ahac ima besedo...!«

Ahac je nadaljeval:

»Govorijo vam o višjih koristih. Kakšne so te višje koristi? Ne le, da vam hočejo vzeti občino, hočejo nam vzeti občine sploh, njihovo dosedanje samostojnost, njihovo neodvisnost v upravi. Po novi postavi ne bodo več občine nastavljele tajnikov, temveč jih bo nastavljala višja sila. Župani in občinski odborniki bodo le hlapci. Takšna je resnica. Ali tega se moramo braniti vsi skupaj. Včasih se nismo razumeli in si nismo zaupali. Ti časi so hvala bogu menda za nami. Kaj bi tudi. Mi nismo in ne moremo biti vaši sovražniki. Ali nismo vsi iz iste krvi, ali nismo vsi delavci prišli iz kmečkega stanu?... Če ne iz prvega kolena, pa iz drugega, iz tretjega. Tudi mene je rodila kmečka mati... Le kruh si služimo vsak po svoje, ali vedno le kruh, in to nas veže. Zato pravim: naše občine naj pustijo pri miru, naj rajši razpišejo občinske volitve...«

Ahac je končal in viharo odobravanje je streslo Lukačevo hišo. Trajalo je nekaj minut, preden je bilo spet mogoče slišati svojo besedo. Poslanec je vstal in ježno rekel predsedniku:

»Tu zame ni mesta, to je revolucionaren shod!«

Dvorniku, ki mu je potek shoda ugajal in si je mi-

slil, da je čisto prav, ako poslanec čuje pravi jamniški glas, ga je skušal pomiriti:

»Počakajte, saj imate zdaj vi besedo.«

Preden pa se je govornik utegnil spet zbrati, so ljudje začeli trumoma odhajati. Predsednik jih je zaman klical nazaj, a ko je videl, kako je, je zaklical:

»Skleniti moramo resolucijo!«

To je ljudstvo spet nekoliko zadržalo. Dvornik je prebral že napisano resolucijo, s katero je jamniško ljudstvo protestiralo proti razpustu svoje občine in njeni pripojitvi Dobrijam. Besedilo je bilo dokaj ostro, zato seveda ni bilo nobenega zborovalca, ki ne bi bil vpil:

»Tako je, kar pošljite jo, kamor treba!«

Iz ozadja pa so nekateri celo vpili:

»Zdaj branimo našo občino še s papirjem, toda gorjé, kadar jo bomo branili s pestmi...«

Odpor Jamničanov, da bi si ohranili lastno občino, pa je bil seveda zaman. Kmalu nato je prišel na občino končni odlok, s katerim je bilo delovanje jamniške občine ustavljeno. Komisar okrajnega glavarstva je prišel in pobral vse knjige in arhive ter jih odnesel v Dobrije. Do prihodnjih občinskih volitev bi morali jamniški občinski odborniki delovati dalje v novi, veliki občini, toda kakor en mož so vsi odborniki z županom Dvornikom vred odložili funkcije in se niso hoteli za nič več brigati, kar koli je smrdelo po občini. Vtis, ki ga je napravila kmečka zaščita, je bil mahoma pozabljen in župnik Virej je moral spet doma preživljati svoje dolgočasne popoldneve, ker mu ni kazalo nikamor hoditi. In da bi bili zmeda in ljudska jeza še večji, je nekega dne po Jamnici planila vest:

»Permanovega Ahaca so gnali žandarji...«

Osmo poglavje

Munkinji se je spet bližal njen čas. V petnajstih letih je rodila že šest otrok in zdaj je bil sedmi na potu. Otroci in trpljenje na gruntu sta jo pošteno zdelali, tako da je bilo v njeni drobni, suhljati postavi komaj spoznati nekdanjo lepo in pično Munkovo Mojcko. Biló ji je šele nekaj čez trideset let, videti pa je bila, kakor da jih ima že čez štirideset. Bilo je pravo čudo, Mojcka je bila drobna in nežna — njeni otroci pa so bili nenavadno močni in razviti. Kadar so jo ljudje videli sredi njenih otrok, samih debeloglavcev in močnih kostežev, so se nehote zamislili, kje se je neki vzel ves ta krepki rod. Zdelo se je, da je podobna klobčiču na kolovratu, ki se neprenehoma odvija, iz katerega nastajajo novi, prenačrejeni klobčiči, večji od same matice, ki se odvija, dokler je docela ne zmanjka.

Bila je pravo nasprotje svoje svakinje, nekdanje Bunkinje. Ta je rodila še enkrat toliko otrok kakor ona, a bila je še vedno čvrsta ženska, v kateri materinstvo še ni bilo izčrpano. Drugače je njeno življenje teklo brez kakih posebnih ovir. Svojega moža je ljubila in mu je bila še vedno vdana kakor takrat, ko sta se spoznala za križem ob cesti. Njen takratni ogenj se je z leti polegel v rahločutno vdanost, ki je ni nehala opajati in ji je vse življenjske težave blažila ter spre-

minjala v neogibno poslanstvo usode, kateri se je bilo treba pokoriti.

Nesreče svojega brata Bunka ni prenesla lahko, čeravno ni tega nikomur pokazala. V njenem skritem življenju je bilo polno starega ponosa Munkov in Bunkov. Ko je propadel brat, je skušala nadaljevati poslanstvo svojega rodu na zemlji pod goro s tem, da se je še trdneje oklenila družine in se še močneje posvetila molitvi. Bratu Bunku in njegovi veliki družini je pomagala, kakor je vedela in znala. Česar iz strahu pred možem ni smela storiti očitno, je delala skrito. Ljudje so vedeli, da pri Munku ni bilo peke kruha, od katere bi vsaj pol hleba ne šlo k Pernjakovi bajti. Očetu in materi, ki sta še vedno živela, je stregla, kolikor je mogla, ter tako skušala starima olajšati njune tegobe. Neprenehoma se je tudi trudila, da bi se poglobile zveze s sinom Ladejem in postale takšne, kakršne so bile včasih, ko se še niso sprli zaradi grunta. Blažila je politična nasprotstva med njim in med hišo s svojo nežno nepristranostjo in, ko ji je uspelo, da je Ladej spet začel prihajati v hišo, je bila vsa srečna.

Že pri šestem porodu ji je šla trda za življenje; priti je moral zdravnik, da ji je rešil življenje. Takrat ji je bil zabičil, naj se v bodoče varuje otrok, ako hoče še živeti. Potem so minula tri leta brez otrok, toda četrto leto je spet prišlo nadnjo. Brž ko je stvar razodela možu, jo je pričel naganjati k zdravniku, spominjajoč jo na njegove nekdanje besede. Med njima je prišlo zaradi tega celo do prepira, toda Munkinja se za kaj takega ni mogla odločiti. Vsa njena materinska čud se ji je uprla, da bi si siloma dala vzeti plod. Prevzeta od svojega prirodnega poslanstva nikakor ni mo-

gla verjeti, da bi njena naloga morala biti zvezana s smrtjo. Prav tako močno kakor svoje poslanstvo pa je ljubila tudi življenje.

V svoji razdvojenosti se je zatekla k župniku Vireju po nasvet, a mu je takoj tudi razodela, za kaj se je odločila. Pri njem je iskala le duševnega miru. Virej je bil v zadregi; z ene strani mu je odločnost Munkinje uga-jala. Bela kuga, kakor je imenoval odpravljanje plodu in proti kateremu se ni nehal boriti z lece, je že tako začela okuževati tudi njegovo faro in, če bi ji podlegle zdaj tudi take matere, kakor je bila Munkinja, bi bilo to konec vsega. Z druge strani mu je sicer pamet nareko-vala, da njegovo stališče ni pravilno in da bi ji moral povedati to, kar ji je dejal že zdravnik. Toda namen zakona mu je branil izreči odločne besede. Če bi potegnil z zdravnikom, bi morda Munkinjo prepričal, da je to potrebno. A tega poguma ni imel, zato ji je rajši govoril o božji previdnosti in ji priporočal molitev, trdeč, da tudi zdravniki vsega ne vedó. To mu je bilo tem lažje, ker je videl, da se kmetica tega sama najbolj boji.

Njena ura se je približala sredi pšenične žetve. Munkinja se je že od zore mučila v kamri, da bi spravila na svet sedmega Munka. Vsakikrat, kadar so bolečine popustile in se je spet zavedela, je zagledala pred seboj veliko, svetlo okno, skozi katero je v kamro svetil lep, sončen dan. Sredi te svetlobe se je v sončnem svitu zibalo vejevje stare jablane, ki je rastla ob hišnem zidu. Spomladi je drevo lepo odevetelo in sedaj je med listjem viselo vse polno že debelih sadežev, ki so se pričeli že na lahno rdečiti. To staro drevo je pri Munku najprej dozorevalo. Bilo je, ko da bi njegove veje mahale Mun-

kinji v pozdrav. Z dvorišča je odmeval razposajen in brezskrben krik otrok. Vsakikrat, kadar je porodnica odprla oči, jih je potopila v to razkošno svetlobo pred oknom in prisluhnila temu mlademu, omamljivemu vpitju. Potem se ji je vse to znova odmaknilo...

Po južini je prišel v kamro Munk. Mojčka si je ravnokar spet opomogla in je mirna in zardela ležala na belih blazinah.

»Kako pa je?« je vprašal skoraj boječe.

»Še ni,« je odgovorila stara Munkinja, ki se ni gnila od hčerine postelje.

Porodnica se je zganila in pogledala možu naravnost v oči.

»Kako pa gre žetev, Tonač? Ali boste danes s pšenico končali...«

»Bomo, če bo prav. Žanjice žanjejo, kakor že dolgo ne,« je odgovoril mož hitro in navdušeno, ves vesel, da je žena začela govoriti o žetvi. V njem je že od jutra plapolala strast kmeta, ki žanje, in ga vsega prevzemala. Žito je bilo to leto lepo in pred njegovimi očmi so se zibali težki, rumeni klasi, njihov šum pa mu je opajal kri. Njegovo žetveno razpoloženje je motila le ura njegove žene in ga vsak čas trgala od njegovih sladkih občutkov. Zdaj pa, ko se je žena sama spomnila pšenice, ga je prevzelo do nje globoko čustvo nežnosti in ljubezni. Stopil je k postelji in jo prijel za potno roko. Rad bi ji rekel lepo, tolažilno besedo, namesto tega pa mu je prišlo iz ust:

»Če bo prav, je bo trideset birnov...«

»Trideset birnov!« se je žavzela porodnica vsa vzradoščena. Pričakovala je, da ji bo mož rekel lepo besedo, s katero bo ta trenutek povezal njeno usodo s svojo.

Rekel je besedi »trideset birnov« in že te dve besedi sta bili lepi. Toda izrekel jih je še z mnogo lepšim, značilnim glasom, v katerem je slišala to, kar je njena bit v tem hipu želela. Dolgo sta ostala tako, zatopljena v iste misli. Pred njima so se ozke stene kamre širile, odmikale v nevidnost in naenkrat sta stala sredi čudno lepega, dobrega sveta.

Munkinja je možu počasi izvila roko in mu rekla:

»Zdaj pa pojdi in glej, da bo vse lepo opravljeno.«

Munk je šel in duša se mu je spet vsa pomirjena prepustila žetvi.

Popoldne pa je prišel na njivo stari Munk. Stopal je nenavadno naglo, ne brigajoč se niti za žanjice, niti za lepo pšenico. Ko je prišel do zeta, je suho dejal:

»Poa, moral boš iti po zdravnika...«

Obraz mladega Munka je pokrila huda skrb. Stal je visoko na lestvi in zlagal snopje, ki mu ga je z voza podajal sin, petnajstletni Jozej. Oči so mu za hip ušle po njivi in po snopju, ki je v visokih kupih ležalo za žanjicami. Stari Munk je razumel ta pogled ter hitro dejal:

»Kar pojdi, bom pa jaz zlagal.«

Munk je izginil z njive in čez nekaj minut so ga žanjice že videle, kako je dirjal čez sosedno polje proti Dobrijam. Na njivo je legla moreča tesnoba; žanjice so postale tihe in, če je katera spregovorila, je bil njen glas tuj in zaskrbljen. Stari Munk je kakor žolna čepel na lestvi in molče zlagal kopo za kopo. Njegov kosmati obraz se je kmalu pokril z resami, za katere pa se starec ni zmenil; skoraj je sam postal podoben majhni kopi.

V dobrih dveh urah je bil zdravnik že pri Munku.

Ko so zvečer prišle žanjice k večerji, je pristopil k mizi Munk in jim rekel:

»Ne zamerite, nocoj je večerja bolj ofrknjena...«

Dalje ni mogel, a žanjice so vedele, zakaj je tako. Še tista jed, ki so jo dobile, jim ni dišala, ko so videle domače vse zamišljene in zaskrbljene. Opolnoči je zdravnik prišel v kuhinjo, kjer je bedel Munk, ter mu dejal:

»Otroka smo rešili, toda z materjo ne vem, kako bo... Svetoval bi vam, da jo takoj jutri zjutraj prepeljete v bolnišnico.«

»Ali je tako hudo?« je z raskavim glasom vprašal Munk.

»Hudó je... S temi stvarmi se ni šaliti. Že pred tremi leti sem vas opozarjal...«

Sedmi Munkov otrok je bil sin. Po porodu je mati obležala v trdem, nezavestnem spanju, ki je trajalo še tja v novo jutro. Munk se je hotel ravnati po zdravnikovem nasvetu in je nestrpno čakal, da bi se žena prebudila. Bal se je prevažati nezavestno ženo. Ta dan so nameravali žeti jaro rž in zjutraj so prišle k hiši žanjice. Munk pa jih je odslovil:

»Pojte domov, danes pri nas nihče ne bo žel.«

Žetvena strast, ki ga je še dan poprej vsega zajela, ga je po zdravnikovih besedah temeljito minila. Namesto žita je gledal pred seboj negotove strahove, ki so bili vse bolj črni, čim dlje je žena ležala v nezavesti. Poleg tega si je na tihem očital, zakaj se ni tačas še odločneje uprl ženi. Mojcko je imel rad, za svojo ljubezen mu je sicer zaženila pol Munkovega grunta, ali na to plačilo v tem trenutku ni mislil. Bila je dobra žena in dobra mati, zato se je bal nesreče.

Sonce je že s polno jutranjo močjo sijalo v porodniško sobo, ko se je Munkinja naposled prebudila. Bila je takoj pri polni zavesti in, če bi ne bilo njenih ne navadno sijočih oči in njenega tako čudno spremenjenega obraza, bi si človek mislil, da je prespala navadno porodniško omotico. Munk ji je začel s prizanesljivim glasom dopovedovati, kaj je dejal zdravnik. Komaj pa je to čula, se je trudno nasmehnila, potem pa rekla s slabotnim, a treznim glasom:

»Tonač, iz tega ne bo nič... Vem, kaj je z menoj, v meni je vse prazno in kmalu me ne bo več. Zato se ne izplača...«

Munku so se skalile oči.

»Ah, Mojcka, saj ni tako hudo. Zdravnik je mislil, da bi bilo v bolnišnici bolje, ker imajo vse pri rokah. Tam bi hitreje ozdravela kakor doma...«

»Ne, ne, v bolnišnico ne grem,« se je branila Munkinja. »Meni tam ne morejo pomagati, umrjem pa lahko tudi doma. Nočem umirati med tujimi ljudmi, ampak sredi vas... poleg tebe in poleg otrok...«

Videč ženino izgorelo, slabotno telo, je bil Munk zdaj še bolj prepričan o resnosti zdravnikovih besedi. Zato še ni mogel odnehati.

»Dobili bi avto in v dveh urah bi bila tam. Še vedela ne bi, da se voziš...«

Ženin obraz je za hip otrpnil. Zdelo se je, da jo grabi nova bolečina. Potem pa je dejala krčevito in s težavo:

»Nočem... pusti me, da umrem na Munkovem... Prosim te...«

Mož si ni znal več pomagati in tudi kazalo ni, da bi še dalje silil vanjo. Odšel je iz hiše in poiskal v bajti stara Munka.

»Vidva jo pregovorita, da se bo dala prepeljati. Vaju bo gotovo ubogala.«

Stari Munk ga je nekaj časa nemo gledal, potem pa odločno dejal:

»Pusti jo, če hoče umreti doma...«

Njegov glas je bil težak, skoraj očitajoč.

Stara Munkinja, ki jo je prečuta noč vrgla na posteljo, se je oglasila z zaprtimi očmi:

»Pusti ga, saj ni on kriv.«

Munk je kakor pijan odtaval iz bajte. Vedel je, da sta stara že napravila križ čez Mojcko, medtem ko je on še vedno upal.

Dopoldne je Munkinja spet preležala v kvami.* K hiši so jeli prihajati sosedge in proti poldnevu sta prišla nekdanja Bunka. Vest o Munkinjinem stanju se je naglo širila po Jamnici. Vsi, ki so jo videli, so se zamislili, vendar so tolažili moža in domače, da stvar ne bo tako huda, kakor je videti. Toda hišo je že zagrnil smrtni strah. Prihod župnika Vireja, po katerega so poslali, je tesnobo še povečal. Duhovnik je bil v zadregi in, ko je stopil v bolniško sobo, je ves drgetal. Vest mu je očitala, da ni storil prav, ker ni hotel Munkinje odvrniti od prevelike vdanosti v njeno poslanstvo. Zdelo se mu je, da ga vsi domači gledajo z očitajočimi očmi. Munkinja se ni zavedela, zato je ni mogel spovedati.

»Saj ta otrok tako nima greha,« je dejal, ko da bi se hotel oprostiti.

»Tudi jaz tako mislim,« mu je odgovoril stari Munk. Župnik je naglo zapustil Munkovino.

Popoldne se je Munkinja spet zavedela, a bila je

* Omotici.

mnogo slabejša kakor zjutraj. V bele zavese se je upiralo popoldansko sonce in v sobi je bilo za bolnika skoraj presvetlo. Navzlic temu pa je bolnica rekla:

»Odgrnite zavese, da bom videla sonce...«

Ko so razkrili okno, je dolgo strmela skozenj. Pred njim je komaj vidno trepetalo listje stare jablane in njeni svetli sadeži so kimali v soncu. Zunaj je bilo tiho, le žuborenje tatrmana se je razločno čulo. Za jablano se je videl orjaški vrh gore, čudno ponižan in svetál, nad njo pa je bila razpeta modrina neba. Ta mali kos sveta pred oknom je žejnim očem Munkinje razodeval vso širno lepoto tistega dne, ko se je poslavljal od življenja. Čez nekaj časa se je rahlo zganila ter rekla možu:

»Pokliči otroke...«

Munk jo je proseče pogledal, toda njene oči so ga takoj prepričale, da ne sme odlašati. Preden pa je zapustil kamro, ga je žena še enkrat poklicala:

»Pa očeta in mater in vse...«

Kamra se je kmalu napolnila z Munkovo družino. Otroke so postavili k bolniški postelji, k vzglavju manjše, k vzhodju večje, da je bilo, kakor bi šle žive stopnice od matere do očeta, ki je stal za najstarejšim Jozejem. Za njim so stali drugi. Oglasilo se je prvo rahlo ihtenje.

Nato je bolnica rekla:

»Kje pa imate njega...?«

Tedaj so se vsi spomnili najmlajšega, komaj rojenega otroka, ki je ležal v zibelki. Stara Munkinja ga je dvignila z blazino vred iz nje in ga odkrila, da se je pokazal droben, rožnat obrazek. Vsem je šlo na jok, toda trenutki so bili tako tesni, da so celó najmlajši otroci zadrževali solzé. Vse oči so bile uprte v Munkinjin

mirni, a goreči obraz. Njene globoke oči so dolgo božale žive stopnice ob postelji ter se sedemkrat odprle in spet zaprle. Potem je strepetala, kakor bi jo nekaj streslo, in šele nato je začela govoriti:

»Otroci moji, jaz bom umrla... vi boste pa živeli... Ne jokajte, ker ni pomoči... Glejte, da boste živeli, kakor se ljudem spodobi. Mi smo živeli tako, kakor smo znali... morda boste vi znali drugače, bolje živeti... In to bo dobro...«

Obšla jo je slabost in morala je prenehati. Sobo je napolnil jok. Iz tesnega prostora se je zagnal skozi okno ter se razlegel po dvorišču in po polju. Celó staremu Munku so stopile solze v oči in moral se je oprijeti postelje, da se od slabosti ni zrušil na tla.

Munkinja je spet odprla oči; bile pa niso tako jasne kakor še malo prej, in tudi njen glas je bil slabotnejši, ko je spregovorila:

»Tonač...«

Hotela je govoriti še z možem; morda mu je hotela na zadnjo uro povedati, da ga je imela rada, ali pa mu je hotela priporočiti otroke, toda preden je mogla nadaljevati, se ji je od slabosti zmedlo; zaslišal se je le njen zadnji vzdih, ki ga je z vso močjo sunila iz sebe:

»Oh... kako rada bi še živela...«

Nato je znova omedlela. Ko se je storila noč, je umrla. Jamnica je Munkinji izkazala čast, katere more biti deležna le mati, ki svoje življenje dá za novo življenje. Ko je ležala na parah, je bila hiša polna kropilcev; oba večera so morali zunaj na gorici zanje postaviti klopi, ker v hiši ni bilo dovolj prostora. Iz kleti je šel poldrug polovnjak mošta, v hiši pa so izmolili več sto rožnih vencev. Veličasten je bil tudi pogreb, ki ga je župnik

Virej vodil vse od Munkove hiše pa do pokopališča. Vendar so ljudje trdili, da se mu še pri nobenem pogrebu glas ni tako tresel kakor pri tem...

Osem dni po smrti Munkinje je bila pri fari zanj o osmina z velikim opraviлом in z obdarovanjem revežev. Po maši je Munk pred cerkvijo razdeljeval kruh. Ali bilo je čudno: čeprav so bili časi slabi in je vsepovsod mrgolelo postopačev in brezposelnih, se je le majhno število revežev udeležilo obdarovanja. Bilo je, ko da bi se sramovali tako očitne milosti.

Od starih revežev, ki so bili pred mnogimi leti od Munkov obdarovani za dober namen Mojckine in Munkove hišne sreče, je bil le še stari Moškoplet. Vsi drugi so bili novinci. Med njimi je bila tudi nekdanja Zabevova dekla Male, ki je šele pred kratkim morala prijeti za beraško palico, ker je zaradi oslabelosti nihče več ni hotel v službo.

Munk je računal na večji obisk in je mislil vsakega obdariti s polovico hleba, ker pa se jih je premalo odzvalo, je prišel na vsakega cel hleb.

Prva je pristopila Male brez sramu in tako samozavestno, kakor da bi vse življenje ne delala nič drugega kakor prosila.

»Ná, pa moli za Munkinjo,« je rekel Munk in ji porinil hleb v naročje.

»Bom,« je kratko obljubila nova beračica in izginila z darilom okrog cerkve.

Za njo je pristopila Apatova dekla, Dovganočeva Marička.

»Kaj bi pa ti rada?« se je začudil Munk.

»Prišla sem za našo teto,« je reklo dekle sramežljivo. Apat je namreč iz Trsta vrnivšo se Ajtino hčer vzel od občine v rejo, da je ni bilo treba pošiljati v hiralnico.

»Toda teta je vendar denarna,« je pomislil Munk glasno.

»Bo pa za nas več ostalo,« mu je odgovorilo dekle pomenljivo.

»A tako!« se je zasmel Munk in izročil dekletu kruh.

Vsi siromaki so bili že odpravljeni, le Moškoplet je še stal ob strani ter se delal, ko da bi ga vse to nič ne brigalo. Bil je še vedno stari oholi Moškoplet, akoravno je komaj še vlačil noge za seboj in so že vsi slutili, da ga bodo skoraj odnesli iz Ložekarjevega hleva k Sveti Marjeti. Čakal je, dokler ga Munk ni poklical:

»No, Moškoplet, kaj pa je s teboj?«

Berač se je počasi približal in skoraj malomarno vzel darilo.

»Ali nimaš nič drugega, kruha nam pri Ložekarju tudi ne manjka.«

»Lej ga, lej ga, kaj bi pa še rad?« se je jezil Munk, potem pa se hitro nečesa domislil in dodal: »Ali bi potem molil, če bi dobil denar?«

»Ne, tega bi pa ne storil,« je trdovratno odgovoril stari bogotajec.

Čeprav je Munk poznal njegovo bogotajstvo, ga je vendar osuplo pogledal. Zaradi ženine smrti je bil še ves rahločuten. Moškoplet pa se ni umaknil, temveč je predrzno strmel v kmeta. Naenkrat je na njegovem obrazu zaigral zloben nasmeh, nato pa je s še zlobnejšim glasom dejal:

»Munk, kjer kobile pogosto žrebijo in kjer gospodinje pogosto mrjejo, je bogatija v hiši...«

Po teh besedah se je počasi obrnil in kakor demon odkorakal s sejmišča.

Munk je bil globoko užaljen in je s pestjo požugal za njim:

»Počakaj, ded, tudi nate bo prišla vrsta...«

Toda Moškoplet ga že ni več slišal.

Tedaj sta se na stezi za pokopališkim zidom prikazala tesač Bajnant in Coflov Peter. Šla sta mirno in počasi, ko da bi bila namenjena od Lukača k Apatu. Prav tako je pred davnimi leti, ko je stari Munk delil kruh med občinske reveže, stopal po isti poti nekdanji Prežvek. Munk je zagledal starca, ki sta bila že nekoliko upognjena in sta že težko hodila. Delala sta se, kakor da bi ga ne videla. Munk je malo pomislil, potem pa zaklical:

»Ho, ho, kod pa vidva hodita? Ravno prav sta mi prišla. Ali se vama ne bi zdelo za malo, ako bi vama ponudil kruha. Ostalo ga bo... Preklete se še ljudem dobro godi, ker jim niti za kruh ni.«

Bajnant in Peter sta se ustavila in se delala osupla.

»Ha-hahama...« je zinil Bajnant. Peter pa je odgovoril:

»Berdiga, to sva se pa ravno prav nastavila. Pri jelu mora biti človek uren, pri delu pa počasen. Kar sèm z njim, taka stvar vedno prav pride.«

Počasi sta se približala in Munk je vsakemu dal hleb kruha. Poznalo se jima je, da ne bi rada pokazala vesolja, vendar sta se njuna obraza kar sama od sebe razlezla. Odstranila sta se brez zahvale, kajti zahvaljujejo

se le berači. Ko sta bila že onstran mostu, je Munk zaklical za njima:

»Pa molita za Munkinjo...!«

Odgovoril mu ni nobeden, toda obraza, ki sta se od daleč ozrla vanj, sta se mu zdela ponižana in užaljena. Munk se je zavedel, da je storil napako, in bilo mu je neprijetno. Saj vendar še nista prava reveža, ki bi molila za vbogajme. To šele pride...

Zadnja je prišla iz cerkve mežnarica Treza. Poslednjih petnajst let se je tudi njej poznalo; korak ji ni bil več tako prožen in lahak kakor nekoč, na obrazu pa se ji je poznala dolgoletna bitka za moža, ki jo je nazadnje tako žalostno izgubila. Bila pa je še vedno lepa ženska in, ker se je končno iznebila Zepa, je Jamnica zdaj upravičeno upala, da bo prišla do lastnega mežnarja.

»Treza, ti si pa zadnja!« je vzkliknil Munk in ji pomolil poslednji hleb kruha v róke.

Nekaj časa sta si gledala v oči, potem pa, ko da bi se zalotila pri nedovoljenih mislih, sta se naglo razšla.

Deveto poglavje

V Jamnici je bila spet vigred. Prišla je zelo zgodaj v deželo in že marca meseca so skopneli bregovi Drajne in Sončnega kraja, šele za njimi je skopnelo dno jamniške kadunje. To je pomenilo, da bo vigred držala, zakaj kadar se je zgodilo narobe in je najprej skopnela jamniška dolina, čelo Sončnega kraja pa je bilo še zasneženo, prave vigredi kljub lepemu vremenu ni bilo. Sonce je počasi, a vztrajno lizalo sneg iz doline in ga gonilo proti gori, da so nastali dolgi, beli jeziki, ki so na nekaterih mestih segali še čez Hoje do doline. Ali tudi ti jeziki so postajali vsak dan krajši, umikali so se v gozdove, v nižino, dokler se niso umaknili izpred pragov človeških bivališč in se naposled še za nekaj časa utrdili v globačah in čereh goré.

Prvo znamenje za vigredno delo je dal, kakor vsako leto tudi letos, Sečnjak v Sončnem kraju. Nekega jutra ga je Jamnica zagledala, kako je golorok oral v beli srajci. Njegov močni glas, s katerim je kričal nad volmi in ki se je razlegal čez vso kadunjo tja do gore, je napovedal Jamničanom začetek novega spopada njihove večne borbe z zemljo.

»Da, zdaj je zares tu, Sečnjak že orje,« so rekali Jamničani in drug za drugim jeli prihajati na polje.

Kmalu so bregovi Sončnega kraja in Drajne porjaveli od preorane zemlje, za njimi je prišla na vrsto kadunja

okrog vasi, nazadnje pa prostrane in zložne police Hoj. Jamnica bi bila podobna svoji včasni sliki iz prejšnjih časov, ako bi je ne motilo nekaj širokih leh, ki so iz te rjavine polj osamelo strmele po okolici. To so bile kmetije, na katerih nihče ni ne oral ne sejal. Na Drajni je zevala čudna praznота s Sečnjakovih, Permanovih in Kupljenovih polj, na Hojah z Mvačnikovih in Podpeških, ki so se zadnja leta pridružile praznotam nekaterih opuščenih gruntov; le-ti so bili že prej last nekmetov, raznih mogotcev iz bližnje jamniške okolice ter so njihovim lastnikom rabili le za lesni zaklad in za košenine. Le majhne zaplate okrog teh propadlih domačij so pričale, da stanujejo v njih gostači, ki sadijo le nekaj krompirja, medtem ko si drugi živež nosijo od drugod. Mvačnik je navzlic kmečki zaščiti obupal in je grunt prodal, Kupljenova Roza pa je po očetovi smrti in po izgubljenem boju za Apatovega Zepa zapustila grunt in se poročila z nekim denarja željnim uradnikom iz trga.

Še dvajset let ni bilo treba za to, da se je posestno stanje v Jamnici že vidno premaknilo v škodo kmetskega stanu. Na osmih kmetijah se že ni več prideloval kmečki kruh. Srečo je imel le Bunkov grunt, ker je zamenjal starega posestnika z novim, ki je bil tudi kmet. Če bi šlo tako dalje, bi v nekaj desetletjih postala Jamnica ledinska in gozdnata, toda razvoj zadnjih dveh desetletij je kazal še nekaj drugega. Medtem ko je na polja nekaterih kmetij silila praprot in jih je pričelo zaraščati vresje, so po globačah rastle vedno nove bajte. Prebivalstvo se navzlic propadlim kmetijam, navzlic temu, da so mladi ljudje odhajali v mesta, od koder se skoraj niso več vračali, ni krčilo. Že sam pogled na vas sredi kadunje je bil drugačen kakor pred dobrimi desetimi

leti. Okrog nje je nastalo nekaj novih hišic, ki so s svojimi cementnimi strehami kazile staro podobo mirnega zatišja. Svojo lastno hišico si je sezidal tudi mizar Roprat; od Rudafa je kupil njivo Mudafov sin in si na njej postavil bajto. Nove bajte so zrastle tudi v globači, skozi katero je jamniški potok tekkel proti Dobrijam. Sečnjakov grunt je imel pri cesti že dve bajti. Nekaj novih bajt je bilo skritih tudi v stranskih globačah. Tudi na Hojah je bilo stesanih nekaj novih kajž. Ena je zrastle pri Dvornikovi žagi, ena pri Ložekarjevem mlinu.

Po Jamnici je krožila živa, čudna statistika zadnjih let.

»Pet gruntov je propadlo, a Jamnica je narastla za šestnajst novih hišnih števil...«

»Pred dvajsetimi leti nas še ni bilo tisoč, sedaj nas je že mnogo več...«

»Po vojni skoraj nihče ni bil zadolžen — sedaj skoraj nihče ni nezadolžen...«

»Pred vojno že je bilo slabo za posle, a bilo jih je v Jamnici še zmerom čez petdeset — sedaj jih je polovico manj...«

»Pred dvajsetimi leti je bilo v Jamnici dobrih dvajset fužinarjev in morda toliko tesačev, a ljudi brez poklica ni bilo. Vsak je imel kak opravke in, ako ni delal drugega kakor cokle, opravke je le imel. — Danes se je število ljudi, ki so vse, fužinarji, tesači, coklarji, metlarji, brezposelni, obenem pa nič — podvojilo, potrojilo.«

»Pred petdesetimi leti je bilo v Jamnici še okrog tisoč ovc — danes jih ni niti sto... Pred toliko leti je Jamnica redila šest sto glav goveje živine, danes je redi nemara le še kakih štiri sto...«

»Pred tridesetimi, štiridesetimi leti je bilo več kruha kakor dandanašnji...«

»Kaj je to... kaj bo to...?«

Iz sosednje doline, koder je tekla železnica in kjer je bil trg, je odgovarjalo:

»Kaj, ali ste neumni...? Ali ne veste, da je včasih bila tu le stara kovačnica, danes pa sta dve tovarni. Ali ne veste, da stoji poleg ‚Podjune‘ lepa, velika vila...? Ali ne veste, da je včasih bila v trgu ena sama branjarija, danes pa je pet velikih trgovin? Ali ne veste, da nekoč tukaj ni bilo nobene posojilnice, danes pa sta dve? Včasih je bila davkarija le v Dobrli vesi, sedaj pa so od Jamnice do Dobrle vesi tri... Ali ne veste...?«

Iz Jamnice pa se je znova glasilo:

»Kdo je to... zakaj je tako...?«

S prihodom novih, toplih sap je Jamničane napolnila nova moč; zamižali so, zavihali so si rokave, stisnili pesti in se lotili dela. Kot sinovi svoje zemlje niso mogli obupati. Zadnja leta so bila sicer trda ter so v življenjskem boju izgubljali bitko za bitko, vendar navzlic temu niso omagali; na tihem so vedno upali, da bodo tudi za Jamnico napočili novi, boljši časi. Nekje v daljavi se je celo bliskala zarja upanja na končno zmago... Odložili so vse težave, ki so jih trle, in so se zarili v zemljo. Jamnica je pozabila na nevšečnosti vsakdanjega življenja, na zadevo s Černjakovo siroto, na nesrečo Zabevke, na Apatovega Zepa in njegovo smolo ter na mnoge druge stvari. Vse se je zlilo v neko skupnost in Jamnica je šla na novo delo spet takšna, kakršna je bila, ne dobra ne slaba, temveč čisto vsakdanja, dobra in slaba, velika in majhna, potuhnjena in razborita, takšna, kakršno je pač oblikovalo življenje, ki ga je živel.

Vigred je bila lepa in je obetala dobro leto. Jeseni je Jamnico čakal prvi obrok odplačevanja kmečkih dol-

gov. S temi rečmi se ni bilo šaliti, kajti kdor se plačevanja obrokov ne bi držal, ga bi odnesel veter. Razen tega so nanjo vplivala tudi različna znamenja boljših časov. Tovarna v Dobrijah je spet začela redneje hropeti in njena kladiva so spet noč in dan razbijala. Oživljenje tovarne je bilo sicer zvezano z neprijetnimi občutki in slutnjami, katerih se ni bilo mogoče iznebiti — tovarna je dobila velika vojaška naročila... »Podjuna« je spet pognala v tek vse svoje polnojarmenike in cirkularje. Cene lesa se niso še kdo ve kako zboljšale, vendar so se dvigale, a kar je bilo poglavitno, les je šel v denar. Tista pošast, ki je pet let davila Jamnico in ki se je imenovala kriza, se je začela kar sama od sebe umikati. Ljudje so pričeli dvigati glave in so bili spet polni upanja...

Na ljudi, ki so spet s plugi, merjasci,* motikami in z golimi rokami rili okrog njenih vznožij, je gora strmela s svojimi večnimi čermi. Čeprav so bile oči večine Jamničanov obrnjene v zemljo, so vendar videli tudi goro ter mislili nanjo, polni nekih skritih želj in daljnega upanja.

Gora, gora...

Že pred leti si lahko slišal govoriti o gori čudne reči. Jamnica je merila kakih tri tisoč hektarov zemlje, ki je imela skoraj sto lastnikov. Približno ravno toliko zemlje pa je obsegala tudi gora z vsemi svojimi vrhovi, pobočji in globačami, ki so jo obdajale od vseh strani in segale daleč v njeno temno ozadje. A vsa ta ogromna zemlja je imela enega samega lastnika in ta je bil grad nad Dobrijami. O tej ogromni zemlji so že pred leti govorili,

* Plug, ki ima dva lemeža.

da bo prišla pod agrarno reformo. Govorice so takrat zaskominale tudi Jamnico. Nekaj najemnikov, ki so živeli za goro, je sanjalo o tem, da bo naposled zemlja, ki jo obdelujejo, postala njihova last. Jamniški bajtarji in drugi sosedje so sanjali o tem, da bodo zdaj prišli do gozdov, ki jim manjkajo. Vsa Jamnica pa je upala, da bo po agrarni reformi prišla do obširnih pašnikov, raztegnjenih okrog gore, in teh je bila soseska tako nujno potrebna, ako je hotela dvigniti propadajočo živinorejo. Na teh pašnikih so se dotlej pasli jeleni, srne in divje koze.

Potem pa je vsa reč nekam zaspala ter je spala do pretekle zime, ko se je spet začelo govoriti o izvedbi agrarne reforme. Zdaj niso bili le prazni glasovi raznih želj, temveč je stvar postala resna. Zvedelo se je, da bosta dve tretjini te velike planine lastniku odvzeti na podlagi zakona o izvedbi agrarne reforme.

Jamnica, ki še ni prebolela izgube svoje občine, se je oklenila te stvari z velikim navdušenjem. Ne da bi pozabila občino, bi ji pridobitev planine bila vendar v veliko tolažbo. Zato je to spomlad vsa Jamnica z žejnimi očmi gledala proti gori. Tja so strmeli kmetje, strmeli pa so v planino tudi tesači, dninarji, na pol brezposelni kmečki sinovi in kajžarji, ki so že leta in leta životarili brez pravega zaslužka. V gori je bilo kruha za vse.

Zdaj se je šele pokazalo, kaj je Jamnica izgubila z občino. Ako bi jo še imela, bi lahko kot taka priglasila potrebe svoje soseske in jih zastopala. To bi po mnenju Jamničanov imelo gotovo večji uspeh kakor pa priglaševanje posameznih zemljiških interesentov. Tedaj pa se je Jamnica spomnila, da ima hvala bogu druge primerne organe, ki jo lahko zastopajo. Imela je gospo-

darsko pa tudi pašniško zadrugo, ustanovljeni že pred leti, ki pa zaradi pomanjkanja potrebnih pogojev skoraj nista mogli delovati. Zdaj je vse to prišlo ravno prav. Zakaj bi na primer gospodarska zadruga, ki se ukvarja z lesno trgovino svojih članov, ne dobila teh planin v izkoriščanje, in zakaj bi pašniška zadruga ne prišla v last obširnih in sočnih pašnikov, kakršnih ni bilo daleč naokoli?

Gora s svojimi globačami in s svojimi upi je spet začela ustvarjati politično ravnotežje, ki se je zadnja leta tako silno porušilo. Razni udarci in mnoga razočaranja so spravila ljudstvo že ob sleherno vero v stare politične nazore. Župnik Virej, Dvornik, Pernjak, Munk in drugi so spet začeli dvigati glave in po Jamnici se je govorilo:

»Vidite, da ni kar tako. Nekdo se le briga za ljudstvo. Sedaj bodo celó goro razlastili...«

Munkov Ladej, dobrijanski nadučitelj, je s svojimi privrženci skušal motiti to ravnotežje in je vpil:

»A kdo je to napravil? To smo napravili mi, naša stranka...«

Njegov glas pa ni mogel nikogar pridobiti. Jamnica mu razen drugih stvari ni mogla odpustiti izgubljene občine, ker se je vedelo, da je njegova skupina prva začela pripravljati združitev občin.

Jamnica se je že pozimi lotila gore. Najprej sta se sešla občna zbora pašniške in gospodarske zadruge, na katerih je bilo soglasno sklenjeno, da se zadrugi zavzame za goro in zahtevata gozdove in pašnike zase. Gora leži v osrčju jamniške soseske. V starih časih, dokler grad blizu Dobrij še ni bil tako mogočen, je vsa ta

zemlja bila že last jamniških ljudi. Nikogar na svetu ni, ki bi do tega bogastva imel večje pravice kakor Jamnica. Obe zadrugi sta takoj priglasili svoje zahteve na pristojnem mestu. Pri tem niso pozabili niti na centralo v mestu; zato so poklicali Jamničani v življenje tudi staro politično organizacijo, ki je že leta in leta spala. Zgodilo se je celo to, da so nekateri člani zopet plačali članarino. Jamničani so se spet spomnili poslanca svoje stranke, ki so ga pred razpustom občine tako grdo nasamarili. Tudi njemu so sporočili svojo zahtevo.

Meseci so minevali. Bili so dolgi kakor vsako leto, ko je debel sneg pokrnil goro in kadunjo pod njo in so ljudje zimo prebili večinoma za pečjo. Upanje ni nehalo tleti, a tudi nestrpnost in negotovost sta se oglašali. V Jamnico so prihajale razne vznemirljive, nasprotujoče si vesti, ki so trdile, da iz vsega tega ne bo nič, ker bo goro obdržala država sama, ali pa so celo napovedovale, da bo planina prodana in da se kupci že oglašajo. Ker je pozimi imela čas, je Jamnica poslala nove deputacije na razna odločilna mesta. Ena izmed njih je pod vodstvom Dvornika, ki je prav za prav vso stvar vodil in imel veliko upanja na uspeh, odšla celo v Ljubljano, kjer je potrkala na vrata vseh mogočih upravnih, kmetijskih in političnih ustanov. Končnega uspeha tudi ta deputacija še ni dosegla, vendar je prišla nazaj z novico, da zadeva z goro še ni odločena, da pa tudi ni povoda za neupanje. Gotovo je bilo le to, da bodo nekateri najemniki gore lahko rešili zemljo, na kateri živijo, z odkupom.

Zima je odšla in prišla je spomlad. Delo, ki je prišlo z njo, je Jamničane nekoliko odtrgalo od zimskih misli, toda svojih želj tudi med vigrednim delom niso pozabili. Vsakikrat, kadar so se ozrli v goro, je spet zatlelo v

njihovih srcih; njena zemlja, ki so jo nosili na svojih obutih in bosih podplatih, jih je žgala s čudnim ognjem.

Nekega dne pa je Lukač ustavil na cesti tesača Bajnanta in ga vprašal:

»Kje pa delaš?«

»Za Apata nekaj kljuvam, vendar bom že ta teden končal. Potem bom moral poiskati nekaj drugega. Ali imaš ti kaj? Apat nima nič.«

Bajnant je že zelo oslabel, vrhu tega so ga začele zapuščati tudi oči, zato se lesni trgovci niso več trgali zanj kakor včasih.

»Imam, imam, kako da ne!« je vzkliknil Lukač navdušeno in s smejočim se obrazom. »Zate, za Coflovega Petra, za Dovganoča, za Tehanta, za Gačnikovega Cencna ter še za deset in deset drugih podiračev in tesačev. V Jamnici ni toliko rok, da bi ne imel dela zanje...«

Njegov obraz je bil čedalje svetlejši.

»Ha-ha-hama...« je zazijal Bajnant od presenečenja. Trajalo je precej dolgo, preden je mogel vprašati: »Kaj pa se je zgodilo...?«

»Nič se ni zgodilo. ‚Podjuna‘ je kupila pol gore. Vse, kar visi proti Jamnici, proti nam, je kupila ‚Podjuna‘. Takoj bomo pričeli sekati. Jaz imam vse čez...«

»In zadruga, ha-hama...?«

Podoba je bila, kakor da bi se Bajnantu hotelo zagoltiti. Lukač se je glasno zasmel.

»Zadruga? Neumnost! Kje bodo ti ljudje vzeli toliko denarja? To so milijoni...«

Bilo je, kakor je govoril Lukač. ‚Podjuna‘ je od države kupila ves les na tej strani goré in ga začela takoj sekati. Prave kupne cene sicer ni bilo mogoče dognati, toda kakor so ljudje govorili, je bila nenavadno nizka.

Lukač je v nekaj dneh najel več desetih delavcev, ki so se takoj zarili v goro. Zaposlil ni le vseh tesačev v Jamnici in okolici, temveč so dobili delo tudi vsi brezposelni kmečki in kajžarski ljudje. Po tihi, mrtvi gori je pričelo lomastiti...

Udarec, ki je s tem zadel Jamnico, je bil hud. Pod goro je zavrelo:

»Ali so nas spet...?«

»Delajo, ko da bi nas ne bilo na svetu...«

»Podjuna' bo zaslužila milijone...«

Ljudi pod goro je bolelo, ker se nihče ni hotel ozirati na njihove želje in potrebe. V časnikih so zmerom mnogo pisali o zadrugah in o pripravljenosti odločilnih činiteljev za podpiranje združništva, zdaj pa, ko je bila tukaj zadruga, ki je hotela vzeti stvar v roke, so ti činitelji šli preko nje in prodali les rajši veliki trgovski družbi, in to tisti družbi, ki jo je pred leti zavozila in oškodovala toliko kmetov. Tega ni bilo mogoče razumeti. Namesto da bi ostal denar v domačih rokah, bo šel kdo ve kam. Po polomu so se starim delničarjem 'Podjune' pridružili novi ljudje iz mesta. Banka v mestu je imela pri podjetju prvo besedo...

Zelo se je zameril tudi trgovec Lukač. Pri njem so bila vsa posvetovanja in vsi občni zbori zadrug, ki so se potegovala za goro. Že to je smrdelo po navadnem izdajstvu. Bilo je sicer znano, da Lukač ne more več držati koraka z drugimi, večjimi lesnimi trgovci v okraju, ali da bo tako hitro shiral, si nihče ni mislil. Sedaj je postal pravi nameščenec 'Podjune'. Bilo je jasno, da bo tudi on dobil svoj del iz gorskega bogastva, ker bi sicer svoje samostojnosti gotovo ne prodal.

Zaupanje v pravičnost tega sveta se je spet pričelo

krhati. Jamnica je začela nevarno omahovati. Vendar je bilo ta prvi udarec še mogoče nekako preboleti. Lek, ki je blažil rano, je bilo delo. Z njim je bila Jamnica preskrbljena za dve, tri leta. Vsak, kdor je utegnil, je šel delat v goro. Pozimi so se obetale velike vožnje. Dasiravno so bili ljudje jezni na Lukača, se mu vendar nihče ni upal zameriti, kajti postal je navplivnejša oseba v Jamnici. Medtem ko je pri Apatu gostilna komaj še životarila, je pri Lukaču šla, ko da bi bila vsak dan lepa nedelja. V gori pa je hrumelo novo življenje, na njenih temnih pobočjih so se pričeale goliti široke jase in poseke, ki so z vsakim dnem lezle na viš in v šir. Jamniški potok je včasih po cele dneve imel rjavo, umazano vodo, ki jo je povzročalo delo v planini. Gora je počasi spreminjala svoj obraz...

Tem močnejše pa so se jamniški kmetje oklenili še poslednjega upanja na goro. To upanje so bili pašniki na njenih vrhovih. Tam ni rastel les, zatoorej gotovo ni bilo nikogar, ki bi jim mogel konkurirati. Država ni prodala svetá, temveč samo les, od golih pašnikov pa ni mogel imeti koristi nihče drug kakor kmetje. Spet je iz Jamnice romalo nekaj podpisanih pol papirja na razne strani, v katerih je pašniška zadruga znova utemeljevala svojo zahtevo po odstopu planinskih pašnikov, vsaj tistega dela, ki spada pod jamniško sosesko. Odgovori, ki so prihajali nazaj, sicer tudi niso bili dovolj jasni in odločni, vendar je kazalo za pašniško zadrugo sedaj mnogo boljše kakor poprej za gospodarsko. Jamnica je upala, da bo od gore vsaj nekaj rešila zase.

Jamniška spomlad se je obrnila v poletje in poletje je začelo prehajati v jesen. Jamnica je sejala, okopavala žela, kosila, delala v gori in začela že po malem mlatiti.

V večnem, trdem delu so letni časi naglo minevali. Vse, česar koli se je lotevala, je imelo svoj konec, le zadeva s pašnikom na planinah se je še vedno vlekla. Poleti ni bilo časa za dreganje in posredovanje, zato je bilo treba čakati.

Preden pa se je jesen utegnila posloviti, je bila rešena tudi ta zadeva. Nekega dne je Ložekar po tridnevnem popivanju v Dobrihah prikolovratil v Jamnico. Že sredi vasi je začel vpiti:

»Tri dni pa oleja ni, Obertavc je kupil planino...«
Jamnica je začela odgovarjati iz tisoč ust:

»Obertavc je kupil planino...«

Izenadenje je bilo tako silno, da je šele čez nekaj časa kriknilo v svet presenečeno, bolešno vprašanje:

»Za božjodelj, čemu pa bo Obertavcu planina...?«

Novica, ki jo je prvi razširil Ložekar, pa je odgovarjala:

»Kupil je ves svet, kjer se zdaj seka, in z njim vred tudi pašnike na vrhu...«

»Vseh tisoč johov...?«

»Da, vseh tisoč johov...«

Jamnica je prestrašeno umolknila. Udarec, ki ga je dobila, je bil presilen, da bi ga bilo mogoče olajšati s kričanjem in ihtenjem. Pred njenimi očmi se je rogala velika spaka, ki se je imenovala agrarna reforma. Najprej so prodali les, potem so prodali še svet. Sanje, katerih je bila Jamnica zadnje leto prepolna, so se razblinjale, namesto njih pa sta se selila vanjo trpkost in srd. Jamnica je klela, Dvornik, Munk, Pernjak, Mudaf in tisti kmetje, ki so veljali za jamniške voditelje, so kakor pijani hodili naokrog. Kaj takega niso pričakovali, čeprav so zadnja leta tudi oni postali že zelo nezaup-

ljivi in neodločni. Zdelo se jim je, kakor bi jih ljudje na odločujočih mestih imeli za norce. Tega ni bilo mogoče več mirno prenašati. Odkar so v Jamnico prihajali razni kmetijski, združni in podobni poročevalci, ni bilo med njimi niti enega, ki bi jim ne bil trobil o zboljšanju živinoreje, o pašništvu in podobnih rečeh. Zdaj pa, ko je bilo treba nekaj storiti za zboljšanje vsega tega in ko je bila dana priložnost, ki se morebiti v tisoč letih ne bo ponovila, je neka sila pašnike za slepo ceno prodala kapitalistu Obertavcu. Celo goro je dobil za nekaj sto tisoč dinarjev. Spremenilo se je samo ime posestnika, drugega nič...

Jamnica se je zaklela kakor en mož:

»Tega vam pa ne bomo nikdar pozabili...«

In župnik Virej se je spet zaprl v svoj hladni, mokrotni farovž...

Na zadnjo nedeljo pred adventom je bilo po maši pri Lukaču kakor navadno polno ljudi. Zunaj je bil oster veter in obleke, ki so jih Jamničani imeli na sebi, so le slabo branile pred mrazom. Zato se je vse zateklo k Lukaču, da se ogreje s krožnikom juhe ali s frakljem žganja. Kakor je vse kazalo, je bila to leto zima zelo zgodaj pred durmi.

Med zadnjimi sta vstopila Kovsov Tinej iz Drajne in delavec Ropas iz Dobrij. Ker ju pri maši nihče ni videl, je bil njun prihod malo čuden.

»Kaj pa je vaju prineslo?« so se čudili ljudje.

»Opravki!« sta odgovorila moža nekoliko skrivnostno in gledala po sobi, kam bi se usedla. Potem sta našla prostor pri mizi, kjer je sedel stari Sečnjak z nekate-

rimi sosedi. Kmalu se je pokazalo, da sta morala biti s Sečnjakom zmenjena, kajti takoj so se zatopili v polglasen skrivnosten pogovor. Ni preteklo dolgo, ko je Kovsov Tinej potegnil iz žepa polo papirja in jo razgrnil po mizi.

»Lukač, prinesi črnilo in pero!« je zaklical Sečnjak.

Lukač je takoj postregel in Sečnjak se je podpisal na papir.

»Na koga se bomo pa še obrnili?« je vprašal Kovsov Tinej.

»Počakaj, da se ljudje malo ogrejejo,« je odvrnil Sečnjak.

Delavca sta se ozirala po sobi, kakor da bi iskala ljudi, s katerimi bi bilo mogoče govoriti o tem, zbog česar sta prišla. Za mizo pri vratih so sedeli tesači Bajnant, Gačnikov Cenc, Dovganoč in še nekateri drugi. Pri sosednji mizi je sedel bajtar Kozjek poleg Stražnika in nekaterih drugih pivcev. Za mizo pri peči se je grelo nekaj kmetic. V sobi so bili večinoma kmetje. Gostje so se radovedno, obenem pa tudi nezaupljivo ozirali proti mizi, kjer sta sedela Tinej in Ropas. Ni bilo prvič, da je kdo v gostilni zbiral podpise, posebno zadnja leta, ko je prišlo na vrsto marsikaj, na primer akcija za ohranitev občine, boj zadrug za góro in podobno. Včasih so bile take stvari zvezane tudi z denarnimi prispevki, kar je bilo vedno neprijetno.

Tinej in Ropas sta ravnokar nameravala pristopiti k mizi, kjer so sedeli tesači, ko se je od stranske mize oglasil Dvornik:

»Kaj pa podpisujete tam...?«

Ropas je v zadregi pogledal Tineja, oba pa potem Sečnjaka, nakar je prvi dejal:

»Kaj... podpise pobiramo, da bi izpustili Permano-vega Ahaca. Ahac še zmerom sedi, njegova družina pa strada...«

Videlo se mu je, da ga je veljalo precej truda, preden je mogel to izreči, potem pa mu je takoj odleglo in njegov obraz je postal zadovoljen in samozavestnejši. Po sobi je nastal molk, nato je bilo slišati neko pregi-banje in nerazumljivo mrmranje. Tinej je hotel ravno vprašati, kdo se hoče podpisati, ko se je pri svoji mizi naenkrat dvignil Dvornik, se s počasnimi koraki približal njihovi mizi in rekel:

»Ali se tudi jaz lahko podpišem?«

»Ti...?« so se hkrati zavzeli Tinej, Ropas in Sečnjak.

Izjava je bila res malo čudna; Dvornik je bil lastnik velikega, lepega posestva, drugega največjega v Jamnici. Bil je znan kot zaupnik in krajevni voditelj domače stranke; bil je včasih župan, vodil je razne organizacije in ustanove, ki so bile del obstoječega reda, zgraje-nega na nepregledni vrsti takih tvorb. Zadnje čase se je sicer veliko spremenilo; marsikateri bivši zagrizeni strankarji so postali mehkejši ter so iskali raznih izho-dov iz zagate, kamor jih je potisnil razvoj. Dvornik se je zadnja leta, polna političnih in gospodarskih neuspe-hov ter bridkih razočaranj, obrnil precej na levo. Kljub temu pa delavca kaj takega od Dvornika nista nikoli pričakovala.

»Kaj, ali mi ne zaupate?« je skoraj užaljeno vprašal Dvornik.

»Ne, ne — tu ne gre za zaupanje, toda saj sam veš,« je hitel odgovarjati Tinej. Glas se mu je tresel in od zadrege ni mogel dalje.

Medtem pa je Ropas že porinil papir pred Dvornika

in mu izročil pero. Dvornik se je podpisal, preden pa je šel od mize, je vrgel nanjo dva kovača, rekoč:

»To je pa za Ahacovo družino...«

S tem je bil led, ki sta se ga Tinej in Ropas še bala, mahoma prebit in od vseh strani so se dvigali gostje in klicali proti mizi:

»Jaz bom tudi podpisal...«

»Za Ahaca se bom zmerom podpisal...«

»Zakaj pa se že prej niste tega domislili...?«

»Izpustijo naj ga, kaj ga pa držijo tam...?«

»Sramota...«

Podpisala se je velika večina navzočih gostov, tako da so zaradi gneče kmetov delavci prišli zadnji na vrsto. Med podpisovanjem je venomer padal tudi denar, ki ga je Ropas komaj utegnil spravljati. Podpisalo se ni le nekaj izjem, med njimi tudi krčmar Lukač in stari Mudaf, ki pa je navzlic temu k zbirki priložil kovača, rekoč:

»Podpišem se sicer ne, toda z vami držim.«

Ropasu in Tineju so se ob takem nenadnem uspehu oči od veselja skoraj skalile. Strmela sta okrog sebe, kakor bi bila pijana in, ko sta se podpisnikom zahvaljevala, nista mogla najti pravih besed. Posebno ju je veselila denarna zbirka. Delavstvo je za svojega tovariša že večkrat zbiralalo in se je že zelo izčrpalo, ker ni bilo treba skrbeti le zanj, ampak tudi še za družine nekaterih drugih tovarišev, ki jih je doletela enaka usoda kakor Ahaca. Takega uspeha v Jamnici nista pričakovala in, ko sta se zjutraj odpravljala na pot, jima je srce precej močno utripalo.

A s tem njunega presenečenja še ni bilo konec. Sečnjak je naenkrat zavpil:

»Pojdita še po hišah. Tukaj je zastopanih še premalo jamniških hiš: prepričan sem, da se bo podpisalo še veliko ljudi.«

»Da, tako je, po hišah je treba itil« so klicali od vseh strani, Kozjek pa je na ves glas dodal:

»Če kdo drug ne gre z vama, bom šel pa jaz, čeprav me noge že težko nosijo...«

Ponujali so se še tudi drugi spremljevalci, med njimi Dvornik sam. To je dalo stvari veliko veljavo, zakaj Dvornik je bil gotovo najuglednejši Jamničan. Najprej so obhodili Sončni kraj in tisti del Drajne, ki je bil obrnjen proti gori, potem so šli na Hoje in obredli vse hiše in bajte. Ko so se zvečer vračali mimo Munka proti Jamnici, so imeli zbranih že nad dve sto podpisov in precejšno vsoto denarja. Pri nekaterih hišah niso dobili denarja, toda tam so jim gospodarji in gospodinje naročevali, naj pridejo Ahacovi sami po kak živež.

Kakšna razlika med nekdanj in sedaj! Včasih v vsem okraju ni bilo bolj zakrknjenega kraja, kakor je bila Jamnica. Če bi si bil takrat kdo upal s tako akcijo mednjo, bi ne bil odnesel celih kosti. To, kar je napravila svetovna vojna, je Jamnica nenavadno hitro pozabila; zemlja, na katero so se vrnili ljudje iz strelskih jarkov in iz raznih taborišč vojnih ujetnikov, jih je naglo pritegnila nase in jih prepojila s svojo sebično strastjo. Kmetje in tudi večina kajžarjev je bila proti delavstvu in je gledala nanj kot na nekak strah, kot na sovražnika, ki ograža kmečki stan, ki kmečkega napora in truda ne ceni. Kako temeljito se je pred leti izjalovil poskus, zaneesti nove ideje v Jamnico z občinskimi volitvami! Kako vztrajno in uporno se je Jamnica leta in leta upirala novim političnim idejam in se držala svojih

starih nazorov! In za spremembo tega stanja ni bilo treba niti dvajset let...

Kovsovemu Tineju in Ropasu je rojilo po glavi vse polno misli. Vse preganjanje, ki sta mu bila s premnogimi tovariši izpostavljena dolgo vrsto let, je bilo spričo tega, kar sta doživljala danes, pozabljeno. Življenje se jima je zazdelo spet lepo in vredno.

Bil je že mrak, ko so se zbiraleci podpisov bližali Munkovi hiši na Hojah. V hiši in v bajti je že gorela luč. Obstali so sredi gorice in se zamislili.

»Ali bi šli tudi k Munku?« je vprašal Ropas svoja tovariša.

»Mislim, da bo zastonj,« je menil Dvornik. »Munk je še zelo zakrknjen in ne verjamem, da bi podpisal. Sicer dá mnogo name, ali navzlic temu dvomim.«

Njegova tovariša sta molčala, kakor da bi ne bila popolnoma prepričana o tem, kar sta čula. Uspeh današnjega dne ju je navdal z velikim, zmagoslavnim zaupanjem v njihovo stvar. Dvornik pa je nadaljeval:

»Vesta kaj, pojdimo rajši k staremu Munku v bajto. Ravno kar sem se spomnil, da so mu ta teden poklicali gospoda. Starec je na kraju svojega življenja in rad bi se poslovil od njega.«

»Tu boš moral pa ti govoriti,« sta rekla onadva.

Stari Munk se ni malo začudil, ko je med vrati zagledal tri može, ki se jih nikakor ni nadejal. Bil je res bolan in je ležal v postelji. Domači niso radi verjeli njegovim trditvam, da se mu bliža smrt, ker je še vedno hodil, imel lahko sapo in bil tudi sicer še zmerom čil. Edino to je nekaj pomenilo, da je tudi čez dan začel polegati, kar se pri njem do zadnjega časa nikdar ni zgodilo. Njegova žena, stara Munkinja, je bila veliko

slabotnejša od njega in so na njeno smrt že čakali. Stari Munk je pokazal, da ga nenadni obisk veseli. Takoj je vstal in se oblekel v svojo večno resasto obleko, od kater se zadnja leta tako ni mogel več ločiti.

»Dobro, da ste prišli pogledat, kaj ta stari medved še dela. Kmalu ga ne bo več in potem bo mir, kaj ne?«

Na njegovem kosmatem, popolnoma zaraščenem obrazu je bilo težko zapaziti tisto pikro hudomušnost, ki jo je razodeval njegov še vedno močni in čvrsti glas. Nedvomno je stari mož meril na svojo preteklost, polno bojev proti delavskemu vdiranju v Jamnico.

Kovsov Tinej in Ropas sta naenkrat začutila precejšnje zadrego; starega Munka sta sicer poznala — kdo bi ga tudi ne — toda pobliže se nista nikoli seznanila z njim. Mož je pripadal starejšemu rodu, s katerim nista imela veliko opraviti. Pred njima je stal popolnoma siv, koščen starec, ki je dolga desetletja bil na čelu Jamnice in jo po svojem prepričanju vodil skozi vse njene politične borbe. To, kar je Jamnica desetletja mislila in hotela, čutila in želela, se je rodilo v tem starcu. Ko sta se onadva začela ukvarjati s političnim bojem, je starec sicer že stopil s prizorišča v ozadje, ali njegov vpliv je živel trmasto dalje in se ni hotel ukloniti. Njegova siva podoba pa je v njima vzbujala neko mrzlo, skoraj grozotno spoštovanje. Govoril je o smrti tako mirno in premišljeno, zraven pa hodil po sobi s tako trdim korakom, kakor bi se po podu premikali dve koreniki macesna, ki je zrasel na samotnem skalnatem robu na gori. Vsem trem obiskovalcem je postalo tesno pri srečanju in Dvornik, ki je starcu bil še najbližji, je začel hitro govoriti:

»Oče, kaj boste govorili o smrti, ko pa ste kakor star dren.«

Starec ga je takoj ustavil:

»Ne, ne, to je le na videz, v resnici pa je drugače. Prsi so prazne, tudi glava mi postaja prazna in po tem sodim, da novega leta ne bom več dočakal...«

Na postelji v kotu, kjer je ležala stara Munkinja, se je zganila odeja in začul se je utrujen, skoraj proseč glas:

»Kaj blebečeš neumnosti? Jaz bom umrla pred teboj in ti me boš preživel...«

»Tiho bodi, mati, kar vem, to vem,« je odločno odvrnil stari Munk. V kotu je postalo spet tiho. Čez nekaj časa je povzel:

»Sicer pa, naj pride, kar ima priti. Jaz sem se pripravil in se ne bojim...«

Pogledal je goste s predirnimi, še bistrimi očmi. Potem je naglo nataknil cikle, prižgal svetilko in odšel z vrčem v klet po mošt. Vrnivši se, je skoraj veselo dejal:

»Letos ga imam dva polovnjaka v kleti. Le pijmo ga!«

Govoril je resnico. Bila je dobra sadna letina in gospodar mu je moral po zgovorjenem preužitku za vsakih deset polovnjakov sadjevca naliti po en polovnjak. Potem so pili in se pogovarjali. Stari Munk pa je vedno znova prihajal k misli na svojo skorajšnjo smrt.

»Osemdeset let je že nekaj in čas je, da gre človek h kraju. Kaj mislite vi...?«

Obiskovalci so ga dolgo časa zaman skušali spraviti na kake druge misli, naposled pa je starec le začel govoriti o starih časih. Njegov jezik pa je ostal kljub preteči smrti še zmerom političen in piker. Drugače stari Munk sploh ni znal govoriti. Pripovedoval je, kako je že z osemnajstimi leti stopil v politični boj.

»Takrat je bil hudič. Vse, kar je kaj veljalo, je bilo

nemško, in vse, kar je hotelo nekaj postati, je lezlo Nemcem pod habe. Tudi tvoj oče in tvoj ded, Kovač, sta bila med njimi. Jaz ti povem, kakor je bilo. Dvajset let smo se borili, dokler nismo tem podrepnikom iztrgali občine iz rok. In iztrgali smo jo... Hej, kako je bilo takrat veselo...«

In starcu so se zaiskrile oči v mladostnem ognju. Potem je spet nadaljeval:

»Toda borbe s tem seveda še ni bilo konec. Celovška gospoda ni hotela mirovati. Mi smo uvedli na občino slovensko uradovanje, celovška gospoda pa nam je pošiljala uradne spise nazaj. Mi pa se tudi nismo vdali in tako je šla borba dalje, vedno dalje... Potem so nam razpustili občinski odbor, misleč, da bodo pri novih volitvah oni zmagali. Ali mi smo zmagali še z večjo večino. Drugi in tretji razred sta bila vsa leta skoraj popolnoma naša, samo v prvem razredu, kjer so volili le največji davkoplačevalci, so se nasprotniki še nekaj časa držali, dokler jih pred vojno tudi od tam nismo izrinili. To je bila huda borba... Trideset let smo se borili tudi za našo šolo. Celovec nam je hotel vsiliti nemško šolo, mi pa smo zahtevali slovensko. Tako ni bilo nikdar miru, a bilo je le lepo...«

Stari Munk se je med pripovedovanjem vedno bolj razvnel. Zdaj je gledal v tega, zdaj v onega. Kadar je mogel koga pičiti, mu je vselej zaigral okrog oči čudno se smehljajoč obroč. To je bilo pa tudi vse, kar se mu je moglo brati z obraza, vse drugo so pokrivala ruse. Potem pa se je obregnil ob fužinarja.

»Pijte, jaz ga tudi pijem. — Včasih še ni bilo socialistov, temveč sta bili le dve stranki, slovenska in nemška. Ali že dokaj pred vojno ste tudi vi začeli kazati

rogovje. V Dobrihah ste začeli gnezditi in Jamnica vam je dišala. Mi pa smo se vas otepali in dobro otepali. Vidva tega ne vesta, ker sta premlada, a s tvojim očetom, Tinej, smo se dajali. Pri prvih volitvah v državni zbor s splošno volivno pravico pred tridesetimi leti ste dobili v Jamnici le štiri glasove. Ha, ha, ha...! Dobro smo vas dali...«

In spet se je stari Munk smejal, da se je vse treslo. Gostje so molčali ali pa se skušali prisiljeno smehljati njegovemu pripovedovanju. Nikakor jim ni kazalo, da bi se s starcem spuščali v pogovor, čeprav je bilo očitno, da si je to želel. In ko da bi ga obzirnost zbolela, se je naenkrat veš utrujen spustil na klop.

»Da, tako vse mine in novi časi prihajajo...« je menil Dvornik nedoločno ter skušal spraviti pogovor na drug tir. Vendar se mu to ni posrečilo, zakaj ni trajalo dolgo, ko je stari Munk znova pričel:

»Tako smo si priborili novo, našo državo. Ta stvar ni padla kar tako z neba, kakor bi si bil kdo mislil. Vraga... Že ob začetku vojne sem se bal, da me bodo zaprli, a kar se ni zgodilo takrat, se je zgodilo pet let pozneje ob času koroških bojov. Ko so zasedli Jamnico Nemci, so prišli pome, me odgnali v Celovec, kjer sem sedel, dokler ni tja prišla naša vojska. To so bili časi... Malo je takih, ki bi se za svojo stvar dali zapreti...«

Gostje so že hoteli omeniti Permanovega Ahaca in njegove tovariše, ki tudi sedé za svojo stvar, toda preden sta utegnila odpreti usta, je stari Munk že nadaljeval:

»Dobili smo novo državo — hvala Bogu! To rečem še enkrat, čeprav stvari niso šle in ne gredó, kakor bi morale iti. Ali tujega jarma smo se otresli, kar je že veliko. — Mislil sem, da bom starost lahko v miru pre-

živel, ali motil sem se, korenito sem se motil. Ne mislite si, da se morda kesam tegà, kar sem delal in kar sem bil! Jaz sem še zmerom stari Munk in bom tak šel tudi v grob. Ali zgodilo se je marsikaj, kar bi se ne smelo zgoditi... Kriza je mojega sina pregnala z grunta, katerega sem mu dal. To je zadelo seveda le mene in moj rod... Toda so tudi še druge stvari, ki človeku ne morejo biti vseč...»

Obmolknil je in s svetlimi očmi pogledal goste.

»Tista stvar s ‚Podjuno‘. To je bila sramota...»

Zamižal je in se zdrznil.

»Tista stvar z občino. To ni bilo prav...»

Spet je obmolknil in se zganil.

»In zdaj ta stvar z goro, s planino. Nikoli bi si ne mogel misliti kaj takega...»

Starec je imel še nekaj na jeziku, a je vzdih hitro požrl in se zamislil. V mislih je imel smrt svoje hčerke Munkinje, ki ga je silno potrla. Z njo se mu je podrl zadnji steber njegove družinske zgradbe in sedaj se je Munkovemu gruntu bližalo to, kar je bilo najgroznejše: prehod v tuje roke. Bilo je jasno, da Munk ne more ostati brez žene, brez gospodinje, ker so pri hiši majhni otroci in je najmlajši, ki ga je Mojcka rodila na smrtni postelji, komaj pol leta star. Ljudje so že govorili o tem, da bo Munk vzel mežnarico Trezo. Prišli bodo v hišo novi otroci, toda vsak človek lahko vé, kam to vodi in da more grunt nekega dne priti v popolnoma tuje roké. To je pot krute kmečke usode.

Dvornik, Tinej in Ropas so nemo gledali zamišljenega starca; ta ali oni bi mu bil rad privoščil lepo besedo, toda nič pametnega jim ni prišlo na misel. Medtem pa

se je stari Munk zopet zavedel, se stresel in hrupno zasmeljal.

»Ha, ha, ha... ali ni neumno vdajati se nevšečnim mislim? Danes ali jutri me ne bo več in moralo bi mi biti vseeno, kaj bo za menoj. Ker pa je človek človek, to ni mogoče. Svet bo živel tudi za menoj, kakor bo vedel in znal. Morda bo živel bolje in lepše, kakor pa smo znali živeti mi. Življenje gre pač svojo pot... Jaz se tega veselim.« In obrnjen proti Kovsovemu Tineju in Ropasu je nadaljeval: »Zdaj boste prišli na vrsto vi, o tem sem prepričan. Vse se tako suče. Vi in vaša ideja... Včasih smo se z vami borili na življenje in smrt. Zlodej vedi, kako je bilo to? Morda pa smo se vsi skupaj borili za isto stvar, za blagor človeškega rodu na tej zemlji, ne da bi drug drugega dobro poznali in ne da bi drug drugega pravilno razumeli. Ali morda ni bilo tako...? Kaj pravite vi...?«

Bilo je težko odgovoriti tako, da bi starec tega ne imel za tolažbo ali pa za breznačelen umik. Tako bistrega človeka, kakor je bil stari Munk, ni bilo mogoče prepričati s prazno besedo. Gostom so starčeve besede s čudno težo legale na srca. To, kar so zdaj slišali, jih je mnogo bolj prepričalo, da so staremu Munku njegovi dnevi škodeti, kakor vse njegovo trdovratno zatrjevanje o bližnji smrti. Ropas je prvi našel primerne besede in je rekel z lahkim glasom:

»Jaz mislim, da bo prava sreča za nas vse, kadar bo to prišlo.«

Bilo pa je, kakor da stari Munk teh besed že ni več slišal; njegov obraz se je namreč ta hip umaknil v neko daljno odsotnost. In ko da bi se bil šele zdaj spomnil nečesa, je naenkrat hlastno vprašal:

»Kje ste prav za prav hodili...?« Gledal je Dvornika. Tedaj se je opogumil Kovsov Tinej in rekel:

»Oče, podpise smo pobirali po Jamnici, da bi izpustili Permanovega Ahaca in njegove tovariše, ki so še vedno zaprti. In gredoč smo si rekli: poglejmo tudi k staremu Munku. On je bil sicer vedno zoper nas, a bil je pošten. Morda se bo tudi on podpisal, več, kakor vreči čez prag, pa nas tudi ne more.«

Starec je osupnil, očividno se mu je zdelo neverjetno, kar je slišal, in nekaj hipov ni umaknil svojih oči od Tineja. Potem pa se je pomiril in dejal kratko:

»A, tako! — Permanov še zmerom sedi...«

»Da, še zmerom, njegova družina pa strada. Ne vem, zakaj ga neki drže, ker mu ne morejo ničesar dokazati. Zato smo začeli zbirati podpise in, ker je Ahac star Jamničan, smo prišli tudi v Jamnico. Storili smo to tudi zato, ker ga med drugim dolžijo, da se je takrat vtikal v zadevo z vašo občino. Čim več podpisov bomo nabrali, tem večje je upanje na uspeh.«

Starec je malo pomislil, potem pa zamomljal:

»Koliko podpisov ste nabrali v Jamnici...?«

»Imamo jih že okrog dve sto. To je zelo veliko... In tudi nekaj denarja smo nabrali.«

Tinej se je pohvalil.

»Kdo pa se je vse podpisal?«

»Rudaf se je, dalje Pernjak, Zabev, Mlatej, Stražnik... Lukač se ni...«

»Lukač se ni, Mudaf najbrž tudi ne. Ali se je mladi Munk podpisal?«

Preužitkar je srepo strmel čez mizo, naravnost v Dvornika.

»K mlademu Munku še nismo šli.«

Preužitkar se je trpko nasmehnil.

»K njemu ni treba hoditi, ker se ne bo podpisal.«

»Dobro, da ste mi povedali. Ljudi, ki se za tako stvar ne bi hoteli podpisati, res ni veliko, a so.«

»Ali ste bili pri mojem sinu...?«

Stari Munk je hotel reči: pri mladem Bunku, a se je hitro domislil, zatajil ime in hotel reči: pri Pernjakovem bajtarju. Vendar mu je grlo prehitro zagrljalo, da bi ga mogel spraviti iz sebe.

»Bili smo, oče, tudi on se je podpisal,« so hkrati odgovorili vsi trije.

»Ali ste bili pri Ladeju...?«

»Bili smo, toda gospod nadučitelj še ni premislil...«

Starcu so se zabliskale oči, a se je takoj spet zresnil in zamahnil z roko.

»Meni je vseeno, kdo se je podpisal in, če bi se nihče drug ne hotel, bi se podpisal jaz. Kje imate tisti papir.«

Zbiralce podpisov je zadel odločen, bojevit pogled. Takega ognja morda že desetletja ni bilo v njih, kakršen se je kresal zdaj. Staro telo za mizo je začelo na rahlo drgetati, da se je začela tresti miza, na katero je bilo naslonjeno. Po njej so se iztegnile posušene in izčrpane roke. Po sobi je zašumel rahel odmev papirja, ki ga je Kovsov Tinej privlekel iz žepa in položil na mizo. Na postelji v kotu se je znova zganilo telo stare Munkinje, ki je molčé prisluhnila.

Stari Munk je zgrabil za pero, rekoč:

»Ne mislite si, jaz ostanem, kar sem bil, a podpisal bom...«

In takoj nato je podpisal z velikimi, okornimi črkami:

»Lenart Munk je tudi za to...«

